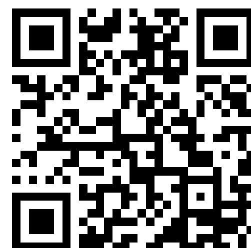
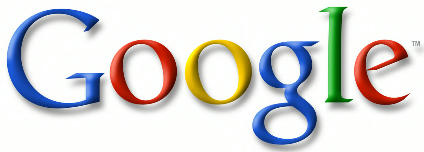

Ateneum

VE RI
TAS

HÄFT. I. 14 JANUARI 1898

ATENEUM

INTERNATIONELL, ILLUSTRERAD TIDSKRIFT

FÖR

LITERATUR, KONST OCH SPÖRSMÅL AF ALLMÄNT INTRESSE

UTGIFVEN AF

WENTZEL HAGELSTAM

UNDER MEDVÄRKAN

AF

JUHANI AHO, ACKE ANDERSSON, NISBET BAIN, G. BIAUDET, VÄINÖ BLOMSTEDT, BOULOT, AXEL CEDERCREUTZ, UNO COLLAN, S. P. DJAGILEW, LEON DUPLESSIS, ALBERT EDELFELT, M. ENCKELL, ALEX. FEDERLEY, W. FINCH, K. FLODIN, VICTOR FURUHJELM, AXEL GALLÉN, ALB. GEBHARD, GEORGE GRANFELT, ERNST GRÅSTEN, HJ. GRÖNROOS, JARL HAGELSTAM, P. HALONEN, K. J. HARTMAN, FRANC HIRD, YRJÖ HIRN, SANTERI INGMAN, EERO JÄRNEFELT, ALEX. v. KRÆMER, ALI KROGIUS, JULIEN LECLERCQ, OSCAR LEVERTIN, ALEX. LUNDSTRÖM, ALBIN LÖNNBECK, ADOLF NOREEN, OLOF NYKOPP, ADOLF PAUL W. RAMSAY, JONATAN REUTER, O. M. REUTER, J. E. ROSBERG, AUG. AF SCHULTÉN, LOUIS SPARRE, KARL A. TAVASTSTJERNA, ADOLF TÖRNGREN, A. TÖRNUDD, J. USCHAKOFF, AXEL WALLENSKÖLD, SAM. WIDE, KONNI ZILLIACUS EDV. ÖHRNBERG, J. ÖHQVIST
m. fl. in- och utländska konstnärer, skriftställare och vetenskapsmän.

HELSINGFORS,

WENTZEL HAGELSTAMS

OCH

AKTIEBOLAGET F. TILGMANNS

FÖRLAG.

1898.

VÄINÖ BLOMSTEDT.

FRANCESCA.

ATENEUM

INTERNATIONELL, ILLUSTRERAD TIDSKRIFT FÖR LITERATUR, KONST OCH SPÖRSMÅL AF ALLMÄNT INTRESSE

UTGIFVEN AF WENTZEL HAGELSTAM
UNDER MEDVÄRKAN AF IN- OCH UTLÄNDSKA KONSTNÄRER, SKRIFTSTÄLLARE OCH VETENSKAPSMÄN

FÖRSTA ÅRGANGEN

1898

HELSINGFORS 1898
WENTZEL HAGELSTAMS OCH AKTIEBOLAGET F. TILGMANNS FÖRLAG

HELSINGFORS 1898
AKTIEBOLAGET F. TILGMANNS BOK- OCH STENTRYCKERI SAMT KEMIGRAFI.

Tidskriften Ateneum, hvars första årgång härmed anmäles, skall ha till uppgift att följa med kulturens utveckling, såväl ute i världen som främst inom vårt eget land. Den skall söka att mångsidigt och opartiskt återgifva och bedöma yttringarna af vårt bildningslif och därigenom i sin mån bidraga att utveckla och höja det hos oss stigande intresset för andliga spörsmål.

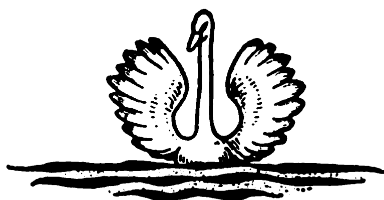
Resultaten af våra sträfvanden på andens område böra icke öfverskattas, men få häller icke värderas för lågt. Vi äro medvetna om att vi inom de stora kulturländerna på alla områden af mänskligt intellektuelt arbete ha hos oss ännu ouppnådda föredömen, på samma gång vi äro lifligt genomträngda af öfvertygelsen om att vi på egen botten och med egna krafter kunna uppnå resultat af något värde.

En internationell, illustrerad tidskrift för literatur, konst och andra kulturella ämnen torde här hafva en mission att

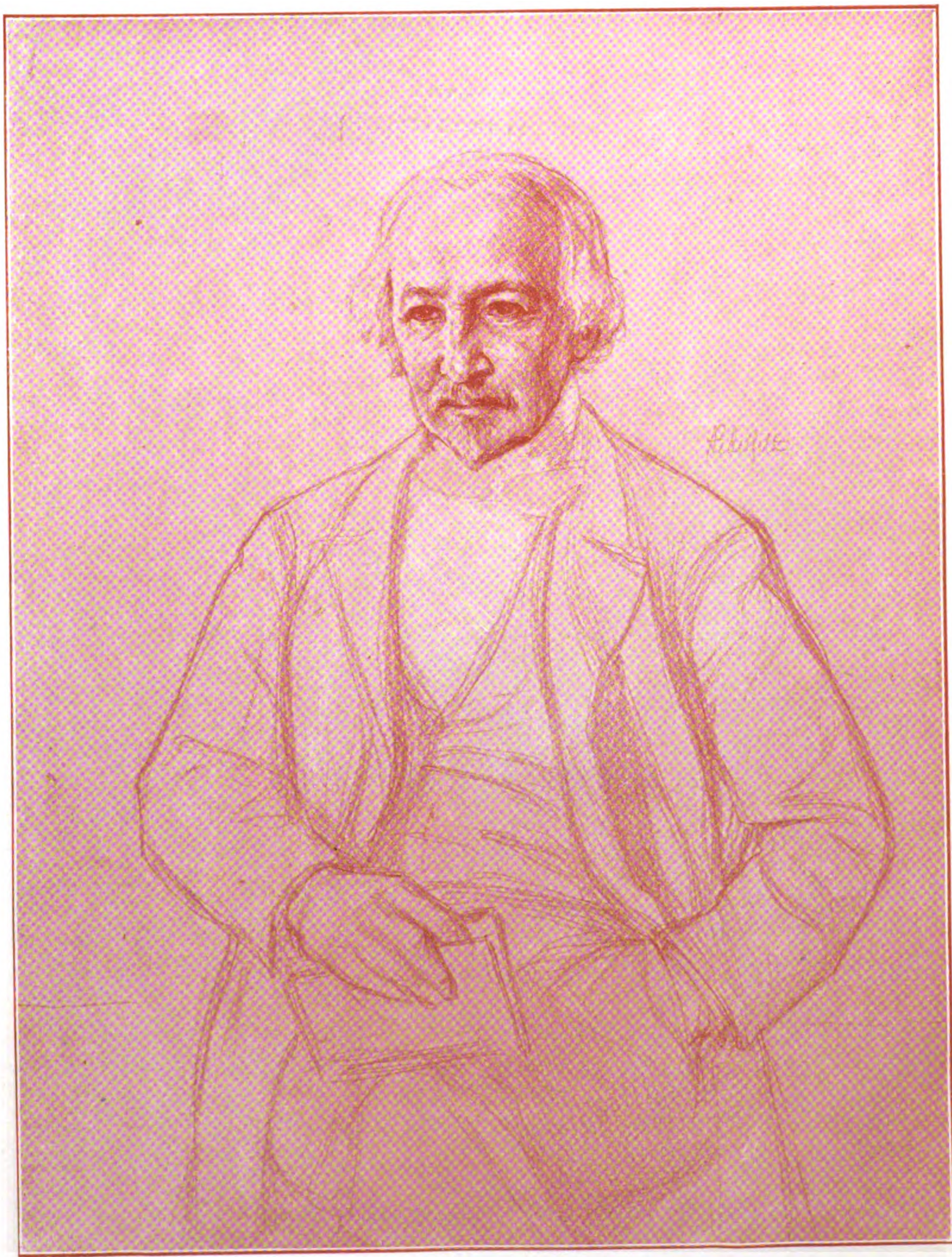
fylla. Häri framträder Ateneums program. Genom de talrika in- och utländska medarbetare på olika områden, hvilka detta företag lyckats samla omkring sig och, såsom det är att hoppas, ytterligare skall förvärfva, torde tidskriften kunna fylla sitt ändamål: att erbjuda en underhållande läsning i ämnen af allmänt intresse och på samma gång utgöra ett organ för vår konst såväl ur rent ideell som praktisk synpunkt.

Hesingfors den 14 januari 1898.

WENTZEL HAGELSTAM.

ZACHRIS TOPELIUS.

ZACHRIS TOPELIUS.

ZACHRIS TOPELIUS.

1818—1898.

ETT TACK TILL SAGODIKTAREN OCH EN DITYRAMB TILL SKALDEN.

är vi, numera medelåldrige, i tiden sprungo omkring på korta men käcka ben i den skapelse, hvilken vi i det hela taget allt ännu begripa ganska litet, då mottogo vi våra första, mäktiga intryck af meningen med och ordningen i alltsammans ur „Naturens bok“, där vi stafvande stapplade fram från sida till sida, ofta på egen hand drifna af idel nyfikenhet att få veta mera. Ett vanligt minne räcker icke till att bevara hågkomsten af det medvetna lifvets första uppvaknande hos oss, men skulle det göra det, så kunde vi helt visst ställa Z. T:s namn i förbindelse äfven därmed. Sådana fakta ställa den i dag 80 åriga skalden mot hans egen, speciellt fosterländska, rätta och stora bakgrund. Denna bakgrund består af så godt som hela det i dag värksamma och handlande Finland, hela vår svenska talande samtid under 60 år och en stor del af den finska talande, hvilka alla mottagit sina första befruktande, ordnande begrepp om lifvet direkte eller indirekte af denne märklige man med barnets hjärta

och enkla språk, med den vises tankar och den godes blick, med ödmjukhetens anspråkslöshet och snillets eld.

Hvem af oss har ej redan vid en något mognare ålder på en gång tankfull och tjusad stirrat in i de omätliga världar, där sagorna och äfventyren hade full värklighet, hvilken man hvarken kunde eller ville betvifla, emedan Zachris Topelius var den, som förde spiran där och regerade oinskränkt, men mildt och rättvist likt sagornas egen ideale unge konung? Hvem af oss måste ej medgifva, om han riktigt noga påminner sig sin tidiga ungdom, att Finlands skönhet och hela det nordiska landskapets fägring blef lefvande och tydlig för honom kanske mera genom Z. T:s beskrifningar och sagor, än genom naturen själf, emedan vi sett dem endast med egna ögon? Hvem lärde oss att älska björken och stjärnan, vassen och insjön, Brusebäck och Susebäck, Skyhög och Molnskägg? Jag tror icke det var de själfva.

Hvem gaf oss det rätta medvetandet om den spegelklara källens frid och om islossningens brottning? Jag tror icke det var de själfva. De talade visst sitt språk till oss, men vi lyssnade endast halft till det; vi hade ej förstått själen i dem, om icke Z. T:s sällsamma sagor gifvit dem förmågan att tala, tänka och handla, känna, glädjas och sörja som vi själfva. Och fosterlandskärleken sedan! Utan att vi alls förstodo hvad som menades med det vackra ordet, slog kärleken rot inom oss, då vi med barnslig tillförsikt insågo att björken drömde som vi, att fåglarna jublade, att molnet grät och att bäcken skrattade som du och jag.

Det var Z. T:s konst och hemlighet att öfvertyga oss annars frågvisa och kinkiga små om allt detta, och han gjorde det strax med första greppet i vårt intresse. Kom någon annan och skref eller berättade oss detsamma, ja, då kunde vi ju höra på af höflighet och låtsas tro det också, men vi logo för oss själfva åt hans dumma sätt att berätta det och åt hans viktighet att vilja föra sagovärldens talan. Ty endast mamma hade rättighet att göra det, — mamma och farbror Zachris Topelius! Men nu var det allra märkvärdigaste med mamma och med farbror Zachris Topelius just det, att ingen annan kunde hitta på deras ord, men att deras ord ofta voro desamma och att båda kunde göra sig lika lätt trodda och älskade . . . Jag vill visst icke förringa mamma det allra minsta, men jag tror mig ändå efteråt ha spårat upp hemligheten i mammas konst, och den bestod i att hon fått en stor del af sina ord och mycket af sin öfvertygande förmåga just af farbror Zachris Topelius själf!

Nå, — när nu hvarje sten och buske, hvarje träd och hvarje bäck fått lif för oss, talade med oss,

n kte och kände med oss, var det då någonting märkvärdigt om vi började tycka om dem? Men när vi rätt tyckte om dem, så hade vi ju början till fosterlandskärleken inplantad hos oss, utan att vi behöfde eller kunde förstå hvad som menades med själfva ordet.

Efter stenarna och träden lärde vi tycka om Matti och Maja. Vi stodo vid grinden med Pikku Matti, iklädda farfars alldeles för stora rock och hatt, vi lärde i hundra andra berättelser att alla gossar och flickor i Finland bildade en enda stor syskonring, och så var kärleken till stenarna och träden, bäckarna och sjöarna utvidgad till Pikku Matti och hans farfar, Pekka som var så rask, att han alltid sade bara åhå, till Anna och Maja och Greta och alla andra, alla, alla andra gossar och flickor, gubbar och gummor, som vi träffat i „Trollsländan“ eller i „Läsning för barn.“

Så enkelt visste trollkarlen Z. T. att lära oss älska vårt land och hvarandra, medan vi voro små. Och man glömmer som bekant aldrig helt och hållet det man engång fått inpräntadt hos sig i barndomen, det står kvar som ett ljust och vackert minne, ett minne som senare kan föranleda allehanda reflexioner. De må vara behagliga eller obehagliga, dessa reflexioner, hälsosamma äro de alltid.

* * *

När ynglingaåldern var inne med nya förhoppningar och intressen, kunde farbror Z. T. försummas en liten smula. „Fältskärns berättelser“ blefvo naturligtvis lästa redan på gränsen mellan barndomen och ynglingsåren, och de blefvo väl lästa med en andakt och ett intresse, som knappast senare kommit någon roman till del. Men i alla fall dröjde det nästan framåt tjuguårsåldern, innan man upptäckte att samme outtömlige farbror Zachris Topelius också kunde skrifva vers precis såsom en adertonåring kände och att han dessutom kunde sjungas till piano och i blandad kör kanske bättre än någon annan poet man visste, ty Runeberg, han skulle nu egentligen inte sjungas, han.

De första studentåren, vårnätterna i Kajsaniemi, Vi äro andens fria folk och Wasa marsch i kvartett, . . . Vincent vågbrytaren! . . . åh, det finns väl ingen, som skildrat studentens lif och känslor som Topelius, åtminstone icke den finska studentens. Det är också endast han, som kunnat skrifva om björkens drömmar i mössörontiden! Hela det obegripligt härliga, luftiga, höga och ljusa öfver en knoppande skog i en nordisk vårmorgon, när man är tjugu år, kan hvarken diktas eller förstås, om man ej vakat natten igenom på Kajsaniemi med vänner, som man älskat och som älskat en igen, och om man ej samma vår sett för djupt in i ett par blåa ögon!

Det har visst Topelius gjort, han som tusende andra, men han hade Radigundis penna, han. Och ur den flöt vårnattens heliga skönhet rätt ner på papperet och stannade där, nya tusenden unga män till fröjd och alla tusenden äldre, som redan upplefvat det, till ett evigt ungdomsminne, så skärt och fint och skönt och stort som de själfva ett ögonblick af fullhet känt det . . .

Jag ville skrifva en essay om Topelius, det blir knappast en dityramb. Vårmorgonens fåglar sjunga ej häller essayer, det är idel dityramber till skapelsens lof. Jag är visst icke någon vårmorgonens fågel, men jag känner andra, långt äldre personer, som aldrig gjort anspråk på att vara några fåglar alls, och hvilka ändå tänka idel dityramber, när de minnas vårnätterna vid frimurarens graf, Tölövikens spegel och solen, som går upp öfver Broholmen. När de vilja skaffa sig en minuts andaktsstund, slå de upp ett eller annat ställe i Topelius, där han med ett enda magiskt grepp rör vid alla halft förstummade, slappade och länge ostämda strängar, men rör dem så skickligt, att de igen ett ögonblick tona fullt och varmt och rikt som fordom. Och då blir åldern en saga, tiden blir en elak dröm. Endast ungdomen, det goda, det sköna och det stora blir värkligt och evigt bestående.

* * *

Zachris Topelius, denna de sköraste och de sprödaste, de finaste och de subtilaste strängarnas måhända mest finkänsliga lekare i norden, har stått midt uppe i vårt karga lands tysta och stränga, hänsynslöst stränga inre kamp för sitt själfbestånd. Hvad han lidit är ej lätt att formulera för en annan, och ingen biograf skall väl täfla med honom själf i att uttrycka hans vemod, som endast dallrat och hans sorg, som ej velat bryta ut i snyftningar. Det är en känslighet parad med en manlighet, en resignation, hvilken kunde gifva vår kätterska tid ämne till legender. Men det är endast alltför säkert att hvarje kanoniseringsförsök skulle väcka det otillspordt utvalda helgonets strängaste ogillande och vrede.

„Min förtjänst är ingen. Allt är mig ingifvet!“ — det är Topelii gamla svar på all beundran. Och när vårt land och vårt folk virar en gloria åt honom, skall den glorian bestå af friska, alltid friska blommor, hvilka hedens blekröda kärleksblomster ljungen må dominera. Han har valt ljungen till sin blomma, emedan den är anspråkslös, men växer segare och starkare i magrare jordmån, än någon annan, och emedan den alltid står grön och icke kan vissna, utan endast falla af.

Vill någon hitta på en bättre symbolik öfver Topelii diktning, än han gjort det själf med den korta titeln Ljung på sina bästa diktsamlingar —?

Då jag förmätet och lyriskt, haft djärfheten att tillägna vårt lands störste nu lefvande man denna hyllning, är det i visshet om att andra värdigare pennor bringa honom en värdigare sådan. Min afsikt är ytterst endast att tillropa honom ett eldigt kändt tack från de många, som med mindre förmåga än han vågat röra Apollos lyra, ett tack för allt det oförgätligt sköna, goda och befruktande han skänkt och skänker dem.

Berlin d. 6 januari 1898.

KARL A. TAVASTSTJERNA.

DEN DEKORATIVA SMAKENS FÖRFALL OCH PÅNYTTFÖDELSE.

AF ALBERT EDELFELT.

En engelsk tidskrift för fri och tillämpad konst, the Studio,[1] började komma ut för några år sedan. Hastigt eröfrade denna lilla publikation konstvänners och konstnärers sympatier, och på sitt tåg genom Europa firade den icke sina minsta triumfer här i norden. Talrika imitationer i afseende å innehåll, form, tryck, ja papper och omslag, öfversvämma på olika tungomål bokmarknaden sedan ett år och bevisa bättre än allt annat den engelska tidskriftens exempellösa framgång — efterapningen är ju den uppriktigaste om ock naivaste form af beundran. The Studio gjorde således sitt intåg, hälsad med jubel af alla dem som försmäktat under den tillämpade konstens långa och tunga förfallsperiod, och fastän dess lära snart befans bemängd med mycken dilettantism och långt ifrån allena-saliggörande, kom den först som dufvan med oljokvisten, den där förkunnade att den dåliga smakens syndaflod nu var en saga blott. På tyska, franska och engelska har man i glada dityramber under det sista året firat smakens pånyttfödelse som ett redan fullbordadt faktum. Hvarje år framvisar ett allt större antal målare och bildhuggare, som försökt konstnärligt och i riktigt material behandla föremål, hvilka vi dagligen behöfva, och som hittills schablonmessigt fabricerats af föga uppfinningsrika yrkesmän. Bing i Paris förändrade sitt japanska nederlag till ett tempel för den nya smaken och gaf åt utställnings- och försäljningsmagasinet den stolta titeln „L'art nouveau". Liberty, Maple o. a. i London sälja jorden rundt alster af samma nya konst, möbler, tyger, va-

ser i dämpade, harmoniska toner. Här och hvar hör man talas om engelsk stil såväl i konstförståndiga mondäna kretsar som i prässen. Det kgl. Porcellainsfabrik i Köpenhamn, som med rätta ansågs ha uppnått det högsta i sin branche vid världstäflan i Paris 1889, hade redan långt för detta visat hvilka mästervärk en genialisk ledare kan åstadkomma uti ett af konst och kultur så genomträngdt land som Danmark. I Stockholm sågo vi, under senaste sommars ståtliga utställning, huru en handfull behjärtade konstnärer hålla på att gifva en alldeles ny prägel åt Sverges dekorativa konst. Ända till oss har svallvågen nått.

Det ser därför ut för en optimistisk betraktare som om man vore på god väg att finna de vises sten, det sedan 70 år sökta, men aldrig funna, ett uttryck för vårt behof att i synlig måtto försköna vårt lif i stort som smått.

Den första impulsen utgick från Japan, sedan mikadon 1868 öppnat sitt land för europeerna; undrande och beundrande stodo vi inför denna gamla konst, så totalt olik vår egen, men så intim, så genomförd i öfolkets hela lif. I Amerika vågade man försöket att kasta ifrån sig de konventionella formerna; Tiffanys ypperliga silfverarbeten och färgade glas voro behandlade i en enkel, fri och konstnärlig stil. De famlande försöken på kontinenten buro ofta spår af alla dessa exotiska inflytanden. I England hade man tagit steget ut och talat om „modern style“. Härifrån hade det nya evangeliet utgått, hette det, här hade det blifvit formuleradt.

Med en lätt förklarlig nyfikenhet önskade jag därför se denna sekelslutets viktigaste renässans på ort och ställe. Tolf år hade förflutit sedan jag sist for öfver kanalen, och den nya solen hade gått upp sedan dess. Jag skulle nu finna hela landet estetiskt omstöpt, beundra de sköna om än sentida frukterna af Ruskins och prærafaeliternas bemödanden. Såsom alltid, då man väntat sig alltför mycket, kände jag mig något besviken öfver det jag fick se på hinsidan kanalen. Icke så, som skulle det *bästa* icke ha fullt ut motsvarat förväntningarna, men den allmänna nivån, det stora flertalets smak hade dock ej i märkbar mån förändrats. Walter Cranes tapetmönster hade gjort sitt inträde i många hem och unga arkitekter använde i nya kvarter i Londons West och Chelsea motiv från Queen Annes tid så fyndigt och roligt, rödt i rödt, att den trumpnaste kunde blifva glad däråt. Öfver många de nyaste cottages i förstäderna hvilade, utom det hemtrefliga och fridfulla tycke, som är så specifikt engelskt, en lyckligt funnen målerisk charme genom färgskalan från blodrödt till blekt tegelrödt mot brungröna löfträd och gräsets smaragdmatta. Men denna arkitektur hade tillkommit under de allra sista åren, och den nya, enkla och koncentrerade stilen, likasom den yngsta och lifskraftiga målareskolan, tycktes ej ännu ha vunnit burskap hos genomsnittsborgarena. De på kontinenten så varmt beundrade unge målare, som, stödjande sig på Whistler, genom den diskreta och dock mättade färgen angifvit tonhöjden i den nya smakens kolorit, hela den plejad, som går under namnet Glasgow-skolan, blef fortfarande refuserad eller ock afskyvärdt upphängd af Royal Academys församlade fäder.

Vid ett solennt tillfälle, då London klädt sig i sin grannaste högtidsskrud, vid drottningens diamantjubileum, kunde man vid sidan af prakt och ståt finna smaklösheter värda det mest provinsiella Kråkvinkel. I Paris, där hopen alltid ropar på „circences“, har man naturligtvis en större vana i dylika fall. Staden själf med den öfverallt inströdda grönskan, Champs Elysées och place de la Concorde, egnar sig också mycket bättre för en enhetlig dekoration. Och hvad måtte väl Mediceernas Florens och Titians Venedig icke ha kunnat bjuda som festlig prakt! Jag vågar ej ens tänka därpå för att ej känna mig alltför skamsen öfver det ogenomtänkta ock disparata i vår egen tid. Brokiga och alltid så många färger som möjligt, se där hvad vi hittat på såsom höjden af ståt. Moskva, som jag sett ett år förut i festdräkt, Moskva, som med sin Kreml och sin Kitaigorod i och för sig är den mest bizarrt sagolika dekoration, hade ej häller af de tillfälliga prydnaderna gjort något som ens närmelsevis motsvarade det man kunnat vänta, då stilen var så gifven. Och dock bor målaren Vasnetzoff i Moskva och har sin atelier där. Tyvärr var hans roll inskränkt till att teckna en kejserlig matsedel och att komponera det guldfat, som staden Moskva öfverräckte kejsarparet med salt och bröd. Men detta fat strålade också som en stjärna bland de tusental guldsmedsarbeten som då bjödos åt majestäterna — man såg således att guldet och ädelstenarna värka det visserligen icke, utan den konstnärliga tanke, som någon gång finnes i och när dem, adlar dem och skänker dem en lefvande ande.

Det är föga utsikt att det „store Gjennembrud“ skall blifva en värklighet inom de två stackars år, som ännu återstå af detta 19:de sekel, ty förfallet har varit för djupt. Es ist eine alte Geschichte att alla föregående tidsåldrar ha haft en stil, ett skönhetsuttryck i form och färg som (vanligtvis) utvecklats från epok till epok i en organisk kedja. Men sedan 1820 ha vi släppt taget och traditionen och drifvit ut på hugskottens villande haf. Icke nog med att alla civiliserade folk hittills haft en bestämd smak, äfven människor i naturtillståndet pryda sina vapen, husgeråd och väfnader med utsirningar, som i all sin naivitet ofta äro vackra i linjerna, nästan alltid harmoniska i färgen. Kanske beror detta på de ytterst primitiva färgstoffer som stå dem till buds, — åtminstone ha de inga anilinfärger — säkert är att hvarken hottentotter eller tatuerade papuas, människoätare eller sälspäcksätare någonsin i sina mest exalterade ögonblick kunnat uppfinna något sådant i färg som trappuppgångarna i några af våra Helsingforsiska hyrespalats. Och är icke allt hvad vildarne hittat på ett intet i smaklös grannlåt mot de flesta lampor, schaggbordsdukar, wienergalanterivaror, broscher, fotografialbum, nyårskort m. m. som vi så vant oss att se, att våra nerver ej mera lida däraf? Ack, vi äro så väl härdade mot fulhet, vi som födts mellan 1820 och 1870, vi som sett alla de maktlösa försöken att imitera medeltid, rococo och renässans och Gud vet icke hvad! Därför ha vi vändt blicken bort från det, som omgaf oss, för att sätta det värkligt gamla i stället för otympliga och oförstådda efterapningar, därför ha vi

blifvit eklektiker och samlare allesamman, och därför längta vi så intensivt efter det som komma skall och som redan skymtar fram vid horisonten — l'art nouveau!

Detta sekel, som haft så många ypperliga konstnärer, sett så många stora skalder och tänkare födas, som tagit allt allvarligt och passioneradt, som skryter af sin nervösa känslighet, har sålunda kunnat lefva sina tre senaste fjärdedelar med en likgiltighet för färgernas och formernas rytm sådan som ingen tid tillförene sedan stenålderns dagar. Men icke nog härmed. Vi ha bevisat oss fullkomligt oförmögna att gifva någonslags estetisk form åt de föremål, som de nya uppfinningarna fört in i vårt lif. Man jämföre endast ett modernt pianino, denna dystra tingest, som står midt emellan en likkista och ett matskåp, med en fordomdags spinett, en petroleumlampa med en romersk! *) Och dock ha floder af bläck och trycksvärta flutit, som aldrig förut, för att dryfta spörsmålen inom konsten. Men detta har uteslutande gällt expositionskonsten: taflor och skulpturvärk. Om den anspråkslösa konst som haft till uppgift att försköna *lifvets hvardagslag,* har man ej brytt sig stort, lika litet som om byggnadskonsten, modern till och normen för all dekorativ smak. Den obetydligaste tafla, som om ett år försvinner och slutligen hamnar på en vind, diskuteras lärdt och vidlyftigt, ett hus däremot, som kanske för trehundra år skämmer ut en stad, affärdas med några fraser och betraktas som en privat affär emellan byggherren och byggmästaren.

Det är ett egendomligt faktum att medan måleri, skulptur, diktkonst och främst af allt musiken icke allenast varit allmänt omhuldade under dessa sista 70 år, musiken t. o. m. i den grad att hon kanske bäst af alla återspeglar århundradets känslolif — att då samtidigt den konst, som alltid förut gått i spetsen, som tydligast skildrat det som karakteriserat tiden och smaken, byggnadskonsten, alls icke fört något själfständigt lif. Hon, som alltid tolkat tidsåldrarnas seder, anspråk, hopp och längtan, har nu nöjt sig med att imitera, då hon lyckats bäst. Hon har imiterat sammanhangslöst och tanklöst, icke ansett sig för god att slarfvigt kopiera gamla mönster, använda dem som fyllnader och prydnader i tid och otid. Få äro de som besinna att ett renässanspalats hade en helt annan användning än ett hus, som skall inbringa goda hyror, och att man med gjutjärn och glas kan och bör åstadkomma nya och andra kombinationer än med sandsten, marmor och tegel. Hvad finnes väl mera oförnuftigt än att bygga ett storstadshus med butiker i nedersta våningen och hyrda lokaler i alla de andra såsom ett slott från 1300-talet? En borg skulle uthärda belägring — därför gjordes fönstren ytterst små; man skulle från dess tinnar kunna hålla utkik på de annalkande fienderna, — därför byggdes de runda tornen. Och nu bibehåller man torn och tinnar, men gör butikfönstren enorma i bottenvåningen och pryder det hela med en massa cementgrannlåter, som småningom spricka och förvittra.*)

*) I afseende å det första, otympliga användandet af elektriska glödlampor hänvisar jag, som i mycket annat, till Pietro Krohns ypperliga artikel om det danske Kunstindistrimuseum i Ord och Bilds novemberhäfte.

*) Sådant *var,* hvad ornamenten angår, förhållandet i många länder för tio, femton år sedan; numera begynner man allt mera använda äkta sten.

Den dekorativa konsten i Frankrike har oftast varit renässans-imitation med minnen från Ludvig XIV såsom ledmotiv. En sådan mästare som Gallé i Nancy har t. o. m. ofta, då han lämnat sina underbart suggestiva, färgade och skulpterade glas för att egna sig åt möbelarkitektur, valt kända franska stilsorters grundformer, såsom t. ex. i det inlagda bord som de lotringska städerna skänkte Alexander III. Tack vare yrkesutöfvarnes utmärkta skicklighet och fransmännens händighet och smak, har förfallet dock varit mindre här än i många andra länder. Det var också fransmännens öfverlägsenhet på världsutställningen 1851 som kom engelsmännen att öppna ögonen och som sålunda medelbart fört med sig skolorna för „Arts and Crafts" i England, South Kensington Museet m. m. — En af Frankrikes snillrikaste arkitekter, Garnier, har, så godt som ensam, försökt sig på att komponera hvarenda detalj vid Nya Operan i Paris och vid Casinot i Monte Carlo. Såsom uttryck för andra kejsardömets prakt, penningeslöseri, raffelspel, champagnerus och rastaquouèrelif, kan ju Operan vara karakteristisk nog, och dock är och förblir det hela i sin tunga, osammanhängande rikedom ett oformligt, genialiskt misstag.

Undansmusslandet af en byggnads, ett föremåls mening, syfte och mekaniska sammansättning genom påsmetandet af tanklöst likgiltiga ornament har varit grundfelet i den dekorativa konstens babyloniska fångenskap under de 70 bedröfliga förfallsåren, och den vildaste barock värkar logiskt i jämförelse med mångt och mycket som åstadkommits i vår tid. Jag mins en atlantångare i Hamburg, som allmänt prisades för inredningens skull. Fotografier af trappor och salonger hängde i alla fönster och hamburgarne voro mykket stolta, ty allt var hållet i — förgyld rococo. Det är svårt att inse hvad en atlantångare, som skall föra folk och boskap från la Plata flodens mynning till Hamburg har att göra med Zwingern, August den starke och Madame de Pompadour!

Men huru begära sammanhang och logik, då man betänker mot hvilka vedervärdigheter arkitekterna hafva att kämpa: byggherrar med underliga pretentioner, byggnadsordningar, reglementen och stadsplaner som liksom utestänga all möjlighet till konstnärlig frihet. De som byggde Akropolis i världen hade det helt säkert bättre också i detta afseende. Och hur blifver ett hus till i många fall? Arkitekten uppför murarna, gipsgjutaren sätter dit ungefär hvilka gamla ornament som hälst, dekorationsmålarne måla rummen invändigt, ofta murbruket utvändigt huru som hälst, de inflyttande hyresgästerna med tapetseraren i spåren hänga upp speglar, draperier och krims-krams hvar som hälst, och statyerna som komma i frontispicen och nicherna föreställa hvad som hälst — alla äro nöjda och tidningarna säga att huset, uppfördt i renässans (arma renässans, hvad har man icke lassat på din breda rygg!) är en prydnad för vår stad! Den som vågar mucka, får en polemik, som räcker i månadtal.

Det har gått så långt att om en arkitekt litet förstår sig på rums dekoration och målning, han genast får ett specialrykte som dekoratör, — liksom icke hvarje arkitekt borde vara dekora-

tör, den förnämsta af alla, ty han dekorerar i sten med Guds himmel som bakgrund och solen som belysning, han dekorerar för seklerna och för tusenden, för fattiga och rika, lärda och olärda, och hans ansvar är därför större än någon annan konstnärs. Ty han bör vara och betrakta sig som konstnär, med en konstnärs eld och eviga längtan efter att ge idealet en ny form och värkligen skapa något, som bär hans tanke genom seklerna. I många länder läres byggnadskonsten icke mera i konstskolorna, utan i tekniska lärovärk; arkitekterna bilda föreningar med ingeniörer och teknici och hålla sig fjärran från konstnärerna, främmande för desses fröjder och lidanden, längtan och bråk.

I Stockholm är det annorlunda. De genialiska arkitekter, som kanske mera än alla andra bidraga att skjuta fram Sverge i främsta ledet bland kulturfolken, ha genomlefvat de öfriga konstnärernas andliga lif och skapa som de i de senaste dagarnas anda. Huru mäktigt och rent konstnärligt talar icke Ferdinand Bobergs elektricitetsborg, fast som ett högfjäll, gömmande likt sagans drake på den underbara skatten, den till sitt innersta väsen ännu okända, väldiga naturkraft, som bindes därinne. Huru skönt stod ej hans konstpalats på utställningen i somras, tryggt, drömmande och ljust som den skandinaviska konsten själf.

Arkitekturen är den konst, som skall hysa och leda alla de andra och nödvandigtvis måste gå i spetsen, om hela rörelsen skall kunna hoppas på en framtid. I Chicago vid World's Fair, i Stockholm, som vi sett, och i Paris (exempelvis Formigés vackra konstpalats på Champ de Mars, i terracotta, järn och glas med ljusblå fajanskupoler) har man försökt att komponera fritt och djärft, oberoende af slentrian. Men man väntar ännu fåfängt på att *ledningen* skall öfvertagas af dem, hvilkas lifsstudium just bör gå ut på att behandla proportioner och skapa, icke kopiera former. Hvad båtar det väl att målare och skulptörer syssla med att framställa konstvärk och konstnärliga, subtila bibelots, de där skola uppställas i rum och i hus som icke stå i ringaste harmoni till dessa skatter!

* * *

Utan ett djupt medvetande om syndaskulden är bättringen omöjlig. Vi hafva vaknat till ånger och ruelse, därför äro vi värda åtminstone en glimt af hopp. Och de nalkas de dagar, då alla konstnärer, de som bygga, och de skola gå i spetsen, de som måla, de som hugga i marmor, skola sammansluta sig för att med en känsla af ansvar inför samtid och framtid arbeta på omgestaltningen af det stora som det lilla i konsten, hälg och söcken. Och de skola arbeta med lif och lust, ty det de vilja är icke lyx, icke skryt, icke flärd och fåfänglighet, utan skönhet och förnuft, skönhet för så många som möjligt.

Den nya stil, som nu arbetar sig fram, vill förenkling och djup. Den vill att formen skall utspringa ur självfva föremålets innersta tanke. Försmående hvarje *onödig* prydnad söker den tala de bildade konsternas naturligaste tungomål: formernas, proportionernas och de väl öfvervägda färgharmoniernas språk. Entusiastiskt hafva många af vår tids bästa

konstnärer, såsom bildhuggaren Dampt i Frankrike, ställt sig i ledet, och ett talrikt ungt släkte i alla länder har svurit den nya fanan tro. De trånga gärden, som naturalismen utstakade omkring den konstnärliga friheten, bröt denna nya generation snart sönder. Den hade dock i friluftsmålningens skola lärt att se noga och ödmjukt på naturen. Då så den s. k. symbolismen plötsligt öppnade nya vidder, kom detta naturstudium väl till pass, ty naturen, om än förenklad, stiliserad och öfversatt, är dock källan till all föryngring i konsten. Från denna symbolismens förenkling var steget till den dekorativa konsten gifvet och lätt att uttaga. Fjällen föllo från de unges ögon och de sågo att just det de ville, det de sträfvade till, sedan länge blifvit predikadt för dem af den åldrige konstnärspatriark, som först nu blifvit till fullo förstådd, Puvis de Chavannes.

Generationer hafva famlat och sökt under detta oroligt spörjande sekel, de hafva gått under utan att se morgonrodnadens första strimma, men de hafva dock ej lefvat förgäfves, ty ur deras skönhetslängtan skall det nya springa fram. I pessimism, morfinrus och förtviflan har man i vår tid sett människor som sökt dö i skönhet — trötta som de varit att lefva den förutan. Nästa sekel skall kanske se det tusenåriga riket begynna, så att dess män kunna utropa som Ulrich von Hutten i femtonhundratalets vårbrytning: O Jahrhundert, die Geister erwachen, die Studien blühen und es ist eine Lust zu leben!

❧❧❧ ANNIKKIS BEGRAFNING. ❧❧❧

(Öfversättning ur JUHANI AHOS nya till Julen utkomna roman PANU.)

nnikki, en fader- och moderlös flicka, har varit slafvinna i Panula, trollkarlen Panus gård. Kari, en ung jägare, älskar henne, men trollkarlen har sålt henne åt konungens fogde. Men då fogden efter att hafva bortröfvat flickan färdas förbi en fors, rycker hon sig lös ur hans armar och störtar sig i vattnet.

*

Hela vintern hade Kari irrat omkring i skogarna utan att finna ro.

Förr dansade skogen honom jublande förbi, när han på smidiga skidor satte af utför de långsluttande höjderna, älskliga och väna stodo lunderna där nere framför honom och lyckliga och fridfulla blånade snöfälten djupt under hans fötter, där han, hvilande efter skidandet, skådade ut öfver dem från bärgets topp. Under hvarje träd trodde han sig se en god skyddsande, på hvarje mo trådde skogens tärnor för honom sina lätta danser. Med sin sång gjorde han dem sig bevågna, och med ständigt nya sånger gladde han också sitt eget sinne. Nu stodo skogarna dystra, spöken gömde sig under trädens rötter, onda andeväsen följde honom i skog och mark. De furukrönta höjderna frästade honom ej längre, ej skänkte sången mera det kvalda hjärtat någon lindring. En hämdtörstande Kullervo lik drog han fridlös omkring.

Dåligt var det med hans fångst och hans skytte. Kom han af en händelse till sina giller, förstörde han dem och slängde dem i skogen. Fann han spår efter villebråd, följde han det en stund, men lämnade det snart. Ibland, när han händelsevis skjutit något, som kom-

mit i hans väg, bar han det hem till sin mor, dröjde öfver natten i sin koja, vände sig sömnlös på bädden och begaf sig vid morgonens inbrott åter ut på sina irrfärder.

Korpikoski fors var ständigt slutmålet för hans vandringar. Han steg af skidorna just där spåret efter fogdens släde ännu kunde skönjas under snön, hoppade upp på den sten invid forsen, där skumhvirflarna gingo stridast och därifrån Annikki störtat sig i vattnet. Han gick längs stranden, i de djupa spår han där trampat upp, ända ut till kanten af lugnvattnet, grep en lång stör, som han stält mot ett träd, och letade med den i de öppningar han huggit i isen. Men han fann ej den han sökte, Annikki höjde sig ej ur vågorna.

Natten föll på, snöyran och stormen rasade i kapp med forsen. Kari måste bort, och hans skidor fingo åter löpa, löpa öfver skog och sjö, öfver mosse och myr, omkring Panula och det heliga offerbärget. Lik en vildmarkens stigman smög han omkring med sin bästa pil på bågen, utan att få sikte på honom, som han sökte. Trollkarlen hade sina väktare, han visste hvar faran hotade och valde andra vägar. Och ej häller trodde sig Kari förmå något emot honom, den väldige, som i besvärjelserna ägde sitt skydd och om hvars kraft hans ännu värkande hufvud smärtsamt bar vittne.

Om han blott kunde vinna en vapenbroder, en medhjälpare i sitt hämnarvärf! Den gamle Jorma dugde ej, han var en fredens man. Ej häller någon annan af stammens män. Och Annikkis släkt var utrotad.

Redan stod han i beråd att draga bort, men mindes åter Annikki, där hon låg under isen, i forsens kalla famn . . . och han ilade tillbaka till Korpikoski.

Lika hemsk som förr ljöd forsens sång, där han hånande vältrade sina gula vågor. Där hade Annikki slitit sig ur fogdens famntag, där voro hennes spår i drifvan, där hade hennes duk fallit, där halkade hon, där kastade hon sig i forsen.

Och från fallet gick Kari längs den gamla stigen ned till lugnvattnet, sökte och letade, men fann ej den han sökte, Annikki höjde sig ej ur vågorna.

Hämdtankar fyllde åter hans sinne. Fogden lefde ännu och huserade i sin gård lika öfvermodig som förr!

I ilande fart begaf sig Kari åter till sin koja för att rusta sig till hämd, innan våren kommit med menföre. Han gjorde ett nytt armborst, smidde bågen af järn, göt dess yttersida af koppar, på det att den skulle drifva den korpfjäderförsedda och i svart ormetter doppade pilen djupt in i bröstet på den niding, som med våld trykt Annikki i sina armar — så han aldrig skulle resa sig mer.

Modern varnade sin son för den farliga färden, göt ymniga tårar vid afskedet, följde den käre till grinden och såg länge efter honom.

Men då Kari under sin hämdefärd drog förbi forsen, såg han att vårsolen redan utvidgat fåran i lugnvattnet . . . hvem visste när strömmen skulle kasta af sitt istäcke och Annikki flyta längre ner i marvattnet! Aldrig skulle man finna henne, obegrafvad skulle hon kastas omkring, aldrig finna ro . . .

Hämdefärden afbröts och Kari lämnade icke för en dag flodstranden. Lugnvattnet kastade af täcket, men Annikki

syntes ej till. Längre ner, under ett annat fall, låg ett större lugnvatten, som en liten insjö, där isen ännu var stark och där de uppifrån kommande isflakarna stannade och tornade upp sig till höga staplar och fördämningar. Isen smälte väl något för middagssolen, men nattkölden gjorde den så mycket fastare. Midt ur lugnvattnet höjde sig en liten björk- och aspbevuxen holme; på den byggde Kari sig en koja och väntade där.

Marken tinade upp, backsluttningarna blefvo bara och vårsolen sken. De första sjöfåglarna slogo ned i forsen tätt invid skumhvirflarna. Äfven svanen kom, sam nära intill holmstranden och seglade af och an utanför Karis riskoja. Snart skall jag finna henne, tänkte Kari.

Men orörlig, grå och bister låg ännu kring holmen den bistra vinterns järnfasta isboja.

Då, en månklar natt, när Kari efter ett besök i hemmet åter kom ner till forsen, hade denna stigit så, att vattnet redan brusade fritt mot holmens stränder och isen i stora stycken rörde sig framåt. Kari steg i sin båt, som han under vårens lopp iordningstält vid stranden, och rodde öfver till sin holme. Isen klirrade och frasade, vattnet hade drifvit flakar mot stranden, hämtade ständigt nya och lösgjorde, altjämt stigande, de gamla.

I en liten vik på holmens andra strand, där hvirflarna gingo motströms, hade en isflake hamnat; och där hade Annikki bäddats in i ett fruset skumhölje, som af forsens stänk under vinterns lopp spunnits kring henne. Som i en kista med armarna korslagda öfver bröstet hvilade hon där i den klara, skyddande issvepningen, som om hon blott i stilla slummer slutit sina ögon.

Kari förde henne i land, öfvertäckte henne med granris och gick att underrätta sin moder. Modern förde budskapet till Jorma och Jorma till Panus hustru.

När dessa tre anlände till forsen, hade Kari gjort en graf mellan en björk och en asp, beklädt den med granris och fin mossa och nedsänkt Annikki i den. I fästekläder, som Karis moder gifvit henne, hvilade hon där, med ansiktet mot öster för att hvarje morgon kunna skåda den hulda solens uppgång. Karis moder medförde huden af en björn, som sonen fält, och den sveptes nu kring den späda kroppen, i grafven nedlades äfven slända och elddon, en liten gryta och en näfverask, förfärdigad och konstrikt utskuren af Jorma, samt innehållande vägkost för den långa färden, tillredd dels af Panulavärdinnan, dels af Karilamor.

Äfven sin kantele nedlade Kari vid sin älskades sida.

— Din enda kantele — — — sökte Jorma invända.

— Jag spelar ej, glädes ej mer, svarade Kari.

— Din forna glädjes kantele må du lägga ner i grafven, men ur sorgen stämmes upp en högre sång, tillade Jorma.

Kari hämtade hvit och slät näfver, som han skurit från björkarna vid forsstranden, och täckte grafven därmed. Kari och Jorma igenmyllade den sedan under djup tystnad, medan kvinnorna med dukar för ögonen sakta vaggande sutto och gräto vid hvar sin ända af grafven.

Sedan denna blifvit igenfylld, öfvertäckt med granris och kumlet kantadt med vackra släta stenar, satte sig äfven Kari och Jorma på en sten invid grafven. Då reste sig Panulavärdinnan, stödde sig mot björken, som växte vid den dödas hufvud, sträckte sina armar upp mot trädet och klagade:

— Ack, du min egen Annikki, mitt älsklingsbarn, arma lilla dotter, du olyckliga; — jag vårdade och hade omsorg om dig, moderlösa, skötte dig medan du ej kunde tala, sökte värna dig värnlösa; ner till underjorden, under jorden gick min älskling, i forsens hvirflar mitt hjärteguld, min ögonfägnad; — ack du min egen, ack du min glädje, dig skall jag sörja hela mitt lif, sakna, begråta . . .

Stilla snyftande segnade hon ned vid roten af trädet, och Karis moder famnade om aspen och utbrast i veklagan:

— Ack du efterlängtade, ack du min dotter, min hjärtefröjd, du utkorade, min enda tröst, som nu hvilar i mullen; — vaggvisor skulle du sjungit, vaggsånger, sköna till hugnad i ensliga nätter; — i djupet drogs du fagra, du väna jungfru, du sjönk i sorgernas stora lugnvatten; aldrig skall du vända åter till dessa kvalda ängder, aldrig mer beträda våra usla vägar, våra onda gårdar gästa, min egen Annikki . . .

Jorma hade tagit sin kantele och sade:

— Gråten I! Jag gråter icke. Mig inger döden icke fasa, glädje skulle fylla mitt sinne, om jag finge gå hädan. Jag afundas Annikki, som helt visst vandrar i de lycksaligas boningar. Jag skådade henne i natt i drömmen, jag vill sjunga min syn för eder.

Och Jorma sjöng:

Rott jag har på väna vatten,
Styrt längs skogbevuxna stränder,
Såg jag så en äng på udden,
Invid vägen gröna lindor.
Sköna tärnor såg jag träda
Uppå lindan lätta danser,
Längst på udden skogens jungfrur,
Skogens jungfrur, små och stora
Glamma lustigt, le och leka,
Lockarna för vinden fladdra.
Annikki af alla ypperst
Svingar sig i systrars skara,
Sväfvar säll i glädjedansen —
Ej af döden än hon nåddes,
Omkom ej i forsens hvirflar —
Fatta gosse glad ditt giller,
Kari tag din bästa båge
Brådt din båge och ditt koger,
Ty du väntas af den hulda,
Af din ungmö, af din glädje;
Vid din sida vill hon vandra,
Föra dig på villbrådsvägar —
Skogens gudar togo jungfrun,
Gjorde henne till sin dotter —
Godt hos dem hon har att vara,
Godt att bo i gudalunden.

Kari satt nedböjd, med tårar i ögonen medan Jorma sjöng.

— Sjung äfven du Kari ditt afsked, sången skall hugsvala ditt bröst, tonerna beveka ditt hjärta.

Kari fattade kantelen, de andra betraktade honom i förväntan. Och Kari sjöng sin gamla älsklingssång:

„Ägt jag har en vän, en enda
Under detta himlahvalfvet,
Blott en endaste en älskling
Uti hela trenne byar —
När du satt, så gladdes jorden.
Då du vandrade, gol göken,
Där du stod, där lyste solen,
Där du lekte, yr blef leken —
Här jag såg dig ofta komma,
Där jag såg dig åter bortgå,
Där du suttit har på lindan —"

Men plötsligt ljöd en skärande ton, som om en sträng hade sprungit. Kari kastade kantelen ifrån sig och sprang upp.

— Stig i båten, låtom oss fara!

Han rodde dem i land, tog farväl af sin moder och bad henne gå hem.

— Hvart ämnar du dig?

Kari sade farväl till Panulavärdinnan och yttrade, i det han omfamnade Jorma:

— Tag vård om min mor, om jag ej skulle återvända.

— Visst återvänder du?

Utan att svara går Kari till sin koja, tager sina vapen och bär dem ner till båten. Han skjuter med kraft båten från land och hoppar i, så att vattnet skummar om fören. Han griper åran och styr sin trebörding öfver bränningarna och försvinner bortom lugnvattnet.

Tysta stå Jorma och kvinnorna kvar på stranden. De tala icke, de lyssna till forsens brus, — då ljuder genom luften en glad ton — och den första vårsångaren slår sin sorglösa drill i björkens topp på Annikkis graf.

KUNG FJALAR.

En Runeberg-studie af ERNST GRÅSTEN.

I.

Hur idén till Kung Fjalar först väktes hos Runeberg är okändt. Själf har skalden i det fallet iakttagit fullkomlig förtegenhet. Med afseende å stoffet yrkar han endast att dikten „borde få gå och gälla för en af gifna nationella och tids-förhållanden bestämd episk skildring". En analys af densamma, företagen i afsikt att undersöka hvilka de inflytanden varit, som i skaldens fantasi medvärkat till diktens daning, äfvensom den relativa intensitet, hvarmed de därunder gjort sig gällande, har sålunda ett visst intresse, icke minst på grund däraf att mycket divergerande uppfattningar härvidlag på olika håll uttalats. Medan vår främste Runeberg-kännare kanslirådet C. G. Estlander *) hänvisat till Ossians sånger och den nordiska hjältesagan som den mark, i hvilken dikten om Fjalar har sina rötter, betonar professor Warburg *) att i detta poem „inflytanden från Kalevaladikten och Ossian förmäla sig med en antikt tragisk uppfattning af människan och hennes förhållande till de makter, som styra lifvets gång".

Uttalandena öfverensstämma endast beträffande Ossian, hvars inflytande på dikten är altför evident för att alls kunna ifrågasättas. Kung Fjalar utkom 1844. Två år tidigare hade första bandet af Nils Arfwidssons öfversättning af den gaeliske bardens sånger sett dagen.

Ossiansk är, att börja med, Fjalardiktens hela topografi. Tre af poemets fem sånger äro förlagda till Morven, men äfven Fjalars Gauthiod — uttrycket förekommer på två ställen i dikten: den senare gången i ett sammanhang, där man snarare hade väntat

*) *J. L. Runebergs estetiska åsikter*, sammanstälda af *C. G. Estlander*, Helsingfors 1888.

*) *Karl Warburg: Svensk literaturhistoria i sammandrag*. Fjärde upplagan.

ett Lochlin — har ett ossianskt Telmar, från hvars topp konungen beskådar sitt land. Vidars klippa nedanför Fjalars konungaborg är en enstaka afvikelse från den antydda regeln, hvilket förhållande i sin mån tillkännager hur starkt sången som höjts af Shelmas barder häfdade sin plats i Runebergs medvetande.

Ossiansk är vidare karaktäristiken af de personer, som i Kung Fjalar uppbära handlingens gång eller eljes af densamma beröras. Morannal är en typ, hemtad direkt ur Ossians sagovärld; likaså hans söner äfvensom Oihonna. Men ej häller Fjalar, Hjalmar, Dargar förneka sitt ossianska ursprung.

Hvad Fjalar vidkommer har J. V. Snellman *) anmärkt, att Runeberg, i det han låtit denne, en nordisk vikingakonung, vända sitt sinne till „friden", glädjas af „vidgade hyddor, sparda lundar, tegar af guldax", af „täckelig sed och fridlyst ordning", af „hvad ljuft, hvad mildt i människobröst blef sådt", därigenom tilldelat honom en värksamhet, som har skapandet af en idyll till mål och föga öfverensstämmer med tidens karaktär. Ställer man sig, såsom Snellman gjort det, på historiens och de skandinaviska sagornas ståndpunkt är en dylik anmärkning gifven. Men icke ur den har Runeberg koncipierat kung Fjalar.

Genom sitt löfte att kufva våldet och skydda svagheten, ett löfte, som i sig innefattar hela hans bragdfulla lefnads mål, röjer Fjalar frändskap med Ossiansångernas störste hjälte, Finjal af svärden. Jag hänvisar till de verser i Calhonn och Kylvàla, där Finjal förmanar sin son:

— — — Må du likna Shelmas kung.
Komma de djärfve med pockande ord
till sångernas sal, då sänkes min blick,
mina armar sträckas till hugg.
Komma de lidande, svage till mig,
dem skyddar beständigt mitt svärd.
(Calhonn och Kylvàla, s. 252—253)

Är icke detta en yttring af samma sinnesart, som spåras i Fjalars vilja att i hans rike svagheten må blomma trygg

— — — — och kraften,
sparande svärdet, glädjas att skona blott?

Det vore riktigare att i Fjalar se en Finjal uppvuxen på skandinavisk jord. Böjelsen för en idyll med ära är för dem båda gemensam och gemensamt äfven det trots de båda lägga i dagen mot hvad de fatta som maktlösa töckengudar. Fjalars hälsning till molnets makter har sitt motstycke i Finjals svar på Lodins hotelser:

Maktlös är du, men jag är stark.
— — — — — — — —
Skuggbild! ringa jag fruktar ditt tal.
Aldrig jag flytt för härar i strid;
och för vindarnas toma säd
skulle Morvens konung, den starke, fly!
Aldrig! Han känner för väl
hur kraftlös i strid är din arm.
(Carrigtura s. 192—193)

Ett enda drag i Fjalars karaktär är af den art att dess motsvarighet saknas hos Ossians gaeliska hjältar: den barbariska heroism, som röjer sig i offret af hans späda dotter. Det har han förvärfvat i och med detsamma skalden gjorde honom till konung i Lochlin. Det må i förbigående antecknas att äfven Finjals lochlinska brud, Ygishnecda, ljöt döden för sin vredgade, råe faders hand.

Hjalmars personlighet är jämförelsevis flyktigt skizzerad. I mycket påminner han om den ossianske Oscar. Hans uppträdande inför fadern, sådant detsamma skildras i Oihonnas sång (Fjalar III), har sin förebild

*) Recensionen öfver Kung Fjalar i Literaturbladet 1844 (Samlade arbeten VII s. 47).

i inledningen till Ossians berättelse om Oscars första härfärd. Missnöjd med att blott jaktens nöjen unnas honom, stridens icke, kan han ej längre beherska sig, då barderna begynna prisa Trenmors ungdomsbragder:

Branos sköld han ryckte från muren,
hans ögon fyldes af tårar,
rodnad betäckte kans ungdoms kind,
skälfvande, dof var hans röst,
och han talte till Morvens kung:
Finjal! konung för hjältar,
Ossian! honom närmast i striden,
i er ungdom kämpaden I.
Era namn de lefva i sången,
men som Conas dimma är Oscar,
jag syns och försvinner igen,
mitt namn skall barden ej känna,
ej jägarn skall söka min graf.
Låten mig kämpa, I hjältar,
i fejden på Innishonna.
Fjärran är det land där jag krigar.
I skolen ej veta om Oscars fall;
men kanske finner en bard mig
och lämnar åt sången mitt namn.
Främlingens dotter skall finna min graf
Och öfver ynglingen gråta,
som kom från det främmande land.
Ja, barden skall säga vid festen:
Lyssnen till sången om främlingen Oscar.
(Kriget på Innishonna s. 351).

Må läsaren jämföra denna med motsvarande episod i Kung Fjalar för att öfvertyga sig om det suveräna mästerskap hvarmed Runeberg utformat det ursprungliga motivet i strofer, hvilkas vingade flykt och klang af ädel metall ställer dem i en kontrast till originalet som icke är mindre än kontrasten, hvad linjeskönhet vidkommer, mellan en archotyp Hermesbild och en som Praxiteles mäjslat.

När siaren Dargar, „ödets tolk“, söker sig upp till klippans spets för att lyssna till ljud från ett nattmolns rand, följer han däri ett ossianskt bruk. Han erinrar om dessa grottornas, klyftornas dunkla män, dem Ossiandikten stundom tilltalar eller omtalar, men icke framför. Att ödets rådslut ej var för dem förborgadt framgår af en episod i dikten Kywàla. Då ryktet att älskaren stupat i striden når Kywàla, där hon bland Carruns bärg afbidar slagets utgång, utropar hon:

Du gamle, som ljuslös bor
i bärgets klyfta, hvi sade du ej
att falla han skulle, den ädle?
Hjälten du såg i sitt blod
och dolde det för Kywàla!
(Kywàla s. 170).

För den nordiska sagan är denna spåmanstyp främmande.

Morannal, gamle kungen i sångens land, och hans söner äro såsom redan antydts gestalter af ett utprägladt ossianskt kynne; minst Rurmar, suckarnas yngling, hos hvilken sinnets vekhet och en okuflig böjelse för själens ljufva svärmeri ger karaktären en jämförelsevis modern stämpel. Morannals personlighet, ålderdomsbräcklig, men själsstark, är att sammanställa med bardens skildring af den gamle Ossian, på samma gång den förres förhållande till Oihonna kan jämföras med den senares till Malvina, Oscars, hans tidigt förlorade sons, brud. Morannals yttrande om Oihonna:

Mig hon varit en stråle
i min slocknande lefnads natt

leder tanken tillbaka till Ossians:

Kom, du ensliga stråle af ljus,
kom, Malvina, som vakar i natten.

Äfven Ossian är blind vorden i sin ålders höst.

Vid afmålandet af Oihonnas skönhet har Fjalars skald användt skära, dallrande färger. En fläkt på böljor kallar han henne, en doft på Shelmas leende strand, en syster

af morgonens sky. Därtill ännu: lockomfladdrade flickan af sjön, jägarinnan med svanhvit arm. Längre går teckningen ej i individualisering. Detta är jämtupp äfven Ossians sätt att skildra, och Runeberg har noggrant iakttagit den ossianska tabulaturen. Dock innebära Clesamors ord om Oihonnas börd (Fjalar II) ett steg bortom den gräns, där poesins värld för Ossian tog slut:

Kanske höjdes af vårens vindar
Säll en bölja mot morgonens sol,
sjönk tillbaka och födde
dig ur skimrande skummets ljus.

Bilden har en utfördhet som man förgäfves söker hos den galliske barden, och uppkallar på associationens väg i läsarens medvetande föreställningen om skönhetens och kärlekens böljeburna gudinna.

Af i det ofvanstående icke berörda partier i Kung Fjalar, där reminiscenser från Ossian mer eller mindre invärkat på Runebergs framställning, må följande antecknas: uppräkningen af Fjalars kämpar i första sången har sitt motstycke i uppräkningen af Finjals i Cà-Lodin; Hjalmars anfall på Morven är skildradt på samma sätt som hos Ossian Carhonns; Morannals invokation till solen (Fjalar IV) står i ett omisskänligt samband med solsången i Carhonn och hans uppfordran till sönerna att endast en i sänder möta Hjalmar i strid öfverensstämmer fullkomligt med den åsikt om ärans bud som uttalas af Lamon, då han i spetsen för en här anfalles af Ossian och Gall.

Ända in i små detaljer kunna likheter påvisas. Bildspråket i Kung Fjalar är till den öfvervägande största delen detsamma som Ossian använder. De klangfulla, karaktäristiska epiteten återfinnas i båda. Mot stormarnas Lula, ekarnas Shelma, strängarnas Morven, sångens Malvina, Torcul af sköldarna blå hos Ossian svara i dikten om Fjalar hjältars Shelma, minnets, de klara harpornas Morven, sagornas Hjalmar, vågornas mö. Detta grepp är ett af de mest i ögonen fallande i Ossians sånger och är det icke mindre i Kung Fjalar.

Ossianinflytandet på dikten är icke inskränkt till vissa moment af framställningen, utan bestämmer densamma genomgående. I bredd därmed äro de till den skandinaviska sagan och myten hänförbara elementen mycket få.

Främst af dem bör nämnas Fjalars stolta självtillit:

Trott har på min vilja jag förr,
På samma vilja tror jag ännu; i strid
styrde den dödens gång; i friden
styra den skall okufvelig lifvets gång.

Detta drag är för Fjalars personlighet konstitutivt, liksom det är äkta nordiskt. Nordisk är därjämte skildringen af julfesten i Gauthiods konungaborg äfvensom af det sätt, hvarpå Fjalar skiljes vid lifvet. Men redan i Fjalardiktens första sång skönja vi en fläkt ur Ossiandiktningens värld.

Förklaringen härpå ligger tämligen nära till hands. I detta afseende kan det vara skäl att beakta ett yttrande af Runeberg angående den historiska romanen, hvilket i det stora hela har sin tillämplighet äfven på förevarande fall. „Har ett tidsskick", skrifver han (Efterl. skrifter I: 307), „aldrig legat inom en författares synkrets, så kan han om detsamma ingen omedelbar föreställning äga, och den medelbara historiska bekantskapen med detsamma, huru bristfällig, huru ytlig är ej den, ägande blott i några stela konturer de lefvande anletsdragens gröfsta och lättast ertappade nyanser. Endast i ett tidehvarfs poesi, om tidehvarfvet ägt en sådan, kan man i främmande åldrar få dess bild mera individualiserad". Förtroligheten med Ossians sånger gaf honom en sådan bild, lät honom förnimma den så individualiserad som han älskade att för-

nimma. Men denna förtrolighet motsvarade icke, uppvägdes med all sannolikhet icke af en därmed jämförbar, lika ingående och på liknande väg vunnen åskådning af vikingalifvet, sedt ur skaldernas och sagoförtäljarenas synpunkt. Det är på detta förhållande Ossiantonens praevalens i Kung Fjalar torde få anses bero.

Tydligast belyses det sagda af en blick på det sätt hvarpå gudarna uppfattats i dikten. Dessa dunkla skepnader, som på nattmolnets rand fatta sina rådslut, tillhöra icke den nordiska myten: det är i Ossians värld vi se dem instälda i sin rätta omgifning. En enda gång framträda de individualiserade: jag syftar på Sjolfs ord i femte sången af Kung Fjalar:

Det var Frey, som klädde i grönska tegen.
blott Allfader hägnade landets frid.
Thors var kraften, som du kände fordom — —

Men det kan starkt ifrågasättas huruvida icke intrycket af de gudar Fjalar kämpade mot hade blifvit helgjutnare, om det ossianska molnhöljc, som eljes i dikten omger dem, hade bibehållits orubbadt. I den nordiska gudasagan är det icke Frey, Allfader och Thor som hålla ödets roder och fälla dess domar.

Ossians samt i en ringa mån den nordiska sagans inflytande på gestaltningen af dikten om Kung Fjalar är bevisligt. Hvad talet om Kalevala beträffar, kan det endast betecknas som en förmodan, uttalad utan tillräcklig kännedom om den finska sångens lynne och innebörd. Warburg har sannolikt haft i tankarna en jämförelse mellan Kullervo och Hjalmar och förestält sig att Kalevalas skildring af den förres undergång, kommit Runeberg att sin dikt införa ett analogt moment.

Detta är oriktigt. Den poetiska åskådningen i Kalevala är med den, som i Kung Fjalar bragts till uttryck, helt och hållet inkommensurabel. Mellan den finska diktens Kullervo, af naturen skapad till en hjälte, af ödet gjord till en slaf, och Runebergs Hjalmar råder icke någon sådan inre förvandtskap, som skulle berättiga oss att förutsätta möjligheten af det inflytande Warburg talar om, — alldeles oafsedt den omständigheten att Kullervoepisoden icke kunde vara känd af Runeberg. Denna episod återfinnes på ett obetydligt fragment när icke i första upplagan af Kalevala, som utkom 1835, och Kalevalas andra upplaga publicerades som bekant fem år senare än Kung Fjalar.

Så mycket mer befogadt förefaller däremot Warburgs betonande af det antikt tragiska elementet i denna dikt en sak som Estlander i sitt ofvanciterade arbete icke berör, medan han däremot i allo godkänner Runebergs under polemiken mot Snellman uttalade åsikt, i enlighet med hvilken vi i Fjalar borde se „ett litet epos hvari gudarnas storhet och nåd utgöra ämnet“ och tänka oss dem handlande på grund af motiv, dem kristendomens uppfattning tillskrifver en mild och kärleksfull försyn.

OM SMÄRTFRIA OPERATIONER.

AF ALI KROGIUS.

Jag behöfver ej tala om bedöfningen med chloroform eller aether, ty hvar och en vet, att man genom inandning af dessa ämnen kan försänkas i en djup sömn, under hvilken äfven de mest ingripande operationer utan smärta kunna företagas, men jag skall lämna några upplysningar om den ***lokala bedöfningen*** och de framsteg, denna metod under senaste tider gjort.

Det första lokala bedöfningsmedel, som i kirurgin användts, är ***kölden***. Det är allmänt bekant, att en förfrusen lem är domnad och okänslig och det låg nära till hands att tillgodogöra sig dessa köldens värkningar vid mindre operationer. Afkylningen åstadkoms till en början helt enkelt genom applikation af is, men denna primitiva metod ersattes senare af den Richardson'ska aetherspray'en, medelst hvilken aether i fint fördeladt tillstånd sprutas mot huden och genom sin hastiga afdunstning bringar densamma att frysa. På de senaste åren har man begynt för samma ändamål använda ***aethylchlorid***. Denna ytterst flyktiga vätska förvaras i tillsmälta glastuber, ur hvilka densamma, sedan tubens spets afbrutits, genom handens värme utdrifves och i en helt fin stråle träffar huden. — Afkylningsmetoden är emellertid såsom lokalt bedöfningsmedel ganska litet tillfredsställande: endast de ytligaste partierna blifva okänsliga och värkan är hastigt öfvergående; härtill kommer, att själfva förfrysningen, isynnerhet om huden är inflammerad, vanligen åtföljes af en ganska intensiv smärta, som äfven efter bedöfningens upphörande återuppträder och på ett obehagligt sätt stör illusionen af en smärtfri operation. Denna metod kunde därför icke hafva någon synnerlig framtid för sig.

Däremot öppnades genom *cocaïnets* införande i kirurgin en ny aera för den lokala bedöfningen. — Allt sedan urminnes tider hade infödingarna i Peru förstått att såsom njutningsmedel använda bladen af den heliga cocabusken. Det var underbara egenskaper, de tillskrefvo dessa blad: de gjorde den sorgsne glad, förtogo känslan af hunger och törst och skänkte den trötte vandraren nytt mod och nya krafter. Först på 1860-talet lärde sig emellertid europeerna att använda cocabladen såsom ett upplifvande läkemedel och ur desamma framställa den värksamma principen, cocaïnet; och det dröjde ännu ett 20-tal år innan detta ämnes förmåga att vid lokal applikation framkalla känslolöshet blef upptäckt. Det var i första hand ögonläkarene och deras patienter, som (år 1884) kommo i åtnjutande af cocaïnets förträffliga egenskaper i detta afseende. En cocaïnlösning, indrupen i ögat, gjorde dess bindehinna och till en viss grad äfven de djupare delarne okänsliga för smärta, och det blef därigenom möjligt att utan allmän bedöfning smärtfritt utföra starroperationer och andra operationer, som praktiseras på ögongloben. Också på andra slemhinnor utvecklade cocaïnet samma preciösa värkningar och det fick därigenom stor användning äfven vid behandlingen af näs-, svalg- och strupsjukdomar m. m.

Kort därpå lärde man sig äfven att draga nytta af cocaïnet vid de vanliga kirurgiska operationerna. Då den yttre huden likväl icke, i likhet med slemhinnorna, är genomtränglig för cocaïnets värkningar, måste man medelst en liten spruta, försedd med en nålformig, genomborrad spets (den vanliga „morfinsprutan") applicera lösningen under huden. Omkring insprutningsstället uppstod en okänslig fläck och genom att i tillbörligt antal applicera dylika små injektioner nära intill hvarandra, blef det möjligt att göra mindre partier af huden och underliggande delar okänsliga. Jag säger *mindre* partier, ty till en början trodde man sig, för att vinna den åsyftade värkan, böra använda starka cocaïnlösningar (2—10 %) och då medlet i större doser ingalunda är ofarligt, blef härigenom en ganska trång gräns satt för metodens användning. Såsom ett viktigt framsteg måste det därför betraktas, att den tyske läkaren Schleich (i början af 90-talet) ådagalade, att äfven helt svaga lösningar (1:1,000—10,000) förmå framkalla samma effekt, blott de omsorgsfullt „infiltreras" i väfnaderna. Då dessa svaga lösningar snart sagdt i obegränsad mängd utan fara för förgiftning kunna användas, måste genom denna modifikation den lokala bedöfningens användbarhet i väsentlig grad utvidgas.

Den Schleich'ska „infiltrationsanestesin", sådan den numera i ganska stor utsträckning användes i kirurgin, icke blott vid mindre, utan äfven vid ganska omfattande operationer, åstadkommes på följande sätt. Man utmärker på huden den linje, längs hvilken det blifvande snittet skall föras och begynner med att vid ena ändan af denna linje, tätt under huden, inspruta en liten kvantitet af den svaga cocaïnlösningen. Då vätskan intränger i väfnadsmaskorna, uppstår öfver injektionsstället en liten hvit, upphöjd fläck, som

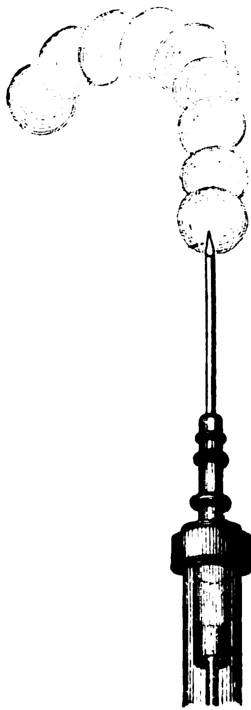

Fig. 1.

omedelbart blir okänslig. Det följande sticket göres i periferin af denna fläck och är sålunda smärtfritt. På detta sätt applicerar man längs hela den angifna linjen en rad små injektioner, (jmfr fig. 1), hvarigenom den ytligaste och på samma gång känsligaste delen af huden blir beröfvad sina smärtförnimmelser. De djupare lagren af huden behandlas härefter på samma sätt medelst en serie injektioner, som företagas i själfva underhudscellväfven. Nu kan hudsnittet smärtfritt företagas. Sedan detta är gjordt, måste man lämna knifven, för att åter gripa till sprutan, hvarmed man successivt infiltrerar alla de djupare mjuka delarna, muskler m. m., innan de genomskäras. Till och med benhinnan kan genom dylika injektioner göras okänslig och metoden är därför äfven till en viss grad användbar vid operationer, som utföras på bensystemet.

Det är ju storartadt att på detta sätt kunna utföra långvariga, svåra operationer, under hvilka patienten, oaktadt han är vid fullt medvetande, icke erfar spår af smärta, men man måste å andra sidan erkänna, att metodens tillämpning fordrar en god portion tålamod från operatörens sida, och jag tror säkert, att de gamla mästarene i kirurgin, hvilka excellerade i snabba och eleganta snitt, skulle skaka på hufvudet åt detta moderna sätt att operera. Denna olägenhet är dock af sekundär betydelse och ej häller den omständigheten, att den konstgjorda svullnaden i väfnaderna stundom värkar störande genom att försvåra igenkännandet af de anatomiska förhållandena, har i betydligare grad förmått inskränka infiltrationsanestesins användning.

Emellertid kan man i några fall på ett enklare sätt åstadkomma anestesin i väfnaderna genom en annan metod, som jag nu skall beskrifva. Denna metod är baserad på det sedan länge bekanta sakförhållandet, att, om en cocaïnlösning får invärka på en nervstam under någon del af dess förlopp, nervens ledningsförmåga för känselintryck på denna punkt upphäfves och således alla de partier, som innerveras af den perifert från applikationsstället belägna delen af nerven blifva okänsliga. Metoden tillämpas sålunda, att man injicerar en liten kvantitet 1 à 2 % cocaïnlösning i underhudscellväfven i närheten af den nervstam, som man vill

Fig. 2.

bedöfva, eller ock — hvilket i många fall är att föredraga — insticker nålen i hela dess längd i underhudscellväfven, vinkelrätt mot lemmens längdaxel, och därunder injicerar cocaïnlösningen längs hela stickkanalen. I sistnämda fall kommer man att med en och samma injektion träffa flere nervgrenar, och det uppstår då, perifert från injektionslinjen, en okänslig zon af ofta ganska stor utbredning. Ett par exempel skola bäst belysa det sagda. Till hvarje finger leda 4 nerver, 2 på ryggsidan och 2 på flathandsidan. Om man nu i närheten af dessa nervstammar, vid roten af fingret, injicerar små mängder cocaïnlösning, inträder inom några minuter en fullständig okänslighet af hela fingret, omfattande icke blott de mjuka delarna, utan äfven benet. På samma sätt kan man, genom att göra injektioner längs en linje tvärs öfver flathanden, göra hela den perifert från denna linje belägna delen af handen, inclusive motsvarande finger, okänslig för smärta. Dessa förhållanden framgå tydligt af omstående figur (fig. 2), tecknad efter en hand, på hvilken en cocaïninjektion företagits dels vid basen af det 3:e fingret, dels å flathanden längs den punkterade linjen: det streckade partiet angifver utbredningen af det okänsliga gebitet.

Fördelarna af detta applikationssätt äro lätt insedda. Om det t. ex. gäller att operera ett bulet finger, behöfver man ej sticka in nålen i det ömma, inflammerade partiet, utan man gör injektionen högre upp, vid basen af fingret, i frisk väfnad, och först då fingret är okänsligt som trä företager man den eljes ganska smärtsamma operationen att genom ett snitt öppna varhålan. Likaså kan denna metod användas vid en mängd andra operationer på fingrar och tår, såsom vid operation för inväxt nagel, vid aflägsnande af svulster och dylikt; till och med en amputation af ett helt finger kan värkställas utan att patienten erfar någon smärta, ja, utan att han ens vet, att operationen ännu börjat.

Såsom jag redan antydde, har denna metod dock en relativt inskränkt användning. Den låter väl applicera sig på de perifera delarna af kroppen, särskildt fingrar och tår, och delvis äfven högre upp på armen eller benet, men är t. ex. vid operationer på bålen icke praktisk. Den skenbara olägenheten hos den „perifera methoden“, som ligger däri, att den förutsätter användandet af relativt starka cocaïnlösningar (1 à 2 %), kompenseras däraf, att redan små mängder äro tillräckliga att åstadkomma en ganska utbredd okänslig zon.

I detta sammanhang kan det vara på sin plats att ännu återkomma till frågan om cocaïnets giftighet. Det är sant, att cocaïnet i stora doser är ett farligt medel, och den medicinska literaturen vet att förtälja om icke så få dödsfall, till hvilka detsamma under de första åren af dess användning blifvit skuld; men en noggrann analys af dessa fall har ådagalagt, att de alltid berott därpå, att alldeles öfverhöfvan stora doser användts, doser, som ända till tjugufaldt öfverskridit dem, som nu anses för de högsta tillåtna. Om man icke öfverskrider en dos af 5 centigram cocaïn; om man därtill iakttager att

alltid operera patienten i liggande ställning, har man ej att befara några farliga accidenser. Man kan visserligen stundom observera allmänna värkningar af cocaïnet, men dessa äro snarare af angenäm art. Patienterna blifva exalterade, pratsamma och uttrycka i de lifligaste ordalag sin glädje och förvåning öfver att icke erfara nogon smärta vid operationen. Jag har till och med sett nervösa, impressionabla personer under svåra operationer gråta, icke af smärta, ty de försäkrade energiskt, att de ej erforo någon sådan, utan emedan de, såsom de uttryckte sig, „hade det så godt att vara". — Dessa cocaïnets angenäma värkningar hafva å andra sidan äfven sin skuggsida, ty de hafva förledt mången att såsom njutningsmedel använda detsamma, och såsom sådant är det icke mindre fördärfligt än morfinet. Denna fråga ligger dock utom mitt egentliga ämne.

Cocaïnet har på senaste tider såsom lokalt bedöfningsmedel fått medtäflare i ett par nya ämnen, *guajacol* och *eucaïn*, hvilka dock icke torde komma att uttränga det från dess position. Äfven hafva några modifikationer af dess applikationssätt på de sista tiderna blifvit angifna, hvilka jag här icke närmare kan beskrifva. Vare det nog sagdt, att man, genom en efter förhållandena afpassad förståndig tillämpning af de lokala bedöfningsmetoderna har i sin hand att utan allmän bedöfning, men på samma gång smärtfritt, utföra icke endast operationer hörande till den „lilla kirurgins" gebit, utan äfven större, mera komplicerade operationer, såsom bråcksnitt, aflägsnande af större svulster, hämorrhoidaloperationer, operationer i bukhålan m. m. Jag skyndar mig att tillägga, för att ej framkalla missförstånd, att det icke kan blifva fråga om att den lokala bedöfningen skulle kunna uttränga den allmänna narkosen vid de flesta större operationer; men det är otvifvelaktigt af största betydelse, att å ena sidan icke för en obetydlig operation behöfva utsätta patienten för olägenheterna af en allmän narkos, och att å andra sidan till och med vid större operationer, om vissa omständigheter såsom ett hjärtfel, hög ålder eller andra orsaker göra en allmän narkos mer än vanligt farlig, kunna komma till rätta utan en dylik och utan att dock bereda patienten nämnvärd smärta.

Då „den fysiska smärtan" af hvar och en torde betraktas såsom en obehaglig sak och därför hvarje medel att bekämpa den måste hälsas med glädje, har jag trott, att denna enkla framställning af de lokala bedöfningsmetoderna möjligen kunde påräkna ett visst intresse hos allmänheten.

JEAN SIBELIUS.

AF K. FLODIN.

Det kan synas vanskligt att söka uppdraga konturerna af en bild, som ännu ej till sina yttre linjer är begränsad, alldenstund en fortsatt utvecklingsprocess jäser hos själfva föremålet och — hvem vet? — en gång kan fullständigt omgestalta dess yttre och inre drag. Men hvad Jean Sibelius konstnärsföreteelse beträffar, ligger frästelsen nära till hands att redan nu söka bestämma dess karaktäristiska linjer. Ty äfven om den unge tonsättaren af en eller annan anledning skulle ändra musikalisk fysionomi, eller, i motsats härtill, stanna på den punkt af sin utveckling där han för närvarande står, har han dock redan gjort en så betydelsefull insats i den finska musikhistorien och så skarpt tecknat sin profil mot fonden af de fosterländska kulturella företeelserna, att han med skäl kan betraktas såsom en konstnärspersonlighet för sig, värd den allra största uppmärksamhet. Äfven om ej några vidare betingelser för utveckling funnes hos honom, eller om han afsvure de ideal, som han stält upp såsom sina och hvilka skapat hans position så stark, på

JEAN SIBELIUS

samma gång de underlättat angreppen mot densamma, skulle hans lifsgärning i den finska konstens tjänst framstå såsom högst betydelsefull. Då man, såsom Sibelius, endast räknar ett tiotal år utöfver den blomstrande ynglingaåldern, och redan under dessa tre decennier hunnit skapa tonvärk, hvilka till sin längd och sitt musikaliskt-ideella innehåll högt skjuta öfver allt, hvad af liknande art någonsin framkommit i Finland, kan man göra anspråk på att betyda någonting, äfven om en framtida utveckling skulle medföra allt större vinningar af samma slag eller på ett helt annat område, t. ex. operans. Jag vill alltså försöka definiera arten och betydelsen af Jean Sibelius musikaliska skaplynne, påvisa de principer han såsom sin trosbekännelse hyllar samt äfven med några ord antyda den riktning, hans utveckling — såsom man hoppas — skall taga.

En anmärkning vill jag förutskicka. På grund af språkligt-nationella åsikter, dem man med rätt eller orätt påbördat Sibelius, skall min befogenhet att förstå och bedöma hans värkliga betydelse för den finska musikaliska konsten utan tvifvel ifrågasättas af många, för hvilka „höra“ och „falla i extas“ äro samma sak, då det gäller Kullervo- och Lemminkäinencyklernas tondiktare. De angrepp, för hvilka ett journalistiskt uttalande från min sida angående den sistnämda cykeln nyligen utsatte mig, ha förvisso låtit mig förstå huru en åsikt, bygd på kritisk-subjektiv grund, från det exklusivt nationella lägret skulle upptagas. Men jag hoppas att min yttranderätt icke dess mindre skall lämnas oantastad t. o. m. af tonsättarens mest okritiske beundrare, samt att jag, som från första tiden varit i tillfälle att följa med Jean Sibelius musikaliska utveckling och genom personligt umgänge kommit hans intima idéer nära, skall befinnas i någon mån kapabel att ha förstått dessa.

Redan de första grepp, som Sibelius tog på sin lyra, återgåfvo hans musikaliska kynne in petto. Det var en musik, som andades föga begränsning; man hade intrycket af att tonsättaren endast af yttre nödtvång slog slutackordet och att han gärna och länge skulle velat uttala sig i denna svällande, mångordiga, egendomliga och — då ännu — dilettantiska form. Det var en enda tanke han utsade, en enda melodisk bildning han tog under behandling, en enkel, med den finska runosången förvandt melodi, som klingade ny och sällsam, just för att den direkt upphämtats från näjder, där blott svedjeröken ringlat och gökens trånsjuka och enformiga kucku tonat i fjärran. Och kring denna ödemarkston spann tonsättaren en väfnad af figurationer, aldrig ändande och hetsande i all sin monotoni. Men hvad som gjorde dessa hans första själsutgjutelser så märkliga, var omedelbarheten och det tvånglösa, självständiga uttrycket i desamma, egenskaper, som aldrig sedan svikit Jean Sibelius musik. Huru främmande, ja frånstötande denna tonsättarens märkvärdiga färgläggning än syntes, så medgaf man dock att han inlagt en bestämd personlighetskänsla däri och att det var en envis, om sitt mål och sina medel fullt klar princip som här uttalade sig. Vid det första flyktiga sammanträffandet med tonsättaren — han var

då samma exalterade, klokt blickande, men fantastiskt sig uttalande musikentusiast som nu — gaf han mig till lifs en teori om toners och färgers förvandtskap, som för mig syntes mer väckelserik än egentligen möjlig. Men med omutlig konsekvens har han fullföljt omsättningen i praktiken af denna teori, och numera förmår hans musik ej blott gifva förnimmelser af färger, utan af hela scenerier, än brännande starka och passionerade, än ödsligt svårmodiga, än natursymbolistiska, mystiskt sällsamma, solglittrande friska, inbundna, öfvermodiga, med ett ord en hel skala af intuitioner.

Hos Sibelius har man hittils, strängt taget, icke kunnat tala om utveckling i en annan mening än den rent tekniska. Från de första tillfällighetskompositionerna, hvilka gjorde honom bekant för allmänheten, dök han omedelbart ned i kvartettstylen, den svåraste, finaste och mest komplicerade af alla musikaliska konstformer. Enligt tonsättarens egen uppgift hade han emellertid redan såsom växande yngling försökt sig i en massa andra former — en utveckling alltså på egen hand; och då han i utlandet studerade för erkända mästare, fick han väl som alla andra genomgå den sedvanliga skolan. Men vi hålla dock före att dessa studier företrädesvis omfattade den rena musikaliska tekniken och att tonsättaren egentligen kvarstod på den ståndpunkt, där han först skönjdes af allmänheten. Må man förstå mig rätt. Jag erkänner naturligtvis att det är en ofantlig skilnad mellan Sibelius ungdomsstråkkvartetter och hans senaste orkesterskapelser. Men icke förty är det samma anda, samma principer, som beherska dem alla. Då jag i musikinstitutet hörde dessa sällsamma kvartetter, där polyfonin var helt och hållet orkestral och formen gång på gång genombröts af den egenart, som gjorde tonsättaren till den han var, genomfor mig den tanken att huru skall icke den unge mästaren med passion tillegna sig orkesterkoloritens alla rika ressurser, då hans teknik kommer att beherska äfven denna uttrycksform, och för mig voro dessa kvartetter idel skizzer till orkesterväerk. Och då Sibelius „Saga“ och „Balletscen“, hans första kompositioner för stor orkester, första gången klungo, återfann jag i dem precis de egendomligheter, som redan i stråkkvartetterna trädt mig till mötes. Tonsättarens tekniska utveckling hade nog gått den riktiga gången. Ett suveränt beherskande af stråkkvartettstilen kan ensamt möjliggöra herraväldet öfver orkestersättningen.

Hvarför tonsättarens inre utveckling ej företett samma snabba gång som den, hvilken i så hög grad påskyndat fullkomningen af hans tekniska (instrumentala) mästerskap, beror på den djärfhet, med hvilken han redan från första stund bekände sin originalitet i fråga om musikstyckenas form, innehåll och stämning. Utan att ännu i toner ha illustrerat det finska folkeposet, var Sibelius redan den yppersta illustratör af finsk natur och finsk mytdiktning. Hvarifrån denna säregna, nationella ton i hans sång har sitt ursprung, är väl svårt att uppvisa, ty mig veterligen är den på intet sätt nedärfd, ej häller förvärfd. Men den är medfödd, likasom hela hans musikaliska begåfning, och

den hör med till hans snillrika tonsättarenaturell. Med divinatorisk blick öfverskådade han hela det vidsträkta fält, där musikens stora ande gått fram. Han fann en ouppodlad fläck, en ton, som ingen ännu före honom sjungit, och med eldad själ omfattade han detta nya, tillegnade sig det med snillets rätt och gaf det sin och sitt folks prägel så klart och så fullständigt, att man väl kan påstå att finsk natur och finskt lynne aldrig ännu återgifvits i form eller färg så lefvande själfullt, som Jean Sibelius gjort det i toner. Detta är hans stora betydelse för den finska kulturen i gemen, och dèt är åt den vi alla kunna fröjdas, likasom en Lönnrots och en Galléns fosterländska betydelse erkännes af hvar finsk man, hvilken språkgrupp han än må tillhöra.

Att Sibelius skulle precisera detta sitt nationella tonsättarekynne genom att företaga sig det stora värfvet att musikaliskt illustrera de poetiskt sköna Kullervo- och Lemminkäinenepisoderna i Kalevala, var ju naturligt. Han sade härmed endast öppet ut, hvad hans sångmö länge förtroligt hviskat. Men därför har han icke blifvit till en specialegendom för dem, som från barndomen vuxit upp vid runosångernas rytm. Visserligen ligger det nära till hands att vilja annektera en så ypperlig tolk af den finska folkandan, och försök härtill ha nog, gubevars, gjorts. Men i det Sibelius ytterligare bidragit till kännedomen af den innersta, rent poetiska andan i dessa den finska mytens skapelser, bör också hans musik kunna lika förstås och uppskattas af alla, som ha sinne för det egendomliga i denna folkanda.

Sibelius är som tonsättare en dekorationsmålare i stort. Huru fint och fylligt han äfven illustrerar enstaka själs- eller naturstämningar, dröjer han dock ogärna kvar vid dem. Hans rastlösa intuition ilar från bild till bild, men de drunkna alla i en enda grundstämning, och det är denna som företrädesvis lägger beslag på uppmärksamheten och slutligen fångar en som i ett rus. Denna rastlöshet å ena sidan och detta envisa stämningsmåleri å den andra äro synnerligen karaktäristiska för Sibelius sätt att invärka på åhöraren. De äro på en gång hans styrka och hans svaghet, hans styrka, för att de bilda hans egnaste egenart, och hans svaghet, för att de breda en slöja af likformighet öfver allt hvad han skapar. Däraf kommer sig äfven det vacklande intryck hans tonsättningar ofta kvarlämna. Sibelius tager i hög grad det nervösa själslifvet i anspråk, och det beror ofantligt mycket af ens stämning för stunden, huru mottaglig man kan vara för detta slags uppjagande musik. Huru brusande det bifall än må vara, hvilket den stora allmänheten ofta tilljublat Jean Sibelius musik: — åhörare, lägg handen på ditt hjärta och bekänn öppet om du hört och förstått! Att du njutit, ja, det skall du ej alltid kunna erkänna (jag förutsätter att du talar fullt frimodigt), och att du förstått, förnekar du måhända helt öppenhjärtigt. Och dock tillägger du att denna musik fängslat dig på ett alldeles märkvärdigt sätt. Det egendomliga är att Sibelius musik särskildt lockar sådana åhörare, som bekänna sig vara komplett omusikaliska och aldrig „bruka gå på konserter“. Tilläggom dock att dessa

Sibelius-entusiaster anse det för sin skyldighet att i allmänhet taga notis företrädesvis om *dens* konserter, som med toner målat Kalevalahjältarnas öden och äfventyr.

För en lidelsefri bedömare ter sig saken märkvärdig nog. Jag erkänner, om någon, det absolut snillrika i Jean Sibelius musik och jag fröjdar mig djupt öfver att vårt land fostrat en tonsättare, som med en så enastående och själfständig begåfning förmår så rikt fatta den finaste själsstämningen i de sujets, han upptager till musikalisk behandling. Men jag nekar ej till att äfven denna stora begåfning har sin begränsning och att det är denna brist, som kan inkräkta på min njutning af Sibelius skapelser samt inger mig farhågor för att deras universella betydelse och värkliga lifskraft ej äro höjda öfver allt tvifvel. Tonsättaren har redan begynt kopiera sig själf i en betänklig grad. Detta följer med naturnödvändighet af den tidiga utvecklingen och det så hastigt vunna koloristiska mästerskapet. Vi kunna ej undgå att tänka på Mendelssohn, som vid 17 års ålder skapade sitt första, af honom själf aldrig öfverträffade mästervärk, och som sedan ej blef kvitt de älfvor som *då* befolkade hans unga fantasi och som åldrades och bleknade i samma mon som mästaren själf blef trött och öfveransträngd. Sibelius *kan* ännu, om man för hvar gång abstraherar från tonvärken af besläktad art, fängsla med hela nyhetens tjusningsförmåga, och hans palett har ännu så många öfverraskande kombinationer af förut med förkärlek använda färger kvar, att de kunna stämpla hans andes ingifvelser såsom absolut nya och friska. Men det kan ej räcka länge innan det starka släkttycket hos dem alla med makt tränger sig på en och omsider värkar tröttande. Med Sibelius så kraftigt utpräglade egendomlighet ligger denna fara än närmare till hands. Och häri söker jag förnämligast orsaken till att hans senaste tonskapelser, så stora, fria i fantasin de än äro och så oöfverträffligt de än i många fall måla stämningen, dock värka irriterande och endast genom ett principielt beslut hos åhöraren att *vilja* hänföras, förmå fängsla och betaga.

Det irriterande i intrycket återför jag äfven till den omständigheten, att Jean Sibelius i själfva värket *kan* anslå *én* helt annan ton, som med hans hittils favoriserade als icke är besläktad — om han blott ville det! Han behöfver för den skull ej lämna de honom så kärvordna finsk-finska gestalterna och naturstämningarna; jag är öfvertygad om att de kunna skildras äfven med andra och nya uttryck i ton och form. Eller skulle det måhända ligga i deras natur att påtrycka ödemarksprägeln för evigt hos den djärfve, som vågat gå deras innersta hemligheter in på lifvet? Detta vore, med hänsyn till vår unge tonsättares så exceptionella begåfning, högst beklagligt. Om han också redan hunnit skapa en rad af originella tonsättningar, hvilka alltid skola med patriotisk förståelse omhuldas af hans landsmän, så återstår för honom väl en hel serie af skapelseår ännu, under hvilka det skulle gälla för honom att befästa sina positioner inåt och utvidga dem utåt. Och de rikaste möjligheter därtill har han. En hel skatt af fagra melodier slumrar i hans hjärta; han behöfver blott undgå frästelsen att kläda

dem i den styliseradt finsk-arkaistiska formens dräkt, för att de genast skola glada och nya träda ut i sin allmänt mänskliga, allmänt sköna gestalt, och han behöfver blott lämna det typiska finska svårmodet och ödemarksstämningens tungsinthet, för att utan protest förstås af alla och öfver allt. Jag vill härmed ingalunda att tonsättaren skall göra ett grand eftergifter åt „den rådande smaken“ eller det minsta afsäga sig sin rätt att vara originell och fullt sig själf. Men jag tror att hans blick borde vidgas öfver hembygdens trånga horisont och att han äfven bortom bärgen skall finna en ton, ny och osjungen, såsom den finska. Ty han kan omöjligen undgå att i längden repetera sig själf, och effekten däraf skall försvagande återvärka på de tondikter, hvilka nu skapat hans betydelse och storhet såsom finsk tonsättare.

Ursprungligheten i Sibelius begåfning är oomtvistelig. Hos hvarje annan modern komponist kan man uppvisa den andliga gemenskapen, ja släktskapen med den eller den store mästaren, hvars innersta lynne slagit rot hos efterträdaren, för att där sedan själfständigt utvecklas och inympas med nya, egendomliga skott. Sålunda har Schumann befruktat Grieg och Tschaikowsky, Grieg åter Sinding, medan Wagner såsom kändt mäktigt påvärkades af Weber, innan han fann sin egen, endast med Bach besläktade, storstilade polyfona skrifart. Men hos Sibelius sprang den själfständiga tonen genast fram, och man kan icke nog förvåna sig öfver den fullständiga frånvaron af allt släkttycke med Richard Wagner, den mästare, som Sibelius kommer närmast, ja öfverflyglat i konsten att af orkestern skapa en lefvande, tusentungad organism. Mästerskapet i orkestreringen har Sibelius med Tristans och Mästersångarnes skapare gemensamt, men i öfrigt kan ingen förvandtskap dem emellan skönjas. Snarare vore då Berlioz, Tschaikowsky och — i ringa grad — Grieg de tonsättare, hvilka efterlämnat lätta spår i Sibelius tondiktning, spår, hvilka lika gärna kunna vara tillfälliga, som beroende på en lifligare beundran från den finske komponistens sida för hans franska, ryska och norska kolleger. I attraperandet af den nationella tonen ha de flyktigt sammanträffat, och hvad särskildt Tschaikowsky angår, bör man icke förvåna sig om hans ryska och Sibelius finska folkton någon gång skrida parallelt med hvarandra. Ett lätt tycke af Grieg erhåller den finska tondiktaren vid blidare, skärare naturmålningar; så i det fagra tonpoemet „Våren“, där för resten Sibelius visat huru odeladt vackert hans sångmö kan drömma, också utan att försätta sig i den specifikt finska miliön. I det flitiga beskattandet af kyrkotonarterna, en af hemligheterna i den Sibeliuska modulationen, räcker han handen åt Christian Sinding, men också endast för en flyktig tryckning; sedan gå de båda tonsättarne enhvar sina skilda vägar.

Den musikaliska tekniken i Sibelius kompositionssätt är egentligen enkel och kan icke förliknas vid den tankedigra polyfona apparat, som Wagner använder. Äfven Sibelius skrifver polyfont, men orkesterstämmorna tillstädjas sällan ett själfständigare lif i högre mening, än hvad enkla imitationer skänka. Det är det brokiga, rörliga, i klangen mång-

skiftande orkesterackompagnementet, som bringar lif åt det hela och insnärjer melodin, denna må då bäras af ett horn, en oboe, violiner eller cor anglais, i ett vågande haf af toner. På ett underlag af en basso continuo af skälfvande, dunkelt rytmiserade cello- och kontrabasfigurer, oaflåtligt understödda af pianissimopukor och knappast hörbara, men så mycket mer mystiskt värkande slag på stora trumman, höjer sig hela den öfriga, fantastiskt lefvande orkesterorganismen. Violinerna glittra som små, ständigt återkommande, evigt nya och evigt enahanda böljor, mellan hvilka hornens klang går som en varm underström och klarinetter och flöjter draga sina silfverskira fåror. Och buren af all denna färgprakt ljuder en sällsam, ensam sång af det engelska hornet, en sång med stämning af vemodiga insjövatten och blekgrön aftonhimmel. Och medan man vaggas i sorglös ro framåt, bäfvar plötsligt hela den musikaliska bilden till, som om en suck genomfore densamma, och ett oerhördt kval ger sig uttryck i skärande trumpet- och basundissonanser, och sedan denna zerrissenhet sönderslitit sig själf, försättes hela den musikaliska bilden till ett annat plan, och den monotona sången begynner ånyo, för att om en stund åter afbrytas af de oerhörda uttrycken för smärta. Episoder af glädtighet, än naiv, än öfverdådig, kunna förekomma, och det är de som skänka den märkvärdiga taflan dess egentliga, välgörande omväxling. Men oaflåtligt är det känslan, fantasin och den inre, drömbildande åskådningen som hållas vid lif, sällan det reflekterande förståndet, och därför värkar denna musik, länge njuten, som opiumångor, och man vill gärna efter tonstyckets slut draga ett kraftigt, fritt andetag, som vidgar bröstkorgen och befriar en från alptrycket. Af ingen annan musik har man detta sällsamma intryck af njutning och plåga på en gång, ett intryck, hvars estetiska berättigande för mig åtminstone är omdisputabelt, då det gäller musik.

Det är denna energi i fördjupningen af en känslostämning samt förmågan af dennas spännande till det yttersta, som äro tvänne af utslagen på Jean Sibelius genialitet. Jag är öfvertygad om att allt hos honom gestaltar sig till musik, så helt uppgår han i sin konst och så allsvåldigt beherskar den honom. Och med den till raffinement uppdrifna förmågan att finna det tekniskt-sinliga uttrycket för hvad hans själ hör och förnimmer, förmår han äfven hos sina åhörare suggerera den stämning som gripit honom själf. Denna konstens fulländning är för visso afundsvärd. Man skulle blott önska att tonsättaren äfven *tänkte* musik, icke blott såg och mystiskt förnam en sådan. Däri ligger skilnaden mellan musikens stormän, en Bach, en Beethoven och Wagner å ena sidan, samt vår unge finske mästare å den andra. De förras musikaliska tänkande åskådliggör idéer och sedligt-etiska utvecklingar, Sibelius musik målar bilder, stämningar och elementära passioner. Skall väl hans skapande genius engång höja sig till samma öfversinliga sfär?

FINSK KONST OCH FINSKA KONSTNÄRER I PARIS.

AF KONNI ZILLIACUS.

Ännu är det för tidigt på vintersäsongen att alls kunna tala om fulltalighet inom den finska konstnärskolonin i Paris, dit de flesta af våra målare, skulptörer, musici och andra ju vanligen komma först fram på nyåret. Men å andra sidan har den stadigvarande kärnan af vår konstnärskoloni på senare tid vuxit så pass mycket, att finsk konst numera kan sägas ega ständig representation i konstens hufvudstad. Och på samma gång har denna representation blifvit mera fullständig än förut.

Skulpturen har länge haft ständiga finska företrädare i Paris, i och genom konstnärsparet Vallgren, som ju helt och hållet slagit upp sina bopålar här, numera också genom herr Vikström, som för flera år framåt kommer att hafva sitt hufvudkvarter i Paris. Likaså har måleriet städse haft representanter här. Den förnämste bland desse, herr Edelfelt, vistas nu till dags mera i Finland än i Frankrike. Men han exponerar dock årligen här och gör det så, att finsk målarekonst ingalunda skulle löpa fara att glömmas bort, om hans taflor också vore de enda finska, som här blefve synliga och omtalade, hvilket ju dess bättre icke är fallet.

Ville Vallgrens succès är ju känd af hvarjom och enom. Den har gjort honom till en af de få utvalda inom sin konstgren, icke allenast i Frankrike, där skulpturen dock räknar så många framstående målsmän, men småningom i hela Europa och desslikes i Amerika, dit Vallgren årligen säljer en hel del. Så ampla loford som nu senast i Köpenhamn och Wien kommit Ville Vallgren till del bestås icke ofta främmande konstnärer, aldrig andra än de främsta — och jämförelsevis sällan äro parisare, wienare, amerikanare och andra lika böjda att gifva sitt erkännande det kraftiga stödet af rundliga

V. VALLGREN: VÅREN

inköp som i fråga om alstren af Vallgrens konstnärsskap. Det är icke mycket herr Vallgren har på lager i sin atelier, så träget han än arbetar, då de flesta af hans värk köpas, innan de ännu äro fullfärdiga — för att nu icke alls nämna dem, som äro beställda och därför icke ens bli synliga för andra än trägna besökare af hans atelier vid Rue du Faubourg S:t Honoré.

En sådan beställning har herr Vallgren nyligen fullbordat, ett porträtt i sandsten, det mest intagande tänkbara kvinnohufvud, fint, distingueradt, med ett uttryck af sällsynt intelligens och på samma gång med ett vekt drag af ömhet och känslighet. Sandstenen skänker arbeten däraf värme och mjukhet, som marmorn icke förmår gifva, men saknar dennas hållbarhet och förekommer tyvärr nästan aldrig fullkomligt fri från ojämnheter i färg, hvarför den också jämförelsevis sällan kommer till användning för sådana värk som det nu ifrågavarande. Tyvärr kommer väl detta porträtthufvud aldrig att pryda någon utställning, ehuru det säkert är ett af de allra främsta mästerprof Ville Vallgren hittills aflagt.

En annan porträttbyst i marmor, också den en en beställning, håller herr Vallgren som bäst på att afsluta och därjämte har han under arbete en af de konstnärliga pjeser för hvardagligt, praktiskt bruk, hvarmed han redan förut åstadkommit så förvånansvärdt vackra resultat, en lampa, prydd med tre små kvinnostatyetter af sällsynt finhet och elegans. Ännu är pjesen icke hunnen längre än till leran, men redan nu kan man bilda sig en rätt tydlig föreställning om huru enastående vacker den kommer att bli i brons, patinerad i olika färger såsom knappast någon annan än Ville Vallgren förstår att göra det. Åtskilliga smärre statyetter, både enskilda och i grupper, af det slag herr Vallgren gjort till sin specialitet, har han också för närvarande under arbete. Och härvidlag gäller det värkligen långt mera arbete än på tal om de flesta andra skulptörer, ty herr Vallgren ciselerar själf hvarje pjes han signerar, medan de flesta

V VALLGREN: CALLA

andra lämna detta göra åt legda händer — men så skattas icke häller liknande alster af andra på långt när så högt som de, hvilka bära Ville Vallgrens signatur.

Herr Vikström är ifrigt sysselsatt med sin fris till ständerhuset och har i anledning af värkets väldiga dimensioner haft att öfvervinna åtskilliga svårigheter, innan han alls kunnat gripa sig an med själfva modelleringen. Någon tillräckligt stor atelier stod icke att finna till något så när rimligt pris, utan måste herr Vikström åtnöja sig med att utföra frisen bitvis, men då alla delar af värket måste stå i ett bestämdt förhållande till midtelfiguren, Alexander I, är det oundgängligt nödvändigt att denna står kvar tills åtminstone de hufvudsakligaste delarna af öfriga grupper äro fullbordade. För att lösa det problemet har skulptören egenhändigt konstruerat en platform, rörlig åt båda sidor på järnskenor, så att kejsarstatyn kan skjutas från ena sidan af ateliern till den andra och tillbaka, i mån som den ena efter den andra af sidogrupperna blir färdigt modellerad och kan afskiljas för att gjutas i gips. Tills vidare är ingen annan del af värket än kejsar Alexanders staty så långt kommen, att man kan bilda sig en föreställning om huru den kommer att taga sig ut såsom färdig, men den lofvar godt. Såsom omväxling och på lediga stunder sysslar herr Vikström med försök att gjuta i „cire perdue“, en procedyr, som fordom begagnades i rätt stor utsträckning, nu jämförelsevis sällan, oaktadt dess stora konstnärliga fördelar, och som hålles möjligast hemlig af de få, som lyckats åstadkomma någonting nämnvärdt i den genren.

V. VALLGREN: BIGOUDINE (BRETONNE).

För närvarande är det dock hvarken finsk målarekonst eller finsk skulptur, som mest talas om i Paris, utan den finska sången, representerad af fröknarna Achté och Leander. Ingen läskunnig finsk man eller kvinna är väl omedveten om den sällsynta framgång fröken Ackté vann redan genom sin första debyt, en framgång, sådan en debytant endast i sällsynta undantagsfall kunnat fägna sig åt. Och den berodde icke i minsta mån på landsmäns och skandinavers intresse för sångerskan, såsom ju sagts. Det är visst sannt att fröken Achtés landsmän mangrannt infunnit sig till debyten och likaså att en

mängd svenskar och andra nordbor voro närvarande, alla redan på förhand fägnande sig åt den triumf man liksom kände på sig att den unga sångerskan skulle komma att fira.

Men eho, som hälst något känner till den kräsna publik, som samlas till pariseroperans abonnementsaftnar, vet mera än väl att bifall af en handfull individer, om än så entusiastiskt, aldrig skulle förmå draga den med sig. Och enhvar, som öfvervar fröken Achtés debyt just på en dylik abonnementsafton, kunde utan möda iakttaga att applåderna kommo henne till del från hela salongen, uppifrån och nedifrån, från logeraderna i lika mån som från parketten. Där kunde icke vara tal om någon ledning af bifallet, det var så spontant som endast då publiken känner sig berörd af värkligt äkta konst. Personliga sympatier kunna nog skapa en viss succès, men aldrig en succès lik fröken Achtés.

Det skall icke sakna sitt intresse att höra ett uttalande härom af en så kompetent domare som första violinisten vid operan, herr A. Boisseau. Vi äro i tillfälle att citera följande utdrag ur ett bref af honom till en fröken Achtés landsman:

AINO ACHTÉ.

„Jag kan säga er att elogerna öfver fröken Achté, som nyligen debyterat på operan i Margaretas roll, icke i något afseende äro öfverdrifna, och hennes succès var mycket stor och väl förtjänt. Det är en artist med den största framtid och förenar med alla naturgåfvor, hvilka göra personligheten, arbetet och talangen, som komplettera den. Hon skall blifva en utsökt Ofelia, och jag tviflar icke på att man skall återupptaga Hamlet, där hon säkert kommer att uppnå en storartad triumf.

Hennes person är full af charme och ungdom och hennes röst, af en skön klangfärg och med en egendomlig accent motsvarar fullkomligt det sympatiska intryck, som man erfar vid att se henne framträda på scenen."

Inga som hälst sidoinflytelser skulle häller kunnat förskaffa sångerskan de märkligt enhälliga uttalanden af högsta

beröm, som pariserprässen innehöll, icke allenast efter hennes första uppträdande såsom Margaretha, utan också efter så godt som enhvar af de följande representationerna. Ingen af de mera kända musikkritikerna i Paris hade annat än odeladt beröm att uttala för fröken Achtés röst, för hennes sångkonst samt för hennes spel. Och lika enhällig var prässen i sina berömmande uttalanden om hennes andra debyt i Gounods Romeo och Juliette, ehuru det nogsamt kunde varsnas att denna opera, medan förtjusningen öfver „Die Meistersinger“ var som hetast, intresserade hvarken publiken eller kritiken i lika grad som Wagners musik.

Snart nog — troligen redan i januari — kommer fröken Achté emellertid också att försöka sig i en Wagner-opera, såsom Elsa i Lohengrin, en uppgift, hvilken såsom kändt ställer dryga kraf på den utförande. Men det är endast en fördel för en sångerska som Aino Achté. Ingen, som sett henne i de två betydande roller hon hittills innehaft, kan betvifla att äfven hennes uppträdande såsom Elsa kommer att blifva en stor framgång. Och icke långt därefter, i mars antagligen, kommer hon att få slå sitt tillsvidare största slag, i och genom kreerandet af den kvinliga hufvudrollen i Rousseau's nya opera „Les Cloches du Rhin“. Förberedelserna för denna operas iscensättning pågå som bäst och att döma af de sparsamma underrättelser därom, som hittills läkt ut, kommer uppsättningen att bli praktfull, med alldeles ovanliga sceniska effekter — hvilket med andra ord betyder att stora operans direktör väntar sig mycket af „Les Cloches du Rhin“. Äran att få kreera hufvudrollen blir så mycket större för vår landsmaninna och likaså den framgång man à priori kan taga för gifvet hon kommer att vinna — såvida operan själf eger hälst medelmåttiga betingelser för att falla publiken på läppen.

ADÉE LEANDER.

Långt mindre tur än fröken Achté har kommit fröken Leander till del. Månad efter månad har hon uppehållits med löften om tillfälle att få debytera än i den ena rollen, än i den andra, men löftena ha brutits lika ofta som de gifvits. Det är en öppen hemlighet i Paris att

administrationen af Opera Comique varit och är allt utom mönstergill. En hel del sångerskor af de sjuttiotvå inskrifna såsom engagerade kan det alls icke bli tal om att låta uppträda i någon roll, som kräfver sångkonst, och bland dem som uppträdt ha mera än en haft allt möjligt annat än röst och talang att tacka för tillfället att spela primadonna. Huruvida sådana inflytelser haft något att skaffa med de många ryggade löften fröken Leander haft att anteckna är icke godt att veta, omöjligt är det väl icke.

Huru som hälst erhöll hon dock till sist det efterlängtade tillfället att låta höra sig och så liten hennes roll såsom herdegossen i Mireille än var, vann hon dock odeladt erkännande af de talrikt närvarande kritikerna, både för sin röst och för sin sångkonst. Några dagar senare blef fröken Leander kallad att utföra Chloes roll i „Daphnis och Chloe", hvilken hon förut enligt löfte skulle kreera, men hvilken så godt som i sista minuten gafs åt en annan sångerska. Den gången var det emellertid ren tur för vår landsmaninna att löftet bröts, ty operan förklarades enhälligt vara i grund misslyckad. Fröken Leander kom i elden först sedan slaget var ohjälpligen förloradt och kunde därför af ingen i allra minsta mån associeras med nederlaget för kompositören, men erhöll emellertid tillfälle att bevisa både att hon har en röst som få och kan använda den såsom måhända ännu färre.

Hvilken roll hon härnäst kommer att få sig anförtrodd vet ingen i detta nu. Vid Opéra Comique befinner sig för ögonblicket allting i ett tillstånd, som ej är olikt anarki och som knappast kommer att förbättras innan den genom Carvalhos död ledigvordna platsen blir besatt. Men man kan icke annat än hoppas att utsikterna för de sångerskor och sångare, hvilka icke hafva annat än sin talang att lita till, också komma att förbättras under den förestående nya regimen.

Ännu en annan gren af finsk konst, den literära, har på senaste tid blifvit bekantgjord i Paris i och genom publikationen i Revue Bleue för den 13 november af Juhani Ahos „Hääpäivänä" („Anniversaire de Mariage"). Denna publikation kommer inom kort att följas af en volym innehållande en samling af Ahos Spånor omsorgsfullt valda, så att de kunna skänka ett begrepp om mångsidigheten af författarens smidiga talang. Öfversättningarna äro gjorda af M:lle Bardy och volymen utkommer på Armand Colin's förlag, troligen rätt snart. Det blir intressant att se hvad fransk kritik kommer att säga om den främsta bland Finlands finska skönliterära författare af den nutida generationen.

DE FINSKA KVINNORNA

AF PIERRE MORANE.

(ÖFVERSÄTTNING FRÅN FÖRFATTARENS MANUSKRIPT.)

Jag reste till Finland för att på ort och ställe studera detta lands politiska förhållanden. Vid min hemkomst ämnade jag egna mig uteslutande åt denna allvarliga fråga — och nu ger jag mig emellertid in på att psykologisera om de finska kvinnorna. Jag samlar kring mig alt, som kan upplifva mina ännu så färska minnen från landet därborta. Jag betraktar porträtt. Jag försöker frammana de många dels glädtiga, dels sorgsna kvinnor jag såg, såväl på landsbygden som i städerna, under tillfälliga promenader ute och i salongernas intimitet, och som jag bjöd till att lära känna och förstå.

Kvinnorna hafva olika sätt att behaga, beroende på ras, uppfostran och seder; men för att kunna tillfullo uppskatta en kvinna måste man höra till samma folk som hon och lefva ständigt i hennes umgängeskrets. De franska unga flickornas koketteri utmynnar i att intet låta ana om sig; de göra sig öfverdrifvet blyga och tillbakadragna; de tala litet och hafva inga egna åsikter; man måste noga passa på deras minsta ögonkast, deras svagaste småleende för att öfverraska deras hjärtehemligheter. De veta nog att de behaga, isynnerhet genom den mystik de lyckats skapa omkring sig. Finskornas tjusningskraft är af helt annat slag; den består i rättfram enkelhet och ett otvunget umgängessätt. Hos dem ingen affektation, icke spår af beräknad köld. De hafva i sitt uppträdande någonting raskt, nästan manligt, som förlänar dem ett alldeles säreget behag.

Jag känner mig oändligt tilltalad af de många olika skiftningar, som påträffas

i den finska unga flickans karaktär, i motsats till det man ser hos oss. Den franska unga flickan fordrar för att blifva färdigt utvecklad att hennes hjärta skall hafva talat och att ett manligt inflytande gjort sig gällande. Man kan nästan påstå, att hon saknar individualitet före äktenskapet. Finskorna äro däremot sig själfva nog. De veta det mycket väl och känna sig stolta däröfver. Landets seder gifva dem ett oberoende, som de begagna sig af för att hänge sig åt sina nycker, sina intressen. Redan tidigt utvecklas hos dem deras individuella egenheter. Och sålunda uppstå många skilda typer, mycket olika hvarandra och svåra att förstå för en främling.

Att man i Frankrike så sällan träffar olikartade kvinnor, beror på att alla eller så godt som alla, tro sig vara födda endast för ett känslolif och att deras tankar röra sig uteslutande kring kärleksfrågor. Kärleken är hufvudsaken för dem. Skola de blifva gifta med den man de älska, skola de få upplefva någon roman eller icke, se där, de viktigaste spörsmålen för dem, och då deras sträfvanden äro så enahanda, påminna de äfven alla i öfrigt om hvarandra. De unga flickorna i Finland vinnlägga sig tvärtom (visserligen utan att alltid lyckas) att skjuta kärleken i andra planet. Såväl i skolan som i hemmet hafva de redan från de yngsta åren lefvat i mannens närhet. Därför är erotiken för dem icke mera så lockande. De se icke däri ett helt lifsinnehåll. Till och med de, som förefalla att vara mest angelägna om att behaga, skulle anse sig stå mycket lågt, om de icke samtidigt hade ett annat mål i sikte. De vilja hafva sin del af det intellektuella lifvet, de vilja odla sitt förstånd. De läsa och deras älsklingsböcker äro icke fadda romaner, som endast ockra på känslosamhet. De allvarsammaste arbeten afskräcka dem icke; jag vill icke därför påstå att de alla äro i stånd att smälta det lästa, men de bjuda till med en så rörande ifver. Jag beundrar dessa ädla varelser, hvilka kunna förena känsla och förstånd, och jag är öfvertygad om att de förr eller senare skola få sin belöning därför. Om en sådan kvinna skulle råka ut för kärlekens missräkningar, skulle hon icke, såsom en franska för alltid frätas invändigt, hon skulle icke anse sin tillvaro helt och hållet förfelad, utan hon skulle då hänge sig åt studier och däri finna sin tröst.

Denna blandning af känsla och intellektuelt lif är någonting alldeles egendomligt och högst tilldragande. Jag minnes en kväll, i en vacker Brunnsparksvilla. Jag hade till bordsgranne under middagen en ung studentska, en prydlig tjugutvå-åring, med ambrafärgade ögon, kastanjebrunt hår och vacker, lugn profil. Vi blefvo snart bekanta. Hon hade sett och läst mycket. Vi talade om intryck från Tyskland. Hon resonnerade med mig om sina studier, utan pedanteri, med stor lätthet. Hon förbluffade mig genom sina omfattande kunskaper i fransk literatur. Hon hade i alt egna åsikter och kunde i hvarje ögonblick hänvisa till det hon talat genom citat. Hon kom bland annat att använda ett kanske något starkt uttryck, hvarvid hon tillade „. . . såsom er Rabelais säger“. Denna begåfvade flicka ville

visa mig att hon kände alla franska författare, till och med sådana, som man icke brukar ge i händerna på unga kvinnor. Jag beredde henne nöjet att icke dölja min förvåning. Det var för öfrigt hennes enda koketteriförsök, och när vi väl lämnat matbordet, upptäckte jag att jag glömt att göra henne min kur. Det var en förtrollande juninatt, ute på terrassen. Det spegelblanka hafvet och Sveaborgs ögrupper, hvilkas konturer aftecknade sig så utsökt vackert mot horisonten, glänste ännu af den nedgående solens guld. En mild dager låg öfver landskapet, det var som en evig ungdomsfest. Den unga flickan blef rörd. Hon hade sinne för naturens poesi. All den ömhet och allt det vemod, som fans hos denna studentska, bröt fram plötsligt. Hon lutade sig mot balkongens räck, blickande utåt hafvet och föreföll att följa med spänd uppmärksamhet sina tankars långväga flykt. Denna varelse, en fullkomlig förening af kvinlig finkänslighet och manlig viljekraft, lockar, förvånar, tjusar och ger en nytt lifsmod. Man skänker henne sin aktning.

Alla unga flickor i Finland hafva icke uppnått denna idealtyp. En del blifva pedantiska, andra förefalla obetydliga, och bristen på originalitet är mer märkbar där än hos oss. Nästan alla finskor tänka sundt, och tack vare den ringa kontroll som besvärat dem hafva de utvecklat hos sig mycken karaktärsstyrka. Därför att de äro lika fria, som om de icke hade någon annan än sig själfva att stå till svars för blir deras ställning ofta rätt kinkig. De gå ut ensamma och ingen bevakar dem, då de äro i herrsällskap. Huru bära de sig åt, för att samtidigt kunna vara lifligt intresserade af unga män och ändå behärska sina sinliga drifter? Hvad bör man tillskrifva hjärtat och hvad förståndet i den i allo hyggliga och lyckliga förtroligheten mellan de magistrar och deras kransbinderskor, hvilka jag såg i juni månad spisa middag på Societetshuset, dansa i Studenthuset och promenera vid dagbräckningen i Djurgården? Detta problem har man icke kunnat hjälpa mig att lösa; jag ställer den frågan till mig alt fortfarande, och erkänner det helt öppet.

Huru skulle väl den unga finskan, så fullständigt utvecklad och så energiskt uppfostrad till att vilja och handla, ja, huru skulle hon väl gå in på att beherskas af den följeslagare, som giftermålet ger henne? Oberoende var hon före, oberoende förblir hon efter ingånget äktenskap. Hon fortsätter att tänka självständigt, att utbilda sina själsegenskaper, utan att forma sig efter sin mans idéer. Hon hade icke väntat sig att finna i den hon tagit till make en förtrogen, för hvilken hon icke skulle hålla någonting hemligt, en vän, som skulle uppfostra henne, såsom fallet är med Frankrikes döttrar. Hon var redan färdig kvinna dessförinnan genom sin karaktär, sin frihet, sina vanor. Det hon mest håller på, en gång gift, är att kunna fortsättningsvis styra sitt lif enligt egna principer. Och mannen, han tål i sitt hem, vid sin sida en vilja, en personlighet, som har lika mycket att befalla som han själf.

Om makar i Frankrike icke äro alt för hvarandra, äro de intet. De finna

lycka i sitt förbund, blott ifall de inlägga däri hela sin själ, alla sina sträfvanden, alla sina tankar. Mannen måste uppoffra det fria lif han tidigare fört, kvinnan å sin sida måste uppoffra det oberoende hon icke haft som ung flicka, men som hon i mer än ett hänseende skulle hafva rätt att fordra, såsom gift. I Finland förhåller det sig icke så. Harmoni kan mycket väl herska i ett hem, utan att de båda parternas vilja smultit till en enda. Makarna kunna förblifva främmande för hvarandra i många afseenden; de äro icke tvungna att vara invigda i hvarandras innersta tankar eller alla handlingar. Denna ytterliga frihet upprätthålles på bekostnad af innerligheten i det äktenskapliga förhållandet och har dessutom en mycket ödesdiger följd för den unga kvinnan; hemlifvet är vida mindre utveckladt bland de bildade klasserna i Finland än annanstädes.

Det, som i synnerhet visar till hvilken grad man och hustru förblifva oberoende af hvarandra i Finland, det är penningefrågan. Man kan en och annan gång få se hustrun förtjäna själf sitt uppehälle för att icke stå i skuld till sin man. Hon bekostar sina utgifter och hon skulle känna sig skamsen att nödgas anlita sin mans börs. Hon skulle hällre vända sig till någon af sina väninnor. Hon drifver sin stolthet ända till det sunda förnuftets yttersta gränser. Om hon mottoge ett smycke af sin man, skulle hon vara i stånd att inbilla sig, att hon läte betala sig som en kurtisan, för de ynnestbetygelser hon ger honom i egenskap af maka. Dylika samvetsbetänkligheter tyda snarare på högfärd än på kärlek och förtroende.

Jag tror icke att den frihet de gifta kvinnorna åtnjuta är skadlig för sedligheten. Finnarna hysa större aktning för äktenskapet än vi. Emedan sederna hos dem äro mycket enklare och renare än i Frankrike, känner den unge mannen där en stark motvilja för de alltid så bittra och sorgsna intryck äktenskapsbrottet medför. Dessutom hatas lögnen där borta mer än hos oss. Kvinnan å sin sida har en instinktlik fruktan för att begå felsteget; till och med om hon är mycket kokett, bibehåller hon en bottensats af oskuld, som beskyddar henne. Äktenskapsbrottet lockar mindre den finska kvinnan än hennes franska systrar, och jag skall strax säga hvarför.

Genom den i allmänhet längre förlofningstiden beredes den unga finskan till giftermålet. Hon vänjes vid det dagliga umgänget med den man, åt hvilken hon lofvat sin tro, och hon känner sig antagligen helt annorlunda till mods vid äktenskapets ingående än den franska kvinnan, hvilken kastas i armarna på en man, som i många fall var henne obekant två månader förut. Hennes sensationer äro icke så nya, så ljufliga som hos den franska unga flickan och då det första ögonblickets tjusningskraft är mindre stark för henne, har hon icke häller samma lifliga behof, som denna, att återupplifva detta minne eller med andra ord sagdt, hon sträfvar icke efter ett „nytt giftermål", d. v. s. äktenskapsbrott, sedan samlifvet mellan man och hustru blifvit en vana.

Den finska kvinnan anser sig icke vara sin man otrogen, om hon underhåller med någon annan manlig individ en vänskapsförbindelse, i hvilken hon

ofta inlägger mycket af sina varmaste känslor. Hon vill fritt bestämma öfver sitt hjärta, hon tror sig hafva rätt att älska den som behagar henne, så länge hon håller sig inom anständighetens gränser och icke bryter de löften hon gifvit sin man. Och mannen å sin sida tyckes icke känna sig kränkt af dessa hustruns anspråk. I franska hem, naturligtvis sådana, där ömsesidig lycka råder, är mannens kärlek mycket mer fordrande, om man så vill — tyrannisk och medgifver på inga vilkor någon delning. Vi lämna en ganska ringa frihet åt vår hustru, men vi ge henne i ersättning, så synes det mig åtminstone, mera ömhet. Vi fordra att vara det enda föremålet för hennes kärlek; men vi bjuda till att förtjäna denna lycka genom den ständiga omsorg vi egna henne. Emedan vi älska vår maka, äro hennes önskningar våra; och den franska hustrun, som i de finska kvinnornas ögon möjligen förefaller likstäld med en slafvinna, herskar i själfva värket öfver vårt hjärta och vi äro hennes underdåniga tjänare.

Dikter af Felix Dörmann, öfversatta af Jonatan Reuter.

Hvad jag älskar.

Jag älskar de hektiska, fina
narcisser med mun så röd,
och kval och tankar, som pina,
och sargade hjärtans glöd.

Jag älskar den hjärtlösa gröna
smaragd mer än annan sten,
jag älskar de gulaktigt sköna
dyner i månens sken.

Jag älskar de hvita och bleka
kvinnor med trötta drag,
då ögonens blickar ej neka
ge bud om ett lidelsens jag.

Jag älskar dofter, bemängda
med tyngande värme och kvaf,
och moln af blixtarna sprängda,
det skummande gråa haf.

Jag älskar ormar, som kröka
på kroppen, smidig och hal,
jag älskar sånger, som söka
all världens klagan och kval.

Jag älskar hvad ingen känner,
hvad ingen än älska förmått:
mitt eget inre, som bränner,
alt sjukligt, som jorden har nått.

Trött kärlek.

Vi älskade med denna trötta kärlek,
som enar sjuka själar mjukt och lätt,
vi älskade med denna trötta kärlek,
som finner kyssen lik en stoftmängd rätt.

Knappt funno händerna ett ögonblick hvarandra,
förr'n skygg den ena från den andra gick,
knappt funno händerna ett ögonblick hvarandra . . .
vår sista lycka var ett ord, en blick.

Vi älskade med denna trötta kärlek . . .

Fåfäng önskan.

En enkel man jag ville gärna blifvit,
det friska modets lefnadsglada bild.
En enkel man jag ville gärna blifvit,
med solklar själ och tanke god och mild.

På någon grönklädd strand vid strömmars vatten
jag gärna hade lifvet ljuft fördrömt.
På någon grönklädd strand vid strömmars vatten
alt kval, all lust jag hade gärna glömt.

En enkel man jag ville gärna blifvit . . .

VÅR TIDS RENÄSSANS OCH KAKELUGNAR.

AF ACKE ANDERSSON.

Då brasan flammar, äro alla ugnar vackra, och de äro vackrast, som lysa och flamma bäst, de som ha den största eldstaden. Men när brasan är slocknad och luckorna åter stängda?

Jag skulle vilja ha en af de många charmanta Gustavianska ugnar, som jag adorerar, — om jag bure spetsmanschetter och blandade hälften franska i mitt språk. De Gustavianska kakelugnarna äro nog de enda, som harmoniskt utvecklat sig i stil med sin omgifning. Ännu finnas de kvar i våra slotts orörda smårum. Lätta stå de på sina buktiga fötter, blommiga, randiga, enfärgade, alla förtjusande.

Ugnen är ett nordiskt ting, därför har den också fått sin bäst utvecklade typ under denna vår skönhetsperiod. Då var smaken en, det var kanske icke bra, ehuru den var god, nu är smaken olika, och det är häller icke bra, emedan den är dålig.

Jag tror att den tyska renässansen varit på god väg att göra slut på vårt intresse för dekorativ konst genom sin parvenyaktiga öfverdekorering. Säkert är att den ej passar vårt lynne. Den tyska renässansen skall återförvisas till Tyskland, dit den hör, till das grosse Vaterland med korf och seidlar. Där passa dessa ugnar med munkpannemönstret, som hänvisar fantasin till förlorade ägg.

På en gång frambryter nu i England, Frankrike, Amerika — samt äfven i Sverge — den konstnärliga fordran på interiören. Den har gjort denna åter ljus och smakfull, det tungt målade taket är borta, detta är helt enkelt hvitt, interiören är lika luftig och distinguerad som under Gustaf III:s dagar, men eger en rikedom och mångfald som ingen tid tillförene egt. Sätt dit en af våra vanliga kakelugnar, den som det törs! I Sverge har man valt utvägen att inmura ugnen i väggen, så att den knappt synes. (Kunde man göra så med många husfasader, vore det skönt för ögonen!) Om England behöfde kakelugnar, så skulle vi nu ha föredömen, men vi i ultima Thule äro de enda, som ha ved att elda dem med, och det är vi som skola göra dem.

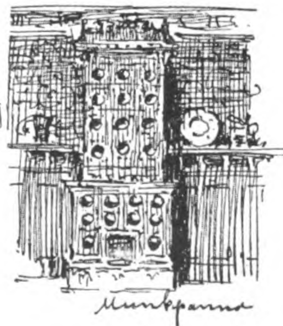

Om våra hvita, släta ugnar är ej annat att säga, än att de borde vara fyra i hvarje rum, om de nödvändigtvis skola nå ända upp till taket, som för att stötta detta. Förunderligt är det hvad våra ögon äro vana att halka bort från denna stora glatta kakelyta, men en utländing stirrar på den som en Afrikas inföding på snön.

Jag vill visst inte ha bort de hvita ugnarna, de höra till vårt snöland och kunna göra sig utmärkt i mycket ljusa rum, jag vill endast påpeka att väl afvägda proportioner äro en betingelse för deras utseende.

Det är konstigt nog för många att skilja på en jonisk eller dorisk „ordning"; blott en och annan invigd vet hvad en palmett vill säga. Acanthusbladet lifvar icke längre vårt sinne för ornamentet. Alagrecquen är populärare, lagern och eklöfvet stå sig bättre, men förslöande blir det att återfinna dessa samma former öfverallt. Tacka renässansen för det! Det är länge sedan den betydde pånyttfödelse. Se på Senatstorget, Helsingfors vackraste plats, när det bygdes måtte den grekiska renässansen varit modern. Renässansen måste vara modern, det är ju dess innebörd, men nu är den tydligen gammalmodig. Renässansen (det är tråkigt för mig att ideligen upprepa detta gamla namn, men jag har god lust att riktigt nöta ut det!) den gamla slitna renässansen är ingen renässans för oss!

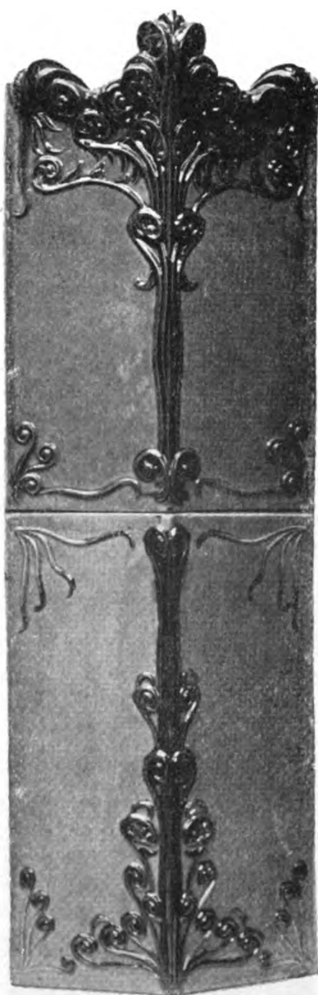
Applied art är ett modernt ord, det innebär den nya tidens kulturella uppblomstring, en ny lefvande renässans, som har hela världens kulturskatter till läromästare och som söker med öppnade ögon sitt ursprung återigen från naturen och lifvet som omger oss. Dess storhet

framför alla tiders stilar blir den mångfald den eger. Vi kunna icke se dess gränser.

Den tillämpade konsten är icke så kallad konstindustri, den är i sig själf ett konstvärk

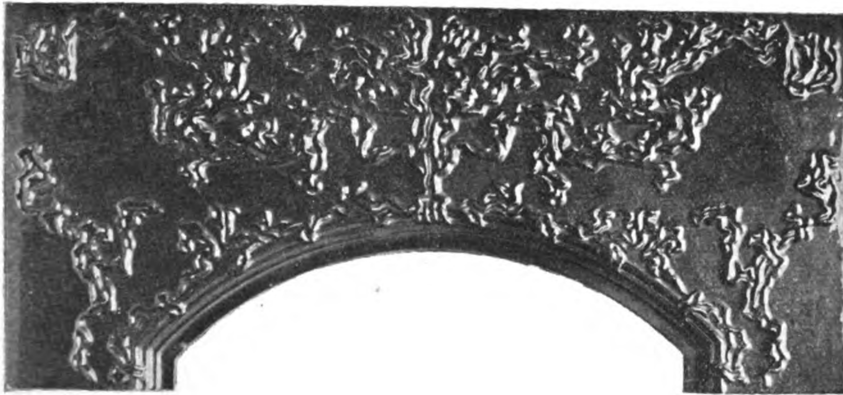

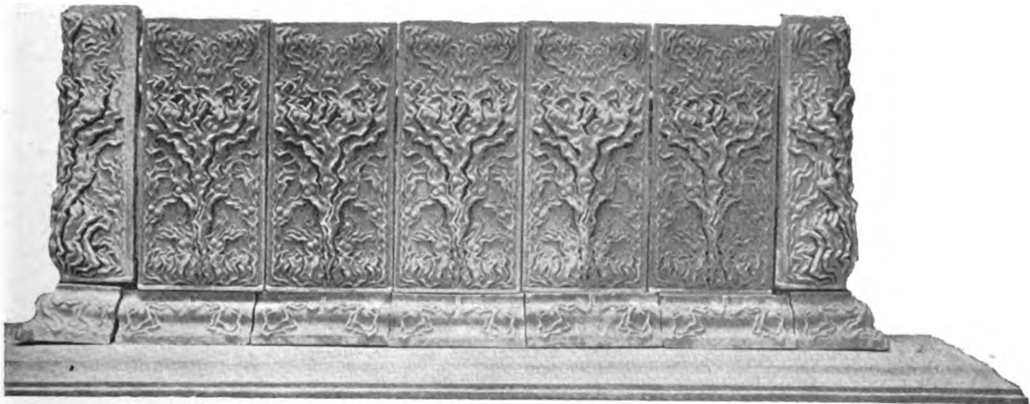
och upphör att vara det i förening med industri: kvasikonst existerar ej. Men den tillämpade konsten inverkar i första hand på industrin, förädlar den och gör den till ett barn af sin tid.

På Gräsvikens kakelfabrik i Helsingfors göras för närvarande nya ugnar med modern uppställning. De stå liksom de Gustavianska på fötter, eldstaden är stor, orneringen är

SPIRANDE ORMBUNKAR

HAFSTÅNG.

rikast i jämnhöjd med ögat. Ornamentets karaktär är bestämmande för ugnens öfriga linjer. Motivet till en är hafstång, till en annan spirande ormbunkar, en tredje nejlikor.

större uppsving inom de svenska fabrikerna är tydligen att vänta. Rörstrand och Gustafsberg ha redan fått ögonen öppna för nödvändigheten af ett samarbete med konstnärerna.

Det skall alltid stanna denna fabrik till heder att ha varit den första, som insläppt de nya idéerna och vädjat till konstnärlig ledning vid arbetet. Ett

Den nordiska kakelugnen, vår heliga husliga härd, borde icke den beteckna vår kulturella ståndpunkt och vår säregna smak?

SLOTTET SANSSOUCI I POTSDAM.

HEMMA HOS ALTER FRITZ.

DAGBOKSANTECKNINGAR FÖR ATENEUM

AF ADOLF PAUL.

Endast trekvarts timmes färd från den stenhusöken som kallas Berlin och vi äro i Potsdam, — en af de få oaserna i den ändlösa, dödande enformighet, som karakteriserar Mark-Brandenburg. Naturen har här plötsligt fått leda för långledan själf, gjort en kokett piruett, lett ett lifslystet leende, presterat en bländande vits och narrat den stela Havelfloden att le ett bredt bondgrin tillbaka, så den kröker sig af vällust och breder ut sig till sjö på sjö för att om och om igen få återspegla härligheten. Det var annat det än att rinna öfver bara slättland utan tillfälle till en enda liten kaskad! Nästan ett paradis! Detta „nästan“ är karakteristiskt för Potsdam. För naturmänniskan är det för mycket och för kulturmänniskan för litet. För den sistnämda äro nämligen floder och sjöar och skogklädda höjder endast förutsättningar, hvilka ännu behöfva skaparens „varde!“ för att blifva till paradis. Detta varde uttalades också. Men skaparanden

NIKOLAIKYRKAN I POTSDAM

prestera ett utdrag ur resehandböckernas och andra lärda värks afhandlingar om Potsdam och dess märkvärdigheter. Att en af bordsskifvorna i ett af slotten varit botten i kejsar Neros badkar intresserar ju min intelligente läsare lika litet som att blommorna i ljuskronorna äro af gammalt sachsiskt porslin. Vi ta hvarandra hällre under armen och vandra på må få genom de kungliga salarna och låta intressera oss af hvad som

var bunden i en dödlig om ock kunglig kropp. Och det paradis i rococo den framtrollade håller därför på att så småningom förloras i nutida stillöshet. Mastodonten Berlin, med sina palatsmagasiner och magasinspalatser ligger allt för nära och fördärfvar smaken och ammar upp parvenyer och vandaler, för hvilka Potsdam snart skall betyda föga mer än en öfverflödig utväxt på deras nyktra klot. Poesi är alltid lyx för slikt folk. Och dock kostar det ingenting att lustvandra i de paradisiska parkerna där borta på Havels strand.

Vid de många „himmelska“ boningarnes ingångar stå visserligen skäggiga änglar i kejserligt lakejlivrée och fråga efter biljett, som skall vara löst med jordiska kontanter. Men, sedan de fått dessa biljetter, följa de oss hack i häl under ideligt lofsjungande af den himmelsprakten, hvilken vi stackars jordekryp få skrida fram igenom endast i stora filtskor, på det att vi må bli öfvade i sant kristlig ödmjukhet emot kunglig parkett.

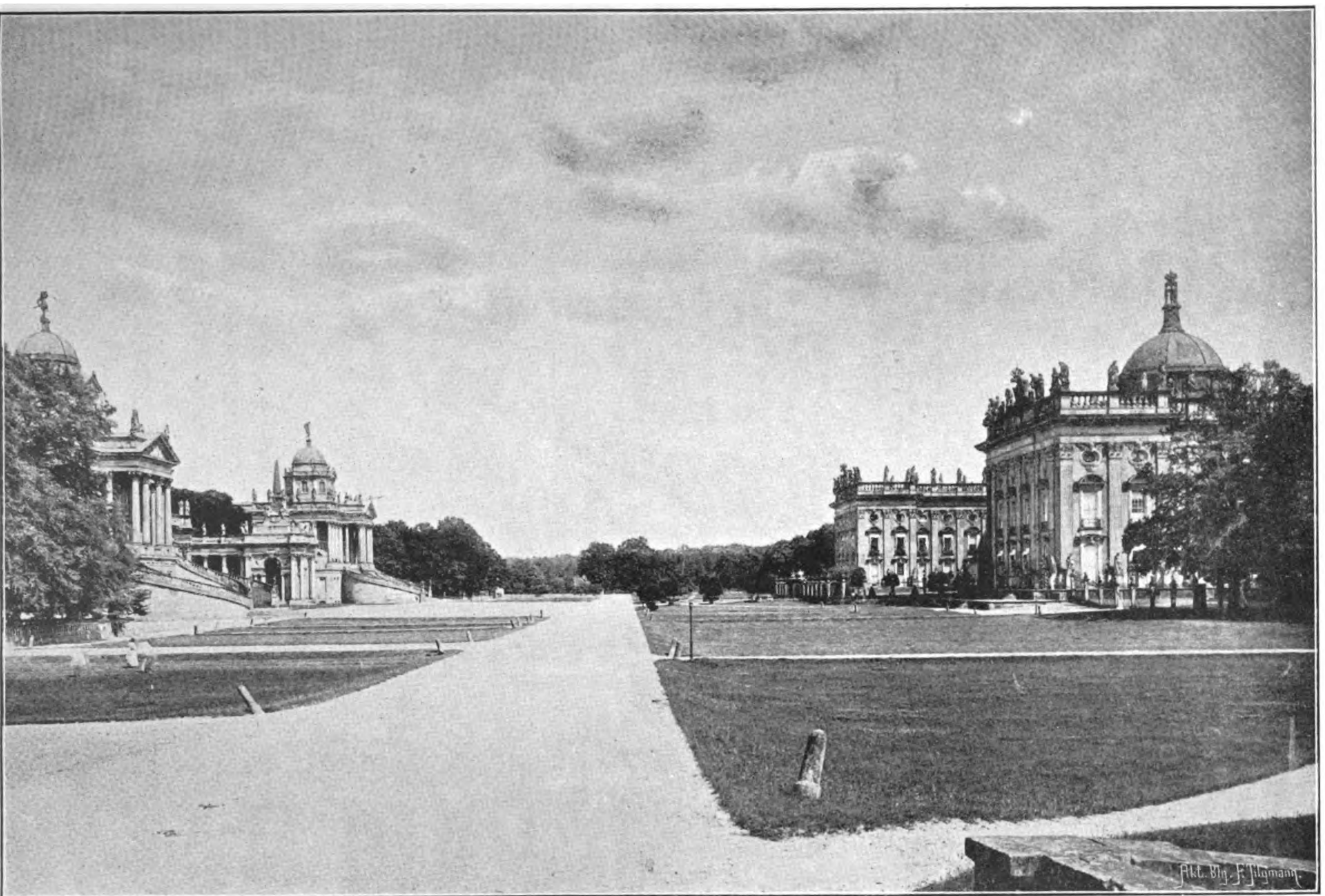
Jag tänker här ej börja återgifva lakejernas lofsånger, ej häller

förmår intressera i vår ögonblickliga stämning. Är det betydande nog för att gifva oss en kort inblick bakom kulisserna till „gamle Fritz“ hvardagslif, så kunna vi vara nöjda. Hvarom ej, så låtom oss vara liknöjda.

Genast vid ingången till stadsslottet möter oss en anakronism, men en tidsenlig och respektingifvande sådan, i form af ett par moderna fältkanoner skänkta af geheimerådet Krupp till hans majestät kejsaren. De stå där fåfängt, ty de stå där antagligen för att skrämma turister. Vi våga oss naturligtvis förbi dem uppför trappan, in i det stora galleriet af schlesisk marmor, hvilket dock ej impo-

FRIDENS KYRKA I POTSDAM

NEUES PALAIS, POTSDAM.

nerar på våra vid kunglig prakt vana turistsjälar. Och vi träda blaserade in i Fredrik den stores våning.

Det ligger någonting vackert i pieteten för de dödas boningar, äfven när den drifves så långt som inom huset Hohenzollern. Men om kejserliga familjen får många store män till, så blir där, med respekt sagdt, inga våningar öfver åt de efterlefvande, trots de många palatsen. I Berlin står ett helt palats obebodt för salig kejsar Wilhelms räkning, i Potsdam ha tre af slotten Fredrik den stores våningar kvar i orubbadt skick, — om man undantar de „souvenirer“ Napoleon tog undan, när han bodde där.

Men en sådan gammal våning är också ett stycke familjekrönika, och för dem, som kunna läsa den, vältaligare än alla hofhistorikernas förvrängningar af fakta. Vid hvar gammal möbel är ett minnesblad fäst. Och rör det minnet af en person, hvars lif varit betydande nog för att göra honom till ledamot af vår fantasi, så är blotta nämnandet på ort och ställe af den handling det minnesbladet vittnar om nog för att göra historiska tilldragelser och kanske en och annan halfglömd, med dem förknippad roman så lefvande inom oss, att vi tro oss försatta midt upp i den.

Hvem har ej hört talas om den undersköna drottning Louise, för hvilken alla tyskar ännu i dag hysa det mest afgudiska svärmeri, och hvilken Napoleon ej mindre afgudade, fastän hon segerrikt motstod denne store eröfrares taktiska geni och tvang honom att uppgifva belägringen? Och hvem kan låta bli att dra på munnen åt den småaktighet, hvilken häftar vid all jordisk storhet, emedan en stor man är stor äfven i sin fåfänga, — när föraren gör halt, tar af sig mössan och säger: — „mitt herrskap här ser ni drottning Louises säng. I den sängen sof Napoleon en natt, när han residerade här. Das liess er sich nicht nehmen.“ Man är tvärt midt uppe i en roman, — men att reda ut den romanens trådar är majestätsförbrytelse. Bara att göra en oskyldig notis om detta hälgade, men det oaktadt högst oheliga faktum, är nog att ådraga sig den kungliga lakejvisdomens maning: „Notizen machen verboten.“ Jag vill därför ej häller söka psykologiskt utreda orsaken till att ett af de briljantaste porträtt af Napoleon, som finnas, hänger på väggen inne i den nuvarande kejsarens appartement, fastän just samme kejsare yttrade de bekanta föraktfulla orden om „den korsikanske parvenyn.“ Jag vill inskränka mig till antydningarna, och ytterligare gifva några antydningar om ramen, inom hvilken den store „gamle Fritz“ lefde.

Till den ramen hörde hans salig herr faders privatvåning, som, äfven den, kvarstår i orubbadt skick i stadsslottet. Om det var pietet emot faderns minne som kom Fredrik den store att förfoga så, eller om det var något annat, behöfva vi ej afgöra. Vi kunna ju kalla det pietet — pietet emot faderns talanglöshet. Ty om talanglöshet vittna de taflor, som ännu hänga på väggarna i gamle kungens rum, alltsedan han högstegenhändigt målade dem.

Nu är det ju ingen förbrytelse mot kunglighetens majestät, att majestätet ej har talang, — ja, icke engång att han

SLOTTET SANSSOUCI, POTSDAM.

demonstrerar sin talanglöshet genom att dock utöfva en konst. Ty kanske målade Fredrik Wilhelm den förste endast för att

MARMORPALATSET I POTSDAM.

drifva med sina hofmän, hvilka naturligtvis pliktskyldigast lågo i stoftet för alstren af hans pensel och tillbådo och prisade den högste, som värdigat uppenbara sig så underbart på dessa taflor. Hofmännen då för tiden voro nämligen lika så bigotta, som de voro stora filosofer och fritänkare under sonens regering. Ingen af dessa herrar vågade påstå om t. ex. den kvinnofiguren där, hvilken den kunglige målaren försett med två vänsterfötter, att den värkligen hade två vänsterfötter. Ty hade någon varit så djärf, så hade han blifvit en historisk personlighet, och vi hade vetat om det. Och hvarför skulle ej en högerfot kunna se ut som en vänsterfot, när en konung *vill?* Sic volo sic jubeo, hette det väl redan då, — och då kunde ingen makt i världen förhindra att den högerfoten kom att se ut som en vänsterfot.

— „Konsten är naturen sedd genom ett temperament“. Kung Fredrik Wilhelm den förstes temperament var gikten. När den ansatte honom, målade han de bilderna för att fördrifva sina smärtor. Och de bilderna fingo alla någonting förvridet i sig, — de vittna om gikt, — gikt i kroppen, gikt i själen. -- Tänk om den själagikten var något helt annat, — om de taflorna måhända voro det första utslaget af det geni, som sedan skulle slå ut i full blomning hos sonen, den store Fredrik? — Då äro de taflorna måhända mästervärk, — då hade han kanske talang?! — — Huh! Hvar fick jag den anstrykningen af hofmannalogik ifrån? — Aha, det var filttofflorna! Weg med dem!

ORANGERIET SANSSOUCI I POTSDAM.

Nej, de grufliga giktbilderna äro inga mästervärk. Men de äro „documents humains“. De vittna om att

SLOTTET OCH NIKOLAIKYRKAN, POTSDAM.

gamle kung Fredrich Wilhelm var karl för sin hatt. Fick han en idé — d. v. s. plågade honom .gikten, så lät han ej sina hofkapellmästare göra musik af den, ej häller lät han sin Knackfuss eller sin Wildenbruch måla eller dikta den. Utan det gjorde han själf. Och dessemellan blickade han ut genom fönstret, bort till sin graf och begrundade alltings förgänglighet. Grafven byggde han själf, och öfver grafven en kyrka för sitt hof och sina soldater, öfver kyrkan ett torn och på tornets spets solen själf som väderflöjel, assisterad af kungens krönta namnchiffer i guld och en svart tupp med en åskvigg i klon. Den kyrkan kallas också hofkyrka, och ligger emellan Mammonsgatan och den breda vägen, det vill säga de gator vi med förkärlek vandra. Vi gå alltså dit. Under altaret ligga Fredrik den store och hans närapå dubbelt så länge herr fader i hvar sin sarkofag. Den förres af svartnad zink, den senares af svart holländsk marmor. Den vördnadsfulla nyfikenhet med hvilken vi beträda det hälgade rummet, fördrifves ögonblickligen af en kunglig lakej med titeln hofklockare, hvilken ställer sig upp emellan kistorna, tar på sig en majestätisk min och förkunnar: „på denna sten stod Napolium 1806“. Slagna af skräck skynda vi dädan utan att hinna se efter om alter Fritz vände sig i sin kista. Kanske gjorde han det. —

Han ligger ju ej här frivilligt. Så länge han lefde var han kung och mäktig, men när han dog var det slut med makten, och då lade arfvingarne honom hvar de ville.

Fritänkaren fick sin sista hvila i samma guds hus, som han, när han lefde, beträdde endast för disciplinens skull, och efter en sträng tillsägelse till „prästemannen“, att han skulle göra ifrån sig det på tre kvart och ej en minut däröfver.

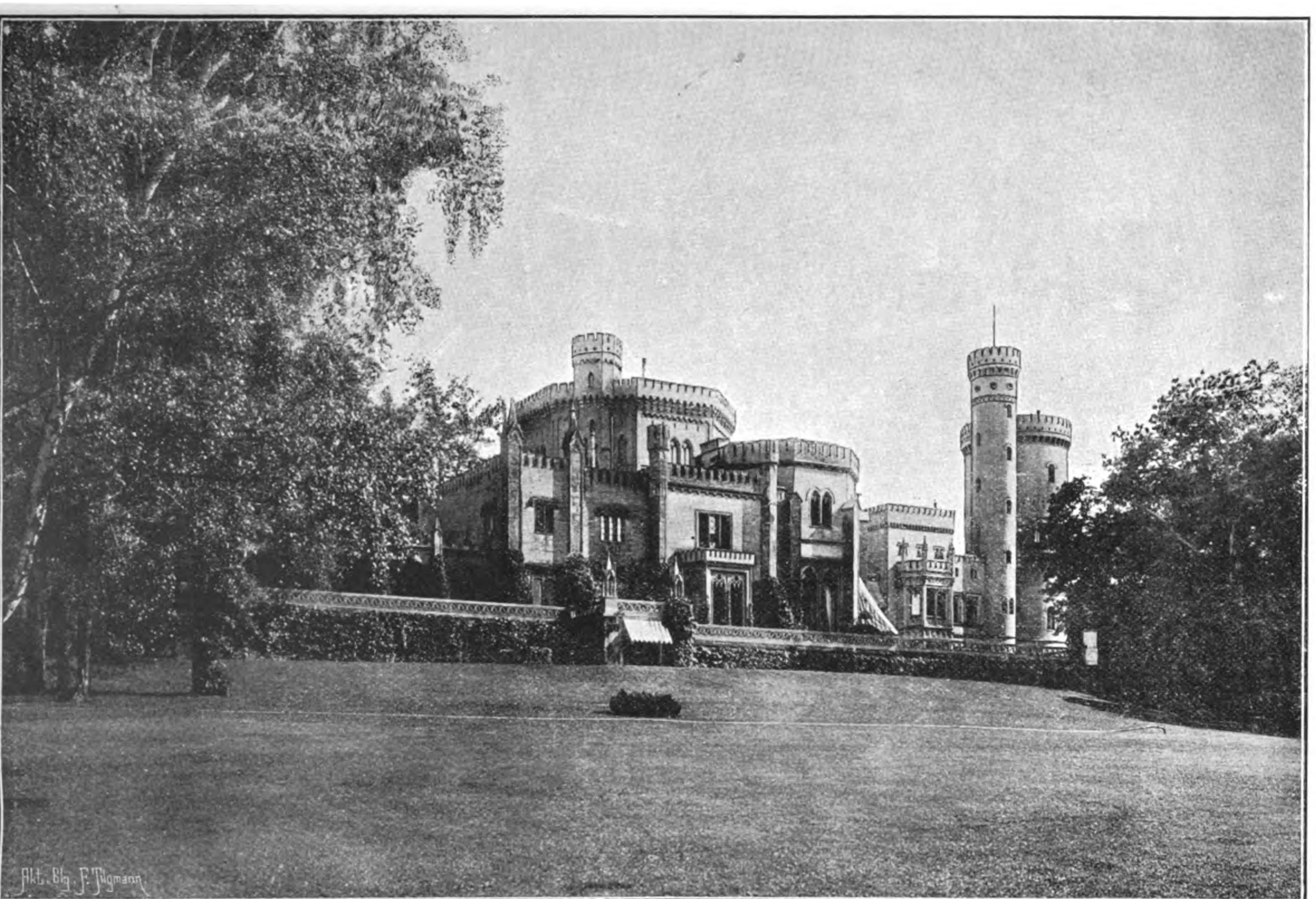
Själf hade han önskat få hvila uppe vid sitt kära Sanssouci, där solen skiner fritt och obehindradt, där inga skuggor trifvas och där luften är ren och vederkvickande.

I det lilla envåningsslottet — ett undervärk i senaste barockstil, — skapade Fredrik sitt egentliga hem. Neues Palais, lägre beläget i samma park, byggde han och inredde med oerhörd prakt, mest för att imponera på sina fiender och visa att det fans pengar kvar i kassan trots det dyrbara sjuåriga krig de påtvungit honom.

Han var soldyrkare, gamle Fritz, och trifdes därför bäst på höjderna i sin faders park, när han som pojke någon gång bröt ut ur dennes köksträdgård. Och när han blef kung och hade litet ledigt emellan sina många krig, valde han ut den kulle, som behagade honom bäst, skalade af den vegetationen på sydsidan, planerade denna i sex terasser, byggde sig ofvanpå den sjätte en hydda, och en kunglig sådan, och där var honom godt att vara.

Hvarje rum i hans våning hälgades åt ett af de många intressen, af hvilka hans lif var ett konglomerat.

I det cirkelrunda biblioteket, vitterhetens och studiernas helgedom, inrymde han filosofin, i det motsvarande runda rummet i byggnadens andra ända Voltaire. Filosofen fick ej bo samman med

SLOTTET BABELSBERG, POTSDAM.

filosofin: alter Fritz förstod att skilja på person och sak. Ty han var filosof själf. I stället inredde han Voltaires helgedom med kungligt öfvermod.

Hela djurvärlden fick där stämma möte för att dekorera väggarne med Voltaires karaktärsegenskaper. Papegojor illustrera ännu i dag hans sladderaktighet, storkar och tranor erinra om hans flyttfågelnatur, räfven och apan, slughetens och fåfängans representanter, äro naturligtvis med. Speglar öfver alla väggar gåfvo honom anledning att studera sin egen apfysionomi så mycket han orkade, och den literära storhetens suveräna förakt för allt hvad andra gjort kunde han själf symbolisera endast genom att sätta sig på en af de många stolarne med Lafontaines fabler sömmade i silke öfver alla öfvertågen.

DEN HISTORISKA KVARNEN I POTSDAM.

Huru Voltaire trifdes i det rummet vet man ej. Men säkert är att han befann sig förträffligt i den praktfulla, ovala, höghvälfda och marmorklädda matsalen, där champagnekorkarne hade högt till taket och där de Fridericianska arkitekternas och dito kockarnas konst möttes för att stämma sinnena harmoniskt, befrukta hjärnorna och komma dem att explodera i blixtrande spirituell konversation. Medan generalitetet fick stå i salen bredvid på post och vänta på parole tills den öfverste krigsherren hunnit förrätta sina kulinariska och poetiska funktioner.

Att en salong hälgats åt musiken är självfallet. Och när den höge herren behagade taga till flöjten, kunde det hända att en ännu högre, Bach själf, satt där borta vid spinetten och ackompagnerade. Men på väggarne är rytmernas gudom framtrollad i de mest förföriska poser af fransk mästarhand. Och till det har dansens öfversteprästinna vid Fredriks hof, signora Barberini, lånat sin kropp och sina piruetter.

I hans majestäts sofrum förevisas den bekanta trogna bordstudsaren, som stannade på hans dödsminut, antagligen rörd af någon ockult lakejhand. Och i hans alkov hänger porträttet af hans franska guvernant, hvilken bibragte honom det fina vett, som inbragte honom ryktet för att vara ovettig, fastän han bara var frispråkig.

När det regnade, hade hans majestät ett oändligt långt galleri att promenera i. I det galleriet uppehöllo sig vanligen hans pager, och på det ungdomarne ej skulle vräka sig alltför mycket, lät den gamle herrn göra sofforna så smala, att de mera likna hyllor för gipsgubbar än säten för mänskliga kroppar.

GARNISONSKYRKAN, POTSDAM.

Parken var i fransk stil med klippta häckar, trän och buskar. Af hela den härligheten återstår ej mycket. Men den gamla väderkvarnen, som en bonde byggt på höjden långt innan kungen fann på att bygga sitt slott där och som kungen med all sin makt ej fick bort, den står där ännu i dag. Hvad af konstvärk som ännu finnes kvar i bildergalleriet och i slottet vittnar vältaligt om att endast fransk konst var presentabel vid hofvet, och af den förnämligast Watteau, med flere af sina bästa dukar. Tyska hofmåleriet stod då ej på samma låga ståndpunkt som nu. Fredrik finnes ej förevigad af någon dåtida Anton von Werner i något s. k. „historiskt“ ögonblick, hållande tal till riksdagen, omgifven af troget afkonterfejade ministrar och generaler. Hvad som kommit till af det slags taflor hade Fredrik den store ej en aning om. Ty dem har Menzel målat. Och ehuru det, som han målade, väl skulle ha funnit nåd inför kungens ögon, så är dock ej troligt att Menzel häller, med all sin talang, hade blifvit vare sig hofmålare eller excellens, om han hade lefvat under den tid han så gärna skildrat.

Fredrik den store befattade sig mindre med måleriet än med poesin. Men den utöfvade han med sådan ifver, att han ej skrädde ord, när det gälde att uttala sitt misshag med allt som hindrade honom från den. Framför allt emot politiken.

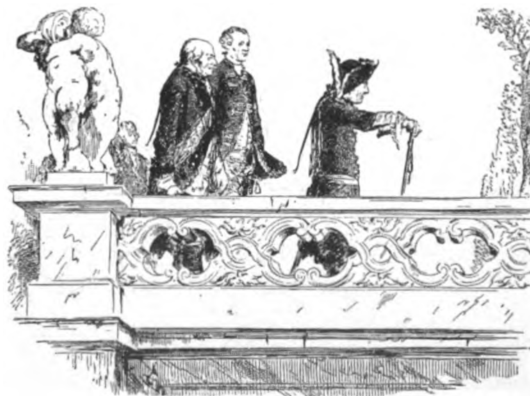
— „Jag tror“, skref han engång till Voltaire, „att Gud skapade åsnan, de nordiska pelarne och oss kungar endast för att pålägga oss denna världens tunga, medan andra lefva där endast för att njuta af hvad de frambringa. Jag har åtminstone tjugu mer eller mindre farliga Machiaveller att underhandla med nu. Och den älskliga poesin får antichambrera och kan ej få audiens“.

Eller förklarar han helt frankt: — „jag skrifver ej vers i dag, därför att jag ej gitter räkna stafvelser“.

— — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — —

Och nu kan det vara nog med antydningarne till ramen. Den är för rik för att kunna ges i ett kort bref. Kanske kan dock ofvanstående ge en aning om den fysionomi den infattade.

Alter Fritz åtföljd af generalerna Pfuhl och Rohdich på terassen framför bildergalleriet i Sanssouci.

Efter Menzel, träsnitt till Geschichte Friedrichs des Grossen (1839—1842).

HURU HERRARNA JÄRVINEN, FAR OCH SON, VÄXLADE HUNDRA DOLLARS.

AF KONNI ZILLIACUS.

Gubben Järvinen och hans son Niki hade kommti en lång väg, ända från Montana, där de arbetat de sista fem åren. Nu stodo de med hvar sitt bylte på ryggen i brännande solbadd på State street i New-York och gapade på den stängda dörren till ett affärskontor. Pappa Järvinen hade deponerat besparingarna från de fem åren på det kontoret. Nu skulle han hem för att ligga på stuguugnen så mycket han behagade under sina återstående dagar, och Niki, som blifvit född på Niketas dagen och döpt därefter, skulle sköta jorden. Men dörren de gapade på var stängd midt på hvardagen och det tycktes dem underligt.

När de gapat sig mätta, gingo de till ett annat kontor längre ned åt gatan. Gubben, som för öfrigt bar flera spår af hårdt arbete än af ålder, men redan hemma alltid kallats „gubben" Järvinen, använde en tio minuter eller så för att studera de granna järnvägs- och ångbåtsannonserna på väggarna och avancerade därunder fram till kontorsdisken.

— Hvarför är Jeansons stängdt? frågade han till sist.

— Konkurs, svarade en af de svettiga herrarna bakom disken — de stängde för en månad sedan. Hvad vill ni af Jeansons?

— Hvem sköter konkursen? — — jag har litet pengar där, frågade gubben. Hans röst föreföll en smula hes.

— Här är adressen, sade herrn i skjortärmarna och skref några ord på en papperslapp — — men inte får ni stor fröjd af de pengarna. Kom tillbaka om ni behöfver biljett eller något

annat. Bagaget kan ni lämna här, om ni vill.

Niki, som blott var sexton år, då de kommo till Amerika, hade lärt engelska som en dans och kunde läsa adressen. Han frågade sig för, och ett par gator längre borta funno de advokatkontoret.

Det blir väl en tre procent om sex månader eller så — — kanske litet mera, om ni har tur. Ni har väl bevis på er fordran?

Det var icke hufvudfrågan för dem, utan det att de måste vänta ett halft år på aderton dollars. Mera blef det inte på sexhundra, sade Niki, som var skäligen flink i räkning.

Därför svarade de ingenting, utan vandrade tillbaka till State street och satte sig på en bänk i Battery-parken, midt emot det stängda kontoret.

Efter en stund begynte pappa Järvinen stoppa sin pipa, och Niki drog fram en cigarr ur fickan.

— Inte har man nu råd att röka cigarrer, anmärkte hans dagars upphof.

— Månne den blir dyrare att röka än att kasta bort?

Men Niki väntade tills gubben fått eld på sin pipa och tände cigarren från den, så att det icke gick åt mera än en sticka.

— Det var tur i alla fall att vi inte skickade det sista till Jeansons, sade han sedan de rökt en stund under tystnad. Huru mycket är det riktigt vi ha kvar?

Järvinen den äldre fiskade med stort besvär en flottig plånbok upp ur barmfickan. Den var ombunden med ett snöre och befans innehålla en bundt en- och tvådollarssedlar, med där och hvar en femma.

En skäligen väl klädd karl, som ett stycke därifrån en stund hållit öga på dem, närmade sig med långa steg.

— Förlåt gentlemen, sade han och lyftade artigt på hatten — inte skulle ni händelsevis kunna växla en hundradollarlapp? Jag behöfver nödvändigt småsedlar, men har för brådtom att gå till ett växelkontor.

Han höll fram en sedel, så de kunde se att den lydde på etthundra dollars.

— Han ber att få växla den där sedeln, tolkade Niki.

Gubben tog sedeln, synade den, slickade insidan af sin tumme och räknade upp etthundra dollars i småsedlar, men så långsamt, att den främmande hann kasta mera än en sökande blick omkring sig och uppåt och nedåt gatan. Där var ingen polisman synlig och han skyndade i väg så hastigt, att han glömde tacka.

— Brådt hade han värkligen, sade gubben Järvinen, i det han vek ihop sedeln han fått och stack den in i plånboken. Så började han räkna på nytt.

— Sextiofyra — — etthundra sextiofyra ha vi.

— Med det komma vi nog tillbaka till Montana och ha hela hopen kvar, yttrade Niki.

— Jag orkar väl inte mera börja på nytt, invände fadern — men litet blir det nog kvar ändå, om vi fara hem — — så vi kunna komma i gång — — —

— Svårt blir det att börja med så litet. — — Det är väl bäst att jag åtminstone reser dit och förtjänar mera.

— Vi kunna ju höra åt hvad biljetterna hem kosta, undvek fadern hufvudspörsmålet, knöt snöret om plånboken

och stack den tillbaka i barmfickan. Så gingo de åter till kontoret, där de lämnat sina bylten.

De fingo besked om biljetterna, och gubben drog fram sin plånbok med anmärkningen att det i alla fall skulle bli en hel hop kvar. Han räknade af det de behöfde för resan och räckte resten af sedlarna åt en af kontoristerna.

— Huru mycket blir det här i finska pengar?

Kontoristen bläddrade snabbt igenom de små sedlarna, och så kom han till den stora. Den sköt han tillbaka öfver disken.

— Den här duger till ingenting, sade han. — Det är en sydstatssedel, som inte varit värd någonting på trettio år.

Den gången hunno de två icke längre än utanför dörren, innan de satte sig på stentrappan. Ingendera tänkte på att röka, men när de suttit där en stund, tittade Niki på sin far och tyckte att han såg så gammal ut. Gubben satt med armbågarna stödda mot knäna och ruggade långsamt åt sidorna.

— Fem års arbete alldeles spildt, mumlade han — — alldeles spildt! — — nu kommer ålderdomen, men ingen hvila — — — bara arbete, arbete — — — och svält när man inte orkar längre — —

Ingen visste bättre än han hvad det kostat af bekymmer och möda att uppföda en skara af barn på det lilla ödemarkshemmanet. Och huru tyst och öde där blifvit, då ett efter annat måste ut för att förtjäna sitt eget bröd — — — Men först när värdinnan dog och lämnade honom ensam med Niki, den yngsta, beslöt han att resa. I Amerika kunde man kanske skrapa ihop till både bröd och hvila för gamla dagar — — I fem år hade han slitit, sparat och knogat som aldrig förut, i söcken och hälg, sommar och vinter — — alltid i hårdaste arbete — — — Och allt förgäfves!

Gubben Järvinen var med ens värkligen blefven gammal. Det som hållit honom uppe, det stora hoppet för ålderdomens tid, hade brustit tvärt af. Han vaggade långsamt af och till och sade om en stund igen sitt: alldeles spildt — — alltsamman!

Niki kände inom sig att gubben måste hem — han kunde icke mera arbeta så som man måste arbeta i Amerika. Men själf ämnade han ingalunda återvända lika tomhändt som han rest. Han skulle nog se till att inga tjufvar och bedragare mera kommo åt hvad han förtjänade. — — —

— Här hjälper inte annat än att far reser hem, sade han bestämdt. — Men jag stannar kvar och förtjänar mera. Nog går det väl på något sätt för er, tills jag får ihop några hundra daler och kommer efter. Det blir ändå ingenting med jordbruket, om man inte har litet pengar, så man kan komma i gång.

— Om vi hälst låtit bli att köpa de nya kläderna, klagade gubben.

— Dem får far taga med. De räcka så länge ni lefver, och jag behöfver inte annat än arbetskläder här. — — Respengar till Montana kan jag väl också själf förtjäna, så blir det ändå litet öfver. Tre daler är nog för mig.

Gubben hade ingenting mera att invända, utan gick med brutet mod om-

bord på oceanångaren. Och de två följande dagarna vandrade Niki från morgon till kväll omkring på gatorna i New-York och skärskådade noga, men förgäfves, hvar manlig individ han mötte. Sedan begaf han sig också på väg och knagglade sig småningom tillbaka till sin gamla arbetsplats i Montana.

Det var visst inte något trefligt sätt att färdas, med uppehåll litet emellan för att söka arbete och så stor förtjänst att man kunde fortsätta. Men han behöfde likväl icke mera än två månader för resan. Och i grufvan vid Buthe city erhöll han genast arbete på de gamla vilkoren.

Därefter gällde det att spara ändå ifrigare än förut, ty nu trifdes Niketas Järvinen om möjligt ännu sämre i Buthe än under de sista åren. Stickande, svafvelluktande rök från de stora koppar-smältvärken låg ständigt öfver hela näjden, arbetet var tungt, och i staden lefde folket efter hvar likvid som röfvare på spelhus och krogar.

Niki undvek midten af staden så noga han kunde, men hvar lördagsafton, då han bar upp sin likvid på kontoret, måste han dock passera där igenom. Och då var det alls icke möjligt att säga nej, när de andra bjödo på ett glas — lika litet möjligt som att icke bjuda tillbaka. Därför kunde det nog hända att både Niki och Lynn, hans arbets- och rumkamrat, voro helt lifvade då de fram på aftonen kommo tillbaka till sitt kvarter. Men det var också den enda muntration Niki någonsin unnade sig, medan Lynn däremot ofta nog frästade lyckan på faro eller poker. Han var född i västern och egentligen till yrket cowboy, men hade försökt sig också på allt möjligt annat, ibland med sådan framgång att han trott sig förmögen i månadtal, oftast med det resultat att han måste börja arbeta för daglön på nytt. För öfrigt en så vacker karl som någon och den bästa kamrat man kunde önska.

En lördagsafton då de veko in på sin vanliga saloon, funno de gästerna där skockade kring ett stort plakat, hvilket värden just höll på att spika upp på väggen:

5,000 dollars Belöning!!!

för gripandet af föröfvaren af det stora

Bankrånet

i Pothersville, staten New-York.

Nedanför fanns ett stort porträtt i zinkotypi och ett noggrannt signalement af originalet.

— Hyjiii, hvisslade Niki, då han fick syn på porträttet.

— Ingen dålig spekulation att gifva sig på jakt efter den gynnaren, om man bara visste hvartåt han vändt sig! anmärkte en af de kringstående.

— Ja, och ifall man kunde känna igen honom, sade Lynn — men så'na där porträtt duga aldrig till någonting.

— Det här duger nog, invände Niki halfhögt. Och så drog han Lynn bort från de öfriga.

— Jag känner den karlen — Det var ingen annan än han, som lurade hundra dollars af farsgubben och mig i New-York.

— Det menar ni inte?

— Joo, just det menar jag — — Kan svära på att det är samma karl.

Och visste jag bara hvar man kunde söka honom — — —

— Anfäkta det! sade Lynn — det här kan möjligen bli någonting. Kom med.

De gingo till en butik, där utom allt möjligt annat också böcker och tidningar höllos till salu, och där köpte Lynn allt hvad han kunde komma öfver af tidningar för den sista veckan. Det blef en hel samling, men så hade han också reda på nästan allt hvad han ville veta, när han ögnat igenom packen hemma i deras kvarter.

Den efterlyste jämte en stallbroder hade en afton plötsligt uppenbarat sig i banklokalen i staden Pothersville, hvilken var rätt ensligt belägen och noga taget icke vidare än en by. Med revolvrar i händerna hade de tvingat kassören, som satt kvar och gjorde upp sina böcker, att öppna kassahvalfvet, hvarpå de lagt sig till med allt hvad där fanns af kontanter. Och det var icke så litet, då en större summa just anländt för ett par sågbolags månadslikvider — inalles omkring femtio tusen dollars. Kassören hade, då hans hustru omsider ett par timmar senare gjorde allarm, funnits instängd i kassahvalfvet, men banditerna hade längesedan tagit till reträtten.

Detektiver hade ögonblickligt satts i rörelse per telegraf, och inom tjugufyra timmar grepo de den ena af de båda gynnarne, efter det han i Boston köpt en ångbåtsbiljett till Europa. Han hade sin hälft af rofvet så godt som ovidrörd och erbjöd sig genast att blifva „statsvittne“, för att slippa straff, samt meddelade allt hvad han visste om sin kamrat. Denne befanns vara väl känd af New-York-polisen, som till och med hade hans porträtt bland sina samlingar. Men i sista minuten hade han vädrat fara och begifvit sig västerut från Boston. Tack vare statsvittnets upplysningar hade det dock lyckats att spåra honom så långt som till S:t Paul i Minnesota. Där hade han på en gång totalt försvunnit.

Antagligen hade han kommit undan till Kanada, tillade det blad, som innehöll den sista upplysningen.

Lynn funderade några ögonblick, sedan han hunnit till slut med tidningspacken.

— I Kanada är han inte, sade han afgörande. — Det första polisen gjorde var att telegrafera till alla gränsstationer — långt innan han hunnit till S:t Paul. Men där eller på vägen dit såg han nog i tidningarna att hans kamrat börjat kvinka, och då vågade han sig inte öfver gränsen i bebodda trakter — Det här ser inte mycket lofvande ut — —

Niki tog upp samma dags nummer af „Buthe Solen“, på hvilken Lynn hade prenumererat, men nu icke sett på, då den föga kunde innehålla någonting om det han ville veta.

— Här är litet mera, sade Niki, så snart han vek upp bladet.

„Bankrånet i Pothersville!“

„Rånaren Partridge sedd i Sioux Falls, South Dakota.“

„En af stationsbetjäningen där påstår bestämdt att han i förgår på morgonen sett Partridge på stationen i Sioux Falls. Han säger sig ögonblickligt ha känt igen rånarens porträtt, då detta anlände, men vet icke hvilken riktning Partridge in-

slog, ehuru han tror sig komma ihåg att denne frågade efter tåget till Cheyenne, Wyoming. Att döma häraf och af den kosa flyktingen tagit från S:t Paul skulle det icke förvåna oss om han vid detta laget vore ett godt stycke på väg till Mexiko."

— Naturligtvis skulle det inte förvåna er — — — åsnor! sade Lynn. — Han reste aldrig ens ända fram till Cheyenne. Ett bra stycke innan han kom dit med tåget åt söder, kunde han stiga af och medels en promenad på ett par timmar få tag på ett tåg åt nordväst på en annan bana. Och hade han tagit noga reda på tidtabellen, så steg han på det tåg, som fortsätter i ett kör öfver Buthe och Helena till Shelby junction och vidare till gränsen. Öfver den vågade han sig förstås inte per bantåg, utan försöker nog komma till Kanada genom någon öde trakt — — Och ödsligare väg kunde ingen önska sig än genom Svartfot-reservationen, som är helt nära Shelby. — — — I förgår på morgonen i Sioux Falls — — kunde på aftonsidan vara i närheten af Cheyenne — — inte tidigare än i dag, troligen först nu på aftonen har den karlen lämnat tåget och gifvit sig in bland Svartfötterna — och i så fall är han vår man!

— Månne vi ha tillräckligt pengar — jag har bara trettio dollars, tvekade Niki.

— Men jag har öfver etthundra — hade tur i går afton. Kvick i vändningarna nu! så taga vi nattåget åt norr.

Det var ingen vidlyftig inpackning de hade att göra, hvarför de också inom en half timme sutto på det norrut gående snälltåget. Och så snart de passerat Helena, hoppade Lynn, redan innan tåget stannade, ut vid enhvar af de följande små stationerna och hörde åt om någon främling stigit af där under det senaste dygnet, eller så.

— Jag tror inte själf han gjort det, sade han, då han efter ett fjärde „nej" återtog sin plats — men man kan aldrig vara för mycket säker.

Först då de på morgonen kommo till Shelby junction, där Great Northern-järnvägen skär linjen norrut, belönades hans ihärdighet.

— Jo, en karl steg af här i går afton och tog tåget västerut, svarade stationschefen. — Hvad vill ni med honom?

— Åh, bara taga reda på om han har så vackra ögon som man påstår, upplyste Lynn med ett oförskämdt grin.

Stationschefen mumlade något, som icke på minsta vis liknade en välsignelse, och Lynn drog Niki åt sidan.

— Om det är vår man, såsom jag fullt och fast tror, så har han knappa tolf timmars försprång, sade han. — — Och här kunna vi få frukost. Ät duktigt — — ingen vet när vi få mat härnäst.

Niki Järvinen följde rådet med all möjlig samvetsgrannhet, och Lynn köpte en del bröd till vägkost.

— Kan ni rida? frågade han, medan de väntade på sitt tåg.

— Nog hålls jag väl på en vanlig häst, trodde Niki.

Tåget kom, och de fortsatte åt väster på samma sätt som förut, med förfrågningar vid hvarje station. På den första innanför gränsen till Svartfot-reservationen besvarades Lynns fråga jakande.

— En underlig figur lämnade tåget här sent i går afton och frågade efter det närmaste indianlägret — — gick strax därpå ditåt med en nattsäck i handen.

— Långt dit?

— Knapp halfmil. — — Fläckiga Älgen har sina tepees bakom den första åsen. — Er man är väl på väg till Kanada? frågade stationschefen och knep menande ihop vänstra ögat.

— Skall fråga när jag träffar honom — — och sedan låta er veta, lofvade Lynn tjänstvilligt. Men till Niki sade han, medan de vandrade i väg åt åsen till:

— Det dumma nötet hade bort hoppa af tåget — — eller också fara två stationer längre åt väster. Då hade han varit så nära bärgen, att en indianförare kunnat smuggla honom undan, om så en bataljon detektiver varit efter honom. — Vår tur, att han inte hade bättre reda på sig — eller var för mycket rädd!

Det var icke vidare än en helt liten underafdelning af Svartfotstammen, som slagit upp sina tepees i skydd af den låga åsen. Lynn gick rätt fram till det största tältet. Höfdingen var otvifvelaktigt den, som bäst kunde lämna besked — om han ville.

— How! hälsade Lynn en man, som låg på en filt nära elden och rökte en cigarett.

— How, how! grymtade rödskinnet vänligt till svar.

— När red hvit man härifrån? frågade Lynn utan vidare förberedelse på ett slags blandspråk, som ofta förstås af indianer i västern.

— Vet inte hvit man, påstod höfdingen.

— Ljug inte din gamla syndare, sade Lynn på engelska och pekade med ett menande grin på cigaretten mellan rödskinnets fingrar.

— How — damn! yttrade Fläckiga Älgen, men grinade tillbaka och drog ännu ett bloss på stumpen, innan han kastade den i elden.

— När red hvit man bort — — hvartåt? upprepade Lynn.

Indianen pekade söderut och meddelade dels med ord, dels med åtbörder, att afresan egt rum föregående afton vid solnedgången.

— Det betyder att han red åt norr ungefär vid soluppgången i dag, öfversatte Lynn — gör bara sex timmars försprång. — — Ung man följde med?

Indianen nickade ifrigt.

— Han ljuger igen, förklarade Lynn. — New-Yorkaren var inte så dum, att han tog förare här; tätt vid stationen. Det kan han få längre fram, där de inte veta hvarifrån han kommer. — — Vill ni sälja oss två ponies? vände han sig till Fläckiga Älgen.

Denne sträckte på sig, reste sig makligt och gick ut ur tepee'n, antydande med en nickning att gästerna skulle följa. Han hade gjort hvad han fått betaldt för, hade icke frivilligt förrådt att någon hvit besökt honom och hade svarat raka motsatsen af sanningen på alla frågor. Nu var han oförhindrad att göra vidare affärer.

Lynn och Niki gingo med honom ett stycke uppåt den lilla bäcken nedanför åsen, tills de stötte på ett tjog betande indianhästar. Lynn mönstrade djuren noga och pekade ut ett par, dem rödskinnet fångade in.

— Sadel har inte, sade han, då han hämtade fram dem.

— Naturligtvis inte, din skojare, instämde Lynn — — den är på väg söderut — eller kanske åt norr?

Fläckiga Älgen visade ett par präktiga tandrader i förnöjelsen att finna sig så väl uppfattad. Men några af de andra rödskinnen, hvilka låtit nyfikenheten locka sig ut ur tepee'rna, hade ingenting emot att sälja sadlar och betsel åt de båda främlingarna, så att dessa inom en half timme voro på väg igen.

— När vi hunnit öfver nästa ås, rida vi åt hvar sin sida, tills vi träffa på spår, sade Lynn, då de lämnat tälten bakom sig. — Håll ögonen öppna — det är inte lätt att se spår efter en oskodd häst.

Niki var emellertid den, som fann ett spår ledande norrut, helt nära den punkt, där de själfva ridit öfver åsen. Lynn var ännu inom hörhåll, och då han kom till, enade de sig båda om att spåret icke var alltför många timmar gammalt.

— Ni skall få se att vår gosse ridit på allt hvad hans häst orkat, förmodade Lynn — och det gör att vi inte behöfva skynda särdeles mycket. Med lagom fart hålla så'na här indiankrattor ut i dygntal, men drifver man dem för mycket, så bli de snart utpumpade.

Han satte sin häst i den half traf-, half galopptakt, som i västern kallas „lope“, en gångart, hvarmed hästarna där kunna hålla ut otroligt länge och som därtill i längden också är bekvämare än någon annan för ryttaren. Nikis häst följde själfmant exemplet, och inom kort såg denne att Lynn haft rätt. Spåren visade tydligt att den, som ridit före dem, hållit sin häst i galopp.

Endast vid de brantare åsarna hade han låtit den gå en sträcka i skridt, och där blef spåret ofta omöjligt att urskilja, men kort därpå hade han galopperat igen och lämnat spår, som kunde följas utan minsta svårighet. Mil efter mil sträckte de sig så vidt norrut som terrängen blott medgaf.

— Han måtte tro sig alldeles säker, anmärkte Lynn fram på eftermiddagen, — efter han inte ens försökt trassla bort sina spår. Det skulle ändå inte varit svårt uppe på åsryggarna, där oskodda hofvar lämna så godt som inga märken.

— Om hans häst bara orkar, så hinner han in i Kanada, innan vi få syn på honom, sade Niki, som började känna sig obehagligt mörbultad.

— Hvad gör det? — — vi kunna väl fånga honom där lika bra som här — det är bara lagen, som fäster sig vid gränslinjen. — — — Men för resten kommer han inte dit på ett dygn — och inte på två häller, så som han rider, tillade Lynn, då de åter träffade på spåret och sågo att den förföljde allt jämt ridit i galopp.

Kort efter solnedgången kommo de in i en grund dalsänka, där rikligt gräs växte längs en liten bäck.

— Här stanna vi en stund, föreslog Lynn — ända till morgonen, ifall vi inte upptäcka några indianeldar, när det blir mörkt. Hästarna måste vara friska i morgon, och om han inte stöter på tepee'r, så rider han nog på, så länge han kan se.

De bundo ihop hästarnas framben med tyglarna, förfriskade sig med en bit

bröd och en dryck ur bäcken och sträckte sig rökande i gräset, tills det blef mörkt. Då gingo de upp på åsen midt öfver och sågo sig omkring en stund från en liten kulle, som lämnade en rätt vidsträckt öfverblick.

— Inte ett tecken till eldsken, sade Lynn till sist — det bästa vi kunna göra är att sofva, tills det blir dager igen.

Niki hade ingen invändning att göra, utan sof tvärtom så godt, att han vaknade först, då Lynn skakade honom. Solen var ännu icke uppgången, men det var i alla fall tillräckligt ljust att fortsätta jakten.

De upptogo spåret på motsatta sidan af bäcken och det ledde upp till samma kulle, därifrån de sett sig omkring på aftonen. Lynn stannade.

— En lugn morgon som i dag syns rök på längre håll än eldsken i mörkret, sade han förklaringsvis — och har han träffat på tepee'r, så måste vi utfråga indianerna.

Ingenting stod att upptäcka. De redo vidare, men måste snart nog sakta farten, emedan spåret blef alltmera otydligt.

— Han hade nog af galoppen på aftonsidan, anmärkte Lynn — men han fortsatte ändå tills det blef beckmörkt, — håller på att han red fot för fot!

På hvar åsrygg höllo de in hästarna och sågo sig omkring åt alla håll. Men först sedan de varit i rörelse ett par timmar, upptäckte Lynn något.

— Det där är en rökstrimma, sade han — rätt norrut — — ett par mil härifrån.

De redo friskt på, tills de kommo upp på en liten höjd, därifrån de kunde se att den tunna röken kom från en obetydlig sänka nedanför. Men icke ett lefvande väsen stod att ses.

— Min själ har inte karlen varit här i natt — utan vare sig gräs eller vatten för sin häst. — — — Kunde inte ens hålla ut en natt utan eld — — och den har han lämnat att slockna af sig själft! — — — Med den hästen har han inte kommit långt!

Lynn stannade icke ens vid de rykande bränderna, utan pekade blott på en flottig tidningshalfva, som låg på marken.

— Han har bättre matsäck än vi — kanske bjuder han oss på frukost, skrattade han och red förbi.

Spåret ledde fortfarande norrut, men de brydde sig icke stort om att följa det, utan höllo endast god utkik från hvar höjd de redo öfver i den kuperade trakten. Och redo långt skarpare än dagen förut.

— Där ha vi gossen! ropade Lynn, då de, för att låta hästarna pusta, i skridt redo upp på en höjd. Dalen nedanför begränsades också på motsatta sidan af en höjdsträcka, och på krönet däraf, en god half mil längre borta, tecknade sig en ryttare mot skyn. Men innan de hunnit mera än halfvägs nedåt sluttningen, hade han försvunnit.

— Hej — yoo! tjöt Lynn, och de båda indianhästarna flögo i sträckt galopp öfver den jämna terrängen nedanför, litet saktare uppåt den långa sluttningen midt emot och i sträck igen öfver den högslätt de funno där uppe.

— Där — där rider han! ropade Niki, som först upptäckte deras byte, längre borta än nyss. — Han såg oss!

Lynn stack två fingrar i munnen och hvisslade en skärande gäll uppmuntran till hästarna, som nu också sågo hvad det gällde och sprungo för brinnande lifvet.

— Där är en annan dal! skrek Lynn, då flyktingen inom kort försvann på nytt.

Och då de kommo fram till stället, där de sist sett honom, sågo de marken sänka sig till en vid dal, nederst bevuxen med tätä videbuskar. Längst till vänster låg en liten sjö.

— Sumpmark! — här fånga vi honom, halfhviskade Lynn och höll in sin häst en smula.

— Bara det är den rätta! pustade Niki.

— Ondt samvete har han i alla fall, hvem han också må vara, påstod Lynn.

Den förföljde hade hunnit undan i busksnåren, men på den blöta marken voro hans spår mera än tillräckligt tydliga.

Om en stund kommo de till en å, som icke var mycket bred, men synbarligen djup och full till bräddarna. Spåren togo af åt vänster.

— Nu lär han inte vara långt borta, anmärkte Niki och vände sin häst efter Lynns.

Inom några minuter hörde de plumsande och flåsande af en häst ett stycke uppåt ån, och Lynn dref på sin häst. Men nästa minut trampade den i ett hål och föll.

— Han är i vattnet, sade Niki och red förbi. Plumsandet fortfor, och om ett par minuter såg han en man på motsatta stranden, dragande med all makt i sin hästs tyglar, medan djuret fåfängt sökte arbeta sig upp ur den tvärbranta åbädden.

— Här är han — och det är den rätta, skrek Niki öfverljudt, i det han gled ned från sin häst, knappa sex alnar från mannen.

Denne släppte tyglarna och drog en revolver. Hans häst simmade nedåt ån och själf tog han ett steg framåt, till randen af vattnet.

— Hvad vill ni? frågade han och höjde revolvern.

Niki gräfde i barmfickan, medan också han gick fram till brädden, och drog fram ett brokigt papper.

— Bara växla den här, svarade han — jag behöfver småsedlar och har brådt.

— Inom tio sekunder skjuter jag! sade den andra med hopbitna tänder.

— Skjut i helvete! röt Niki och kastade sig framåt som en simmare, ett fjärdedels ögonblick förrän skottet brann af.

— Han kom upp vid den andres fötter, grep om dem och drog i kull mannen, som i häpenheten sökte taga ett steg bakåt. Nästa ögonblick låg Niki öfver honom och vred revolvern ur hans hand.

— Släpp mig — — ni skall få edra hundra — — och ett hundra till, flämtade Partridge.

— Och hvad får Pothersville-banken? frågade Niki, i det han satte sig gränsle öfver motståndaren.

— Satan! hväste Partridge och gjorde ett våldsamt försök att välta undan sin fiende. Han slogs, vred och snodde sig och sparkade upp, när han lyckades komma på mage, tills också Niki vardt vred och dunkade honom i hufvudet med sin knutna näfve.

— Om ni inte ligger stilla får ni mer, varnade han och dunkade en gång till för bättre eftertrycks skull.

— Förbannade usling! väsnades Partridge, men rörde sig ej.

— Skäll på bara om det käns bättre — — det gör inte ondt, sade Niki helt vänligt.

Lynn, som ridit öfver bäcken längre ned, kom upp, ledande den fångnes häst. Han steg makligt ned från sin egen och höjde artigt på hatten.

— Herr Partridge från New-York? frågade han.

— Hvem fan är ni — — och med hvad rätt öfverfaller ni fredligt folk?

— Här ute i västern frågar man höfligt om man vill ha svar, upplyste Lynn. — Låt herr Partridge sätta sig upp, Niki.

Lynn hade sin revolver i handen och meddelade Partridge att minsta försök att förändra ställning skulle komma vapnet att brinna af — och man vet aldrig huru kulor flyga, tillade han.

— Nu är det bäst du ser efter hvad han har i den där nattsäcken, uppmanade han Niki, och på dess botten hittade denne en respektabel sedelbundt, gömd under några klädesplagg och en hop matvaror. Men sedlarna voro alla små. Niki räknade och räknade, länge och väl, innan han fick ihop fyra tusen trehundra dollars.

— Hvar har ni resten?

— Allt förstördt, påstod Partridge.

— Tag af er rocken. — Lynns ton var alls icke skämtsam.

Fången lydde trumpet, och Niki kände och tummade på plagget, men fåfängt.

— Det är en treflig, varm väst ni har — tag af den med. — — Nåå, blir det någonting? frågade Lynn, då Partridge töfvade, och höjde revolvern. — — Här ha vi dem, tillade han, då västen prasslade som af papper.

— Röfvare — tjufvar — djäflar! flämtade Partridge. Lynns revolver höjde sig något mera.

— Sade herr Partridge något? frågade han höfligt. — Jag är rädd vi måste fara litet illa med er väst. Men om du bara skär bort fodret, vände han sig till Niki — så duger den nog ännu — — om också inte till plånbok!

Västen var bokstafligen stoppad med ett flerdubbelt lager sedlar, hvilka gåfvo Niki ett drygt arbete, ehuru de voro större än i nattsäcken. Jämt tjugu tusen dollars.

— Och nu måste jag ännu besvära er med att tömma byxfickorna! Lynn var oföränderligt höflig, men höll lika oföränderligt revolvern i en riktning, som icke kunde vara behaglig för Partridge. Denne drog fram en grön rulle ur byxfickan, kastade den till Lynn och spottade i sitt raseri.

— Fy, fy! herr Partridge, sade Lynn ogillande och sköt sedelrullen med foten till Niki, som snart fann att den innehöll något öfver trehundra dollars.

— Inte fullt fyra hundra han gjort af med, räknade Lynn — — — så är det att resa sparsamt. — — — Här är nattsäcken, herr Partridge, och edra kläder. Nu kan ni begifva er hvart ni vill.

— Och svälta ihjäl, morrade Partridge, i det han reste sig.

— Det vore kanske bäst för alla parter, menade Lynn. Men så kokade han med ens öfver.

— Brydde ni er kanske om att de skulle få svälta, ni tjufska hund, då ni stal det sista de hade af den här mannen och hans far? röt han. — Om det ej varit för det bofstrecket, så hade ni nu kunnat vara i Kanada — — tag det med till tröst på resan — — och försvinn nu innan någonting händer — — —

— — — hade nästan bort märka den uslingen, mumlade han, lekande med revolvern, medan Partridge klättrade npp i sadeln och red bort mellan snåren.

— Skulle vi inte bort taga honom med och lämna honom åt polisen? frågade Niki, som af lutter häpnad icke förut kommit sig att öppna munnen.

— För att få nöjet att uppträda som vittnen och ha en hop andra förargelser — tack! sade Lynn. — Om vi skicka pengarna till banken, kunna vi gärna låta honom löpa. De slippa nog också hälst allt vidare bråk. Belöningen draga vi af — — två tusen femhundra per man är inte så dumt för den här resan!

— Litet mindre kunde vi väl nöja oss med och skicka fullt åt dem — annars kanske tro de att vi tagit mer än vi bort. — — —

— Låt dem tro hvad tusan de behaga, snäste Lynn. — Hvad skulle väl hindra oss från att behålla alltsamman? — — Partridge talar inte om det! — — Sannerligen har jag inte lust — — —

— Då fyller jag i af min del, sade Niki lugnt — det blir ändå vackra pengar kvar.

Lynn såg på honom några ögonblick. Så drog han på munnen.

— Du är ändå en förbannadt bra karl!

— Du med — fast du pratar skräp, sade Niki.

De fyllde alla fickor med sedlar, fångade in Nikis häst och redo tillbaka samma väg de kommit. Fläckiga Älgen bjöd jämt en tredjedel af hvad de betalat för sina hästar och sadlar, men var så belåten, när affären var afslutad, att han ledde fram en måttligt ungdomlig, men omåttligt smutsig squaw och gaf henne på köpet åt sina hvita bröder.

— Hvad månne gubben riktigt skulle säga om man hämtade en sådan där till Finland, undrade Niki. Men han lät den förflugna tanken fara, då Lynn försäkrade att det skulle kosta mera tvål och arbete, än käringen var värd, att göra henne möjlig för järnvägstransport.

I Helena togo de in på ett godt hotell och skickade genast en check på tjugu tusen dollars till banken i Pothersville, jämte ett bref med fullständig redogörelse för allt, som händt. Först därefter tilläto de sig att fira den lyckliga utgången med så mycket mat och dryck de möjligen kunde rymma.

När de sedan betalat hotellräkningen och skredo till delning af öfverskottet, menade Niki att Lynn först borde taga tillbaka det han lagt ut på jakten.

— Du betalade allting, sade han.

— Men du kände igen tjufven, så vi kunna kalla det kvitt.

Niki köpte en biljett för första direkta tåg österut, och Lynn följde honom till bangården.

— En så duktig karl som du borde stanna i Amerika, sade han, medan de väntade.

— Nog duger jag väl också hemma, hoppades Niki — fast det inte är ondt om så'na karlar där.

— Det var det sista han yttrade på en längre tid, ty hvarken på resan eller i New-York växlade han sedan ett enda ord med någon annan människa än kontoristen, som sålde honom en biljett till Liverpool.

— Förstår inte, svarade han på sitt eget språk hvar gång någon tilltalade honom, men öppnade för öfrigt icke munnen förrän han steg ombord på den finska ångaren i Hull.

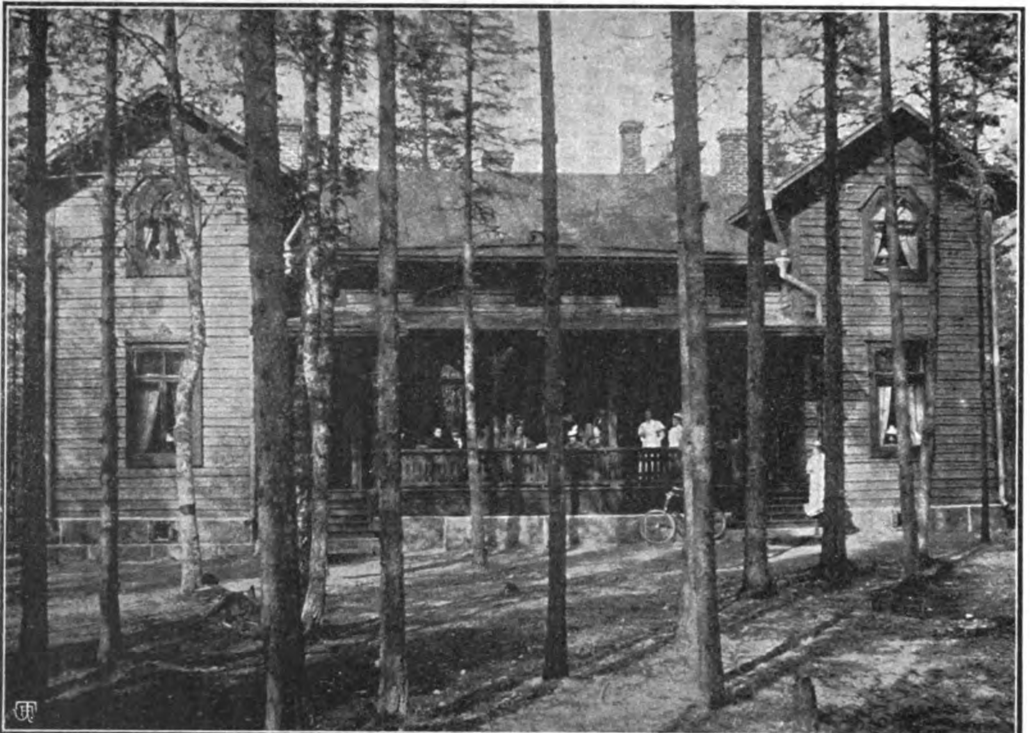

HYVINGE SANATORIUM.

Vårt nervösa tidehvarf har öfveralt i Europa framkallat anstalter, vid hvilka människor, som önska en tids ro undan det jäktande lifvet i städernas buller, kunna stärka försvagade krafter och härda förslappade nerver, där krasslande sjuklingar, hvilkas krämpor äro beroende af olämpliga omgifvande förhållanden, kunna njuta af välgörande, ren luft och omsorgsfull skötsel, och där sjukdomsfrön, som hota att utveckla sig i farlig riktning, under ett noggrant aktgifvande och en rationell vård kunna kväfvas innan de hunnit komma till groning. Stillhet, hvila och stärkande behandling är grundprincipen för alla dessa anstalter, de må sedan variera huru som hälst i användandet af sina medel, de må vara grundade och stå under uppsikt af mer eller mindre medicinskt erfarna personer.

Ända till för snart halftannat år sedan har vårt land saknat en dylik, för ändamålet särskildt uppförd anstalt — med undantag naturligtvis af badorterna med deras speciella och temporära bestämmelse. Men ett behof i denna riktning hade ganska länge gjort sig gällande och visserligen äfven blifvit tillfredsstäldt, ehuru i rudimentärare former. För ett par decennier tillbaka begynte aflidne professor Pippingsköld rekommendera trakten kring Hyvinge järnvägsstation, vid gränsen mellan Nurmijärvi och Hausjärvi socknar, på cirka 6 mils afstånd och något mer än 1 ½ timmes järnvägsresa från Helsingfors, såsom hälsosam rekreationsort för vissa slag af sjuka. Och sedan dess har trakten flitigt uppsökts af dem som behöft hvila och stärkande luft, framför alt af personer med anlag för bröstsjukdomar, af nervösa och blodfattiga, af konvalescenter efter långvariga sjukdomar, af sådana som ansträngdt arbete eller oförsiktigt utelif tröttat för

HYVINGE SANATORIUM.

mycket. Utflyttningarna till Hyvinge företogos mest under islossningstiden om våren, då klimatet i Helsingfors ännu mer än annars är blåsigt och rått, men äfven under öfriga tider af året; det fans personer, som till och med bygde sig sommarvillor i denna trakt — trots saknaden af vatten — för att kunna njuta af barrskogens hälsobringande dofter. Men annars var det rätt knapt med logis, och sina måltider nödgades de flesta intaga i järnvägsstationens restaurationssal.

Alla dessa omständigheter framkallade ett förslag om att vid Hyvinge upprätta ett tidsenligt sanatorium, där sjuklingar och uttröttade kunde finna ett något så när komfortabelt hem med god och närande spis samt kompetent medicinsk uppsikt och all den vård de kunde behöfva. Detta förslag mottogs i hufvudstadens ledande läkarekretsar med största sympati. Ett bolag bildades och aktiekapitalet tecknades inom kort, hufvudsakligen bland läkare i Helsingfors. Till värkställande direktör för bolaget och anstaltens läkare utsågs doktor **Jarl Hagelstam,** från hvilken initiativet till sanatoriet härstammade. Byggnadsarbetet vidtog omedelbart, och den 15 september 1896 kunde „Hyvinge sanatorium" öppnas för allmänheten.

Platsen för sanatoriet är den gynnsammaste man kan tänka sig. Beläget på Salpausselkäs rygg inemot 500 fot öfver hafvet, är det skyddadt för alla utdunstningar från de långt nedanom befintliga kärrmarkerna, af hvilka den största och närmaste ligger på mer än 1/2 kilometers afstånd från sanatoriet; detta kärr har för öfrigt sedan ett år tillbaka begynt afdikas. Den täta barrskogen håller vindarna på afstånd, och de starkaste stormar nå till sanatoriet endast i form af ett mäktigt sus i tallarnas toppar. Mon är så torr, att vägarna nästan omedelbart efter det ett regn fallit åter äro trafikabla. Afståndet från järnvägsstationen är tillräckligt kort för att kommunikationen med densamma skall ställa sig så lätt som möjligt, och tillräckligt långt för att ej vagnsrassel eller hvisslingar skola störa hvilan och lugnet.

Sanatoriet är inrymdt i tvänne från hvarandra isolerade byggnader af trä i enkel men treflig villastil, med verandor och balkonger både nere och uppe. Det har inalles tjugu rum för patienter, flere af dem dock afsedda för två personer. Rummens storlek är växlande och inredningen i viss mån likaså. Denna är enkel, men bekväm och synnerligt stiloch smakfull. En bred järnsäng med förträfflig ressortmadrass och mjuka filtar till täcke, skåp, bord, stolar, speglar, lavoarer hållna i hvitt med i några rum blåa i andra röda ränder — hvilken resp. färg också återkommer såväl i tapeter och gardiner som i vattenkarafiner, ljusstakar och termometrar; detta gör ett intryck af lugn, behaglig harmoni. En bekväm kåsös och i de finare rummen en gungstol fullbordar möblemanget i sjukrummen, hvilka efter en omfattande remont senaste sommar, då golfven omlagts och beklädts med linoleum, äro väl skyddade mot vinterkylan. I hvardera byggnaden finnas dessutom sällskapsrum med präktiga, vackra soffor, länstolar och gungstolar. Särskildt är samlingsrummet i den mindre villan vackert och kan i afseende å trefnad godt jämföras med liknande rum i stora utländska etablissement af samma

slag. Ett rymligt och prydligt kök är placeradt i den större byggnaden, invid den gemensamma matsalen. Under samma tak har dessutom ock det rymliga badrummet sin plats. I en särskild uthysbyggnad är en mindre badinrättning med ångskåp, duscher, lafve m. m. inredd, och på andra sidan farstun, midt inne i tvättstugan, reser sig ett väldig pumpvärk med cistern, dit vatten från den för sanatoriets räkning enkom genom icke mindre än 13 meters sand gräfda brunnen uppumpas och därifrån det medels rörledningar transporteras till byggnaderna och badinrättningen.

Till sitt biträde har anstaltens läkare en erfaren och vänlig sköterska. Ett antal flinka, i nätta dräkter klädda uppasserskor besörja servering och städning, och vid hvarje tågs ankomst uppvaktar å stationen en höflig vaktmästare med uniformsmössa på hufvudet. Han omhändertar ens bagage medan man själf promenerar den några minuter långa vägen upp till sanatoriet.

Det har från början ingått i sanatoriets reglemente att patienter, lidande af fullt utbildad lungsot, icke där mottagas, ty i närvarande tid anser man ju sig icke utan risk kunna sammanföra tuberkulösa sjuka med andra. Däremot intagas och behandlas med stor fördel begynnande lungsjukdomar, envisa katarrer och andra dylika åkommor, hvilka i brist på lämplig klimatisk behandling lätt kunna urarta och blifva obotliga. Äfven hjärt- och njursjukdommar ha visat sig röna ett synnerligen gynsamt inflytande af det lugna lifvet och den rena, torra luften.

Det är också dessa faktorer som främst anlitas i egenskap af remedier, ty här, liksom vid alla dylika inrättningar, är det meningen att naturen skall få uträtta det mesta. Vattnet är visserligen icke bortglömdt. Det användes dels utanpå — i form af afrifningar, hel- och halfbad, tallbars- och kolsyrebad, och jag vet ej alt hvad de heta — dels innantill i form af naturliga och artificiella mineralvatten. För resten lämpas behandlingen efter det individuella behofvet, hvarvid man har att ställa sig läkarens anordningar till efterrättelse. Den ena får undvika alt kallt, den andra får sitta timtal i vinterkylan på den snöiga verandan; den ena måste utsätta sig för kroppsliga ansträngningar af alla slag, pumpa vatten, hugga ved m. m., den andra får knappast lyfta en tändsticksask från bordet; den ena skall röra sig, använda de oskyldiga tillfällen till förströelse som erbjudas och får icke försjunka i sina egna funderingar; den andra måste ligga strängt isolerad, får aldrig se någon främmande och knappast tala med sköterskan eller läkaren.

*

Lefnadsordningen på sanatoriet är följande. Kl. 1/29—9 serveras första frukosten med kallt uppskuret, gröt och mjölk samt kaffe eller té. Efter denna måltid väntar man på dagens post, som inträffar kl. 10, läser tidningar (den som har tillåtelse därtill), diskuterar innehållet, promenerar, tar sig ett halfbad, rådplägar om sin hälsa med doktorn, som för öfrigt från sin närbelägna villa flere gånger om dagen besöker sanatoriet, o. s. v. till kl. 1, då den andra frukosten, bestående af en kötträtt, gröt och dessert, intages. Eftermiddagen tillbringas enligt hvars och

ens skön; först draga sig dock alla gärna tillbaka för att hälga en timme eller en half åt den nödiga hvilan på maten, hvarpå en gemensam kälkåkning, skid- och åktur eller, om sommaren, då man i allmänhet mest vistas ute, njutande den härliga luften, en promenad längs den vackra tallmons jämna vägar företages, eller ett parti cricket, crocket eller lawn-tennis spelas. Klockan 6 samlas man åter till middagen, hvarvid förplägningen består af soppa, en kött- eller fiskrätt och dessert, jämte kaffe. Sedan tillbringas, under den mörka årstiden, kvällen tillsammans i något af sällskapsrummen, där särskilda sällskapsspel — utom schack, som anses för ansträngande — stå till disposition och där flera tidskrifter och böcker ligga framme. Vanligen kommer man förträffligt öfverens vid dessa gemensamma séancer, så olika elementen än kunna vara, som här träffas. Ingen har något högre intresse än att glömma det som annars sysselsätter hans tankar, och därför kan man så helt uppgå i alt som rör sig inom den tillfälliga lilla kretsen omkring en. Temperaturen i rummet, barometerns höjd, några lyckade knäppningar i „lopp-spelet", ryktet om att en ny patient väntas, serveringen af någon ovanligare rätt till måltiden, kaffets större eller mindre styrka sedan gårdagen — åt alt sådant kan man i märkvärdig samstämmighet egna det mest intensiva intresse. Och så förgår tiden tills kl. 9, då ett anspråkslöst glas mjölk med dopp ställes fram på bordet och intages, och småningom den ena efter den andra säger godnatt. Kl. 10 skall hvar och en ha dragit sig tillbaka på sitt rum.

Finner man detta lif för enformigt, så har man tillfälle att se en bit af världen stimma omkring en, blott man beger sig ner till stationen, där isynnerhet vid Hangötågets ankomst trafiken är ytterst liflig, eller ock kan man per telefon resonnera så mycket man vill med det öfriga Finland eller företaga besök i omnäjden. Finner man det åter för ansträngande, är ingenting lättare än att undvika det. Man låter bära upp maten till sig på sitt rum, gör sina promenader inåt skogen i skymningens enslighet eller i morgonens gryning, och behöfver ej se en enda människa. Man kan med ett ord inrätta sig alldeles som man behagar.

*

Under de första 15 månaderna af sin tillvaro har Hyvinge sanatorium besökts af c. 250 patienter. Af dem hafva åtskilliga i flere repriser återvändt. Och knappast någon har lämnat sanatoriet utan att hafva känt sig betydligt stärkt till krafter och hälsa.

Det har visat sig att inrättningen äger en uppgift att fylla i vårt land, och man kan icke annat än önska att allmänheten till fullo måtte lära sig inse betydelsen däraf, att en dylik anstalt finnes inom egna landamären.

SHM.

Julivisa.

Du — en ros i daggig lund,
Jag — en fläkt bland snåren.
Du — en våg i morgonstund,
Jag — den första kåren.

Solen blänkte, då hon såg
Oss på hafvet sväfva.
Var det skönt att vara våg?
Var det skönt att lefva?

Arvid Mörne.

Till honom.

Jag drömt att min brokiga, skimrande väf
Af lycka och längtan och trånad
Ett snöhvitt, svällande segel blef,
Och vinden vår vimplade farkost dref
Mot hafvets djupaste blånad.

Jag fångat — en jublande kort minut —
En glimt af sol i ditt öga.

Jag vill den minnas till lifvets slut
Och låta somrarna blomma ut
Och låta vintrarna snöga.

Arvid Mörne.

Öden.

Strandens vide i knoppning stod,
Såg sin mäktiga, stolta flod
Brusande storma mot hafvet,
Hörde en vaka vid skogens rand
Sjunga om fjerran blånande land,
Sjunga om hafvet — om hafvet.

Fager, smekande sången ljöd,
Videt kände hur safven sjöd,
Drömde drömmar om hafvet.
Videt sin blyga grönska slöt
I den jublande flodens sköt,
Vaggades bort mot hafvet.

Juninatten är mild och ljus.
Fjärran tonar ett dämpadt brus,
Fjärran går solen i hafvet.
Ensamma vaka, natten ser
I tårar på jordens lycka ner,
Och skogen doftar, — men aldrig mer
Du sjunger din sång om hafvet!

Arvid Mörne.

NY LITERATUR I FINLAND OCH SKANDINAVIEN.

FINLAND.

Aho, Panu, 6 m. inb. 7:50.
Ahrenberg, Jac., Vår landsman, 4:50.
Bolin, Wilh. Ludvig, Anzengruber, 4:50.
Danielson, Joh. Reinh., Finska kriget och Finlands krigare 1808—09, 15 m. inb. 18:50.
Inha, J. K., Hellas ja Helleenit 4:50.
Järnefelt, Arvid, Maria, svensk och finsk upplaga 1 m.
Järnefelt, Arvid, Renhetens ideal 2 m. d:o finsk uppl.
Järvi, K. A., Puoli-luonne, 1:60.
Kauppis-Heikki, Tarinoita ja tapahtumia, 1:25.
Larson, Kyösti, Tän pojan Kevätrallatuksia 1:50.
Leino, Eino, Yökehrääjä 2:50.
Suonio, Runoelmia, 3:50 inb. 5:50.
Talvio, Maila, Aili, 2:75.
Tavaststjerna, Karl A., Laureatus, 6 m. inb. 8:25
Tavaststjerna, Karl A., Lille Karl, 4:50.
Topelius, Zach., Gamla baron på Rautakylä, 1:75,
Topelius, Z., Rautakylän Vanha parooni, 1:50.
Yleinen kirjallisuuden Historia, 1, 90 p.
Zilliacus, Konni, Nya utvandrarehistorier 3:75.

SVERGE.

Bang, G., Europeisk kulturhistoria i korta drag, I häft. 5:25 inb. 8:25
Besant, Annie, I förgården, 2:25.
Bååth-Holmberg, Cecilia, När seklet var ungt I—II, 6:75.
Caine, Hall, En kristen 6 m.
Corelli, Maria, Den mäktige atomen, 4:50.
Dante, I lifvets vår, 4:90.
Engström, Albert, En gyldenne Book, 15 m.
Forsslund, Karl Erik, Jungfru-Jan, 4:50.
France, Anatole, Noveller i urval, 3:75.
Fröding, Gustaf, Nytt och Gammalt 2:25.
af Geijerstam, Gustaf, Vilse i lifvet, 3:75.
Gras, Felix, De röda från Södern, 5:25.
Hansson, Ola, Kåserier i Mystik, 4:15.
Hemberg, Eugen, Nya jagt- och turistskildringar från tsarernas land, 5:65.
Hilditch, Jacob, Från Skogsbygden, 3:75.
Holmgren, Frithiof, Nya dikter och tal 4:50 inb. 6:75.
Jensen, Alfred, Slavia II, 9 m. inb. 12 m.
Jerome, Jerome, K., Otroligt men sant, 3:40.
Kipling, Rudyard, Soldathistorier, 4:50.
Kipling, Rudyard, Mannen som ville bli kung, 3:75.
Kipling, Rudyard, Hafvets hjältar, 3 m.
Kolthoff, Gustaf, Minnen, 4:50.
Lagerlöf, Selma, Antikrists mirakler 6:75 inb. 9 m.
Malling, Mathilda, Fru Leonora 4:15.
Malling, Mathilda, Skyttes på Munkeboda, 5:65.
Marholm-Hansson, Laura, Till kvinnans psykologi, 4:15.

Nansen, Fridtjof, Fram öfver Polarhafvet, häft. 34:15 inb. 40:50.

Nordensvan, C. O., Finska kriget 1808—09, 1—2 á 1:15.

Nyblom, Helena, Det var en gång, 4:50.

Orzeszko, Eliza, Vid Niemens stränder 6:75.

de Remusat, (M:me), Från Napoleons hof, 12 m. inb. 15 m.

Roos, Mathilda, Från norrskenets land, 4:15.

Ruskin, Joh., Huru skola vi arbeta och hushålla? 3 m.

Schreiner, Olive, Drömmar. 7:50.

Schröder, Gustaf, Från skilda marker, 5:25.

Schück, Henrik, Ur gamla papper 3:e serien, 4:15.

Schück, Henrik, och *Warburg, Karl,* Illustrerad Svensk litteraturhistoria, del II 1—2 häft. 26:25 inb. 35:25.

Sigurd, Lilla vildkatten, 4:90.

Snoilsky, Carl, Dikter, Femte samlingen 5:25, inb. 8:15.

Strindberg, Aug., Inferno, 6 m.

Tschechoff, Anton F., Musjikerna, 3:40.

Waliszewski, K., Katarina II af Ryssland, 8:25 inb. 12 m.

Wickström, Viktor Hugo, Som turist genom Europa, 6 m.

Vintergatan utgifven af Sveriges författarförening, 6 m. inb. 8:25.

DANMARK & NORGE.

Brandes, Georg, Heinrich Heine, 3:75.

Bögh, Erik, Min förste forfattertid, 6:75.

Christiansen, E., Cosmus, 7:50.

Clausen, J., Fra krinolinens Dage, 4:15.

Drachmann, H., Brav-Karl, 3:75.

Esman, G., Teatret, 3:75.

Ewald, Carl, Makra, 6:75.

Gjellerup, Karl, Ved Graendsen, 6:75.

Gjellerup, Karl, Konvolutten 3:75.

Heiberg, G., Folkeraadet, 3:75.

Hilditch, J., Fra Land og Sjö, 5:65.

Ibsen, A., Fröken Student, 6 m.

Johanssen, H., Selv-Anden paa 86° 14′, häft. 1 o. 2 á 75 p.

Krag, T. P., Ulf Ran, 5:25.

Krag, W., Nye Digte, 2:65.

Leopold, S., Prinsesse Charlotte, 5:25.

Lie, B., Svend Bidevind, 3 m.

Lie, Jonas, Lindelin 4:90.

Madsen, T., Under Kundskabens Trae, 6 m.

Naerup, C., Skildringer og Stemninger fra den yngre Litteratur, 7:50.

Nyrop, K., Kysset og dets Historie, 3:75.

Paludan—Müller, J., Memento mori, 3 m.

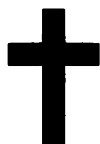
Pontoppidan, H., Kirkeskuden 4:50.

Schandorph, Sophus, Fröken Gram, 4:15.

Skram, Erik, Agnes Vittrup, 4:50.

Wied, H. G., H. C. Andersen 4:50.

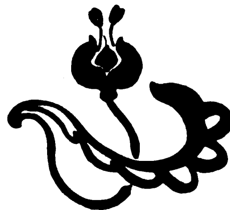
ZACHRIS TOPELIUS.

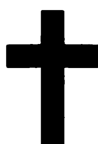
udet om att Zachris Topelius skattat åt förgängelse nådde hufvudstaden tidigt på morgonen den 13 mars. Dödsfallet hade inträffat omkring kl. ½ 12 på natten.

Dröjande, stilla, som aftonsolen, då den dalar i väster, slocknade ljungblommornas skald. Famnad af sitt folks kärlek, välsignande det jordelif, som skänkt skalden så mycken skönhet och harmonisk glädje, ilade hans ande mot rymdernas klarhet.

Är det visst att Finland nu står sörjande vid sin blide, renhjärtade sångares bår, är det icke mindre visst att denna sorg är mild och tröstefull som kvällens afsked från dagen, en kväll med rosenmoln och särladagg, medan fågelsången tystnar och naturen reder sig till ro. Det arf, som Zachris Topelius lämnat åt sitt folk, gör honom odödlig i detta samma folks minne: det är hans skaldeingifvelses skapelser, hans varma tro på de goda makternas seger, hans fridsälla, för-

sonliga ande, hans ljusa syn på företeelserna. Där split och söndring rådde, där skådade den milde vise befruktande endräkt i framtiden, där hatet sådde, där skördades af skalden kärlek, och om äfven denna ideala lifsharmoni mången gång syntes overklig, var den dock ett uttryck för det aldrig sinande flöde af optimism, som gaf Topelius sångmö de rena vingarna och stälde henne i det ädlas och evigas tjänst. Och därför är hans sång icke blott skönhet och ingifvelse, utan en lifsbragd, en tolk för det bästa, som rör sig i det finska folkets hjärta. Kring minnet af den vördade och älskade skaldegestalten skall hela nationen samlas i endräkt, och huru många vårar än blomma och försvinna, huru växlande vårt lands öden än må forma sig — ren och ljus skall förebilden af Sylvias sångare skimra, han, som så lågande varmt älskade sitt land och med en så fadersöm kärlek tryckte alla dess söner till sitt bröst.

KARL A. TAVASTSTJERNA.

Karl A. Tavaststjernas dityramb till Zachris Topelius, med hvilken Ateneums första häfte inaugurerades, blef det sista eldiga utbrottet af Laureatus-sångarens inspiration. Borta är den fridsälle gamle skald, som samlade all harmoni omkring sig, borta äfven den sprudlande unge diktare, som så hänförd slog slutackordet till veteranens lof.

Tavaststjerna dog den 20 mars, bruten af en häftig lunginflammation. Hans bortgång är den största förlust, som diktningen på svenskt språk i Finland nu kunnat lida. En skaldebegåfning, så äkta och så rik som hans, egde ej vår unga literatur att uppvisa. Han distanserade alla sina medtäflare i Apollo; hans plats såsom försångaren i spetsen för kohorten var gifven, hans bildbara, strömmande friska ande upptog intuitivt alla tillflöden från det eggande lifvet omkring sig, för att återgifva dem nya och egendomliga, omformade i

hans skaldeindividualitets degel. Det var sålunda han förde den unga utvecklingen hos oss an, blef till det finaste och mjukaste uttrycket för densamma, blef vår interpret i hela Skandinavien, en fullödig sångare för våra förhoppningar och våra innersta känslor.

Tavaststjernas diktning var ett starkt anslag och ett brusande crescendo. Då hans första diktsamling „För morgonbris“ 1883 utkom, värkade den med betagande makt. Mer lysande förhoppningar än de, som knötos vid Karl August Tavaststjernas namn, har icke den nya tiden hos oss födt till lif. Hela raden af diktvärk, som på vers och prosa sedan dess utgåfvos af skalden, betecknar ständigt nya facer i hans utveckling, till dess han med „Laureatus“ upphöjde sin egendomlighet till dess sista och största dignitet. Den „indiansommar“, såsom han benämde samlingen af utsökt fulländad lyrik i denna bok, var i självfva värket en ny vår, med nya toner och nya, spelande färger. Han återgick till sin ursprungskälla, till den rena lyriska diktningen, och lika fulltonigt friskt som det första anslaget var, i lika grad tjusade äfven det sista, hänförda greppet på lyrans strängar.

Hans „indiansommar“ blef hans svanesång, ett afsked midt i kärlekens och naturfägringens yrande lof, ett afsked, under det solen stod högt på himmelen och alla vindar svälde i den vimpelprydda farkostens segel. Men medan vi bittert beklaga den förlust, som Karl August Tavastsjernas bortgång beredt oss, står han för vårt minne så ljus och ung, så käck och löftesrik, som om ingen död och förvissning kunnat sätta ett slutmål för hans vårfria sång.

HENRIK IBSEN.

HENRIK IBSEN.

1828—1898.

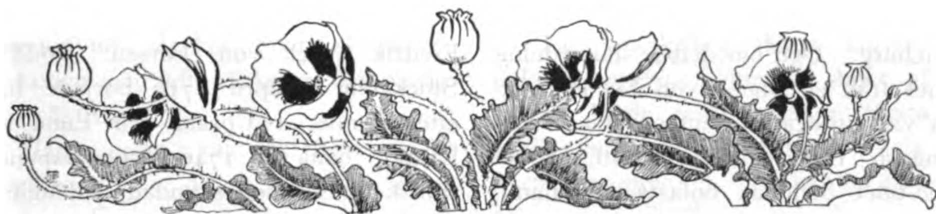

Hög, stolt, ensam står den gamla furan på åsens krön. Oböjd bjuder hon stormarna sin breda bringa, hennes krona dricker himmelens ljus, hennes knotiga armar skälfva i månenätter, då naturen hviskar sina andesagor och molnen jaga som hvita hästar på fästet. Men i dagens ljus leker det jäsande lifvet rundt omkring i världen, och furan förstår dess mening och vet hvartåt de starkaste strömningarna syfta. Hennes sång brusar genom barr och bark, och människorna lyssna till de djupa visdomsorden och och söka däri siarens profetiska ande, tolkande den enhvar efter sitt sinne. Hvad af frihet och trots och personlighetskänsla finnes i gärning och vilja, det har den mäktiga sången blottat, och de härliga ackorderna brusa öfver jordens folk och bli till hymner för den ensammes styrka, den förtrycktes frigjordhet, den väntandes och längtandes hopp. Det tredje riket skall komma, människoanden skall taga sitt arf igen, och öfver störtade ideal skall den nya, starka, fria människan framgå.

Men han, hvars fjärrskådande ande skönjt de nya människoåldrarnas skönhet, nordens 70-årige siare, härolden med de käcka, klingande trumpetstötarna, stånde han länge obruten i kraft och klarhet, hvälfvande framstegstankar i sinnande ande. Henrik Ibsen, tidens skald, har än ej anslagit alla sin harpas strängar; de djupaste och underfullaste skola till äfventyrs ännu klinga, och därför hyllas sångaren med jublande bidan af alla de tusenden, som på den store enslingens sjuttiårsdag vallfärda till hans diktnings hälgedom.

20 mars 1898.

GREFVE HANS AXEL VON FERSEN.

EN MINNESTECKNING

☆ ☆ ☆ AF ELIEL VEST. ☆ ☆ ☆

tt älskvärdt chevalereskt drag, en självuppoffrande ridderlighet, adlad genom en manligt ädel böjelse, en principfast hängifvenhet för fäderneärfda åskådningar — det är dessa egenskaper, som fört namnet Hans Axel von Fersen till eftervärlden. Typisk såsom representant för de af det adertonde århundradets adelskretsar, för hvilka satsen „noblesse oblige“ ej kunnat blifva blott en meningslös salongsfras, är den svenske grefven redan i följd däraf en märklig personlighet. Och såväl hans tragiska slut som hans innehållsrika lefnadssaga eger mykket af intresse för hvarje läsare med sinne för historiens allvar.

Nedanstående skildring, som med hänsyn till utrymmets knapphet ej vill vara uttömmande, är baserad på de nyaste uppgifter hithörande forskning lämnat. Flere viktiga anvisningar har jag funnit i *F. F. Flachs* år 1896 i Stockholm utgifna arbete *Grefve Hans Axel von Fersen,* minnesteckning jämte utdrag ur hans dagbok och brefväxling, en monografisk studie, grundad på omfattande undersökningar, ehuru mindre lycklig med hänsyn till materialets anordning.

I.

Enligt en gammal tradition skulle ätten Fersen ytterst härstamma från en clansläkt bland Högskottlands bärg. Denna tradition måste dock lämnas åt sitt värde. Såsom stamgods uppgifves däremot med säkerhet godset Versen i

Lüneburg. Och omedelbar släktledning finnes från en Simon von Fersen, hvilken var jordegare i Hinterpommern omkring år 1450 och hvars ättlingar på 1500-talet befinnas bofasta i Estland, där de intogo en mycket framskjuten ställning. Beklädda med landtrådsvärdigheten i tre släktled, tidigt befryndade med landsdelens öfriga högaristokrati och innehafvare af betydande jordbesittningar, inträdde de efter Estlands förening med Sverge i svensk tjänst, ombetroddes med ansvarsfulla militära och civila ämbeten och vunno friherrevärdighet år 1674. Framstående såsom krigare och statsman kallades senare en Johan Reinhold von Fersen in i konungens råd, förlänades med grefvetiteln år 1712 och utnämdes sutligen till president i Svea hofrätt. Sonen, Hans, gick i faderns fotspår, blef äfven han Svea hofrätts främste man och en af de ledande männen i frihetstidens första hattparti samt sålde efter Nystadsfreden alla sina i Estland belägna gods och inköpte i stället Ljung i Östergötland jämte Steninge i Upland.

Dennes son var den under ständerväldets partifäjder så ryktbare grefve Fredrik Axel von Fersen. Född i Stockholm 5 april 1719 började han efter studier i Upsala och Lund sin lysande bana år 1740 såsom kapten i fransk tjänst, men skyndade vid underrättelsen om Sverges krigsförklaring mot Ryssland år 1741 till Finland och deltog här i det för de svenska och finska vapnen så föga ärofulla fälttåget. Återkommen till Frankrike efter fredsslutet gjorde han sig nu under successionskriget mot Österrike särdeles bemärkt genom både tapperhet och administrativ förmåga samt återvände år 1749 såsom generalmajor i franska armén till sitt fosterland, där han snart erhöll samma grad äfven under de svenska fanorna. Af historien är bekant, hvilken omfattande roll han spelade vid frihetstidens riksdagar. Omottaglig för korruption, värdig i sitt uppträdande och begåfvad med ett skarpt förstånd är han trots sina politiska öfverdrifter onekligen en af periodens aktningsvärdaste personligheter. Högt skattad äfven af Gustaf III inkallades han efter revolutionen af år 1772 i konungens och rikets råd, blef en af Svenska akademins första ledamöter och ståldes af den allmänna opinionen

GREFVE HANS AXEL VON FERSEN.

öfverhufvud mycket högt såsom en gustavian med ädla tänkesätt och patriotisk plikttrohet.

Hans maka var riksrådet grefve Magnus Julius de la Gardies dotter Hedvig Catharina, och älste sonen, som föddes 4 september 1755, erhöll namnen Hans Axel, fäderneärfda och sålunda i viss mån en erinran om familjens lysande anor.

Det säger sig självt, att den uppfostran grefve Hans Axel erhöll blef efter tidens förhållanden så omsorgsfull som möjligt. Den Fersenska familjen var ju genom såväl rang och rikedom som börd och bildning en af hufvudstadens förnämsta, dess ståtliga palats blef en samlingsplats för alt hvad den svenska aristokratin egde snillrikt och ärekrönt, och älste sonen ansågs mer än syskonen hafva plikter mot både traditioner och samhälle. Undervisad af en duglig informator i hemmet, förvärfvade han särskildt en mångsidig språkkunskap och sändes år 1771 femton år gammal i sällskap med en ungersk adelsman såsom guvernör till utlandet för att fullända sin utbildning och „bese tidens höfsade länder". Det första längre uppehållet gjordes i Braunschweig, vid hvars krigsinstitut unge Fersen idkade trägna studier, fortsatta i Strassburg och Turin, hvilkas militärlärovärk då åtnjöto stort anseende. Dessa informationer, omväxlande med praktiska studier af sällskapslif och tidsintressen, bl. a. äfven i Basel, Genève och Milano, voro närmast att betrakta såsom förberedelser till ett värdigt och framgångsrikt uppträdande i de orter, som utgjorde resans slutmål, Paris och London.

Till Frankrikes sköna hufvudstad anlände grefve Fersen i slutet af år 1773. Hade resans tvänne första år varit egnade förnämligast åt lifvets allvarligare uppgifter, blef han nu så mykket mera i tillfälle att taga dagens stunder såsom de kommo och gingo. Särskildt anbefald åt Sveriges dåvarande ambassadör i Paris, den mera genom sitt skaldskap och sina sympatiska sällskapstalanger än såsom diplomat framstående grefve Gustaf Philip Creutz, infördes han af denne i världsstadens högförnäma salonger, presenterades vid hofvet samt stiftade öfverhufvud bekantskaper af olika slag med de ledande kretsarna i denna det fina vettets och den smidiga kabinettpolitikens förlofvade metropol. Hans dagbok från denna tid är rik på intressanta anteckningar rörande de talrika visiterna hos mer eller mindre inflytelserika, kvinliga såväl som manliga medlemmar af Parisersocieteten, berättelser om baler, middagar och supéer, maskerader, privata kammarkonserter och för öfrigt alt hvad l'ancien régime med sin rococco af cirklad konvenans, älskvärd trohjärtenhet och yrande karnevalsstämning i detta afseende hade att bjuda på. Den adertonårige svenske ädlingen var synbarligen gärna sedd öfveralt. Namnet Fersen var genom fadern väl bekant i Paris, och själf hade han på grund af dennes förtjänster redan före början af sin resa blifvit utnämd till löjtnant à la suite vid regementet Royal-Baviere i franska armén. Härtill kom ett nobelt yttre, prägladt af en säregen blandning af nordbons lugn och sydlänningens värme, i förening med ett på samma

MARIE ANTOINETTE OCH HENNES BARN.

Originalet i nationalmuseum i Stockholm.

gång enkelt och elegant uppträdande, hvilket alt snart gjorde honom till en gunstling i den egendomliga värld af löjen och allvar, i hvilken han nu trädde in.

Nu såg han äfven för första gången Marie Antoinette, Frankrikes dåvarande kronprinsessa — henne, som han längre fram skulle egna ett ungt hjärtas hela tillgifvenhet och hela styrkan af en manligt ädel böjelse.

MARIE ANTOINETTE.

Maria Theresias dotter var två månader yngre än grefve Fersen. I fråga om hennes utseende vid denna tid är den bildande konsten ense med periodens memoirförfattare. En harmonisk gestalt, ett välbildadt ansikte, stora himmelsblå ögon, en bländande hvit hy, behagfulla rörelser, någonting öppenhjärtigt, smekande i hela hennes väsen — sådan skildras den unga dauphine af sin samtid. „Man kunde ej se henne utan att bringa henne sin hyllning“ säger hennes hofsömmerska m:lle Bertin, och grefve Tilly, tjänsteman vid hofvet, skrifver bl. a.: „Man skulle velat bjuda henne taga plats på tronen, under det man erbjuder andra damer en vanlig stol“. Det må ligga något öfverdrifven beundran i dessa och liknande uttryck. Men att Frankrikes sedermera så olyckliga drottning först och främst var kvinna i ordets mest mångsidiga bemärkelse, har ju häfden oupphörligt intygat.

Hennes första sammanträffande med den blifvande trogne riddaren skedde på en bal i Versailles, som gafs af henne själf den 10 januari 1774. Det synes som om den välvilja Fersen denna gång rönte af det unga kronprinsparet ej hade lämnat några djupare intryck i hans sinne. Så mycket mera varaktigt blef däremot minnet af ett möte tjugu dagar senare vid en maskeradbal å operan sent på natten, då Marie Antoinette länge underhöll sig med honom, innan han lyckades känna igen henne. Lifsglädjen, representerad af en strålande älskvärd prinsessa i blomman af sin fägring, förfelade ej sin invärkan på Fersens ungdomliga sinne. Och hans lifliga sympatier för den huldrikt förbindliga furstedottern ökades ytterligare genom ett nytt sammanträffande under ungefär liknande omständigheter par veckor senare.

Grefve Fersens vistelse i Paris varade ungefär ett halft år. I maj 1774 gick

Ludvig XV ur tiden, alla förlustelser inom hofvet och aristokratin instäldes tilsvidare, och han begaf sig nu till London för att därstädes dels fortsätta sina studier, dels öka antalet af sina relationer. Det vitsord grefve Creutz — märk väl! — i ett af sina till Gustaf III stälda diplomatiska aktstycken gaf sin skyddsling var det amplaste lofford man gärna kan tänka sig. Unge Fersen hade synbarligen med eftertryck börjat sin carrière på detta håll, och när han efter fyra månaders uppehåll i London, som han fann ledsamt och surmulet, återvände till fädernehemmet, kom han med vidgade vyer och en för sin ålder mindre vanlig kännedom om världen och människorna.

II.

De tre år grefve Fersen nu tillbragte i hemlandet inföllo under de glada solskensdagarna i Gustaf III:s regeringstid.

„Vett blef plantadt, järnhårdt språk blef brutet
och sången stämd och lifvet mänskligt njutet".

Unge Fersen, numera befordrad till kapten vid konungens lifdrabanter, blef en af hofvets mest observerade kavaljerer, likasom hans syster, Sophie von Fersen, och hans båda kusiner, Augusta och Ulla v. Fersen, tvänne af de i Kellgrens dikt besjungna „gracerna", genom skönhet och kvinliga dygder ökade glansen hos „tjusarkungens" omgifning. I hufvudstaden, på Gripsholm och Ulriksdal följde de lysande festerna, de vittra samkvämen och teaterföreställningarna snabt på hvarandra, och bland deltagarne nämnes ofta grefve Hans Axel v. Fersen. Lika uppburen här som i Parisersocieteten tilldrog han sig särskildt Gustaf III:s uppmärksamhet, och sålunda grundlades mellan konungen och hans undersåte en tillgifvenhet, hvilken senare skulle finna ett mycket eklatant uttryck.

Den overksamhet, i hvilken den unge mannen nu befann sig, föreföll honom dock i längden tröttande. Sverige lefde i djupaste fred, han längtade ut att pröfva sin handlingslust och träda i fädrens fotspår, och det sköna Frankrike lockade fortfarande hans håg. Utan svårighet lyckades han äfven utvärka sig kungligt tillstånd att återtaga sin tjänstgöring i franska armén. Han begaf sig således åter utrikes våren 1778 och efter några månaders uppehåll i London inträffade han i Paris i augusti, midt under „den döda säsongen".

En af hans första visiter gälde naturligtvis det unga fursteparet i Versailles. „Ah, c'est une ancienne connaissance", utropade Marie Antoinette gladt, när han enligt öfligt bruk presenterades, som om han för första gången visat sig vid hofvet. Dessa ord, undsluppna Frankrikes drottning i ögonblickets ingifvelse, blefvo inledningen till en lång räcka föga tvetydiga ynnestbevis. Fersen blef en af hofvets vanligaste gäster och syntes särskildt i drottningens enskilda våning, där tonen blef mera otvungen än vid de stora mottagningarna och där Marie Antoinette, numera mindre bunden af etiketten än förut, fritt kunde utveckla all sin älskvärdhet och sina ungdomliga sympatier. Mer än någonstädes blef detta fallet i Petit Trianon,

denna förtjusande slottsidyll med sina romantiska parkanläggningar och sin fagra stämningsrikedom Här samlades Marie Antoinettes särskilda vänkrets till dessa förtroliga små soiréer, där bekymren och det konventionella tvånget aldrig kände sig hemmastadda och där vitter idrott och lekfullt löje förde spiran öfver både värdsfolk och gäster. Det var här „le beau Fersen" för omväxlings skull anordnade några gamla svenska lekar, „skära, skära hafre" o. a., i hvilka kungaparet fann mycket nöje. Här sjöng Marie Antoinette en afton vid pianot, medan hennes blickar uttrycksfullt hvilade på den allmänt observerade utlänningen, de vackra kupletterna ur operan Didon:

„Ah, que je fus bien inspirée,
quand je vous reçus dans ma cour!"

Här knöts under soliga sommardagar det vänskapsband mellan den svenske grefven och hans höga beskyddarinna, hvilket längre fram skulle sättas på hårdare prof än de, som framkallades genom nyfikna blickar och hviskande anspelningar.

Det var naturligt, att förtalet ej skulle lämna ett dylikt förhållande oberördt, ehuru Fersen — bl. a. enligt grefve Creutz' vittnesbörd — städse iakttog ett taktfullt uppträdande. Drottningen hade redan vid denna tid en mängd hemliga eller uppenbara fiender, hvilka af hennes personliga sympatier, så oskyldiga och naturliga de än kunde vara, togo sig anledning till smädelser och förklenande omdömen. Under sådana omständigheter fattade grefve Fersen ett beslut, som i allo hedrade hans unga år. Han beslöt att lämna Frankrike — för att rädda drottningens heder och sin egen. Afsikten med hans vistelse i utlandet var ju dessutom förfelad, om dagarna förgingo i overksamhet. Hans tjänstgöring i franska armén var föga fordrande — på andra sidan Atlanten, i Nordamerika, hvars frihetskamp ju hade väckt hela gamla världens uppmärksamhet, erbjöd sig för honom ett tillfälle att pröfva sina krafter och samla de intryck han mottagit. Genom franska utrikesministerns bemedling fick han äfven tillstånd att i egenskap af adjutant hos general Rochambeau medfölja den truppstyrka, som Parisregeringen afsände till amerikanarnes hjälp, och afreste från Brest den 10 maj 1780.

Den franska kåren anlände till Rhode-Island i juli och förblef i dessa trakter utan att företaga någonting nämnvärdt i nära nog ett helt års tid. Befälet, synbarligen ej rätt enigt i fråga om sin uppgift, inväntade förstärkningar från Frankrike, och tiden förgick under ständiga underhandlingar med den nya republikens främste man, Georg Washington. Vid dessa underhandlingar var Fersen stundom närvarande, dels såsom tolk, dels i sin egenskap af adjutant, och användes dessutom ofta såsom budbärare mellan Rochambeau och den amerikanske befälhafvaren. Slutligen, i juni 1781, satte sig de franska trupperna i rörelse, förenade sig med Washington och ryckte emot Yorktown, där lord Cornwallis intagit en fast försvarsposition. Under de strider, som här utkämpades, visade sig Fersen vara en krigare med både pliktkänsla och kallblodighet. Kapitulationen, hvilken gjorde ställningen väsent-

ligen ofördelaktig för engelsmännen, inträffade i oktober, men fransmännen stannade kvar i Amerika till fiendtligheternas inställande, och först i juni återsåg Fersen det land, i hvars namn han vågat sitt lif för en rättvis sak.

Gustaf III, alltid erkänsam i fall sådana som detta, hade redan före Fersens återkomst utnämt honom till öfverste i svenska armén och vände sig nu direkt till det franska kungaparet med anhållan om en liknande utmärkelse för sin skyddsling äfven i dennes „andra fädernesland“, erhöll ett svar af Marie Antoinettes egen hand och såg sin önskan uppfyld, då Fersen blef både fransk regementschef, fransk pensionstagare och bärare af fransk orden. Den amerikanska Cincinnatusorden, hvarmed Fersen dekorerades af Förenta Staternas förste president, förbjöds han däremot att bära i konungens närvaro. En orden, instiftad af en republikansk general, var i Gustaf III:s ögon en negation af hela ordensväsendets mysterium.

Under de år, som nu närmast följde, blef Fersen i tillfälle att än ytterligare vinna sin konungs ynnest och lägga grund för framtida uppgifter. Ledsagande Gustaf III på dennes utländska resa genom Tyskland, Italien och Frankrike bistod han monarken med råd och dåd vid festligheter och politiska underhandlingar, återvände efter ett besök i hemlandet till Paris våren 1787, medförande konungens egenhändiga bref till Ludvig XVI, och följde i juli året därpå sin furstlige vän till Finland för att blifva vittne till den näst sista scenen i det gustavianska regementets stora tragedi. Af den brefväxling, som grefve Fersen nu förde med sin fader, framgår, i huru hög grad den förre åtnjöt konungens förtroende, hvilket icke hindrade honom att ärligt uttala sitt ogillande öfver kriget och de andra kungliga felgreppen. Gustaf III, i det offentliga ömtålig om sin „ofelbarhet,“ dolde ej häller för sina förtrogna, huru förtviflad han fann ställningen. Till grefve Fersen yttrade han sålunda kort före det misslyckade angreppet på Fredrikshamn bl. a.: „Ni sade mig det i Carlskrona, min käre grefve, och ni hade rätt. Jag har sedan funnit, att ni icke var nöjd med alt det här. Jag hade handlat klokare, om jag följt edra råd, men jag har blifvit grymt bedragen“.

Den danska krigsförklaringen gaf Gustaf III en länge väntad anledning att med räddad heder draga sig ur sin svåra klämma. Återkommen till Sverige blef han i tillfälle att ännu en gång lämna ett prof på sin sällsynta förmåga att entusiasmera och raskt begagna sig af ställningen. Allmogen gick „man ur huse“, konungen skyndade till Göteborg för att ordna försvaret, och när den danska krigsfaran slutligen genom de preussiska och engelska ministrarnas mellankomst aflägsnades, kom vedergällningens timme för intrigmakarne, på samma gång konungen själf inhöstade den tvetydiga vinsten af det hela: det delvis olagliga genomdrifvandet af Förenings- och Säkerhetsakten. Under hela denna tid stod grefve Fersen troget vid monarkens sida, uppbragt öfver de utländska sändebudens öfverlägsna uppträdande och bekymrad öfver Gustafs planer på att bryta förbundet med Frankrike för att i stället ansluta sig till

Preussen och England. Han protesterade öppet emot konungens försök att inför danska regeringen vältra hela skulden för Sverges politik på nationen, användes icke desto mindre i en speciell beskickning till Köpenhamn och bidrog sålunda till att fiendtligheterna bilades på detta håll.

Under de år, som förflutit sedan Fersen, tjusad, men ej förbländad af Marie Antoinettes trollkrets, lämnade Paris för att pröfva sina krafter i olika värf, hade han mognat till man i erfarenheternas skola. Han hade dokumenterat sig såsom en tapper krigare, såsom en begåfvad diplomat och en uppriktig fosterlandsvän. På grund af uppfostran, lefnadsomständigheter och naturliga sympatier omfattande de monarkiska principerna, hade han dock ingalunda visat sig blind för maktens öfvergrepp. Och manligt själfständig till sin karaktär stod han lika främmande för en ovärdig furstegunst som för ett lömskt intrigspel under fosterlandskärlekens täckmantel.

Hans brefväxling från denna tid låter oss ej blicka djupare ned i de känslor, med hvilka han erinrade sig sin första ungdoms soliga dagar i Petit Trianon. Att han ej hade glömt och ej ville glömma synes hans senare bana antyda. Man misstager sig måhända icke, om man i dessa erinringar söker en af orsakerna till att han aldrig allvarsamt omfattade den giftermålsplan, som fadern och andra uppgjort för hans räkning kort efter hans återkomst från Amerika. Det var en af Paris rikaste och mest intelligenta arftagarinnor, som skulle göras till hans maka: ministern Neckers ryktbara dotter. Sverges dåvarande ambassadör i Paris Staël v. Holstein blef bland de många medtäflarne den lycklige, och Fersen ger i ett bref sin tillfredsställelse öfver denna utgång så otvetydigt till känna, att något tvifvel om hans uppriktighet ej kan uppstå.

Med några bittra känslor öfver att han ej blifvit m:lle Neckers make återvände han i hvarje fall icke till Frankrikes hufvudstad, dit han nu kallades af ett mer än vanligt ansvarsfullt uppdrag.

III.

L'ancien régime började erfara konsekvenserna af sin sorglösa lättrogenhet. Året 1787 öfverraskade världen med den franska notabelförsamlingen, en blodig satir öfver viljans och förmågans inbördes samstämmighet — året 1788 gaf förspelet till de konstituerande ständernas fåfänga Sisyphusarbete. Liberté, egalité, fraternité hette de bevingade väsenden, som framkläckts ur det gamla samhällets gökägg — för en ytlig betraktare tycktes tiden hafva gått ur sina gångor, för dem, som blickade djupare, var maskineriet oförändradt, endast drifkraften var en annan.

Gustaf III såg i detta afseende djupt nog för att ana de faror, som hotade de monarkiska traditionerna, enligt hans mening grundvalen för hvarje sundt statslif. Han kände behof af att just nu erhålla fullt pålitliga uppgifter från Frankrike, med hvars kungapar han ju var förenad genom ömsesidig tillgifvenhet. Baron Staël v. Holstein, Sverges ambassadör, syntes ej vara rätta man-

nen att lämna sådana upplysningar. Liberalt sinnad och starkt påvärkad af sin än mera „jakobinskt“ anlagda maka intog han en tvetydig ställning till franska hofvet. Gustaf III hyste betänkligheter för att återkalla honom från hans post och valde en annan utväg, mindre öppen, men direkt ledande till målet. Han utnämde baron Evert Taube till hemlig utrikesminister rörande de franska ärendena och sände grefve Hans Axel v. Fersen till Paris för att där, Staël ovetande, bevaka sin monarks intressen och lämna direkta meddelanden om händelsernas detaljer.

Valet hade föga kunnat träffa en lämpligare person. Fersen kände Paris på sina fem fingrar, åtnjöt Ludvig XVI:s och Marie Antoinettes hela förtroende, var bekant såsom både oförskräckt och sansad i sitt uppträdande och — hvad som inför Gustaf III vägde mest tungt i vågskålen — tillhörde l'ancien régimes pålitligaste anhängare, ehuru ingen fiende till reformarbetet i och för sig. För hans öppna, manliga karaktär var den svenska regeringens dubbelspel egentligen någonting främmande. Men Fersen ansåg sig med sitt hemliga ambassadörskap kunna tjäna en god sak utan att det franska samhället eller Sverges konung förlorade därpå, och de yttre formerna hade under sådana omständigheter mindre att betyda, så mycket mera som Ludvig XVI och hans gemål underrättades om sammanhanget. Att han i en tid af stora faror för den franska kungatronen gärna ville i fall af behof stå såsom en trogen försvarare vid sidan af henne, som han fortfarande egnade sin ridderliga hyllning, är ju, mänskligt taget, naturligt. Och äfven detta förklarar hans beredvillighet att öfvertaga det grannlaga uppdrag, hvilket erbjöds honom.

Fersen anlände till Paris på senhösten 1788 och vistades till en början än här, än i Valenciennes, där han såsom chef för regementet Royal-Suédois stundom måste uppehålla sig. Mycket ofta syntes han äfven i Versailles och särskildt i Petit Trianon, där Marie Antoinette ännu kunde tillbringa några lyckliga dagar, förrän ovädret bröt lös öfver henne och hennes familj. Här erhöll Fersen vid ett af sina första besök drottningens miniatyrporträtt, måladt af Roquet, jämte ett minnesalbum med inledningsverser af hennes egen hand.

Jäsningen i det stora riket var redan vid denna tid allmän, och sedan nationalförsamlingen ändtligen öppnats, följde öfverraskningarna slag på slag. Fersen hade mycket att inberätta till hemlandet från dessa omstörtningens första dagar — mest detaljer, hvilka längesedan tillhöra historien och därför här kunna förbigås. Han harmas djupt öfver söndringen mellan korporationer och samhällsklasser, öfver pöbelns intrång på beslutens oafhängighet, öfver flygskrifternas demoraliserande invärkan, militärens olydnad m. m. dyl., men hoppas trots våldsdåden och öfvergreppen från „nationens“ sida, att alt slutligen skall vända sig till det bästa och att Frankrike, renadt och stärkt genom revolutionen, under sin konungs spira skall återvinna sitt anseende i Europa.

I september 1789 hade ytterligheterna emellertid gått så långt, att man hade skäl att frukta för den kungliga

familjens säkerhet. Fersen skyndade sig nu till Versailles, närvar vid de stormiga uppträdena den 5 oktober, höll — enligt en uppgift af m:me de Campan — vakt utanför drottningens sofrum under den därpå följande oroliga natten och följde i en af de kungliga vagnarna med Ludvig XVI och hans familj till hufvudstaden dagen därefter — denna dag, då Versailles utbyttes mot Paris, monarkin emot folkviljan, och konungadömet i Frankrike blef en dyster skugga emot hvad det varit.

Att stämningen i hufvudstaden likväl ännu var rätt gynnsam mot konungen, visade sig under den närmast följande tiden och särskildt vid federationshögtidligheterna i juli 1790. En kraftfull regent hade måhända just då kunnat begagna sig af tillfället att återtaga sin förlorade ställning. Men konung Ludvig var ej kallad att besvärja stormarna. Han föredrog framför ett af Mirabeau föreslaget öppet närmande till nationen dels en osäker afvaktan, som väckte misstro öfverallt, dels ett hemlighetsfullt konfererande med utlandet, isynnerhet med svågern, kejsar Leopold i Wien, i afsikt att därifrån erhålla det stöd han åtrådde. Och detta blef hans slutliga olycka.

Orsaken till denna konungens hållning står såsom bekant att sökas ej blott i hans egen underlägsenhet och uppgifternas storlek. Tanken på en utifrån kommande hjälp i olyckan närdes särskildt af hans i allo mot revolutionen afvogt stämda maka och de förtrogne, på hvilka han numera vågade lita. Bland dessa spelade grefve Fersen en mycket värksam roll. Öfvertygad om att den enda möjliga inledningen till konungadömets räddning och rikets pånyttfödelse vore en kontrarevolution med utländskt bistånd, gjorde han alt hvad i hans förmåga stod för att förbereda en sådan möjlighet. De faror, med hvilka de royalistiska sympatierna voro förenade, afskräckte honom icke. Han tog afsked från sin regementschefsbefattning i början af år 1791 och egnade sig därefter oförtrutet åt sina vänner i Tuilerierna. Det var genom hans hand hela korrespondensen med utlandet numera försiggick. Han mottog och dechiffrerade alla till kungaparet stälda bref, skref äfven sådana för dess räkning till Gustaf III och andra intresserade, skaffade pålitliga budbärare och uppehöll hemlighetsmakeriet med sådan fyndighet, att spioneriet föga anade och än mindre kunde leda något i bevis. Han hade helt visst ej kunnat känna sig säker en enda timme i Paris, så framt hans sekreteraresyssla blifvit uppdagad. Och utsikterna därtill voro stora, då brefhemligheten icke respekterades af de maktegande. Men Fersen svek ej de förbindelser han ingått — huru mycket än Ludvig XVI och hans gemål sågo vänkretsen glesna och guillotinens bila redan hägrade i fjärran för såväl dem själfva som alla, hvilka direkt eller indirekt värkade till deras förmån.

Att döma af Fersens bref till fadern och Taube afhandlades redan i början af år 1791 i Tuilerierna den plan till flykt från Paris, som, ju mera ställningen försvårades, syntes Ludvigs rådgifvare erbjuda den enda utsikten till räddning. Meningen var såsom bekant, att konungen i hemlighet skulle begifva sig till

den under markis Bouillés befäl stående fästningen Montmédy, därifrån med Bouillés trupper, understödda af österrikiska, återvända till hufvudstaden och återställa sin förlorade auktoritet. Sålänge Ludvig ännu i någon mån påvärkades af Mirabeau, som yrkade på ett mera öppet tillvägagående, förhöll han sig emellertid tveksam. Men sedan Mirabeau den 2 april aflidit och skandalen den 18 april vid kungafamiljens misslyckade försök att få tillbringa påskhälgen i St. Cloud tydligt ådagalagt konungamaktens förnedring, var hans beslut fattadt. Det synes, som om Fersen, hvilken i bref till Taube relaterar de beramade åtgärderna, hade uppgjort det mesta af planens detaljer. Och likasom hela den nödvändiga brefväxlingens trådar sammanlöpte i hans hand, blef det äfven han, som åtog sig att leda företaget i alla dess enskildheter.

Fersen utvecklade, sedan aftalet var gjordt, en mångsidig omtänksamhet. Han öfverenskommer med markis Bouillé om trupposteringar för den kungliga familjens säkerhet, han underhandlar med grefve Mercy, f. d. österrikisk ambassadör i Paris och numera placerad i Brüssel, om de främmande trupper, som skulle understöda företaget, han bestämmer marschrouten i alla detaljer och anordnar på förhand om ombyte af hästar — alt genom personer, på hvilka han obetingadt kunde lita. Han låter vidare göra en bekvämt inrättad resvagn, en s. k. berlinare, afsedd för nio personer, företager en proftur med denna för att undersöka dess duglighet och den väg man hade att passera samt anskaffar ett pass, utfärdadt för en baronessa von Korff, för dennas två barn, deras guvernant och en betjänt. Han besöker dagligen Ludvig XVI och hans gemål utan vaktens vetskap för att meddela dem händelsernas förlopp, därvid begagnande sig utaf en af den i mekaniska arbeten förfarne konungen konstruerad löndörr, och hämtar egenhändigt de enkla dräkter, som skulle begagnas af den kungliga familjen under resan. Och den 20 juni, dagen för uppbrottet, sammanträffar han ännu engång med konungen och drottningen för att bestämma timmen, platsen för mötet o. s. v.

Marie Antoinette, djupt rörd, talade vid detta tillfälle blott med sina tårar, men konungen, som var lugnare, yttrade: „Hvad som än må hända, aldrig skall jag glömma, hvad ni, herr grefve, gjort för mig och min familj“.

Klockan 10 på aftonen åker Fersen slutligen, förklädd till kusk, till cour des Princes för att invänta flyktingarne. Här inträffa först de kungliga barnen, följda af sin guvernant, senare konungen jämte sin syster prinsessan Elisabeth och slutligen efter något dröjsmål drottningen. Vid midnatt stiger man upp i den väntande vagnen, Fersen sätter sig på kuskbocken och kör i rask fart till Faubourg Saint-Martin, där det tillfälliga ekipaget utbytes mot berlinaren. Härifrån fortsättes färden till Boudy, där ombyte af hästar försiggår och där Fersen på konungens önskan säger sina vänner farväl för att på annan väg möta dem i Montmédy.

Enligt en af hertiginnan de Fitz-James, en af Fersens väninnor, författad

broschyr hade Fersen vid afskedet föreslagit, att dauphin måtte anförtros åt hans beskydd. Men Marie Antoinette ville det icke.

Det är öfverflödigt att här beskrifva, huru flykten gick om intet. Fersen erhöll underrättelse om igenkännandet i Sainte-Menehould och arresteringen i Varennes, då han par dagar senare uppehöll sig i Arlon på väg till Montmédy. Förtviflad öfver hvad som skett underrättade han den till Aachen anlände Gustaf III och ilade till Brüssel för att med grefve Mercy afhandla om hvad som särskildt från österrikisk sida kunde göras för det franska kungaparets räddning.

Här erhöll han tvänne bref från Marie Antoinette, antagligen de första af hennes hand till Fersen. „Hys ingen oro för vår skull, vi lefva", skrifver hon den 28 juni. „Tala med mina släktingar om de mått och steg, som utifrån böra vidtagas; om de rygga tillbaka, måste man söka dagtinga med dem". Och den 29 skrifver hon bl. a.: „Hvad jag varit orolig för eder skull och hvad jag beklagar alt hvad ni fått lida, emedan ni intet hört från oss. Skrif icke till mig, det skulle vara att blottställa er, och återvänd ej under någon förevändning hit. Man vet, att det är ni, som förde oss härifrån; alt vore förloradt om ni visade er. Vi äro offentligen bevakade dag och natt, men det är mig likgiltigt. Var lugn. Nationalförsamlingen vill behandla oss med mildhet. Jag kan ej längre skrifva till eder".

Sådana bevis på erkänsla och hängifvenhet behöfde grefve Fersen väl icke för att ej lämna spelet förloradt. Men de blefvo honom en tröst i hans svåra missräkningar.

IV.

Det gälde nu att handla raskt för att utvärka den olyckliga kungafamiljens räddning. Om en underhandling med de maktegande i Frankrike kunde det icke blifva fråga. En väpnad koalition i afsikt att med våld eller repressalier tvinga dessa att gifva med sig syntes de intresserade öppna den enda utvägen till ett lyckligt resultat. Emigrantadeln och främst konungens bröder, hertigarne af Provence och Artois, tänkte mest på egna fördelar och mera skadade än gagnade den monarkiska saken i Paris genom sitt håglösa öfvermod och sina bullersamma utmaningar. På grund af personliga sympatier och politiska tänkesätt blef däremot Gustaf III själen i hela räddningsförsöket, kom för ändamålet öfver till kontinenten och uppbjöd all sin uppfinningsförmåga för att värka „till de förtrycktes försvar". Men den, som åtog sig hela tungan och hettan at det mödosamma arbetet, var grefve Axel von Fersen.

Hans besök hos grefve Mercy i Brüssel blef utan praktisk betydelse. Mercy „såg allting i svart", såsom Fersen uttryckte sig. Från Brüssel afreste denne då till Aachen, där han sammanträffade med Gustaf III, och därifrån på dennes bemyndigande till Wien för att uppvakta kejsar Leopold, Marie Antoinettes broder. Han lyckades äfven erhålla audiens hos kejsaren, som uttalade sitt lifliga deltagande för systern, men

förhöll sig obeslutsam, när det blef tal om ett aktift ingripande. Gustaf III hade föreslagit, att en svensk-rysk här skulle landstiga i Normandie, och för företagets säkerställande utbad man sig nu Ostendes hamn af kejsaren. Denne hyste dock betänkligheter af flere slag samt ville invänta direkta löften om samvärkan från Ryssland, Spanien och England, och ehuru Fersen återkom till ämnet såväl i Wien som i Prag, dit han följde kejsarhofvet, måste han slutligen återvända till Brüssel med oförrättadt ärende.

Den smula popularitet, som Ludvig XVI förvärfvade sig genom att sanktionera den nya konstitutionella författningen, lugnade i någon mån oron öfver hans och hans familjs öde. Man trodde sig i följd däraf vinna tid, och någonting annat åsyftade Ludvig själf föga genom sitt godkännande. Men det dubbelspel, till hvilket Marie Antoinette samtidigt tvang sig, hämnade sig snart. Hon meddelade nämligen officielt kejsar Leopold, att hon var belåten med de dåvarande förhållandena i Frankrike, men något senare lät hon honom i hemlighet förstå, att hennes tidigare uttalanden varit endast en förställning. Kejsar Leopold, som i grunden var mera habsburgare och florentinare än intresserad af den bourbonska saken samt ej kunde se händelserna i Frankrike i stort, låtsade ej veta af det senare meddelandet, förklarade orsaken till utlandets inblandning aflägsnad och lockade därigenom Europas öfriga stormakter till passivitet. Man bordlade sålunda tilsvidare frågan om en mot revolutionen riktad kongress i Frankfurt, hvilken Gustaf III framkastat, sedan förslaget om landstigning i Normandie fått förfalla, och den mellan Österrike och Preussen ingångna, i och för sig betydelselösa deklarationen i Pillnitz blef därigenom ännu mera intetsägande.

Marie Antoinettes tvetalan plågade henne själf, såsom synes af hennes samtidiga bref till Fersen, då ett ärligt och modigt tillvägagående mera öfverensstämde med hennes eget skaplynne. Men hon ansåg sig likasom konungen tvungen af omständigheterna att förställa sig och invänta bättre tider. „Att vägra hade varit mera ädelt, men det var omöjligt under de förhållanden, i hvilka vi befinna oss“, skrifver hon den 28 september. „Prinsarnas och emigranternas dårskaper hafva också tvungit oss att handla så. Jag tror, att det bästa sättet att väcka afsmak för alt detta är att uppföra sig så som om man helt och hållet godkände det. Ni kan ej tro hvad det kostar på mig att handla så som jag gör för närvarande. Blott en lycka är för mig förunnad — den att återse alla, som varit fängslade för vår skull“.

Fersen, som fullt senterade motiven till Ludvigs och hans gemåls handlingssätt, stannade troget kvar på sin post i Brüssel. Han fortfor att på hemliga vägar meddela sig med sina olyckliga vänner rörande deras läge och möjligheterna till deras räddning, han mottog och dechiffrerade samt befordrade vidare de skrifvelser kungaparet sände till monarker och diplomater i utlandet samt dref för sin del underhandlingarna om interventionen med oförminskad ifver, huru mycket än utsikterna mörk-

nade. Och att han ännu en gång kunde våga sin personliga säkerhet och sitt lif för dem han troget följt i lyckans dagar blef han snart i tillfälle att ådagalägga. Gustaf III framkastade i början af år 1792 en splitterny plan, som, mera äfventyrlig än alla tidigare, åtminstone hedrade hans sangviniska uppfinningsförmåga. Ludvig XVI borde, menade han, under förevändning att begifva sig på jakt aflägsna sig från Paris och, följd af en pålitlig engelsman, smyga sig till en undangömd hamnstad, dit äfven drottningen och dauphin på annan väg skulle anlända och där ett fartyg vore beredt att föra dem alla till England. Fersen, som omedelbart fick del af planen, anmodades att, medförande en promemoria om företaget, resa till Paris och vara flyktingen behjälplig med råd och dåd. Och han tvekade icke.

Han skaffade altså för sig och sin reskamrat, en ung svensk kapten Reutersvärd, under fingerade namn ett kurirpass på Portugal, begaf sig under förklädnad på väg och anlände lyckligt till Frankrikes hufvudstad den 13 februari på aftonen. Om sitt första besök i Tuilerierna, dit han utan dröjsmål begat sig, säger han helt lakoniskt i sin dagbok: „Begaf mig till drottningen den vanliga vägen af fruktan för nationalgardet; såg icke konungen.“ Men följande dag infann han sig åter efter mörkrets inbrott i Tuilerierna, aflämnade Gustaf III:s bref till konungen och utvecklade närmare de gjorda förslagen. Ludvig XVI hade emellertid redan hunnit till det stadium af stillsam resignation, som breder ett svagt hjälteskimmer öfver hans sista dagar. Han trodde icke på möjligheten af en hastig omhvälfning, påpekade den stränga bevakning kungafamiljen var underkastad och förklarade uttryckligen, att man — för både hans egen och monarkins skull — gjorde bäst i att lämna honom åt hans öde. Marie Antoinette var visserligen mera förhoppningsfull och fortfarande beredd att våga alt emot revolutionen, men tviflade äfven hon på utsikterna till flyktplanens realisering. Fersens besök ändrade sålunda ingenting i sak. Men det gaf de tre vännerna från Petit Trianon tillfälle att ännu en gång förtroligt lefva sig in i sina förhoppningar och minnen — ehuruväl de senare voro vida rikare än de förra. Då Fersen den 19 februari vid midnattstid tog afsked af Ludvig XVI och Marie Antoinette, anade de måhända alla tre, att detta återseende var det sista.

Fersen återkom oantastad till Brüssel, och här erhöll han några dagar senare meddelande om Leopold II:s död — en händelse, som värkade föga nedslående på revolutionens motståndare, då man ju af efterträdaren, Frans II, väntade en mera agressiv politik. Men denna nyhet följdes snart af en annan: underrättelsen om mordet å maskeradbalen i Stockholm den 16 mars. En sansad eftervärld är föga böjd för att ställa följderna af denna katastrof i något samband med händelserna i Frankrike. Samtiden var däremot mera hemmastadd i politiska deduktioner af annan art, och särskildt det franska kungaparet och dess hängifne riddare i Brüssel betraktade den svenske konungens bortgång såsom en oersättlig förlust.

Kom så den af Ludvig XVI:s girondistiska ministrar framtvungna krigsförklaringen mot Österrike, hvarigenom, såsom mången antog, revolutionen komme att bita ihjäl sig själf, då ju de franska vapnens underlägsenhet syntes stå utom alt tvifvel. Men krigets utbrott följdes af uppträdena den 20 juni, dessa åter af Tuileriernas stormning den 10 augusti, kungafamiljens flyttning till Tempeltornet och republikens proklamering. Och de franska härarnas segerrika framträngande, i följd hvaraf Fersen för en tid slog sig ned i Düsseldorf, samt konungens afrättning i januari 1793 måste äfven hos de mest sangviniska af monarkins anhängare göra slut på alla illusioner.

Äfven för Fersen, som efter sitt sista besök i Paris trots alla svårigheter förstått att underhålla korrespondensen med Tuilerierna, senare med Tempeltornet, stod det numera klart, att om man ville rädda de olyckliga fångarnas lif, fullständig overksamhet vore det enda rådliga. Dumouriez' omstörtningsplaner i april 1793 bragte väl någon ljusning i hans dystra aningar. Men dessa illa förberedda planer gingo såsom bekant om intet. Fersen besökte Dumouriez efter hans flykt till Aachen och fick här del af det förslag till franska kungafamiljens utbyte mot fyra fångna franska kommissarier, hvilket Dumouriez framkastat i samband med andra dispositioner för framtiden. Detta förslag, som af Fersen med värme omfattades, lades likväl ad acta på grund af grefve Mercys likgiltighet. Och då Fersen såsom en sista räddningsplanka framlade sitt projekt om en direkt underhandling med någon af de ledande männen i Paris, som genom löften, penningar etc. skulle förmås att utvärka drottningens befrielse, måste han till sin förtviflan se äfven detta försök stranda mot grefve Mercys och österrikiske ministern Thuguts obenägenhet.

Den ovärdiga behandling Marie Antoinette var utsatt för i Tempeltornet, skilsmässan från dauphin, hennes förflyttning till Conciergeriet och hennes djupa förnedring i öfrigt förberedde Fersen på, att den afgörande stunden nalkades. Och den 17 oktober erhöll han underrättelse om den olyckliga furstinnans död.

I sina dagboksanteckningar för denna dag skrifver Fersen bl. a.: „Ehuru jag var beredd därpå, alt ifrån det ögonblick förflyttningen till Conciergeriet egt rum, förkrossade mig vissheten härom; jag hade icke kraft att känna något.“ — Och till sin syster, grefvinnan Piper, skrifver han samtidigt: „Alt hvad jag förlorat och hvad jag hela mitt lif skall begråta, är ständigt närvarande för mitt minne och har gjort mitt lif mycket olyckligt. Det skulle varit mycket lyckligare för mig att ha fått dö den 21 juni. För närvarande skulle det vara fegt att ej kunna uthärda.“

Måhända blandade sig i Fersens sorg öfver det skedda ett grand bitterhet vid tanken på huru föga han trots sin goda vilja kunnat uträtta till sin så djupt pröfvade väninnas räddning. Att han själf genom sina ihärdiga bemödanden och särskildt genom det ödesdigra flyktförsöket i juni 1791 bidragit till upphetsningen i Paris och sålunda indirekt äfven till slutkatastrofen, har

man ju på en del håll velat betona. Men må man minnas, att Fersen handlade så som enhvar med känsla för en väns öde i hans ställning hade bort handla. Att hans beräkningar öfverkorsades af omständigheterna är väl icke i och för sig egnadt att rättfärdiga ett ogillande domslut.

Om hans förhållande till Marie Antoinette förmäla samtidens vittnesbörd intet af de nedsättande gissningar, hvilka en senare tid stundom älskat att framkasta. De beskyllningar den engelska statsmannen lord Holland formulerat med hänvisning till drottningens kammarfru m:me de Campan vederläggas af denna själf i hennes memoirer, och grefve Creutz' intyg torde ej kunna jäfvas af skandallystnaden och romanfantasierna. Såsom den ansedda historieskrifvaren Sorel anmärker, skilde sig Fersen så betydligt från Versailles' rouéer och dumhufvuden, att just detta väkte drottningens intresse. Den grannlagenhet han ådagalade, då han för att bringa förtalet på skam begaf sig till kriget i Amerika, talar liksom hans uppoffrande hängifvenhet i olyckans dagar dessutom mycket nog för renheten hos hans känslor. Hans ungdoms roman var ej en sådan, som skrifves i dag för att glömmas i morgon. Och därför ter sig dess slut äfven så mycket mera tragiskt.

V.

Grefve Fersen stannade i Brüssel till hösten 1794. När han då efter sex års frånvaro återkom till hemlandet, kom han ju ej utan bittra erfarenheter. Den sorg han bar i sitt hjärta återspeglade sig också i hans yttre under hela återstoden af hans lif. Men minnet af hvad han lidit drog honom icke bort till overksamhet och liknöjdhet för allmänna värf. En sista direkt beröring med det flydda hade han, då han gjorde ett kort besök i Wien hos Ludvig XVI:s och Marie Antoinettes af direktoriet frigifna dotter, hvarvid han återlämnade det juvelskrin, som vid flykten 1791 blifvit anförtrodt i hans vård. Sedan återsåg han aldrig mera dottern till henne, hvars bild stod outplånligt inristad i hans inre. Från denna tid egnar han oförtrutet sina krafter åt fosterlandets tjänst.

Den ställning han intog till förmyndareregeringen var af naturliga skäl icke den bästa. Öppet tillgifven den aflidne konungens minne var han ej gärna sedd af hertig Karl och Reuterholm, och hans afvoghet mot den franska republiken gjorde motsatsen mellan honom och de båda regenterna än större. Sistnämda omständighet var äfven den indirekta anledningen till hans aflägsnande från Brüssel. Hertig Karl, som till en början följt sin broders politik gentemot revolutionen, hade utnämt Fersen till svensk ambassadör „hos“ Ludvig XVI:s i Tempeltornet fångne son, „Ludvig XVII“, med stationsort i Brüssel. Förmyndarestyrelsen ändrade emellertid hastigt sin hållning i revolutionsfrågan, och såväl Fersen själf som den post han innehade blef under sådana förhållanden hertig Karl något obekväm. Vid samma tid afslöjades den s. k. Armfeltska sammansvärjningen. Fersen var icke delaktig i komplotten, men några i bref till Armfelt fälda yttranden visade det missnöje han

hyste med det Reuterholmska regementet. Man ansåg att han åtminstone varit medveten om de Armfeltska stämplingarna, och hertig Karl fick sålunda ett lämpligt tillfälle att återkalla honom från hans post i Brüssel, hvilken ej vidare besattes, och Staël von Holstein bemyndigades snart att å svenska regeringens vägnar erkänna den franska republiken.

Den politik hertig Karl och Reuterholm inslagit lockade således Fersen icke till offentlig värksamhet, och öfverhufvud grundlades redan nu mellan hertigen och grefve Fersen den misstämning, som i någon mån förklarar den förres besynnerlig uppträdande flere år senare. — Så mycket mera närmade sig Fersen den unge konungen. Måhända hoppades han att i någon mån kunna rättfärdiga faderns förtroende genom att blifva sonens uppriktige vän och medhjälpare. Mycket tidigt vann han äfven den år 1796 myndig förklarade monarkens tillgifvenhet, användes af denne i flere viktiga värf och öfverhopades med yttre värdigheter. Denna period i Fersens lif eger emellertid icke samma historiska intresse som den föregående, hvarför endast de allmänna dragen af densamma här tagas i betraktande.

En värksam del tog Fersen i underhandlingarna om Gustaf Adolfs förmälning med den sextonåriga prinsessan Fredrika Sofia Wilhelmina af Baden, sändes af konungen i särskildt uppdrag till Karlsruhe, fullbordade öfverenskommelserna och utväxlade giftermålskontrakten mellan de båda kontrahenterna. Betydelselös blef däremot hans beskickning till Rastadt, där i slutet af år 1797 en kongress sammanträdde för att ordna Tysklands förhållanden efter freden i Campo-Formio. Sverge gjorde anspråk på att få deltaga i förhandlingarna såsom garant af Westfaliska freden men tillbakavisades af såväl general Bonaparte som de österrikiska sändebuden, emedan Campo-Formiotraktaten upphäft Westfaliska fredens bestämmelser. Fersen spelade här endast rollen af en iakttagare och begaf sig något senare till Karlsruhe, där han en tid tjänstgjorde såsom svenskt sändebud hos Gustaf Adolfs svärfader.

Då Sverges utrikesminister grefve Sparre vid samma tid drog sig tillbaka till privatlifvet, ville konungen utnämna Fersen, till hans efterträdare. Men Fersen svarade afböjande. Det närmande till Frankrike Gustaf Adolf samtidigt visade öfverensstämde ej med de grundsatser han omfattade, och platsen öfvertogs af F. W. v. Ehrenheim. Fersens inflytande på Sverges utrikespolitik har man emellertid trott sig spåra i det förbund, som år 1798 slöts mellan Sverge och Ryssland och närmast var riktadt mot Frankrike.

Säkert är att Fersen under dessa år i mycket anlitades af konungen såsom rådgifvare. Och ynnestbevis uteblefvo icke. Så upphöjdes Fersen vid kronprinsen Gustafs födelse i november 1799 till en af „rikets herrar“, en värdighet, som medförde riksråds rang och titeln excellens. Och i december samma år valdes han på konungens föranstaltande till kansler för Uppsala universitet. Såsom sådan är han särskildt bekant genom flere förbättringar i uni-

versitetslärarnes ekonomiska ställning och de vetenskapliga samlingarnas befrämjande.

Denna utnämning hade delvis sin grund i konungens fruktan för de revolutionära idéer, hvilka hos den studerande ungdomen funnit en tacksam jordmån. Fersen var ju fortfarande en af l'ancien régimes mest principfasta anhängare. Men han hörde icke till dem, som blindt fördöma och i håglös själfviskhet underskatta sina motståndare. Och därför torde hans kanslersämbete ej häller så helt hafva handhafts i den anda som den ljusskygge Gustaf Adolf tänkt sig.

Flere gånger utsågs Fersen att vara en af ledamöterna i den tillfälliga regeringen under konungens frånvaro från hufvudstaden. Så under Gustaf Adolfs besök i Petersburg november 1800—januari 1801, våren sistnämda år under konungens resa till Göteborg samt under kungafamiljens vistelse i Baden juli 1803 — februari 1805. Och ett sina intressen och sin föregående värksamhet i allo motsvarande ämbete erhöll Fersen, då han i juli 1801 utnämdes till riksmarskalk efter skalden Oxenstjerna, en post, hvilken han innehade ända till sin dödsstund.

Den bevågenhet Fersen sålunda åtnjöt hos sin konung försvagade icke den självständighet i åskådningar och uppträdande, som karaktäriserat honom under hans tidigare lefnadsskede. Van att öppet och ärligt utsäga sina tankar saknade han ej häller gehör hos Gustaf Adolf, och särskildt i fråga om Sverges utrikespolitik lyckades han mången gång göra ett sansadt betraktelsesätt gällande. Nu såsom förut en afgjord motståndare till den nya ordning revolutionen skapat i Frankrike, använde han hela sitt inflytande till att motarbeta hvarje mera intimt närmande till detta land från Sverges sida. En anslutning till Ryssland fann sålunda städse i Fersen en ifrig förespråkare. Men han insåg tillika, att Sverges yttre säkerhet ej kunde byggas på ett utmanande uppträdande i utlandet, och var därför en af de förste, som sökte råda konungen till en fredlig hållning och att undvika hvarje förbund af agressiv beskaffenhet. Tyvärr hängaf sig Gustaf Adolf dock småningom åt en nyckfull krigspolitik, hvilken blef Sverges olycka.

Under fälttåget i Pommern följde Fersen konungen dels i egenskap af riksmarskalk, dels för att leda underhandlingarna med de främmande sändebuden. Hela företaget blef såsom bekant en förödmjukelse för de svenska vapnen, och det var nära däran, att Gustaf Adolf till på köpet invecklat Sverge i krig med Preussen. Äfven nu talade Fersen rent språk inför monarken, framhöll vådorna af hans politik och hänvisade till fosterlandets tryckta belägenhet. Häraf kände sig konungen så förnärmad, att han entledigade Fersen från hans diplomatiska göromål och sände honom jämte drottningen tillbaka till Sverge.

De pommerska experimenten voro förspelet till katastroferna åren 1808 och 1809. Fersen tog icke någon direkt del i de stora händelserna; han hade längesedan lämnat sin militära bana, och trogen sina rojalistiska principer, stod han främmande för revolutionsplanen. Han erhöll den 12 mars

befallning af konungen att skyddande stanna hos drottningen ute på Haga, medan denne själf ilade till Stockholm — för att förlora sin krona. „Ni, herr grefve“, yttrade drottningen vid detta tillfälle, „ni, som på nära håll sett, till hvilka ytterligheter ett folk under revolutionens stormar kan låta förleda sig, bör lätt sätta er in i min ställning. Den olycklige Ludvig XVI:s och hans gemåls bilder följa mig oupphörligt.“ Fersen blef äfven den olyckliga furstinnans tröst under de dystra timmar, som nu följde, och sökte, sedan konungens arrestering blifvit bekant, förmå henne att finna sig i det oundvikliga, hvilket ju för öfrigt icke hotade den kungliga familjens personliga säkerhet.

För Fersen kom den stora omhvälfningen knappast mera oväntad än för någon annan regeringen nära stående, med undantag af konungen. De som höllo på legitimitetens rätt, ansågo nu prins Gustaf, Gustaf Adolfs son, vara den ende rättmätige tronarfvingen, då ju faderns fel icke kunde utestänga sonen från tronen. Bland de ifrigaste förfäktarne af denna uppfattning var grefve Fersen. Han förde äfven energiskt den gustavianska sakens talan inom hofkretsarna, i den nybildade rikskonseljen och vid de privata sammankomster, som i saken höllos dels hos riksdrotsen, dels hos andra intresserade, och han understöddes af bl. a. sin broder Fabian v. Fersen, Carl Joh. Adlercreutz, Lagerbring, Stedingk m. fl. Men ständernas beslut i maj 1809 gäckade dessa mäns förhoppningar, och hertig Karl besteg tronen under namn af Karl XIII.

Lika liten framgång hade gustavianerna, när frågan om tronföljarevalet kort efteråt bragtes under debatt i riksdagen. På riddarhuset kämpade ett mäktigt parti med bröderna Fersen och Jakob De la Gardie i spetsen för att frågan skulle uppskjutas, emedan man därigenom hoppades kunna slutligen bereda prins Gustaf väg till tronen. Efter häftiga meningsstrider utföll saken dock såsom bekant sålunda, att den af Adlersparre föreslagne prins Christian August af Augustenburg utkorades till tronföljare.

Dessa Fersens inlägg i tidens brytningar vittna nogsamt om det intresse han nu såsom förut hyste för det allmänna. Visserligen hade han under trycket af sina vemodiga minnen från flydda dagar åldrats i förtid, och privatlifvets lugn hade under de senast förflutna åren lockat honom mer än någonsin. En väsentlig del af sin tid hade han äfven kunnat egna åt sina båda egendomar Ljung och Steninge samt åt sitt hem i det praktfulla Fersenska huset i Stockholm, där hans syster, grefvinnan Piper, gjorde les honneurs, då han ju själf, trogen sin ungdoms ingifvelser, förblifvit ogift. Men hans håg stod fortfarande till gagnrik värksamhet, då det hemska öde, som i det följande skall omtalas, rykte honom bort från en lysande och mer än vanligt framgångsrik bana.

VI.

Prins Christian August eller Carl August, såsom han kallades i Sverge, lyckades genom sitt flärdfria, redbara

väsen snart blifva mycket populär hos den stora massan af nationen. Med mindre sympatiska blickar betraktades han däremot i allmänhet af högaristokratin, hvilken, uppvuxen i traditionerna från Gustaf III:s dagar, genast stötte sig vid hans grofkorniga uppträdande och det omotiverade förakt för etikettens fordringar, som han vid flere olika tillfällen visade. Särskildt den i hufvudstadens societet tongifvande familjen Fersen fann föga behag i den nye tronföljaren. Och det kyliga, ehuru fullt korrekta och värdiga sätt grefve Axel von Fersen för sin del iakttog vid sammanträffandet med Carl August gaf från början anledning till påståendet, att denne blifvit ovänligt och kränkande bemött af den högättade riksmarskalken. Dessa beskyllningar ha aldrig blifvit bestyrkta och vederläggas dessutom redan genom den uppfattning om undersåtens skyldigheter mot monarken, hvilken Fersen städse ådagalagt. Att han i kraft af sitt ämbete såsom riksmarskalk såg sig föranlåten att någon gång göra föreställningar emot kronprinsens uppseendeväckande sidovördnad för gällande hofceremoniel, kan ju icke läggas honom till last. Detta så mycket mindre som Fersen aldrig afvek från den fina världsmannatakt och den chevalereska höflighet, som så väl harmonierade med hans väsende i öfrigt.

Lika litet tog han någon del i de sträfvanden till prins Gustafs förmån, hvilka efter tronföljarevalet förekommo i Sverge. Dessa sträfvanden, som för öfrigt mest bestodo i önskningar och förhoppningar på framtiden, måste förefalla en man med Fersens allvar och pliktkänsla både ogrannlaga och förkastliga. Kort efter Carl Augusts ankomst till Sverge drog han sig dessutom på grund af sjuklighet tillbaka till ett af sina gods i Östergötland, där han i ostördt lugn vistades till medlet af juni 1810, då han återinträdde i utöfningen af sitt höga ämbete.

Omedelbart efter kronprinsens plötsliga slaganfall och död på Qvidinge hed 28 maj 1810 uppdök emellertid det skamliga rykte, hvilket innebar, att han fallit offer för en förgiftning, föranstaltad af gustavianernas och de legitimistiskt sinnades främste representant grefve Axel v. Fersen. Hvar detta rykte hade sin upprinnelse, torde det numera blifva svårt att utröna. Tvänne omständigheter rörande dess uppkomst äro dock särskildt att beakta: å ena sidan den sorg och bestörtning underrättelsen om den populäre tronföljarens död åstadkom i vida kretsar — å andra sidan den fruktan skaparne af 1809 års statsskick nu hyste för att prins Gustafs kandidatur skulle återupptagas. Antagligt synes, att vissa af revolutionspartiets mindre värdiga element haft sin hand med vid ryktets hopkonstruerande i afsikt att göra gustavianerna omöjliga inför allmänheten och sålunda slå mynt af dennas sympatier för Carl August. Att anklagelserna riktades särskildt mot Fersen har i någon mån sin förklaringsgrund dels i pratet om den ovänlighet han visat mot den aflidne, dels äfven däri att Fersen ju var legitimitetens man ex professo. Fersens utprägladt aristokratiska uppträdande och den ståt han vid högtidliga tillfällen utvecklade hade dessutom redan förut satt afund-

sjukan och de förkrympta intelligenserna i rörelse, man fann här ett tacksamt tillfälle att nedsvärta en annars väl sauverad personlighet, glömde eller ville glömma, att Carl Augusts kroppskonstitution och lefnadssätt lämnat alla förutsättningar för ett — äfven af hans läkare förebådadt — slaganfall, och förbisåg, att Fersens redbara karaktär redan i och för sig hade bort fria honom från alla graverande misstankar.

Förgiftningsryktena spredos isynnerhet genom de politiska klubbarna, anonyma skrifvelser och smädelser å husknutarna användes rikligt, och några tidningar, främst „Nya Posten“, skydde ej att genom fabler och andra allusioner gifva fart åt beskyllningarna. Och såsom vanligt i dylika fall vädjade man ej förgäfves till hopens — den „bildade“ såväl som den obildade hopens — lidelser. Upphetsningen blef allmän, och man talade öppet om att upplopp förbereddes till den 20 juni, då kronprinsens lik skulle föras in i hufvudstaden och då riksmarskalken på grund af sin ämbetsplikt var tvungen att närvara vid den högtidliga processionen.

Då hvarken konungen själf eller de som närmast hade att upprätthålla ordningen i staden kunde undgå att få del af ryktet om de tillärnade våldsamheterna, framstår den likgiltighet vederbörande lade i dagen så mycket bjärtare. Konungen synes för sin del hafva antagit, att affären ej skulle utveckla sig synnerligen allvarsamt. Det spända förhållande, som alltid rådt mellan honom och högaristokratin, och det agg han sedan gammalt hyste mot grefve Fersen torde icke häller hafva saknat inflytande på hans hållning den 20 juni. Befälhafvande generaladjutanten i Stockholm, J. S. Silfversparre, hade fått skriftliga ordres af det innehåll, att han ej finge låta trupperna möta våld med våld; syntes sådant „mot förmodan“ blifva nödvändigt, skulle han lämna kommandot åt generaladjutanten för armén, C. Joh. Adlercreutz. Då Silfversparre icke kände sig tillfredsstäld med sina instruktioner och af Adlercreutz mottagit undvikande svar på sin anhållan om kraftigare åtgärder till oordningarnas förebyggande, skyndade han till konungen. „Jag kan“, sade han, „med full visshet förbereda Ers Majestät på att grefve Fersen blir skymfad af folket“. Då säges Karl XIII, „hjälten från Hogland“, hafva svarat: „Det skulle ej skada, om den högdragne herrn finge sig en läxa.“

Grefve Fersen, som nyligen kommit hem från sitt rekreationsbesök i Östergötland, var icke okunnig om de ryktcn, som voro i omlopp rörande „giftmordet“ och hotelserna mot hans person. Han erhöll äfven flere muntliga och skriftliga varningar att icke deltaga i processionen vid kronprinsens likbegängelse. Hans egen kammartjänare, Isberg, hade under påklädningen den 20 juni på f. m. bönfallit, att han måtte stanna hemma, och skalden Oxenstjerna, hans företrädare i ämbetet, infann sig ännu i sista minuten och erbjöd sig att i sin väns ställe denna dag förrätta hans tjänsteåligganden. Men lugn i medvetandet af sin oskuld och drifven af sin starka rättskänsla tvekade Fersen icke. „Om jag undandrager mig

de plikter, som tillhöra min befattning, skall man anse mig brottslig“, sade han, „och vill man åt mitt lif, skall man nog finna vägen till mitt hus. Fruktar styrelsen värkligen oordningar, måste den söka förekomma dem; hvarom icke, gör den sig ju till medbrottsling“. Gripen af stundens allvar tog han ett rörande afsked af sin syster, grefvinnan Piper, med hvilken han städse lefvat i den innerligaste förtrolighet, och var beredd att gå sitt öde till mötes.

Hela Stockholm var denna dag i rörelse. Nyfikenhet och spänd förväntan lästes i allas blickar, och de böljande folkskarorna drogo sig förnämligast ut mot Hornstull, där processionen vidtog kl. 12. Näst framför likvagnen åkte grefve Fersen i egen förgyld statsvagn, försedd med sju höga glasrutor och greflig krona, och hans af livréklädda betjänter ledda sex hvita hästar buro seldon af rödt maroquin, beslaget med brons. Denna ståt, föreskrifven af etiketten, stötte den delvis berusade folkmassan, som redan på Hornsgatan lät höra skymford och hurrarop. Dessa tilltogo i styrka under färden öfver Södermalm och slussen till Kornhamnstorg. Här blef oväsendet ursinnigare, stenar och kopparslantar slungades emot riksmarskalkens vagn, splittrade fönsterrutorna och sårade Fersen i ansiktet. Med bibehållen sinnesnärvaro befalde denne nu kusken att köra snabbare, och under pöbelns skrän och försök att häjda vagnen kom man fram till hörnet af Gråmunkegränden, där hästarna plötsligt urspändes och kusken afsvimmad nedskuffades till marken. Fersen lyckades likväl rädda sig in i ett angränsande hus, där han drog sig undan till ett rum i första våningen.

Hit anlände samtidigt äfven Silfversparre, som efter att hafva växlat några ord med Fersen åter skyndade ut på gatan för att lugna folkmassan. Några hästgardister hade emellertid blifvit uppstälda utanför byggnaden, och Fersen hade varit räddad, så framt ej Silfversparre, af undfallenhet för oväsendet, befalt dem att begifva sig därifrån. Den ögonblickliga följden blef den att en hop våldsvärkare rusade in i huset, störtade sig öfver Fersen, frånryckte honom hans serafimerkappa, värja etc., kastade dessa saker ut till mängden på gatan och misshandlade sitt offer med hugg och slag. Silfversparre lyckades dock ännu engång göra sig hörd, erbjöd sig för att rädda riksmarskalken att föra honom i arrest i och för laglig ransakning och trängde sig ut i det fria, stödjande den utmattade excellensen, hvars yttre företedde en djupt sorglig anblick. Här möttes denne omedelbart af det vildaste larm och dignade slutligen till marken under de slag af käppar och paraplyer, med hvilka han öfverhöljdes, medan Silfversparre rycktes från hans sida och — aflägsnade sig.

Nu infann sig på platsen en man, af hvilken man ju kunnat vänta ett kraftigt ingripande: Carl Johan Adlercreutz. Men sedan denne förmått en del af massan att draga sig tillbaka, ansåg han sig besynnerligt nog hafva fullgjort sin plikt och red vidare, ehuru han hade haft en hel på Riddarhustorget uppstäld bataljon af Svea lifgarde till sitt förfogande. —

Med fara för sina egna lif skyndade strax efteråt tvänne unge officerare, A. G. v. Düben och C. A. Ehrengranat, fram och förde den numera nästan liflösa riksmarskalken till Svea lifgardes linje. Efter ifriga uppmaningar erhöllo de hjälp af de närmast stående gardisterna, ett par subalterner kommenderade på egen risk „fäll bajonett", och det grymma skådespelet hade varit ändadt, så framt ej befälhafvande majoren kontramanderat ordern. Düben lyckades likväl bära Fersen i ett vaktrum i rådhuset, tillslöt dörren och barrikaderade den med sin rygg. Men i nästa ögonblick sönderslogos fönsterrutorna, den ursinniga mängden störtade in och stötte Düben tillbaka. Grefve Fersen släpades nu ut på rådhusgården, och för den nedriga misshandel, för hvilken han här blef utsatt, dukade hans redan brutna krafter under. Hans sista ord sägas hafva varit dessa: „O, min gud, jag beder till dig för mina bödlar, som jag förlåter".

Klockan var då ungefär 2 på dagen.

* * *

Bland de klenoder grefve Fersen i sin dödsstund bar på sig var äfven en dyrbar snusdosa, hvilken af arfvingarna skänktes såsom minne åt den ofvannämde behjärtade Ehrengranat. På lokket af denna dosa fans ett fint miniatyrporträtt af den olyckliga drottning Marie Antoinette, henne, hvars minne Fersen till det sista förblef trogen och som likasom han föll offer för ett vilseledt folks lidelser.

Huru ofta har icke folkopinionen, drifven af en öfverspänd lust att döma och förkättra, framkallat våldsamheter, för hvilka historien blyges? Och likväl — huru litet taga ej mången gång denna opinions ledare lärdom af förgångna tiders brott!

I DE SALIGES BONINGAR.

AF JUHANI AHO.

(ÖFVERSÄTTNING FRÅN FINSKAN AF KARL A. TAVASTSTJERNA).

Det var bärgets gamle gubbe.
hundraåriga Vipunen,
han hade r'en förtjent få
låta dygnena glida
död inunder granens stubbe —
ingen skulle sport och frågat,
dagens släkt ej saknat honom.

Men i ett pörte i skogen
lefde han lugnt på lafven,
fångade fisk i en katsa
nära i träsket med näckros,
hängde sin stångkrok i staken,
lade ut spångar af ungträd —
lefde ur vägen för prästen,
långt ifrån kyrkofolksstigar,
hade sina egna gudar,
tomtar och skyddande andar,
hade sin mäktiga trollkonst.

Svårt det var dock för den gamle,
tungt för den darrhändta åldringen,
och han längtade att lämna
lifvet och dess snöda glädje,
hoppades på Tuonis stuga
hinsides himlarna höga. —
Därom sjöng han sina sånger,
gnolade på gamla runor,
hälften sanna äro dessa,
hälften skådade syner.

—

„Engång gaf jag mig att vandra,
ålderbruten till att stappla,
för att nå till bättre näjder,
och jag rodde öfver fjärden
i en båt, som läkte illa,
funnen mellan strandens stenar.
Vinden pådref, vågen väcktes,
seglet, gjordt af näfver, svällde.

förde fjärran mig från hemmet,
långt till främmande vatten,
in i skydd af måsens udde,
fram till en långgrund vikstrand.

Där gick stig emellan snåren,
smala vägen öppnade sig;
jag fick lust att gå och vandra,
spåren lockade mig längre. —
Öfver villsam kärrmark gick jag,
spångar knarrade för foten,
och jag snafvade i vildskog,
glappade med näfverskorna
uti dy och vattenpölar.
Och jag vandrade en vecka,
famlade i sena kvällar,
trodde ej mig orka längre
utan segna ned på stället,
litande mig till min Fader
som ett rö till skaparn litar. —
Se, då stötte jag på torrmark,
jämn en hed med glesa furor,
hvilka buro hvita märken,
huggna för att visa vägen.

Gissade jag då och tänkte:
skulle Tapios vägen vara,
märkta stråten skogafolket?

Och så slår jag in på vägen,
släntrande längs märkta stråten.
Järpar sprungo flinkt längs stigen,
lilla fågeln svingade sig,
rådde mig att reda grytan,
lägga den däri att koka.

På en stubbe plockade jag
lilla, goda, rara fågeln,
lade järpen ner i grytan,
i en näfverrifva gåfvan.
Sedan jag den ätit hade,
svingade sig fågeln åter,
fjäderhamnen flög och flydde. —
Däraf kunde väl jag gissa,
att jag gick på Tapios vägar
och att Gud mig fågeln sände.

Nu steg hög en ås i höjden,
vacker skog på ömse sidor,
stora, blåa ödemarker!
Jag gick en dag, jag gick tvänne,
men igen på tredje dagen
gjorde sig hungern gällande.

Långs åt vägen sprang en orre,
kuttrade och lyfte stjärten,
rådde mig att reda grytan,
lägga den däri att koka.
Sedan jag den ätit hade,
svingade sig fågeln åter,
fjäderhamnen flög och flydde.
Däraf kunde väl jag gissa
att det var Skaparns fågel,
och att Mielikkis var skogen,
egorna Tapios utmark.

Sen begynte fält att skymta,
väldiga odlade marker,
rågfält gungade af gröda,
hafreåkrar häfde sakta;
skrockande längs vägen sprang en

gråbrunfjädrad tjäderhöna.
tjädern lade jag i grytan,
kokade mig mat af henne;
det var också Skaparns fågel,
skogen Mielikkis villebråd.

Hela dagen går jag framåt,
lätt på foten, god är vägen;
ser jag åt nordväst, i fjärran
öfver markerna där norrut
skiner sol på fält och lundar,
öfver stora svedjeländer,
på ett väldigt bärg med storskog,
färgande dess branter röda
och förgyllande granarna;
boningshusen blänkte vida,
buro på sin takås molnen,
dörrarna som guldet lyste,
och det sken från alla fönster,
brann som blixtar i rutorna;
— det var säkert Tapios himmel
och de saligas boningar!

Frisk blef gubben nu i hågen,
och hans bröst af glädje svälde.
Men hur skall dit fram jag komma,
huru skall jag nå dit öfver?
Ett omätligt kärr med rörvass,
djupt och strandlöst låg emellan;
där fans ingen stig att vandra,
ingen spång var lagd däröfver.

Se, då fann jag under granen
nya, goda skidor redo,
silfverskodd var styfva stafven,
guldbeslagen själfva spetsen.
Skidorna, de löpte smidigt,
utan ansträngning de buro
öfver den sankaste gungfly,
förbi vattendränkta tufvor,
utan ens ett spår att lämna —
farten hven i mina öron,
stänkte dy på mina kinder.
När jag hunnit öfver kärret
hoppar högra skidan af mig,
vänstra fotens skida sätter
flygande sin väg i luften:
däraf kunde väl jag sluta
att de slöjdats af Skaparen,
täljts af store, gamle Fadern.

Jag tog vägen öfver fälten,
uppför stora bärgets sluttning, —
Nu är näjden ren en annan,
hela trakten är förvandlad:
skogen stod i klädeskläder,
dungarna i silke glänste,
granarna i gullkjol lyste,
furorna i silfver blänkte,
och de största och de älsta
buro breda kopparbälten,
asparna i vadmalsrockar,
alarna i hälgdagsbyxor,
granens gren, den sken som månen
tallens topp som själfva solen;
fastän det var sent om hösten
stod i löfskrud lund och dunge,
björken hade mössörontid.
Skogen doftade af sötma,
ödemarkerna af honing,
gärdsgårdsstörarna af klöfver
och af kummin blomsterängen.
Fåglarna i lunden sjöngo,

lärkan jublade i luften,
näktergalarna de slogo.
Jag blef spänstigt lätt i gången,
dansade i näfverskorna —
gärdesgården var af bräden,
grinden kopparsmidd och prydlig,
klingade som tiosträngad
kantele, när upp jag slog den,
ledet var med hägg planteradt
och med björkar uppfartsvägen.

Så kom slutligen den gamle
fram till sökta älsklingsgården:
inga arga rackor skälde,
ingen bandhund reste borsten,
men på gården står ett rönnträd,
tätt vid stugan doftar tallen.
göken gal i rönnens bladvärk,
och i talln en annan svarar.

Husbonden hörde gökarna,
gårdens gubbe kände rösten,
visste att vänta främmande,
långväga kommande vandraren.
Se, där är han ren till mötes,
stiger glädtigt öfver tröskeln!
Lång är rocken hos Tapio,
hvita skägget når till midjan,
mantel har han, gjord af kläde,
och en gördel, snodd af silke, —
bad mig stiga in i stugan,
träda fram uti hans boning.

Stugan är af furu uppförd,
pörtet bygdt af bästa virke,
ugnen ett bärg i sin helhet,
golfvet lagdt af hvita bräder,
bänkarna huggna af aspar,
sparrarna fria från kvistar;
ekorren sprang omkring på sparren,
björnen brummade i kättan,
utsträckt i doftande höet;
stort ett bord stod invid väggen,
dukadt med smör och med hvetbröd,
med det bästa slags piroger
och med stora, söta smultron.

Jungfru Aino bringar ölet,
bär i stäfvan gula mjödet,
bjöd mig stäfvan gladt ur handen,
bad mig dricka mitt lystmäte,
mera än hvad jag förmådde.

Nu tar gamle gubben ordet,
ser på mig i det han säger:
„Var välkommen i min stuga,
du, som gått så många dagar,
sprungit hit så långa vägar!
Att du var på väg, vi viste,
redan ha vi väntat på dig,
badstun ha vi löfprydt för dig,
varma badet är i ordning.“

Tapios dotter Tellervo,
röd om kinden, rund i hullet,
slet ifrån sparren kvastarna,
följde mig till varma badstun,
badstun låg i lä för vinden,
under gran med blom i toppen,
under en susande fura,
kall en källa sprang ur golfvet
och en annan varm ur kättan,

lafven var af klara glaset,
bänkarna porslinbelagda.
Hon slog vatten öfver ugnen,
doftande dess ånga fräste,
gned mig sen med mjuka händer,
smorde mig med välluktsalva,
pratade och log emot mig,
skämtande och barnsligt lustig
narrade hon mig att skratta;
tvättade med varma vattnet,
sköljde mig med det kyliga;
gaf mig sen en linneskjorta,
snodde om mig yllebälte,
slog sin arm om halsen på mig,
kyste mig till slut på munnen.

Ja, så hade jag då badat,
gamle gubben sig förfriskat,
gubben var som nyfödd åter,
smidig som en björk om våren,
spänstig som den unga granen:
kände sina lemmar sträckas,
sina styfva leder mjukna,
starkare än nånsin fordom,
bröstet svälde högt af glädje,
blodet brusade af styrka.

När jag kom igen till stugan,
var alt folket där församladt,
alla saliga vid bordet.
Där är gamle Väinämöinen,
den uråldrige sångaren,
där är smeden Ilmarinen,
store, konstförfarne mästarn
i den himmel själf han smidt sig,
där är veke Lemminkäinen
jämte vackre Kaukomieli
och den olycklige Kullervo,
— hela Kalevalas skara.
Där få sen vi alla äta,
äta, äta, dricka, dricka
alt hvad munnarna förmå det,
brödet tar ej någon ända
hur man än må skära af det,
smöret minskas ej i asken
hur man än må taga af det. —
Sen vi ätit, sen vi druckit,
sedan vi oss nog förplägat,
sjunger Väinö sina visor,
knäpper sakta på kantele
till en vacker tack för festen,
för den goda gårdens håfvor,
för den gode Skaparns gåfvor.

När hans sång har hunnit slutet,
vackra visorna förklingat,
går hela skaran till hvila,
hvarje salig till sin boning.
Gamle Fadern kommer till mig,
talar, sägande sålunda:
„Oinvigde, kom och lär dig,
du, nykomling, du må veta
hur det går till i himmelen,
uti de lyckligas hemvist.“

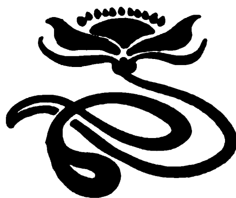
För mig upp till närmsta kulle,
på det skogbevuxna bärget,
slår med handen ut och visar,
pekar med pekfingret på det:
Där var Lapplands vida tundror,
där var Suomis stora udde,
hafvet blänkte långt i söder,

och ett annat långt i väster.
Bad mig sedan sänka blicken,
skåda närmre mina fötter,
och så sade han som följer:
„Gården där är lika gammal
som det smidda himlahvalfvet,
där stå åkrar utan ogräs,
grödan växer utan plöjning,
där är skogen, full af vildbråd,
alltid rik på allsköns byte,
villebrådet bara väntar
ger sig fånget utan jaktdon,
forsen kokar full af laxar,
stora strömmen full af idar,
hvilka simma kapp till grytan —
fågeln kommer själfmant till dig,
fisken går till fots emot dig."

„Skaparns sol den sjunker icke,
stupar ej mot fjärran skogar,
här är evig, vacker sommar,
midsommar, som aldrig slutar;
bladen vissna ej på träden,
kullarna grönska evärdligt. —
Här har du rätt godt att vara,
skönt att låta tiden fara.
Barnen här bli barn för alltid,
unga jungfrur åldras icke,
gubbar lefva såsom gubbar,
blifva icke längre äldre;
alla njuta frid och lycka,
fröjdas långa evigheter.
Var välkommen, var välkommen,
hundra år skall här du stanna!"
Täljde så en spån med knifven,
strax blef det en bod af spånen,
bad mig stiga in och taga
den som egen i besittning.

Boden var så fin och ståtlig,
allra präktigaste boning
under ljusa sommarnätter:
syrsan sirrade i springan,
svalans ungar under taket,
vinden susade så sakta,
västanvind med doft af blommor.

Nu har gubben godt att vara,
farfar koja, där han trifves,
uti faderns gård, den stora,
i de saligas boningar:
ingen nöd och inga sorger,
intet bråk för morgondagen,
han har bröd och han har sofvel,
glädjen bor i stilla sinnet,
lugn en frid i gamla bröstet.

FRANSK RÄTTVISA,

SÅDAN DEN MANIFESTERAT SIG I DREYFUS-AFFÄREN.

AF KONNI ZILLIACUS.

[I och för en klar bild af denna invecklade process, hvaraf Esterhazy- och Zola-processerna endast utgöra underafdelningar, är det nödvändigt att framställa händelserna, icke i den ordning de kommit till allmänhetens kunskap, utan i det sammanhang senare afslöjanden visat att de värkligen tilldragit sig. Tack vare å ena sidan vittnesmål, å den andra af ingen jäfvade påståenden under Zola-processen är detta numera möjligt. Men då utrymmet icke medgifver hänvisning i hvart fall till källan för meddelade uppgifter, måste sådan hänvisning här en gång för alla göras till de stenografiska rättegångsreferaten och andra urkunder, hvilka stå intresserade till påseende hos redaktionen för Ateneum.]

En dag på våren 1894 — antagligen i mars — hämtades till en af den franska generalstabens byråer, den som har spioneriväsendet om hand, ett i små stycken rifvet, på genomskinligt tunt papper affattadt dokument, hvilket påstås hafva blifvit funnet i en papperskorg inom en af de utländska ambassaderna i Paris. Styckena hopsattes och dokumentet befans utgöra en lista eller promemoria — „bordereau“ — öfver en del handlingar rörande militärväsendet, hvilka författaren af listan öfversändt till militärattachén vid ambassaden i fråga. Sedermera uppgafs allmänt, äfven officiöst, att saken gälde Tysklands beskickning.

Bordereau'n fotograferades och underkastades olika jämförelser, prof, undersökningar för att få reda på författaren. Numera öfversten vid generalstaben, markisen du Paty de Clam, påstås först hafva påpekat likheten mellan bordereau'n

och handstilen hos den till generalstaben tillkommenderade artillerikaptenen Alfred Dreyfus. Uppgiftens trovärdighet bestyrkes däraf att du Paty de Clam erhöll och mottog uppdraget att värkställa den förberedande undersökningen och samla bevis mot den misstänkte.

Han fullgjorde sitt värf med sällspordt nit, lät arrestera den han själf angifvit, innan ännu annat än misstankar mot denne förefunnos, och sökte därefter förfullständiga bevismaterialet, bland annat genom moralisk tortyr af fru Dreyfus. Markisen-angifvaren gjorde upprepade besök hos den olyckliga kvinnan, som icke tilläts någon förbindelse med sin man, försäkrade henne att dennes skuld var fullt bevisad, nämde honom aldrig utan epitet som „usel förrädare", „skurk" och andra liknande, alt i hoppet att hustrun genom någon oförsiktighet skulle gifva honom nya vapen mot mannen. Planen misslyckades likvisst, och lika litet lyckades du Paty de Clam finna ens indicier mot den arresterade vid husundersökningen i dennes hem.

Dreyfus ställdes inför krigsrätt, anklagad för landsförräderi. Anklagelseakten var författad af öfverstelöjtnanten Besson d'Ormescheville, men hölls liksom alt annat rörande processen till en början hemlig. Numera föreligger den dock i tryck och visar att författaren i sådan grad besjälats af lusten att se den anklagade fäld, att han anfört såsom „moraliska bevis", indicier, mot denne bland annat rena orimligheter, t. ex. att kaptenen Dreyfus talade både tyska och italienska, att han egde ett ovanligt godt minne och en smidig karaktär, hvarför „således kapten Dreyfus var särskildt egnad till den skamliga mission" han utfört. Till och med regeringens ombudsman i målet fann sig, efter det svarandeadvokaten Demange uttalat sig om de „moraliska bevisen", tvungen till medgifvandet att dessa betydde ingenting, „men", tillade han, visande ett dokument åt rätten, „detta återstår och det är tillräckligt."

Dokumentet var bordereau'n. Fem handstil-experter hade satts i tillfälle att uttala sig därom. Gobert, franska bankens expert, förklarade att den lika väl kunde vara skrifven af någon annan som af Dreyfus, en annan expert sade bestämdt att Dreyfus icke var författaren, men trenne försäkrade att listan var af honom. Af dessa tre var den förnämste den kände Bertillon, uppfinnaren af den antropometriska metoden att identifiera brottslingar, och hans bevis för att Dreyfus skrifvit bordereau'n bestod af en demonstration, för hvilken låg till grund ett slags fästningsplan med löpgrafvar, bastioner, underjordiska gångar och annat i den vägen. Nyckeln till denna rebus — ty en sådan var hans bevis — hade han funnit på ett läskpapper med aftryck af ett bref skrifvet af den anklagades bror, hvars stil Bertillon påstår kapten Dreyfus hafva efterapat. Mera kunde han under Zola-processen icke förmås att säga i sak, men hans öfriga uttalanden och uppträdande bekräftade alla åhörares uppfattning att herr Bertillon är vansinnig och sannolikt varit det under en följd af år.

En annan expert — herr Teyssonnières — demonstrerade däremot på ett sätt som krigsrätten kunde begripa, att

Dreyfus alldeles otvifvelaktigt författat bordereau'n, därom var herr Teyssonnières fullkomligt säker. Under Zolaprocessen kom det dock tyvärr i dagen att denne redan någon tid, förrän han anlitades af krigsrätten, blifvit af civil domstol för försök till penningeutprässning utstruken från listan på edsvurna domstolsexperter. I öfrigt beträddes han också under målet mot Zola med uppsåtlig lögn inför rätta, det vill säga med mened. Och den tredje af de experter, som uttalade sig för Dreyfus' skuld, förklarade på tillfrågan af Zola's advokat att han ansåg hvarken sig själf eller någon annan grafolog kunna uttala ett så afgörande omdöme om en handstil, att endast därpå kunde fotas ett fällande utslag. Detsamma hade han sagt inför krigsrätten.

EMILE ZOLA.

Ingen af de få närvarande, som icke var medlem af generalstaben, trodde häller att Dreyfus, då han enständigt förnekade all brottslighet, skulle kunna fällas på sådana bevis. Hans advokat var ända i det sista öfvertygad om att utslaget skulle bli frikännande, och till och med rättens medlemmar syntes tveksamma, ehuru de å andra sidan vägrat att inkalla ett par vittnen dem Dreyfus åberopat. Krigsrätten drog sig tillbaka för att öfverlägga, återvände om en stund till domsalen — och förklarade enhälligt Dreyfus skyldig. Han dömdes till utstrykning ur arméns rullor och lifstidsförvisning.

Den dömde bedyrade ännu en gång högtidligt sin oskuld, upprepade enskildt bedyrandet för sin hustru och sin advokat samt ytterligare både före och omedelbart efter den nesliga utstrykningsceremonin, men naturligtvis förgäfves. Domen var fäld och sattes i värkställighet.

Till en början drogs utslagets rättvisa icke offentligt i tvifvel af fransmän, ehuru väl af andra. Men småningom började uttryck af tvifvel göra sig hörda också inom Frankrike själft. Man på-

pekade främst att ingen ens af den dömdes hätskaste fiender kunnat på rimligt sätt förklara, hvarför en man i hans ställning skulle gjort sig skyldig till ett sådant brott. Alfred Dreyfus var rik, lyckligt gift, en erkändt skicklig officer, i allo berättigad att hoppas fortsättning på sin ovanligt goda carrière. Men därjämte var han jude, tillade man, den första af sin ras, som lyckats vinna inträde vid generalstaben, där man icke sett honom med vänliga ögon. Judehataren Drumont var den första, som i sitt blad „La Libre Parole" tillkännagifvit att en judisk officer gjort sig skyldig till förräderi och som sedan tid efter annan lämnat meddelanden om den förberedande undersökningen, meddelanden dem han knappast kunnat erhålla af någon annan än ledaren af denna undersökning, du Paty de Clam.

Vidare påpekade man att dåvarande krigsministern, general Mercier, tillåtit sig utöfva ett lika taktlöst som lagvidrigt tryck på krigsrättens medlemmar i och genom en intervju han beviljat en af „Le Figaro's" redaktörer, hvilken han — en månad förrän domen föll — högtidligt försäkrat att Dreyfus utan minsta tvifvel var skyldig. Fälda af högsta chefen för den militära hierarkin kunde sådana ord icke annat än invärka på de underordnade i krigsrätten, men väckte därför också förtrytelse hos alla, som ville och vågade tänka fritt.

Tvifvel på den dömdes skuld begynte dyka upp, icke allenast samtalsvis utan också i prässen, ehuru man, då rättens förhandlingar varit strängt sekreta, icke hade annat än rykten att lita på. Men ryktena spriddes alt vidare, tviflarne blefvo flere. Minister- och generalstabsvänliga tidningar försäkrade gång på gång att fullständiga bevis på den dömdes skuld förelågo, ehuru de icke kunde offentliggöras, emedan de berörde så ömtåliga statshemligheter, att Frankrike kunde störtas i ett blodigt krig ifall de yppades. I två år vidhölls denna taktik, men försäkringarna båtade icke. Krigsministeriet och generalstaben funno sig stå såsom anklagade inför en opinion, visst icke allmän, men egande tillräckligt af upplyst lifskraft att dagligen vinna terräng. Det blef nödvändigt att göra något.

I september 1896 meddelade tidningen „L'Eclair", generalstabens officiösa organ, att bland bevisen mot Dreyfus funnits ett bref, hvilket uppsnappats på posten under dess väg från en utländsk militärattaché till en annan, hvilket var affattadt i chifferskrift och innehöll meningen: „Cet animal de Dreyfus devient trop exigeant." Men brefvet hade på grund af dess extra sekreta beskaffenhet icke upptetts inför sittande rätt utan först under öfverläggningen om utslaget.

Meddelandet gjorde starkt intryck på massorna, men tänkande individer påpekade genast dess misstänkta natur. „L'Eclair" måste endera ha låtit stjäla det extra sekreta brefvet från de hemliga arkiven, eller också hade någon medlem af generalstaben själf utlämnat en afskrift däraf. Det förra antagandet var omöjligt, då vederbörande i så fall ovilkorligt skulle anstält undersökning om dokumentets försvinnande, det senare åter visade att Dreyfus' anklagare och domare icke kände sig fullt säkra, erforo ett behof att försvara sig. Men

i och genom detta försvar erkände de sig hafva öfverträdt lagens föreskrift att *alt* bevismaterial skall delgifvas den anklagade och hans advokat. De bevisade själfva att domen var åtminstone formelt olaglig.

Senare har ådagalagts att det omtalade, viktiga brefvet var en privatskrifvelse från den tyske militärattachén Schwarzkoppen till den italienske dito Panizzardi, handlande endast om enskilda angelägenheter och slutande med ett postskriptum: „Cette canaille de D.... est-il toujours aussi exigeant?" „L'Eclair" och dess meddelare hade farit fram med uppenbar osanning — ingen chifferskrift och icke namnet Dreyfus, blott initialen D. Misstankarna mot generalstaben, därifrån meddelandet utgått, ökades betydligt, ehuru alla försök att utreda saken strandade mot vederbörandes vägran att officielt upplysa något om de „hemliga förhandlingarna". En laglig anhållan om revision eller annullerande af processen kunde icke fotas på en oansvarig tidningsuppgift. Men diskussionerna för och mot togo ny fart. Något mera måste göras för att stäfja dem.

LABORI.

Den 10:de november samma år offentliggjorde tidningen „Le Matin" ett fac-simile af bordereau'n jämte ett annat af Dreyfus' handstil under öfverskriften: „Preuve définitive — il faut en finir". Att detta så ytterst „hemliga" dokument meddelats bladet af den förut omnämda grafologen Teyssonnière är numera tämligen säkert. Han har själf uppgifvit sig en dag hafva funnit handlingen i ett pakett, lämnadt på bordet i hans förrum, men hvem som lämnat det åt honom för „Le Matin's" räkning har icke utredts. Den fotografiska kopia han användt under Dreyfus-undersökningen hade nämligen omedelbart återstälts till krigsministeriet, därifrån „pakettet" således måste kommit.

Huru som hälst var afsikten tydligen att en gång för alla göra slut på tviflen om den förvistes skuld, men det lyckades alldeles icke. Tvärtom menade man att den tyska militärattachén blifvit illa lurad, ifall han värkligen betalt något för de handlingar listan upptog, frågade

sig hvarför och på hvad sätt offentliggörandet af sådant skräp kunnat innebära någon krigsfara för Frankrike, och sade slutligen helt högt att bordereau'n alls icke liknade Dreyfus' handstil så mycket, att han endast på den grund kunnat förklaras skyldig.

Det var icke häller enbart på grund af bordereau'n, svarade generalstabens tidningar. Andra — naturligtvis hemliga — bevis funnos, ojäfaktiga bevis. Uttalandena i dessa blad blefvo alt bestämdare och på samma gång alt ursinnigare mot dem, som vågade uttrycka tanken att en öppen revision af processen kanske sist och slutligen vore den enklaste utvägen att få den invecklade saken klar. Slutligen påstods det till och med från generalstabshåll att Dreyfus själf skulle under utstrykningsceremonin bekänt sin skuld med orden: „om jag också utlämnat dokument, så har jag endast gjort det i utbyte mot andra, viktigare". Detta skulle han yttrat åt kaptenen Lebrun-Renault, som genast meddelat det åt en annan officer, den där i sin tur lämnat den viktiga underrättelsen åt de närvarande tidningsmännen.

Dreyfus' vänner protesterade ögonblickligt mot historien. Den måste vara osann, påstodo de, då ju den dömde både före ceremonin och omedelbart efteråt, i det han på återväg till fängelset passerade gruppen af tidningsmän, högt bedyrat sin oskuld. Och tidningsmän upplyste att de anhållit att få höra kapten Lebrun-Renault själf bekräfta det dem gjorda meddelandet, men att han ej velat upprepa det. Senare har han icke häller, oaktadt alla uppmaningar, låtit förmå sig att offentligt erkänna uppgiften, ehuru han å andra sidan lika litet förnekat den.

Ingen kunde under en längre tid fatta hvarför generalstabsbladen på hösten 1896 på en gång blefvo så agressiva i sitt försvar af den fälda domen öfver Dreyfus, hvarför „hemliga" dokument och meddelanden om de lika hemliga krigsrättsförhandlingarna delgåfvos allmänheten. Men också det har numera kommit i dagsljuset.

I början af maj 1896 hämtades till generalstaben, där numera öfverste Picquart då var chef för byrån för spioneriväsendet, en ny skörd från samma ambasads papperskorgar, där bordereau'n i tiden blifvit funnen. Skörden innehöll bland annat äfven stycken af ett telegramkort, hvilket hopfogades och befans vara ett meddelande adresseradt till „le commandant" — majoren? — vid infanteriet Walsin-Esterhazy. Innehållet af kortet var i sig självt af likgiltig natur, men bevisade att författaren — den tyske militärattachén — stod i förbindelser med adressaten på annan än vanlig umgängesfot. Att kortet rifvits sönder i stället för att anförtros åt posten, kunde ju förklaras så, att Esterhazy råkat infinna sig på besök och personligen fått del af meddelandet. Han påstås hafva mer än en gång setts besöka Schwarzkoppen.

Picquart ansåg misstänkligt att en fransk officer underhöll närmare förbindelser med en man, hvars ställning icke var annan än den af „officiell spion", och anstälde, såsom honom ålåg, efterforskningar rörande Esterhazy, hvilken han alls icke kände. Alt hvad han

erfor stärkte misstankarna, Picquart skaffade sig prof på Esterhazy's handstil och såg genast likheten mellan denna och den i bordereau'n, hvilken han haft i händer. Han ansåg sig böra inhämta andras åsikt och vände sig först till experten Bertillon, hvilken vid första ögonkast på stilprofvet förklarade det vara stilen i bordereau'n, men tillade: „judarne ha således ändtligen, sedan de sökt i ett års tid, lyckats finna en stil, identisk med den i bordereau'n!" Picquart visade därpå stilprofven åt du Paty de Clam, och denne försäkrade omedelbart att stilen härrörde från Mathieu Dreyfus, du Paty de Clam hade ju från början påstått att den dömde kopierat sin brors stil.

ALFRED DREYFUS.

På grund af de två samstämmiga, ehuru olika förklarade, uttalandena att stilen var densamma som i bordereau'n — med andra ord att Esterhazy skrifvit denna — anmälde Picquart om sina misstankar hos sina förmän. Dessa medgåfvo att de voro grundade, en af dem — general Gonse — yttrade till och med i ett bref, som numera blifvit tryckt: „det är ju icke längre fråga om att bevisa sanningen, utan om att förbereda lämpligaste sättet att offentliggöra den". Picquart kom snart så långt i sin undersökning, att han ville låta häkta Esterhazy, men råddes af sitt chefskap att „ännu icke taga något oåterkalleligt steg".

Då kom „L'Eclair" med sitt meddelande om det hemliga aktstycket, som förelagts rätten under öfverläggningen om domen. Meddelandet väckte enligt beräkning en storm af förbittrad diskussion, hvilken ökades då „Le Matin" senare offentliggjorde sitt fac-simile af bordereau'n. Vederbörande chefer vågade under den öfverväldigande opinionen mot Dreyfus icke ens tänka på att låta revidera hans process, Picquart's omedelbara yrkande på en undersökning om hvem som utlämnat de sekreta handlingarna lämnades utan afseende, och han själf skickades på en „mission", hvilken förde honom genom olika franska gränsdistrikt ända ned till Tunis, där han erhöll ett befäl. Hans undersökning rörande Esterhazy nedlades och själf ställdes han under formlig polisuppsikt. Endast helt få personer hade reda på hans misstankar mot Esterhazy,

en af dessa få måste vara den, som genom meddelandet till tidningarna sökt afstyra en revision, och denne ene måste klarligen vara någon af dem, som bidragit till domen öfver Dreyfus.

Om någon tid kom Picquart under fund med att man på hans forna byrå öppnade hans enskilda korrespondens och att vederbörande med undanflykter besvarade alla frågor om hans återkomst, själf hade han förbundit sig att icke meddela något om sin „mission". Ett bref till en af hans forna underordnade med uppmaning att ändtligen sluta med osanningarna och tala rent ut om hans kvarstannande i Tunis besvarades med antydningar om grofva indiskretioner, till hvilka Picquart skulle gjort sig skyldig, medan han förestod byrån för spioneriväsendet. Då anhöll han om permission och kom till Paris för att vidtaga nödiga åtgärder till försvar mot intrigerna. Sina enskilda papper anförtrodde han åt advokaten Leblois och meddelade denne alt annat saken rörande, som icke var af sekret natur. Leblois åtog sig att ingripa i händelsernas gång, om och när det blefve nödvändigt, och Picquart återvände till Tunis — detta på sommaren 1897.

Icke så alldeles långt därefter begynte rykten dyka upp om att senatorn Scheurer-Kestner, en af senatens vicepresidenter, till den ene och andre uttalat tvifvel om rättvisan af domen öfver Dreyfus. Ryktena bekräftade sig och togos till tals af tidningarna, hvilka en dag senaste höst viste berätta att Scheurer-Kestner icke allenast förklarat sig öfvertygad om den förvistes oskuld, utan också sagt sig känna namnet på den värklige brottslingen. Det blet ett förfärande larm i alla generalstabsvänliga, alla antisemitiska och en mängd andra blad, den elsassiske senatorn öfveröstes med nedrigheter sådana ingen annan präss än den franska tillåter sig trycka, och jämte honom enhvar annan, som blott vågade tänka att han möjligen hade skäl för sina ord. Scheurer-Kestner svarade intet och tog till en början intet vidare steg.

Det var emellertid sant att han på grund af enskilda tvifvel sedan någon tid anstält forskningar i Dreyfus-affären. Hans tillgöranden hade blifvit bekanta, och på grund af dem hade Leblois, Picquart's advokat, vändt sig till Scheurer-Kestner och meddelat honom de starka skälen till misstankar mot Esterhazy. Det spridde ljus öfver alla punkter, som dittils förefallit dunkla, Scheurer-Kestner förelade krigsministern Billot de resultat han vunnit och bad denne bevekligen att på egna och regeringens vägnar taga initiativet till en revision af den olyckliga processen.

General Billot gjorde endast halfva medgifvanden men fordrade af Scheurer-Kestner löftet att icke röra sig i saken under de närmaste två veckorna — måntro krigsministern skulle behöft så lång betänketid, såvida afgörande och fullständiga bevis mot Dreyfus förelegat? Scheurer-Kestner höll bokstafligen sitt löfte, oaktadt det smutskastande, för hvilket han utsattes i prässen, men Billot bröt sitt ord att meddela hvad han beslutat. Det var då Scheurer-Kestner, för att framkalla ett afgörande, beslöt interpellera regeringen, detta så mycket hällre som en annan händelse af vikt inträffat.

Under den nya, hetsiga diskussionen för och mot hade äfven nya fac-simile upplagor af bordereau'n offentliggjorts, och en dag råkade bland andra en börsmäklare Castro köpa ett exemplar. Han hade förut stått i affärskorrespondens med Esterhazy och kände sig genast slagen af likheten mellan sin klients stil och den i bordereau'n, hvarför han anstälde noggranna jämförelser och meddelade resultaten åt Mathieu Dreyfus. Denne vände sig till Scheurer-Kestner, men först då Mathieu Dreyfus namngaf föremålet för sina misstankar, medgaf senatorn att hans öfvertygelse gälde samma person, Esterhazy. På grund häraf inlämnade Mathieu Dreyfus någon dag senare till krigsministern en skrift, hvari han angaf Esterhazy såsom upphofsman till bordereau'n.

DEMANGE.

Scheurer-Kestner, som icke ansåg sig böra, genom blottande af alla skäl för sin tro, gå krigsrättens undersökning i förväg, hade en svår dust att utstå då han interpellerade krigsministern, men lyckades dock förmå denne till ett uttryckligt löfte att låta framlägga bordereau'n i original under processen mot Esterhazy.

Jäsningen i Paris blef oerhörd i mån som alt detta vardt kändt. „Le Figaro“ tryckte några privatbref af Esterhazy, hvilka denne gifvit rent vanvettigt uttryck åt sitt hat mot fransmännen, mot den franska armé han själf tillhör och icke minst mot arméns chefer. Andra bedröfliga detaljer om honom offentliggjordes, hans regementskamrater uttalade de mest ofördelaktiga omdömen, en general i armén meddelade att han en gång sett sig nödsakad att utstryka en falsk, berömmande notis från Esterhazy's själfgjorda meritförteckning. Men samtidigt försäkrade hela den generalstabsvänliga och antisemitiska prässen bestämdare än någonsin att intet tvifvel kunde råda om Dreyfus' skuld, historierna om hemliga bevis af olika slag, om bekännelser och annat trycktes om och om igen. Och till ett godt slut meddelade Esterhazy själf genom tidningarna att han medels ett anonymt bref långt förut blifvit underrättad om den „komplott“, som var i görningen mot honom, att en „beslöjad dam“ stämt ett möte och lämnat honom ett dokument, hvilket fullständigt bevisade

Dreyfus' skuld, följaktligen hans, Esterhazy's, oskuld. En hel del folk endast skrattade åt de melodramatiska enskildheterna, men de som det gjorde viste icke hvad alt en fransk krigsrätt kan svälja — om den vill.

Picquart kallades såsom vittne från Tunis, där också han fått emottaga några anonyma bref och telegram, ögonskenligen afsedda att förmå honom till tystnad rörande Esterhazy, hvilken själf skrifvit — och undertecknat — ett bref till Picquart samt vid stafvandet af dennes namn begått ackurat samma fel som en af de anonyme. Ett af telegrammen var undertecknadt med fröken de Comminges' förnamn, Blanche, en dam, i hvars familj Picquart länge umgåtts på förtrolig fot. Likaså hade du Paty de Clam, som litet emellan skymtar fram i den dunkla bakgrunden, i tiden plägat umgänge hos familjen de Comminges, men sett sig tvungen att upphöra därmed efter en tvifvelaktig brefhistorie, i hvilken han också låtit en beslöjad dam uppträda — märkvärdigt nog till och med på samma punkt bakom industripalatset, där Esterhazy's beslöjade sköna öfverlämnat det s. k. beviset mot Dreyfus.

Vid ankomsten till Paris fann sig Picquart behandlad, alls icke såsom vittne, utan såsom anklagad. Detektiver följde honom på hvart steg, husundersökning hade företagits i hans kvarter, ett värkligt polisförhör anstäldes med honom, hans förmän visade genom hela sitt bemötande att de ansågo honom skyldig till någon grof förseelse.

Så började processen mot Esterhazy, som lämnats på fri fot, ehuru mänskligt att döma indicierna mot honom voro långt starkare än förut mot Dreyfus, hvilken omedelbart häktats — men så hade ju icke häller den beslöjade damen kunnat uppträda om han arresterats i tid. Anklagelseakten var egentligen riktad mot vittnet Picquart, medan den faktiskt utgjorde ett ifrigt försvar för den anklagade Esterhazy. De viktigaste indicierna mot denne voro helt enkelt utlämnade, och för de öfriga anförde akten omedelbart själf de bästa möjliga ursäkter. Rörande bordereau'n medgaf Esterhazy att handstilen däri var „förfärande lik“ hans egen, men förklarade likheten så, att Dreyfus kalkerat de enskilda orden från olika skrifvelser af honom, Esterhazy, dem förrädaren vetat skaffa sig. Oafsedt nu den ringa sannolikheten af förekomsten i vanliga skrifvelser af de tekniska termer och namn bordereau'n innehöll, är det väl tydligt att Dreyfus icke skulle kalkerat en annans stil annat än för att afvända möjliga misstankar från sig själf och att han således skulle riktat misstankarna mot Esterhazy, då han såg sig anklagad. Men icke förty biträdde tre experter Esterhazy's åsikt — att det var hans stil riskerade icke ens de förneka — anklagelseakten gjorde likaså och krigsrätten hade ingenting att invända. Esterhazy blef frikänd, varmt lyckönskad af rättens medlemmar, omfamnad och kyst af en närvarande general — alt till omätligt jubel för hela den präss, som på förhand förklarat honom oskyldig. — Ja, tilläggas bör måhända att, då vittnesförhören fortskridit så långt, att man hvarje minut väntade högintressanta af-

slöjanden, förhandlingarna på en gång förklarades hemliga. Man proklamerade „le huis clos“ och allmänheten fick ingenting vidare veta.

Det oaktadt blef det emellertid snart bekant att det dräpande beviset mot Dreyfus, Esterhazy's „document libérateur“, var intet annat än det kända, först af „L'Eclair“ tryckta brefvet med frasen „Cette canaille de D.....“ För andra gången sedan Dreyfus blef dömd hade brefvet således krupit fram ur krigsministeriets hemliga arkiv, utan att man ens på allvar sökt taga reda på huru det tillgått — omöjligt är det ju icke att vederbörande ha för noga reda på det för att ställa till en undersökning.

WALSIN-ESTERHAZY.

Utgången af Esterhazy-processen, mest dock sättet för dess handläggning, stärkte öfvertygelsen hos det tänkande fåtalet att man till hvarje pris ville kväfva sanningen. Kraftigast uttryckte sig denna öfvertygelse genom Emile Zola's världsbekanta bref till republikens president, däri författaren så skarpt angrep alla, som bidragit till Dreyfus' fällande och till den frikännande domen öfver Esterhazy. Nu måste ändtligen hela sanningen fram, antog man. En process mot Zola kunde icke undvikas, han måste tillåtas bevisa hvad han sagt. Men de som det trodde kände icke fransk rättvisa i alla dess skiftningar.

Med undantag af helt få blad fradgade tidningarna af raseri mot Zola, det var som om en af Paris' hufvudkloaker öfversvämmat och sökt sig utlopp genom prässen, och det blef värre dag för dag, medan vederbörande togo sig grundlig betänketid för att besluta sig för åtal. Och när beslutet omsider fattades plockade man ut ur Zola's digra skrift endast några få rader, för hvilka man yrkade ansvar. Han skulle åtalas blott för de meningar, hvari han sagt att krigsrätten i Esterhazy-målet mot bättre vetande och på befallning frikänt en skyldig. Begränsningen af åtalet vidtogs för att icke gifva Zola tillfälle till en faktisk, om också icke formell revision af processen mot Dreyfus, uppgaf krigsministern-åklagaren. För det man icke vågade låta sanningen blottas, sade man från motsatt håll. Och nekas kan väl icke att agitationen med ens

skulle kväfts genom ett enda afgörande bevis mot den förviste — om det kunnat framläggas. Under sådana utsikter begynte processen.

Den första rättegångsdagen upptogs helt af förberedelser, förpostfäktningar, af hvilkas utgång man redan kunde härleda det slutliga resultatet. Rätten understödde i allo allmänna åklagaren van Cassels yrkande att inga vittnesmål skulle få afhöras, inga bevis framläggas utanför de trånga rålinjer det begränsade åtalet utstakat. Labori, Zola's advokat, framhöll fåfängt att hans klients brottslighet icke kunde härledas ur ett enstaka uttryck i en skrift, hvilken i sin helhet hade ett enda syfte, att alla punkter däri oskiljaktigt hörde tillsamman. Ingen kunde bevisa att krigsrätten i Esterhazy-målet på befallning sökt skyla rättens i Dreyfus-processen illegala dom, genom att mot bättre vetande frikänna en skyldig, utan att bevisa att den första domen var olaglig, att Esterhazy var skyldig och således Dreyfus oskyldig. Labori's yrkanden förkastades, rätten skred till vittnesupprop.

Nästan alla militära och en mängd andra vittnen hade uteblifvit af allehanda olika skäl, hvarför Labori anhöll om deras inställande, i ett par fall om utrönande genom läkare af hälsotillståndet hos dem, hvilka anfört sjukdom såsom ursäkt. Ett af dessa fall gälde fröken de Comminges, som kunnat meddela ett och annat om du Paty de Clam's beslöjade damer, och däraf gjorde den Zola-fiendtliga prässen ett stort nummer. Enstämmigt uttalade den följande dag sin afsky för Labori's „usla" försök att „draga en ung, oskyldig flicka inför domstolen", hvarför Labori såg sig föranlåten upplysa att den „unga flickan" skådat icke mindre än femtiofem vårar.

Under andra rättegångsdagen vidtog förhöret af vittnena. Först inkallades fru Lucie Dreyfus, men hon förbjöds omedelbart af domstolen att besvara Labori's frågor. Republikens förre president Casimir-Perier kunde på grund af sin ställning icke upplysa något i sak. Senator Scheurer-Kestner däremot meddelade, huru han gradvis kommit till öfvertygelsen att icke Dreyfus, men Esterhazy skrifvit bordereau'n, förklarade sig innehafva kopior af bref från general Gonse till Picquart, gillande dennes åtgöranden för att bevisa Esterhazy's brottslighet, och anhöll om att få uppläsa utdrag ur dessa bref, men också det afböjdes af rätten.

Tredje dagen hördes hufvudsakligen militärer, först stabchefen, general de Boisdeffre. Han tillfrågades om arten af det dokument Esterhazy mottagit af den beslöjade damen, inlämnat till krigsministern och åberopat såsom bevis på sin oskuld. „Dokumentet berör Dreyfus-affären, jag kan ingenting säga därom", var alt Labori kunde framlocka. På samma sätt besvarades alla andra frågor, afsedda att bringa något ljus, alt generalen kunde och ville göra var att personligen försäkra att Dreyfus var brottslig. Följde så general Gonse, som icke häller svarade någonting i sak, han var bunden af „tjänstehemligheten" — i bredd med hvilken den franska vittneseden synes väga mycket ringa. Generalen sökte likvisst också bortförklara andemeningen i sina bref till Picquart, af hvilka ett par samma dag synts i

tryck, men misslyckades totalt. Därnäst kom major Lauth, afgaf ett vittnesmål egnadt att stämpla Picquart såsom lögnare, förfalskare och menedare, men vägrade att besvara frågor rörande hufvudsaken. Likaså arkivarien vid generalstaben Gribelin, båda dessa förut Picquart's underordnade vid byrån för spioneriväsendet. Förre krigsministern, general Mercier, svor också att tala sanning, men började med en förklaring att han icke läst den s. k. anklagelseakten mot Esterhazy — hvilket ju är märkligt nog, då man besinnar Merciers förhållande till Dreyfus-affären i dess helhet — och vägrade därpå att besvara en enda fråga i sak, teg ännu då Labori bad honom med ett enkelt ja eller nej en gång för alla afgöra frågan huruvida just han, Mercier, delgifvit krigsrätten ett dokument under öfverläggningen om domen öfver Dreyfus. Men i stället försäkrade generalen „på sitt ord som soldat“ att Dreyfus blifvit rättvist och lagligt dömd — och publiken applåderade. Kanske skulle den applåderat också om någon på sitt ord som handelsagent, slaktare eller idkare af annat näringsfång, försäkrat något, i stället för att enligt sin ed omtala hela sanningen — kanske, kanske icke. Förre justitieministern Trarieux utlät sig dock, trots domstolens motsträfviga hållning, tämligen öppet om Dreyfus-affären, beskref huru misstankar hos honom uppstått om domens rättmätighet, utredde de omständigheter, som förvandlat misstankarna till öfvertygelse, meddelade alla detaljer om det ovärdiga intrigspelet med falska bref och telegram mot öfverste Picquart, bevisade klart att inga andra än tjänstemän vid generalstabens byrå för spioneriväsendet kunnat afsända dessa bref och telegram, och omtalade slutligen de resultatlösa steg han tagit både hos krigsministern Billot och hos konseljpresidenten Méline för att förmå dem att skipa rättvisa.

Under den fjärde sessionen kom ingenting af vikt i dagen. Advokaten Salles, hvilken direkt af en medlem af Dreyfus-krigsrätten hört att den fällande domen berott på ett dokument Mercier meddelat under öfverläggningen om utslaget, hade inkallats af Labori, men förbjöds af rätten att lämna upplysning härom och teg. Ombedd att endast uttala ett nej, ifall saken icke förhöll sig så, som från Zola's sida uppgafs, teg Salles fortfarande. Efteråt afhördes en general, de Pellieux, hvilken påstod att de fac-similen af bordereau'n allmänheten sett voro så litet lika originalet, att de voro föga bättre än förfalskningar. Påståendet jäfvades senare af en mängd trovärdiga vittnen och återtogs slutligen i hufvudsak af generalen själf.

Alla dessa dagar hade upphetsningen i Paris varit i jämt stigande, hela trakten kring Palais de justice hölls besatt af militär och polis, mot slutet af rättegångssammanträdena afstängdes de närmaste gatorna helt och hållet för den vanliga samfärdseln, både inom och utanför domsalen demonstrerades för och mot — mest emot — och Zola måste använda en sidoingång för att komma till och ifrån rättens lokal. Det språk, som fördes mot honom i prässen, hade så retat pöbeln att han säkert skulle slitits i stycken om han fallit i dess händer. Men från och med den

femte dagen begynte det se ut som om sinnena i någon mån lugnat sig, och lugnet räckte sedan så godt som till slutet af processen.

Denna femte rättegångsdag kännetecknades af början till en ny taktik af generalstaben — uttrycket användt kollektift för krigsministeriet, regeringen, antisemiterna och den egentliga generalstaben — en taktik, som bestod däri att hvarje dag en högre officer uppträdde inför rätten med ett tal, afsedt att förtaga intrycket af de för Zola gynnsamma omständigheter, som framkommit dagen förut. Den femte sessionen inleddes med en anhållan af de Pellieux att få „komplettera sitt vittnesmål" — så lydde den tekniska term, hvilken med domstolens goda minne ända till slutet användes för det formvidriga förfarandet. Kompletteringen bestod denna gång af ett försök att på förhand förringa trovärdigheten af Picquart's vittnesmål, men försöket kröntes blott af ringa framgång. Tvärtom bevisade Picquart utan synnerlig möda att han varit föremål för intriger, hvilka icke kunnat ha annat syfte än att försvåra eller omöjliggöra bevisningen mot Esterhazy. Vidare ådagalade han att majoren Lauth i sitt vittnesmål farit fram med osanning samt dref vittnet öfverste Henry därhän, att den värde öfversten ej såg någon annan undflykt undan tvetalan än ett brutalt „ni ljuger", utslungadt mot hans forne chef Picquart, till hvars efterträdare såsom chef för spioneriväsendets byrå Henry för icke länge sedan befordrats. [1])

Förhöret med Picquart räckte in på sjätte rättegångsdagen och bragte upplysning om de på hufvudsaken värkande omständigheter, som förut på tal om Picquart omtalats. Efter honom hördes advokaten Demange, hvilken försvarat Dreyfus i förräderiprocessen. Han satte sig öfver ordförandens i rätten varning att icke tala om Dreyfus och intygade att under målet mot denne intet annat bevis än bordereau'n åberopats, men att advokaten Salles till honom, Demange, sagt sig hafva af en medlem af krigsrätten erhållit uppgiften att ett annat dokument under öfverläggningen om domen delgifvits rätten af förre krigsministern, general Mercier.

Att Demange gjort starkt intryck med sitt oförfärade vittnesmål syntes granneligen nästa dag i den Zola-fiendtliga prässen. Den spydde nedrigheter och smuts mot Zola, mot hans advokat, mot alla, som „angrepo arméns heder."

1) Lauth hade antydt att Picquart själf fabricerat det telegramkort, som först ledt misstankarna mot Esterhazy, och påstått att han anmodat Lauth att låta stämpla kortet på posten för att skänka det större trovärdighet. Korsförhörd medgaf Lauth att kortets värde såsom indicium berodde uteslutande därpå att det hittats i den tyske attachéns papperskorg, att det, ifall det uppsnappats på posten eller funnits hos Esterhazy, skulle såsom osigneradt saknat all betydelse. Vidare måste han upplysa att kortet varit rifvet i stycken af högst en kvadratcentimeters storlek, hvarför det omöjligt kunnat stämplas utan att stämpeln täckt en eller flere af de smala pappersremsor, medels hvilka de sextio små lapparna hoplimmats — bevisade med andra ord själf att hans uppgifter om Picquart voro osanna. Öfverste Henry åter hade uppgifvit sig hafva sett Picquart och advokaten Leblois konferera med „hemliga dokument" framför sig på bordet i Picquart's ämbetsrum, men han hade förlagt konferensen till en tidpunkt, då det var i det allra närmaste omöjligt att den kunnat ega rum, emedan Leblois då icke varit i Paris.

Det hade nu blifvit slagordet, enligt alla dessa blad utgjorde yrkandet på rättelse af några få officerares misstag ett anfall mot hela arméns heder. Detsamma uttalade officerare, högre och lägre, inför rätta, men ingen förklarade huru saken alls kunde röra heder och ära — såvida det nämligen blott var fråga om ett misstag och intet mera.

Den sjunde sessionen egnades hufvudsakligen åt afhörande af de experter, som uttalat sig i Dreyfus- och Esterhazy-målen. Bertillons vittnesmål utmynnade i dårhusmässig konfusion, trots hans försök att förskansa sig bakom tjänstehemligheter. Teyssonnières visade sig vara en lögnare af större energi än skicklighet och Charavay — den tredje, som påstått Dreyfus hafva skrifvit bordereau'n — sade själf att han icke ansåg sin åsikt ofelbar, att den ingalunda var tillräcklig för en fällande dom. De tre experterna i Esterhazymålet hade väl medgifvit att bordereau'n var skrifven med dennes stil, men påstått att stilen kalkerats. Den logiska omöjligheten häraf har förut påvisats, och olyckligtvis för experterna hade general Pellieux tidigare, under sitt vittnesmål om bordereau'n, råkat nämna att den är skrifven på båda sidorna af ett tunt pappersblad, med de skrifna raderna täckande hvarandra, det vill säga han hade — helt säkert af misstag — påvisat också den fysiska omöjligheten af kalkering.

Åttonde rättegångsdagen inleddes med ett tal för generalstaben af general Gonce, hvilken bland annat på egna och stabens vägnar uttryckte en varm längtan efter fullt ljus i den intrasslade affären. Men då Labori bad honom bevisa detta genom att hos krigsministern anhålla om tillstånd att inför rätta förete en del hemliga, icke nationalförsvaret berörande dokument, egnade att åstadkomma det efterlängtade ljuset, förklarade generalen sig icke kunna göra det. „Bra", replikerade Labori, „men då är det icke häller värdt att mera komma hit och tala om kärlek till ljuset." Resten af sammanträdet upptogs af vittnesmål af de förnämsta auktoriteter i handstilsgranskning Zola och hans advokat kunnat finna. Alla förklarade bordereau'n utan minsta tvifvel vara skrifven af Esterhazy, flere demonstrerade sina förklaringar så tydligt, att knapt någon annan häller kunde tvifla. Sessionen afslutades under ett starkt intryck att utsikterna mörknat för Esterhazy, ljusnat för Zola.

Men därför uppträdde också general de Pellieux den nionde dagen före början af förhandlingarna med ett nytt tal, hvari han först förklarade att Zola — och jury'n, om den frikände — undergräfde arméns förtroende för sina ledare, så att dessa icke kunde föra sina trupper till seger, men väl till slaktbänken, när ett krig, som kanske var närmare än man trodde, en dag bröt ut! Vidare sökte generalen bevisa att ingen utom en artilleriofficer och därtill en, som tjänstgjorde vid generalstaben, kunnat skrifva bordereau'n. De däri nämda handlingarna kunde alls icke vara kända af någon annan! Labori begärde ordet för att svara på andragandet, men det vägrades honom. Ytterligare några experter hördes därpå och alla förklarade på sin ed att bordereau'n skrifvits af Esterhazy.

Den första viktiga tilldragelsen under den tionde sessionen utgjordes at konfrontationen mellan de Pellieux och Picquart, hvarvid den sistnämde gendref den förres uttalande om bordereau'ns innehåll, tydligt visade att den alls icke måste vara skrifven af en artilleri- och generalstabsofficer, utan att just Esterhazy, såsom af Picquart's undersökning framgått, väl kunde känna de däri nämda handlingarna, samt tillade att ett annat dokument från Dreyfus-processen särskildt hänförde sig till Esterhazy, icke till Dreyfus. General Gonse sökte komma de Pellieux till hjälp med förklaringar, men motsade delvis sig själf och öfverbevisades om åtminstone en oriktig uppgift. Det såg på en gång mycket mörkt ut för generalstaben och dess skyddsling, men då afbröt rättens ordförande sessionen.

Då den återupptogs begärde general Pellieux på nytt ordet. Ingen kunde betvifla att han under afbrottet rådfört sig med andra om den fatala situation, som uppstått, och nu framträdde han med förklaringen att generalstaben egde ännu ett hemligt dokument, som hittils icke omtalats, som framkommit två år efter domen öfver Dreyfus och som bevisade att denna dom varit rättvis. För att bekräfta sina ord åberopade han general de Boisdeffre. Labori genmälde att ingen försäkran, vare sig af en eller flere generaler, var tillfyllesgörande som bevis, att dokument, som åberopades, måste företes och undersökas, innan dem kunde tillmätas trovärdighet. Men han fick icke tid mera, ordföranden upphäfde sammanträdet.

Frågan hade härigenom slutligen blifvit formulerad. Det gälde alls icke mera att utröna om Dreyfus var oskyldig, Esterhazy brottslig. Hvad domstolen och jury'n skulle afgöra var huruvida den civila lagen, den som borde gälla lika för alla, stod öfver eller under den militära undantagsrättskipningen, huruvida diktatoriska uttalanden af arméns chefer skulle ställas öfver eller under bevisning i laga form. Betviflade någon ännu att detta blifvit hufvudspörsmålet, så blef han snart tagen ur sin villfarelse.

Ty omedelbart efter den elfte sessionens början uppträdde general de Boisdeffre och förklarade ännu mera kategoriskt än de Pellieux att denne talat sanning beträffande det nya, hemliga dokumentet. Det existerade och var fullt afgörande såsom bevis, mera kunde stabchefen icke säga — tjänstehemlighet! Men han kunde och ville tillägga att om nationen, som här representerades af jury'n, icke längre hyste förtroende för arméns chefer, så vore desse redo att afgå och lämna ansvaret åt andra. Det var hans sista ord.

Labori ville svara, men ordet vägrades honom. Han bad att få ställa frågor till vittnet(?), också det vägrades. Rättens ordförande hade synbarligen erhållit instruktion att afklippa alla vidare bevisningsmöjligheter för de åtalade. Labori inkallade ännu en gång Picquart, hvilken sade sig känna det dokument de Pellieux och de Boisdeffre åberopat, det var en uppenbar förfalskning. Hans ord drunknade i åhörarnes hysjningar, och andra uttalanden i sak kväfdes af rättens ordförande, som icke mera brydde sig om att uppehålla ens skenet af opartiskhet. Flere frågor riktades af Labori till de Pellieux, men denne förklarade

sig icke vilja yttra ett ord vidare. Esterhazy inkallades, svor att meddela sanningen, hela sanningen, men besvarade ingen enda af försvarsadvokaternas frågor; men så gjorde hvarken allmänna åklagaren eller rättens ordförande minsta försök att förmå honom därtill. Han vände ryggen åt advokaterna och låtsade som om det regnat, medan dessa stekte honom vid sakta eld medels frågor, hvilka bjärt belyste hela jämmerligheten af hans karaktär både som människa och som officer. Men så blef han i gengäld också föremål för en dånande ovation, när han trädde ut ur domsalen, under bravorop af den talrika publiken omfamnade honom diverse officerare i sin förtjusning öfver hans militäriska hållning, och därhos kystes han högtidligen af prins Henri af Orleans, som sade sig i honom hälsa representanten för den franska armén.

Ännu under det tolfte rättegångssammanträdet stred Labori lika ihärdigt som talangfullt för sin sak, men vittne efter vittne, som kunnat framföra något mera än klingande och toma försäkringar, förbjöds af domstolen att tala. Ingenting fick mera sägas, som kunnat försvaga effekten af generalernas slutord.

Allmänna åklagarens tal, hvilket inledde den trettonde sessionen, var sådant, att till och med de mot Zola hätskaste tidningarna förklarade honom hvarken besitta talang som talare eller förmåga som advokat. Ingen af dem insåg eller ville medgifva att hans uppgift efter en sådan rättegång helt simpelt var omöjlig.

Labori's försvarstal vidtog omedelbart därefter, fortgick genom den fjortonde sessionen och under en stor del af den femtonde. Det var i allo värdigt den ståtliga kamp han under hela rättegången kämpat mot en otrolig öfvermakt, ett mästareprof på tankeskärpa, dräpande vältalighet och djupt medvetande af storheten hos den rättvisans princip han stred för. Till och med de alt utom vänligt stämda åhörarne rycktes ställvis med, så att applåder och bravorop dånade genom salen. Vid slutet af försvarstalets andra dag reste sig hela publiken i brusande hyllning för den lysande talaren, Zola omfamnade honom, alla som blott kunde trängde sig fram för att trycka hans hand.

Framgången var fåfäng, ingenting kunde mera värka på utgången. Tack vare en i det civiliserade Europa hittils okänd, oerhörd obstruktion hade man lyckats hindra de åtalade att juridiskt fullständigt bevisa sin sak. Frågan till jury'n ställdes i sådan form, att intet tvifvel kunde råda om svaret.

Så mycket hade dock Labori's tal och publikens ovationer värkat, att den Zola-fiendtliga prässen på morgonen af den sista rättegångsdagen var ursinnigare än någonsin. Och ursinnet förfelade icke häller sin värkan. Pariserpöbeln var talrikt i rörelse fram på eftermiddagen, då utslaget kunde väntas.

Gatorna i närheten af justitiepalatset bevakades af militär och polis, som sågo till att inga skockningar uppstodo. „Circulez, circulez messieurs!“ så snart någon stannade ett ögonblick. Något senare drefs publiken helt och hållet bort från hufvudgatorna på båda sidor om floden. Men på alla sidogator stodo människor tätt skockade, tysta, utan att

röra sig. Där låg något i luften, som talade om ett rasande utbrott, ifall domen icke utföll efter massornas önskan. Och blandade man sig i hopen varsnade man en mängd typer, som annars synas blott nattetid, smygande i de värst beryktade kvarteren. Hotande ord hördes där och hvar. Jurymännen skulle icke varit säkra till sina lif, om de frikänt.

Men det hade ingen fara. På aftonen, sedan de stora boulevarderna hunnit fyllas af väntande nyfikna, kommo tidningsförsäljarne rusande med de första bladen. „Le verdict, le verdict!“

Man slets om tidningarna, stannade vid fönster och lyktor för att sluka nyheten om domen. Den lydde på lagens högsta straff i sådana fall: ett års fängelse och tre tusen francs i böter!

Ett långt utdraget, susande ah-ah! flög längs de packade gatorna. En och annan sågs tyst gå sin väg fram efter en blick i tidningen, men de flesta, så godt som alla, uttryckte oförstäld fägnad, glädje öfver den brutala domen, öfver det att förrädarens vän, judarnes försvarare, uslingen Zola — Frankrikes främste författare i nyaste tid, erhållit rundlig lön för det han sökt tvinga sanningen fram i ljuset. Där och hvar hördes „vive l'armée!“

Vid slutet af det adertonde seklet aflät det franska folket „la declaration des droits de l'homme“ och gjorde „liberté, égalité, fraternité“ till sin republiks devis, till dess grundprincip. Nu, vid gryningen af det tjugonde, skränar detta samma folk „mort aux juifs!“, „vive l'armée!“ — och hotar att slita i stycken eho, som djärfves svara „vive la république!“

Zola kommer att träda i fängelse för det han vågat i sanningens namn vädja till sitt lands rättvisa, men han för med sig trösten af medvetandet att icke hafva uppträdt förgäfves, om också det omedelbara målet ännu icke nåtts.

Han har för enhvar, som blott vill se och förstå, visat faran för enskilda medborgare däraf att en kast tillåtes ställa sig utom och ofvanför allmän lag.

Han har visat att målet mot Dreyfys var en ovärdigt lättvindig lek med lag och rättvisa, att processen mot Esterhazy var en till brottslighet ömklig komedi, iscensatt af några individer af rädsla för att sanningens ljus skulle spridas öfver deras gärningar.

Han har — värst af alt, farligast, viktigast af alt — klart visat att själfva begreppet rättvisa i den tredje republikens Frankrike underordnas klassintressen, politiska intressen, valintressen — intressen, som äro till gagn för det hela endast så länge och för så vidt de ställa sig under lagen, den enda kraft, som kan hålla mänskligt samhälle tillhopa.

Den som det gjort, som visat mot hvilka dödligt farliga blindskär det republikanska statsskeppet styr, den har icke uppträdt förgäfves.

TILL ALPHONSE DAUDETS PORTRÄTT.

AF ALBERT EDELFELT.

n dag för sjutton år sedan bad mig min vän gravören Charles Baude att teckna en serie porträtt af berömda män: ministerpresidenten Dufaure, Gounod, Daudet m. fl. Baude hade lust att göra några riktigt konstnärliga träsnitt och var trött att gravera efter karaktärslösa, runda och retoucherade fotografier. Med förtjusning grep jag mig värket an. Den som mest intresserade mig såsom hufvud var Daudet, och som jag var en entusiastisk läsare af hans böcker och ifrigt önskade se honom på nära håll, gjorde jag början med honom.

Med klappande hjärta, ritportfölj under armen och ett rekommendationsbref från „Illustration's" hufvudredaktör på fickan gick jag upp för de fyra trapporna i det tämligen banala hus vid Avenue de l'Observatoire, där Daudet då hyrt en våning. En jungfru i mössa öppnade dörren, förde fram kort och rekommendation, och inom ett ögonblick satt jag i Alphonse Daudets anspråkslösa arbetsrum med honom själf som modell. Då han hörde det hugnesamma ordet att jag icke skulle pläga honom under flere än två seancer, stälde han sig genast till min disposition. Jag hade sett Daudet på gatan några gånger och då frapperats 1:o af hans litenhet, 2:o af hans utmärkt fina profil. Han hade den vackraste böjda romanska näsa, en fyllig och fin mun, jämngul ansiktsfärg och svarta ögon, som skulle varit idealiska, om ej en höggradig närsynthet och va-

nan att bära monocle gifvit det högra ögat ett stirrande, det vänstra ett slapt och blindt uttryck.

Han såg mycket bättre ut än alla hans porträtt; en blandning af italienare och arab, totalt saknande detta brutalt brunetta som ofta mötes i ansikten på Marseilles „Cannebière“. Han var ej häller någon ren provençalare, åtminstone hade skrytsamheten, accenten och detta något, som är en smula simpelt hos sydfransmannen, gått af honom fullständigt under den långa tid han varit i Paris. Det skeptiska fint ironiska löje, som lekte kring hans mun, hörde norden till.

Där han satt framför mig i en ullig hemrock, arbetsskjorta, med en kort pipsnugga i munnen, med den silkeslena svarta manen öfver öronen, fin, späd och spänstig som en arabisk häst, var han så lik den „Petit Chose“ han varit för 20 år sedan, att jag ovilkorligen började tala om denna bok, så mycket mer som händelsen gjort att jag jämte flere franska kamrater, s. s. Bastien-Lepage, Dagnan o. a., alla dagar intog mina mål just på samma lilla ytterst originella matställe vid rue St. Benoît, som Daudet så ypperligt skildrat i denna sin ungdomshistoria. Isen var bruten — den var förresten icke svår att bryta med Daudet — och han pratade och berättade roligt och kort, alltid i form af små etsningar, aldrig i stora målade taflor, episoder från denna tid. Han talade om lifvet under kejsardömet och om sitt första sammanträffande med Zola, som då hade en liten anställning vid Hachettes förlagsexpedition, om Manets uppträdande o. s. v. Det gick trögt med teckningen, ty jag var idel öra. Hans röst, hans sätt att berätta, hans rörelser och mimik stodo i närmaste öfverensstämmelse med hans utseende och hans värk; han var tjusaren, han var tenoren, icke den nordiska tenoren med punschmage och falsettstrupe, utan den latinska, med jublande brösttoner, klen, smidig och dock stark, som en duellvärja. „Det skall bli roligt att se huru ni uppfattar mig“, sade han, „ni vet ju att hvarje målare slutligen målar blott sitt eget porträtt eller sitt folks, likasom hvarje författare gör det. Jag tror icke mera på objektivitet, icke ens hos fotografier. Tänker ni framställa mig som svensk eller finne? Det kommer att falla sig svårt!“ För att bevisa sanningen af sin sats drog han fram ur en låda en massa träsnitt och fotografier, gjorda i olika länder och föreställande honom själf. Det var häpnadsväckande att se denna besynnerliga samling. Här hade en tysk tidning framstält honom som den blondskäggyfvige och hårfagre Arminius, där hade en italiensk fotograf retoucherat honom till en sannskyldig lazzarone, och sist hade en rysk publikation satt kronan på värket genom att förvandla honom till en så typisk muschik, med svällande läppar, feta kinder och plirande ögon, att jag ovilkorligen brast i skratt.

Munkacsy hade just vid den tiden utstält sin Kristus inför Pilatus. Det var första gången man såg det sedan så ofta upprepade arrangementet med mörkt rum, mörka draperier och en enda ljuskälla strax ofvanom taflan — ett sätt att visa taflor som Rembrandt helt säkert ej kände till och som han ej

ALPHONSE DAUDET.

håller behöfde. Daudet berättade mycket lustigt sina intryck från utställningsbesöket. Alla de tjocka, gredelinpudrade parisermatronorna i svart sammet och siden, som alltid förekomma så talrikt på utställningarna där och som alltid anse sig skyldiga att högt formulera sina intryck, defilerade för mig i Daudets lifliga skildring. Hvarje deras minsta ord, hvarje „ma chère“ återgaf han med oemotståndligt liflig komik. En hel parisisk expositionspublik trollade han fram, och representationen slutade med att citera Edmond Abouts klassiska: Den sak som får höra de flesta dumheter i världen är en utstäld tafla.

Från Munkacsy kommo vi till ungrarne och desses stamförvandtskap med finnarne. På Daudets många frågor om mina landsmäns musik och dans svarade jag med en försäkran att bondpojkarne här hemma icke dansa några sprittande czardas i fladdrande broderade hvita dräkter likt pustans söner och att det utmärkande draget i deras musik icke är eldig passion. Vi kommo öfverens om att de som spelade i Ungern mest voro zigenare. „Ack ja“, sade han, „jag måste ha zigenarblod i ådrorna, ty då jag hörde dessa människor spela första gången, kände jag igen hvar ton som hemlandsmelodier“. Och så började han gnola alla dessa sånger, som genom Brahms klavertranspositioner gått världen rundt sedan dess.

Sedan träffade jag ofta Daudet hos hans förläggare Charpentier, där man under denna naturalismens stormaktstid en gång i veckan såg Edmond de Goncourt, Daudet och Zola, flere målare och ofta, såsom centrum och hedersgäst, Gambetta. Intressant var att se dessa tre äkta latinare, Gambetta, Zola och Daudet, tillsammans, tre vidt skilda typer från sollandet i söder. Gambetta, Mirabeaus arftagare med den underbart djupa basrösten och de stora gesterna. Hufvudet var stort och fick genom det blinda ögat och den grofva huden något cyklopartadt, monstruöst, men öfverväldigande och mäktigt. Zola, envis, allvarlig, var bärgsbon med det bekymrade draget och starka skuldror, som sågo ut att kunna bära de största bördor. Daudet slutligen var, som sagdt, tenoren, söndagsbarnet med leendet på läpparna och ett vänligt ord för hvar och en.

Senaste sommar 1897 återsåg jag Daudet i M:me Ménard-Dorians salong. Jag hade sett honom in effigie i Carrières porträtt, sjuk och bruten. Och dock ryckte jag till, då jag såg att han måste bäras uppför trapporna för att sättas ned i ett soffhörn, som han icke lämnade under aftonens lopp. Det lifliga uttrycket hade vikit för ett drag af outsäglig smärta. Den förskräckliga sjukdomen, som ju också var Heines, ryggmärgslidandet, hade jagat bort tenortonen; solen hade för alltid flytt från det vaxbleka anletet. Hans gamle, trogne vän Zola stod länge och talade med den sjuke. Rougon-Maquart-cykelns skapare var, också han, äldre och magrare nu än förr hos förläggaren Charpentier, men han såg ännu ut att kunna slänga en börda upp på de starka axlarna och taga kraftigt i där det behöfdes ett karlatag.

FRÅN DET MODERNA GREKLAND.

AF SAM WIDE.

Det är för en nordbo en ganska svår sak att opartiskt redogöra för förhållandena i det moderna Hellas. Söderns folklynne är så olika vårt eget att vi lätt kunna missuppfatta dess yttringar, och därtill kommer, att Grekland tillhör icke blott södern utan äfven orienten. Också finna vi i skildringar från det moderna Grekland, huru nästan diametralt motsatta omdömen fällas af olika författare om nygrekens skaplynne. Jag är öfvertygad om att jag icke alldeles lyckats frigöra mig från en viss ensidighet i mitt omdöme, när jag nu vill meddela ett och annat från min erfarenhet om de nygrekiska förhållandena — en erfarenhet som grundats på tjugo månaders vistelse i landet.

Det krig, som i våras fördes mellan Grekland och Turkiet, har för Grekland varit synnerligen ödesdigert. Ej nog därmed, att det uttömt landets militära och finansiella krafter — ännu viktigare är, att detta krig blottat en mängd sociala och politiska missförhållanden i det moderna Hellas och öppnat Europas ögon för en hel mängd nygrekisk uselhet af allehanda slag. Den osunda filhellenism, som sedan århundradets början beherskat de bildade klasserna i Europa, har genom det sista kriget antagligen fått sin nådestöt.

När jag i början af juni månad förra året for på en ångbåt från Palermo till Neapel, sammanträffade jag vid middagsbordet med några garibaldianska officerare, hvilka just då återvände från det grekisk-turkiska kriget, i hvilket de såsom frivilliga kämpat i grekernas leder. Sedan de uttömt sin förtrytelse och sitt gyckel

öfver den dåliga ledningen, den usla förplägningen och fegheten inom den grekiska hären, utbrast en af dessa garibaldianare: „Nästa gång vi gå ut som frivilliga, gå vi på turkarnas sida." Man kan knappast tänka sig en mera mördande kritik öfver den grekiska krigföringen.

Det nygrekiska folket härstammar visserligen från de gamla hellenerna, men dessas blod har blifvit mycket uppblandadt genom invandrade folk, såsom slaver och albaneser. När den grekiska nationen i århundradets början frigjorde sig från det turkiska herraväldet, väckte dess frihetskamp en ofantlig hänförelse öfver hela Europa; men det visade sig snart, att dessa män, som varit så hjältemodiga och storslagna, när det gälde att tillkämpa sig friheten, föga förstodo att med måtta begagna sig af sin nyvunna politiska frihet. Den till ytterlighet drifna individualism, som redan återfinnes hos de forna hellenerna, har gått i arf på de moderna grekerna. Ännu medan befrielsekriget mot turkarna rasade som värst på 1820-talet, uppstodo djupt gående misshälligheter mellan grekerna själfva, och dessa utkämpade inbördes fäjder mellan drabbningarna mot turkarna. Redan innan befrielsekriget var afslutadt, pockade de olika grekiska härförarna på nationalbelöningar, hvilka också mycket riktigt utdelades till dem, ehuru ingen blef fullt nöjd med sin del. Under sådana förhållanden grundlades den moderna grekiska staten.

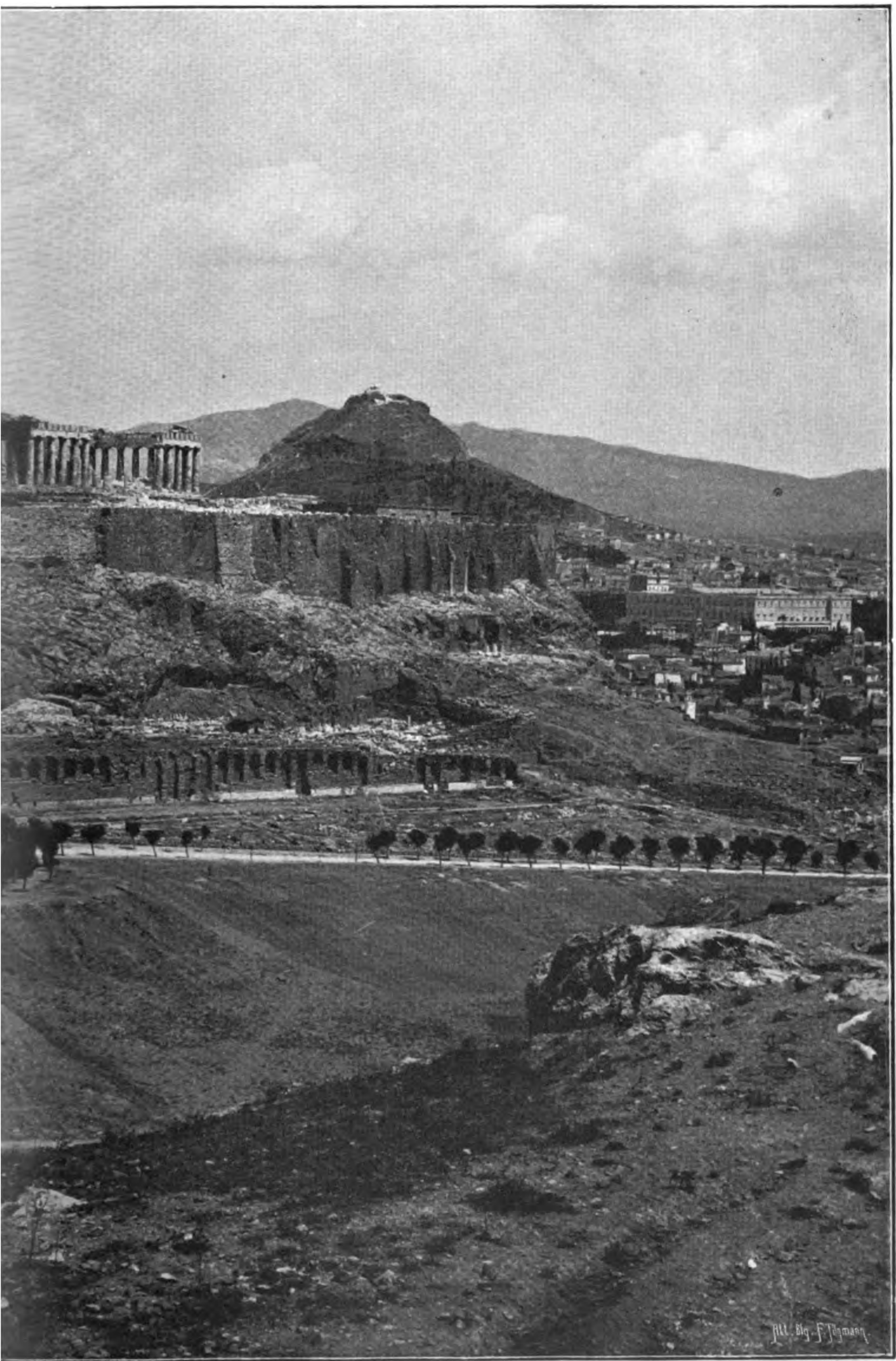
Det är ett hårdt tal, som antagligen kommer att väcka protest hos en och annan af mina läsare, om jag uttalar den förmodan, att Grekland, som då lefde i ganska utpräglade orientaliska förhållanden, bäst skulle ha varit betjänt med en upplyst despot eller åtminstone med en stark konungamakt. I stället fingo grekerna en den mest fria författning, som något folk haft, och denna har mera än något annat varit egnad att utbilda det grekiska folkets individualism på statsintressets bekostnad.

Den unga grekiska staten utgick ur befrielsekriget med ett land, som till en stor del var förhärjadt, med en ringa befolkning och med en dryg statsskuld. Befrielsekriget ansågs ha slukat 600,000 människor, och Greklands befolkning uppgifves år 1834 ha belupit sig till 650,000 invånare. Statsutgifterna voro från början nära tre gånger så stora som inkomsterna, och det blef därför redan i begynnelsen den grekiska statens uppgift att låna och — icke betala, och detta har alt intill denna dag förblifvit den grekiska finanspolitikens program. Sedan dess har naturligtvis såväl befolkningen *) som landets förmögenhet tillväxt. Vin och korinter, fikon, tobak, oliver och oranger utföras till utlandet. På de senare åren har man dock haft öfverproduktion af korinter, så att stora korintfält måst läggas igen. Industrin befinner sig ännu i sin linda, och nygrekerna synas ej ha fallenhet för denna värksamhet. Den förnämsta industrigrenen torde vara konjaksproduktionen. Det är ännu så länge lättare och billigare för grekerna att bereda äkta drufkonjak än förfalskad vara. Med denna produkt

*) Invånareantalet beräknades 1889 till 2,187,208. Egendomligt nog är i Grekland den manliga befolkningen till antalet (5 %) större än den kvinliga.

ATHEN: AKROPOL

OCH PARTHENON.

förses hela det östra Medelhafsbäckenet, ja äfven turkar dricka grekisk konjak. Det är visserligen förbjudet i koranen att dricka vin, men konjak och likörer har Muhammed icke förbjudit.

På senare tider, särskildt under Trikupis' styrelse, har man sörjt för utvecklingen af landets kommunikationer, särskildt järnvägskommunikationerna. I våra dagar kan en turist, som icke vill tränga alt för långt in i landet, ganska bekvämt färdas på järnväg från Athen öfver Eleusis till Korinth och därifrån utefter Moreas norra kust ända till Olympia. Från Korinth går äfven en järnväg åt söder förbi Mykene och Tiryns till Nauplia och vidare mot väster till Tripolis i Arkadien. En viktig kommunikationsled, som tyvärr icke har blifvit fullbordad, är järnvägen från Athen genom Boiotien och Thessalien upp till Saloniki. Om denna bana en gång blir färdig, kommer Athen att erhålla post från det öfriga Europa en gång om dagen. Nu är det endast tvänne gånger i veckan, som „posten kommer från Europa", såsom nygreken uttrycker sig.

Den sistnämda järnvägens historia visar, huru ett land med dåliga finanser lätt kan prisgifvas åt samvetslösa lycksökare. Ett engelskt bolag hade åtagit sig att bygga järnvägen, och såsom säkerhet för företagets fullbordande hade det deponerat 2 miljoner francs. Arbetet fortgick några år och den grekiska regeringen utbetalade ordentligt för hvarje månad den öfverenskomna summan till bolaget. En vacker dag fick man höra, att det gjort konkurs. Det visade sig sedan, att engelsmännen bygt banan endast på de ställen, där terrängen var gynnsam: ingen tunnel hade blifvit sprängd ingen brygga hade blifvit bygd. När svårigheterna skulle börja, drog sig bolaget ur spelet. Det förlorade de deponerade 2 miljonerna, men antogs ha på järnvägsbygget förtjänat 3 miljoner francs, så att vinsten åtminstone uppgick till 1 miljon.

Men oaktadt landet under de sista årtiondena utvecklats rätt betydligt, har statsskulden oupphörligt ökats. Den belöpte sig år 1893 till 893,990,000 drachmer d. v. s. francs i guld och 215,000,000 i papper. Räntorna på en del lån hade då icke betalats på flere år, och 1894 beslöt den grekiska riksdagen på regeringens förslag, att de förfallna räntorna skulle inbetalas med endast 30 % — ett anbud mot hvilket de tyska, engelska och franska fordringsegarena energiskt protesterade.

Grekland tillhör den latinska myntunionen och myntet drachme har egentligen samma värde som en franc. På grund däraf, att alla räntor och amorteringar samt alla affärer med utlandet måste likvideras i guldmynt, har emellertid alt guld gått till utlandet, och i den dagliga rörelsen inom landet träffar man endast koppar- och nickelmynt samt sedelpenningar, hvilka löpa med tvångskurs. På grund af de ekonomiska missförhållandena har sedelpengarnas värde under 1890-talet sjunkit ganska djupt: år 1895 fick man i Athen vid växling af 100 francs i guld 185 drachmer. Man kan lätt tänka sig, huru svårt detta skall kännas för ämbetsmännen, hvilka fingo ut sin lön i sedlar, men måste betala de från Europa kommande varorna med guldvärde. Omvändt förtjänade en främ-

ling ganska mycket på kursfallet, och lifvet i Athen blef därför jämförelsevis billigt. På den allra sista tiden har drachmen visat tendens att stiga, antagligen en hälsosam följd af den internationella finanskontrollen, som beslöts vid fredsslutet mellan Grekland och Turkiet.

Det moderna Grekland är i grunden en orientalisk stat, som hade bort bygga sin odling och utveckling på en nationell grundval och icke söka efterapa västerländska seder. Det är en olycka för Grekland, att det öfversvämmats af den västerländska odlingens mer eller mindre tvifvelaktiga förmåner, bl. a. det så kallade parlamentariska styrelsesättet. Detta har i Grekland vunnit en omfattning, som borde injaga förskräckelse till och med hos parlamentarismens mest uppriktiga anhängare. En skilnad mellan konservativa och liberala eller radikala finnes ej i Grekland, ty där äro alla liberalt sinnade. Den politiska splittringen, som är så utmärkande för landet, har icke sakliga utan rent personliga grunder. Grekerna kunna icke lefva utan partistrider, och de politiska partierna äro till blott för sin egen skull. När någon af de mot hvarandra kämpande politiska clanhöfdingarna kommit till makten, har han afskedat eller degraderat en hel mängd ämbetsmän från den förra styrelsen, altifrån tjänstemännen i departementen till skollärarne på landsbygden och vaktmästarne i museerna. De förjagade börja nu af alla krafter att störta den till styrelsen komna ministären — ty det gäller ju deras lefvebröd — och på så sätt underhålles partilidelsen ständigt vid full låga, och den ena ministären störtas efter den andra. Lagens arm är domnad, ty förbrytaren, som tillhör det styrande partiet, bestraffas ofta endast lindrigt. De bästa grekerna äro utledsna vid partistriderna, vid hvilka icke landets välfärd utan de enskildas fördelar spela hufvudrollen. En stark och väl handhafd konungamakt är hvad Grekland behöfde i dessa brydsamma tider.

De greker, hvilka antagit europeisk dräkt och europeiska seder, äro till större delen ett lätjefullt pack. De stiga tidigt upp om morgnarna för att så länge som möjligt få njuta af en sysslolös dag och de hänga timtals på kaféerna, där de läsa tidningar och störta ministärer samt drömma stormaktsdrömmar om ett stort grekiskt välde med Konstantinopel som hufvudstad. Det är ödsligt och vämjeligt att se stora, starka karlar på slikt sätt förnöta sin tillvaro.

Den moderna greken har en liflig intelligens och tillegnar sig med stor lätthet den moderna odlingens frukter. För den högre undervisningen har mycket blifvit uträttadt, och äfven folkskolebildningen är ganska god. Många familjer umbära och försaka hvad de kunna för att bli i stånd att hålla en fransk „bonne“, så att barnen redan i unga år må tillegna sig det franska språket. Därför kan en främling i Athen, liksom i orientens större städer öfverhufvud, mycket väl slå sig fram med en viss kunskap i franska. Men å andra sidan har den moderna greken sällan den energi och den uthållighet, som fordras för ett moget och kritiskt tillegnande af den moderna kulturens resultat. Man hyser en öfverdrifven beundran för den västerländska odlingen och imiterar gärna alt, som kommer från Västeuropa, särskildt från Frankrike. Man

har i Athen och på andra ställen upprättat sjukhus, hospital, asyler för blinda och andra filantropiska inrättningar efter västerländskt mönster — men sakförståndige påstå, att om man ser sig något närmare omkring på dessa anstalter, så sticker det orientaliska barbariet fram ur flere skrymslen.

Intelligens ha grekerna i hög grad, men beklagligtvis sakna de ofta hvad vi kalla moral, åtminstone moral i högre mening. Ett redan från forntiden karaktäristiskt drag för grekerna är „en inneboende lust till orättfärdig vinning". Att utan stor egen ansträngning draga största möjliga vinst af sin nästa, är oftast målet för nygrekens sträfvan. Därför äro grekerna skickliga handelsmän, och det är anmärkningsvärdt, att judar icke trifvas i det moderna Grekland. Denna grekernas brist på moral anser jag vara en hufvudorsak till den grekiska statens förfallna tillstånd, och lefvebrödspolitiken gör alt för att uppmuntra denna skuggsida hos det moderna Hellas.

Grekernas gästvänskap är bekant alt sedan forntiden, och denna dygd har bibehållits äfven sedan andra dygder försvunnit. Dock är den grekiska gästfriheten af annat slag än den svenska. Det öfverflöd på mat och dryck, som utmärker svenskarnas sällskapslif, saknas i Grekland; ja, man får i regeln alls ingen mat på vinterbjudningarna i Athen. Man äter hemma och går på bjudningen vid 9- eller 10-tiden på kvällen. Där pratas, dansas, musiceras; förfriskningarna bestå af te, vin, bakelser och sötsaker. I salongen kan man ofta få höra flere språk, mest grekiska och franska, men äfven tyska, engelska och italienska. Konversationen är sprittande liflig och betydligt friare än hos oss nordbor: man märker, att man umgås med människor, som fostrats närmare naturens modersbarm. Nordbon förvånas till en början, huru människor kunna vara så glädtiga utan mat och starka drycker; men man finner sig lätt i dessa nya förhållanden och erfar ett visst behag af att fördrifva en kväll i samspråk med bildade män och lifliga sydländskor.

En annan form för det athenska sällskapslifvet erbjuder „five o'clock tea", då fruarna ha sina mottagningar. Man inträder i fruns salong i öfverrock samt med hatt och handskar i hand, man hälsar på värdinnan och de bekanta man råkar hos henne. Däremot förekomma inga presentationer, och man kan understundom växla ord med en person, som man icke känner. Värdinnan är allestädes närvarande i salongen och utgör medelpunkten för det brokiga sällskapet. Den ena kommer och den andra går. Man växlar förbindliga hälsningar och glada leenden, man pratar om dagens krönika och veckans nöjen; och när man suttit ungefär en half timme, tar man handskar och hatt och beger sig i väg. Frånsedt dessa mottagningar eller bjudningar hålles det athenska hemmet stängdt för den främmande. Det är därför svårt att intränga i det athenska familjelifvet, och svårigheten ökas därigenom, att grekerna icke hafva något familjelif i vår nordiska mening. Herrarna tillbringa sin arbetstid på ämbetsrummet eller i affären och sin fritid på kaféet, där de äfven ha sina mottagningar. Mannen har föga dragning till ett familjelif och hemlif, som i regeln saknar de nödigaste förutsättnin-

gar för hvad som vi kalla komfort. Den athenska hustrun reder sig också bra på egen hand. Hon har genom äktenskapets ingående blifvit fri från de stränga band, som konvenansen pålade henne såsom flicka. Då fick hon icke ens gå ut på gatan utan äldre sällskap. Men med giftermålet har hon fått sin fulla frihet, som hon också ofta förstår att begagna i rikligt mått.

Den athenska kvinnan är föga upptagen af hushållsbestyr. Uppköpen på torget ombesörjas af herrarna eller af springpojkar. Middagen är vanligen enkel och kräfver icke stora anstalter för sitt anrättande; många familjer äfven af den bättre klassen nöja sig därvid med ost, bröd, oliver, frukt och resinat (terpentinsmakande grekiskt landtvin). Frampå eftermiddagen gör frun sin stora toalett, ty då skall hon ut och gå eller åka omkring i staden på „five o'clock tea" hos sina väninnor, då skall hon visa sig på hufvudstadens bulevarder.

Äktenskapet betraktas i Grekland som en affär, där kvinnan skall betala en så och så stor summa i hemgift. Denna hemgift bestämmes redan vid förlofningen, och om den ej till fullo kan betalas, har mannen rätt att bryta förbindelsen. Denna uppfattning är för öfrigt icke något karaktäristiskt för greken allena, utan delas äfven af italienaren och fransmannen. Ett äktenskap af kärlek utan kontanter är så ovanligt i det athenska sällskapslifvet, att när det någon gång inträffar, det kan utgöra samtalsämne för en hel vintersäsong. En flicka, som icke blir gift, är ett föremål för förakt: det är den gamla orientaliska åskådningen, som här bryter sig fram. Men denna uppfattning af äktenskapet, som kanske synes oss en smula barbarisk, är likväl mäktig att i vissa fall frammana värkligt rörande drag af poesi och uppoffrande försakelser. Det händer stundom, att en ung man har ett par oförsörjda systrar utan förmögenhet och följaktligen också utan utsikt att bli gifta. Den unge mannen går ut i världen, icke för att skapa sin utan sina systrars lycka. Det gäller i främsta rummet att rädda dem från den vanära, som låder vid den ogifta kvinnan, och när brodern lyckats skapa sig en liten förmögenhet, lämnas denna som hemgift åt systrarna. Jag känner män, hvilka under årens lopp offrat sin ungdoms första kärlek för att på detta sätt möjliggöra sina systrars giftermål.

Ett försök att närmare intränga i det athenska familjelifvet medför ofta sina vådor. En af mina bekanta, en ung tysk arkitekt, som var anstäld för en tid vid det tyska arkeologiska institutet i Athen, gjorde en afton på en bal bekantskap med en liten vacker athenska. Han tyckte att det var en bekantskap att odla och beslöt sig för att göra ett besök i hennes föräldrahem, för att, såsom vi säga, „komma in i familjen" och bli bjuden dit någon gång. Han klädde sig i frack, hvita handskar och chapeau claque samt reste dit på visit. Flickan var opasslig och kunde icke visa sig, men fadern mottog den unge mannen mycket vänligt. Sedan de växlat några artighetsfraser, tog min tyske vän afsked. Ett par dagar därefter kom fadern åkande med sin dotter till det tyska institutet och aflade besök hos dettas föreståndare, professor Dörpfeld. Fadern förklarade, att den nyss omtalade unge mannen

hade aflagt visit i hans familj, att han gjort sig underrättad om den unge mannens släkt och framtidsutsikter, samt att han, fadern, icke hade något emot de ungas äktenskapliga lycka. Dörpfeld, som misstänkte att här förelåg något misstag, lät kalla in den unge arkitekten, som högtidligen bedyrade, att han icke haft några funderingar på äktenskap, utan endast velat göra visit i familjen. Men nu blef den grekiske fadern rasande och förklarade, att så var seden i Grekland vid frierier, att hans dotters heder blifvit kränkt och att den unge mannen måste gifta sig med flickan. Det var med stor möda som den upprörde fadern någorlunda lät lugna sig — men Dörpfeld gaf sin tyske vän en varning att för framtiden bättre känna sig för i hvad land han var, så att han icke en vacker dag blefve öfverraskad af att vara förlofvad med en grekisk tös.

Äro grekinnorna vackra? På fastlandet träffar man endast i vissa trakter vackra kvinnor och i Athen äro de tämligen sällsynta. Undantag träffas måhända hos fanariot-familjerna, hvilkas förfäder under det turkiska herraväldet bodde i ett särskildt kvarter af Konstantinopel, invid fyrbåken Fanár, och ofta användes af den turkiska regeringen vid diplomatiska och administrativa uppdrag. Deras ättlingar bilda en slags adelsklass, som visserligen icke är privilegierad, då adelsskap ej får finnas enligt den nygrekiska konstitutionen. Hos dessa fanariot-familjer träffas stundom vackra damer af den orientaliska, något fylliga skönhetstypen. Däremot har kvinnan på öarna i det aigeiska hafvet bibehållit mycket af den antika skönhetsprägeln, och där kan man

FLICKOR FRÅN MEGARA.

ofta anträffa värkligt bildsköna kvinnor. De ioniska öarna höra, hvad natur, folklynne och kvinnotyp beträffar, närmare till Italien än till Grekland.

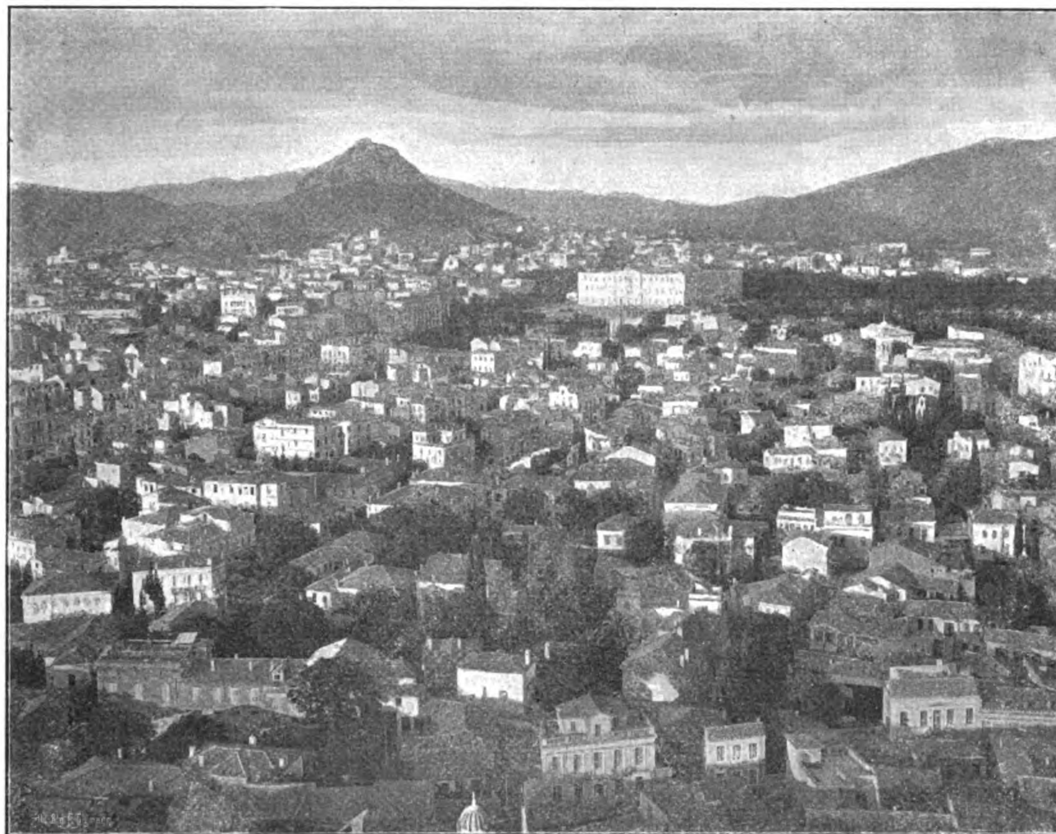

UNGT ÄKTA PAR FRÅN PELOPONNESOS.

Offentliga nöjen äro i Athen ganska sällsynta. På kvällen fördrifver man sin tid, så framt man ej är bortbjuden, på ett kafé eller en vinstuga; men därvid är att märka att athenaren går ganska tidigt i säng. Konserter ges då och då af någon utländsk artist, men dessa nöjen ha blifvit mycket sällsynta, sedan drachmen kommit i så låg kurs. Athen har ännu icke någon stående teater men får då och då en påhälsning af något kringfarande franskt eller tyskt teatersällskap. Mycket omtyckta äro de athenska sommarteatrarna, där man spelar under bar himmel och publiken sitter ute i det fria på en gård. Där spelas inhemska grekiska lustspel eller kanske rättare farser, hvilka ofta äro mycket roliga och visa, att nygreken ännu har åtskilligt kvar af Aristofanes' attiska skämtlynne. Dessa skådespel äro rätt primitivt anlagda, och intrigen är icke synnerligen inveckelad. Jag var en gång närvarande, då ett stycke spelades, i hvilket en fickstöld förekommer på scenen. Under letandet efter gärningsmannen hördes plötsligt från de bakre åskådarraderna ropet: „här är tjufven", som också framleddes in på scenen. Alt detta hörde till pjesen och framkallade en viss sensation hos publiken med dess sydländska naivitet. Men jämte dylika drag finner man i de nygrekiska lustspelen de mest komiska och

träffande anmärkningar öfver politiska och sociala missförhållanden i Grekland. Tyvärr nöja sig åskådarne med att skratta däråt; något allvarligare försök att afhjälpa dessa missförhållanden göres sällan eller aldrig.

den stora promenaden vid hafsstranden studera de sista parisermoderna på den athenska stadens damer. Sommarkvällarna i Athen tillbringas ofta på takterassen, ty inne i rummet kan man vid den tiden svårligen sitta. Fram emot

ATHEN, SEDT FRÅN AKROPOLIS.

11-tiden börjar en lindrig nattsvalka inställa sig — en härlig vederkvickelse för folk, som burit den athenska sommardagens tunga och hetta.

Till nöjena i den athenska hufvudstaden hör om sommaren ett hafsbad vid Phaliron, dit man kommer från Athen på ungefär 20 minuter med järnväg eller ångtram. I Phaliron samlas under sommareftermiddagarna en talrik, delvis äfven elegant publik, och man kan då på

Staden Athen röjer i sitt utseende samma blandning af orientalisk och västerländsk kultur, som utmärker de högre sam-

hällsklasserna i Grekland. Norr om Akropolis ligger den gamla staden med sina låga kojor, trånga gator och stinkande gränder. Där är stadens handtvärkarkvarter, där handtvärkarne sitta ute på gatan och förfärdiga sina arbeten. Där ligger invid en förfallen turkisk moské den gamla athenska basaren, där försäljningen af det athenska handtvärkets produkter, framför alt lädervaror, eger rum. Den nya staden, som sträcker sig upp mot bärget Lykabettos, har breda bulevarder och många präktiga hus, ett och annat till och med af marmor. Men stundom kan det hända att när man på förmiddagen vandrar fram på dessa bulevarder, en slaskhink tömmes ut på trottoaren, och man kan vara glad om man lyckats undkomma en alt annat än behaglig öfversköljning af dess innehåll.

KUNGLIGA SLOTTET OCH PARKEN.

UNIVERSITETET

Bland de offentliga byggnaderna må nämnas kungliga slottet, en väldig byggnad utan arkitektoniska prydnader och utan arkitektonisk skönhet, universitetet, vetenskapsakademin och biblioteket. Öfver många af Athens offentliga byggnadsföretag synes emellertid ett dystert öde hvila. En rik grekisk bankir skänkte penningar till grundande af en vetenskapsakademi och byggande af ett hus åt densamma. Man började bygga huset och fick det ändtligen färdigt — men då fans ingen slant kvar för akademins egen värksamhet. Huset är färdigt, stolarna, där akademisterna skola sitta, stå i ordning omkring ett stort bord — men någon akademi har ännu icke kunnat stiftas. Ännu värre ställdt är det med bibliotekbyggnaden, till hvars uppförande medel skänkts af en annan bland Greklands många mecenater. När byggnaden

var halffärdig, tog kapitalet slut. Och nu stå marmorväggarna sedan många år i sitt ofullbordade skick utan tak och skydd

AKADEMIN.

mot vinterns regn och väderlekens växlingar. Grekland är liksom Italien i mångt och mycket de stora ansatsernas land. När man på landsbygden vandrar fram på en bred och präktig landsväg, finner man stundom att vägen är afbruten vid en bro, som skulle ha bygts men icke blifvit färdig — och man måste då bekväma sig att gå ned i strömfåran och vada öfver vattnet, så framt det ej är den årstid, då vattnet är utsinadt.

Den athenska tidningsprässen företer inga karaktäristiska olikheter med den europeiska prässen, men Athen har ett relativt sedt ovanligt stort antal tidningar, liksom det äfven har ett ofantligt stort antal tidningsläsare. Många tidningar födas och dö på samma år; särskildt gäller detta vid tiden för de allmänna valen, då partitidningar växa upp nästan som svampar ur marken.

De förnämsta tidningarna äro „Akropolis", „Asty", „Hestia" och „Efimerís ton sysctíseon", en ordagrann öfversättning af „Journal des débats". Dessa tidningars hufvudredaktörer äro europeiskt bildade män, som vistats en tid af sitt lif i kontinentens världsstäder. I familjenotiserna, som tidningarna själfva meddela, inläggas ofta vissa sydländskt patetiska uttryck. Se här ett par, tre exempel i öfversättning: „I går firades på Kea bröllop mellan Herr Petros Zepúras, kusin till finansuppsyningsmannen Rediádis, och den ädla och blomstrande fröken Helena Fokás, dotter af förre borgmästaren." — I Chalkis har köpmannen Herr Bamvakúlas trolofvat sig med den mycket älskvärda och mycket rika fröken Maria Záchos." — „I en krets af de närmaste anförvandterna firaœs i går

BIBLIOTEKET.

i Piræus bröllop mellan den synnerligen förhoppningsgifvande unge mannen Herr Vasilios Konstantinópulos och den med

sällsynta egenskaper smyckade fröken Anna Tzámtzis. Vi önska de nygifta alt godt."

Den grekiska kyrkan har i sitt uppträdande ingenting så imponerande som den romerskt katolska kyrkan, fastmera tycker man sig ibland försatt till något af den kristna kyrkans tidigare århundraden, när man studerar den grekiskt ortodoxa kulten. Denna har något så primitivt och enkelt, så som man kan vänta sig af en kyrka, som under århundraden till sina bekännare haft ett undertryckt folk med landtliga seder och en låg bildningsgrad. Den grekiskt ortodoxa kyrkan har emellertid fylt en stor uppgift under det turkiska herraväldets dagar: hon har sammanhållit folket och underhållit nationalmedvetandet, hon har sammansmält de båda olika folk, som bodde tillsammans, grekerna och de invandrade albaneserna, samt eldat dem till gemensam kamp mot det turkiska förtrycket. Utan den ortodoxa kyrkan hade det grekiska frihetskriget i århundradets början icke varit möjligt.

Kort efter det grekiska konungarikets grundande frigjorde sig den grekiska kyrkan från beroendet af patriarken i Konstantinopel. Denna hade af sultanen redan vid den turkiska eröfringen blifvit beklädd med ett slags suveränitet öfver de kristna bekännarne i det turkiska riket; och af denna anledning nödgades man, när Grekland blef fritt, frigöra sig äfven från förhållandet till patriarken i Konstantinopel. I spetsen för den grekiska kyrkan i konungariket Hellas står en synod af 5 andliga medlemmar och 2 lekmän. Biskoparna utgöra ett antal af 35. Det högre prästerskapet får icke gifta sig, men väl det lägre; dock får ingen präst gifta sig mera än en gång. Om en vanlig präst avancerar till kyrkans högre värdigheter, måste han skiljas från sin hustru, som då vanligen inträder i ett kloster. De grekiska landtprästerna, „pappádes" som de kallas, skilja sig nästan endast genom dräkten från de bönder, hvilka utgöra deras församling. De äro torftiga och smutsiga samt ofta mindre intelligenta än de bönder, hvilkas andliga herdar de äro. Att bli präst i den grekiska kyrkan är ingen svår sak: stundom avancerar kyrkvaktaren till kyrkoherde vid inträffande ledighet. Prästerna skola kunna läsa innantill och sjunga liturgin — föga större kraf ställas på den grekiska landtprästen. Men äfven för att bli präst vid hufvudstadens kyrkor fordras endast ringa utbildning. Det fans för några år sedan i staden Poros en köpman, som gjorde konkurs. Som han hade en god röst, beslöt han att bli präst, och efter ett par år var han en af hufvudstadens mest omtyckta präster — jag säger icke predikanter, ty predikan ingår föga i den grekiskt ortodoxa kulten.

Den grekiska prästen låter aldrig klippa sitt hår eller sitt skägg. Håret, som sällan kammas, är på fruntimmersvis flätadt och fästes i nacken till en knut. På hufvudet bäres en cylinderformig svart hätta, som jämte den fotsida svarta talaren utgör den grekiska prästens ämbetsdräkt. I Grekland lefver landtprästen mera tillsammans med sin församling än i andra länder. Han sköter sin lilla jordbit, om han har någon, han sitter på bykrogen, röker, pratar och spelar kort med bönderna och är i själfva värket en genuin bonde. Hans lön är ringa, och för att upphjälpa sin ekonomiska ställning har han ofta en handels-

bod eller en krog, där prästfrun stundom går omkring och passar upp. Denna sammanhållning mellan herden och hans hjord har hos sig något trohjärtadt och barnsligt. Och kanske är detta en af orsakerna till att den grekiska statskyrkan i folkmedvetandet har större försänkningar än fallet vanligen är med andra statskyrkor.

Den grekiska kyrkan är en värklig nationalkyrka, och nutidens greker hysa samma åsikt som de gamla hellenerna, att stat och kyrka äro ett och att man såsom född statsborgare måste bekänna sig till statens religion. Men å andra sidan har den grekiska statskyrkan föga böjelse att göra proselyter bland andra folk. När den nuvarande grekiska kronprinsessan, kejsar Wilhelms syster Sofia, på grund af familjehänsyn afsvor sin lutherska bekännelse och öfvergick till den grekiskt ortodoxa läran, väckte detta icke synnerligen stora sympatier hos grekerna själfva, och jag har hört flere grekiske män på tal om denna omvändelse säga: „Hvad är det för en människa, som icke håller fast vid den religion, i hvilken hon blifvit född?“ Denna grekernas tolerans mot olika bekännare förtjänar sitt erkännande. Men ve den, som söker förleda en rätttrogen grek till affall från sina fäders tro!

Egendomligt är att den grekiska prässen, som är så lössläpt och frisinnad i alt öfrigt, aldrig riktat några angrepp mot den grekiskt ortodoxa kyrkan. Detta kan bero därpå, att kyrkan altsedan den turkiska tiden är en omtyckt nationell inrättning, möjligen också därpå, att denna kyrka så godt som uteslutande håller sig till kulten och de yttre gudstjänstceremonierna samt föga ingriper i människans moraliska lif. Också kan det till en del bero därpå, att den grekiska kyrkans målsmän uppträda mycket anspråkslöst och föga hierarkiskt. En annan egendomlighet är den, att, så vidt jag vet, den ortodoxa kyrkan i Grekland saknar hvarje tillstymmelse till sektväsen.

Julen är väl en kyrklig högtid äfven i Grekland, men den har där icke på långt när samma betydelse som hos oss. Den stora högtiden är för grekerna påsken, som föregås af de 40 dagarnas fasta, hvilken hålles ganska troget äfven af den bildade greken. Långfredagens afton hålles i Grekland en märklig ceremoni: ur hvarje kyrka bäres ut en likkista, i hvilken hvilar ett beläte, som skall föreställa den döde frälsaren. Medan likkistan ännu står kvar i kyrkan, stå präster i full ornat omkring den, sjungande sina entoniga veklagande hymner och svängande sina rökelsekärl, medan korgossar med tända ljus hålla vakt vid båren. Så föres kistan ut ur kyrkan — i Athens förnämsta kyrkor sker det under regementsmusik — präster, korgossar och lekmän bilda likprocessionen, som vandrar omkring ett par af stadens kvarter och sedan återvänder till kyrkan.

Här ser man tydligt den stora skilnaden mellan den grekiskt ortodoxa och den romerskt katolska kyrkan. Här finna vi intet af det hänförande och storartade „miserere“, som på skärtorsdagen och långfredagen tonar genom Lateranen eller Peterskyrkan. Här finna vi föga ståt och prakt, men det är någonting, som riktigt värmer hjärtat, i denna enkla grekiska långfredagsceremoni. Det ligger något naivt barnsligt och rörande i denna sed, som antagligen går tillbaka till den kristna kyrkans tidigare århundraden. Så har

under seklernas lopp den ena generationen efter den andra på fastans största dag burit ur sin kyrka det lik, som skall föreställa den döde frälsaren, och veklagat vid hans graf.

Följande dag, påskaftonen, går de 40 dagarnas fasta till ända vid midnatt mellan påskaftonen och påskdagen. Den kvällen är hela Athen på benen. På natten mässas i alla kyrkor och Athens gator vimla af människor. Hufvudintresset knyter sig till Metropolitankyrkan, där påskens högtidliga inträde vid midnattstid skall förkunnas af Athens ärkebiskop i närvaro af den kungliga familjen, ministrarna och Athens förnäma värld. Framemot 11-tiden rycker Athens garnison ut ur sina kaserner och bildar häck utefter de gator, där den kungliga kortegen och ministrarna skola färdas fram. Strax före midnatt anländer den kungliga familjen till Metropolitankyrkan, där man håller på med sista afdelningen af påskliturgin. När denna slutat förkunnas högtidligen påskens inträde inne i kyrkan. Budskapet sprides kring staden genom kanonskott, bengaliska eldar flamma och raketer stiga i luften. Folket utanför kyrkan och på gatorna gripes af en underlig rörelse: bekanta och obekanta hälsa hvarandra, många falla i hvarandras famn — alt under utropet „Christós anésti", „Christus är uppstånden", på hvilket man svarar: „Alithinós anésti", „ja, han är sannerligen uppstånden". Efter en stund blir det folktomt på gatorna: en hvar skall hem till sitt för att vederkvicka sig efter de 40 dagarnas fasta. Man äter och dricker af hjärtans lust och af alla krafter ända till ljusan dag, och mången befinner sig mindre väl efter detta häftiga afbrott i den långa fastan.

Vända vi oss nu till den grekiska landsbygden och den grekiska bonden, så vill jag från början framhålla att resor på den grekiska landsbygden ha jämte vissa obehag något oändligt uppfriskande för den, som eger en sund själ i en sund kropp. Maten, som man får, är ganska enkel: hela veckor kan man nöja sig med hårdkokta ägg, bröd, ost och terpentinvin; någon gång kan man få ett afbrott i den vanliga kosten genom en kokt eller stekt höna. Nattlägret är också enkelt: sängar finnas sällan, och vanligen får man ligga på golfvet, ofta i sällskap med bondfamiljen. Ett annat sällskap, som vanligen bestås vid nattläger i Grekland, kan svårligen förjagas ens med det insektpulver, som hvarje resande alltid medför. Landsvägar äro sällsynta, man rider vanligen på häst eller mulåsna på mer eller mindre banade stigar. Men det ligger ett oändligt behag i att färdas i Guds fria natur med civilisationens välsignelser långt bakom sig och att vistas bland en befolkning, som väl lefver tarfligt men dock med uppriktig hjärtlighet och välmening mottager den vägfarande. Den grekiska bonden har äfven sina fel: han är småsnål och misstänksam; men har man trädt innanför hans tröskel, märker man att den gamla gästvänskapen ännu lefver hos nutidens greker. Man hälsas af bonden „kalós orísate", „Ni är herre i mitt hus och det har skett till husets lycka", och främlingen svarar: „kalós sas ívrame", „Det är skönt att jag funnit Eder." Man hälsar alla husets medlemmar och det hör till god ton att prisa den Guds välsignelse, som ligger i en talrik barnskara.

☙ ☙ SKOG-FÅNGEN. ☙ ☙

DIKT AF O. M. REUTER.

Han gått sig vilse i den vida skog
och nu på tufvans mossa ned sig slog;
trött efter dagens vandring där han hvilade
och såg hur solens sista strålar lekte
och mellan trädens gröna blad sig silade
i ringar ned på marken, där de smekte
dess gräs och blommor, ströende sitt gull
i småmynt ut än åt den svarta mull.

En fläkt då genom skogens svalka drog,
den smög bland träden fram så kvalmigt
ljum
och förde med sig hela famnen full
med söta dofter af majanthemum.
Så underligt hans sinne den betog. —
Och dufvoparet uppå björkens gren
begynte sakta kuttra . . . .

Solen sken
alt blekare — och åter kvalmig drog
en fläkt igenom skymningsdunkel skog.
I millioner blad där gick en susning;
alt högre bruset steg; till sist hans öra
sig tyckte fjärran valdthornstoner höra,
som fylde själen med en dof berusning.

— — — — — — — — — — — — — —

Han såg sig om — invid hans sida stod
en grönklädd mö; gestalten nästan smälte
med skogens bakgrund samman, men en hatt,
en flugsvamp lik och röd som blodet, satt
kokett på hennes rika lockars natt.
Ett valdthorn bar hon fästadt vid sitt bälte.

Orörlig stod hon och på honom såg
med ögon, mörka som två djupa brunnar.
Men plötsligt blef det honom hemskt i håg.
Han velat fly, – betagen, maktlös, matt,
som fjättrad under hennes blick han satt.

»Du fruktar — och likväl du kallat mig!
En längtan såg jag växa upp i dig,
som drog mig hit — — —
Hvem är jag? ja, därpå
jag mycket kunde svara, ty jag bär

nog många namn — dock icke hvem jag är,
om dem jag sade, viste du ändå.
Men vill du höra en predikan här
i skogens tempel? Där i höga rader
sig resa upp de grönskande arkader,
det templet med dess valdthornsklang är mitt!
En annan gud här herskar än i ditt.
En annan är hans lära . . . .
I din kyrka
du lär ditt kött att späka, lär att dyrka
försakelsen som högst af alt — — —
Hvad vinning,
när törnekronan sargar sist din tinning?
Nu lyssne du engång till skogens röst,
där hvarje blad i träden har en tunga,
och alla säga: död skall komma, höst
skall lös oss rycka, evigt icke unga
vi skola grönska, — men vi njutit ut,
då en gång sol och värme taga slut,
och ingen, ingen ser du ångra här
det lif, de lefvat . . . .
Dock en sanning är
att skogen väcker lika fullt en ånger,
en ånger hos oss öfver alla gånger
vi glömt att fullt af lifvets gåfvor njuta — —
Du rädes för min lära — —
Tänk dig blott,
när också du en gång skall nödgas sluta
och går att dela vissna bladens lott:
att då ej andra minnen ega kvar,
än minnet hur du alt försakat har,
som kunnat tända glöden i din barm,
att sitta slocknad och med kraftlös harm,
att så du låtit vinets pärlor brista,
tils drycken surnat! — med det enda minne,
att köld du spridt kring dig ur kyligt sinne!»

»Nej», sade hon — med lidelse hans hand
hon tog i sin, i ögats djup en brand,
som gnistor äfven i hans hjärta sände
och flammor högt uppå hans kinder tände —
»nej, när vi ålderdomens is en dag
i våra ådror känna, må vi då
af varma minnen tinas upp igen.
Att lefva så, det, yngling, kallar jag
att lifvets enda mening rätt förstå.
Skall utan svar du en gång stå, min vän,
på frågan hvem du skänkt ditt hjärtas glöd
och hvem din ungdomsblod så varm och röd
hvems lif har du gjort rikt och fullt, ack, har
du bäfvande af lycka någon gång
fått känna själf hur lifvets högtidssång
med jubel genom alla lemmar far,
likt stormen fram?»

Och närmare hon smög
sig till hans sida — hennes öga sög
sig in i hans.
»Nej, snart är alt förbi —
och här med slappa händer sitta vi — —
Hör skogens sång: den liknar en fanfar,
som eggar, manar — att, när bort vi gå,
bedrifter, sånger, fest och famntag må
de minnen glada, rika, varma blifva,
som blodet ännu i det sista lifva!
Minuterna de flyga oss förbi,
som svalor snabba — —, låt oss gripa i
det unga lifvets lust!
Snart alt är slut
och här du sitter, yngling, och blott drömmer — —
En enda, saligt stormande minut,
när helt man lefver och sig själf förglömmer,
skall evigt lefva kvar uti vårt minne!
Töm lifvets nektar! Nu är stunden inne!»

*

När åter upp han vaknade till sans,
af våta pärlor kände han en krans
rundt om sitt änne.
Ej det minsta spår
af henne kunde mera han förnimma —
Där borta blott i skogens dunkla snår
han skimra såg en hvit och flyktig dimma.

Då reste han sig långsamt upp och gick
med gången vacklande och mattad blick.
Men plötsligt skrek det fram ur prässadt bröst
med af förtviflans ångest bruten röst:
»hvem var du, hvem? Var värklighet du väl,
o svara, var du ej en villa blott,
en spöksyn, skapad af min sjuka själ?»

Då tätt invid ett hest, ett sakta skratt,
en hväsning likt, hans häpna öra når:
»Om värklighet, om villa, lika godt!
Min gud är Pan! kanhända kan du ana
hvem nu i mig du famnat —: all naturens,
det dolda lifvets, växternas och djurens,
din egen, innerst jäsande natur!
Jag går på jakt, som fordomdags Diana! —
Det villbråd dock, som mina blickar spana,
är ädlare än skogens vilda djur.
Er, kristne ynglingar, man hata lärt
alt, som för mig är själens dyrkan värdt.
Jag dyker plötsligt fram på eder stig —
Var lugn — jag bär ej koger —, fångar bara
er in i mina mörka lockars snara
och lär ock eder åter älska mig! —
Om än I kväfvens där också till slut,
nåväl! af mig I fått till skänks likväl
er snabba lefnads sällaste minut!

»Nu vet du hvem jag är och nu farväl!
Farväl! jag hviskar. — Den, som engång får
som du min heta trolldrycks sötma smaka,
mig flyr och hatar, men hvart än han går,
ej mig det rör — jag eger dock hans själ,
han blifvit min och vänder städs tillbaka!»

*

Så hördes åter samma hesa skratt —
Han sprang igenom skogens dunkla natt
som jagad, tils han lämnat ren dess bryn.
Där bredde slätten ut sig för hans syn.
På fältet såg han kyrkans hvita hvalf,
och horisonten såg han vid och fri —
och tornets spira mäktigt höja sig
mot himlen upp, liksom ett ångestskri.

Då tyckte han att tempelklockan skalf
af toner, kända från hans barndomsdar.
Och när han kom till templet, slut det var
med all hans styrka — där han måste böja sig
och föll i gråt.

När morgonsolen rann
i klarhet upp, den ännu honom fann
i snyftningar på kyrkotrappan kvar.
»Den som har fått min trolldrycks sötma smaka,
han blifvit min och vänder städs tillbaka!»
Så ljöd en hviskning ännu i hans öra. —
Kan intet då dess hemska makt förgöra!

FRÅN FINSK-RYSKA SPRÅKGRÄNSEN.

AF J. E. ROSBERG.

ännedomen om de finska stammarnas utbredning och vilkor i Ryssland är ännu mycket osäker. Fråga en „landsman i rysk tjänst" härom. Han skall knapt veta något besked, om han ock varit stationerad midt bland finska stammar. Ty en rysk soldat talar alltid ryska, om han så är finne, tysk, jude eller tatar. Fråga en mycket ung och mycket ifrig finsk storchauvinist härom. Han skall tro att man med finska eller varianter däraf kan komma fram från Bottenviken till Stilla hafvet.

Till och med om våra närmaste grannar karelarena har man bra oklara föreställningar. Vanligen anser man, att karelarena bo mellan finska gränsen och Hvita hafvet, mellan Kolahalfön och de stora sjöarna. Detta är ju någorlunda korrekt hvad folk af karelsk stam beträffar, icke däremot vidkommande folk med karelskt tungomål.

Norr om sjön Onega ligga två stora sjöar, stora som de största i Finland. Den ena, Seesjärvi (Segosero), har en vid, öppen yta, klippiga och steniga stränder. Kring denna sjö bo karelare. Den andra, Vygsjön (Vigosero), är full af holmar, „lika många som dagarna i året och tre därtill". Den har dels sumpiga, dels lummiga stränder. Vid dess kuster ljuder endast storryssarnas mäktiga språk. Från Seesjärvi rinner en flod, Segeschá, till Vygsjön. Den slingrar sig säfligt fram genom oändliga myr- och kärrmarker; den flyter strid genom milsvida skogar, där aldrig ett yxhugg höres, den klämmes ihop af klipporna till brusande forsar. På hela den fyra till fem mil långa sträckan finnas en-

HÖBÄRGNINGSPÖRTE HOS DANILA-FOLKET.

dast två torftiga gårdar. Lindosero, den östra gården, bebos af tämligen välbärgade ryssar, som sälja färsk fisk, saltad fisk och soltorkad fisk samt fågel genom staden Povjänets till St. Petersburg. De äro kraftiga gestalter af fullkomligt karelsk typ, de förstå blott icke ett ord finska, ehuru en af sonhustrurna är af karelsk börd.

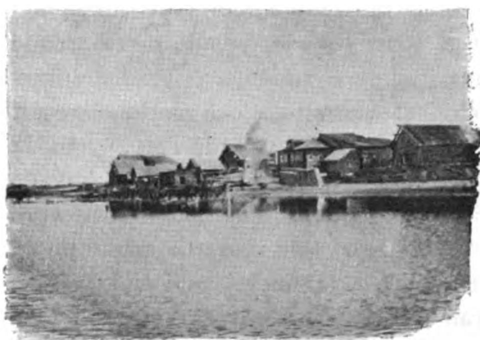
Par mil uppe vid älfven ligger Danila, den sista karelska utposten. Vidt och bredt bland Vygryssarna hörde jag Danila utpekas som en besynnerlig gård. „Tänk dig Barin, på Danila finnes ingen samovar". Särskildt Danila-gubben var föremål för de vidunderligaste historier. Han var en väldig jägare och en driftig fiskare, trots det att han gick på nittiotalet. Framför alt annat ansågs han dock som berättare, vare sig det gälde sagor eller jakthistorier. Det var därför icke utan spändt intresse jag inträdde i den bofälliga byggnaden, ett intresse, som i sin mån ökades därigenom, att jag nu fick tala finska och göra mig bättre förstådd. Danila-folket befans vid närmare skärskådande icke vara underligare än andra karelare. De hade dock kanske något mer af ödemark hos sig än man finner i de större byarna. De fiskade, jagade och bärgade sina frodiga strandängar. De hade intet behof af varuutbyte och marknadsresor. Från Lindosero fingo de salt, te, tobak och brännvin. Stor sak om de kokade sitt te i samovar eller kittel. De voro icke så öppna som ryssarna, något tungt, vemodigt, äkta finskt hade smittat dem från de djupa skogarna. De hade väl knappast sett en bok, kunde icke skrifva ett bomärke, men kände forellens lek och tjäderns vanor bättre än alla professorer i zoologi tillsammantagna.

Bilden 1 visar Danila-folket vid ett af deras höbärgningspörten. Där floden vidgar sig och öfversvämmar de låga stränderna växer godt starrgräs. Där tillbringar man hvarje sommar en månad eller mer, man slår höet, väntar tils det torkar och uppstaplar det i stackar. Under tiden fiskar man rätt ifrigt, ströfvar i skogen, dricker te och njuter ödemarkens lugn i ödmjuk resignation.

Söder om Vygsjön ligga i en af kärr och fuktiga granskogar uppfyld vildmark de små byarna Uros (Salmi) och Kärgärvi vid liknämda sjöar. Sjöarna och deras omgifningar äro oaser af leende

BÖNDER FRÅN MAASELGA OCH PETELNIEMI

EN DEL AF SUOPAISSALMI BY.

natur i den ödsliga traktens dystra entonighet. I Kärgärvi talas ännu finska, i Uros, en knapp mil därifrån, förstår man ej ett ord af sina förfäders språk, ändock man fiskar i samma sjöar, jagar i samma skogar och gör sina marknadsresor tillsammans.

Så är det öfveralt. En skarp gräns där finskan tager slut och ryskan börjar. I Maaselga, Lissapohja och Petelniemi vid Seesjärvi är finskan hemspråk i alla gårdar, i Lumbuscha vid Onega talar man endast ryska. En språkgräns är sålunda lätt att uppdraga. Utseende, klädedräkt och sedvänjor äro emellertid desamma på hvardera sidan språkgränsen. Hvem skulle tro att gubbarna på bilden 2 här invid tala en klangfull kalevalafinska? Den kortare är från Maaselga, den längre från Petelniemi.

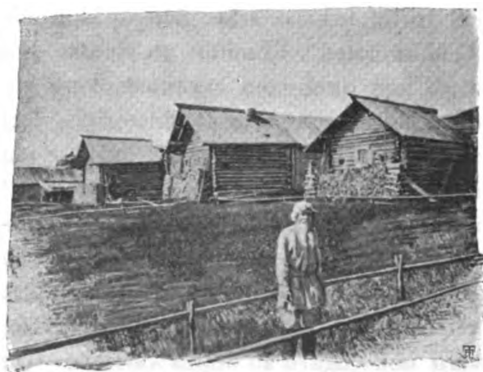
Om man från finska gränsen beger sig mot Hvita hafvet eller Onega, skall man dock i stort se en långsam öfvergång. I gränssocknarna Repola, Vuokkiniemi och Uhtu finnes en hel hop män, som icke tala ryska. Kvinnorna känna endast de ryska ord, som i förvrängd form vunnit burskap i språket, mången, som i egenskap af gårdfarihandlande tillbragt en stor del af sitt lif i Finland, är helt och hållet förfinskad.

Bilden 3 visar en del af Suopaissalmi by. Det är en förmögen, rent karelsk by, arkangeliternas (= laukkuryssarnas) rätta hemort. Genom byn flyter den präktiga floden Kem (= Kemijoki).

På bilden 4 ser man en del af Kuorilaksi ödemarksby vid Tuoppajärvi. Äfven här är folket oblandade karelare. Invånarne göra hvarje vår slut på en liten furubacke. Man äter nämligen barkbröd en eller par månader årligen.

Bilden 5 visar en grupp oblandade karelare från Pieninkä by i den olonetsiska urskogen. I klädedräkten kan man redan spåra finskt inflytande.

I centrum af Karelen tala männen en flytande ryska. Man använder vanligen ryska språket vid gemensamma öfverläggningar och diskussioner i byns angelägenheter. „En diskussion (= gräl) flyter bättre på ryska“ säger man. Närmare språkgränsen tala äfven kvinnorna obehindradt ryska. Och å andra sidan

EN DEL AF KUORILAKS ÖDEMARKSBY.

hafva de förryskade karelarena vid Hvita hafvets och Onegas stränder en finsk accent i sitt uttal, hvarför de äro mycket hånade af de rena ryssarna. Så t. ex. säger man bóloto i stället för bolóto och sóbaka i stället för sobáka. Skeppare och sjömän, som kommit i liflig beröring med norrmän, snobbas ofta med ett mer sjungande, germaniskt tonfall.

EN GRUPP OBLANDADE KARELARE FRÅN PIENINKÄ BY.

På de senaste tiderna har ryskan emellertid eröfrat terräng från det karelska tungomålet. Icke så som skulle någon by, ej ens någon gård blifvit helt och hållet förryskad, men ryska språket blifver alt mer kändt och alt mer användt i det dagliga samlifvet. Därtill bidraga synnerligast hemvändande soldater, som vilja briljera med sin lediga behandling af ryskan, de förbättrade kommunikationerna och, till en ringare del, de få, illa ansedda ryska folkskolorna i några af storbyarna.

Sammanlefnaden mellan ryssar och karelare fortgår utan att störas af de språkliga differenserna. Karelarena vilja gärna visa sig så ryska som möjligt. Ryssarna anse karelarena som sina jämnlikar. Endast hos de okunniga ryska landtämbetsmännen kan man spåra en smula öfverlägsenhet mot karelarena, hvilken dessa löna med ett djupt förakt för deras besticklighet och sedeslöshet. Ryska bönder äkta ofta karelska kvinnor och dessa stå högt i anseende för sin driftighet och arbetsduglighet. Jag frågade engång en rysk bonde hvarför han och flere af hans grannar tagit sig hustrur från en karelsk by, då deras egen by hyste ett öfverskott af flickor i giftasåldern. „Karelskorna prata icke så mycket som ryssinnorna“ ljöd svaret. Jag känner däremot intet enda exempel på att en karelare gift sig med en ryssinna. I gränssocknarna äro äktenskap med finskor icke sällsynta. Finskorna äro mycket ansedda för sitt allvar och sin läskunnighet. Af opinionens tryck tvingas de vanligen att inom kort gifva sig öfver i grekiska kyrkans sköte.

Bilden 6 återger en gård i Soimivaara by, där värdinnan är „hämtad från Finland“.

EN GÅRD I SOIMIVAARA BY.

Så rysslignande än karelarena, såväl finska- som ryskatalande, tyckas vara, kan man dock efter någon öfning skilja

dem från ryssarna vid Hvita hafvets östra kuster och floden Dvinas stränder. Hos karelaren finnes alltid kvar någon nyans af finne.

När förryskningen af en del karelare försiggått känner jag icke. Sannolikt har det skett genom våldsam hand ofvan ifrån, ty på fredlig väg tyckes den ej vilja lyckas, så länge primitiva förhållanden råda. Hos folket finnes en dunkel hågkomst, att Peter den store efter en resa till Solovetska klostret skulle hafva planterat ryska kolonister längs vägen i afsikt att befolka vildmarken och göra pilgrimmernas färder lättare. Kring den ännu använda vägen (Onega, Povjänets, Suma, Kem, Solovets) äro öfveralt karelarena förryskade, medan man par mil västerom denna sträcka träffar i språkligt afseende nästan oberörda byar. De ryska byarna hafva ännu till stor del finska namn, fastän jämmerligen förvrängda. Koleschemskoje skall vara Kuolis-(lin-)maa, Pulosero = Puulajärvi, Vig = Uiku, Lindosero = Lintujärvi (Lindarvi). Synnerligen ofta finner man ortsnamn på selga (selkä), salma (salmi) o. s. v. Ryska språket har ej sådan rikedom på geografiska och biologiska termer som det finska. Därför lånar man ofta dylika ord från finskan.

Äfven finskan undergår betydande förändringar om man från norr färdas mot söder. I norra Karelen klingar kalevala-språket, i sydväst är det till 25 % bemängdt med ryska ord. Men här ljuda dessutom urgamla finsk-ugriska ord, som bilda en brygga till Volga-finnarnas idiom.

Såsom prof på karelska från språkgränsen nära Petrosavodsk kan nedanstående visa tjäna. Den är upptecknad med ryska bokstäfver af karelaren Miron Smirnoff och återges här med prof Genetz' beteckningssätt jämte fri öfversättning till svenska.

„PAJO KEUHÄSEN MIEHEN

Sel'onaiṅi viinuška
Pogostall kabakuška!
Peädä ülen kivistäjä.
D'eṅgoa ei enämbi ole.

Pohmeljuška strašnoi,
En voi taivahaze kattoo.
Huigie on ristittüizie,
Koišš akku ṭakka.

Lehmät on oletta.
Hevoṅe heinättä,
Lapši raukat leivättä.
Iṭe en ruohdi kodih männä.

Ennen kuin nuoṙi olin,
Armahan luo mäṅiṅ.
Dušoi pordailla vaštoi,
Suuda andoi ülen šebei.

Ṭajull koofeill juotti,
Ǩeiťin piiraat load'i.
Hüvällä kalalla süötti,
Magoamah sitten paṅi . . .

Laskaiṭṭi pagizi,
Koofein keitti, leugu juotti.
Šiit-on pordahilla kaimoi,
Suudu andoi ülen šebei.

Vot brihat! Oli aigu,
Olin minäki moloṭṭu!
Nügüi goṙo painaa,
Iṭe itke i tuuži".

DEN UTFATTIGE MANNENS VISA.

O hoppgifvande kära brännvin!
Ack liten krog i kyrkobyn!
Mitt hufvud värker.
Pengar har jag ej mer.

Det lilla ruset är dock förskräckligt.
Jag täcks icke blicka mot himmeln,
Jag skäms för kristet folk.
Hemma gnäller gumman.

Korna sakna halm.
Hästen har ej hö.
Barnstackrarna icke bröd.
Själf vågar jag ej hemåt gå.

Förr då jag var ung,
Gick jag till min käresta.
Hon mottog mig hjärtligt på trappan.
Kyste mig och halsade mig.

Hon gaf mig dricka kaffe och te.
Tillredde stekta piroger,
Hämtade mig ypperlig fisk,
Bjöd mig sedan att hvila. . .

Hon talade under smekningar,
Kokade kaffe, fuktade mina läppar.
Sedan följde hon mig till farstun.
Halsade mig kärligt och kyste mig.

Hej gosse! Det var en tid!
Då var äfven jag en yngling!
Nu trycker mig sorgen,
Jag gråter blott och ängslas.

Karelarena sprida sig som handlande icke blott till Finland utan äfven till Ryssland. Mången, som i S:t Petersburg förvärfvat sig en förmögenhet på 50—100 tusen rubel, slår sig på gamla dagar ned i sin fäderneby och lefver bondens enkla lif. De stanna utanför den karelska språkgränsen, blifva redan i andra led helt och hållet förryskade. I köpingarna Schuja, Sorotskaja och Suma vid Hvitahafs kusten finnas t. ex. flere karelska handlande, hvilkas barn icke förstå ett ord af föräldrarnas språk.

Få äro de karelare, hvilka ännu öfva fädrens bragder i skog och på sjö. Handeln är ett lättare förvärf. Nu har man utfärdat fridlysningslagar och fisken är nära byarna så godt som utrotad. Men se en sådan gammal jägare! Hans språk är renare och hans dräkt pekar tillbaka på de tider, då mekkan och byxorna voro väfda af hemvuxen hampa, skorna gjordes af näfver och hufvudbonaden var ett ting, som man godt kunde undvara den vackra årstiden. De yngre skogsmännen hafva alla den ryska dräkten; det är liksom de därigenom förlorat sin samhörighet med vildmarken. De frukta den dystra skogen med dess bråtar af kullvräkta multnande trän, de frukta kärren, öfver hvilka en näfversko sväfvar så lätt, de frukta björnen, som rifver hjorden par kilometer från byn. De denationaliseras äfven småningom, fastän icke så fort som köpmännen, icke ens samtidigt med jordbrukarne.

Bilden 7 är tagen långt borta i den olonetsiska urskogen flere mil från hvarje människoboning. En karelsk jägare står invid sin jakthydda (= sauna), där han hvilar ut efter dagens strapatser i den villsamma ödemarken.

På bilden 8 synes en karelsk fiskare som lotsar sin båt utför den steniga forsen Mustapitinkoski.

Hittils hafva ryska ord endast långsamt sipprat in i det karelska tungomålet, konsonanterna hafva förmildrats

och äfven ändelser rönt intryck. Men nu synes den mäktiga ryska språkfloden brusa in öfver Karelen. Det är den sti-

EN KARELSK JÄGARE INVID SIN JAKTHYDDA

gande kulturen och den underlättade samfärdseln som hvälfva vågen. Karelaren saknar hvarje spår af nationelt medvetande och hälsar själf med glädje den dag, då ryska ljuder öfveralt på hans moar och vid hans sjöar. Ty af ryssarna hafva de ju fått sin tro, af

EN KARELSK FISKARE.

ryssarna sin smula kultur, i Rysslands arméer hafva de blödt och ingen storrysse skulle så gladt ge sitt lif för „Tsar Miikola“ som karelaren.

ADOLF PAULS „KUNG CHRISTIAN II“ PÅ SVENSKA TEATERN.

AF K. FLODIN.

ed Adolf Pauls „Kung Christian II“ kan icke blott den svenskspråkiga dramatiska literaturen i Finland förteckna sitt tredje hufvudstycke, utan äfven det historiska dramat i hela norden anses ha blifvit ett mästervärk rikare. Om Wecksells „Daniel Hjort“ såsom dramatiskt konstvärk är regelrättare till proportionerna och Topelius „Regina von Emmeritz“ genom själfva ämnet rycker oss finländare närmare, pulserar däremot ett ursprungligare och mer mångskiftande lif i de gestalter, som Paul låter dyka upp ur häfdernas natt. Hvarken Shakspeare eller Victor Hugo gå igen i dem, utan träda de fram med egna, mänskligt lidelsefulla later, på samma gång de bibehålla hela den historiska karaktär, som deras handlingar och folktraditionen efter hand bibragt dem. Man har anmärkt att Paul ej låtit ett enda drag, som i historien bevarats om hufvudpersonerna i „Kung Christian II“, gå obeskattadt förbi, och denna pietet för den gängse uppfattningen af styckets personnager har icke litet bidragit till att förläna dem den historiska trovärdighet de jämte den sceniska liffullheten ega. Vi föreställa oss att dessa egenskaper i hr Pauls skådespel skola med lätthet bana en väg till förståelse af detsamma äfven hos den svenska, danska och nordtyska publiken.

Den utomordentliga succès „Kung Christian II“ rönt på Helsingfors svenska scen — en succès, som betecknats genom ett dussin representationer för fulla hus — har varit lika hedrande för för-

HERR LINDROTH (SOM KUNG CHRISTIAN II.)

fattaren som för de konstnärer, hvilka tolkat hans värk. Man har icke på länge sett ett så friskt, karaktärsfullt och öfvertygande spel utvecklas på alla händer. och då därtill kommer en rent mästerlig kreering af ett par af rollerna, en stiltrogen, vacker uppsättning samt den af Jean Sibelius komponerade. värkningsfulla musiken till pjesen, förklaras lätt huru „Kung Christian II“ blifvit till ett sannskyldigt konstnärligt evenement här i Helsingfors

Titelrollen har varit anförtrodd åt hr *Lindroth,* en ung skådespelare, som synes gå många sceniska framgångar till mötes. Med en präktig mask, en ståtlig figur och en klangfull, dock ännu ej fullt beherskad stämma förenar hr L. en värme, en entusiasm för sin uppgift, hvilka, stödda af ett väl understreckadt spel i öfrigt, gifva det riktiga greppet på kung Christians gestalt. Väl kunde modulationerna tänkas rikare, men hufvuddragen komma i alla fall klart och utmäjsladt fram, motsättningarna i konungens karaktär, hans våldsamhet och misstänksamhet, hans höga, men ensidiga begrepp om konungslighetens kall, hans drömmar om folkfrihet, hans goda afsikter, ur hvilka dock endast despotens blodshandlingar mogna såsom frukter.

Dyveke, hon som så allsvåldigt spelar in i kung Christians känslolif och gör skådespelets första akter till den vänaste kärleksidyll midt bland hofvets kalla glitter, har i fröken *Valborg Holm-*

FRÖKEN HOLMLUND (SOM DYVEKE.)

lund haft en framställarinna, som med ungdomsfägringens charme parat ett rörande behag och den rikaste lyrik i sitt sceniska uppträdande. Det är Dyveke som är *älskad* af konungen, därför står älskarinnan högre än drottningen, och i detta medvetande att ega konungens kärlek helt är hon lycklig och ler och dansar sitt korta lif fram. Att hennes lycka skall taga ett snabt och våldsamt slut, det anar hon instinktivt, men så mycket fullare vill hon då njuta sin glädje, äfven då giftet lurar i bottnen, och som en skön, ung, älskad, sorglöst lycklig Dyveke dör hon. Enbrat det tonfall, med hvilket frk. Holmlund så ljuft svårmodigt utbrister: „Alt ännu spela de min dans!“ medan hon redan

HERR RIEGO (SOM NARREN).

FRU BRANDER (SOM SIGBRIT).

smakat på de förgiftade körsbären och säckpipan ute på slottsgården ej upphör att spela sin låt, bränner sig fast i minnet såsom någonting oefterhärmligt rörande.

Fru *Ida Brander* har med den styfva och storordiga fru Sigbrit Willums skapat en scenisk karaktär, som i teckningens konsekvens och lidelsefullhet ej står efter det bästa, som den värderade, förträffliga artisten i den vägen gjort. Rollen är ju tacksam och dess hufvudton gifven, men fru Brander förstår att låta en mängd nyanser dessutom genomskimra, icke minst dragen af en viss hjärtats godhet, trots hersklystnaden, öfverlägsen, organisatorisk intelligens och en passionerad kärlek till sitt barn.

Vi framhöllo här ofvan *en* roll, hvilken spelats absolut mästerligt. Det är konungens hofnarr, återgifven af hr *Riego*. Här är teckningen så mångtydig som möjligt, intet drag är på förhand angifvet, alt kommer an på det genialiska greppet. Och detta har skådespelaren funnit och därmed distanserat alt, hvad han af djupsinnig humor tidigare framstält. Narren är kung Christians *alter ego,* hans onda gärningars förbannelse i förväg genom samvetets-narrens röst, hans i djupet slumrande goda intentioner, hvilka han med sömndrycker måste söfva, för att de icke i hans vekare ögonblick skola öfvermanna honom. Denna dramatiskt-symbolistiska skepnad förstår hr Riego att framställa med en häpnadsväckande bravur och en rent elementär kraft, som praktfullt återgifva den djupa originaliteten i denna hr Pauls fantasiskapelse.

HERR HANSSON (SOM TORBEN OXE).

Den käcka, ridderliga, blodfullt ungdomliga riddaren Torben Oxe har i hr *Hansson* funnit en sympatisk framställare.

Riddar Willibald.

Herr Willibald sitter i riddaresal
allena en afton så särla,
och kvällsvinden fläktar så mild och sval
i Saalachs dal,
där borgen sig reser, alt Bayerlands stolthet och pärla.

Och riddaren drömmer om bragder och strid; —
för sanning och rätt vill han strida; —
hans dröm är en kamp uppå blommande lid;
han tjusas därvid,
och fröjdas, ju mer honom synes, att svärdshuggen svida.

Då nalkas en hamn utaf höstdunkel färg;
dess ankomst knappt riddaren väckte:
„Herr Willibald, hör mig! jag är en dvärg
från Untersberg; —
kom, hjälp oss i morgon mot jättarnas trolösa släkte!

„De tvungit oss länge att gälda sig skatt;
nu drifva de ut oss ur fjället;
men ändtligen ha vi i sinnet oss satt,
att än i natt
oss rusta till strid, och i morgon ej vika ur stället.

„Du klappe på bärget blott tre gånger tre,
och genast församlas vi alla.
Hur dvärgar i kampen mot jättar sig te,
*skall snart **du** se: —*
för an oss, och vi skola veta att strida och falla.“

*— „Så sant som det höfves en riddares färd,
att aldrig den värnlöse svika,
så visst som jag tror mig min vapensköld värd
och bär ett svärd,
skall jättarnas skara i morgon förgås eller vika!“*

*Och skepnaden svinner, och riddaren går
att söka den nattliga hvila; —
men riddarens kvinna, fru Hulde, förstår
med smek och tår
att snärja hans samvet' i drömmar som locka och smila.*

*„Du säge, att rosten, se'n senaste krig,
fördärfvat din sköld och ditt pansar!
Mig grufvar för faran på bragdernas stig!
Kom, blif hos mig; —
här väntar dig säkrare fröjd, än bland jättarnas lansar!*

*Och åter det kvällas; den gråklädde dvärg
står åter vid riddarens sida:
„Vi drifvits med våld ur vårt fädernebärg,
vårt Untersberg;
hvi lät du oss fåfängt din hjälp emot jättarna bida?“*

*„Mitt harnesk är fläckigt och rostig min sköld;
det vållar den långliga friden;
min mantel, mitt värn emot väta och köld,
en hemlig stöld
har röfvat ifrån mig, och därför jag svek er i striden.“*

*— „Ditt mod är förrostadt, och fläckad din tro,
och stulen din riddareära;
och därför blott grafven skall skänka dig ro; —
i den skall du bo,
se'n hela din ätt du till grafven fått sörjande bära!“*

Alceste.

FRÅN PARIS TEATRAR.

AF A. v. KRAEMER.

E. ROSTAND: Cyrano de Bergerac. Heroisk komedi i 5 akter på vers.

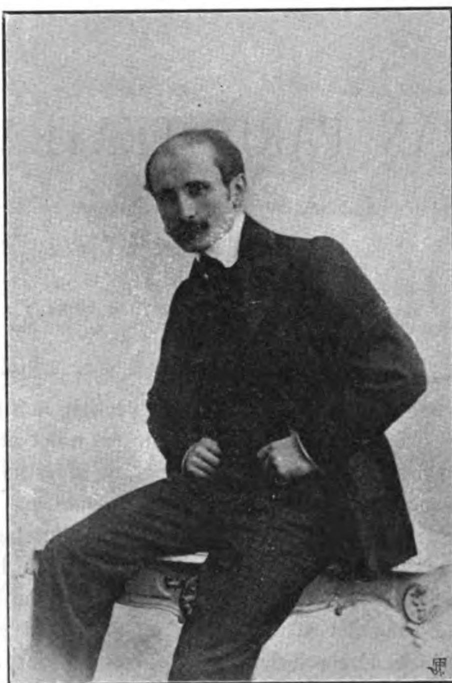

Med svårighet skall man finna ett motstycke till den framgång Edmond Rostand vunnit med sin Cyrano de Bergerac. Efter premièren, som gick af stapeln den 28 december 1897, jublade publiken, regeringen fäste i författarens rockuppslag det af alla fransmän efterlängtade röda bandet och den annars nog så gnatiga kritiken blåste en ljudelig glädjefanfar. „En skald är oss född, en äkta fransk skald, obesmittad af ibsenism och annan nordisk dimma.“ Emile Faguet förklarade i Journal des Débats, att han kunde dö i frid, sedan han sett Cyrano. — Nu har det gått så långt att man måste köpa sin biljett minst en månad på förhand. Alla skola se stycket. Den eleganta världen spisar middag en half timme tidigare än vanligt för att hinna till början af första akten. Föräldrar föra sina barn dit om söndagen som belöning för flitig läxläsning under veckan, och hvarenda småborgare består sin fru nöjet att skratta åt Cyranos näsa eller gråta öfver hans olyckliga kärlek, valet fritt, beroende på fruns mer eller mindre känslofulla sinnelag. Kort sagdt, Rostand har eröfrat allas hjärtan, sin vana trogen, ty han är en ovanligt skicklig verskonstnär och en man med tur, lifvet ler sitt älskvärdaste leende mot honom. Han har aldrig behöft kämpa med ekonomiska svårigheter, aldrig varit tvungen att förgäfves klappa på hos teaterdirektörerna. Sedan han vid ganska unga år lämnat sin födelsestad Marseille för att fortsätta sina studier i Paris, har han nästan hvarje år producerat någonting. Rostands debytarbete är en diktsamling, *Les Musardises*, som förskrifver sig från hans 18:de lefnadsår. Vid 20 års ålder lät han uppföra en vådevill „*Le Gant Rouge*“ å Cluny teatern. 1894 gafs af Comédie Française' trupp *Les Romanesques*, en behagfull komedi på vers, som förskaffade

den då 26-årige Rostand ett 4,000 francs stort pris. Det var franska akademin, som på detta sätt belönade författaren, hvars komedi genast gjorde en resa kring Europas scener. Året därpå utförde Sarah Bernhardt hufvudrollen i *La Princesse Lointaine*, åter ett stycke på vers af samme författare. Våren 97 var det äfven „la grande Sarah", som kreerade samaritanskan i Rostands lika benämda „evangelium" på vers, och nu förkroppsligar Coquelin den 29-årige poetens senaste skapelse.

* * *

Den stora allmänheten har intill denna dag knapt haft en aning om att på 16-hundratalet existerat en skald med namnet Cyrano de Bergerac och att denne Cyrano skrifvit en fantastisk resa till månen, tragedin „*La Mort d'Agrippine*" och lustspelet „*Le Pédant Joué*", som innehåller en scen, sedermera mycket känd, emedan Molière inflikat densamma nästan ord för ord i *Les Fourberies de Scapin:* jag syftar på den dråpliga dialogen mellan Scapin och Géronte, hvarvid den senare endast får fram orden: „Que diable, avait-il à faire dans cette galère?" Med ledning af Pierre Bruns literaturhistoriska afhandling om Cyrano kan man se huru mycket Rostand afvikit från den historiska sanningen. I komedin på Porte St. Martin teatern talar Cyrano ständigt om sin stora frihet. Emellertid lär denna frihet hafva varit tämligen ringa, ty vår hjälte tjänade hos hertigen af Arpajon som betjänt och skref högst inställsamma och underdåniga företal till sina arbeten, hvilka han brukade tillegna alla möjliga höga herrar.

E. ROSTAND.

Att döma af en replik i 5:te akten skulle Cyrano aldrig hafva haft någon syster. Denna replik är för öfrigt mycket rörande. Men enligt M. Bruns forskningar omgafs Cyrano af 4 bröder och 2 systrar. — 1654 råkade samme Cyrano genom en olyckshändelse få en träkloss mot hufvudet och dog 14 månader 5 dagar därefter. Det var altså icke en sammansvärjning mot den olycklige poeten, såsom Rostand förklarar saken. Den värklige Cyrano skulle antagligen med häpnad och undran se sig så märkvärdigt ädel, själfuppoffrande och — ful, som han framställes anno mundi 1897, ty visst lär ju Hercule-Savinien de Cyrano de Bergerac hafva varit begåfvad med en ovanligt framstående näsa, men för öfrigt kunde man icke säga om honom annat än att han var „en vacker ung man, med regelbundna och kloka ansiktsdrag, eldiga och ironiska ögon, håret kammadt enligt den tidens bästa manér och kring öfre läppen en fin

mustasch". Men jag vill icke dröja vid dylika bagateller, isynnerhet sedan hela den franska literär-historiska kritiken gifvit Rostand sin absolution. Då det gäller ett vackert diktvärk, får man icke vara pedantisk, ehuru jag för min del tror att stycket vunnit, ifall Cyrano gjorts till en mindre idealiserad karaktär än han nu är. Men alla personer i Rostands stycke, på få undantag när, uppträda ädelt, därför måste väl Cyrano själf föregå med godt exempel. Också är han den ädlaste bland ädle, den oegennyttigaste bland oegennyttige och den tappraste bland tappre. Nyckeln till hans karaktär ligger i ett yttrande till vännen Le Bret: „J'ai décidé à être admirable en tout, pour tout", och han lyckas, tack vare Coquelins geniala spel. Hans tirader klinga än som trumpetstötar, än som den mildaste elegi, och det konstgjorda näsvidundret skiftar till och med uttryck under kvällens lopp. Uppriktigt sagdt, spelar denna näsa en altför stor roll, den kastar sin förargliga skugga nästan öfver hvarje scen och slutligen önskar man den för hin i våld. Men den näsan har också sina goda sidor. Tack vare den får man till lifs i första akten en mycket rolig monolog, en äkta Coquelin-monolog, så skrifven, att skådespelaren kan lysa med åtminstone femton olika tonfall, och ensamt för den godbitens skull kan man försona sig med det oformliga utsprånget på Cyranos ansikte. — Stycket begynner med en bullersam scen i Hôtel de Bourgogne, där konungens skådespelare utföra italiensk komedi. Cyrano har förbjudit den fete aktören Montfleury att uppträda, emedan han är en tarflig konstnär och dessutom tillåtit sig att kasta ömma blickar mot Roxane Robin's loge: Roxane Robin är Cyranos kusin och han älskar henne i hemlighet, utan att våga yppa sina känslor för den sköna. Han är för ful. Men Cyrano tål icke motstånd. Därför hotar han Montfleury med stryk, om denne icke genast lamnar scenen, och Cyranos hotelse värkar ögonblickligen, man vet nämligen att han för värjan med lika stor smidighet som pennan. Emellertid protestera några fina herrar mot ett dylikt afbrott i föreställningen, hvilket åter har till följd ett ordbyte med Cyrano, hvars näsa blir skymfad, och några ögonblick därpå duellerar poeten med sin vedersakare, som naturligtvis drager det kortare strået. Denna duell är en af glanspunkterna i Rostands nya stycke.

Medan duellen pågår improviserar Cyrano en ballad, i hvilken han skildrar stridens gång, och när han hinner till sista versen, ger han också sin motståndare det sista hugget. Alla de närvarande hylla hjälten, med undantag af de snobbiska hofherrarna, som draga sig snopna tillbaka.

Sedan publiken hunnit utrymma teatersalongen och i det ögonblick Cyrano bereder sig att äfven han gå, får han ett bud från Roxane. Hon vill tala med kusinen påföljande dag i enrum. Cyrano tror icke först på möjligheten af en sådan lycka, men duennan, som hämtat budskapet, får honom till sist öfvertygad.

Maintenant je vais être frénétique et fulminant!
Il me faut une armée entière à déconfire!
J'ai dix cœurs! J'ai vingt bras; il ne peut me suffire
De pourfendre des nains . . . .
Il me faut des géants.

Hans väntan blir icke lång, ty i en gata stå hundra man, färdiga att kasta sig öfver en usel diktare, som skrifvit en smädevisa om hertigen af Guiche, och Cyrano rusar ut för att ensam skingra skaran.

Ragueneaus krog, där Cyrano skall träffa sin sköna, är icke ett vanligt värdshus. Dess egare affattar sina matsedlar på vers och låter hungriga poeter gratis äta sig mätta, trots krögarmors protester. Cyrano infinner sig på mötesplatsen en god stund före det bestämda klockslaget. Han är mycket nervös

och besluter sig för att skriftligen fria till sin kusin, om han ser att hon älskar honom, annars tiga. Klockan slår sex, och Cyrano befaller Ragueneau att utrymma salen med alla sina brödmumsande Apollosöner, och nu inträder Roxane. Stackars Cyrano de Bergerac! Han har blifvit kallad dit endast för att få höra, att Roxane är kär i Christian de Neuvillette, och hon ber den djupt bedröfvade men till det yttre likgiltige kusinen taga Christian under sitt beskydd, i fall han blefve utsatt för de våldsamma Cadets de Gascogne's angrepp.

Cyrano är ju den oegennyttigaste bland de oegennyttige och därför lofvar han göra sitt bästa. Snart blir han också i tillfälle att visa sitt ädla sinnelag. Christian har blifvit hånad af sina nya kamrater, Gascognarne, emedan han icke är hemma från södern, och för att få de skrytsamma krigarena att tystna besluter han att ställa till en liten fäktnig med Cyrano. Hans skämt tager, naturligvis, den underliga näsan till måltafla. Cyrano håller god min en stund, men slutligen brister tålamodet och han ber att blifva lämnad på tumanhand med sin rival. När Gascognarne återvända, öfvertygade om att få se blod och förödelse, hålla de båda rivalerna på att kyssas. Cyrano har lofvat att hjälpa Christian i hans kärleksroman. Han ger åt Roxanes lycklige tillbedjare det bref han själf ämnat sända sin kusin i eget namn, och detta bref gör ett så oemotståndligt intryck på den sköna, att hon ger Christian ett rendez-vous till påföljande natt. Visst är Christian en vacker och tapper krigare, men han kan icke framställa sin kärlek i tillräckligt fint afrundad form, såsom den pretiösa Roxane vill hafva det. Därför går den beskedlige Cyrano med till mötesplatsen, och hvarje gång Roxane låter sitt öra smekas af den renaste poesi, kryddad med den tidens galanta vändningar, fullt öfvertygad om att hon hör Christian tala, är det Cyrano, som i den andras namn och för att gagna honom sjunger sin kärlekslängtan och blottar sitt innerst blödande sår. Tyvärr kan jag icke bifoga en svensk öfversättning af denna förtjusande scen.

Roxane:

Eh, bien! si ce moment est venu pour nous deux,
Quels mots me direz-vous?

Cyrano:

Tous ceux, tous ceux, tous ceux
Que me viendront, je vais vous le jeter, en touffe,
Sans les mettre en bouquet: je vous aime, j'étouffe,
Je t'aime, je suis fou, je n'en peux plus, c'est trop;
Ton nom est dans mon cœur comme dans un grelot,
Et comme tout le temps, Roxane, je frissonne,
Tout le temps le grelot s'agite, et le nom sonne!
De toi, je me souviens de tout, j'ai tout aimé:
Je sais que l'an dernier, un jour, le douze mai,
Pour sortir tu changeas de coiffure!
J'ai tellement pris pour clarté ta chevelure
Que comme lorsqu'on a trop fixé le soleil,
On voit sur toute chose ensuite un rond vermeil,
Sur tout, quand j'ai quitté les feux dont tu m'inondes,
Mon regard ébloui pose des taches blondes!

Roxane, d'une voix troublée:

Oui, c'est bien de l'amour . . . .

Cyrano:

Certes, ce sentiment
Qui m'envahit, terrible et jaloux, c'est vraiment
De l'amour, il en a toute la fureur triste!
De l'amour, — et pourtant il n'est pas égoiste!
Ah! que pour ton bonheur je donnerais le mien,
Quand même tu devrais n'en savoir jamais rien,
S'il se pouvait, parfois, que de loin, j'entendisse
Rire un peu le bonheur né de mon sacrifice!
— Chaque regard de toi suscite une vertu
Nouvelle, une vaillance en moi! Commences-tu
A comprendre, à présent? Voyons, te rends-tu compte?
Sens-tu, mon âme, un peu, dans cette ombre, qui monte?
Oh! mais vraiment, ce soir, c'est trop beau, c'est trop doux!

Je vous dis tout cela, vous m'écoutez, moi, vous!
C'est trop! Dans mon espoir même le moins modeste,
Je n'ai jamais espéré tant! Il ne me reste
Qu'a mourir maintenant! C'est à cause des mots
Que je dis quelle tremble entre les bleus rameaux!
Car vous tremblez, comme une feuille entre les feuilles!
Car tu trembles! car j'ai senti, que tu les veuilles
Ou non, le tremblement adoré de ta main
Descendre tout le long des branches du jasmin!

Roxane blir slutligen så hänförd att hon tillåter Christian klättra upp till sig, medan Cyrano får stå nere och se på huru de älskande kyssas. Icke nog därmed. Hertigen af Guiche, som länge förföljt Roxane med sin kärlek, försöker nu denna natt, innan han ger sig i väg till hären — det pågår nämligen ett krig med Spanien — att locka Roxane till ett kloster för att ostördt få taga farväl af henne och skickar en kapucinermunk med ett bref till sin sköna. Men Roxane har nog af Guiches enträgenhet och inbillar munken att han är sänd för att viga henne nu genast vid Christian, hvilket munken också gör, och Cyrano ställes som utkik, medan ceremonin pågår i det inre af huset. Guiche, å sin sida, finner väntan altför lång och begifver sig till Roxanes hus, råkar på Cyrano, utan att känna igen honom i mörkret, och får lof att höra på alla möjliga galenskaper, som poeten radar ur sig för att hindra Guiche att gå in till Roxane innan vigseln blifvit fullbordad. Snart träder det unga paret ut och Guiche inser att han blifvit lurad. Men han hämnas ögonblickligen genom att sända Christian till krigsskådeplatsen ännu samma natt. Vändande sig mot Cyrano säger han:

La nuit de noce est encore lointaine

och Cyrano svarar för sig själf

Dire qu'il croit me faire énormément de peine!

Afskedets stund nalkas emellertid, och Cyrano, som tjänar i samma regemente som Christian, lofvar Roxane att sköta om hennes man och se till att hon ofta skall få bref från honom.

„Det lofvar jag er“ svarar Cyrano.

— —

I fjärde akten finna vi Cyrano och Christian bland Cadets de Gascogne utanför staden Arras, liggande på bara marken, insvepta i sina trasiga mantlar, svältande, frysande och knotande mot Guiche, som bragt dem i detta elände.

Den franska armén befinner sig mellan tvänne eldar, och Gascognarnes bastion är den farligaste utmed hela försvarslinjen. Men Cyrano lifvar dem med skämt, och när icke ens slikt vill räcka till, ber han truppens flöjtblåsare spela några hemlandsmelodier och då glömma de alla hunger och annat elände för att drömma om Gascogne.

„Écoutez, les Gascons . . . Ce n'est plus, sous ses doigts,
Le fifre aigu des camps, c'est la flûte des bois
Ce n'est plus le sifflet des combats, sous ses lèvres,
C'est le lent galoubet de nos meneurs de chèvres
Écoutez. C'est le val, la lande, la forêt,
Le petit pâtre brun sous son rouge béret,
C'est la verte douceur des soirs sur la Dordogne,
Écoutez, les Gascons; c'est toute la Gascogne!“

Plötsligt rullar in på scenen en väldig kalesch och ur densamma stiger — Roxane. Hon hämtar mat och sätter nytt lif i de galanta baronerna — alla Cadets de Gascogne äro baroner — men Cyrano och Christian äro sorgsna, de hafva just fått veta att inom mindre än en timme skall deras förskansning stormas af fienden och antagligen komma alla att falla för öfvermakten. Roxane yrkar på att få trots den öfverhängande faran blifva kvar i lägret. Hon vill stå vid sin mans sida under striden.

Men Christian förstår icke riktigt hvad som drifvit henne att öfvergifva sitt hem

och komma så här oförmodadt till hären. „Dina bref“, svarar hon. Cyrano har nämligen hvarje morgon smugit sig genom fiendens led för att få fram till Roxane fingerade bref från hennes man, i hvilka han på det mest bedårande sätt talar om sin stora kärlek. „Nu älskar jag dig endast för din själ“. Hon skulle älska honom till och med om hans skönhet ginge förlorad. Men denna bekännelse griper Christian svårt. Han inser att hon är förlorad för honom, hans själ — det är ju Cyrano, och nu älskar hon endast hans själ. Därför försöker han tvinga Cyrano att bikta sig för Roxane, och själf går han att rekognoscera fiendens rörelser. Cyrano, som högst ofrivilligt drifvits till ett sådant samtal med sin kusin, är just i beråd att värkligen bekänna sin kärlek, då Christian hämtas in döende. Han var den förste, som föll den dagen. Cyrano hinner dock hviska honom i örat: „Det var i alla fall dig hon älskade, jag har talat med henne . . .“ — Men efter detta sista kraftprof besluter Cyrano att söka döden och går i spetsen för de få återstående Gascognarne mot den många gånger starkare fienden, som från alla håll stormar in. En spansk officer frågar häpen: „Hvilka äro desse män, som låta döda sig mangrant?“ och Cyrano svarar:

Ce sont les Cadets de Gascogne
De Carbon de Castel-Jaloux;
Bretteurs et menteur sans vergogne.

Han rusar mot fienden

Ce sont les Cadets . . .

resten af tiraden går förlorad i stridens buller. — —

Den 5:te akten är ett slags epilog. Femton år hafva förflutit sedan Roxane blifvit enka. Hon lefver i ett kloster, långt från alt yttre buller. Cyrano besöker henne hvarje lördag och berättar för henne veckans skvallerhistorier, skämtar och håller henne sällskap under några timmar, i grunden en skeppsbruten äfven han, fattig ända till det yttersta och hopplöst förälskad i sin kusin. En mild septemberkväll, då träden redan äro höstklädda och vildvinet rodnar kring klostrets pelargångar och marken är betäckt med torra löf, infinner sig Cyrano senare än vanligt. Han försöker, som förut, att vara glad och underhållande, men med ens faller han baklänges, bleknar, svimmar nästan.

„Det är ingenting, min blessyr från Arras' belägring“; småningom börja de tala om Christian.

Cyrano ber att få se det sista bref Roxane erhållit af sin man, och medan de gulnade bladen falla alt tätare och tätare och kvällens mörker blir för hvarje minut som går intensivare, läser Cyrano högt med värklig hänförelse den kärleksförklaring han själf inspirerad af egna känslor författat för rivalens räkning. Nu inser Roxane hela sammanhanget, men det är för sent, hennes kusin, poeten, håller på att uppgifva andan, han har blifvit dödligt sårad af en träkloss, som kastats mot hans hufvud, då han gick förbi en af sina ovänners hus. Emellertid är han alldeles förskräckt, då han märker att hans stora lifshemlighet blifvit känd, och ända till det sista försöker han förneka sanningen. Men Roxane vet mer än väl hvad hon skall tro och lofvar att hennes sorgdräkt hädanefter skall gälla lika mycket Christian som Cyrano. Cyranos slut nalkas med stormsteg, han skakas af en svår frossbrytning och stiger häftigt upp.

Cyrano:

Pas là! non! pas dans ce fauteuil!
— Ne me soutenez pas! — Personne!
(han stöder sig mot ett träd.)
Rien que l'arbre!
Elle vient. Je me sens déjà botté de marbre,
— Ganté de plomb!

Oh, mais! — puisqu'elle est en chemin,
Je l'attendrai debout

(han drar värjan)

et l'épée à la main.

Le Bret:

Cyrano!

Roxane:

Cyrano!

Cyrano:

Je crois qu'elle regarde . . .
Qu'elle ose regarder mon nez, cette camarde!

(han höjer sin värja)

Que dites-vous? C'est inutile? . . . Je le sais!
Mais on ne se bat dans l'espoir du succès!
Non! Non! c'est bien plus beau lorsque c'est inutile!
— Qu'est-ce que c'est que tous ceux-la? — Vous êtes mille?
Ah! je vous reconnais, tous mes vieux ennemis!
Le Mensonge?

(Han hugger med värjan i tomma luften.)

Tiens, tiens! — Ha! Ha! les Compromis,
Les Préjugés, les Lâchetés!

Que je pactise?

Jamais, jamais! — Ah! te voilà, toi, la Sottise!
— Je sais bien qu'à la fin vous me mettrez à bas;
N'importe: je me bats! je me bats! je me bats!
Oui, vous m'arrachez tout, le laurier et la rose!
Arrachez! Il y a malgré vous quelque chose
Que j'emporte, et ce soir, quand j'entrerai chez Dieu,
Mon salut balaiera largement le seuil bleu.
Quelque chose que sans un pli, sans une tache,
J'emporte malgré vous, et c'est — —

Roxane, lutande sig öfver honom och tryckande en kyss på hans panna:

C'est?

Cyrano:

Mon panache.

* * *

Frågar man sig nu, hvarpå Cyrano de Bergeracs framgång beror, tror jag mig ge det riktigaste svaret genom att säga: på Rostands ovanliga blick för sceniska effekter, på hans fulländade dramatiska teknik och öfverdådiga språkvirtuositet samt på det utmärkta utförande, som kommer stycket till del på Porte St. Martin teatern. Men Rostands komedi innehåller icke någonting nytt, den sätter hvarken nya idéer i omlopp eller inviger den någon ny konstform. Cyrano de Bergerac framkallar hos åskådaren ungefär samma stämningar som någon af Alexandre Dumas d. ä:s bättre romaner. Mycket vapenskrammel, ett otal kvicka replikskiften, ädla, tappra och prydliga hjältar i granna dräkter, en romantisk kärleksintrig och ständigt växlande episoder.

Men om också Rostands heroiska komedi i alla ofvan uppräknade punkter liknar en historisk följetongsroman, står den ofantligt mycket högre i poetiskt afseende, ty man kan icke nog upprepa det: Edmond Rostand är en värklig skald, det har han bevisat genom sin tidigare literära värksamhet och ytterligare bestyrkt med Cyrano de Bergerac, och jag tror att han också framdeles kommer att behålla sina trogna beundrare; hans talang är nämligen af ett särdeles älskvärdt slag. Det finnes mycket af Provences solsken i Rostands diktning, och de flesta människor älska sol.

MODERNT KRUKMAKERI.

AF A. W. FINCH.

Krukmakeriets första början var af anspråkslös art. Liksom fallet varit med de flesta primitiva konster lämnades dess utöfvande föraktfullt åt kvinnorna. Denna omständighet bevisas utan tvifvel af de spår af feminina fingrar, hvilka upptäckts på lämningar af krukmakerigods från förhistoriska tider. Männen sysslade med „ädlare“ ting såsom jakt och krig. De älsta kruklämningar man har sig bekanta voro obrända, och ett stort framsteg gjordes då man upptäckte, att kärl formade i lera och utsatta för eldens invärkan blefvo mindre bräckliga och förlorade olägenheten att upplösas i vatten. Ett sådant helt enkelt brändt gods förblef dock poröst, och ett ytterligare och viktigt framsteg blef därför den glasartade ogenomträngliga betäckningens eller glasyrens uppfinnande. Sedan dessa tvänne viktiga steg voro tagna, följde utvecklingens skeden på krukmakarekonstens område tätt på hvarandra. Dräjskifvan aflöste det primitiva formandet med blotta händerna och gaf uppslag till sökande af omväxlande och konstnärliga former, hvilka man småningom äfven började pryda med ornament och teckningar i olika färger. Till följd af en ytterlig raffinering i konst, parad med andra betingelser för lergodstillvärkning, förfärdigas ännu i våra dagar i Japan det underbart sköna lergods, som användes vid te-ceremonin, på det primitiva sättet.

Det äldsta historiskt kända lergodset utgöres af lämningar från Pharaonernas tid i Egypten, ett mycket kiselhaltigt gods, öfverdraget med en opak, alkalisk emalj. Med kopparoxid hade man nämligen efter behag åstadkommit grönt eller blekt blågrönt, kalladt turkosblått, alt efter den emaljs sammansättning, uti hvilken oxidens färg skulle utvecklas. Finheten i denna turkosblå färg, emaljens kvalitet och dyrbara utseende, i synnerhet på de små gudabilderna, har ännu i våra dagar ej kunnat öfverträffas. Egypternas teknik öfvergick till assyrierna, som tillämpade den i något förändrad form i sin byggnadskonst i Ninive,

Babylon och i synnerhet i Karr-i-Kadfar och Khorsabad på Sardanapalus' och Nebukadnezars tid. Man kan ännu vid betraktande af fragment från Artaxerxes Mnénons palats i Louvre-museet i Paris bilda sig en föreställning om emaljens färgrikedom och dess fullkomnade tillvärkning. I våra dagar ha skickliga fabrikanter i Frankrike och England sökt återupplifva denna teknik för att tillmötesgå en yngre generation arkitekter, hvilka visa tendenser att öfvergå till den polychroma arkitekturen.

Grekernas och romarnas teknik bestod uti på hvarandra lagda lager af i olika nyanser skiftande leror med svarta metallglänsande orneringar eller ock helt och hållet svartglaserade kärl med utsparade ornament. De olika lerlagren äfvensom den yttre svarta orneringen pålades medels pensel. Den svarta metallglänsande färgens sammansättning har förblifvit en hemlighet. På grund af de undersökningar, som gjorts vid franska statens fabrik i Sèvres af de Luynes och Brongniart, förmodar man att alkaliska ämnen utgöra denna svarta färgs hufvudsakliga beståndsdelar. Genom olika tillvägagåenden har man dock lyckats göra ganska skickliga efterapningar af densamma. Det är grekernas teknik med de olika lerlagrens superposition, som på porslinsfabrikationens område ligger till grund för de mycket värderade tillvärkningar, kända under det gemensamma och betecknande namnet „pâtes sur pâtes", hvilka producerades vid Sèvres i Frankrike och vid Minton i England. Men den föga keramiska orneringen på dessa alster beröfvar dem det behag för öga och känsel, som den rena keramiken alltid väcker.

Perserna egde före den arabiska eröfringen (VII:e seklet) en framstående tillvärkning så väl hvad beträffar teckniken som den konstnärliga utstyrseln i ornering och färger. Leran, hvaraf föremålen formades, omgafs med ett mycket kiselhaltigt öfverdrag, på hvilket de färgande oxiderna applicerades, hvarefter kärlen åter öfverdrogos med en genomskinlig betäckning af alkalisk sammansättning. Orneringen af i det dagliga lifvet brukliga kärl och föremål var af en raffinerad enkelhet, då däremot till vägg- och rumprydnader afsedt gods behandlades med mykken prakt och rikedom af färger och ornament. Det sedermera på Rhodos samt i Syrien och Anatolien tillvärkade lergodset var endast denna konsts förfall. Dock förete denna förfallotids alster anmärkningsvärdt sköna föremål och kärl.

Araberna lärde af perserna krukmakarens konst och införde densamma i Europa i VIII:e seklet. Morernas keramik på tusentalet i Spanien hade till utmärkande kännetecken en emalj, gjord ogenomskinlig genom tennoxid, hvilket hos dem ersatte persernas kiselhaltiga öfverdrag. Till grund för denna emaljs uppfinnande låg utan tvifvel dels svårigheten att utan långa dröjsmål erhålla orientens alkaliska ämnen, dels upptäckten i Spanien af tennförande jordlager. Morerna hade till en början en stor export af krukmakerivaror till Italien, men småningom kom i detta senare land en inhemsk tillvärkning till stånd, hvilken sedermera af Lucca della Robbia, omkring 1430, och Oraggio Fontana de Pesaro, omkring 1540, bragtes till den högsta fulländning. Hertigarna af Toscana och förnämligast hertigarna Guidobaldo de la Rovere omhuldade den nyinförda industrin på det varmaste och gynnade dess utveckling. Samtidens största konstnärer komponerade ritningar till former och orneringar och skickliga specialister utförde dem. Vid hertig Guidobaldos död blef dock tillvärkningen mera allmän, alstrens konstnärliga värde sjönk, och därmed var denna konstarts förfall kommet.

Vid samma tid skapade i Frankrike en i många afseenden namnkunnig man, Bernard Palissy, utan andra tillgångar än sitt stora snille lergods glaserade med genomskinliga glasyrer och färgade med metalloxider af den beundransvärdaste beskaffenhet och uppfunna af honom själf. Nutidens fabrikanter ha sökt efterapa denna teknik hvilket är det enda de varit mäktiga till. Dessa vår tids efterapningar ha urartat till den s. k. majolikan. Majolikafärgerna äro nu allmänt i bruk på grund af deras lätta användning och tillvärkning.

Kort tid efter Bernard Pallissys uppträdande mot slutet af XVI:e seklet öfverflyttade några italienska arbetare till Frankrike och grundade fajansfabriker, bland hvilka fabrikerna i Nevers och Rouen blefvo de ryktbaraste. Fajansfabrikationen utbredde sig småningom till Nederländerna, där den, fullkomnande sig under inflytande af former och färger från yttersta östern, fann sitt vackraste uttryck i s. k. „Delft". De holländska

arbetarne emigrerade i sin tur till England, slogo sig företrädesvis ner i de västra grefskapen och bidrogo på ett värdefullt sätt till den inhemska lerindustrins höjande.

På 1700-talet åstadkom den namnkunnige Wedgwoods arbeten och forskningar på det keramiska området stora framsteg. Dock utmärkte han sig icke alltid för en upphöjd smak, och det dåliga i hans exempel har af de engelska fabrikanterna i allmänhet med stor samvetsgrannhet följts.

Porslinets uppfinnande torde förläggas till omkr. år 185 före vår tideräkning. Kineserna indela sin keramik i dynastiska perioder och regeringar. Hos dem liksom senare hos japanerna åtnjöt en regent anseende i mån af det beskydd han egnat porslinsfabrikationen och krukmakerikonsten och i mån af de framsteg, som under hans regering åstadkommits på detta område. Redan under sjätte århundradet e. Kr. f. var en ryktbar fabrik i full värksamhet. Men porslinets blomstringstid började i Kina inemot 1426 under Siouen-Te's regering, af dynastin Ming, och slutade under Thsingernas dynasti mot midten af adertonde seklet. Vid denna tid hade kinesernas exportvaror, införda genom Ost-Indiska Kompaniets försorg i Europa, stor framgång i vår världsdel. Inseende den fördel de kunde draga af den bevågenhet, med hvilken deras keramiska alster mottogos i Europa, började kineserna, praktiska handelsmän som de voro, för att smickra europeernas dåliga smak att utstyra sina varor med allehanda europeiska ornamentsmotiv. Redan under 15:e och 16:e seklet förekom dock kinesiskt porslin uti Frankrike och Italien, men sändningarna voro ganska sällsynta beroende på att dessa varor transporterades landvägen från Indien. Trots sitt nuvarande förfall (åtminstone hvad beträffar de till Europa kommande alstren) är dock den kinesiska och japanska tillvärkningen vår betydligt öfverlägsen såväl hvad former och ornering som materialens och glasyrernas beskaffenhet vidkommer.

De koreanska krukmakarena började på 11-hundra talet tillvärka porslin. Detta porslin är dock ej särdeles högt uppskattadt af „amatörer" men mycket beundradt af konstnärer m. fl. på grund af formens fyllighet, den matta glasyrens „feta" yta och den diskreta och bredt behandlade orneringen. De första grunderna för porslinstillvärkning bibringades japanerna af koreanerna och Gorodayu-Shonsoui, den berömde japanske keramikern företog omkr. 1513 en resa till Kina i afsikt att fullkomna sig uti konsten att göra porslin. Vid sin återkomst uppsatte han en ugn uti provinsen Hizen och började en porslinstillvärkning enligt kinesiskt mönster. Samtidigt med denna fabriks uppkomst upptäcktes ett kaolin-lager uti samma provins, och med anledning häraf uppstod den ena brännugnen efter den andra. Dessa ugnar voro låga och af en långsträckt form, hvilken modell ännu i närvarande tider är i bruk i Japan.

Många kännare skatta det japanska porslinet högre än det kinesiska, och meningarna härom äro delade, men visst är att japanerna åtminstone på krukmakeriets område stå betydligt högre än sina grannar. Hos kineserna var omsorgen för orneringen af keramiska alster förherskande, då däremot japanerna alltid skänkt självfva materialets beskaffenhet och utseende den största uppmärksamhet. Hvad är också mera hvilande för ögat, mera behagligt och smekande för känseln och sinnet än de djupa fylliga färgerna, denna harmoni mellan form och ornering, som utmärker det under namn af „Rakou" kända härliga krukmakerigodset. Såsom en yttring af japanernas förfinadt konstnärliga skaplynne kunna de namn betecknas, med hvilka de utmärkte sina emaljfärger, såsom t. ex. „himmelens färg efter regnet", „månsken", „regnig skymning", „vildäppels gredelint", „färg af korpens vingar" m. fl. poetiska namn. För starkare färger hade de mera energiska benämningar, såsom t. ex. Lakan („mulåsnelefver") eller Ma-seï („hästlunga"), med hvilka de utmärkte de högröda „flambéerna", som likna rinnande varm blod. Vi, moderna kulturfolk, beteckna helt enkelt våra färger med — nummer!

„Rakou"-lervarorna anses kunna hänföras till den keramiska konstens vackraste alster. Rakou'erna (ordet Rakou betyder glädje, fröjd) formades helt och hållet för hand och i de flesta fall till och med utan tillhjälp af dräjskifva och röja en öfverraskande teknisk konstfärdighet. Deras upphofsman var krukmakaren Chÿro, som lefde i Kioto på 1700-talet, och hans ättlingar fortsätta ännu med denna tillvärkning. Tillvärk-

ningen och bränningen af dessa lervaror erbjuder stora svårigheter, hvarför de fortfarande äro mycket sällsynta och högt skattade. De vackraste kända exemplaren ha utgått från ugnarna i Yamm, Bizen, Shigaraki och Temmokou. De flesta af dessa äro brända vid låg temperatur med icke altför hårda glasyrer. Många, och icke de minst vackra, äro dock hårdbrända med saltglasyr. Denna krukmakerikonst, som bär den tydligaste prägel af den japanska rasens skaplynne, uppenbarades Europa för icke så länge tillbaka af fransmannen Gonse och den bekanta kännaren af japansk konst, Bing, hvilken senare från resor i det af under fylda Japan hemförde bland annat den vackraste samling krukmakerigods. Sedan ett tiotal år har i Japan en reaktion börjat mot de tillvärkningar, som tillkommit för att tillfredsställa världsmarknaden. De japanska keramisterna ha börjat inse det felaktiga i det nuvarande tillvägagåendet, och en tendens att återupptaga förgångna tiders i glömska och förfall råkade traditioner börjar visa sig. Äfven i Europa kan en dylik rörelse spåras sedan några år, en pånyttfödelse af krukmakarens konst åstadkommen af talangfulla konstnärer såsom Chaplet, Bigot, Delaherche, Delpayrat i Frankrike, De Morgan i England, Kähler i Danmark etc.

Den kraftiga oppositionsrörelse, i hvars spets ofvannämde män stå, är en naturlig följd af det förfall (ett altför mildt ord för att beteckna de flesta keramiska konstarters nuvarande ståndpunkt), till hvilket den moderna industrin bragt keramikens konst. Den köpande allmänheten har nog också sin andel i skulden, men industriidkaren och fabrikanten hade i detta fall att spela uppfostrarens roll, en uppgift som de ej med synnerlig heder fylt, då de af feghet och som de trott ekonomiska hänsyn gått den okunniga hopens ouppodlade smak eller rättare brist på all smak till mötes. Den estetiska synpunkten lämnades såsom af ringa betydenhet å sido, och konstnärers, kännares och andra „opartiska" personers råd och anvisningar bemöttes med öfverlägsen likgiltighet. Tiderna ha nu börjat ändras och industrin börjar krypa till bönboken och nödvändigheten af konstens hjälp börjar blifva alt mera tydlig. I Frankrike och England har det redan på många håll satts uti praktik, och ett glänsande bevis på denna nödvändighet af samvärkan mellan fri konst å ena sidan och praktisk industri å den andra framgår af de resultat Den Kongelige Porcellan Fabriken i Köpenhamn på senare år företett. De fel, af hvilka den moderna keramiken i allmänhet för tillfället lider från konstnärlig synpunkt sedt, är materielens altför långt drifna finhet och renhet, uti hvilka egenskapers altför pedantiska sökande och möjligast fullkomliga ernående man trott sig finna det allena saliggörande. Därtill kommer ännu glasyrernas småaktiga behandling samt orneringens föga keramiska förutsättningar, hvaraf det kalla, döda, enformiga intryck man får af alla våra „majolikavaser" och andra med dem besläktade produkter. Valet af material och färger har gått ur konstnärens händer och anförtrotts kemisten och ingeniören, och alt oförutsedt och nyckfullt i färg och glasyrer, som utgör det brända lergodsets mest tilldragande egenskap, har lämnat rum för den matematiska vissheten om tusenden sinom tusenden exemplar af fabrikat visande „den högsta möjliga tekniska fulländningen".

Forna tiders fajans- och krukmakare, som saknade den högt prisade moderna teknikens kemiskt och mekaniskt renade produkter voro öfverlämnade åt eldens och materialens nycker, och dock ha de frambragt alster, till hvilka vi med all vår matematik och kemi ej kunnat nå.

Härmed vill jag dock ej hafva sagt att nutidens tekniska framsteg, rätt använda, ej kunna tjäna framåtskridandet på keramikens område, men som sagdt de måste rätt användas. Alla gamla förfaringssätt som gifvit goda resultat har man med alla möjliga moderna hjälpmedel sökt efterapa, i de flesta fall utan synnerlig urskiljning och smak, och nya metoder ha stadigt uppfunnits för att åstadkomma resultat, som bättre skulle passat i andra industrigrenar, såsom tapet- och tyg-tryckning. Med den massa af lätt använda medel man nu besitter har man råkat på villovägar, och den nutida krukmakaren, som har aktning för sin konst, gjorde säkert klokare uti att återvända till svunna tiders enkelhet och söka med mindre konstlade medel ernå genom materialers, ingrediensers och eldens mera konstnärliga och känsliga användande och handterande mera naturliga effekter. En konstart är i samma mån ädlare som den kräfver af sin utöfvare mera intelligens och känslighet, och det är just

dessa egenskaper, som göra det gamla japanska krukmakerigodset till produktioner af högt konstnärligt värde, och likaledes är det bristen på dessa samma egenskaper, som gör vår moderna industris alster till de förras motsats, en motsats som drifvits till sin högsta spets af den alt genomsyrande, alt fördärfvande tyska smaken.

Såsom ett bevis på att de ofvanberörda estetiska egenskaperna äro nödvändiga för ett föremåls bestående värde kunna de redan en gång här omnämda till te-ceremonin i Japan använda lerkärlen tagas. Familjerna rivalisera om egande af de skönaste kärlen, och samtalet rör sig vid „samkvämet“ nästan uteslutande om de olika kärlens egenskaper. Det är ej själfva materialets sällsynthet eller dyrbarhet, som här utgör utgångspunkt för diskussionen, utan det är uteslutande krukmakaren-konstnärens smak och konstsinne som sättes i fråga. Ej häller voro de sköna antika grekiska vaserna af någon synnerligen dyrbar lera, ungefär af samma art som vår enkla finska lera och dock hvilket värde hafva de icke! Gå vi åter till en af vår tids och vår världsdels „five o'clock“, så består lyxen uti en eller annan ampel, kupa eller lampskärm af smältande hallonfärg i olika lika smältande „schatteringar“, ifall ej på tebordet en med grannlåter öfverlastad gräddsnäcka eller annat föremål af nysilfver tilldrager sig vår uppmärksamhet eller beundran.

Reaktionen mot den konstindustriella anarkin utgick från England, ledd af William Morris, som med sitt snille värkade på nästan alla områden. Många ha sedan följt denne banérförares spår och rörelsen vinner alt större utbredning. Dess flodvågor ha äfven börjat svalla mot Finlands klippiga stränder, och några unga behjärtade män ha redan börjat bryta mark för de nya idéerna. I deras spår har en blomma växt upp, en skön dekorativ planta, en Iris. Finlands vakna, intelligenta allmänhet har ej förblifvit oberörd, och uppmuntrans och ett välvilligt intresses dagg har befordrat den sköna blommans växt.

Iris fabriker inrymma äfven en krukmakerivärkstad, hvilken grundlagts med syfte att åter till fullt lif uppväcka smaken och sinnet för krukmakarens fängslande konst. Att gifva de kärl vi i det dagliga lifvet använda vare sig till nytta eller prydnad mera klassiskt keramiska egenskaper hvad former, färger och orneringar beträffar, mera ändamålet tjänande och smekande former, rytm och harmoni i linje och färg, mer af det hemlighetsfulla och intima, som ligger i alt godt krukmakeri, utan åsidosättande af rent praktiska fordringar, se där de mål och de uppgifter denna i Finland nya konstindustri föresatt sig.

KARL A. TAVASTSTJERNA.

Efter en pastell af A. EDELFELT.

KARL AUGUST TAVASTSTJERNA.

FÖDD 13 MAJ 1860, DÖD 20 MARS 1898.

AF ELLEN KEY.

Då jag, efter mykken tvekan, tillmötesgick Ateneums önskan att skrifva något om Tavaststjerna, var det under antagandet att min teckning endast skulle fullständiga den bild af honom, som i Ateneum samtidigt skulle tecknas af en hans landsman. En sådan bild kommer dock först längre fram och i annan form. Dess mera måste jag här framhålla det förbehåll med hvilket jag åtog mig uppdraget: att man af mig icke fick vänta någon annan svensk synpunkt än min egen. Redan för att hinna antyda denna, hafva de par veckor, inom hvilka man önskat denna uppsats, varit en knapp tid. Det blef mig således omöjligt att under denna hinna genomgå t. ex. den kritik, som i Sverige kommit Tavaststjerna till del. Det är därför endast med stöd af minnet jag kan säga, att den svenska värdesättningen af Tavaststjernas diktning — ofta mycket olik den finska — i det hela var hög. Det oaktadt torde — utanför hans vänkrets — hans läsare i Sverige varit mera tillfälliga. Däremot vet jag ingen samtida skandinavisk diktare, hvilken i Sverige egt flere personliga vänner, icke i ordets innehållstomma mening, utan i den enda värkliga, det vill säga människor, för hvilka lifvet mist något af sin glans och sin fullhet, sedan Tavaststjerna icke mera lefver det. Emedan jag tillhörde denna vänkrets — och endast därför — har jag vågat åtaga mig det smärtsamt kära värfvet att meddela några intryck af Tavaststjernas personlighet och diktning.

I.

Den finska lyriken i den svenska literaturen har varit en ström nog stark för att gå »med egna vågor

igenom hafvet». Dessa vågor hafva varit varmare än hafvets. Ända från Frese, från Creutz och Franzén till Runeberg, Stenbäck och Topelius har den finske sångaren varit innerligare i någon stor känsla — vare sig för naturen eller kärleken, fäderneslandet eller religionen, folklifvet eller barnalifvet — än sina diktande svenska samtida. Dessa hafva ofta egt en skönare bildprakt, en högre retorisk flykt, en större idérikedom än sina finska sångarbröder. Genom desses strängaspel ha inga nya tankar tonat: Finlands skalder hafva varit för helt sångare för att äfven vara siare. När den finska diktningen åt den svenska gifvit förnyelser, då hafva dessa bestått däri, att man i Sverige vaknat för »poesi i sak»; att känslan blifvit innerligare och att, med den innerligare känslan, äfven följt enklare uttryck för känslan, en större omedelbarhet, en naivare eller en djupare ton.

Tavaststjerna fortsätter den finska linjen i den svenska literaturen. Han gör där ingen insats af nya idéer och, ehuru han tänker sin europeiska samtids nya tankar, är det icke de djupaste eller de djärfvaste af dessa som han gör till sina. Han är först och sist den genom sin intensiva, våldsamt veka känsla bestämda personligheten. Men utom denna heta innerlighet, detta farliga djup i sin känsla egde hans natur en så underbart sammansatt, en så sällsynt mångfald, att han icke endast uppenbarar det finska diktarlynnets typiska drag, utan själf blir en ny företeelse i de finska diktarnes led, den i djupt psykologisk mening mest intressanta *personligheten* af dem alla.

Det gifves människor, hvilkas obetydande person gör det betydelsefulla i deras produktion till en ständig öfverraskning. Andra åter finnas, hvilkas personlighet alltid väcker förväntningar, under hvilka deras produktion ofta stannar. Denna motsägelse äggar till begrundande och bland dem, som sålunda sysselsatte sina vänner, var äfven Tavaststjerna, hvars produktion ej sällan var mindre fängslande än hans personlighet.

Det säregna, det stora i denna personlighet var ett lidelsefullt lifsbegär, som aldrig kunde lindras genom skapandet, nej, som såg ned på diktningen såsom ett svagt uttryck för sin egen styrka — medan så många andra i dikten gifva starka uttryck åt svaga lifsförnimmelser. Hos Tavaststjerna, barn af en adlig krigarsläkt, var en ridderlig dådlust, en stark herskarevilja i blodet boren. Från de spädaste åren brinner detta blod så hett, att endast det lifsfarliga vågstycket kan svalka det. När han i diktcykeln *Från pojkåren*, och än ypperligare i *Lille Karl,* skildrar sina gossår, då visar han intet drag, som omedelbart tyder på den blifvande diktaren. För en vanlig iakttagare skulle alt tyda på krigarämnet, ifall där icke just funnes det fantasins flammande grepp om värkligheten, som gör att alt i hemmet och i hembygdens natur ger honom stoff »till de vidunderligaste sagor i värkligheten, dem han formligen upplefde». Han brukade visserligen — antagligen på regn-

vädersdagar — skrifva och spela pjeser. Men detta tama nödfallsnöje har icke fått någon plats i skildringarna från barndomen, endast den värkliga leken, under hvilken han i later och gång, i tal och tankar så helt identifierade sig med den person han föreställde, att han for samman som för ett slag, ifall någon tilltalade honom som »lille Karl». Det var honom ofattligt att han icke blifvit en värklig kung, sedan hans syster — som Samuel med David — öfvergjutit hans hufvud med olja. I den grad intensivt har detta barn lefvat sin barnfantasis lif att, när sedan den vuxne skildrar det, blir boken ett dokument för barnpsykologi i allmänhet, men särskildt för diktarbarnets psykologi. Och så helt fortfar ännu hos mannen tjusningen af fantasins farliga lek med lifvet att han icke ett ögonblick under skildringen faller in i den vuxnes ironiska öfverlägsenhet. Nej, han berättar med den ännu barnalika människans njutning af att se sin nuvarande själ klart speglad i sin barnasjäl, af att uppdaga sitt medvetna och kultiverade jags identitet med sitt omedvetna och vilda jag.

Lille Karls första manuskript är ett vid sju år afgifvet jullöfte att icke runka stolar och icke krossa glas, utan att alltid vara »besedlig»! Stackars lille Karl! för hvilken glas och föresatser alltid skulle förbli så sköra, som redan så tidigt, som hos sin egen far, mötte den stränga domen öfver fantasins lek och som redan vid åtta år miste sin mor, af hvilken han ärft sin veka, fulla själ och hvilken därför, som sedan ingen annan, kunde stilla hans sinne.

När Tavaststjerna berättar lille Karls olyckliga flygförsök, tillägger han att han ej, som de andra menade, fann sig ha sluppit undan för så godt pris. Ty visserligen behöll han lif och lemmar, men försöket kostade honom ej blott hans örnvingar, utan äfven hans tro på att kunna flyga!

Det hade emellertid icke för honom varit någon nöd att lefva lifvet om denna tro värkligen blifvit botad genom *ett* fall. Denna barnalifvets erfarenhet blef endast en symbol för alla de plågor och sorger, som sedan mötte mannen. Ty lille Karl hade ännu många vingpar kvar att förlora, många dödssprång att våga — och i samma stund han icke mera haft något att våga, skulle han icke mera haft lust att lefva!

Ty det är lifsberusningen, lyckokänslan i faran, som är hans rasmärke. Att tömma sin fysiska energi i friluftslifvets öfverdåd var ännu en enkel, osammansatt njutning. Den stegrades då han äfven vågade det starka uttrycket för sina våldsamma själsrörelser. Att i hafsbandet under islossningen hoppa mellan drifvande isstycken; att under en cyklon i Stockholms skärgård tvär och trygg taga kommandot från kaptenen på en ångslup och skynda ut på fjärden, där han räddar flere lif; att utan något sådant syfte, för blotta nöjet, segla ut i vild storm, att hoppa eller klättra öfver för andra omöjliga hinder — alt detta var för honom naturnödvändigt. Lika naturligt var det för

honom att störta sig öfver en man, hvilken förolämpat en kvinna och mellan sina järnhänder klämma hans strupe, eller — å andra sidan — att själf, i vredesmod öfver en sårande replik, kasta sin kaffekopp öfver en dams klädning.

Han handlade alltid besinningslöst, utan skymt af bravad. Den, hvilken ännu blott som gosse tillbragte natten vid vaken hos den drunknande hästen och först efter veckor omtalade denna upplefvelse för sina närmaste, var häller icke den, hvilken som man själf kringförde ryktet om sina vanvettiga vågstycken. För honom voro de alldagliga, naturliga uttryck af en lifsenergi, hvilken är okänd för nutidens kulturmänniskor. Det var framför alt detta drag, hvilket åt Tavaststjernas personlighet gaf en så mäktig tjuskraft. Han var, lifslefvande, en af de människor, om hvilka man annars blott läser i böcker från renässancen eller andra liffulla tider.

Och dessutom — månne man har ett värkligt djupt förtroende till andra människor än dem, om hvilka man vet att de, under vissa omständigheter, skulle kunna mörda? Det är endast om dessa man också med säkerhet vet att de skulle vilja våga lifvet för en vän.

De kraftprof, hvilka framför alt lockade Tavaststjerna, voro dock af ett helt och hållet själiskt slag. Det finnes en liten novell *Utan ord,* där Tavaststjerna gifvit kvintessensen af sitt väsen i ett enda starkt moment, ett där alt det väldigast vågsamma i hans natur har nått sin mest förädlade, förfinade form. Det var helt visst i något dylikt ögonblick då han, undantagsvis, nådde det svårvunna mästerskapet i lefnadens förnäma konst, som han med alla pulsar kände att nuet var skönt. Däremot tror jag att Tavaststjerna sällan hade denna fulla maktkänsla vid sitt arbetsbord. Han kunde visserligen känna intensiv skaparglädje och tidtals utveckla en våldsam arbetsenergi, och det var genom denna, som hans ofantliga produktion — mer än tjugu böcker under tiden mellan 1883—1897 — blef möjlig. Men en sådan natur eger icke den kärlek till konsten för dess egen skull, hvilken äggar sträfvan till de högsta möjliga resultat; icke tålamod till den långa väntan på det segrande uttrycket, det, som måste vara just hvad det är — lika naturnödvändigt som en blomma eller stjärna. Ett skaplynne, som Tavaststjernas, njuter icke af att forma och omforma till dess helgjutenheten är uppnådd; det täres icke af den outsläckliga fullkomningsdriften. För honom blef lifvet alltid det stora allvaret, konsten endast den stora leken. Skapandets lust var blek mot tillvarons, och skapandets möda ett af stämningen lätt afkastadt ok.

En sådan diktarnaturs största segrar vinnas icke i förbund med arbete och självgranskning, utan genom det lyckliga fyndet, det momentana kraftutbrottet. Och det blir uteslutande inom hans personliga lifsområde som de stora kraftutbrotten, de lyckliga fynden ega rum. Ett sådant diktartemperament blir med nödvändighet

subjektivt lyriskt och stundom, genom en stark och snabb intuition, psykologiskt klarnande.

Så blef äfven förhållandet med Tavaststjerna. Det var hans mångfrestande fart, hvilken, jämte tidsriktningen, dref honom in på områden, som icke voro hans och där stundom trotset kvarhöll honom. När han harmades, då vänner varnade eller granskare ogillade, var det icke hans fåfänga, som sårades, men hans djupa behof af sympati, hvilket sammanhängde med hans brist på självförtroende och hans ömtåliga självständighetsbegär å sina egna och å diktens vägnar. Han var viss — och hvad är öfverhufvud vissare än detta? — att »fantasien har tusan till herrskarrätt», att

om ej dikten i frihet svingar,
då är den värd att bli trampad på.

Men han förbisåg att fantasin bevisar sin herskarrätt endast genom att värkligen nå den konstnärliga helgjutenheten

fast färgerna äro från Lima
och ämnet från Piteå.

Han glömde att det icke är nog att diktaren har frihet att våga: han måste äfven kunna hvad han vågar och framför alt måste han göra sådana vågstycken, genom hvilka han värkligen vinner »luft under diktens vingar». Tavaststjernas djärfheter voro alt för ofta af det slag, som komma diktens vingar att hänga slappa. Man kan hos honom — icke blott i samma diktsamling, nej i samma dikt, ja i samma strof — bredvid uttryck af den klaraste, fullaste lyriska klang finna andra, där nödrimmen visa sin fattigdom alldeles ohöljd, där metern haltar på krycka, där bilderna borde rodnat öfver sin blekhet eller barslitenhet! Själf såg Tavaststjerna icke dessa så lätt hjälpta svagheter och, när vänner påpekade dem, behandlade han deras kritik som akademiskt formskäreri, som okänslighet för fantasins rätt och diktens frihet. Han hann aldrig lära sig huru den stora friheten att i konsten som i lifvet uttrycka vår väsentliga personlighet vinnes genom att vi icke taga oss friheter i oväsentliga ting. Tavaststjerna saknade formkänsla — framför alt proportionskänsla — i dikten som i lifvet. Hans lidelsefulla individualism gaf honom å ena sidan hans svällande lyriska diktarkraft, å den andra konstnärligt osäkra impulser. Och dock kan man icke önska att hans individualitet varit mindre energisk. Ty det som alltid och allestädes lefver i Tavaststjernas diktning, det är det självlefvade. Han är fyld af sitt personliga lif som af ett rus, han ger uttryck åt sitt våldsamma jag genom präktiga eruptioner — och till dessa hör ju askan lika väl som glöden! Han hade, med en större konstnärlig självbeherskning, kanske alls icke varit Tavaststjerna. Jag lämnar därför alla funderingar om hvad han, med en något annan sammansättning, kunde hafva blifvit, för att endast tala om hvad han med sin natur — och stundom mot den — blef.

II.

Bland alla drag ur Tavaststjernas lif finnes det knapt något mera symboliskt än att han, när han myndigblifven fick sitt arf om hand, allra först köpte sig en segelbåt, sedan förde ombord på den alla sina andra tillhörigheter och — utan att kunna segla — ger sig ut med fulla segel för en vind, som tvingar honom att, ett efter ett, refva dem alla!

Det är med alla seglen uppe, som han 1883 kom susande in i literaturen. Finland hade då blott en stor diktare, som sjöng alt mera sällan; Sverige hade i början på åttiotalet fått Viktor Rydbergs första diktsamling och Carl Snoilskys *Nya dikter*. Men hvarken i Finland eller Sverige egde det unga i tiden, det tjuguåriga, en sångare. Nu kom han, som kunde sjunga om *Unga tankar* och *Unga känslor*

i klingande metervågor
med rimmenas skum uppå . . .

Och hvilken frisk, salt vind, hvilket jublande käckt ungdomslynne i dessa dikter, det lynne, som är hvarje ynglings, men i hvilket redan nu tydligt framskymtar ett utprägladt individuelt drag! Detta drag var starkt nog för att dominera den efterklang från samtidens nordiska lyrik, som här och där kunde förnimmas. Den unge finnen visade sin ursprunglighet bland annat genom att icke i något afseende påminna om Runeberg eller Topelius. Men man märkte att han läst Ibsens lyrik; att han lärt af Snoilskys och att hans, med Drachmans besläktade diktartemperament af den danske sångaren rönt ett bestämdt inflytande. Här var det oaktadt en alldeles egen ton, hvilken tolkade känslorna hos en ny tid; här var en ung syn på lifvet, en ny generation, som med en ny personlighet gjorde sitt genombrott i den svenskfinska lyriken. En personlighet, som var — och ville vara — mera energiskt, mer hänsynslöst sig själf än någon af hans samtida generation: annorlunda i sitt sätt att dikta, att älska, att hata, att handla.

När han i sina *Interiörer* skildrar glansen och glädjen i sitt och sina samtidas ungdomslif, är han en tolk för sig själf och många andra unga människor. När han kommer med sina *Unga tankar,* talar han redan till en mindre krets, men ännu en vänkrets, hvilken tänkte som han. Dessa tankar hafva nog varit tänkta mången gång förut. Men de äro unga genom att vara på nytt upptäckta, självkända, och de komma med en så frisk bris att man tror den unge diktarens försäkran: att han ej vill byta sin farliga fart mot all trygghet i världen! Han ser ännu ingen tragik i den vissheten att själf höra till fåtalet, som flyger i stormlopp mot den stängande rutan, emedan detta fåtal »lefver för solsken och dör det förutan», medan

vid matbordet festa
de öfriga flugorna och de flesta.

Och han leker med en ännu djupare tragik, när han skildrar hur guden

klyfver äpplehalfvorna, gör ena halfvan till man, den andra till kvinna och sedan öfverlåter dem åt det eviga sökandet — under hvilket det ständigt går så att

en annans halfva en annan fick

— — — — — — — — — — — — — — —

och ännu man lappar och skarfvar altjämt
den helhet, som Brahma har klufvit på skämt.

Unga känslor bikta att diktaren själf redan nu befunnit sig bland de sökande. Det är denna afdelning och den närmast föregående — *Skärgårdsminnen* — som redan från början angifva, hvilka områden af den svensk-finska sången som Tavaststjerna skall utvidga. Det är tvänne djup, mot hvilka han alltid kommer att dragas, tvänne stormar, dem han alltid kommer att utmana, tvänne makter i naturen — båda de mest växlande, oberäkneliga och ödesdigra — åt hvilka han skall hängifva sig. Han ber den vreda böljan bli sin sångmö, men i storm och stiltje låta böljorna honom aldrig glömma »att en Afrodite de födt». Och så blir det hafvet och kärleken, som i lika delar skifta hans sång och hans lif.

Topelius och Runeberg sjöngo om insjön och viken, om skogen och ängen. Tavaststjernas naturkänsla omfattar hafvet och — senare — fjällen. Topelius och — med vissa undantag — Runeberg besjöngo kärleken endast som en allmän-mänsklig ungdomskänsla. Tavaststjerna besjöng den, ännu själf blott tjuguårig, som en individuell upplefvelse, ett personligt problem.

Det nya i Tavaststjernas erotiska lyrik är nämligen att den genombäfvas af en djup aning om ett nytt, stort och själfullt sätt att älska. Ensamt detta var nog för att 1880-talets unga män och kvinnor med hänryckning skulle hälsa *För morgonbris,* hvilken just denna generation i Finland lärde sig utantill, som deras fäder och mödrar lärt sig Topelius och Runeberg. De funno hos Tavaststjerna sina egna drömmar och sorger tolkade

med egen tungsint melodi
och eget tungsint ve.

Det var icke den älskades fägring han besjöng, det var icke endast hennes kyssar han åtrådde. Det är hvad hon finast känner och skattar högst som han hoppas att hon skall »vilja sända bort till en själ som fattar». Han vill icke fängsla henne, han vill tvärtom för henne öppna nya vida världar, dit hon aldrig förr kom; han vill bräcka hennes »länkar af tyngande småsinthet», ge henne blånande, solig och fri luft att andas. Han vill icke vinna henne såsom vanliga kvinnor vinnas, utan med alt det bästa han eger af tankar, känslor och lif. Men kanske erfor han redan nu hvad han senare skildrade, att en man, hvilken ej vill vinna en kvinna med smicker och fraser, utan vill ha »kärna för skal», honom går det ofta så, att en annan kommer och vinner »både kärna och skal» med de medel den stolt finskänslige föraktat. Redan nu är den unge diktaren viss, att hans innersta är för godt att tagas upp som ett »damernas tidsfördrif» — och han

vänder sig från drömmen med de djupt kända stroferna — hvilka icke bort bli uteslutna i andra upplagan af *För morgonbris* —

om jag blott drömde att vi ha mötts
som två magnetnålar mötas,
att du har dragits till mig och stötts
blott såsom älskande stötas,

om jag blott drömde att ensamt du
bar svar på alla de frågor,
som kunnat spränga mitt bröst itu
och tändt mitt sinne i lågor,

om jag blott drömde, att också jag
fått bli en skatt för ett hjärta, —
om jag försofvit min handlingsdag
i ljusa drömmar och bjärta

då är det bäst att jag tager lugnt
mitt öde ur dina händer . . . .

Denna gång hade drömmarna varit så vårligt sväfvande, så fantasilätta, så ungdomsfina, att diktaren icke själf sönderslites, när de slitas sönder, att han tvärtom kan tolka sin smärta i så mildt klingande toner, som dessa:

Du var mig mera nära
än lyckan till sin graf
än tomhet är till ära
än tiggaren sin staf.

— — — — — — — —

Du var mig mera nära
än kärleken sin bikt;
du var min ljusa, skära,
försvunna vårdags dikt.

Han kan sammanfatta sin saknad i en så blidt vemodig, så stilla glödande dikt som den oförgängliga strof, hvilken ingen någonsin glömmer, som en gång hört den med sitt hjärta:

Långsamt som kvällskyn mister sin purpur
där öfver milsfjärdens blänkande slätt.
sakta som brisen somnar därborta
långt, så att ögat ej skönjer det rätt,
fjärran som ekot dör efter sista
utdragna tonen af skärflickans sång,
skall jag dig glömma, du, som gaf purpur,
vårbris och toner åt lifvet engång!

Med *Nya Vers* gör Tavaststjerna också en ny insats på det område, som Franzén och Topelius eröfrat åt svenska poesin, barnalifvets. Tavaststjerna vågar här en naturlighet, en uppriktighet, hvilka ställa hans skildringar *Från pojkåren* i bjärt motsats till hans föregångares bilder af barndomsåren. Men det är icke som skildrare Tavaststjerna har sin poetiska styrka och — ehuru denna grupp af dikter är den värdefullaste i *Nya Vers* — så är den dock icke fulllödig nog att i betydande grad öka värdet af diktsamlingen, som är Tavaststjernas svagaste.

Mellan denna diktsamling och hans första låg dock den innehållsrika vistelsen i Paris, där Tavaststjerna som elev vid *Ecole des Beaux-arts* ämnade utveckla sina konstnärsanlag. Men här blefvo de literära impulserna öfvervägande. Han fick dem bland annat under umgänget med Björnson och Lie, men kanske än mera genom en flere år äldre, betydande väninna, hvilken stod på den europeiska odlingens och tankens höjdpunkt. Hans idéer blefvo djärfvare, hans känslor mera sammansatta och hans intryck af realismen — hvars uppgifter då sysselsatte sinnena — började nu dominera hans diktning,

sedan han beslutat att helt egna sig åt den literära banan.

Detta famlande i *Nya Vers* anger att han förlorat den ursprungliga lyriska inspirationens trygghet och icke vunnit — häller aldrig skulle vinna — en realistisk säkerhet. Skildringarna *Från pojkåren* har Tavaststjerna dessutom själf fördunklat genom att — i *Lille Karl* — så mycket bättre behandla samma motiv på prosa, en form för hvilken de också långt bättre egna sig.

Om *Nya Vers* således icke höra till de sjungna utan de skrifna dikterna och således gärna kunde varit ogjorda, så är däremot Tavaststjernas nästa bok framkommen med en dess mera oemotståndlig nödvändighet.

III.

Då en af skådespelarne i *Wilhelm Meister* påstår att Shakespeare tänkte sig Hamlet blond och satt, höjde alla damerna små rop af fasa. Jag delade deras känsla tils jag — 1884 eller 1885 — lärt känna K. A. Tavaststjerna, hvilken redan då bar Hamletdraget utprägladt så, som jag aldrig varseblifvit det på ett annat anlete. Ytligt sedt kan det tyckas som om ingen typ borde varit mera skild än Hamlets från en så vågsamt kraftig företeelse som Tavaststjernas. Den skenbara motsägelsen är dock lätt löst. För Tavaststjerna var dödsfaran en vederkvickelse. Den var en så enkel, så osammansatt, så självklar sak: en glad lek, ett karlatag med lätthandterliga värkligheter. Öga mot öga med lifvets konflikter, fångslad i deras trasslande nät, omtumlad af deras oberäkneliga kastvindar, ställd inför deras kallt gäckande gåtor, sliten mellan de hemlighetsfulla inflytelser, hvilka råda öfver lifvets öden och lifvets lycka — där blef Tavaststjerna ena gången den vildt och ovisst ingripande, den vågsamt öfvermodige, andra gången den tveksamt trefvande, den villrådigt väljande, den misstänksamt öfverkloke, den ensligt grubblande. Och så bygdes, akt efter akt, en af de många varianterna till Hamlets eviga tragedi.

Äfven Tavaststjerna var född prins — hvilket icke alltid är fallet med hvarje Hamlet! Det drag, som framför alt röjer kungablodet, är hållningen gent emot det låga i tillvaron. Det dröjer länge, innan Hamlet ser det. När han sett det är han ej längre den stolta arfvingen till ett rike: han är den sjuke kungasonen, hvilken funnit tiden ur led och sig själf maktlös att vrida den rätt igen.

Det är denna upptäckt, som Tavaststjerna gjort innan han skref *Barndomsvänner*. Denna bok lär i Finland ha värkat ett literärt genombrott af samma ingripande betydelse som *Röda rummet* i Sverige. En jämförelse mellan de båda böckerna vore lockande, men skulle, som de flesta jämförelser, endast leda till orättvisor å ömse håll, eftersom Tavaststjerna har sin styrka, där Strindberg har sin svaghet och omvändt. Jämförelsen är häller icke fullt adekvat ur synpunkten af den finska och svenska literaturens ömsesidiga ställning vid

tiden för de båda böckernas framträdande. Men man nödgas dock sammanställa de båda värken, när man snabt vill klargöra, hvad det måste betyda i ett land — där århundradets enda märkliga skildring i romanform var *Fältskärns berättelser,* — att en ung diktare med ens gör det lefvande, rörliga nutidslifvet i Finland till föremål för en roman och gör det på ett konstnärligt sätt.

Jag har nu — efter tolf år — åter läst *Barndomsvänner* och gjort det mera öfverraskad och betagen än första gången, så äkta är den värme som strömmar ur denna bok, så starkt brusar ungdomslifvet i den, ungdomens fröjder och ungdomens förtviflan, ungdomens himmelshöga hopp och afgrundsdjupa missräkning. Där är en glans och en glöd, en färg och en fart i skildringen af Bens pojk- och ynglingaår, hvilken gör denna skildring typisk, icke blott för den generation af finsk ungdom, som man här möter, utan för alt ungdomslif. Där finnas ypperliga naturskildringar, i hvilka Tavaststjernas realism alltid visade sig från sin starka sida, som förmågan att framhålla och fixera det väsentliga intrycket af en naturstämning. Här ledde honom målaranlaget och jägarlifvet till det precisa, klara sättet att se, till det knappa, konstnärliga sättet att framställa. Nordiska literaturen har icke många blad, hvilka i återgifvandet af en stämning öfverträffa t. ex. inledningskapitlet i *Barndomsvänner*, där hänryckningen i Bens vildmarkslif tecknas mot bakgrunden af den sommardåsighet, som omsveper de kvinliga familjemedlemmarna. Men äfven i skildringen af situationer, af själstillstånd har Tavaststjerna här den koncentrerade, lyriskt tonande stil, som var hans väsens värkliga uttryck och som så väl återgifver växlingarna i det öde han berättar, ett öde, där de yttre dragen äro diktade, men där det inre lifvet är hans eget och fyller boken med ett subjektivt vibrerande lif, hvilket — äfven där den konstnärliga formen kunde varit fastare — dock icke lämnar utrymme för tomma ytor eller döda punkter.

Tavaststjerna kallade sin bok »ett nutidsöde». Detta var först och främst det öde, som han tillsammans med sin generation genomlefvat, då entusiasmens vågslag från en tidigare period följdes af en vågdal med splittrande skepticism, en vågdal som slukat hundratals unga varma hjärtan, hvilka icke kunde behålla sin gammaldagstro från gammaldagshem midt i vågsvallet af mot hvarandra brytande åskådningar. Denna generation hade icke den slags ideala tro, som hjälpte bonden Paavo från nödår till nödår; den ville icke veta af några nödår alls, den ville vinna ljus, varm lefnadsglädje åt alla, den egde en ny tro, tron på naturens outtömlighet, på ett väl lönadt, sundt arbete, på kulturens framsteg. Men när dessa tankar från det soliga Europa, med sina löften om att lifvet skulle kunna varda skönt och godt och värdt att lefvas, nådde det fattiga Finland, då mötte de där en sträng värklighet, hvilken skapar en dyster lifssyn. Så uppstod en virfvel af motsatta me-

ningar, en virfvel i hvilken en ung människa ofta hann att förgås, innan hon hann känna den personliga öfvertygelsens fasta botten under sina fötter.*)

I denna enkla analys af tidsandan i Finland som i hela norden på 1880-talet har Tavaststjerna funnit det väsentliga draget, den stora linjen. Och sedan han med säker hand uppdragit bakgrundens kontur, ställer han mot denna sitt eget unga jag, i Bens gestalt, tjuguåringen, hvilken beundrade utan själfständighet, hvilken var så anspråklös, att han blef en lekboll för de andras meningar; hvilken försökte tro talet om egoismen som den enda lifsprincipen, hvilken försökte kväfva sin naiva beundran, sin varma hänförelse och, äfven han, låtsa världsklokhet och en lugn bitterhet mot lifvet, ja, som värkligen trodde sig genomskåda alltings intighet, medan han i själfva värket brann af lifslust. Han skildrar Ben sorglös som en sångare, utan ansvarskänsla mot sig själf eller andra, frihetslysten och kraftförslösande, upprorisk mot alla bindande band, lättsinnigt ödeläggande sin lycka, sin framtid, stegrande sig som en vild fåle mot alt tryck, hänsynslös lika väl som känslig, stolt och styfsint mot människor, mot ödet, mot plikten. Ty plikt — hvad var det annat »än att böja hufvudet under ett sekelgammalt ok och tro att Gud har lagt det oket på oss människor likasom om han inte haft oxar nog». Och så låter Tavaststjerna oss bevittna huru alt Bens mod och öfvermod, alla hans vackra, fria tankar icke föra honom till något annat än att, som ett skadskjutet djur, huka sig in under skyddet af en buske.

*) Se *Barndomsvänner*.

Medan man om Tavaststjernas senare fyra romaner kan säga att de icke sluta men endast sina ut, kan man om *Barndomsvänner* säga att den häller icke slutar, endast stannar. Den visar ett sjudande varmt känslolif, som plötsligen frusit till. Men man känner att vågorna åter skola komma att frigöras.

Den tjugutreåring, som diktade den erotiska lyriken i *För morgonbris,* hade genomlidit en smärta, men han bar ännu inga djupa sår. Han vet dock att de vänta honom, ty

> Han bär dock inom sig sin fara
> den blir han ej nå'nsin fri:
> den farliga bilderskara
> som kallas för fantasi.

Den tjugusexårige, som diktar *Barndomsvänner,* är en fantasimänniska också på vänskapens område, en af dem för hvilka äfven vänskapen blir passion. Tavaststjerna var af naturen den härligaste kamrat, med hjärta och hand lika öppna, med behofvet att dela alt, — njutning och misstämning, mot- och medgång — med sina vänner. Och för dessa visar han ohöljd all sin »lyriska öfvergifvenhet, all sin blödande känslofullhet.» Men genom dessa är det han skall göra den erfarenhet, hvilken är det djupast upplefda i *Barndomsvänner:* att vänner kunna bruka sin inblick i vårt väsen för att misshandla oss. Och

från den tiden utvecklas dubbelmänniskan hos Tavaststjerna. Den fädernefärfda misstänksamheten växer, när den engång vaknat. Han blir vaksammare med »förtroenden gripna alt för djupt ur hans väsens grund»; han kan hvarje år mura in »en ny rad dåliga erfarenheter som tegelstenar i sitt hjärtas skyddsmur». Sålunda blef stoltheten alt mer styfsinne, själfständigheten trots; viljan att lefva sitt eget lif oberoende af hvarje tryck slog öfver till en retlig ömtålighet för hvarje råd, hvarje äfven den mest aktningsfulla kritik. Medan han — ända tils han band en annans öde vid sitt — saknade ansvarskänsla för egen del, stälde han andra till svars för mycket oskyldiga ting. Han var känslig för den minsta nyans i en annans stämning, och blef lätt sårad, när man ej strax var färdig att följa skiftningarna i hans egen eller ögonblickligt villig att uppfylla någon hans önskan. Denna ömtålighet var icke en yttring af anspråkfullhet — Tavaststjerna var tvärtom anspråklös i ordets vanliga mening — men af sympatibehof. Han hade nämligen intet af den hårdfasthet, hvilken behöfves för den som, likt honom, häjdlöst röjer plats för sin egen personlighet. Det stora och sköna i Tavaststjernas natur var att han aldrig kunde helt frysa till i människoförakt, ensamhetskänsla och misstroende. I hans innersta själ lefde alltid en blomlikt fin, barnalikt rörande, kvinligt vek känslighet, en ytterst ömtålig, men oförstörbar tro på lifvet och människorna, på vänskapen och kärleken. Och sålunda blef han den skiftande, oberäknelige, motsägningsfulle; kastvinden, hvars sympati i en blink slog om till antipati; molnskocken, som kunde sänka missmod öfver en hel krets; åskvädret, som plötsligen slog ned öfver hans bästa vänner, med bitter misstro, med skärande hån. Så blef han brutal i sitt våldsamma bemötande af alt som var — eller han trodde vara — banalt, lågt, ofint eller trolöst. Men samma man kunde fortfarande göra alt för en vän — och på det sätt, som han själf karaktäriserade när han definierade en värklig vän sålunda: »det är den, till hvilken jag kan säga: jag har gjort en stor dumhet, jag behöfver en större summa, kan du ge mig den? och han ger den *utan att fråga eller säga ett enda ord om dumheten*». Hos Tavaststjerna, hvilken i nästan sjuklig grad egde alla adliga naturers kännetecken, en ytterlig ömtålighet om sin egen rätt, fans det än mer förnäma draget: en djup känslighet för sin egen orätt, en outtröttlig ifver att godtgöra den. En af hans vänner yttrade en gång att det nästan var en glädje att bli osams med Tavaststjerna, ty han skref sedan de finaste, noblaste, varmaste försoningsbref, hvilka mer än uppvägde, att han i hettan förgått sig. Naturer som hans såra alltid sig själfva med hvarje sår de ge en annan och — då de icke kunna lära sig att fara varsamt fram — äro de bestämda att förblöda.

IV.

Barndomsvänner är nog den enda af Tavaststjernas romaner, som får ett

långt lit i literaturen, helt enkelt emedan endast den är fyld af diktarens eget lif. Därmed är icke sagdt att lifsintryck ej skulle ligga till grund för *En inföding, Hårda tider, Kvinnoregemente* och *En patriot utan fosterland*. Men dessa lifsintryck hafva blifvit utdragna till en skildring, i hvilken Tavaststjerna eftersträfvar realistisk bredd och objektivitet — en sträfvan under hvilken hans subjektivt lyriska temperament förlorade sin egen styrka utan att vinna någon annan. Tavaststjerna egde visserligen en vaken iakttagelse och, som jag förut framhållit, en målande styrka i detaljen. Men för att måla en hel, stor lifsbild fordras den djupa, allmänmänskliga sympatin, det breda tålamodet med alla sina gestalter, som Tavaststjerna saknar. Han är alt för mycket individualist, alt för lidelsefullt upptagen af sitt individuella lif för att icke i sina romaner vara frånvarande — så ofta han icke är personligt närvarande. Han lyckas endast med de ingifvelser dem han kan uttömma i ett enda drag — som en bägare. Men under alt långsamt byggande arbetar han mödosamt och ohågad med sin uppgift. Hans romaner äro en allvarlig föresats. Men han egde icke anlag för föresatser. Detta gör att han för sina romaner hyste mer respekt än för sina andra värk och minst af alt om dem tålde ett nedsättande omdöme. Men månne han icke, allra innerst, mot dem — som mot alt respektabelt — kände en smula agg?

I *Kvinnoregemente* har han nått högst i fråga om objektiv karaktärsskildring af väl studerade typer. Men det är dock hvarken unge husbond, hans mor eller fästmö, hvilka i denna bok intressera läsaren mest, utan det personliga draget, den unga idealistens förlust af sina illusioner, när han bland allmogen söker *Torpflickan* och *Molnets broder*, men endast finner sluga själar och starka viljor, hvilka segt kämpa för sina små mål. I *Hårda tider* är det naturskildringarna, särskildt den af frostnatten, hvilka stanna som ett djupt intryck, mycket längre till och med än tragedin på Uramo torp, och *Hårda tider* bleknar bort till obetydlighet bredvid den som lifsbild gripande, som berättarkonst beundransvärda *En julotta i barkbrödets Finland*. Uti *En inföding* och *En patriot utan fosterland* har Tavaststjerna, liksom i de båda nyssnämda böckerna, velat skildra tidsrörelser och företeelser inom sitt eget land. Detta ger naturligtvis dessa som alla Tavaststjernas romaner en betydelse för Finland, om hvilken en utanför stående icke kan döma, liksom det ådragit dem en kritik, emot hvilken en utländing lika litet är vittnesgill. Men hvad en sådan däremot mera opartiskt uppfattar, det är ifall diktaren lyckats ge objektiv klarhet åt sina skildringar, om han nått en öfvertygande makt i karaktäristiken, enhet och lif i kompositionen; om den psykologiska utvecklingen från sina förutsättningar är väl genomförd; om människor och konflikter värkligen höra tillsammans, om dessa konflikter djupna eller lösas med värklig nödvän-

dighet. Och i alla dessa afseenden äro Tavaststjernas senare romaner otillfredställande. När man slutat dem egnar man icke en tanke vidare åt de människors öden, för hvilka diktaren ej kunnat ge oss det intresse, han själf saknat.

Hvad man minnes i *En infödīng* är icke den förnyade, och genom sin bredd försvagade konflikten mellan ett par vänner, utan det ypperliga ämne till en psykologisk novell, hvilket Tavaststjerna funnit i Vahlins giftermål med chantantflickan, men icke genomfört.

Hvad som tjusar i *En patriot utan fosterland*, det är några skildringar af Italien, där Tavaststjerna visar sin målarglädje, sitt målaröga, sin målarhand, genom att med ett par färgstänk göra intrycken lefvande, glänsande för oss, så som de voro för honom själf, när han genom ett „ljusgult vin med smak af solbaddad bärgvägg" stirrar utåt den neapolitanska golfens vågor och beslöt att aldrig mer röra sig ur fläcken. »Här ville jag sitta vid mitt ljusgula vin tils döden kom och afbröt mig. Jag var lycklig ett litet tag, tror jag ...» Eller när han i Sorrento skildrar sig så berusad, som han aldrig trodde att en människa kunde bli bara af luft och sol och sydländsk natur. »Det kom öfver mig en härlig och stor känsla af harmoni, af att lifvet var skönt och jorden god. Det var omöjligt att denna bedårande härlighet tillhörde en ond värld med små och elaka, trångbröstade människor. Jag betogs af en stämning så hög och så ljus, att jag hållit det för den naturligaste sak om jag i skuggan af närmaste cypress sett tvänne stora änglar knäböja och sedan långsamt sträcka ut hvita vingar till flykt genom den öfversinnligt strålande luften .... Sorrento blir för mig en guldgul dröm på blå botten. Sol och haf. Men hvilken sol och hvilket haf? Icke den goda, välsignade, älskade sol, som lyser och värmer klokt och njugt likt en sparsam och hushållsaktig mor öfver sina barn i norden, hvilka måste uppfostras, framför alt uppfostras, pedagogiskt och strängt, för lifvets vedermödor, utan en ung, härlig älskarinna, som öser guld ur outtömliga källor med fulla händer, som icke har en tanke på sparsamhet, som själf är berusad på samma gång hon berusar» .... Man läser hela böcker om Italien, hvilka icke ge så mycket Italien som denna sida prosalyrik. Och hvarje gång man hos Tavaststjerna träffar en sådan sida blir man gramsen på hans stora romaner, hvilka förde honom bort från det område, där han hade sin värkliga styrka som prosaförfattare och där han tyvärr producerat så litet, novellens område. Intet skulle bättre bidraga att gifva Tavaststjerna den rangplats han förtjänar inom den nordiska prosan än att — sedan de i hans tre novellsamlingar spridda barndomsminnena nu blifvit samlade i *Lille Karl* — utgifva de återstående skizzerna såsom två band valda noveller. Detta urval borde göras så, att de bästa af de stycken, hvilka höra till afdelningen *Marin*, jämte *Kapten Tärnberg*, *Ett missförstånd*, det tionde ka-

pitlet — skildringen af frostnatten — i *Hårda tider, En julotta i barkbrödets Finland* och — som epilog — *Vårens kyss* blefve sammanförda i ett band, hvilket helt skulle representera alla de bästa sidorna af *Tavaststjernas* finska skildringar. I det andra bandet åter borde man sammanföra *Vinden vaknar, En målares vanskligheter, Utan ord, Ett vändt blad, Marie, En allmän gunstling, I Förbindelser, Ett atelierbesök, Sångarlön, Impressionisten.* Detta häfte noveller skulle representera alla Tavaststjernas bästa egenskaper som prosaist: hans säkra sätt att fixera en fin stämning, hans stillsamma humor, hans djupa, ordknappa ironi, den skarpa blicken för det enstaka psykologiskt intressanta fallet, den stumma, starka medkänslan, den bundna, innerliga värmen — och till alt detta en konstnärligt knapp och, med enkla medel, snabt värkningsfull stil.

I novellerna — liksom i *Barndomsvänner* — är det icke realisten utan lyrikern man möter, lyrikern som ger ett starkt, samladt uttryck åt en enda djup stämning eller känsla, som eger en snabt vibrerande intuition hvarje gång han i hvardagsgråheten, för hvilken han är likgiltig, möter ett undantagsöde eller ett undantagsväsen. Tavaststjerna kan som diktare aldrig väl behandla mer än en person åt gången. Så snart ett flertal tränges om plats i hans diktning, blir han vårdslös och ointresserad. Men i den enastående situationen, med den enastående individen, då är han helt närvarande, då presenterar han sig gent emot sina motiv såsom baron Fremden inför brunnssällskapet, »distinguerad, nervöst lugn och elegant», i rynkorna mellan ögonbrynen »en finkänslig andes nobla melankoli och kring munnen ett drag af satir».

Han har själf på ett ypperligt sätt karaktäriserat hvad som djupast berörde honom i lifvet, när han — i *Hafvet* -- säger att hvarje gång han möter en blick, som intresserar honom, finner han i den blicken något af hafvet och »af hafvet finnes det alltid något hos alla intressanta människor». Hos dem känner han bakom blicken igen hafvet, »det opålitliga, känslolösa, våldsamma, imponerande hafvet, som man aldrig helt skall gifva sig åt. Men jag intresseras, jag fängslas, jag fattas af sympati för personen, och jag fruktar, jag respekterar och beundrar henne. Det är aktören, hafvet i människan, som gör henne intressant. Det är nöjet att studera henne, balansera med henne och beherska henne, som gör lifvet».

Ju längre Tavaststjerna som åskådare studerade aktören i människorna och i sig själf, ju mera gripen blef han af den vissheten att det fans andra afgrunder i naturen och lifvet än de båda, i hvilka han hittils försjunkit, hafvets och kärlekens. *Impressionisten* frågar sin vän om han ej i sitt ögas djup sett något stort, dunkelt och fruktansvärdt, »hvilket du känner att du icke är mäktig, utan som beherskar dig och ditt öde inifrån, likt en annan mäktigare varelse än du själf... Denna obekanta, mystiska någon inom dig, som är starkare än du, som du

kan försumma och glömma, men som du aldrig kan göra dig fri ifrån, det är döden -- eller kanske hällre din eviga, egentliga, fast omedvetna och dunkla varelse, som tager makten öfver dig i döden och fortlefver efter den» . . . . . . Dessa ord förbinda denna märkliga novell med den för Tavaststjernas utveckling så betydelsefulla boken *I förbund med döden.* Den är uttryck för en våldsam, andlig brytningstid, med lifskonflikter, dem hans vänner endast kunnat ana, med själskval, dem de ej ens vågat ana. Denna kris sammanfaller med den tid, då Tavaststjerna ifrigt och förgäfves sökte bot för en alt mer tilltagande döfhet, hvars isolerande inflytande återvärkade på hans lynne som ett fördubbladt tungsinne; då vissa patologiska företeelser i hans själslif tydde på ett djupt skakadt nervsystem; då hans kraftiga fysik börjat mattas af alla de stormar, för hvilka den varit utsatt. Dödens skugga hade fallit in i hans sommar. Från den tiden såg man alt oftare öfver hans anlete det oändligt tunga — stundom äfven oändligt blida — uttryck, hvilket hos hans vänner väckte alla de ömhetsinstinkter som ett sjukt barn framkallar.

Och från den tiden får Tavaststjernas diktning ett nytt djup. Det blef ej blott det dunkel, hvilket hvilar öfver kärleken, lifvets ursprung, som hädanefter lockar honom, utan äfven det dunkel, som hvilar öfver döden, lifvets nedgång i nya, okända djup. *I förbund med döden* har några rader, i hvilka Tavaststjerna med diktarens bildande hand gifvit plastisk form åt de tankar, som under denna tid upptogo honom, de rader, där döden säger till den sjuke: »Lifvets och begynnelsens herre, som alla älska af naturdrift, af honom ha de gjort en hvitskäggig gammal man, som dömer lefvande och döda — det är alt hvad deras kärlek till honom förmått. Och mig, evighetens och slutets herre, mig ha de förlöjligat till ett benrangel — det är alt hvad deras hat till mig förmått»! . . .

I förbund med döden sammanflätas med den djupa mystiken vissa mystiska fenomen, hvilka i självfva värket alls icke äro mystiska, utan endast modärna omskrifningar af det eviga och stora mysteriet: att kärleken ger lif och ger död. Tavaststjerna har i denna novell som åskådare skildrat det drama, som från denna tid utspelades inom honom själf, mellan evighetens och slutets herre och allherskaren Eros, den tid under hvilken grubblet och jublet, det nattsvarta och det purpurröda blandas i hans stämningar och i hans diktning.

Tavaststjerna var framför alt fullblodsmänniskan, den gränslöst krätvande, hvilken ej nöjde sig med fjärden utan först med hafvet, ej med drufklasen utan endast med vingården. Det är icke med ett ryck som smärtan och sjukdomen slita tron på lifvets möjligheter från en sådan människa. När hon måste resignera, vill hon dö — eller, som Tavaststjerna själf säger — „när vi ej längre kunna fixera vårt ideal af lycka, då är det slut med lifskraften. Då kunna vi

utan saknad bjuda lifvet farväl» .... Men gång efter annan hade Tavaststjerna trott sig vara på denna punkt; gång efter annan hade dock lifslusten flammat upp på nytt och med den hans diktning.

V.

Växlande med hans prosaiska arbeten — af hvilka jag här alldeles förbigår de dramatiska, emedan jag icke sett dem på scenen och vid läsning ej af dem fått något starkt intryck — komma hans *Dikter i väntan* (1890), *Dikter* (1896) och *Laureatus* (1897).

I den första af dessa diktsamlingar är han ännu icke den af döden märkte, af tungsinnet beherskade. Det är hafs- och kärleksdikter, det är trots- och frihetsdikter, hvilka karaktärisera *Dikter i väntan*. Han skildrar visserligen intryck af främmande land och nya människor. Men alt detta är oväsentligt. Hvad som för honom är det betydelsefulla, det är att sjungande tolka sitt väsens kraf, att på sitt eget sätt älska, lefva, dikta.

Det är i denna samling man möter den härliga sång, i hvilken Tavaststjerna så fullt uttryckt sin personlighet, och som därför eger hela tjusningen och makten af denna personlighet:

O — ja! Jag har lämnat mycket
lämnat hela trycket
af ett kall,
lämnat hjärtan, lämnat vänner
för den frihetsglöd som bränner
världen all.

Och jag har hvad alla söka:
eger makt att kröka
själf min stig,
själf gestalta mina öden
blott beroende af döden
och af mig!

Kom och ryck med fulla händer
frihetsflammans bränder
från mitt bål!
Bränn dig själf som jag har bränt mig!
Känn dig själf som jag har känt mig
utan mål!

Sin egen stig hade Tavaststjerna följt bland annat på det område, där självständigheten för en ung finsk diktare kanske var svårast att bevara, det patriotiska. Tavaststjernas diktning har få drag af den slags fosterlandskänsla, som hans lands största diktare uttryckt. Han själf tillhörde de »goda européer», för hvilka de stora kulturvärdena och idéerna äro lika välkomna från hvilket land de komma. Sedan 1883 tillbragte han lika stor del af sitt lif på resor som hemma i Finland; hans tanke- och känslovärld var den modärna världsborgarens och det var de rent mänskliga icke de finska dragen i hans skaplynne, hvilka framför alt gjorde honom intressant. Han plågades af att lefva i en period af praktisk, tyst politik och trög parlamentarism, som gör alla »till mer eller mindre stora stackare»; han har, under språkstriden i sitt land, icke kunnat hänföras af att deltaga i den defensiva kulturkampen gent emot den finska befolkningen, och striden har blott appellerat till hans självförsvarsinstinkter. Ty striden har ej förmått skapa hjältar: »in-

gen har gått och blifvit olycklig för språkens skull icke häller stor, utan alla bara blifvit lagom lyckliga medborgare, som bildat politiska partier». Striden har visserligen innerst varit en strid mellan aristokratiskt-kulturella idéer gent emot det demokratiska elementet. Men de stora idéer, som i andra land fylt samtidens hjärta, de hafva varit kontraband i Finland. Tavaststjerna hade därför öfvergifvit hoppet att hafva mycket gemensamt med sträfvandena i sitt eget land, och — som alla tänkande nutidsmänniskor — blifvit alt mera viss, att det finnes större och allmännare idéer än de begränsade nationella idéerna, de större idéer, hvilka skola taga nästa generations hänförelse i anspråk. *) Då han ser emigranternas skara, säger han till sitt land:

Du har offrat dina söner förr åt nationaliteten
— offra dem med dubbelt jämnmod, när det sker åt mänskligheten!

och det är midt under Finlands djupa oro han skrifver de sköna orden:

Där komma tider, då vår split är all,
då nationaliteters kamp och fall
ej mer som världshistorie rör mig,
då samarbetets stora frälsarkall
en värld i spillror nyförena skall
— Det är den enda tro, som lyckliggör mig.»

Men denna världsborgarkänsla är hos den moderna människan en sen kulturprodukt, en ännu svag begynnelse, alldeles såsom nationalitetskänslan var det för tre, fyra århundraden sedan. Närd af generationers arf värkar nationalitetskänslan nu som instinkt, oberoende af all reflexion, som en passionerad instinkt, hvilken värjer det egna landet för ett anfall lika spontant, som man värjer sitt öga för ett slag. Och det var i själfva värket en mot Finlands öga riktad stöt, hvilken gaf anledning till de bästa af dikterna i cykeln *Mitt land,* liksom det var känslan af de nationella egendomligheternas betydelse i kulturarbetet, hvilken kommit diktaren att i *En inföding* vända sig mot företeelser, hvilka han tydde som en underskattning af det nationelt egenartade.

Det är emellertid mot alla föråldrade ideal — och ej minst mot en föråldrad form af patriotism — han höjer sitt försynt triumferande, sitt segerglada rop om *Plats för den nya våren:*

Säg ej vi tvifla dådlöst,
När för vår samvetsfrid
icke vi stannat rådlöst
kvar i en svunnen tid!

Klandra ej hos oss längre
bristen på ideal!
Vi ha stält upp ett trängre:
kärnan i edert skal!

Gamle, förstå vår mening,
räck oss i frid din hand!
Lifvet är ej förstening,
samvetet tål ej band.

Aldrig du innestänger
alstrandets jättekraft,
saklöst den undantränger
alt, som sin tid har haft.

*) Se *En patriot utan fosterland.*

Det är denna dikt som inleder afdelningen *Samtiden* (Dikter i väntan), där det skildrande och samhällssatiriska elementet — som ej var Tavaststjernas styrka — öfverväger, och där man bredvid sådana fullödiga dikter som den anförda, och ännu mera den lilla ädelstenen *I gammalt hem* (den poetiska motbilden till *Ett vändt blad)* finner många af ringare halt.

Men i den tredje cykeln *Ny fart*, där pärla dikterna fram med ett nytt, friskt flöde. Och det är icke längre ynglingen som sjunger om sina drömmar från den tid, då redan för gossen lifvet samlat

Sin trollkraft i en figur
med hängande långa flätor
och femtonårs jungfrukontur.

Det är nu en man, hvilken diktar om kärleken, en man hvilken »var en riktig man, hård som järn och oböjlig och mild som en kvinna ändå, »den slags man, om hvilken en af Tavaststjernas kvinnor säger att de framför andra vinna kvinnokärlek. Från gossåren har i själfva värket kvinnan beherskat Tavaststjernas lif, kvinnan snarare än kvinnorna. Han var gent emot dem, äfven när han syntes fången, på ett egendomligt sätt fri. Han har, sökande, splittrat sig. Men under all splittring bevarade han sin sköna dröm om den stora kärleken, om det kvinliga idealet, en kysk, fin, ung längtan, som aldrig hann strida sig trött, aldrig lät sig stillas af mindre än det högsta. Det ligger mycket af bekännelse i de sidor, där han talar om minnen af kärleken »alt för bittra och blödande att framkalla annat än hämdkänsla och njutningslystnad» en stämning, under hvilken kärleken var en trotsig dans, ur hvilken kvinnan bars bort i segerrus. Men framför alt är det han själf, som biktar att kärleken sedan för honom blef en bön om förlåtelse och kvinnan den enda gudom som kunde förlåta; att han var led vid den gamla kampen om hvem som var den starkare, led på brutaliteten och listen. Framför alt är det sin egen dröm han skildrar i bilden af det samlif, där ej en tanke fans som ej var delad, icke en sorg som ej var förstådd, innan den var uttalad; där en kvinlig finkänslighet och intelligens kunde läsa tankar och själstillstånd redan på afstånd utan att en rynka i ansiktet, ett tonfall i rösten förrådt dem; där man funnit den värkliga lyckans hemlighet, förtroende, och där den älskande kvinnan förstod att hans stolthet — „en farlig isolator när det gäller att vinna en kvinna“ — var hans uppehållande styrka, så att hon icke som andra kvinnor misstydde stoltheten som hånfull elakhet eller förhatligt öfvermod, utan tvärtom hyste sympati för den, och med denna klav till hans väsen, äfven lätt fann harmonin och melodin.*)

Mannen skildrar här i själfva värket alldeles samma ideal af kärleken och af kvinnan som ynglingen i *För Morgonbris*. Sedan dess har diktaren visserligen mången gång träffat på den

*) Se *En patriot utan fosterland*.

. . . . . . leende haltlöshet
där anlagen till herskarinnan
hopblandas med dem till slafvinnan»

eller henne, hvilken han med ett ord karaktäriserar som »genomsnittskvinnan». Men han har trots alt, aldrig uppgifvit hoppet att genom sitt eget väsens bästa styrka, icke genom kvinnans största svaghet, vinna sitt ideal

. . . en modig kvinna
som vågar att brinna
och stå sitt val . . .

en kvinna, hvilken icke söker sitt skydd i sin känslas ljumhet, utan

tänker gladt
att taga fatt
i lyckans korta midsommarnatt.

Detta ideal har han hela lifvet sökt med

den vackraste diktarlängtan
som någonsin lidit sig ren.

Och hvarje gång som han hoppas ha funnit det, blifva hans känsliga strängar lydiga för hans grepp som annars sällan, blir hans sång mer fyld af innerligt välljud, af djup lyrisk klang än någonsin annars. Hur höjer sig icke denna strof som en sollyst, bred och farlig bränning:

Där är mitt Ilien bygdt, ensligt, i skydd för flärden
Tankarnas djupa ström hittar dit nog från världen,
larmet tränger dit ej. Landsförvista tillsamman,
litande blott på hvarann, vårda vi eviga flamman.
Tio års helig fred få vi för dem, som stoja,
— sen må din faders folk ödelägga mitt Troja!

Gudarna så bestämt i sitt råd, det visa:
blott om två människobarn på hvarandras lisa
haft att uppoffra ära, stolthet och dyra band,
och när de gjort det helt, så att en vänfast hand
längre ej räckes dem för deras hjärtans brand;
— först när de vågat alt hvad dem bundit och binder,
Spirar kärleken upp mellan dem utan hinder.

Hur öm, ömmare än en kyss, hur vemodig, vemodigare än en tår, är icke den lilla dikt, hvilken Tavaststjerna själf, som känsla och som form, satte högst af all sin erotiska lyrik före *Laureatus,* den dikten, hvilken slutar med verserna:

Mindre begära,
Skänka så mycket mer,
— det är den vackra lära,
gårdagen ser!

Tro ej den sanna
kärleken ödas kan,
endast vi oss förbarma
öfver hvarann!

VI.

Mellan denna samling och nästa *Dikter* (1896) låg den andliga kris, om hvilken Tavaststjernas vänner veta så litet. Det är ur detta mörker han sjunger när han far

Hemåt i höstregn, hemåt i natten
hem öfver svarta, svallande vatten
hemåt mot vinden, hemåt mot strömmen,
styr jag min farkost, men såsom i drömmen
vågorna väcka mig icke ur den.

— — — — — — — — — — — — — —

Svara mig svallsjö! lefver jag än?

Trolösa, trotsiga bölja som bär mig
kär såsom fordom ännu du är mig,
ännu du vaggar, höjer och sänker mig
såsom din lekboll, innan du dränker mig.
Bär mig i land! Än får jag ej dö!
Botgörarfärden har jag att vandra
tigga hos vänner och fränder och andra
hvilka likt böljorna höja och sänka mig
såsom sin lekboll, innan de dränka mig
djupt uti glömskans signade sjö.

Den skulle icke känna Tavaststjerna, som icke visste att han under botgörarfärden är trotsigare än någonsin. Hoppet att med någorlunda lätthet erhålla några göpner af de »runda ting hvilka voro gjorda för att rulla» — och hvilka häller aldrig stannade i hans händer — hade förmått honom till det tidningsarbete, för hvilket han passade lika litet som att bära några andra slags band och hvilket försatte honom i en omgifning, mot hvilken han snart blef fiendtlig. Men han är och förblir stolt öfver att han hvarken lärt »att nöja eller att böja sig»: häri igenkänner han sin, Finnbacke Finnes, ras. Och han har aldrig gifvit ett fullare, mer inspireradt uttryck än i *Friseglarens sånger* åt de finska dragen i sitt lynne — det vekt våldsamma, det tungt trotsiga, det bundet blida, det hängifvet hårda, det segt starka, detta, hvilket han med en enda rad kännetecknat när han säger att han ibland

smält ned som vax och stelnat långsamt
sedan.

Här — i dessa sånger — är han ena stunden nackstyfvare än någonsin; den andra sitter han med det stolta hufvudet i sina händer och hviskar:

Det är så tyst omkring mig
så tyst såsom någonstädes
där lifvet har falnat ner.

Och i denna tystnad grubblade han. Icke öfver filosofiska frågor eller sociala problem, men öfver sin dikts, sin lyckas vara eller icke vara; öfver meningen med en tillvaro, i hvilken han kommit in utan sin önskan och där han blifvit krossad utan sitt förvållande — ämnen nog till grubbel för ett helt lif, ämnen nog att åldras och gråna af. Ju mera lifvets periferi trängdes samman för Tavaststjerna — genom hans döfhet, hans misstro, hans många olösta konflikter — ju mer djupnade hans värld inåt. Ju mer sjukligt ömtålig blef han äfven för hvarje osympatisk beröring med den yttre världen. Han, af naturen den älskvärda sällskapsmänniskan, blef alt mera enstöring; han, den ridderligaste i ord och i handling, förgick sig alt oftare i nervös öfverretning; han, den i regeln mildt dömande, tycktes njuta af att med bitter satir träffa sina käraste vänner, hvilka emellertid förstodo, att icke han själf i sådana stunder handlade utan hans sjuka jag. Intet visar i hvilken grad

melankolin förmörkat hans värld som den erotiska lyriken i dessa *Dikter*. Det ligger öfver dem en stark sordin, ja, den sista dikten i denna grupp uttrycker »blott längtan att blandas med stjärnornas skimmer på glömskans sjö», i hvilken han finner sitt enda mål: *Skuggornas ö.*

Men så förunderligt rika äro en människas inre tillgångar att det är året efter denna, af ensamhetens tragiska berusning bräddfulla, af alt höstnattens mörker öfverskuggade diktsamling, som hans färgstrålande, af glans och glöd mättade *Indiansommar* inbryter.

Hvad har värkat omslaget? Den värme, som i Finland mötte hans *Dikter* af föregående året? En ny lifvets fullhet? Hvad det än är, så har det stora undret skett. Han, hvilken trodde sig död, lefver och med fulla pulsar. Det är åter kärleken, som gifvit lifvet. Och huru skulle det kunna vara annorlunda för en natur, som Tavaststjernas? För de af sitt yttre hölje bundna, på sig själfva osäkra, i sin egen förnimmelse klumpiga, inför sitt eget jag villrådiga, af sin egen natur motsagda, inom sitt eget lidande innestängda — för dessa slags människor blir kärleken lifvet på ett annat sätt, än för de af naturen själf klargjorda, de uttrycksfullt strålande lyckobarnen. Det är kanske endast de förra, hvilka helt erfarit djupet i de djupaste ord, som någonsin blifvit sagda om kärleken:

Denn Liebe ist die Freiheit der Gestalt
Vom Wahn der Welt, vom Bann der eignen Seele . . . .

Ingen har starkare än Tavaststjerna längtat efter denna kärlekens frigörelse och förklaring. Och därför får hans dikt äfven alldeles egna, djupa toner, då han känner kärlekens närhet.

Aldrig har Tavaststjerna som lyriker stått högre än i dessa sonetter, där han förtäljer lyckan af att åter älska och lida:

Jag är en ensling, främmande för alla,
som går min egen väg i egen takt
och ser med drömsjukt tigande förakt
det stora mänskohafvet tanklöst svalla.

På andra sidan Styx jag hör dig kalla
till lifvets fest — och jag, som redan lagt
mig ner till hvila långt i glömskans trakt,
jag reser mig och låter dig befalla.

Säg, vet du faran af att väcka döda?
De dödas lidelse är ingen lek,
som slumrar in vid kyssar och vid smek.

De dödas känslor brinna blodigt röda,
och skälfver läppen af smärtor blek,
så är det blott för hjärtat vill förblöda.

Och så komma de en efter en, dessa kyskt eldiga sonetter, af hvilka *Undret* eller *Vårregn* och ännu några andra stå i jämhöjd med det högsta den svenska erotiska lyriken eger. Alla visa de Tavaststjerna altjämt som *Den Naive,* hvilken kan njuta blindt men ärligt, hvilken vet att detta är det enda, »som är riktigt härligt» och hvars enkelt stora lifsfilosofi sammanfattas i strofen:

Le som en gud, när du kan komma åt,
men tyck ej häller att det är förfärligt,
om af en vacker sorg din kind blir våt!

Och han ger sig sorglöst hän åt stundens lycka, fast han vet den flyende redan; han kan barnalikt låta vagga sig till ro vid skvalpet af sjungande strofer och gungande böljor:

Dyning, som under oss
varligt får häfva
skänk några stunder oss
värda att lefva!
Bär till Arkadien
hela din börda,
att i dess lunder än
frukterna skörda!

Och han kan till och med välsigna *Den heliga lögnen,* som gifvit honom på nytt lyckans saliga villa, lidandets saliga lifskänsla. Det är icke endast Tavaststjernas mest lidelsefulla och mest formfulländade lyrik, hvilken inneslutes i *Indiansommaren.* Han har där utvecklat en ny sida, hvilken förut saknats i hans diktning, förmågan att fint och säkert karaktärisera den kvinna, hvilken skapat hans *Indiansommar*. Han är visserligen fortfarande i allra fullaste mening den subjektiva lyrikern, hvilken ger hvad han upplefver, men han lyckas att visa henne, han upplefver, på ett alldeles nytt sätt.

Själfva afdelningen *Laureatus* är däremot lika betecknande för Tavaststjernas svagheter som för hans styrka. Hela stämningen — »ensamhetens i den stora öknens månskensnätter», bitterhetens, då »diktarn bärgar hatets skördar» ända till det slutliga sönderbristandet i vansinnet — har en sällsynt gripande styrka. Det har här varit Wecksells öde som föresväfvat Tavaststjerna.

Tyvärr var *Laureatus* nedskrifven i jagande fart, och skalden har aldrig stannat för att slipa och fullända. Det sublima snuddar vid det tomma, de formfasta raderna ha på ömse sidor om sig svagt famlande strofer och koncentration fattas öfveralt.

Men i sina brister som i sin styrka bär denna dikt Tavaststjernas individuella prägel i en grad som — tillsammans med *Indiansommar* — visar att han icke egentligen eröfrat något nytt område, sedan han diktade sina *Unga tankar* och *Unga känslor*, men att han bragt sin individualitet, i ondt som godt, till en utveckling, som gör honom till diktarkaraktär, en enastående typ. Han är — endast i högre grad — hvad ynglingen var när framför honom låg »lifvet — friheten — världen»: den passionerade individualisten, hvars panna ödet redan i födelsen tecknar med tragikens tecken: ensamheten, det tecken, som endast döden kan utplåna. Därför hade hans vänner icke hjärta att klaga högt vid hans graf. Ty de kände alla att

— nu är diktarns landsflykt ändad.

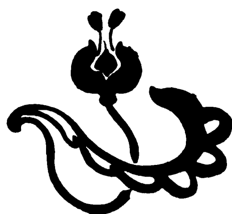
* * *

I en teckning som denna hafva de personliga minnena ingen plats och jag vill här endast berätta om mitt sista möte med Tavaststjerna, emedan det karaktäriserar en sida af hans personlighet.

Vi sammanträffade i Juli 1897 alldeles oväntadt på högsta toppen af

Åreskutan, i den bygd, där han som nygift lefde lyckliga tider och skref *Hårda tider*. Friheten eller fjälluften eller glädjen hade strukit bort tungsinnet från hans ansikte, återgifvit honom hans spänstiga hållning, frigjort älskvärdheten i hans väsen. Då han fick veta att jag ensam ämnade fortsätta bärgvandringen erbjöd han sig genast att öka sin egen dagsmarsch med flere timmar för att följa mig, emedan det icke var ofarligt att gå ensam. Af ingen skulle jag med mindre tvekan mottagit denna, särskildt under en het sommardag, ej obetydliga uppoffring. Jag hade förut pröfvat Tavaststjernas tjänstvillighet bland annat när jag första gången kom till Helsingfors och redan från båten berättade honom, hvilken var den första, som mötte mig på stranden, att vår försenade ankomst vållade mig en stor svårighet att fortsätta resan. Ögonblickligen erbjöd han sig att häfva svårigheten och han gjorde det också men genom en språngmarsch, som ännu ett par dagar efter i Runebergs hem förföljde mig med fruktan att Finlands unga diktarhopp sprungit sig till lungsot. På Åreskutan behöfde jag emellertid icke mottaga hans erbjudna tjänst utan lyckades förvissa honom om min sorglöshet innan vi skildes. Medan jag gick nedåt stod han således kvar, ropande en vänlig varning mot de faror han för sin egen del alltid förbisåg.

Som han stod där — i lugn kraft, med ett blidt leende, öfver sig sommarhimlens strålande ljus, under sig Åreskutans hvitfläckiga pyramid, omkring sig de ändlösa vidderna, — så skall jag nu alltid minnas honom, tacksam att tillfälligheten i ett så enastående intryck för mig bevarat bilden af en så enastående personlighet.

TOPELIUS OCH TAVASTSTJERNA.

ANTECKNINGAR UR EFTERLÄMNADE PAPPER

AF WERNER SÖDERHJELM.

Tavaststjernas första och, om jag icke missminner mig, enda besök å Björkudden inträffade i augusti 1885, då han jämte några andra till Topelii hem ledsagade Carl Snoilsky och hans grefvinna. Någon tid efteråt vände han sig i bref till Topelius för att anhålla om hans tillstånd att publicera en skildring af denna utfärd.*) Z. T:s svar är dateradt den 19 september och lyder sålunda:

Herr Arkitekt Karl Tavaststjerna.

Björkudden 19 Sept. 85.

Vänskapliga raderna af 2 Sept. erhöll jag af en tillfällighet i dag från Dickursby, der de annars kunnat hvila i ro på obestämd tid. Vår dagliga post afgår kl. 11 f. m. från Borgströms kontor, Lindeman.

Roar det Snoilskys vänner att erfara något om hans besök här, så gerna för mig. Jag bad blott Estlander att mina ord måtte ställas i situationens ram, af hvilken de få all den betydelse, som man vill gifva dem.

Glöm ej denna situation, — eller tänk det åtminstone — att vi den gången voro tre, som fått vår lyra af Guds nåde, icke af akademier, kotterier eller tidningskritiker.

Snoilsky och hans maka böra i skizzen, som i verkligheten, vara hufvudpersoner. Emedan han var medelpunkten, underlät jag att gifva uttryck åt mina känslor för periferin, der jag för första gången hade nöjet se gamla vännerna Estlander och Lindholm samt yngsta yrkesbrodren Tavaststjerna.

Begagna Dagbladet eller hvilken tidning som helst, derpå ligger ingen vigt.

Auf wiedersehen:

Vänligen
Z. T.

*) Tyvärr ha Tavaststjernas bref ej kunnat återfinnas i den Topeliuska samlingen.

Den 2 oktober ingick Tavaststjernas artikel som understreck i Helsingfors Dagblad. Jag förmodar att Topelii tal varit bilagdt det nyss citerade brefvet, eftersom det meddelas fullständigt. Då det förtjänar att bevaras äfven annorstädes än i en gammal tidningsårgång och då om Tavaststjernas skildring i och för sig gäller detsamma, återger jag här en större del af artikeln.

Först när ångbåten hunnit några stenkast från Björkuddens landningsbrygga, höll regnet upp och lät Topelii vackra villa stå fram så bra som möjligt med regndroppsglitter på djupa gröna blad och gräsmattor och öfver dem mörka regnmoln, som vältade bort österut. Borta på bryggan såg det lifligt ut.

Det svajade med blåhvita flaggor af och an och hvarje flagga hade sin lilla bärare eller bärarinna.

Det var Topelii barnbarn i procession med den älsta, en knappast fullvuxen flicka, i spetsen. Midt ibland dem i ljusgrå sommarkläder stod värden sjelf och nickade välkommen — och han förstår att nicka välkommen!

Uppe på verandan med sina öppna dörrar in till salen väntade smörgåsbordet . . Välkommen, välkommen! Sjelfva den granna högröda klängväxten trängde sig upp öfver barrieren på verandan för att nicka sitt välkommen! — Gästfritt, enkelt och nästan patriarkaliskt tar sig det inre af Björkudden ut.

— — — — — — — — — — — — — —

Hjertligheten, som jagats bort ur det febrila samlifvet, har ännu sina talrika tillhåll. Hemma hos små, fattiga familjer, vid afsides gator kan den ofta öfverraska en, desto mera, ju mindre grund man tycker innehafvarena ha att visa den. Den så att säga söker sig bort från stora stråkvägen, ofta ut på landet för att lefva i lugn med sitt goda medvetande att vara djupt och mänskligt berättigad.

På Björkudden är den bofast sedan länge.

Och der hjertligheten är hemma, der förlorar den offentliga, omtalade och kritiserade personen sin af det menskliga begäret att beundra framkallade nimbus, och han förlorar den gerna, — mer än gerna.

Det blef endast ett möte mellan några som känt varmare, naivare och uppriktigare än flertalet och följt sina impulser mera omedelbart, vare sig i skrift eller handling.

En känsla af ömsesidigt förstånd gjorde luften lätt och hjertat fritt, och sällan har väl „Vintergatans“ uttydare lockat fram vackrare samljud i skilda bröst, än när han till slut tog sitt glas och helsade Snoilsky med maka i följande ord:

„En af de lycklige, som förstå att i lika fina drag teckna naturen och menskohjertat, skildrar någonstädes ett landställe på norra Afrikas kust, jag vill minnas Biskra:

„En bländande villa
låg bäddad i grönskan
så obebodd, stilla,
som skapt af en önskan.“

Om jag vågar en jemförelse med det anspråkslösa landställe, som i dag har äran mottaga så kärkomna gäster, är det visst icke, för att här skulle upptäckas något bländande, tvärtom, den annalkande nordiska hösten sänder oss redan sina förebud och öfverhöljer oss med tårar. Bäddadt i grönskan är detta bo, och stilla, så ensligt i vinterstormarna och så tyst i sommarlugnet, att vi här skulle kunna glömma all verldens ofrid, om vi ej stundom hörde Sveaborgs åskor mullra. Men „skapt af en önskan“ är det också. Det är detta fina drag i skildringen, som kan finna sin tillämpning på den gömdaste vrå af verlden och som kom mig att tänka på Biskra. — I dag ville Björkudden kläda sig i sin fagraste grönska

för att värdigt mottaga Sverges mästersångare — detta Sverge, som vi aldrig kunna förgäta, och som blifvit oss mera medvetet kärt, sedan vi i dess skola vuxit till män och blifvit ett folk för oss. Stryk bort tidens skum från de böljande vågor och böljande meningar, som skilja oss åt, och det bästa i Finland skall alltid räcka sin hand åt det bästa i Sverge.

Hvilken makt är ej sången! För denna stormakt veknar herskarens pansrade bröst, folken lyssna, häfderna genljuda, hjertan strömma som vattubäckar. Var helsad bland oss, Sverges ädle sångare, var välkommen till detta land, som utbreder sig här för oss på kartan och hvaraf denna udde utgör det minsta hörn, — till Runebergs land, till det folk som för tusen år tillbaka har skapat verlden med sång; var tvåfaldt välkommen när du för med dig henne, som strängat din lyra till rikare toner än någonsin förr! Lifvet är kort och konsten är lång. Låt oss fånga det vingade ögonblicket och tömma en droppe sydländsk glöd för sångaren Snoilsky och för hans maka. Icke för att med vår lilla beundran öka den långa raden af hyllningar hvilka en skald mottagit inom och utom sitt land. Han vet — och något vet jag också — hvad ett rykte är värdt. Vi veta, att vi bära vår skatt i lerkärl, på det att kraften må vara Guds och icke af oss. Ofvan oss står det högsta, som vi aldrig nå, urkällan, af hvilken vi äro det blekaste återsken. Och när man prisar oss rika eller lyckliga för att vi stundom finna ett ord, som länge legat outtaladt i menniskors bröst, så svara vi: det är icke af oss, det bästa vi förmått är icke vårt verk, det är oss gifvet! Det är sörjdt för att träden icke växa till himmelen, hvarje gåfva medför sin tuktan. Och då minnas vi Göthes ord om Tasso:

„Der Lorbeerkrantz ist, wo er dir erscheint,
Ein Zeichen mehr des Leidens als des Glücks."

Vi tömma denna droppe af lif och glöd för den skald, som under vida vandringar lärt sig tillhöra menskligheten, men som aldrig upphört att med hjertrötterna tillhöra sitt fädernesland, — för honom, som alltid egnat sitt manliga ord åt hvad samtiden eger ädelt och fruktbart, men aldrig böjt knä för dess afgudar; för honom som aldrig slösat sina skatter för ära och vinning, men skänkt dem kungligt fritt åt sitt folk och verlden.

För grefve Carl Snoilsky och hans maka! Vare deras väg genom lifvet lång och lyckosam!

Ja — det vore ännu så mycket att tilllägga; mitt hjerta är fullt. Men jag slutar med gossens ord, när han i vintersnön hörde en vårens fogel sjunga:

„Tack guldfogel!
Ja, — tack guldfogel!" —

Det såg ut som hade icke endast talarens hjerta varit fullt. — Nästan i hvarje ögonvrå glänste det högre än vanligt, — ett vittne att hjärtat tog ut sin rätt och strömmade öfver, och de sista orden klingade igen och klingade åter ett „Tack guldfogel!" till talaren sjelf, som adlat stunden och stämt gömda strängar till välgörande harmoni. —

Och när Snoilsky rörd tackade för emottagandet och hans maka utan många ord tog värdens hand mellan sina, visste man att det svenska sångarparet fått ett vackert minne till ifrån Finland — måhända det vackraste. Innan augustikvällen ännu börjat skymma, bröt man upp. — Såväl värden som sångargästen hade derförinnan glädt sällskapet med att läsa upp hvar sitt poem. Den lilla församlingen satt tyst rundt omkring Topelii ledsagarinna genom ett långt lif, blek och lugn i sin länstol, — medan barnaskaran stojade utanför på verandan. —

Molnen hade dragit sig ned åt horisonten och bakom dem lekte kvällsolen kurra gömma.

Emellanåt sprang en bländande röd stråle ut genom ett hål på molnskynket, in genom salsfönstret och mellan de stora bladväxterna bort öfver sällskapet. Snuddade vid ett vackert, högburet hufvud med helskägg och fin profil, smekte ett fylligt, varmt qvinnoansigte, som såg beslutsamt och fast ut och visade slutligen några guldtrådar i ett lockigt glesnadt silfverhår på ett ödmjukt men tankedigert, nedböjdt gubbhufvud. Nära invid fick ett blekt äldre kvinnoansigte som ett återsken.

Det svenska sångarparet tog afsked efter att ha skrifvit in sina namn bland de många andra i Björkuddens minnesbok.

Men uti minnets bok hos dem misstänker jag att stunden skref sig in såsom en af de få i lifvet, då man, utan att yttra ett ord, känner hela sin varelse tala sympatiens ljudlösa, men oändligt välförstådda universalspråk."

* * *

I en af Svenska folkskolans vänner i Helsingfors år 1890 utgifven literär publikation med namnet Nornan ingick såsom första bidrag Topelii vackra dikt Aftonlugn. Följande år skulle för de svenska folkhögskolorna en större fest föranstaltas, och man kom då på idén — jag kan icke säga huruvida den uppstod hos Tavaststjerna eller någon annan — att dialogisera Topelii nämda dikt. Tavaststjerna skulle dikta några strofer till, som voro af nöden. Han vände sig med anhållan om lof härtill till skalden, som svarade:

Björkudden 1 November 1891.

Jag har ingenting emot den föreslagna sammanställningen. Under förutsättning af lika berättigande och lika sjelfkänsla på båda sidor, kan tanken endast vinna i tydlighet genom att på samma gång anslå öga och öra. Ena sidans „väg icke massor!" motiveras af andra sidans: väg icke anor! Välj icke för den finska typen en sydfinne, som varit i herretjenst; välj hellre en fri och frimodig österbottning! ställ sceneri bakom dem! Jag följer med intresse framställningen och önskar ett godt, gripande intryck för båda parterne.

Z. T.

Dagen därpå tillsände Tavaststjerna Topelius sitt förslag till dialog. Han hade bibehållit alla Topelii strofer, inskjutit ungefär lika många till, fördelat alt samman på den finske och den svenske bonden samt uppgjort ett slags litet sceneri. Förslaget tedde sig sålunda — jag finner så mycket mera skäl att publicera det i dess helhet som Topelii dikt icke varit omtryckt och som Tavaststjerna icke var annat än djupt tacksam för de ändringar hans åldrige mästare sedermera gjorde. De med kursiv stil tryckta stroferna utgöra Topelii poem, de andra äro de af Tavaststjerna till fyllnad föreslagna.

PROLOG.

Dialog.

Den svenske bonden.

ANDERS:

Kom granne; skörden bärgas in,
Din ria röker lätt vid min,
Och kvällens sol förgyller
Din stuga där, min stuga här,
Tänd pipan! Dagen slutad är
Och mor sin gryta fyller.

Den finske bonden.

TOMAS (kärft):

Det kan nog hända du är klar,
Men jag är långsam jag och har
Min teg ännu ej färdig.
Hvad ha vi väl att språka om?
Du var ej fordom den som kom
Och fann mig samtal värdig.

ANDERS (lutar sig i tankar mot lien, efter en paus seende åt fonden):

Där bygga pojkarna sin kvarn. —
Hvad skall det bli af dessa barn
Om deras fäder kifva?
Hvad skall det bli af detta land
Om språk mot språk och hand mot hand
Hvarandra sönderrifva?

TOMAS (som förr):

— Nå, nå, — vårt finska folk är stort,
Och tusenden ha' aldrig sport
Att vi gå här och kifvas,
Vi finnar äro fler än ni
Och blir det kif som håller i,
Åt oss skall segern gifvas!

ANDERS (tankfull, bittert):

Säg ej: vi äro sju mot en!
Den räkningen, som tycks så ren,
Skall mycket dig förundra,
När här en tredje kommer snart
Och räknar lika uppenbart:
I ären två mot hundra!

Väg icke massor! Massans mått
Är styrkans råa öfverskott,
Där makt vill rätt sig kalla.
(Varmt) *Väg brodersplikt och mänskorätt,*
Väg hjärtelag och tänkesätt,
Att rätt blir makt för alla!

TOMAS (tankfull):

Du talar vackert, vidt och bredt,
Men från min finska synpunkt sedt
Så blir det annorlunda:
Du har haft makten till i dag
Med gammalt språk och gammal lag,
— Men andra tider stunda.

Om ej min rätt jag fordrat kärft,
Så skulle aldrig jag ha ärft
Mitt land af mina fäder.
Välan! — Nu har jag fått min del,
Och Anders' vind har intet fel
Om det blir Tomas' väder.

ANDERS (som om han ej hört):

Vi kommo två med östanbris
Och västanstorm till snö och is
Att slåss om vilda skogen.
Den ene kom med kors och svärd,
Den andre bygde fredens härd
Och tog sitt land med plogen.

Vår håg var skild liksom vår väg.
Jag vann, du ock, men steg för steg
I sekellånga strider.
Tils efter hårda kämpatag
Vi slöto fosterbrödralag
Och det för alla tider.

TOMAS (mildare):

Ja visst — i skolan ha vi lärt
Att hålla hela Finland kärt
Och lära det åt flera;
Ty vi ha glömt den samma tid
Då klubban höjdes högt till strid
Och glömma väl än mera.

ANDERS (kraftigare):

Då stredo vi i samma led,
Där jag var med, där var du med,
När kriget tände flamman.

Med samma lag och samma lott
I sorg och fröjd, i ondt och godt
Vi vuxo fast tillsamman.

TOMAS (varmare):

Du har det finska hjärtat ock,
Ditt lynne var ett annat dock
För ej så längesedan!
Du tagit våra seder an
Och lärt vårt tålamod minsann,
Och det är mycket redan!

ANDERS (närmare):

Hur ha vi icke blandat blod
Vi två, på fält, där slaget stod,
Och blod i barnets åder!
Där du har stått, där har jag stått.
Den dig förrådt har mig förrådt,
Hvem sviker? Hvem förråder?

Ej du, ej jag. Om jag har lärt
Att hålla gamla Sverge kärt
Som tappre fäders minne,
Om det än på min tunga bor,
Är Finland dock min vigda mor,
Och hennes son är finne.

TOMAS:

Och är det så att du det tror,
Så är du väl min äldre bror!
Som bröder ha vi trätat
Om samma sköna arfvedel,
Och delat den i ärligt spel
Så godt som vi det vetat.

Jag haft min forntid, också jag,
Och forskarn grubblar än i dag
På tusenåra fjäten.
Jag haft som du min gudavärld,
Och förde stolt eröfrarns svärd
Vid näfverlurens läten.

ANDERS:

Och älskar du din sköna sång
Från fäders tid, när du engång
Var främling i Europa,
Så är du nu med sed och lag
Europas äkta son som jag:
Vi höra ju tillhopa.

TOMAS (stolt):

Kanhända i den dag som är
Att främlingen från Asien lär
Europas visdom smälta
Och ställer sig som hedersvakt,
Där förr han ifrån trakt till trakt
Lät sina horder välta.

ANDERS:

Hvi tvista då om språkens ljud?
Säg, hvarför gaf oss Herren Gud,
Att samma hjärta tjäna,
Två ögons ljus, två armars stål,
Om ej för att till samma mål
En dubbel kraft förena?

TOMAS:

Du talar som en ärlig man!
Så vet att äfven Tomas kan
Sin styfva nacke böja
Och tacka för den samma tid,
Då du kom hit i blodig strid
Att dina bröder höja!

ANDERS:

Ve den oss båda skiljer åt
Med fagra ord och ormalåt!
Han splittrar, han försvagar,
Han lämnar oss med klufven håg
Till hjälplöst rof på tidens våg
I våra pröfningsdagar.

TOMAS:

Låt oss med lugn och hvar för sig
För våra tankar bana stig
I barnens rena sinnen.
Och ingen makt skall skilja åt
Från tusenårig samfäld stråt
Finländaren och finnen!

ANDERS:

Nu sjunker solen. Vän, godnatt!
Ett trofast handslag, fritt och gladt
Förrän vi återvända!
Ej skiljer man så lätt oss två.
Ett enda är vårt folk ändå
Och allt vårt land ett enda!

Som svar på detta förslag sände Topelius omedelbart följande intressanta bref och motförslag. Tavaststjerna kände sig, som sagdt, ytterst tacksam för de föreslagna ändringarna, kunde icke nog beundra deras finhet och antog dem naturligtvis utan betänkande. För läsaren skall det vara lätt att föreställa sig huru dialogen slutligen tog sig ut. Den offentliggjordes i sin nya form i Hufvudstadsbladet dagen efter festen, den 13 november.

Björkudden 3 November 1891.

Tack för meddelandet!

Min dikt, dialogiserad, medför det ensidiga, att svensken, som har både initiativ och afslutning, i dialogen blir den dominerande och finnen passiv förd i släptåg. Vill man därför verka ett intryck åt båda sidor, måste i dialogen den ena få första, den andra sista ordet. Ingenting hindrar heller att Tomas får detta.

Jag sänder här, ej utan tvekan, ett förslag, väl vetande, att en yrkesbroder, pröfvad i ordkonst, ej har behof af mina rättelser. Men det är ett nöje för mig att kollaborera med K. T. Betrakta mitt utkast som ett förslag — ej annat — stryk! — och signera då K. T. — i annat fall bådas våra märken.

Det angifna stumma spelet är dramatiskt riktigt för situationen. Som synes gå mina önskningar ut på att höja och klargöra den ogynsamt ställde finnen, — den i språkfrågan agressive, som här blir passiv. Öfvermåttet af hans sjelfkänsla („kanhända i den dag som är“) har bibehållits, ehuru med andra ord („Tack. Något har jag redan lärt“).

Thomas' sista vers, K. T:s redaktion, anser jag böra utgå, dels för upprepningar, dels för den omotiverade antithesen af „finländaren och finnen“, sedan Anders nyss förut förklarat sig vara „finne“.

Den misslyckade germaniserande „Finländaren“ (Svensken skulle säga Finländing) är ett nonsens, emedan ju alla finnar äro finländare, och dertill en förolämpning mot svenskatalande, emedan de dermed degraderas från folk till invånare, såsom tysken i Kronstadt säger „ich bin ein hiesiger“.

Min välönskan för dialogen,
min vänskap för författaren!

Z. T.

PROLOG.

Förslag.

ANDERS. Kom, granne —
THOMAS. Det kan nog hända —
Men jag behöfver tid och har
— — — — — — — — —
Hvad ha väl vi att —

ANDERS. Där bygga pojkarne —
THOMAS. Det blir nog slut på sådant bråk,
När alla tala samma språk
Och sämjas godt vid bordet.
Din tid i Finland är förbi!
Låt barnen lära nu, att *vi*
Ha landet och ha ordet!
ANDERS. Säg ej: vi äro —
Väg icke massor —
THOMAS. Det tål kanske att tänka på,
Om skogen ej bör växa få
Hög från sin plantas blomning,
Om det, som var, förneka vill
Det, som nu är, att finnas till
Och mogna till fullkomning.
Om ej min rätt jag fordrat kärft,
— — — — — — — — —
ANDERS. Vi kommo två —
Vår håg var skild —
THOMAS. I lifvets skola ha vi lärt
Att båda hålla Finland kärt,
Dess namn vi båda stafvat,
Och hatets tid och stridens tid,
När vi hvarann ej kändes vid,
Ha seklerna begrafvat.
ANDERS. *Sen* stredo vi i samma led —
THOMAS. För hvad än förr ditt hjerta slog
Nu är det finskt, det vet jag nog,
Och lärt mig det bedöma.
I hungersåret du mig bjöd,
Som jag åt dig, ditt sista bröd;
Tror du jag det kan glömma?
ANDERS. Hur ha vi icke blandat blod —
Ej du, ej jag —
THOMAS. Ja, är det så, då är du dock
Min broder, väl den äldre ock.
Som bröder ha vi dikat
Vår sanka teg vid kärrets rand
Och delat ärligt detta land,
Men ej det sönderflikat.

Jag egt min forntid också jag,
Och forskarn letar än i dag
Dess runor uti barken.
Jag haft, som du, min gudavärld
Och förde stolt eröfrarns svärd,
Men blott mot ödemarken.

ANDERS. Och älskar du din sköna sång —
THOMAS. Tack. Något har jag redan lärt,
Som väl kan vara mödan värdt
Och nya vägar bana.
Glömd står jag ytterst här på post
Sen tusen år mot död och frost
Och bär Europas fana.
ANDERS. Hvi tvista nu om språkens ljud? —
THOMAS. Du talar som en ärlig man —
ANDERS. Ve den oss båda skiljer åt —
THOMAS. Nu sjunker solen. Vän, godnatt —
(han räcker Anders handen.)

Tavaststjerna hade synbarligen till interpretator för den finske bonden föreslagit den framstående skådespelaren vid finska teatern, Adolf Lindfors, att döma af följande brefkort, det sista, som i frågan växlades mellan de båda skalderna.

5 Nov. 91.

Vidhåll för all del den goda tanken att anlita Lindfors för Thomas! Örat är finkänsligt för det egna, och antithesen kommer ej fram med svensk mot svensk, helst när den saknas i språket. En finne skulle ej kunna uppträda som svensk bonde i Stockholm.

Jag anhåller om jemlikhet i signaturerna eller om inga signaturer alls.

Z. T.

Rollerna utfördes emellertid af skådespelaren vid Svenska teatern K. Wetzer och magister G. R. Snellman. Dialogen, som tryckt utdelades vid festen, var undertecknad: Z. T. — stst—.

* * *

Ännu ett bref från Topelius till Tavaststjerna finnes bland den senares efterlämnade papper. Det bär på kuvertet utanskriften *Dem Dichter Karl Tavaststjerna. Berlin. Skandinavischer Verein* jämte många olika anteckningar, beroende på att adressaten redan återvändt från Berlin, där han firat julen med sin hustru. När det ändtligen framkom, blef det mottaget med känslor af den uppriktigaste tacksamhet och glädje.

Min käre yrkesbroder!

Jag sänder dig, sent och kort men vid godt minne, min uppriktiga tack för tre hågkomster: den friske, anslående lille Karl, den vackra prologen vid festen d. 22 Jan. och slutligen den högstämda dikten i Ateneum. Jag mäktar icke med loforden: det är takdropp, när solen skiner på vintersnön. Men det gläder mig, att du velat vara med ditt land, och din sångmö har, nu som förut, gladt många. Fortfar att qvarstå med rötterna i ditt land och sjung, som jag, intill sena hösten om eviga vårar!

Björkudden 8 Febr. 1898.

Z. Topelius.

* * *

De sista rader Karl August Tavaststjerna nedskrifvit voro begynnelseorden till en dödsruna öfver Zachris Topelius, ämnad att införas i Björneborgs Tidning. Pennan föll ur hans hand vid fjärde raden, och han lades på sin sjukbädd, där han i ensamhet dukade under vid samma timme som sångarveteranens stoft i vinteraftonens skymning ställdes på sin katafalk i den skumma kyrkan, där sånger tonade och dit ett helt folks tankar riktades.

NÄR ENGELSMÄNNEN INTOGO HABANA.*)

AF JOHN AF KLERCKER.

en sjette juni 1762 strax efter kl. 8 på morgonen begåfvo sig ett antal högre spanska officerare i största hast öfver hamnkanalen vid Habana till Castillo del Morros vårdtorn. Anledningen var att man från kastellet signalerat, att en mängd segel syntes vid horisonten i nordost. Sedan officerarne, hvilka voro Cubas dåvarande generalkapten Juan de Prado, den spanska antillflottans öfverbefälhafvare markisen del Real Transporte och deras sviter, uppkommit på platformen, därifrån en vidsträckt utsigt öppnade sig öfver hamnen, staden Habana på andra sidan hamnen i väster, höjderna bortom fästningen San Carlos de la Cabaña i sydost, kuststräckan med vårdtornen Cojimar och Bacuranao i öster och det öppna hafvet i norr, betraktade alla med spändt intresse den mängd svällande hvita segel, som långsamt döko fram ur töckenmassorna vid horisonten. Man visste att konung Carlos III i januari förklarat Storbrittanien krig och var förberedd på att engelsmännen nu liksom under förra kriget 1738 och 1739 skulle försöka blockera hamnen. Sedan man uppmärksamt betraktat den långsamt framglidande flottan, kom man emellertid till det resultatet, att denna bestod af 6 till 8 större örlogsfartyg och en flottilj af omkring 140 handelsfartyg. Man antog att det var den stora engelska handelsflottiljen, som hvarje år brukade passera förbi inom synhåll vid denna tid

*) Denna framställning är bygd på generalkaptenens Juan de Prados rapport.

och att den af hänsyn till kriget och af fruktan för den spanska eskadern i Habanas hamn nu konvojerades af några engelska linjeskepp, som man visste återvändt till Jamaica efter Martiniques eröfring.

De spanska befälhafvarne återvände lugnade till staden, där emellertid trupperna och milisen redan förut voro kallade under vapen.

Men glädjen blef af kort varaktighet. Redan vid middagstiden rapporterades från Morrokastellet, att den främmande flottan styrde kurs rakt på hufvudstaden och att dimman, som nu lättat, tillät en urskilja ett 30-tal linjeskepp och fregatter. Nu försvann hvarje tvifvel om att det gälde ett anfall på staden, och generalkaptenen vidtog i hast skyddsåtgärder. Dragonregimentet Edimburg skickades till staden Guanabacoa, öster om Habanaviken, men då det nyss förut anländt, var det ännu utan hästar, och fördelades, jämte de i Guanabacoa förlagda kompanierna, vid staden och strandtornen Cojimar och Bacuranao, för att hindra en landstigning. Under tiden utbredde sig den fiendtliga flottan på en lång linje, som inneslöt hamninloppet på båda sidor, och några kompanier grenadierer och marinsoldater uppstäldes därför för samma ändamål väster om staden.

Följande dag bibehöll flottan samma ställning. Redan vid middagstiden närmade sig ett linjeskepp och en fregatt Cojimartornet och öppnade en liflig eld. Förut hade Bacuranaotornet beskjutits och på kort tid demolerades dessa befästningsvärk, besättningen drefs tillbaka och landstigningen började. Det spanska infanteriet retirerade till Cabaña-fästningen och dragonerna till fälten vid Guanabacoa; redan följande dag ryckte landstigningstrupperna fram, fördrefvo dragonerna, som i hast försett sig med ovana hästar, hvilka de icke kunde tygla, från Guanabacoa, tvungo dem att retirera till Jesus del Monte och stormade, trots elden från de i hamnen söder om viken liggande spanska linjeskeppen Aquilon och Conquistador, Cabañas fästets östligaste redutt. Den inkallade milisen visade sig här oduglig till strid. Utan disciplin och obekanta med krigsbruket af skjutvapen, bortkastade de sina vapen och åtnöjde sig med att svänga sina machetes för att fly vid första ordnade salva.

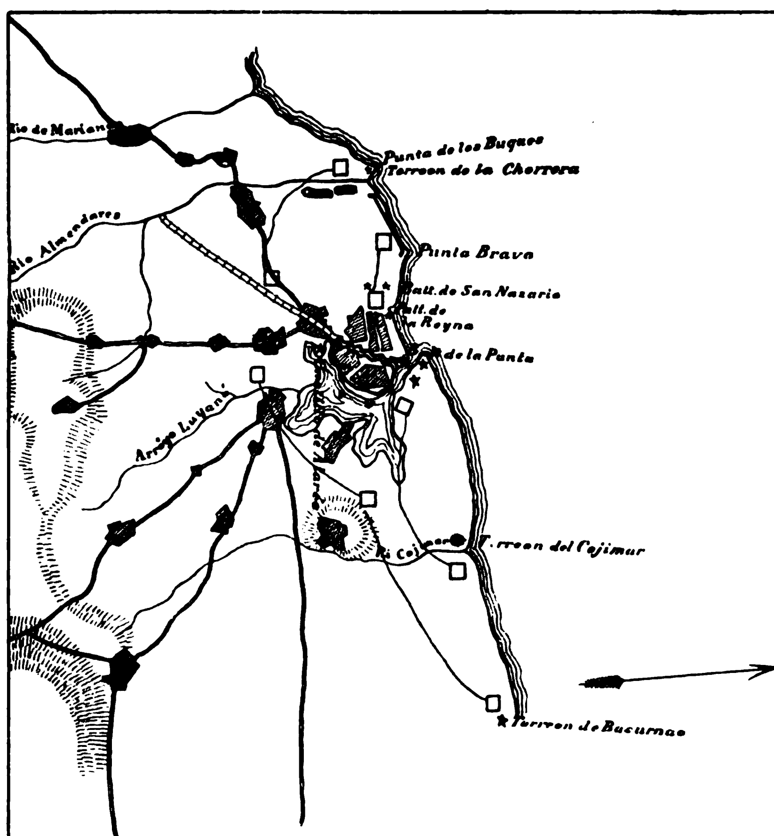
Krigsrådet sammanträdde nu och i betraktande af garnisonens svaghet, — staden hade nämligen under föregående sommar för första gången hemsökts af vómito, gula febern, som bortryckte tre tusen man af garnisonen och flottans manskap, — ansåg man omöjligt att hålla Cabañan och evakuerade under natten platsen.

Samma krigsråd fattade ett annat ödesdigert beslut. Den spanska flottan hade vid engelsmännens annalkande icke gjort försök att möta fienden och hindra blockaden, utan befann sig instängd i Habanaviken för att hjälpa kustfortena vid platsens försvar. Man började nu befara, att fienden skulle försöka inskicka någon brännare genom hamninloppet för att antända flottan, hvarför krigsrådet beslöt att stänga hamnens inlopp. Man sänkte linjeskeppen Neptuno och Asia midt i hamnkanalen och bildade genom mindre sänkta fartyg och hopspikade stockar en sammanhängande barrikad tvärs öfver inloppet från Castillo del Morro

i öster till Castillo de la Punta i väster. Att självfva utsända några brännare kommo spaniorerna däremot icke att tänka på.

Flottan var nu instängd och engelsmännen försummade icke att självfva draga varas, för att därmed förstärka belägringshären.

Genom öfverlöpare fick generalkaptenen Juan de Prado nu underrättelser om fiendens styrka, och erfor att flottan,

KARTA ÖFVER HABANA.

fördel af denna gynsamma omständighet, som befriade dem från hvarje besvär med blockadens uppehållande. Deras fartyg gingo lugnt för ankar på båda sidor om hamninloppet och man beredde sig att landsätta hvarenda man, som kunde undsom bestod af 32 krigsfartyg och nära 200 transportfartyg, var under befäl af amiralen J. Pocock, samt att belägringshären, under befäl af grefve Albemarle, räknade tjugo tusen man af alla vapenslag. Stadens garnison räknade endast

tre tusen man reguliära trupper, resten voro milistrupper.

Under de följande dagarna bombarderade engelsmännen vårdtornet Chorrera vid Almendaresflodens utlopp i den nuvarande förstaden El Carmelo, väster om Habana, och landsatte trupper äfven på denna sida. Likaledes vid Batabano på sydkusten uppenbarade sig fienden och bombarderade strandbatterierna. Generalkaptenen insåg nu att staden snart skulle cerneras. Han utnämde en provisorisk ställföreträdare, som skulle taga befälet öfver den öfriga delen af ön och skred till åtgärder för att försvara den egentliga staden. Till detta ändamål nedbrändes alla hus i förstäderna, skymmande träd nedhöggos och man stack hål på den ena akvedukten, som från sydväst leder vattnet till staden. Härigenom sattes de sanka ängarna omkring förstaden Horcon under vatten. De tillgängliga krigsskeppen fördelades i hamnen för att kunna bestryka fiendens framryckningslinje mellan Guanabacoa och Jesus del Monte jämte andra viktiga punkter, och åtskilliga sattes med eller utan afsikt på grund för att tjäna såsom fasta batterier.

Under de följande månaderna gjorde staden ett hjältemodigt motstånd, men de från början begångna felen kunde icke repareras, utan fienden framsköt småningom sina ställningar alt trängre omkring staden. Morrokastellet kunde trots energisk beskjutning icke hindra att positionsartilleri uppfördes på höjderna öster om viken, och till slut lyckades engelsmännen uppföra ett starkt mörsarebatteri på Cabañan. Morrokastellets kanoner demonterades af fienden den ena efter den andra, och i väster framsköt lord Albemarle sina trupper ända till det nuvarande batteriet San Lazaro, medan trupperna söder om staden förenade sig och inneslöto platsen. Flere försök till utfall ledde icke till något resultat och när till slut vattenbristen — engelsmännen hade afskurit äfven den andra vattenledningen — och bristen på krut tvang staden att kapitulera, hade äfven Castillo de la Punta raserats genom beskjutningen.

Kapitulationen egde rum den 12 augusti med fritt aftåg för besättningen. Två dagar senare besatte de engelska trupperna staden, medan resterna af den spanska garnisonen marscherade till Puentes Grandes och Chorrara, där den inskeppades på en konvojerad transportflotta, som öfverförde den till Cadiz.

Engelsmännen höllo nu Habana och den närgränsande trakten af Cuba ända till Matanzas besatta till nästföljande sommar, under hvilken tid de grundligt reformerade stadens förhållanden, öppnade hamnen för utländska fartyg och införde en mängd negrer från Jamaica för att ersätta de många arbetskrafter, som gått förlorade genom striden och epidemierna. När de spanska trupperna efter fredsslutet åter den 6 juli 1763 togo platsen i besittning, kunde spanjorerna icke göra det skedda ogjordt. Habana gjorde ett hastigt uppsving och utvecklade sig raskt till en blomstande handelsstad. Det var det angelsachsiska inflytandet som, om också med stränga medel, här spridde befruktande värkan i den spanska lojheten och man kan endast beklaga att ockupationen var af så kort varaktighet. Mycket af det, som sedan händt, hade då kanske kunnat undvikas.

Krönekan om Herr Leyoncrona.

Af Birger Mörner.

Kap. I.

Hwaruti den gunstige läsaren formerar bekantskap med en skräddare, som råkade i stor nåd hos sin öfwerhet, och huruledes dennes högtbedröfwade enka skref ett bref till sin bortawarandes son, Herr Christoffer.

Den fordom wälborne, mycket äredygdrike, men nu hos Gud salige Herr Johan Leyoncrona, herre till Närlinge, Lindsbro och Nutra, sof nu sedan ett år i sin wapensirade kista djupt nere under norra långsskeppet i Björklinge kyrka med händerna sammanslutna och mellan dem fästet af en ganska ansenlig glafwen. Där låg han som hade hans lif warit en fältöfwerstes, hans, hwars wapen warit sax och pryl; han, som setat med benen i kors på skräddarebordet, då allt manbart, som kunde föra ett swärd, warit med krigsfolket utur Sweriget. Och på Närlinge gård satt nu som högtbedröfwad enka Fru Barbara Krumbygel. God och blid som alltid gick hon tyst och småleende genom rummen med händerna i kors och det hwita enkedokets flikar hängande ned öfwer axlarna. Hon hade ett långt lif bakom sig, också war hennes ansikte rynkadt som skalet på ett wissnadt äpple. Hon war en märkelig kwinna, Fru Barbara. När det war storm utanföre, när luckorna wäl woro för fönstren och spinnrockarne swängde med surr af humlor, kunde anden falla öfwer henne. Hon hade ständigt nya sagor; än

war det om warulfwen; hon hade själf för länge sedan haft en dräng, som i löndom blef till warulf; så hade de andre drängarne en dag warsnat hårtotten mellan hans skulderblad och, Gudi ware pris, klubbat honom till döds; än war det om wettar och de onda ögonen. Stundom talade hon om sin ungdom. Hon kunde ännu se sig som en barfota tös smyga sig in i drottningens kök, där hennes far, mäster Kasper, då war kock, och ännu kunde hon se honom med af wärmen rödskimrande ansikte och med ärmarne uppkaflade som bäst öfwer elden wrida spettet med dess doftande, gulbruna gås. Så minns hon Johan Holm, skräddareswennen, ryttaresonen, han som kom från torpet i Upland, tyst och allwarsfull. Aldrig glammade han med de andra; aldrig sade han något ohöfwiskt, men då de andra drucko öl på gillestugan, låg han raklång på golfwet och lärde sig skrifwa wid skenet af en talgdank. Det war en besynnerlig gesäll. Så kom han en dag till Barbara och gaf henne en hufwa i föräring; en hufwa, som han sytt själf; helt alamodisk war den och blommerad med pärlor af glas, dem han stuckit i form af blader och blom. Make till skräddareswen hade ingen sett. Hwad han sömmade och sydde war, som hade det wuxit fram under hans händer; sydde han en stykkjortel, war det som hade en jättelik blåklocka med ens sprungit ur knopp, och snart förundrade sig hela hofwet och jungfrudrottningen själf. När Johan blef gesäll, kysste han Barbara Kaspersdotters panna; när han blef mästare kysste han henne på mund, och då drottningen gjorde honom till kammartjänare, fick han jaord af mäster Krumbygel. Blef så kammartjänaren hofskräddare och hofskräddaren klädmästare, och en dag herskade han som en kung öfwer drottningens rober, stubbar och korsetter. Hans nycker blefwo till lag i modets wärld; höjde han sin staf blef det oro i landet; som då man kastar en sten i sjön, widgade sig ringar från de tre kronornas gamla slott ut öfwer landets bygder och stundom öfwer dess gränser. Längtade hans konstnärsöga att fröjda sig åt silfwerbrokadens skimmer, ljöd hans lugna röst: brokad! och *Christina Regina* själf snörde, om också motwilligt, sina okwinliga lemmar i det tunga stoffet och efter henne allt hoffruntimbret. Då blef det ett ropande på silfwerbrokad genom alla prowinser, ocksä i dem på andra sidan Österhafwet. Och skepp kommo, bojerter och lodjor, lastade med silfwertyg, och där blef ett schackrande och köpslående, och mången sålde sina sista oxar för att förwärfwa däraf åt sina kära. Men under allt detta samlade mäster Holm i sin lada.

Hon hade en öppen hand, *Christina*, drottningen. Som barnen i sagan strödde kiselstenar efter sig för att hitta ut ur den willande skogen, strödde hon, där hon gick fram, ädelstenar, titlar, gåfwobref

och malisiösa kwickheter. Mäster Holm war icke den, som satte sitt ljus under en skäppa och icke häller mannen, den där slöt sin mund, då de stekta sparfwarne flögo kring hans hufwud. Och så kom det sig, att en wacker dag knackade den forne skräddaren, numera hofintendenten Johan Holm med ett swärdsfäste af puraste guld på riddarhusets dörr och fordrade inträde. Då war han herre till stora gods; hans hästar hade de bredaste bogar och de minsta hufwud i landet; på hans wäggar hängde tapeter från Flamlands wäfstolar; och på botten af hans järnbeslagna skrin lågo till och med några af drottningens juweler i pant. Den gamla adeln hade wisserligen en förarglig benägenhet att se honom öfwer axeln; det hade dock föga att betyda; det war ju något som så småningom skulle af sig själf upphöra. Att Friherre Banér till Ekenäs kallat honom inför självwa Majestätet en fodraliserad skräddaresax, war wisserligen en mäkta swår injurie, hälst han själf under sitt sträfsamma lif tywärr försummat lära sig handskas med en wärja, men hade han i stället wetat göra Fru Friherrinnans rober kostbara i förhållande till den honom dymedelst ådragna skymfen.

Så kom omsider den dag, som alla wäntat, den dag, då Christina Minerwa qwitterade land och scepter. Herr Johan gick det djupare till sinnes än de fleste. Med nål och tråd hade han kommit långt så länge en kwinna satt på tronen; nu war det en krigsman, som tagit hennes plats; nu fordrades det andra och starkare don. Att sömma elghudskyller och lifgehäng af buffelhud war honom lika främmande som det greska språket och han drog sig tillbaka till sina gods. Det war som hade hans sol gått ned. De många barn, som hans hustru gifwit honom och dem han förut knappast haft tid att fröjda sig åt, dogo det ena efter det andra; blott en son stod honom åter. Så blef det på nytt kungaskifte; den döde kungens lille magre och tystlåtne son tog riket i arf. Med en hand af metall fattade han maktens emblemer, och då han slog spiran i tronens karm, blef det tyst rundt allt Swerige. Mot adeln for han swårliga fram; deras gods fikade han efter; han och kronan woro ett, och we den, som icke gaf konungen det konungen tillhörde.

Också den gamle herren till Närlinge, Lindsbro och Nutra fick pröfwa det omilda majestätets färla. Först tog han Nutragodset; det hade drottningen Kristina, hette det, förlänat honom in errore; så tog han Lindsbro; det wore ett pantegods, stod det i kungabrefwet, men då den kongliga reductionen till sist sträckte ut sin hand efter Närlinge, detta det käraste af hans gods, där hans faders, upplandsryttarens låga stuga med det gräsbewuxna taket ännu lyste grå mellan de hwita björkarne, föll Herr Leyoncrona till föga, och med större delen af hwad han fyrk för fyrk under sitt lif sam-

lat, köpte han det fritt. Men nu war den gamles spänstighet borta. Dag för dag krympte han tillsammans, och en morgon warsnades han död wid sitt bord med det magra ansiktet nedsjunket i räkenskaperna. Fröjde Gud hans själ!

I dag på morgonen hade Herr Christoffer lemnat fädernegården. Det war första gången han ensam gaf sig ut i wärlden. Men nu war han nitton år. Hans gamle praeceptor Rubenius, som alltid dittills som en skugga följt hans steg, hade för trytande sundhets skull, sedan salig hofintendentens jordafärd wederbörligen solennizerats, dragit sina färde — unge Herr Christoffer hade följt honom hela milen, och då det war tid att wända, hade den höglärde magister Rubenius lagt sin smala gula hand på sin discipels blottade hufwud och hwiskat några ord på klingande latin. Så slog äfwen för Herr Christoffer uppbrottets timme. Tidigt om morgonen lemnade han Närlinge; ur stallet hade han tagit den grössta hästen och af modren räcktes honom fadrens sölfwerne spatseredegen. Käck och wekmidjad red han sina färde med lutan i rem öfwer axeln. Då han kom i gårdsgrinden wände han sig i sadeln och hwiftade med sin bredskyggade hatt åt modren, som ljudlöst snyftande stod på gårdstrappan, och åt folket, som tigande skockat sig på gården. Så förswann han.

Nu satt hon ensam hemma wid bordet i salen. Elden från de sprakande kubbarne kastade sitt sken öfwer golfwet och kom ramen till hofintendentens konterfej att glimma som kol. Hon satt långa stunder med fjädern tankfull i sin mund, då och då skref hon på ett bref. Skulle hon se honom åter? Wärlden wore så ansenlig; det gjorde henne så hjärtans ondt, att hon icke, medan tid war, fått säga honom allt det modershjärtat gittat säga. Nu låg brefwet färdigt. Skulle det nå honom därute?

Så hade hon skrifwit:

Högälskelige kär Son.

Ehuru wäl i min enslighet och stora sorg jag för denna wärldenes bullersamma oro nog orsak hade att klaga, det mig nu medels Guds skickelse min k. sons synliga omgänge förmenas, är dock din affärd mig intet okär, enär den wilda fågeln intet will af buren weta. Christoffer, sonkär, måtte förty den trofaste och alzmächtige guden förnembligast sin h. anda i ditt hjärta utgjuta, som upptända och wid makt hålla kan, att han dig i alla dina handlingar och beställningar lyckelig och försiktig göra måtte och med hwarjehanda lifsens och själens goda benåda, att han dina fötter på den rätta wägen för sitt namn föra will, och nu på denna din resa och bortawarande till rätte ledsagare sine h. änglar till ett önskeligt sällskap uppsända, på det du i all nöd och fara, som lätteligen komma kan, måtte medelst dem beskärmad warda och sedan till sin bedröfwade moder oskadd få hemkomma och där ditt lifs slut medelst en gudelig och redlig wandring att afwänta, på det du på sistone måtte öka de utwaldes tal och med dem jemte mig få sitta wid Jesu bord såsom en himmels oljoplanta och för denne wärldens oro få njuta de fröjderätter, dem Christus

oss allom med sin död förwärfwat hafwer, det önskar med tårar, att de som en rikwälsignande dagg falla måtte på sin älskelige sons hufwud din k. moder, som i döden förblifwer

Barbara Leyoncron.

Hon läste igenom brefwet gång på gång; så förseglade hon det med swart lack, satt länge waggande med händerna under knäet så, som gamla kwinnor hafwa för sed. Så gick hon skramlande med nyckelknippan genom rummen för att se, det alla ljus woro släckta, satte sig därpå ånyo framför elden och betraktade sonens bild, som hon bar wid halsen i en kedja. Ah, Herre Gud, för suck och we, att wänta på den der aldrig kommer!

Kap. II.

Huruledes Herr Christoffer Leyoncrona gör en kuriös bekantskap och inmundigar med honom något brännewin.

Det kom en ryttare genom wintersnön. Långsamt red han utför backen, och domherrarne på wägen, som lyste likt röda bollar, flögo förskräckta åt sidan. Han red med hufwudet sänkt; hans dräkt och kappa woro swarta; i hans hatt, som war neddragen i den mörka peruken, satt en wingpenna af en korp, och öfwer axeln bar han i en rem en luta. Den bruna, grofwa hästen tuggade det klumpiga betslet, så att fradgan stänkte öfwer den raggiga bringan och nosens stickelhår woro hwita af frost.

I wester stod himlen röd, och drifworna wid wägkanten rodnade swagt. Nedanför till wenster utbredde sig en insjö med jämn, blåaktig is. Wid stranden stod wassen och suckade med rimfrost i skägget. Långt ute på sjön syntes några malmforor; man kunde höra böndenra hojta. Eljes war det tyst. Blott en swärm kråkor, som före mörkret sökte nattkwist, drogo kraxande öfwer grantopparne.

Kommen nedanför backen warsnade ryttaren en bred korswäg, som kom från norr. I detsamma skyggade hästen till. Twå wargliknande hundar rusade skällande fram. Längre bort på wägen kom en besynnerlig ryttare. Han ropade åt hundarne på ett främmande språk.

Den unge Leyoncrona höll in sin häst; betraktade honom nyfiken. Det war en axelbred, undersätsig ung man, från topp till tå klädd i skinn med den ludna sidan utåt; kring lifwet bar han ett rödt bälte och i detsamma knif, sked och kultång. Hans skodon woro ludna med snibbiga uppåtböjda tår och

kantade med röda tygremsor. Hästen war liten och grof med wäldig ståndman.

— Ohe kammerad! ropade han på afstånd och flaxade med armarne. Leyoncrona satt rak på sin häst; och skuggade sina ögon med högra handen. Skulle han tro sina ögon? Flög inte wid sidan af främlingens häst en wäldig hwit uggla, som just nu slog sig ned på ryttarens axel och började så lugnt, som sutte han i skogsdunklet, att med näbben ordna fjädrarne i den ena utslagna wingen!

Uggleryttaren höll in sin häst och gjorde med handen en wärdig gest till hälsning.

— En farandes gambameister? Wäl mött. Låtom oss slå compagnie.

Leyoncrona beswarade hälsningen med en bugning. Då de satte hästarne i gång, och Leyoncrona wille taga den högra sidan gjorde den andre en hastig swängning och red upp till höger om Leyoncrona.

— Pardon, främling, men plats för *Princeps Lapponum!*

Leyoncrona sneglade till höger och mönstrade den främmande, som utan att se åt sidan red med något lutande rygg och den hwita fågeln på sin axel. Han kunde wara tjugu år, kanske fyratio. Det war ett groft tillyxadt ansikte med gulaktig pergamentslik hud och små hwassa ögon. Det långa stripiga håret lyste med blåaktig glans.

Tigande redo de framåt. De båda hundarne sprungo framför hästarne och synade de spår som korsade wägen. Nu ledde wägen in genom en granskog, som hög och med mörka snötäckta grenar kom den redan fallande skymningen att blifwa ännu dunklare. Då sporde Leyoncrona.

— Bär färden till Stockholm?

— Till Stockholm? Nimmer. Kusin *Carolus* och wi trifwas intet i samma prowins.

— Är det majestätet ni menar? Ej wiste jag, att Holsteinarne hade släkt nordpå.

— Känner herren intet Birkekarlarne? Nicholaus är mitt namn, Nicholaus Örn, *Magnus Bircharlus,* som jag också nämnes, furste af Lapponien, där solen står stilla i månaderna sex. Känner Herren Lapponien?

Leyoncrona gjorde en nekande rörelse med hufwudet.

— Nå, nå, de däruppe känna häller intet stort mera om Sweriget. Eljes kan jag säga honom, att mitt land är större än Sweriget, det är stort som själfwa det romerska riket. Wet han hwar Hwita Hafwet ligger, wet han hwar Ishafwet står med berg stora som edra men af puraste is, och de blinka grannt då solen lyser på dem, som wore de af demant? Där först tar mitt land en ända. Hwarför jag quitterar mitt land? Den som har långa fjädrar flyger högt. Jag längtar dricka af de långswansade kornas mjölk. Jag har tagit ade af mitt folk. De bida mig i sina tält och i sina låga hus af granens

stammar. Mina renar följde mig i dagar tre. Då jag står däruppe på ett berg och blåser i en lång lur af björkens näfwer, komma de från fjällen. Först komma de en och en, så i hundraden och så i tusen. De komma från alla fjällen; de stora hornen wagga sakta. De komma så tätt som laxöringen står under elfforsen, och somliga bära klockor, och alla pingla de på en gång, och öfwer alla fjällen står solen ganz still.

Det skymde allt mera. Den hwita ugglans ögon började lysa.

— Popo, min fågel, sade Nicholaus Örn och smekte honom öfwer ryggen. Heraus och sök, Popo min pilt!

Han tog honom öfwer ryggen och kastade honom i luften. Fågeln spärrade ut de ofantliga wingarne och swäfwade ljudlöst ett stycke framåt wägen. Därpå gjorde han som en wolt i luften och höjde sig plötsligt. Han steg allt högre och högre; stod så ett ögonblick liksom stilla i luften och förswann därpå mot norr.

Nicholaus Örn såg efter honom:

— Wi mitternächtliga wäsenden, sade han och drog ur bröstet fram en brännewinsflaska, som han satte för munnen och därpå räckte Leyoncrona; wi mitternächtliga wäsenden dragas alltid åter dit opp. Komme hwart man komme, blifwe wi intet glade, såge wi än skogar af blommandes appelträd. Nordskenet hafwer oss i makt, härnere blifwer det alltid fuller smått och kwaft.

De hade kommit ned på Uplandsslätten, och det war helt mörkt. Stjärnorna stodo blinkande och klara öfwer hela himlen, och öfwer granskogen i norr sprängde Karlawagnen med glimmande hjul.

— Nu är tid gå i kwarter, sade Nicholaus Örn och spejade omkring sig. Det lyste ur fönster här och där på slätten. — Om man sagt sannt finnes här wid wägen en krog.

Han hade rätt. Om en stund kommo de till en låg stuga, som låg alldeles wid sidan af wägen och öfwer hwars dörr hängde på en stång en krans af järn. De stego af hästarne och bultade på dörren. Krögaren kom ut och lyste på dem med en lykta. Så hjälpte han dem in med hästarne i lidret och gaf dem halm att därmed gnida deras hofwar och rykande bogar. Så tog han de resandes säckar på sin skuldra, lockade hundarne med sig och gick förut in i rummet och tände eld på en brasa; han war synbarligen döfstum. Om en stund sutto de båda ryttarne framför brasan med afdragna stöflar och fötterna på ugnskanten. Nicholaus Örn hade tecknat åt wärden att han wille ha brännewin. Inom kort stod en stor flaska emellan dem på golfwet och de letade fram sina matsäckar.

— Herren skall swälja — sade Nicholaus Örn och fylde honom en remmare. Hwad wore det lef-

wandes lifwet utan brännewin? Gutår. Herren är ung till åren. Wänta, nådig junker, wänta, den dag kan komma, då herren annoterar, att ett godt rus är det enda som höjer oss öfwer fänaden.

Leyoncrona tömde sin remmare. Han war owan wid starka drycker. Nu wärmde den honom, hwilket war behagligt, enär han war genomfrusen.

Nicholaus Örn fylde gång efter annan sin bägare. Han war mycket röd i ansiktet, och han började blifwa rusig. Leyoncrona, som själf fått mera än han brukade, märkte att allt i rummet började dansa för hans ögon. Med ens sade Nicholaus Örn:

— Wet herren, hwad en nåjd är, eller wet herren det intet? En nåjd kan se in i det kommandes. Nåjd är jag och kan warsla om det som aldrig är. Herren likar mig godt, och jag will honom notifiera det wardandes. Jag skulle med höggunstig affection anse, om herren i alla tider hade en hugnelig prosperitet att förwänta. Will herren weta det wardandes?

Leyoncrona, som knäppte på lutan i sitt knä, lade handen öfwer strängarne, så att de med ens tystnade.

Fursten reste sig och lotsade sig med någon swårighet öfwer golfwet och dök ned i sin resesäck. Så tog han upp ett stort rundt föremål, inlagdt i en påse af lomskinn. Det war ett instrument, till hälften trumma, till hälften tamburin; på skinnet woro målade underliga tecken; i träramen rundt omkring hängde kopparringar samt klor och tänder af björn. Nicholaus Örn lade instrumentet på golfwet och liggande på knä pekade han med en hammare af renhorn på de mystiska tecknen.

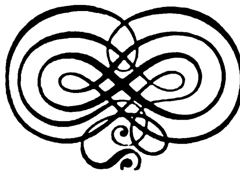
— Wet herren, hwad detta är? Det är en gåbdas, ser lille herren, och den är gjord af trä, på hwilket solen aldrig har lyst, men ändå ha ådrorna därutinnan wuxit efter hennes gång. Hwad det är för ett skinn, sa herren? Hwad det är för ett skinn? Det är af den wilda rentjurens hals, hwad djäfwulen skulle det annars wara? Det där in medio, det är so-solen, ser herren, och där är månen och stjärnorna och djurens krets. Har herren en ring? Jaså intet. Warte.

Han drog en bred silfwerring från sitt finger och lade den öfwer solens tecken. Så började han trumma på det hwita skinnet, först sakta, så ökade han hastigheten, allt under det ett doft buller hördes. Ringen började röra sig i en cirkel.

— Den skrider efter solens gång, efter solens bana skrider den. — Det är hälsa och gesundheit — hälsa och gesundheit är det. Aber was — ade! ade! Hwad i Gehenna glor Herren så stinnt? Tror herren att Nicholaus Örn är rurusig, hwa? En lång wäg, en lång wäg öfwer stora fjäll. Herren går och går och finner intet wägen hem. Ganz allein, ganz allein — nej warte, där är någon som com-

pagnerar, men herren får det intet att se. Det skymmer, det skymmer — nu blef det mörkt. Nej hwad fladdrande gröna flygfän, gröna mygg är det. De komma närmare par om par. Nej, wargaögon är det, hör hur det flåsar. Tramp, tramp, det är elgen, som flyktar öfwer skaren. Nu ha wargarne fart, fradgan rinner ur de satarnes käftar, tungorna hänga. Hoho hwad det går. Nu stöp han, kras, det war djäflarne som knäckte ett framben . . .

Nicholaus Örn gömde ansiktet i sina händer och lutade sig mot en stol. Leyoncrona gick fram för att lägga handen på hans skuldra, men märkte då, att han sof. Han gick i stället till fönstret. Stjärnhimlen stod klar, och månen lyste. Så drog han luckan för fönstret och lade sig på en bänk med hufwudet på kappan. Han kände sig tung i hufwudet af det myckna brännewinet. Då han waknade blef han högeligen förwånad wid att finna sig helt ensam i rummet. Lappfursten war borta, men på hans eget finger satt den ring, som denne i går tagit fram — ringen af silfwer med ett springande lodjur i hög relief

VISSARIÓN GREGORJEVITSCH BELINSKIJ,

HUMANITETENS FÖRKÄMPE I RYSSLAND.

AF JOS. MANDELSTAMM.

m vi förflytta oss femtio à sextio år tillbaka i tiden, stå vi inför den period i det ryska folkets historia, som en rysk författare kallat den „antediluvianska“ perioden. Denna tid var ej någon lycklig tid. Regeringen hade despotiskt undertrykt alt i samhället. Synnerligen strängt hade den förfarit i Petersburg. Länge mindes man de slag, som drabbat det ryska samhällets bästa representanter. Året 1824, det s. k. „dekabriståret“, stod klart för allas minne. Man hade ej ännu hämtat sig från dessa hårda slag, och ännu blott grodde det, som sedan, isynnerhet efter år 55, skulle nå sin fulla utveckling. Väl klappade redan unga hjärtan starkare, och unga hjärnor uttänkte medel till räddning, men detta skedde hemligt och tyst. Det fans ej en literatur, som sant och oförfalskadt afbildade lifvet, det fans ej någon fri präss, hvari den allmänna meningen skulle ha funnit uttryck. Än mindre kunde man på denna tid tala om någon personlig frihet. I sina „minnen“ säger Turgenjeff: „Kasta en blick omkring dig och du ser: korruptionen florerar, lifegenskapen står på klippfast grund, militärkasärnen står i förgrunden, rykten gå att universitetet skall stängas, en resa utomlands blir snart en omöjlighet, en än så nödvändig bok får ej utgifvas. Ett mörkt moln hänger beständigt öfver alla s. k. lärde och literatörer. Det sjuder af angifvelser. Inga gemensamma intressen förena ungdomen. Alla ha gripits af skygghet och rädsla.“

Uti alt detta mörker, denna isande köld kunde unga andar, törstande efter ljus, värme och frihet, finna någon tröst uti en liten literär krets, hvari den af alla älskade, bekante ädle idealisten Stankevitsch var den ledande mannen. Han var själen i den grupp af män, som fått namn af „fyrtiotalets män.“ Här är ej af vikt att veta, att inom denna krets två olika åsikter gjorde sig gällande, hvilka sedermera gåfvo upphof åt två motsatta partier. Hela sin betydelse hade denna förening uti det mål den föresatt sig: Rysslands anslutning till den rörelse, som genomgick hela den öfriga civiliserade världen. Det är visst sant, att frågor af företrädesvis teoretiskt-filosofisk natur sysselsatte de män, som tillhörde denna krets. Isynnerhet Hegels estetik och etik utgjorde föremål för deras diskussioner. Mycket i deras filosofi var oklart och obestämdt, men intresset för sanning, rätt och vetande var dock det som mer än något annat besjälade dem. Stankevitsch själf hängaf sig åt detta intresse på bekostnad af sin hälsa. Att lefva var för honom att känna och tänka. Hans sanningstörstande själ var ej i behof af hvila, ständigt sökte och sträfvade den efter mer, aldrig åtnöjande sig med det redan ernådda. Hans moral uppträdde mot ett osedligt öfverseende med det egna jaget. Människan borde utöfva en sträng kontroll öfver sig själf och sina handlingar, och hvarje dålig böjelse hos hjärtat borde af henne undertryckas.

VISSARION GRIGORJEVITSCH BELINSKIJ.

Uti denna literära förening voro intelligens och talanger på ett sällsynt och lyckligt sätt förenade, och snart gjorde den sig känd icke blott genom sina ideella sträfvanden utan äfven genom sin kärlek till konst, vetenskap, poesi. Uti denna krets inträdde den man, hvars karaktäristik vi gjort till föremål för vår uppsats — Vissarión Grigórjevitsch Belinskij.

Många af Belinskij's samtida intogo en fientlig hållning gentemot honom, och äfven senare ha' röster höjts, som förnekat betydelsen af hans värksamhet.

Man förebrådde honom grofhet, fräckhet, man försökte göra honom misstänkt hos styrelsen, man kallade honom cyniker. Och dock bodde inom denna man en sällsynt kysk själ. Han förde ett snart sagdt asketiskt lefnadssätt, hans läppar hade aldrig smakat en droppe vin. Man kallade honom ateist, och dock försökte han med större allvar och möda än mången klargöra för sig gudsbegreppet. Då han en gång, farligt insjuknad, hade inlåtit sig i ett lifligt meningsutbyte med en vän och man afbröt honom, påminnande honom om läkarens föreskrifter, sade han: „Vi ha ej ännu kommit till någon fast åsikt om Guds väsen.“ Belinskij var en i alla afseenden anmärkningsvärd natur.

Turgenjeff, som beskrifver hans utseende, säger att det porträtt, som finnes af denne man, ej gifver en riktig föreställning om honom. Belinskij var af medellängd, blek, mager med insjunket bröst och hufvudet alltid nerböjdt. Det ena skulderbladet sköt märkbart längre fram än det andra. Han hostade beständigt, och man kunde i hans lilla, bleka ansikte läsa alla utpräglade tecken till lungsot. Näsan var oregelbunden och något tillplattad. Munnen var sned, och denna snedhet framstod isynnerhet, när han öppnade munnen för att tala. Tänderna voro små och sutto tätt intill hvarandra. Det tjocka ljusa håret föll ner på en blek, vacker, ehuru låg panna. „Jag har aldrig sett vackrare ögon än Belinskij's“, säger Turgenjeff. De voro blå, och djupt i pupillen skimrade gyllene gnistor. Vanligen voro de till hälften slutna och öppnades endast i stunder af inspiration och hänförelse. Rösten var svag och något hes, men behaglig. Hans skratt var hjärtligt som ett barns. Han hade för vana att gå fram och tillbaka i rummet, knäppande med sina små, vackra fingrar på sin snusdosa, fyld med ryskt snus. Vanligen bar han en grå, fodrad rock och var i allmänhet mycket mån om sin klädsel. Belinskij härstammade från en storrysk prästsläkt, och alla hans rörelser, hela hans sätt att tala och hans sätt att vara tydde på hans härstamning från det andliga ståndet — detta stånd som i sekel visat sig oemottagligt för hvarje främmande inflytande.

Belinskij var en i hög grad passionerad och uppriktig natur.

Han var retlig, men ej själfvisk; han hatade och älskade oegennyttigt. Han säger om sig själf: „Jag är af naturen ej i stånd att hata en människa därför att han personligen förolämpat mig, men jag hyser ovilja mot en människa, hvilken jag finner lastbar eller som ej har några ledande bestämda principer.“

Belinskij's lidelsefulla natur tillät honom aldrig att handla med det filosofiska lugn, som syntes honom så eftersträfvansvärdt och hvilket han beundrade hos andra. Och när det brann och sjöd i hans själ, försäkrade han sig själf, att han var lugn som en filosof. Han stod alltid i direkt, omedelbar beröring med sin yttre omgifning. Tvifvel plågade honom beständigt, gåfvo honom ej ro och sömn, unnade honom ej föda. Om dagen arbetade han rastlöst, och långa plågsamma nätter egnade han åt lösningen af de frågor han själf uppstält för sig. Det kunde hända att

han i ett tillstånd af yttersta mattighet steg upp från sin divan. En hektisk rodnad brann på hans kinder, hans puls slog 100 slag i minuten, och med knapt hörbar röst begynte han tala, oupphörligt afbruten af en skärande hosta. Det är ej att undra på att en sådan hängifvenhet, en sådan entusiasm väkte medkänsla och genklang hos hans åhörare. Belinskij lefde endast då, när hans nerver voro upprörda och uppskakade. Så t. ex. anslog honom en sång, föredragen af en framstående sångare, ej så mycket genom sitt musikaliska värde, som genom den lidelse, hvarmed den tolkades. Hans själ var isynnerhet mottaglig för alt dramatiskt. Liksom alla entusiaster var Belinskij i hög grad otålig. I sin hetta såg han ofta nog ej ens det ringaste spår till förnuft i sin motståndares mening och fördömde den med samma ovilja som han förkastade sina egna åsikter, när han fann dessa falska. Han drog aldrig i betänkande att uppriktigt erkänna sina egna fel, ty han var främmande för all småaktig själfviskhet. „Nu har jag åter pratat en hel hop skräp“ brukade han leende säga. Genom sin uppriktighet mot sig själf vann han allas sympati. För den sak han förfäktade stod han dock fast som klippan, och ve den, som ville hindra honom från att genomdrifva sin sak. För den vågade och offrade han alt. — „För att få en riktig uppfattning af Belinskij“, säger en samtida till honom, „behöfde man blott leda in samtalet på någon af de frågor, som djupt intresserade honom. Då fattade han genast eld. Han tycktes växa under inflytelse af sin rörelse. Hans ord flöto fram som en brusande ström, alla muskler i hans ansikte spändes, hela hans figur andades oemotståndlig energi. Med förkrossande kraft föll han öfver sin motståndare, gisslade honom, stälde honom i en löjlig dager och fortfor att med hänryckande vältalighet utveckla sin egen åsikt. I sådana minuter kunde man knapt igenkänna den eljes så försagde och skygge mannen.“ Belinskij insåg väl nödvändigheten af att lägga band på sin lidelsefulla natur, men ofta kunde han det ej; och det hände ofta att han utan att taga hänsyn till den omgifning, hvari han befann sig, svarade på ett oväntadt och mindre vanligt sätt på en utmaning, som riktats till honom. Så t. ex. hände det en gång, att Belinskij vid en bjudning hos den kände furst Odojefski, slog alla de talrika närvarande med den kärfva, osminkade rättframhet, hvarmed han uppträdde mot en närvarande fantast, som pläderade för återställandet af bojarvärdigheten. Belinskij's rättframhet vållade honom ofta stora obehag, och han sväfvade mången gång till och med i största fara.

Uti sina kritiska uppsatser tager Belinskij i försvar personer, som, i likhet med honom, ej skydde att med mod och eftertryck utsäga sina tankar. Då publiken med ovilja mottog ett af Lermontoffs arbeten, skref han: „träden ej denna man så häftigt in på lifvet, anfallen ej honom så hätskt. Han svarar med leenden på edra bittra utgjutelser, och man skall fördöma *eder,* man skall läsa i edert ansikte eder egen dom. I slungen edert anatema mot honom, icke därför att han är brottslig, utan

emedan han djärft och oförtäckt vågat tala om lasten. I förlåten en människa alt — hennes sedeslöshet, oförnuft, låghet — och fordren af henne blott ett enda: moraliska sentenser öfver det huru en människa bör handla och tänka, — sentenser som aldrig kunna tillämpas på lifvet, såsom det ter sig i värkligheten. I hållen edra inkvisatoriska autodofeer i beredskap för enhvar som våga se värkligheten rätt i ögat och nämna tingen med deras rätta namn, utan att med falsk blygsamhet slå ned sina ögon."

En sådan natur som Belinskij's är högst ovanlig. Denna natur gjorde det nödvändigt för honom att först upptaga kampen med sig själf och sedan inlåta sig i kamp med samhället, som ur hans mun skulle få höra många nya, oanade sanningar.

För att i kampen med sig själf bevara sitt fysiska och moraliska oberoende hade Belinskij att utstå ändlösa lidanden. Han måste isynnerhet under de första åren af sin värksamhet kämpa med fattigdom och nöd. I ett bref till sina föräldrar klagar han öfver att han ej har medel att tillfredsställa ens lifvets nödvändigaste kraf. Han skrifver: „Endast den yttersta nöd har förmått mig att oroa eder med mina rader; I kunnen ej bilda eder en föreställning om, hvilka ansträngningar det kostat mig att besluta mig för att begära något af eder." Och då man skickade honom en rubel kände han sig mycket nöjd och tacksam, och han hade gärna begifvit sig till den person, som hade hämtat penningar från hans fader, för att bevisa sin erkänsla, men bristen på kläder omöjliggjorde fullföljandet af hans önskan. — Hans fattigdom blef än kännbarare, när han nödgades lämna universitetet; han blef nu tvungen att lifnära sig med hvad arbete han än kunde komma öfver. Han köpte en fransk roman i fyra delar: „La Laitière" af Paul de Kock och begynte öfversätta den. Otrolig möda, genomvakade nätter hade han offrat åt detta arbete och erhöll för sin öfversättning — knappa 30 rubel. — Oaktadt Belinskij hade lidit outsäglig nöd och fattigdom, gjorde han dock aldrig sina genomgångna lidanden till föremål för samtal, när han under senare år i vänkretsen lät tanken flyga hän till flydda tider. Många människor, som genomgått lifvets hårda skola, älska att vidlyftigt utbreda sig öfver sina pröfningar, öfver hvad de lidit. Belinskij kunde aldrig nedlåta sig till något sådant. Härtill var han för stolt.

Det kan vara af intresse att lära känna denne märklige man såsom gosse och yngling, och vi vilja därför anföra några biografiska data, hänförande sig till hans barndoms- och ungdomsår.

Belinskij föddes år 1810 på Sveaborg. Hans fader tjänstgjorde som läkare vid sjöekipaget, som var stationeradt på denna ort. Efter 6 år blef hans fader transporterad till staden Tschembàr i guvernementet Pensa. — Förhållandena i hemmet voro mycket sorgliga. Belinskij's fader bekymrade sig föga om sin familj. Han var af ett slutet och misstänksamt lynne och i hög grad håglös och lätjefull. Då han hvarken i hemmet eller utom hemmet rönte sympatier, hängaf han sig åt dryckenskap. Det är naturligt att den unge Belinskij's uppfostran under sådana förhållanden

blef ytterst försummad. Faderns umgängeskrets bestod af lägre tjänstemän, till största delen tillhörande poliskåren. Ofta tillställdes i Belinskij's hem dryckeslag af cynisk karaktär, och gossen var åsyna vittne till dem. Redan från tidigaste år bodde i hans själ gudagnistan, och han kunde ej undgå att känna den häftigaste afsky för alt det vidriga han såg och hörde. Ett starkt utprägladt hat till alt osant och ondt utmärkte Belinskij redan som gosse, och han blef för hela sitt lif det ondas afsvurna fiende. När vi taga i betraktande de sorgliga förhållanden, under hvilka han växte upp, och den fattigdom som förföljde honom hela lifvet igenom, så kunna vi förstå den bitterhet och klagan, som röjer sig i alt, hvad han skrifvit. — Förhållandet mellan föräldrarna var alt annat än godt. Olikhet i karaktär, brist på medel till dagligt uppehälle gåfvo anledning till ständiga tvister de äkta makarna emellan. Modern kunde ej lägga band på sitt retliga lynne, och fadern bemötte hennes förebråelser med kallt hån, hvilket gjorde henne blott bittrare och hätskare. Fadern hade ett godt hjärta och älskade sina barn, men de dåliga böjelserna i hans natur förkväfde de goda, och vänliga ord och smekningar ersattes snart af ständiga bannor och hårda slag. Modern med sitt retliga lynne och sin småsinthet kunde ej vinna gossen för sig. Hon var äfven i afsaknad af all bildning och kunde med möda läsa och skrifva. Förhållandena i den skola, hvari Belinskij inträdde, voro också egnade att uppröra hans känsliga sinne. En af hans skolkamrater skrifver: „Till en början egde skolan blott en lärare, som undervisade i alla ämnen. Sedermera erhöll den tvänne nya lärare, af hvilka den ena undervisade i religion, den andra uti ryska språket och literaturen. Den senare utmärkte sig för sin synnerliga råhet och den förkärlek, hvarmed han använde riset. Isynnerhet fann han stort nöje uti att risa oskyldiga och uppmärksamma elever. Och efter att ha låtit eleven undergå en grundlig aga, plägade han trösta och lugna honom medels kyssar och kittlingar. — I skolan var Belinsk'j alltid den främsta på sin klass. Under en inspektion blef bland andra elever äfven Belinskij uppropad af 'nspektorn för att undergå förhör. Denne skrifver härom: „Till mig framträdde en gosse om tolf år, hvars utseende genast tilldrog sig min uppmärksamhet. Han hade ett blekt lillgammalt ansikte. Pannan var ädel och i hans ögon lästes klokhet och förstånd. På alla frågor, som jag gjorde honom, svarade han utan att betänka sig och med öfvertygelse, ofta kompletterande det i läroboken angifna med sina egna ord. Jag försökte göra mina frågor så svåra och invecklade som möjligt, och dock blef gossen aldrig skyldig mig ett svar utan bestod med heder det svåra profvet." När examinatorn efter förhöret gaf gossen en bok som belöning för hans flit, mottog denne gåfvan som en skyldig tribut utan ödmjuka tacksägelser och djupa bockningar. Den stolthet, som var ett utmärkande drag hos Belinskij, skönjdes hos honom redan såsom skolgosse. Vi få ett begrepp om ordningen och andan i den skola, där Belinskij inhämtade sina elementära

kunskaper, då vi läsa, att läraren uti literatur ofta blef i dryckesrördt tillstånd af eleverna utburen ur klassen. Missförhållandet blef ej afhjälpt därigenom att „drinkarens“ plats intogs af en pedant i detta ords fullaste bemärkelse, och den stolta, högtbegåfvade gossen hade att utstå mycket i denna omgifning, som hotade att kväfva och undertrycka hvarje ädelt anlag, hvarje fri tanke och all vetgirighet. — Det var egendomligt att se denna gosse på skolbänken, iförd en ytterst bristfällig dräkt. En annan skulle i hans ställe företett en ömklig och beklagansvärd anblick. Men den unga Belinskij satt stolt i sin torftiga dräkt och blickade öppet och djärft omkring sig liksom ville han säga, att han ej var i behof af någons medlidande och beskydd.

Belinskij var tio år gammal, då hans fader en gång i rusigt tillstånd återvände från ett dryckeslag. Utan anledning begynte han banna gossen och retade upp sig ända därhän att han slog omkull honom. Denna handling af våld och otyglad råhet brände sig in i gossens minne, och hela sitt lif hyste han den häftigaste afsky för hvarje handling af despotisk godtycklighet, som kränkte människovärdet. De ord, med hvilka han såsom man vänder sig till sin fader, visa huru djupt kränkt han kände sig af faderns råa behandlingssätt. „Eder råhet och tyranniska natur söndersleto min själ“, säger han, „och gjorde mig förtviflad. Jag teg, jag syntes lugn, men detta lugn, denna tystnad voro förfärliga.“ Den behandling Belinskij som gosse hade att utstå alstrade hos honom en människoskygghet, som med tiden blef honom outhärdlig. Han skrifver till en vän. „Ett plågar och grämer mig mer än något annat. Jag kan ej bli kvitt min skygghet och försagdhet, som äro ett sannskyldigt Guds straff. De göra mig förtviflad. Mig rinner något i hågen, som min moder berättat för mig. Hon var af en mycket nyfiken natur och tillbragte alla lediga stunder hos bekanta, af hvilka hon kunde uppsnappa något nytt. Jag, ett dibarn, lämnades i ammans vård. För att jag ej skulle oroa henne med min gråt, tilltäpte hon med handen min mun och slog mig. Kanske ligger orsaken till min skygghet häri. — Min fader kunde ej tåla mig, han bannade och misshandlade mig obarmhärtigt. Jag stod ensam och okänd i hemmet. Möjligen förklarar detta att människorna ingifva mig fasa.“

Dessa af mig anförda fakta hafva sin stora betydelse däri att de förklara, hvarför alla Belinskij's arbeten äro genomträngda af sanning och andas den djupaste kärlek. Hans varma hjärta slog för alt mänskligt, om ock dess slag voro oregelbundna och ej alltid lika starka. Ofta såg han sig plötsligt besviken af det lif, till hvilket han stält sitt hopp, och värkligheten blef ofta för honom blott en illusion.

Redan hans vistelse vid universitetet medförde många gäckade förhoppningar. Universitetet gaf honom ej mycket. Han dröjde ej länge här, emedan han blef utesluten för en sak, af hvilken han senare kunnat skörda blott ära — för sin protest mot våld och godtycke. Belinskij stod i dåligt rykte hos professorerna för sina liberala åsikters skull.

Hans ställning försämrades yttermera genom den ovilja hans första literära debut uppväkte hos universitetets styresmän. Belinskij skref en tragedi, påvärkad af ett drama af Schiller, hvilket förskrifver sig från dennes ynglingaår. Motivet till sitt skådespel hämtade Belinskij ur det ryska samhällslifvet. Han uttalar sig i ytterst skarpa ordalag om lifegenskapen, om den förvrängning af sedliga begrepp denna institution haft till följd. Belinskij ville se sin tragedi uppförd på scenen och förelade den censuren till genomseende. Det var dock naturligt att under dessa tryckande förhållanden stycket skulle mottagas med ovilja af publiken. Universitetets inspektor hade redan länge haft ett ondt öga till den „obekväma" studenten och hade till och med hotat att sticka in „kanaljen" i någon soldatrote till undergående af förbättring. Belinskij's misslyckade debut blef därför mycket välkommen för honom, och första obetydliga förseelse af disciplinär art, som begicks af den unge „författaren", gaf anledning till hans uteslutande från universitetet. I själfva värket innebar B:s relegation ej någon stor förlust för honom, ty universitetet hade ej kunnat gifva honom den bildning, af hvilken han var i behof. Den ordning och uppfattning, som gjorde sig gällande i högskolan, kunde ej tillfredsställa Belinskij's i hög grad logiska förstånd. En af B:s samtida, furst Odojefski skrifver: „Våra professorers låghet uppväkte hos Belinskij ett djupt förakt. Det alstrade hos honom en bitterhet, som ej lät hans djärfva syllogistik veta af några hinder eller gränser."

Belinskijs tro på lifvet blef alt mer vacklande, hans misströstan växte, när hans åsikter blifvit mer bestämda och utpräglade och han såg hvilken afgrund som öppnade sig mellan samhället och honom. Hans hjärta blödde, när han ej fann användning för det öfverflöd af krafter, som sjödo inom honom. Han blef missnöjd med sig själf. Härom skrifver han: „Jag måste värka, jag måste finna aflopp för min brinnande värkningslust — min inre värld kan ej tillfredsställa mig — hon är blott en källa till lidanden och förtviflan, hon är för mig ett kallt mörkt fängelse. Mitt hjärta har ännu ej förkastat tron på lifvet. Det kan ännu hoppas. Men mitt förnuft är starkare än hjärtat. För mitt medvetande betyder lifvet död och döden lif, lycka — olycka, och olycka — lycka, ty alla dessa begrepp äro blott spöken, alstrade af vårt subjektiva själstillstånd, som växlar med stunden. Själfva äro vi att förlikna vid vågor på en flod eller vid hastigt försvinnande skuggor. Jag kan ej sätta fast tro till mina åsikter, ej häller svika dem. Jag är ömkligare än Don Quijote. Denne trodde fullt och fast att han stridde med jättar och ej med väderkvarnar. Han var öfvertygad om, att den tjocka, fula Dulcinea var en skönhet. Jag åter inser klart att jag ej är riddare utan en dåre, och dock fortfar jag att spela riddare. Jag förstår, att jag kämpar mot väderkvarnar, och fortsätter likväl denna löjliga kamp. Jag ser det vidriga och osköna hos min Dulcinea (mitt lif), och dock hyser jag för henne en kärlek, som står i strid med hvarje förnuftig tanke." Han gripes af djupt missmod,

när han ser det fruktlösa i sina sträfvande, när han ser hela värksamhet liksom slås i spillror. „Vi äro fader- och moderlösa barn", yttrar han sig om det ryska folket, „vi ha' ej åtnjutit någon uppfostran, vi ega ej ett fädernesland, och därför äro vi visserligen goda människor men likväl . . . . . . Ja, hvarom skall jag skrifva? Om valen? Hos oss ega ju blott adelsmännen rätt att välja och att bli valda och att tala härom — — — (härpå följer ett skarpt uttalande). Om ministären? Men den frågar ej efter oss, hvad angår den oss? Och dessutom . . . . Skall jag skrifva om industrins uppsving, om liteturen och vetenskapen? Vi ega ju ej något af det uppräknade. Skall jag tala om oss själfva? Vi ha' lärt utantill våra lidanden och hafva redan utråkat hvarandra med dem."

I stunder af förtviflan greps han af ett oförsonligt hat till lifvet. Följande ställe visar oss, hvilket intryck Belinskij tog af den honom omgifvande värkligheten. „Lika rättigheter, socialism — se här min devis", säger han. Hvad godt ligger däri att samhället lefver på den enskildes bekostnad? Hvad har jag för gagn af, att den värld af idéer, som bor i konsten, historien, religionen, är tillgänglig för mig, då jag ej kan göra min nästa delaktig häraf, ty väl är han min broder i Kristo och genom mänsklighetens blodsband förenad med mig, men hans mörka okunnighet gör honom främmande för mig, gör honom till min fiende? Är det rättvist, att blott några få utvalda erfara en sällhet, som för det stora flertalet är okänd och oanad? Vik hädan lycka, om du utvalt mig som den ende bland tusende. Jag stöter dig från mig, om jag ej kan dela med mig af dig åt den minsta af mina bröder. Mitt hjärta sammandrages af konvulsivisk smärta, när jag betraktar hopen och dem, af hvilka den företrädes. Det blir mig så tungt om hjärtat vid anblicken af små barfotade barn, som kasta käglor på gatan, eller när jag betraktar en trasig tiggare eller full arbetare; när jag ser soldaten, som återvänder från manövern eller tjänstemannen, som med sin portfölj under armen skyndar till sitt ämbetsvärk, eller den egenkäre officeren, den stolta magneten. Mina ögon skymmas af tårar, då jag ger en slant åt soldaten. Och då jag gifvit min skärf åt tiggaren skyndar jag bort från honom, liksom fruktande att bli anträffad med utförande af en dålig handling. Ljudet af mina egna steg ingifver mig fasa. Och detta kallar man att lefva: att om dagen medelst ömkligt tiggande hopskrapa några usla slantar för att om aftonen supa upp dem på första krog. Och människorna åse med likgiltighet alt detta, liksom om saken ej anginge dem! Sådant ter sig det samhälle, som hvilar på förnuftiga grunder!"

Naturligtvis var en sådan pessimistisk åskådning hos Belinskij, framkallad af lifvets hårda förhållanden, af blott öfvergående art. Den stod i strid med hela hans väsen. Han säger på ett annat ställe: „O, gifven mig full frihet att i tio år handla och värka för samhället, och jag skall kanske inom tre år återvinna min förlorade ungdom, jag skall bli viljestark och fatta kärlek till arbetet. Det ges stunder, då jag är djupt öfvertygad om att min tro på min kallelse ej härrör af själfviskhet."

Man kunde hos Belinskij redan som barn skönja en stark dragningskraft till alt skönt och godt. Denna böjelse öfvergick sedan till starkaste passion. „Jag älskar med passion alt skönt och stort“, säger han om sig själf. „Jag har en upphöjd själ, men jag finner ej uttryck för mina känslor och tankar; jag kan ej i mina ord inlägga den glöd, som bor i mig och som värmer min själ.“ De stora skriftställarna hade ingalunda intagit något framstående rum i Belinskijs uppfostran och undervisning. Han hade läst utan urskiljning alt hvad han blott kunnat komma öfver, och det kostade honom otroliga ansträngningar att tillegna sig det skrifsätt, som sedermera skulle så hänföra hans läsarekrets.

Det dröjde ganska länge innan Belinskij lärde sig att fullt förstå det lif, som omgaf honom, och man kan därför särskilja skilda utvecklingsskeden hos hans talang. Det var en tid, då han var idealist i så hög grad, att hans värksamhet ej egde något gemensamt med det praktiska lifvet. Länge stod han i sin uppfattning af konsten och poesin på Hegels ståndpunkt. Poetens inspiration var blott ett återsken af naturens skapande kraft. „Jag är öfvertygad om“, säger han, „att poesin utgör ett omedvetet uttryck för den skapande anden, och poeten är följaktligen mer ett passivt än aktivt väsen.“ Länge kunde Belinskij dock ej stanna på denna ståndpunkt. Han skrifver: „Jag kan ej vistas i det abstraktas sfer, den är mig motbjudande. Värkligheten, lågande ord bilda den sfer, hvari jag trifs, hvari jag kan andas med fulla lungor. Hela min kraft ligger däri, att jag får ge omedelbart uttryck åt min känsla. Därför förnekar jag aldrig min känsla, ty jag vill ej förneka mig själf.“

Svikna förhoppningar, beständig, tryckande nöd gjorde att Belinskij begynte frånkänna lifvet hvarje värde. Det var då som Byron blef hans älsklingsskald. Han skrifver: „Byron har på sina mäktiga Atlas's skuldror lastat hela människosläktets lidanden. Hans själ var en bottenlös afgrund, han hade stält stora fordringar på lifvet, och då det vägrade att uppfylla dessa, satte han hela sin tro till egen kraft, och denne nye Prometheus, sargad af örnar, återgaf i undersköna bilder sin själs stönanden.“

Senare blef Belinskij tvungen att ställa sig på fullkomligt samma terräng som samhället. — Det är att märka att ej Belinskij ensam genomgick dessa utvecklingsskeden, utan hela den krets af män, som delade samma åsikter som han, var i mer eller mindre grad underkastad samma utvecklingsprocess. Alla dessa män voro till en början liksom Belinskij anhängare af en abstrakt filosofi och stodo främmande för hvarje spörsmål af samhällelig art, och sist och slutligen delade de dock samma kritiska uppfattning af samhället som denne. Belinskij skilde sig från sina lika tänkande blott genom sin varma hängifvenhet för alt som han fann sant och genom den energi, hvarmed han förfäktade sina åsikter. Han var själen i alt, tog initiativet till alt.

De unga författare, som vid denna tid uppträdde, bidrogo ej litet till att gifva Belinskij en riktig uppfattning af

det lif som omgaf honom. Isynnerhet var Gogoljs inflytande på honom stort. Denne visade honom lifvets skuggsidor, lifvet i dess frånstötande nakenhet. Äfven den högt begåfvade Herzen utöfvade stort inflytande på Belinskij. Herzen är känd i Europa. Jag tillåter mig blott påpeka, att han förenade ett ovanligt förstånd och en glänsande författartalang med gedigen bildning. Det var naturligt, att en sådan mottaglig natur som Belinskij's ej kunde undgå att taga intryck af denne man. Som politiker förfäktade Herzen liberalismen i detta ords fullaste bemärkelse. Redan i sitt hem hade han fattat afsky för lifegenskapen, och sedan uppträdde han mot hela den samhälleliga ordningen, mot de grunder, på hvilka samhället hvilade. Han protesterade högljudt mot samhällets försök att klafbinda den fria tanken. Han framhöll den allmänna opinionens stora betydelse, han ville få till stånd en kritik. Herzen besatt en encyklopedistisk bildning och därför hade hans arbeten ett uppfostrande inflytande på de unga andar, som törstade efter vetande, och till dem hörde främst Belinskij. Under inflytande af Herzen begynte denne i sina arbeten gifva uttryck åt sin ovilja mot missförhållandena i samhället. Lifegenskapen och byråkratin voro framför andra sådana missförhållanden.

Det karaktäristiska för Belinskijs värksamhet i allmänhet kunna vi innefatta uti hans sträfvan att förklara det ryska lifvets företeelser, upplysa och moraliskt frigöra det ryska samhället.

Belinskijs stora betydelse framgår bäst ur hans senare arbeten, d. v. s. arbeten, skrifna under de fem sista åren af hans lefnad. Denna man gick oafbrutet framåt ända till sin död. Om vi taga i betraktande, att han under den korta tid han fick värka (1834—1848) hann sammanskrifva 12 digra volymer, så är det förklarligt att vi till grund för vårt bedömande af honom måste lägga hans mognaste alster.

Det är omöjligt att i en uppsats som denna angifva den väg hans utveckling följde, en utveckling som tog sin början med en journalistisk uppsats och som förde till ärans och storhetens höjder, där döden ryckte honom bort.

Endast i allmänna drag kunna vi visa, af hvilken stor betydelse Belinskij varit förr oss. Belinskijs kritik genomträngdes af ett lefvande intresse för alt ryskt. Bäst af alt förstod han det ryska lifvets företeelser, och främst sträfvade han efter att för allmänheten förklara literaturens betydelse för lifvet och fastställa det förhållande, i hvilket literaturen måste stå till lifvet, såsom en af de hufvudmakter, hvilka leda dess utveckling. Under de senare åren af sin värksamhet uppfattade han konsten, poesin, icke som ett konstnärens omedvetna sväfvande uti en blott för honom tillgänglig sfer, såsom han tidigare plägade yttra, utan som ett medel att afbilda lifvet; och att förstå samt förklara lifvet tillkommer lika mycket konstnären, som hvarje tänkande människa. Betraktande ***literaturen*** såsom ett af hufvudmedlen för samhällets utveckling — och det på en tid då den allmänna meningen endast i vittra arbeten kunde finna (hälst) något uttryck — blef Be-

linskij's kritik den första, som för literaturen fann en varaktig uppgift. Och hvad hälst literaturen än komme att behandla, hvilken utveckling den än möjligen skulle nå, så hade den tack vare Belinskij fått en fast grund: lifvets värkliga intressen skulle i henne finna uttryck — hon var ej mer blott förströelse. Häri ligger Belinskij's största förtjänst. Det var en lycka för Ryssland, att samtidigt med Belinskij's protest mot stockningen och tvånget i det intellektuella och samhälleliga lifvet, och oberoende af hans kritik en liknande protest framträdde i den poetiska literaturen. De utmärkta författarena Gogolj, Koljtsow, Lermontow uppträda icke blott oberörda af kritiken utan till och med oberoende af hvarandra, i det de tillhörde skilda samhällslager och egde olika grad af bildning. Detta sammanträffande af en teoretisk begreppsutveckling i Belinskij's person med den poetiska literaturens fakta visade att i dessa företeelser låg en djup historisk nödvändighet och en viss följdriktighet. Här är grunden lagd till den ryska literaturens kommande utveckling. De af mig nämda författarena, isynnerhet Gogolj, tillhöra den skola, som fått namn af den naturalistiska. Denna skola begynte afbilda värkligheten utan att utsmycka den med falska färger. I Lermontow's motiv finna vi typer af den nya intelligenta generationen. Genom sina värklighetsbilder ur folklifvet, hållna i bunden form, aflägsnade Koljtsow hvarje möjlighet till en osann och onaturlig framställning häraf, sådan ofta tidigare sett dagen. Förtjänsten af att ha förstått och förklarat dessa författare tillkommer uteslutande Belinskij, och i den ryska literaturens historia är detta ett faktum af största vikt. De literära spörsmålen förändrade helt och hållet karaktär. De romantiska frasmakarna voro tvungna att lämna scenen, och man begynte fordra af literaturens alster samhälleligt innehåll. Från denna tid begynte skriftställarna tillgodose de högsta intressen, som besjäla det mänskliga lifvet, intressen af medborgerligt och etiskt värde.

Det samhälle, i hvilket Belinskij befann sig, hämmade mycket hans värksamhet; hindret var censuren, ja hela regimen. Men det oaktadt lyckades Belinskij göra sin uppfattning af literära och samhälleliga begrepp gällande, och för det uppväxande släktet blef han en moralisk uppfostrare. Därför är han så stor hos oss.

I sammanhang härmed är Belinskij den första, som gifvit oss en egen literaturhistoria och förklarat dess betydelse. Han visade oss att poesin, sedan den blifvit ett uttryck för det nationella självmedvetandet, ej mer var en tillfällighet, utan utgjorde resultatet af hela vår tidigare utveckling. Vårt lifs tidigare skeden erhöllo historiskt rättfärdigande först genom Belinskij. Det är att märka att han ända till den dag, som är, ej blifvit öfverträffad af någon kritiker i bedömandet af de författare, hvilka skapat vår nyare literatur. Han är lika stor i sin kritik af Gogolj, som i sitt uppskattande af Lermontow, ett af Rysslands största genier, som ovanligt djupt och utomordentligt poetiskt gaf uttryck för sitt missnöje, sin bitterhet mot den trånga och tryckande lifsåskådning, hvilken då var den förherskande i samhället.

VISSARIÓN GREGORJEVITSCH BELINSKIJ.

Jag talar nu icke därom att Belinskij i själfva värket var den första, som tog till tals många viktiga teoretiska frågor såsom: progressen, idén, det sanna i poesin o. a. Dessa teoretiska principer utöfvade ett starkt och lefvande intryck på hans läsarkrets. Man hade då ännu ej i Ryssland vant sig att rikta och koncentrera sina tankar på frågor af teoretisk art, men tack vare Belinskij vande man sig vid metodiskt tänkande, tillegnade och införlifvade med sig så småningom allmänt mänskliga begrepp.

Vid sidan af Belinskijs betydelse som literaturhistoriker, måste vi ställa hans betydelse som estetiker. Ingen var så känslig för poesins färger, för det sköna i lifvet som han. Och om han ock i vetenskapliga frågor ej alltid förblifvit originell, så har han däremot

alltid bevarat sin självständighet i spörsmål af estetisk natur. På detta område kunde han ej vända sig till någon, låna af någon. Det var tvärtom af honom man begärde råd, till honom lyssnade alla. Med aldrig felande visshet skilde han det sköna från det osköna, det sanna från det falska. Han bedrogs ej af den yttre omgifningen, lät sig ej förledas af det effektfulla. Djärft uttalade han sin dom och inlade i sina ord en utomordentlig kraft och energi, hela sin öfvertygelses varma glöd. Knapt såg någon liten berättelse dagen, innan Belinskij's kritik af den afgjorde dess författares hela öde. Detta var fallet, då de sedermera så ryktbara författarena Grigoróvitsch, Dostojéfskij, Turgénjeff och Gontscharóff debuterade med sina berättelser. Han förutsåg och förutsade dessa mäns storhet. Härvid få vi ej förlora ur sikte, med hvilken varm medkänsla han omfattade en ung författare, hos hvilken han spårade talang. Men tillika var han en sträng domare, och påpekade skoningslöst hans fel; han tadlade och lofordade med samma opartiskhet. Han kunde i sin hänryckning bli öm, ja, någon gång rätt komisk. Men han kunde bli alldeles utom sig af ovilja, om han i ett literärt alster fann något, som ej öfverensstämde med värkligheten. Så t. ex. kände hans förtjusning inga gränser, när han genomläst Dostojefskijs „Fattiga människor." „Ja", sade han med stolthet, liksom om han själf utfört en stor bedrift, „ja, min vän, fågeln är ej stor (härvid höll han handen en half meter högt öfver golfvet), fågeln är ej stor, men klon är hvass." (Författaren var emellertid större till växten än Belinskij.) I anfall af ömhet behandlade han en ung lofvande författare som sin egen son. Men huru stor var ej hans ovilja, hur upplågade ej hans vrede, då honom tillskyndades smärta af en författare, hvars namn redan var på allas läppar, af Gogolj, då denne skref sin „Brefväxling med vänner." Belinskij fann att författaren begått förräderi mot hela sin tidigare värksamhet. Med anledning häraf skref han till Gogolj: „Jag skulle tiga i denna sak, om den blott skulle innefatta det att min självkänsla blifvit sårad, men jag måste tala, då man predikar lögn och osedlighet som sanning och dygd. Jag kan ej fördraga, att man kränker sanningen och människovärdet. Ja, jag har älskat eder med all den passion, hvaraf jag är mäktig; jag såg i eder en af dem, som mer än någon, vore egnad att leda vårt folk på vägen till utveckling, jag har i eder sett mitt fosterlands blifvande hopp och ära. Men nu kan jag ej gifva eder ens den svagaste föreställning om den ovilja eder bok väkt hos alla. Jag tror att ni som konstnär djupt känner Ryssland, men förgäfves har ni i eder fantastiska bok åtagit eder rollen af en reflekterande människa. Har ni då ej förstått att Rysslands räddning ej ligger i mysticism och pietism utan uti civilisationens framsteg? Känslan af människans värde, som i sekel täkts af dy och smuts, bör väckas till lif.

Ryssland behöfver principer, öfverensstämmande med förnuftig tanke, och det skall sträfva efter att följa dessa principer . . . Och emellertid erbjuder det en anblick, egnad att framkalla afsky och fasa. Människor sälja män-

niskor, utan att härvid ens kunna åberopa den själftagna rätt, hvarmed den amerikanska plantageegaren rättfärdigar sin handel med slafvar, i det han påstår att negern ej är människa. Och under sådana förhållanden uppträder en uppburen författare med en bok, hvari han undervisar den barbariska egendomsherren, huru han skall gå tillväga för att ända till sista droppen kunna utsuga blodet hos den arma bonden. Dock har samma författare med sina djupt genomtänkta och i konstnärligt hänseende så högt stående skapelser mäktigt bidragit till att väcka det ryska folkets självkänsla, gifvit det en möjlighet att liksom i en spegel betrakta sig själf. Ja, om man hade upplyst mig om att ni traktat efter mitt lif, så hade jag ej kunnat hata eder mera, än jag nu hyser afsky för eder för dessa edra skymfliga rader. Hvad tager ni då er för, ni våldets förkunnare, ni okunnighetens och obskurantismens apostel, ni lofsjungare af tatariska seder? Se er före, ni står vid randen af en afgrund? Äfven påminner jag mig, att ni i eder bok förfäktar som en stor sanning, att läs- och skrifkunnigheten icke blott är öfverflödig för folket utan till och med skadlig . . . . Hvad skall jag svara härtill? Må Gud tillgifva eder denna tanke, om ni vid nedskrifvandet af den icke var medveten af hvad ni gjorde. Här gäller det ej min eller eder personlighet, här afhandlas sanningen, det ryska samhället, Ryssland. Och se här mitt slutord: Om ni varit nog olycklig att med hycklad ödmjukhet och anspråkslöshet förneka edra värkligen stora och förtjänstfulla värk, så bör ni nu med sann ödmjukhet och uppriktig ånger återkalla eder sista bok och försona eder svåra synd genom att åter skapa något nytt.“

Belinskij omhuldade Rysslands unga författare med kärlek och välvilja, och samma känslor hyste han äfven för de unga ryska vetenskapsidkarena. „Man skickar eder utrikes“, skrifver han i ett bref till en vän, „och det är en omständighet som högeligen gläder mig, ty det bebådar godt för universitetet i Moskva, att det vet att uppskatta sådana män som ni. Afskaka eder altför stora samvetsgranhet och den misstro ni hyser till eder själf. Betrakta den eder omgifvande värkligheten och, oaktadt all eder jungfruliga blygsamhet, skolen I finna att man låter eder vederfaras all rättvisa, när man sänder eder utrikes för att I därmed mån gagna universitetet. Ni är född för studerkammaren, eder stilla, rena natur bestämmer eder för katedern. Ni skulle ej uthärda lifvets stormar. O, min käre blifvande professor! Gifve Gud att jag blefve i tillfälle att höra eder och lära af eder! — Arbeten oförtrutet, mina vänner, sträfven alla framåt mot ett och samma upphöjda mål; jag gamla invalid skall med min blick följa eder, välsigna eder, och med glädje och stolthet skall jag åse eder höga, stolta flykt, i unga, ädla örnar!“

De af mig anförda ställena gifva läsaren en föreställning om det djup, den värme och kraft, som utmärker alt hvad Belinskij skref. Det finnes en hel mängd sådana ställen, och öfveralt möter oss samma utpräglade sanningskänsla.

Naturligtvis kan det ej vara tal om att

ens i allmänna drag återgifva innehållet af alla Belinskij's värk. Här afse vi blott resultatet af hvad han gjort. Och efter att ha framhållit hans förtjänster som literaturhistoriker och kritiker, måste jag tillägga, att han vande sina läsare att rätt uppfatta ett framstående konstvärk. De skulle häri ej se en nyck hos talangen, utan förkroppsligandet af en djup idé. Konsten hade lånat idén sin form. Hans kritik utvecklade hans läsares estetiska smak, i det den gjorde dem bekanta med den västerländska literaturens förnämsta alster.

Han påpekade teaterns och den dramatiska konstens uppfostrande betydelse.

Synnerligen human och historiskt förnuftig var hans uppfattning af nationaliteten, och denna uppfattning föranledde honom att intaga en fientlig ställning till slavofilerna, när de i sin nationalitets-yra ville tilldela Ryssland den ledande rollen bland historiens folk, när de påstodo, att den västerländska bildningen redan nått sin fulla utveckling utan att ha' kunnat gifva människorna något annat än en känsla af otillfredsställelse; man hade blifvit medveten af denna kulturs otillräcklighet. Det återstod blott för västerlandets folk att tillegna sig de lefnadsprinciper, på hvilka den ortodoxa-slaviska världen hvilade, och därigenom fylla den brist på sant religiösa och sant etiska principer, som utmärkte den västerländska kulturen. En så upplyst man som Belinskij kunde ej hylla dessa af slavofilerna förfäktade åsikter, ehuru han i mycket annat delade deras mening. Han t. ex. ville ingalunda låna något af Europa, som ej kunde öfvergå till kött och blod hos ryssen, men han påstod ej i likhet med slavofilerna, att den västerländska kulturen var rutten, att Ryssland var alt. All självförgudning och inbilskhet voro honom förhatliga. Han var anhängare af västerländsk bildning icke blott därför, att han erkände den västerländska vetenskapens, konstens och samhällsordningens företräden, utan därför att han var djupt öfvertygad om att Ryssland borde tillegna sig resultaten af det västerländska kulturarbetet för att nå en högre utveckling. Peter den store hade utpekat den väg till civilisation vi borde följa. (Slavofilerna däremot erkände icke Peters betydelse.) Men då vi mottogo och på våra hållanden tilllämpade den europeiska bildningens resultat hade vi att gå kritiskt till väga, ständigt bibehållande i sikte det för vårt folk, vårt klimat och historia utmärkande och egendomliga. Vi skulle låna och dock förblifva fria och självständiga. Belinskij var patriot i ordets fullaste bemärkelse. Fosterlandets välfärd, dess storhet och ära lågo honom varmt om hjärtat. Han älskade Ryssland med hela sin själ, men lika högt skattade han frihet och upplysning. Ett fritt, upplyst Ryssland var det mål, till hvilket Belinskij oförtrutet sträfvade. Man må ingalunda tro att Belinskij under inflytande af sin förkärlek för den västerländska kulturen möjligen blef mindre känslig för företeelserna i det ryska lifvet. Bättre än någon förstod han och lärde andra förstå hvad som i den ryska literaturen var självständigt och hvad som var lånadt. Jag anser mig bland annat böra omnämna, att han alltid tärdes af hemlängtan, när han vistades utrikes.

Turgenjeff säger om honom, att han utom Rysslands gränser kände sig som fisken på det torra.

Belinskijs principer om uppfostran grunda sig på hans uppfattning af frihetsbegreppet. Enligt Belinskij är uppfostrans uppgift att väcka till lif och utveckla självärksamhet, ty endast härigenom kunna människans moraliska och intellektuella krafter ha' sin fulla utveckling. En vistelse uti drömmarnas och overksamhetens värld är fördärfbringande för människan. „Den som för hela sitt lif kvarstannar i en sådan värld blir antingen i hög grad inskränkt eller går under på ett förfärligt sätt", plägade han säga. „Jag vet ingenting mera förfärligt än att spela narrens roll i lifvet. Må lifvets slag tungt drabba mig. Jag vet hvem som riktar dessa slag och jag vill besvara dem med förbannelser. Det är dock bättre än att bindas af lifvet till händer och fötter och vyssjas till sömn likt ett nyssfödt hjälplöst barn!"

I en förträfflig uppsats visar Belinskij huru kvinnan fallit offer för den nya samhällsordningen. Hennes ställning i samhället är liktydig med slafvens. Han uttalar ytterst skarpt sin ovilja mot den åsikt om kvinnan, som var den gällande och som stödde sig på vana och själftagna rättigheter. Den var grof, hycklad, orättvis och kränkte henne. Han skrifver härom: „I vårt samhälle är mannen kvinnans herre och förmyndare, och hon kan ej göra sig kvitt detta förmyndarskap, hur hårdt och orättvist det än vore. Man hyser samma uppfattning om hennes heder som de vilda kirgiserna. Mannen kan fritt och häjdlöst hänge sig åt sina böjelser. Man tadlar honom ej. Kvinnan däremot är underkastad skarpt tadel, om hon än aldrig så litet bryter mot de moralens bud, som samhället uppstält för henne till efterlefnad. Man frånkänner henne förmåga att hysa känslor. Endast ett obrottsligt uppfyllande af denna sedelag kan hålla hennes heder fläckfri; man tvingar henne härtill, hon tvingas att hyckla sedlighet. Kvinnan i Europa är lika mycket slaf som kvinnan i Turkiet och Persien. Och dock vilja vi påstå, att mänskligheten nått ett högt utvecklingsskede!" Uti en annan uppsats visar han huru samhället innefattar kvinnans hela bestämmelse uti att fortplanta släktet. Endast med hänsyn till denna uppgift uppfostrar man henne från tidigaste år. Belinskijs uppfattning af kvinnans ställning var i hög grad upplyst och human. Han yttrar sig om kvinnan med den djupaste aktning och öfveralt, där han vidrör kvinnofrågan, uppträder han som hennes, den förtrycktas, förklarade riddare, för hennes okränkbara rättigheter, förfäktar hennes rätt till frihet, påpekar det falska och bristfälliga i hennes uppfostran, hvilken ej ens närmelsevis kan göra henne mäktig att fylla den roll hon fått sig anvisad af en vis försyn.

Jag vill sluta min karaktäristik af Belinskij med att anföra ett ställe ur en uppsats, hvari han behandlar egoismen. Det vittnar nogsamt om denne mans ädla tänkesätt. Han säger: „Egoismen är mörkrets och ondskans ande. Då den uppträder så att säga i sin egen form framkallar den blott och bart afsky och fruktan, emedan den är en makt, som är fient-

ligt stämd mot alla andra makter. Den är ej förförisk utan blott frånstötande och vidrig. Farligare är egoismen, då den ger sig sken af självuppoffring. I Göthe se vi en sådan egoism förkroppsligad. Trängen djupare in i Egmonts väsen och I sen att han blott leker med heliga känslor och själf ej är mäktig af någon upphöjd känsla . . . . För Egmont är patriotismen icke någon religiös känsla, utan blott en smaklig rätt vid lifvets gästabud. En uppsats behandlande Göthes biografi „Göthe och grefvinnan Stahlberg", gaf mig anledning till reflexioner öfver Göthes egoistiska karaktär. Göthe älskar en kvinna och älskas af henne — och hvad se vi? Han leker med sin känsla. För honom äro blott de fysiska känslor denna kvinna uppväcker hos honom af vikt. Han analyserar dem, besjunger dem och väsnas med dem som hönan med ägget. Föremålet för hans kärlek i och för sig betyder ingenting för honom. Och han tvingar sin känsla för sitt hjärtas utkorade till tystnad blott för att göra sin afskyvärda syster och sina dyra föräldrar till viljes! Den unga kvinnan dör . . . . Här ha ni den kalla egoismen idealiserad och iförd poesins form. För denna egoism äro egna känslor alt och den egnar ej en tanke åt den som uppväkt dessa känslor." Slutligen tillåter jag mig att anföra ett ställe af Belinskij, af hvilket läsaren kan döma om den kraft han inlade i sina ord — ord som försatte hans åhörares hjärtan i brand.

„Var stolt människa öfver din höga bestämmelse och glöm ej att den egendomliga idé, som födt dig, är rättvis och förnuftig. Lifvet är arbete, värksamhet, och värksamhet är kamp. Och se jag förelägger dig två vägar. Förneka dig själf, stig med foten på ditt egoistiska jag, kväf det och lef för andras lycka, offra alt för nästans och fosterlandets väl! Älska djupt och sant och vänta ej belöning för din kärlek! Tag korset på dig och sträfva till din förening med odödligheten och Gud! Hvad? Du vågar ej? Du rygger tillbaka för en sådan uppgift? Korset öfverstiger dina krafter? Nå väl! Välj då den andra vägen! Den är både bredare, lugnare och lättare. Älska dig själf mer än alt annat på jorden, gör godt endast för att främja din egen välfärd! Frukta ej det onda när det gagnar dig! Om du är född af jordens furstar, så krök din rygg, kryp som en orm bland tigrar, kasta dig in i fårahjorden som en tiger, kväf, förfölj, drick blod och tårar! Omvira din Kains-panna med lagerkransar! Ditt lif blir lysande. Du erfar ej hvad hunger och köld, förtryck och lidande innebära. Alt darrar för dig. Du hör blott smicker och loford, och poeterna skrifva oden till din ära, förliknande dig vid en halfgud. Hvad betyder det att i din själ hvarje stund blodiga dramer utspelas, om du alltid är oense med dig själf, om din själ är het, men ditt hjärta kallt, om alla dina offer skola förfölja dig dag och natt, du hör deras klagan i gästabudets larm och nattens sena timme, vålnaderna till alla dem, som du störtat i fördärf och olycka, skola omgifva din sjukbädd, skola utföra en helvetesdans omkring den och med skärande hånskratt besvara dina dödskvidanden, när för dina ögon upprullas de eviga plågornas förfärliga tafla." — Så förstod denna man att skrifva, han skref med

sitt blod, ledd af sin kärlek till sina medmänniskor och sitt fosterland.

Ja, han var människa i detta ords skönaste bemärkelse; och han fick ej upplefva Alexander II:s reformer, hvilka äfven han i så betydande grad förberedt.

SKRIFTSTÄLLARNA OCH DEN SOCIALA RÖRELSEN I FRANKRIKE.

AF MAURICE GANDOLPHE.

Det literära året är nu slut i Paris: vanligen förlänges det med ännu några veckor, men de allmänna valen taga lifvet af det; och det vore ju äfven i själfva värket ganska oförsiktigt att släppa ut en bok i marknaden nu, då hvarje valman dagligen har minst fem eller sex tidningar och sju eller åtta politiska program att genomgå och sätta sig in i; på teatern går man icke häller, ty hvarje kväll är det valmöten. Publiken är altför upptagen på annat håll för att hinna intressera sig för literatur; hela den andliga energi den kan prestera går till valkampanjen, och det ser ut som om vitterhet och politik icke hade lätt att sämjas. På alla husväggar, akademins icke ens undantagna, äro affischerade besynnerliga tal, i hvilka de mest motsatta åsikter uttalas på ett språk, som är lika osundt på alla håll, och de kandidater, hvilka uppträda muntligen, äro om möjligt än mindre noga om att tala i ordentliga satser; alla äro de ense om att afsäga sig hvarje spår af vältalighet och förklara med stolthet, att deras åsikter äro tillräckligt öfvertygande redan i sig själfva, för att kunna undvara alla yttre hjälpmedel. Och medan politikens män ge sig sken af att förakta literaturen, göra literatörerna å sin sida i vackra och förtäckt elaka ord narr af de djärfva och otroliga löften, som de blifvande deputerade med stora bokstäfver låta trycka eller i stora ord

skrika ut. Det råder en ömsesidig illvilja på bägge hållen. På det ena envisas man med att tala så dålig franska som möjligt och på det andra, där det hör till ens yrke att tala franska, där sätter man återigen sin stolthet i att vara så litet valman som möjligt. Aldrig förr har en dylik antagonism mellan tvänne källor till intellektuell lifaktighet förefunnits. Icke en enda skriftställare af någon betydenhet har uppstält sig som kandidat vid valen: där förekomma ekonomister, journalister, en visdiktare från Montmartre, men *Melchior de Vogué,* som i fjolårets kammare representerade franska akademin, vill icke mer höra talas om politik och har föraktfullt förklarat, att han använder sin tid mycket bättre genom att syssla med historie- och romanskrifning; en förklaring, som gjort att han af forna och framtida kolleger behandlas som en skriftställare utan uppfattning om det allmännas kraf. Som sagdt, politiken och literaturen se hvarandra med oblida ögon.

Och dock har sedan en femton år tillbaka, men isynnerhet under de fyra, fem sista vintrarna den nyaste literaturen framför alt sysslat med sociala spörsmål, hvilkas omsättande i praktiken ju är politikens uppgift. Det utmärkande draget i hela den franska modärna produktionen är utan tvifvel denna de dramatiska och romanförfattarnes förkärlek för att behandla individens och samhällets viktigaste existensfrågor; namnet „oeuvre à thèse“ passar på största delen af de nyaste böckerna och teaterstyckena. Drifna af en gemensam mer eller mindre medveten, men oemotståndlig impuls ha författarna skyndat att kasta sig öfver allmänna frågor, och t. o. m. poeterna och de raffinerade psykologerna, hvilka man tycker borde stå öfver en dylik moderörelse och oberörda af den stora publikens smak, — alla ha de följt några nyhetsmakare i spåren. Den gamla satsen om „konsten för konstens egen skull“ har nu fått stryka på foten för läran om den „nyttiga konsten“. Och för att följa denna formel ha redan mognade författare, hvilka stodo på höjden af sin produktion och sin ryktbarhet, slagit om och börjat från början igen samt arbeta nu i den nya skolans anda. *Paul Hervieu,* som hittils varit de mondäna intrigernas och s. k. „cas passionels“ skildrare, har börjat författa rent polemiska teaterstycken, riktade mot olika paragrafer i de franska lagarna. *Anatole France,* legendförtäljaren, har plötsligt blifvit satiriker, nästan pamflettist. *François Coppé* har slagit sig på journalistik för att sålunda komma i beröring med den stora massan af folket. Och alla dessa äro dock endast de omvända, de nya idéernas proselyter, en hel grupp yngre förmågor ha från början arbetat i denna riktning. Öfveralt, i böckerna, på scenen, ja i själfva poesin framträder afsikten att taga parti för eller mot vissa spörsmål, att ge form åt den stora massans strider och behof; med ett ord, literaturen vill vara social.

Och dock är det midt under uppblomstringen af dessa redan mycket fruktbärande nya tendenser som vi kunna konstatera det af valen så tydligt bevisade misstroendet mellan skriftställarna å den ena sidan och politici

å den andra. Har då den tanke, som kommit författarna att fatta pennan, varit ofruktbar eller oklar eller förkastlig? Är det från de politiska männens sida brist på förstående eller god vilja? Och hvilka kunna de praktiska resultaten å bägge sidor blifva af denna gemensamhet i intressen, som faktiskt existerar alla misshälligheter till trots? Dessa frågor göra sig helt naturligt i närvarande stund.

Alexandre Dumas den yngre var den förste skönliterära författare, som försökte ersätta den ända dittils som tillfyllesgörande ansedda kärleksintrigen med ett ideelt spörsmål eller utvecklingen af en teori. Och från och med den första komedin i denna riktning, som han vågar sända ut bland publiken, känner man redan, trots hans lysande esprit och stora dramatiska skicklighet, huru striden är börjad mellan artisten och den sociala professionalisten. Och genast framgår som ett faktum att författaren alltid skall vara den angripande: han skall försvara reformer, de må vara goda eller dåliga, han skall skoningslöst blotta alla missbruk, värkliga eller inbillade, men han bör framför alt ständigt vara stridsfärdig, och en naturlig fiende till det bestående. Ty häri ligger ett af hufvudvilkoren för att hans arbete skall väcka intresse. Liksom det, med undantag af några sällsynta, värkligt upphöjda böcker, är innerligen tråkigt att i literaturen ständigt möta samma skildringar af samma, goda, hederliga och osammansatta människor, lika onödigt och föga underhållande är det att i en bok eller ett teaterstycke finna en politisk institution eller den officiella samhällsmoralen förhärligade. Publiken älskar icke att man för henne utlägger de bestående förhållandenas förträfflighet; huru villigt hon än böjer sig för dem, såra de henne dock på någon punkt, och hon söker i literaturen medlidande eller upprättelse, ett tillfälle att korrigera värkligheten. Sålunda njuter den anspråkslöse bokhållaren i en storstad af att läsa om äfventyr i främmande, underbara länder och portvakten fröjdas af skildringar om prinsars och furstars kärlek. Skriftställarens uppgift är att förflytta människan ur den hvardagliga krets, i hvilken hon rör sig. När han vänder sig till samhället i dess helhet måste han skildra samhällsformer, som på något vis skilja sig från de närvarande. Författaren blir nödvändigtvis revolutionär; det ger honom en ny kraft, men det innebär tillika en stor fara.

Detta visste Dumas den yngre. Emellertid höll sig hans första polemik mot samhället inom mycket förståndiga gränser. Han pläderade för laglig äktenskapsskilnad, angrep penningens makt, pockade på de naturliga barnens rätt, alt saker som politici före honom kommit fram med. Och dock uppväckte det allmän sensation att se dessa frågor förflyttade till scenen. Under kejsardömet motsatte sig censuren af alla krafter hvarje dylikt försök. Just i dessa dagar har en bok kommit ut, innehållande Dumas' anteckningar rörande hans pjesers öde, och först då man genomläst den, kan man göra sig

en föreställning om alla de oräkneliga svårigheter han hade att bekämpa. Ty utom censuren fans det alltid bland publiken vissa lager, som kände sig träffade och protesterade; visserligen gjordes det hvarken från de äkta männens lika litet som från hustrurnas sida några invändningar mot äktenskapsskilnaden, men „penningefrågan“ framkallade ett helt fälttåg mot Dumas, som anklagades för att vara orättvis och att handla mot sitt bättre vetande, då han motarbetade den nationella företagsamheten. Som kändt segrade literaturen: deputeradekammaren röstade för skilsmässa och allmänheten applåderade högljudt alla Dumas' teorier. Därmed var den modärna literaturriktningen i Frankrike skapad.

Jag skall icke uppehålla mig vid skildringen af denna skolas framsteg, de äro tillräckligt kända genom flere allom bekanta arbeten. Efter att hafva satt sedlighetsspörsmål och en del lagparagrafer under debatt ha skriftställarna numera börjat debattera om hela samhällsinstitutionen såsom sådan. Under de tvänne sista åren ha icke mindre än sju eller åtta teaterstycken behandlande sträjkerna, tre eller fyra om anarkismen, åtskilliga om skoltvånget sett dagen, för att nu icke tala om de oräkneliga pamfletterna, riktade mot domarekåren, armén, börsen och journalismen, och inom ett omslag, som har blodets röda färg, håller en hel serie af våldsamma sociala romaner på att utkomma. — Jämsides med dessa rödklädda samhällsomstörtande böcker uppträda arbeten af kända, fredsälskande författare, hvilka i häftighet nästan kunna täfla med dem. Jag behöfver endast påminna om François Coppés *Le coupable,* ett arbete af den mest öfvertygande våldsamhet; och i Richepins spår dikta poeterna om folkets missnöje och folkets kraf. Sålunda har den af Dumas framkastade tanken om författaren-teoretikern-sociologen numera drifvits till sina yttersta konsekvenser.

Och dock kvarstår misstroendet, och missförstånden bli endast värre. Hvarje nytt arbete ger anledning till stridigheter, som ytterligare aflägsna partierna från hvarandra. Censuren betyder numera föga. I ett revolutionärt drama, som uppfördes för några månader sedan, förekom en polisagent, skildrad alt annat än sympatiskt. Censuren fordrar att af personen i fråga göres en „afskedad“ polis, hvilket dock författaren icke går in på, utan låter honom endast vara „på permission“, och censuren tiger och samtycker. Det är publiken själf, som delat sig i tvänne fientliga läger, jämte kritiken och pressen. Och det värsta är att författarna i allmänhet intet besked kunna gifva, utan med stumt förakt draga sig tillbaka, sedan de väl slungat ut sin bok bland publiken; och häri handla de utan tvifvel mycket klokt. Men den svaga sidan i den roll de spela blir också därigenom så mycket tydligare.

Ty medgifvas måste att författarnas uppgift blott är altför tacksam. De skänka en åsikt — låt vara att de värkligen omfatta den — understödet af sin talang och utföra och utveckla denna åsikt i form af ett konstvärk, d. v. s. på ett sätt, som svårligen är fullt opartiskt, ty det vore för mycket

begärdt af en skald, att han t. ex. skulle utelämna en vacker stämning, eller af en dramatiker, att han uteslöte en effektfull scen, därför att de falla utom ramen för ett politiskt program. Arbetets estetiska förtjänster fånga publiken, som framför alt njuter af själfva konstvärket. Och till att börja med åtminstone begär publiken icke något svar på det utkastade spörsmålet, och författaren blir icke motsagd. Den enskilda läsarens omdöme är lätt förvilladt af en kraftfull och väl skrifven bok, och han gör sig icke reda för sina sympatier; en vacker vers är ofta nog att i ett mottagligt sinne kasta alla teorier öfver ända. Och på scenen förefaller då hvarje yttre inflytande konstgjordt och ologiskt; här tillkommer dessutom jämsides med styckets värde som dramatisk produkt den makt själfva utförandet har på åskådaren. Skådespelarens skicklighet fördubblar de yttre medel författaren har till sitt förfogande. Det fins bland våra sceniska artister några, hvilka besitta förmågan att hos de alldagligaste medborgare framkalla högst oväntade känsloutbrott. Sålunda såg jag vid en föreställning af *Over Evne* några mycket korrekta världsmän och fullkomliga „bourgois“er knyta näfven och hota med sina käppar en tidningsman, som vågade protestera mot hvad Elias säger i stycket. För några månader sedan spelade Sarah Bernhardt en exalterad anarkist i *Les mauvais Bergers* af *Octave Mirbeau*. Hade man då samlat i teatern inrikesministern jämte alla poliskommissarier och gendarmer i hela Frankrike, så är jag säker på, att de ryckts med af Sarahs diktion och spel och under en kvart timme känt sig som anarkister i själ och hjärta. Ty ofta bär ett teaterstycke eller en bok mycket längre än författaren egentligen afsett.

Statsmännen, de praktiska sociologerna, kunna då med skäl kasta skulden på skriftställaren för den brist på ärlighet och uppriktighet hans handlingssätt sålunda skenbart får. Ty de medel, med hvilka en skriftställare vinner den stora mängden — formen och alla de små yttre knepen — måste ju framkalla den praktiska statsmannens förakt, han som dagligen får strida för sina idéer på möten, där han råkar i direkt konflikt med de mest olika åsikter och ofta nog rentaf kämpar mot den brutala styrkan. Men kämpar han på god tro är nog hans roll den vackrare; medan författaren, skymd bakom aktörernas spel, gömd för alla som läsa honom, i själfva värket har ett altför sväfvande ansvar. Han borde gifva sitt värk stödet af personlig handling, han borde författa proklamationer och skrifva polemiker, samtidigt som han är konstnär.

Men det brukas icke i Frankrike. Jag mins hur förvånad jag blef, då Björnstjerne Björnson, med hvilken jag envisades att tala om hans teaterstykken, afbröt mig med orden: „Som ni vet är jag framför alt politiker . . .“ En fransman skulle ha sagt raka motsatsen. Lifvet är hos oss mindre enkelt än där uppe i norden; här är det svårt att sköta tvänne yrken på samma gång, och specialiseringen värkar tryckande. Den utomordentliga utveckling det literära lifvet hos oss nått gör

själfva yrket för skriftställaren svårt och upptar sin idkare helt och hållet. Den politiska och sociala agitationen skulle hindra honom att fullkomna sig i detsamma. Jag var i vintras med om ett kuriöst försök att närma literaturen och den stora massan af folket till hvarandra. Det var ett slags social konstnärsklubb, som installerat sig på St. Geneviève bärget och mycket logiskt kallade sig „La montagne" till minne af revolutionen. Man samlades där, poeter, journalister, arbetare, skådespelare och förstadsvagabonder, i en sal på ett värdshus. För femtio centimer fick man dryckesvaror, ljus och rättighet att skrika hela natten. Dit kommo dessutom damer af alla slag, nyfikna aktriser och anarkistiska apostlar, och som sällskapet var „privat" fick polisen stanna utanför dörren. De tvänne första aftnarna aflöpte alt värdigt och mycket korrekt. Några författare höllo afrundade tal, hvilka af de närvarande åhördes med artig uppmärksamhet, alt medan de njöto af sina dryckesvaror, verser upplästes och en arbetare höll med det största lugn ett föredrag om nöden. Hvar och en talade för sin åsikt, men man diskuterade icke, och det hela artade sig till ett slags diplomatisk reception. Men den tredje kvällen behöfdes det blott att en långhårig anarkist förklarade literaturen onyttig och kallade literatörerna oskadliga rolighetsmakare, för att tumultet skulle bryta lös; någon diskussion kunde naturligtvis ej mer komma i fråga, ty huru diskutera med folk, som förneka betydelsen af hela ens kall. Författarna sökte förgäfves bevisa sin oumbärlighet, medan de öfriga närvarande uppgåfvo olika slags krigstjut, man ropade lefve åt det ena och död åt det andra huller om buller, och med några knuffar och mycket oväsen blef det slut på den broderliga samvaron, där det numera icke var möjligt att mellan de olika elementen få något som hälst meningsutbyte till stånd.

Sålunda är då skriftställaren, på sällsynta undantag när, hänvisad till att vistas endast inom konstens värld, för att där behandla en hop af för honom främmande frågor, dem han alldeles godtyckligt förflyttar utom den brutala värklighetens gränser. Och under sådana förhållanden kan man med skäl fråga sig om icke den påtryckning han med konstens hjälp kan gifva åsikter, hvilka så att säga blott äro en utanför ståendes, ofta värkar för starkt och t. o. m. skadligt. Det är icke utan oro man själf påminner sig de stridiga intryck, läsningen af en bok eller öfvervarandet af en teaterföreställning kunna framkalla; och om vi, hvilka dock hafva de literära sysselsättningarna till yrke, äro böjda för att låta fånga oss af rent estetiska förtjänster och gå ända därhän, att vi för en stund kunna tysta ner vår värkliga öfvertygelse, huru skall då ej den yttre formen hos ett konstvärk värka på den stora publiken, som är mindre van att göra klart för sig sina intryck samt dessutom mera mottaglig för exemplets makt? Här föreligger en värklig fara, en dagligt hotande fara från den nyaste literaturens sida.

Och dock vore det ju orimligt att förbjuda människor, utrustade med skar-

pare och vaknare förstånd än mängden, att yttra sig i hvilka frågor som hälst. Så mycket mer som skriftställaren och skalden, äfven om han måste böja sig för de fordringar själfva konsten uppställer, dock å andra sidan är fri från det slafveri, som håller statsmannen fången, beroende som den senare är af nödvändigheten att understödja styrelsen, att bibehålla sin popularitet, eller af sin fruktan för att handla i strid med folkets önskningar. Författaren kan utan risk våga hvad som hälst och han har blott det emot sig, att han hvarken alltid kan försvara eller i värkligheten omsätta sina åsikter. Den praktiska mannen och drömmaren äro svåra att försona, ty hvardera besitta de just det som motståndaren saknar, och ingen kan förvåna sig öfver att de stå som naturliga fiender mot hvarandra.

* * *

Denna sakernas ställning har redan i Frankrike haft märkbara följder och medfört faktiska resultat. Men vi måste göra en viktig åtskilnad. Sålänge literära stridsmän, som Dumas d. y. och nu på senaste tid Paul Hervieu, hållit sig till en bestämd fråga, har svaret från det motsatta lägret följt lika bestämdt, antingen i den ena eller andra riktningen. Sålunda har efter Dumas' dramer äktenskapsskilnadsfrågan gått igenom, medan frågan om faderskapets efterforskande fallit; och då Paul Hervieu i fjol i sitt stycke *La loi de l'homme* protesterade mot mannens rättigheter gentemot hustrun, bevisade man honom, att han i sitt stycke orätt tolkat några af lagens paragrafer. Och dagligen se vi de realistiska romanförfattarnas påståenden af allmänheten godkännas eller förkastas. Men först i och med de allra yngsta och modärnaste författarna, en *Mirbeau* eller en *Paul Adam,* hvilka utslungat sina anklagelseakter mot hela vår uppfattning af sedelagen eller samhällsinstitutionen såsom sådan, först i och med dem stå vi framför det värkligt intressanta, men äfven det värkligt farliga slaget af polemisk literatur. Ty att bemöta de i dessa arbeten utkastade påståendena är nära nog omöjligt, och dessutom lämna de tillfälle till huru fria och personliga tolkningar som hälst. Genom Paul Hervieus pjes kommer man till den slutsatsen att lagarna för äktenskapet äro orimliga och oförnuftiga; genom Mirbeaus till att ärlighet och redbarhet i det nuvarande samhället icke tjäna till något. Och bägge dessa författares sätt att skrifva är nästan detsamma, bägge ha de talang och, i princip, samma åsikter, och dock ser man till hvilka himmelsvidt olika konsekvenser deras arbeten kunna leda. I det senare fallet är det ju ingalunda meningen att de obestämda angreppen, den dofva våldsamheten skall medföra något positivt resultat. Ett dylikt resultat skulle för resten ingalunda öfverensstämma med författarens afsikt. Men arbeten som detta kunna emellertid framkalla särskilda idé- och känsloströmningar, och genom sin våldsamhet värka uppryckande inom vissa kretsar. De återspegla ju i själfva värket i konstens förstorande spegel tankeriktningar och typer, som ega sin motsvarighet i lifvet

och som de endast generalisera. Det gäller att i dem skilja utgångspunkten, som är riktig, från de till sin yttersta spets drifna slutsatserna. Effekten af dylika arbeten är kanske mindre säker, men kan dock värka fruktbringande.

Och det gäller blott för politikens män att begagna sig af literaturens växande makt genom att i praktiken omsätta de sanningar densamma så ofta bjuder dem, ty literaturen är alltid genomträngd af den ledande tanke, som beherskar en tid och ett folk. Stundom uttryckes denna tanke klarare, stundom mindre klart, men ett lands literatur är alltid långt uppriktigare än det muntliga ordet eller traditionen. I det modärna Frankrike är literaturen social, därför att tankar och känslor där uppröras af sociala frågor. Ännu ha våra författare icke personligen, utan blott genom sina värk tagit del i lösningen af de frågor och den kris de studera, men deras arbete har varit ärligt menadt och förtjänar vår aktning.

“Skalden.”

Jag hviskar fram mitt skaparord,
och himmel liksom jord
bli till.
Jag *vill,*
att solen lyser — och hon gör det.
Jag låter
näktergalen slå sin drill
i kunskapsträdets krona, medan åter
frästarormen, prålig grann,
får ringla sig framför det.
Jag bjuder människan att lefva
och skänker sist åt Adam Eva.

Jag är en gud, om ock i smått.
En gud? Ja, blott
jag kunde säga liksom han:
„Si, alt är godt!“

GUSTAF STRENGELL.

LIFSFRÅGOR.

EN UPPGÖRELE.

AF HUGO SAMZELIUS.

Kammarherre M. och assessor N. hade i turisttiden helt à propos träffats på ett fjällpensionat i Jämtland. De kände hvarandra sedan nära nog tjugo år tillbaka, hade råkat samman på baler i hufvudstaden i den tiden de båda af all makt aspirerade efter befordran och sökte liera sig med inflytelserikt folk. Vidare hade de ju träffats i sällskapslifvet, i klubbar och ordenssamfund, på sammanträden, teatrar och restauranter och voro hvad man kallar goda vänner — men på det hela taget hvarken kände de hvarandra eller voro goda vänner. Bekantskapen hade, såsom ofta är fallet mellan tjänstemän, inskränkt sig till polerad artighet och denna svala förbindlighet, detta verseradt nonchalanta och ytliga vidrörande af alla stridsfrågor, som stämmer båda parterna så ytterst själfbehagligt. Förbindligheten vet en invigd att öfversätta med ett understruket noli-me-tangere, och vänskapen mellan ett par stora egoister blir förstås intet annat än egoistisk. Nu på ett par år hade de ej sett hvarandra. Kammarherren bodde kvar i hufvudstaden, lefde på räntor och uppvaktade vid hofvet, men assessorn hade lämnat hofrätten långt innan han skulle bli pensionsmässig och slagit sig ner på landet — hade blifvit en smula „besynnerlig“, menade hans bekanta och läto se ett halft beklagande, halft urskuldande men städse öfverlägset leende.

Kammarherren hade varit gladt öfverraskad af att möta assessorn: „här stöta vi, två gamla vänner, oväntadt ihop bortom den välsignade kulturens råmär-

ken! Nu skola vi ha trefligt och språka om våra ungdomsminnen", hade han sagt med sin vänligaste och mest förekommande ton. „Gärna det", svarade assessorn; „fastän ämnet är föga uppbyggligt", tillade han. Han hade blifvit en smula skygg för godtköpsvänskap och ville gardera sig i tid.

Det var en härlig, sollyst julidag. Hvita strömoln seglade högt på himmelen och läto snöfjällen framstå i ständigt skiftande dagrar: rödgrå, sidenhvita, blå som emalj. Utsikten var storslagen från det fjäll, där de båda „kulturmännen" vandrade fram på öfversta platån. En räcka snöhöljda tinnar tornade och hvälfde sig öfver skogsåsarnas djupblå linjer, där barrskogen kämpade som utpost för den odlade bygden, som låg trängd och stängd nere i dalarna. Somliga liknade dunkla sagoborgar, andra skimrande jättehufvor. Myrar slingrade sina bruna, fantastiskt vridna armar kring skogsholmar med margran och laftäckt tall — sög dem, ville kväfva dem. En nästan cirkelrund sjö, ett äkta fjällvatten, låg som ett stort, blankt öga nere vid fjällets fot och vaktade vildmarken. Den steniga platån var öfverdragen med en matta af blommor i klara, mättade färger, i violett, blått och gult, i hvitt och rosenrödt. En bäck rann ur en sommardrifva och kastade sig skummande ner genom en brant vårflodsravin. Från sluttningen ljöd getarens lurlåt som harpoklang uppåt de svala vidderna. —

De båda männen satte sig på ett utsprång af fjället och betraktade det vidsträckta, öde panoramat. Länge sutto de där stumma och bara skådade, stirrade och kände med alla sinnen, tils den mäktiga ensamhetsstämningen rann öfver dem. Kammarherren bröt tystnaden liksom ville han värja sig mot den förtrollning, som tagit honom fången. „F—n, här sitter man ju och blir vimmelkantig och trist — inte duger det här, bror", brast han energiskt ut med ansträngd och upprörd röst. Men då svarade assessorn med lif och eld i ögonen:

„Jo du, det är just *det här* som duger — men du är visst rädd att vara ensam med dig själf och låta det dolda i dig röra på sig! Det är nyttigt att släppa ankarbojen ibland för att drifva till hafs och sedan samla sina tankar på kalskäret, att känna sig riktigt, riktigt ensam, förstår du, att känna sig klämd ordentligt och nödgad att räta på sitt egentliga jag! På den stämningen bjuda fjällen, och därför älskar jag dem. Här är alt uråldrigt, gränslöst, äkta, här är annat än sorl och skrik och äflan om ära och gull i Stockholm, här är det naturen själf, det sublima i naturen, som får tala till det bästa vi ha, det högsta i oss. Försjunk du trygt i hvad du känner här, unna dig en hälgdagsminut och gå in i dig själf — jag hörde, jag kände ju nyss att du har genljud för de trolska tonerna."

„Nej, det här envisa stirrandet och spända kännandet är på min ära *osundt*", inföll kammarherren. „För dig, som alltid varit en hel del egendomlig och nu torde hafva alldeles uppgått i naturen, är det väl uteslutande njutning, kan jag förstå, men på mig värkar det som Samum, förtorkande och rentut äcklande — jag vill ha lif och människor."

„Och dock vill du ha lugn, jag vet det. Jag älskar lifvet och striden kanske

mer än du — men jag har sökt att gå utanför småsakerna och tränga in till kärnan i det hela. Vet du hvad jag känner här på fjället? — ja, nå jag kan ju säga det, eftersom vi sitta tillsammans här och du redan håller mig för att vara egendomlig, d. v. s. gör mig äran af att medgifva, att jag söker vara mig själf, vara mitt egna jag. Jo, jag känner mig försatt tillbaka till tidernas morgon, här liksom på kalskäret, där illusionen kanske är ännu mera slående. Yankee-civilisationen är ofödd och finnes endast till såsom en gemen möjlighet, hvilken vissa individers lägre lif har sig förbehållet att utforma — högre eller lägre begär skapa också högre eller lägre motbilder, alla beklädda med den makt man själf gifvit dem. Nå, här sitter jag, en människa, i ensamheten med vildmark rundt om mig. De andra af stammen bo vid nästa fjäll — du ser röken] stiga som en hvit strimma i den blå skogsklumpen där nere. Gåtan ligger i luften här, rufvar mellan fjällen, så att jag ej kan undgå den: hvad har jag att göra här, eller hvem är jag och hvarför lefver jag? — gamla, evigt unga frågor, som innebära lika litet bagateller som lönlös spekulation, utan först och sist frågor som jag för min del *måste* söka att finna ett, nb. för mig, giltigt svar på, helt enkelt lifsfrågor. Jo, då tänker jag mig som en droppe af hafvet, en atom af lifskärnan, en del af det hela, och att det är denna del af det hela och dennas förhållande till det hela, som jag bör söka komma under fund med — jag tänker så, därför att jag känner så. Det hela, det absoluta i dess fullhet och obegränsade vidd kan jag ju ej göra mig någon föreställning om och däraf lider jag ej alls — man får ju gå från de mindre mysterierna till de större. Man ser huru detta absoluta DET uttrycker sig i fallande serier, regerade af genomgående system. Hela naturen hänger lagbundet och „valknutet“ samman i en broderskapskedja genom denna sin innersta beskaffenhet, och det är på graden af medvetenhet man kan skönja huru långt det eller det naturföremålet hunnit i sin ständigt fortsatta utveckling i riktning mot högra motbilder i öfversinnliga världar. Stäng inte in dig, utan se i stort, se till sammanhanget! Jag har gåtan i mitt eget inre, och jag ser den dag från dag i alt klarare belysning, i mån som jag låter den inre rösten göra sig hörd — denna min inre, högre natur är det som uppåt och nedåt knyter mig samman med den stora kedjan, och nu inser jag att själen, den odödliga och genomgående principen, är mitt egentliga jag, men däremot ej alls den kropp, jag råkar ha under ett kort jordelif. Träng de det kroppsliga lifvet åtföljande begären möjligast långt tillbaka under osjälfviskt andligt lif och ett starkt, samladt tänkande — och den ena klarheten följer på den andra. Låt oss medvetet vara hvad vi i själfva värket äro, nämligen medier åt vår högre natur och väldigheter i det öfversinnliga! När alt kommer omkring är *tänkandet* — och dess högre form *meditationen* — den enda intellektuella värksamhet, som kommer det ideella närmast och egentligen är värd någonting, liksom att lefva osjälfviskt och fylla sin post med dess värkliga, högre förpliktelser — med iakttagande af „trohet i det lilla“ — är den enda praktiska sysselsättning, genom

hvars utöfvande jag slår in på den stig, som leder ut till den andliga kungsvägen med självkännedom och gudomligt självmedvetande som yttersta mål. Där upphör „förvandlingens lag“ att göra sig gällande, där klingar vår grundton med i och löses af det trefaldiga ackordet. Det är den höga, inträngande själs- och naturmystiken, eller rättare dessa båda i innerlig förening, som synas mig gå på rätt spår. Broder, den visar mig sammanhanget, ger mig kännedom om vissa sidor af världssjälen, d. v. s. världarnas själ, i kraft af hvilken jag är människa!“

„*Mystiken* — ja, där ha vi det förbannade ordet, som käringarna sladdra om i Stockholm“, föll kammarherren in med vresig ton. „Här går dels den blodfattiga, märgtomma pietismen och dels denna fördömda mystik som en andlig farsot genom tiden och bjuder i sin orimliga naivitet till att sätta falska värden på allting, på oss själfva, kulturen, utvecklingen, lifvet. Har du inte märkt huru till och med de mest liberala avisor draga på axel och smilband åt denna löjliga rörelse, som smittat ner literatur och konst?“

Men nu blir assessorn varm:

„Du talar så självsäkert och självtillräckligt, Bror, men samtidigt åberopar du som bevis hvad andra sagt“, yttrar han. „Du sablar ner mystiken, men har du väl tänkt på, huru litet det egentligen är som du begriper, begriper till dess väsen? Vi äro vana att fingra på alltings yta, att se allting „overfladiskt“ och sedan stillsamt låta oss nöjas. Men fins det någon kunskap, som egentligen är värd någonting, den där ej grundar sig på möjligast fullständig kännedom om sakens i fråga natur? Och sådan kunskap — den enda som tillfredsställer — får man endast genom *arbete,* om man ej låtit sig födas som en Lyckans gullgosse. Det är lika galet att låta sig matas som en maskin som att slöa och ge alt tänkande på båten, därför att man på grund af vissa klara fakta händelsevis aldrig kan få se *alla* bestämningar hos ett begrepp eller få nöjet att med sitt höga pekfinger känna på öfversinnliga ting. Man får vara så god att lita till och utveckla andra organ, andra förmögenheter, när det gäller sådana saker. Sanningen ligger ej för fäfot i de yttersta fibrerna, utan du får alt söka dig in till kärnan, får bända upp musslans skal för att finna pärlan, antingen hon sedan visar sig som blott ett anlag eller ligger där grann och helgjuten, sedan du brutit tusende musslor. Man får hamra i schakten för att gripa de vises sten, måste gå på djupet med allting, ned och in till det väsentliga, ty det är för den innerligaste och djupaste uppfattningen som sanningen ter sig i ständigt klarare glimtar. Du talade om att fruntimmerna i Stockholm vaknat och fått religiösa behof, att de bjuda till att få en nöjaktig syn på lifvet — vet du, jag tycker det vara ordentligt orätt att fördöma detta eller skämta därmed, i all synnerhet om deras herrar män dykt ner i materialism och nöja sig med ära och pengar som yttersta mål för lifvet. Bra egoistiskt det där! Andlig farsot, sade du. Har du tänkt på hvad begreppet betyder och huru en sådan där farsot egentligen uppkommer? Hvad tror du står bakom en sådan där mäktig rörelse? Jo, enligt min uppfattning, att väldigheter, här på jorden eller annanstädes, sätta

sig i värksamhet för en bestämd uppgift, mot ett bestämdt mål. Vi få på dolda vägar allmängiltiga sanningar att utarbeta, att gjuta i individuell form och att omsätta i lif. Tankarnas makt är nog större än vi i allmänhet ana — intet försvinner spårlöst, och tankar ega skaparekraft. Här gå strömningar af mäktiga tankar fram ibland oss, och den som är varmblodig och åtrår hvad som ligger utanför begränsningen fångar dem i en eller annan form. Sedda inom det individuellas ofta altför trånga synkrets rinna de i skilda flodbäddar och synas ytligt betraktade hafva föga egentligt syskontycke med hvarann, men en öfverskådande och inträngande blick kan dock leda dem tillbaka till en gemensam källsjö med evighetsvatten. Den som hunnit dit eger de rätta värdena, de äkta siffertalen, primtalen till alt — och värdena från allfarvägens käbbel och vrångsinthet röra honom ej stort. Han vet hvar han står och vet att sörja för sitt genom att sörja för andras. Och har man en gång — var det också för mindre än en sekund — skådat Sanningens mantellfåll, kan man ej för hela sin hjärtefrids skull vända tillbaka utan att sjunka i dy och död. Att tidningarna i öfverlägsen ton tala om de där sakerna beror antingen på motvilja för hvad som går på andra sidan om det alldagliga och inkörda, eller på att de för risken att mista sin lättfångna ledareställning ej gittat göra sig förtrogna med hvad det gäller — man spelar gärna öfverlägsen, när man ej känner till eller förstår en sak! Hvem är det för öfrigt som skrifver referatet från ett föredrag eller recenserar en bok? — ack, min vän, altför ofta en ganska självtillräcklig och trångsynt man, till hand och fot och hjärta fastklofvad vid materialistiska åskådningar, en man som från första stund förhåller sig skeptisk, och inte bara skeptisk utan också ironisk, mot alt som stöter på hemligheter och mera djupgående själsarbete. Så sållar han frankt medlidandets skramlande glosor i sina spalter — han har gjort hvad han „skulle", han vill ej besvära sig eller söka förstå. Men visheten bjuder att söka finna samförstånd, finna anknytningspunkter äfven med dem som tänka olika — där tänkande och ärligt viljande värkligen föreligga. Skulle här ifrågavarande och i alla händelser märkliga rörelse hafva mäktat „smitta ner" literatur och konst, hvilket i stort sedt kanske är förhållandet, bevisar ju detta endast, att här faktiskt gifves en väldig kraft, som uppenbarligen tjänar det goda, ädla och sköna — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — —

„Snick snack, grillfängerier, lyktgubbar!" högg kammarherren i efter en stunds tystnad. Men hans röst lät ej så alldeles naturlig, ehuru det gälde att som vanligt söka cachera sig. „Det är en modern korsningsprodukt mellan utopi och hedendom det där!" tillade han.

„Det är *religion*" — sade assessorn lugnt och strök sin mustasch, medan han djupt och länge såg kamraten in i ögonen.

Några minuter efteråt gingo de båda fjällpatienterna sida vid sida ned till pensionatet, medan vildbäcken sjöng sin sorlande sång och vallaregossens lurlåt strömmade trolsk som harpoklang öfver vidderna. De hade haft en uppgörelse sinsemellan.

OM KONSTNÄRLIGA AFFISCHER.

NÅGRA ORD SOM TEXT TILL BILDERNA.

✽ ✽ ✽ AF AXEL CEDERCREUTZ. ✽ ✽ ✽

sekelslutet har öfveralt förmärkts en sträfvan, som går ut på att försköna den omgifning, i hvilken stadsborna alla dagar arbeta och röra sig. Den, som vistas på landet, kan ju alltid glädja sig åt naturens skönhet, men stadens invånare ser från sitt fönster ofta endast en grå vägg, och på gatan mötes hans blick af enformiga husrader och af sträfsamma, mörktklädda människor. Konsten är som en god kvinna; den har tyckt synd om stadens barn och försöker i vår tid att göra lifvet också omkring dem ljust,[1] färgrikt och vackert. Åt de förmögna bjuder den konstnärliga husgeråd och prydnader att smycka hemmen med. Men åt alla, åt det demokratiska samhällets älsklingsbarn, proletären, lika väl som åt rentiern, hvilken åker omkring på gummihjul, åt vetenskapsmannen, som ej unnar sig annan rekreation än de dagliga vandringarna mellan sin bostad och biblioteket eller laboratoriet, lika väl som åt den patrullerande poliskonstapeln, åt alla vill den modärna konsten ge något. Den yrkar på stadsplanernas och arkitekturens konstnärliga behandling, och medan husen rifvas eller byggas, och fula plank inkräkta på gatan, vill den dekorera dessa enformiga, ojämna, gråbruna brädväggar med taflor af framstående artister och därigenom göra planken, som annars förtreta vandraren, till konstexpositioner, framför hvilka hvar och en gärna stannar en stund och för ett ögonblick

glömmer den nervösa oron i ett modärnt samhälle. Någon måste naturligtvis betala konstvärken, och industrin erbjuder sig själfmant därtill. Då uppstå de artistiska affischerna, som i våra dagar tagit en så anmärkningsvärdt stor fart utomlands.

Annonser medels mer eller mindre artistiskt utförda bilder äro dock intet nytt för vår tid. Genom sådana tillkännagåfvos kämpaspel i det gamla Rom, och vid gräfningar i Pompeij har man på sockeln till en rad ryttarestatyer funnit en bild föreställande fyra personer, som ifrigt läsa en lång inskrift. Forskare antaga detta vara en affisch för en ekvestrisk förlustelse.

Under den på konstnärliga sträfvanden tämligen fattiga medeltiden voro illustrerade affischer sällsynta. Likväl omnämnas några, hvilka förkunnade teater- och lindansareföreställningar samt andra, som uppmanade unga män att låta värfva sig till krigstjänst. Från slutet af medeltiden finnes bevarad en affisch framställande tre dragoner, en till häst och två till fots. Den är mycket naivt utförd, men bidrog kanske likafullt, tack vare krigarenas käcka uppsyn, till att entusiasmera äfventyrslystna ungdomar för den i Flandern uppstälda legionen.

FRANSK AFFISCH AF CAZALS.

Diktarena Verlaine och Moréas besökande „Le salon des cent".

De första färglagda affischerna framträdde ej i Europa utan i Japan, detta underbara, på konstnärliga sträfvanden så rika land, hvarifrån vår tids målare och tecknare ofta ännu söka sina förebilder. Fransmannen Maindron, som utgifvit ett digert arbete om konstnärliga affischer, berättar, att, då år 1729 en lefvande elefant från Kochinkina första gången skulle förevisas i Jeddo, man öfveralt på väggar och plank såg bilder föreställande det obekanta jättedjuret. Denna affisch, skuren i trä, var tryckt i svart och för hand målad i gult och rödt. Från Japan gick den nya reklam-metoden öfver till Förenta staterna, därifrån den i vårt sekel kom till Europa och tidigast rotfäst sig i Frankrike.

Redan i början af adertonhundratalet sågos konstnärliga affischer i Paris. De första utgjordes af nyutkomna böckers

med en vignett försedda titelblad, som klistrades upp på bokhandelsfönstren. På detta sätt annonserades t. ex. Faust och Manon Lescant, illustrerade af *Johannot.* Under nationalkonventets tid såg den första kolorerade europeiska affisch dagen och prisade en ny ölsort. Efter 1830, då litografin började finna praktisk tillämpning, blefvo affischerna redan allmännare, och flere berömda målare och tecknare begynte sysselsätta sig med den nya konstgrenen. *Bertall* utförde affischer för några af Dumas' arbeten, för Paul et Virginie o. s. v. och den utmärkta tecknaren *Gavarni* ökade sitt rykte genom de affischer han ritade för en del af Balzac's böcker.

Från tiden mellan 1840 och 1860, kromolitografins barndom, kunde visserligen några artister på affischens område omnämnas, men det var först 1860,

FRANSK AFFISCH AF GRASSET.

som *Jules Chéret* (född i Paris 1836) med sin specifikt galliska talang, och tack vare de nyare maskinerna och de större litografiska stenarna, som han visste begagna sig af, skapade den modärna affischen. Det, som kännetecknar Chérets bilder, är de granna och väl valda färgerna samt den ledliga, pikanta ställningen hos kvinnofiguren. Nästan alltid återfinner man på Chérets affischer ett täckt pariserbarn. Åskådaren ser brokiga kjolar, en fin fot, en näpen hand, en pudrad eller behandskad arm och ett skälmskt, blondt, burrigt hufvud, men det dröjer en stund innan han har hela figuren hopkonstruerad. Ändtligen har han den. Han har lyckats samla de spridda linjerna, och nu ser han en pigg, liten parisiska springa fram emot sig från den granna fonden. Åskådaren söker efter mera, läser alt, som står

på affischen, och målet med annonsen är nådt. Chéret har redan bildat skola, och bland artister, som följa i hans spår, kunna nämnas *Guillaume* och *Pal*.

Representanter för ett annat målningssätt äro *Steinlen* och *Forain*. Deras affischer ha kraftiga, omisskänliga konturer, några få, ofta diskreta färger och en kolossal säkerhet i teckningen.

Schweizaren *Grasset* tillkommer äran af att i Paris ha infört den dekorativa, stiliserade, typografiska affischen, baserad på ett noggrant studium af naturen. Närmast likt honom målar tschecken *Mucha*, hvars affischer nu till dags äro mest en vogue i Paris. Mucha är endast 38 år gammal. Han studerade tidigast konst i München och i Wien, men så återvände han till Prag, och det var där Sarah Bernhardt på en dramatisk tourné „upptäckte" den unga artisten och tog honom med sig till Seine-staden. För 4 år sedan debyterade han i Paris med en affisch, föreställande den stora tragediennan som Gismonda och senare har han i flere vackra arbeten förhärligat henne i olika roller. Muchas förnämsta förtjänster äro: den virtuosmässiga elegans, med hvilken han målar dräkten och håret, det lyckliga sätt, på hvilket han till dekorationer använder blomstermotiv, samt den smak, med hvilken han väljer bland de merändels ljusa färgerna på sin palett. I Grassets och Muchas genre målar också *Berthon*.

Ytterligare en grupp af parisiska affischmålare finnes. Den utgöres af dem, hvilka måla egendomligt, bizart och därigenom draga publikens blickar till sina värk. *Jossot* med sina mästerliga,

FRANSK AFFISCH AF MUCHA.

FRANSK AFFISCH AF MUCHA.

terad som i moderstaden, och på flere utländska affischer skönjes ett afgjordt inflytande från de parisiska mästarena; isynnerhet gäller detta om de belgiska. De engelska affischerna känner man mestadels lätt igen: typografiskt utförda, strängt stiliserade, stundom något stela, ibland rika på detaljer. De bästa äro signerade af *Bell, Beardsley, Crane, Mackinstosh* och *Rhead,* hvilken sistnämda dock under de senaste åren haft sina bopålar i Förenta staterna, där affischerna för det mesta målas i engelsk stil. Vid sidan af det engelska inflytandet spåras hos en del amerikanare ett ganska starkt sådant från Japan — t. ex. hos *Bradley, Hazenplug* och *Bird.* Andra åter ha med stor observationsskärpa lyckats uppfånga

BELGISK AFFISCH AF BERCHMANS.

af stora plumpar sammansatta komiska affischer och *de Toulouse-Lautrec* med sina originelt utförda kompositioner kunna omnämnas som exponenter för dessa.

Villette, Mouclier, Cazals och ännu en del andra affischkonstnärer ha äfven de sitt speciella sätt att måla, men utrymmet förbjuder att här närmare redogöra för allas arbeten.

Från Frankrike spridde sig den modärna affischkonsten rätt snart till England, Belgien och Amerika samt något senare till Holland och Tyskland. Till Österrike och till Ryssland torde den ännu ej ha hunnit, och de italienska affischerna ha tils vidare ett mycket ringa värde. Ingenstädes har konsten likväl blifvit så allmän och så gou-

Under de allra senaste åren har den modärna strömningen äfven nått de skandinaviska länderna, och i anslutning till en uppsats af Carl G. Laurin reproducerade „Ord och bild" i sitt decemberhäfte för 1895 tvänne i Sverige utförda konstnärliga affischer. Äfven vi i Finland ha åtminstone en sådan, målad af Väinö Blomstedt och utgörande en annons för Hagelstams konsthandel. Början är gjord, måtte fortsättning följa.

En god affisch bör tydligt inpränta i publikens medvetande det, som annonseras om, och måste kunna ses på

AMERIKANSK AFFISCH AF BRADLEY.

detta något, som är typiskt för jankeen samt återgifva det på ett till hälften ironiskt sätt. *Penfields* och *Carquevilles* affischer skola helt säkert bli viktiga dokument för den, som i framtiden vill studera Förenta staternas kulturela ståndpunkt i slutet af nittonde seklet. — De tyska affischerna äro något midt emellan de engelska och de franska, ej så strängt stiliserade som de förra, men utan de senares lätta behag. Det förefaller ofta som skulle de ha konciperats mer genom ett ansträngdt tankearbete än genom direkt intuition. *Sattler, Unger* och *Stuck* hafva gjort den största insatsen i arbetet för att införa dekorativ konst i Tyskland.

AMERIKANSK AFFISCH AF HAZENPLUG.

TYSK AFFISCH AF SATTLER.

ett afstånd af ungefär en vanlig gatas

bredd. Teckningen och färgerna skola vara sådana, att de draga ögat till sig. Affischen bör hafva en altigenom konstnärlig prägel och får ej vara utförd i altför många färger, då den blefve dyr att trycka.

SVENSKA INHEMSKA TEATERN.

✽ ✽ ✽ AF ELIEL VEST. ✽ ✽ ✽

venska inhemska teatern, i sin art ensamstående i vårt land, har med den nu tilländalupna säsongen afslutat sitt fjärde arbetsår. Truppens ledning öfvergår från och med nästinstundande höst i andra händer; dess betydelse för landsorten får trots alla brister icke underskattas, och med hänsyn till alt detta torde en återblick på dess värksamhet ej sakna intresse.

Svenska inhemska teatern grundlades hösten 1894 af skådespelaren Anton Franck, som, själf bepröfvad scenisk konstnär och lifligt öfvertygad om det inhemska materialets användbarhet, startade företaget utan någotsomhälst främmande understöd. Den första representationen gafs på landsbygden, i Ingå, där Minna Canths „Inbrottsstölden" spelades — ute i det fria. Följde så besök i Hangö och Ekenäs, och under de fyra spelår, som förgått sedan dess, har truppen uppträdt i så godt som alla Finlands städer, pröfvande såväl arten af publikens kritiska ansatser som provinsteatrarnas alla möjligheter och omöjligheter. Julen 1897 presenterade sig sällskapet i hufvudstaden med „Daniel Hjort" och „Efter femtio år" å Nya teatern samt Benedix' „Släktingar" å Alexandersscenen.

Antalet af de dramatiska dikter truppen tils dato sökt tolka är stort: inalles 17 inhemska och 51 utländska, däraf 12 skandinaviska. Bland de förra märkas utom de ofvannämda t. ex. „Kan ej", „Regina von Emmeritz", „Ur lifvets strid", G. v. Numers' „Utan präst" och

Minna Canths „Anna Lisa". Förteckningen på de senare upptager bl. a. sådana författarenamn som Shakspere, Ibsen, Björnson, Brandes, Ch. Edgren, Sudermann, Hauptman, Max Halbe, Faber, de båda Dumas och V. Sardou. Att valet ej alltid utfallit rätt lyckligt i betraktande af till buds stående resurser och resultatet i och för sig, kan egentligen ej förvåna — vid hvilken teater kunna missgrepp i hvarje fall undvikas? Vi återkomma till frågan här nedan.

Företagets såväl ekonomiska som instruktiva ledning har oafbrutet innehafts af herr Franck, spelåret 1896—97 biträdd af herr Oskar Malmgren såsom regissör. Fast engagerade vid scenen hafva under de fyra åren varit 17 skådespelerskor och 27 skådespelare. Blott ett fåtal af den första uppsättningens sujetter står numera kvar vid truppen. De öfriga hafva dels vunnit anställning vid andra teatrar, t. ex. vid Svenska teatern i Helsingfors och det nyligen upplösta Ahlbomska sällskapet, dels öfvergifvit Thalias tjänst för att söka lyckan på annat håll.

Gästroller hafva gifvits af fru Ida Brander, fru Gabrielle Tavaststjerna och herr Emil v. d. Osten. Fru Branders Katri i „Daniel Hjort", titelrollerna i Elin Améens „En moder" och Echegarays „Mariana" samt Sanda i „Bröllopet på Valéni" belönade till fullo publikens alla förväntningar — likaså fru Tavaststjernas Hannele i „En räddande ängel" och Pirkka i „Anna Lisa". Fullt lika lycklig var icke herr v. d. Osten, hvars patetiska memorering, fenomenala apparition och grandiosa mimik väl „fylde" salongerna flere kvällar å rad, men i förening med en nog utsliten repertoar dock i längden värkade tröttande. Rättvisligen bör emellertid erkännas, att hr v. d. Osten hade några värkliga bravurstycken, i hvilka de bättre skiftningarna hos hans talang kommo till renare uttryck, särskildt hufvudrollerna i Justinus' „Familjens olycksfågel" och Dumas d. ä:s „Edmond Kean" samt grefve Trast i Sudermanns „Äran".

Det har ju blifvit så godt som ett axiom, att „gästen" i både stort och smått plägar öfverglänsa sin omgifning, och hvad Svenska inhemska teatern kunnat göra för att skingra en dylik uppfattning har i regeln ej varit mycket. Ty det måste af hvarje opartisk granskare fastslås såsom ett ovedersägligt faktum att denna teaters prestationer varit af tämligen anspråkslöst slag, om än flere eklatanta undantag icke saknats. Det innebär dock icke något klander i och för sig. Man bör nämligen framför alt ihågkomma, att truppen bildats med ett icke alldeles vanligt mål i sikte. Afsedd att blifva en härd för den inhemska skådespelaretalangen har den velat så vidt möjligt tillvaratage hvad dugligt den svenskatalande stammen i vårt land i detta afseende haft att erbjuda. Den har sålunda varit och är åtminstone till någon del en *elevteater*. Och eleven, huru begåfvad han än är, är icke fullfjädrad efter ett eller par års studier på *samma* botten, där han tagit de första famlande stegen.

Att icke alla, som velat spela teater och fått det, visat sig ega den oförfalskade gudagnistan, är en gammal sanning. Och i detta fall finnas icke så få bekräftelser på densamma. Krafter, hvilka aldrig kunnat eller kunna

blifva någotsånär aktivt värkande i Thalias tempel, har Svenska inhemska teatern mottagit rätt många. „Felet“ må nu ligga hvar som hälst — det är i alla händelser ett fel, som är rent mänskligt och förklarligt. Tyvärr kunna dock alla förklaringar icke paralysera det faktum, att ett olyckligt val eller en ledsam missräkning städse måste återvärka på truppens arbete och det intryck den framkallar. Detta valspörsmål är ju för hvarje elevteater så att säga en fråga om vara och icke vara.

Orätt vore det emellertid att påstå, att Svenska inhemska teatern helt och hållet misslyckats i denna del af sin kulturella uppgift. Den, som fördomsfritt observerat den utveckling dess många nybörjare genomgått, skall gärna medgifva att målet långt ifrån alltid förfelats. Med „målet“ åsyftas här naturligtvis någonting mer än blott alldaglig scenvana och passabel förmåga att uttrycka sig. Den unga truppen har i sina led haft nykomlingar, både splitternya och obetydligt förberedda, manliga och kvinliga, hvilka ej blott arbetat, utan äfven framgångsrikt gifvit både form och innehåll åt sitt arbete — dels emedan fliten ej blifvit endast en vanlig hvardagsdygd, dels också emedan erforderlig handledning icke saknats. Det tillhör framtiden att uppgöra listan på dessa utvalda. Nu skulle den för några af dem komma måhända alldeles för tidigt. Men det är ju vackert så, att man alls i detta fall kan tala om en framtid.

Betraktad partielt såsom en elevteater är Svenska inhemska teatern sålunda förtjänt af både mycket öfverseende och äfven en viss portion erkännande. Att de äldre krafternas prestationer i icke ringa grad måste blifva beroende af hvad de yngre och yngsta förmå åstadkomma ligger i öppen dag. Och då man vid engagement af mera bepröfvade förmågor tyvärr altför ofta varit tvungen att nog mycket taga den ekonomiska sidan af saken med i räkningen, ha engagementen långt ifrån alltid utfallit till sällskapets allmänna favör. De enskilda mera rutinerade talangerna ha varit få, och solidaritetskänslan inom truppen har naturligtvis ej kunnat vinna därpå, att omsättningen på grund af omständigheterna varit rätt liflig. Särskildt våren 1897, då teaterns ekonomiska ställning ej tillät definitiva engagement tidigt nog, öfvergafs den af några bland sina bättre förmågor, hvilka blefvo fästa på annat håll.

En framskjuten plats bland sällskapets sujetter har städse intagits af direktör Franck själf. Under sin tidigare skådespelarevärksamhet delvis väl vitsordad af flere bland hufvudstadens teaterkännare, har han nu under de fyra åren i landsorten icke jäfvat äldre omdömen. Då herr Franck af förhållandena varit tvungen att öfvertaga en mängd olikartade roller, ha gammal rutin och korrekthet väl stundom fått ersätta hvad som brustit i djupare uppfattning och självständigt arbete. Men herr Franck har såsom medlem af sin trupp äfven mången gång funnit uppgifter, hvilka lyckligt motsvarat arten af hans begåfning och studier. Till dessa räkna vi främst hufvudrollen i „Daniel Hjort“, Osvald i „Gengångare“, v. Feldt i Mosers „En rikskurtisör“ och isynnerhet baronen i „Efter femtio år“.

Det ligger i sakens natur, att herr Francks ledarekall ej obetydligt bundits just därigenom, att han varit medspelande och instruktör på samma gång. Att bryta någon lans för herr Francks instruktörtalanger är ej afsikten med denna korta återblick. Men i betraktande af ofvanantydda omständighet jämte bristen på regissörsbiträde får man ej helt underskatta det resultat, till hvilket han i hufvudsak kommit med de många nybörjarne. Där försiggår ju mycket bakom kulisserna, som helt visst gör en direktörspost mindre angenäm än man ofta föreställer sig — och som en icke initierad ej bör försöka bedöma. Säkert är, att truppen haft förtjänster, hvilka väsentligen måste skrifvas på herr Francks räkning. Hit höra särskildt det stundom rätt erkännansvärda samspelet och en i många fall ganska konsekvent genomförd pietet för de små sidodetaljerna, hvilket alt på större scener med rikare hjälpmedel hade gjort sig bättre gällande. Det är ju utom hufvudstaden endast Björneborg, Viborg och Åbo, som hafva egna teaterhus med tidsenlig apparelj. De öfriga landsortsscenerna äro alla mer eller mindre primitiva, publiken måste — t. ex. i Vasa! — sitta och våndas på hårda, obekväma träbänkar, och den illusion ett litet krypin med hvarjehanda barnkammarinventarier i allmänhet förmår framkalla låter sig tänkas, men ej beskrifvas. Herr Franck har emellertid i fråga om iscensättning, kostymering och därtill hörande ej sällan visat sig besitta en fyndighet, som till fullo måste senteras. Ett uttryck för publikens erkänsla blefvo äfven de ovationer af flere slag, hvilka från olika delar af landet kommo herr Franck till del, då hans tjuguårsjubileum firades å Vasa „teater“ den 25 mars innevarande år.

Att den unga truppen lyckats komma fullt till rätta med sådana uppgifter som t. ex. Kiljanders „Kantor Kekkonen“, Topelii „Veteranens jul“, Paultons „Niobe“ eller F. Hedbergs och v. Mosers komedier, är med hänsyn till dess resurser någonting alldeles naturligt. Såsom mera direkt berömvärdt måste det betecknas, att Svenska inhemska teatern med en viss framgång kunnat gifva så pass fordrande stycken som Echegarays „Galeotto“, Dumas' „Cameliadamen“, Halbes „Ungdom“, Fabers „Evig kärlek“ eller Topelii „Efter femtio år“, Canths „Anna Lisa“ och ett par dramer af Sudermann. Äfven „Daniel Hjort“ har truppen i hufvudsak mäktat med, Hauptmans „Hannele“ utföll icke så illa med fru Tavaststjerna i titelrollen och Ibsens „Gengångare“ med herr Franck såsom Osvald presenterade sig icke ofördelaktigt. Däremot torde det hafva varit ett anmärkningsvärdt missgrepp, att en sådan författare som Shakspere upptagits till tolkning. „Othello“ gick väl någorlunda an med herr v. d. Ostens högafrikanska mohr såsom hufvudpjes, och „Romeo och Julia“ kunde tolereras, då Romeos, Julias och ammans partier återgåfvos rätt förtjänstfullt. Men vid uppförandet af en på *flere* händer så svårspelt tragedi som „Kung Lear“ visade det sig, att man synbarligen stält målet alldeles för högt. Så när som på hufvudpersonen och möjligen ett par af de kvinliga sujetterna lämnade samtliga uppträdande så mycket öfrigt att önska, att alla teaterns

vänner — och främst naturligtvis de — hälst hade sett försöket ogjordt. De Shakspereska karaktärerna med sina komplicerade känsloutbrott likasom äfven själfva formen ensam för sig är ju af den art, att — oafsedt alt annat — mångåriga studier härvidlag erfordras för ett någorlunda konstnärligt återgifvande. Nu blef det hela blott en hop välmenta ansatser, hvilka väl vittnade om ett och annat godt gry, men alls icke om den sympati mellan författare och skådespelare, som ger en tolkning dess rätta halt och innebörd.

Från vissa synpunkter betraktadt kunde ett dylikt experiment möjligen försvaras. Erhållandet af statsunderstöd för teatern är ju i viss mån beroende af, att rent klassiska dramer uppföras; sujetterna måste dessutom få öfva sig äfven i „större“ uppgifter än de alldagliga, och landsortspubliken, för hvars pluralitet Shakspere är ett mycket obekant faktum, bör icke lämnas kvar i sin okunnighet. Det kan emellertid ifrågasättas, huruvida ej andra klassiska dramer än de Shakspereska kunde väljas för statsunderstödets skull. Detta så mycket mer som valet i hvarje fall måste rätta sig efter truppens kapacitet och hvarken sujetternas eller publikens bästa tillgodoses genom ett tolkningsförsök, hvilket kännetecknas af nederlag snart sagdt utefter hela linjen.

Några i alla afseenden olyckliga val kunna emellertid icke blifva bestämmande för det totalintryck truppens prestationer framkallat. Såsom ofvan antyddes har Svenska inhemska teatern flere gånger funnit för sina förhållanden rätt tacksamma uppgifter. Och att den tagit lärdom af sina nederlag, stora och små, samt stundom lyckats göra äfven allvarsamt kräfvande partier rätt njutbara också för den mera kritiska delen af publiken, må betraktas såsom ett memento för framtiden. Den har således icke helt förfelat sitt ändamål att å ena sidan vara delvis en elevteater och å den andra väcka och odla det dramatiska intresset hos den svenskatalande landsorten.

De ekonomiska svårigheter, med hvilka Svenska inhemska teatern haft att kämpa, få icke alldeles förbises på tal om dess segrar och nederlag. Främst dessa svårigheter hafva äfven blifvit orsaken till, att herr Franck nu lämnar det af honom själf organiserade företag, hvilket han i fyra års tid med rent personliga uppoffringar hållit vid full vigör. Då den år 1897 konstituerade understödsföreningen, hvars tillgångar äro begränsade, ej kunde utlofva den garantisumma för nästa spelår, hvilken herr Franck ansett nödvändig för truppens ostörda värksamhet, förklarade herr Franck sig ej vidare kunna kvarstå i sin ledarebefattning, än mindre fortsättningsvis innehafva teatern såsom egen affär. Såväl den ekonomiska som den instruktiva ledningen öfvergår därför nu i andra händer. Kan man med afseende å herr Franck tillämpa det gamla talesättet: „mohren har gjort sin plikt — mohren kan gå“ — så må å andra sidan alla vänner af inhemsk dramatisk konst tillönska de nya ledarne all den framgång, hvilken betingas af såväl erkänd energi och erfarenhet som äfven af de förutsättningar Svenska inhemska teatern under sin fyraåriga tillvaro lyckats samla.

UTDRAG UR DAGBOKEN.

AF KARL A. TAVASTSTJERNA.

Till min hustru.

Den 24 april 1890.

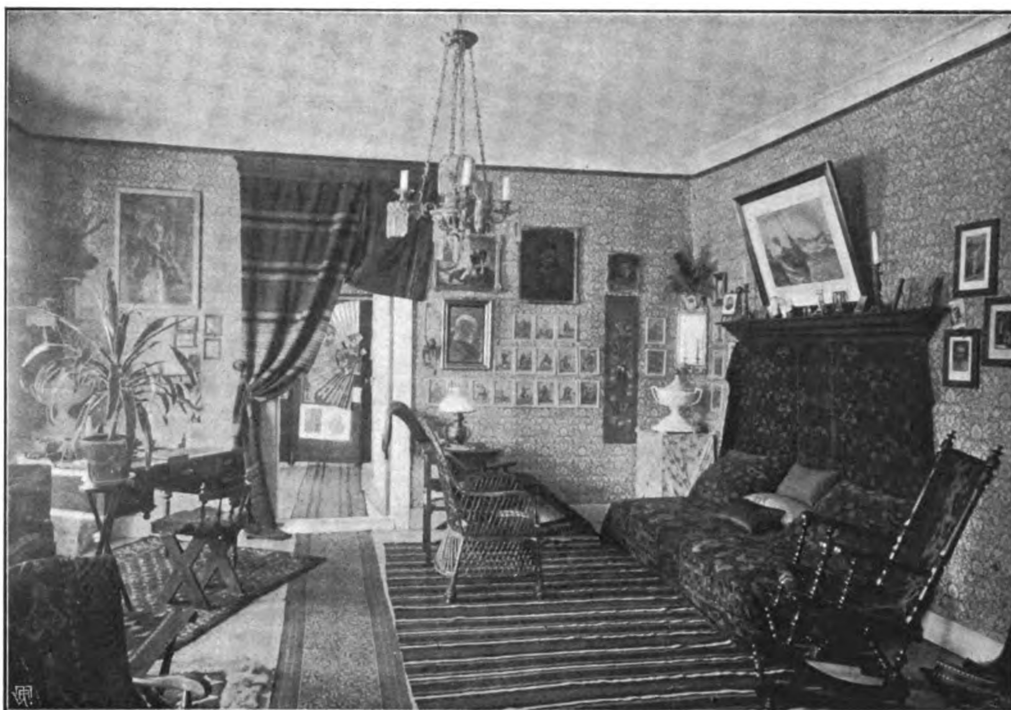
Nixe är Nixe, häxa, skogsnymf! Hon är en fantasi mera än en värklighet, hon är mera själ än kropp, mera nerver än blod och hon är till för att älskas af poeter. Eller har hon kanske älskats af en normal, sund man? Jag tror det aldrig! Hon inger icke den reella, sinliga kärleken, som man kan taga på och som tillfredsställer. Hon är till för drömmaren — artisten, hvilken i sin älskarinnas öga söker ett fönster för att blicka in i kärlekens paradis.

Jag står ofta inför Nixe, betagen af en mystisk, enerverande, frästande kärlek, och hon väcker aningar om en ömhet, som aldrig kan uttryckas i en smekning. Jag söker hos henne någonting bakom det hon värkligen är, och hon njuter af att beundras så — hon vill det själf.

Det är som gömde hon innerst inne i sitt väsens djup något af kärlekens ideal, som aldrig gripits af famlande händer, det skymtar då och då fram som ett stjärnskott och jag förföljer det bedårad, trots att jag vet, det jag aldrig skall nå det. Jag ser det blänka än i blickens oändliga djup, som icke är annat än ett ögats färgspel, — än uti löjets egendomliga tjusning, hvilken uppstår endast genom en särskild böjning på hennes läpp och genom en återglans från hennes tänder, — än uti behaget af en hennes rörelse, hvilket hon naturligtvis bara har slumpen att tacka för och sina formers harmoni.

Det är blott en poet, som skall förstå älska henne. Endast den, hvilken städse jagas af sin törst efter den stora mystiska kärleken, kan uppskatta henne rätt. Och hon själf har fått smak på detta farliga gift, denna heta beundran, denna dunkla kärlek full af ömhet, full af brännande begär utan att vara köttslig, full af oro och till den grad finkänslig att ett illa valdt ord och en icke behärskad rörelse kommer den att fördunsta, en kärlek utan hopp om tillfredsställelse, luftig och öfvermänsklig.

Men jag vill omfamna med en ömhet utan gräns den sällsynta, efterlängtade kvinna, hvilken förstått att framkalla hos mig idealets illusion, öfversinligheten själf. De andra kvinnorna veta blott väcka till lifs den kärlek, som är nödvändig för släktets uppehållande.

FRÅN TAVASTSTJERNAS HEM I BJÖRNEBORG: SALONG.

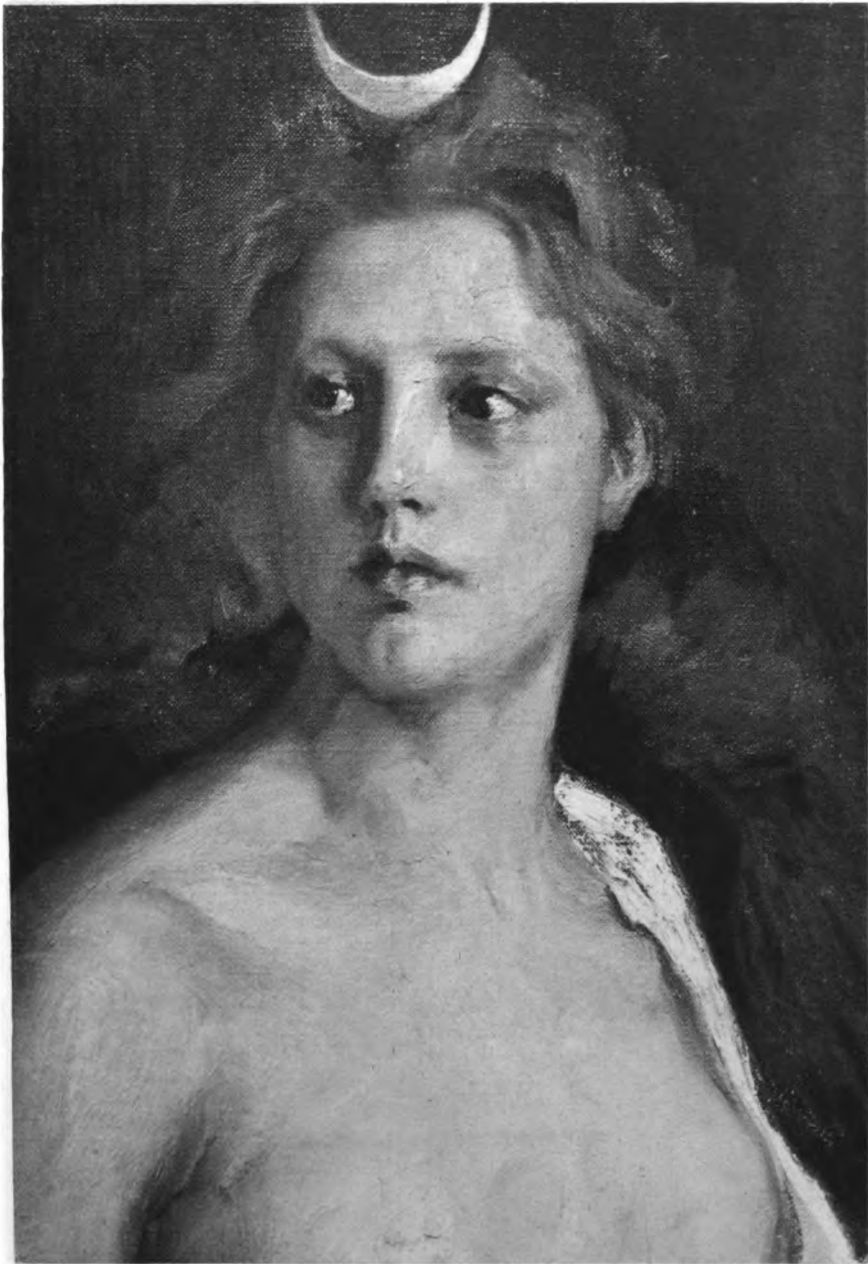

FRÅN TAVASTSTJERNAS HEM I BJÖRNEBORG: MOTTAGNINGS- OCH ARBETSRUM.

A. [illegible] pinx. *H. [illegible]*

DIANA.

A. Edelfelt pinx. *Heliogravyr Aktieb. F. Tilgmann.*

DIANA.

SMÄRRE BIDRAG TILL VÅR LITERATURHISTORIA.

UR UNIVERSITETSBIBLIOTEKETS HANDSKRIFTSAMLINGAR MEDDELADE

AF WERNER SÖDERHJELM.

1.

EN SMÄDEDIKT MOT LEOPOLD FRÅN 1790.

Vårt universitetsbibliotek besitter en massa handskrifna handlingar rörande 1788—90 års krig, handlingar, hvilkas historiska värde framför alt synes bestå däri, att de bjärt belysa stämningen i Finland under nämda tid, oppositionen mot dem som anstiftat kriget och förtviflan öfver dess härjningar. Det är brefväxlingar, dagboksanteckningar, tillfällighetsdikter m. m. — sammantaget utgörande, såsom det vill synas, ett rikt och tacksamt material för den, som vill skrifva sagda fälttågs inre historia för Finland eller som vill mot fonden af de yttre händelserna teckna episoder ur lifvet bland civile och militärer, på herrgårdarna, i städerna och i fältlägren under dessa på alt sätt upprörda år. Den detaljerande katalogisering af universitetsbibliotekets inhemska handskrifter, som för en kort tid sedan ändtligen begynts, skall lämna äfven andra tillfälle att blicka in i dessa dokument och bedöma deras värde, än blott dem, som alldeles tillfälligtvis kommit att bläddra igenom några af kartongerna, där de förvaras.

En af dessa många tillfällighetsdikter synes mig hafva ett särskildt literaturhistoriskt intresse därigenom,

att den är riktad mot krigets officielle skald, Leopold, som ju med högtrafvande dikter firat slagen vid Hogland 1788, på Uttismalm 1789, vid Fredrikshamn 1790 och vid Svensksund samma år. Den är påtagligen skrifven i Finland af någon, som rört sig på krigets skådeplatser och nära berörts särskildt af truppernas framfart i Kymmenegårds län vid gränsen, där de i poemet nämda byarna befunno sig (Porila väl det nuvarande Pyörilä). Under krigets hela förlopp härjade fienden i dessa trakter; på våren 1789 föreföllo där skärmytslingar, likaså om sommaren samma år, och striden vid Keltis baracker den 19 maj 1790 hörde till krigets mera anmärkningsvärda (jfr Mankell: Anteckningar, I, 381, 399 ff., 472 f.). I de skildringar af kriget jag genomgått (däribland Hemliga Handlingar hörande till Sveriges Historia efter Konung Gustaf III:s Anträde till Regeringen, som innehåller en mängd smådrag, äfvensom en del otrykta berättelser), har dock icke påträffats någon antydan om att de fyra byarna stuckits i brand, än mindre har det varit möjligt att identifiera uppgiften om fru Löfvings i poemet framhållna förskräckliga öde.

Den som literaturprodukt eljes skrala dikten erbjuder en viss formell egendomlighet: de inne i versen upprepade rimmen. Ortografin är bibehållen sådan den ter sig å det bevarade exemplaret; huruvida detta representerar originalet eller en samtida kopia är naturligtvis omöjligt att säga.

Denna dikt kan i sin mån tjäna som bevis på, att de lojala tänkesätten i Finland, hvilka man öfverhufvud anser redan i början af 1789 hafva varit fullkomligt återstälda (se t. ex. Yrjö Koskinen, s. 517, Schybergson IV, 260), icke slagit så altför starka rötter.

Rys! Skald och dödens fasa kän, då legd utaf et vittert gille,
Du med din kunskap och ditt snille, går att för Guda desse män,
Som att Milljonär Menskor slackta Har tusend dödar lärt föragta,
Och grymt till mensklighettens blygd. sin ära uti mörda söka,
Tro då de mänskor Plågor Öka, dig hafva visat Mod och dygd.

Poet med känslor och med vätt, som bör af nit för sanning brinna,
Du moste ju med fasa finna, De brot dit egät Öga sedt,
Naturens Lag alt Krig för dömmer, Men dän Naturens Plickter Glömmer,
Bör han med skjel väl kallas god, För dät han Mänskor kunnat döda
Och plundra för att öfver flöda, Och funnit vällust uti blod.

Och du förnedra vill din Tunga, Att med ett slafviskt hyckleri,
Et lågt föragtadt medök bli, Att lastens lof högtidligt Sjunga,
Man Samtids Kungars fel plär gömma, Och efter hundra år däm dömma
Män var är Skaldäns högmod då, som sitt samtids fel berömmer
Och sanning backom ljuset gömmer, Blot för en Guld Medalg att få?

Väl dänna Tanka är ej ny, Nej dän är efvig som Naturen.
Gud! ju inplantat har hos Djuren, At mord Å eget släckte sky,

När hämdful Kajn sin klubba senkte, Och
en förbannad jord bestänckte,
Med en oskyldig Brodärs Blod, Naturens
känslor fasa väckte,
Och mördarns vilda sjel förskreckte, Här
ilskan saknade sitt mod.

Säg kan du skåda dänna graf, Svänsksund,
där Bröders kroppar surna,
Man ämnade dem ej en Urna, man vrok
däm vårdslöst i et Haf,
Och du till ömkan ej kan väckas, Och ej
af denna Scene förskräckas
Din Mor där uttaf Tårar stum, Sin Mackas
halfva kropp hon funnit,
Dän hundar ej förtära hunnit, Nu släpar
till sitt vilorum.

Din enda Son dän du trodt död, Bland lik
under en sten hög ligger,
Och af din fadärs ömhet tiger, Et Mord slag
— — — kan du se hans nöd?
Sju kulor honom genombårat, Och fast de
honom grufveligt sårat,
Har di och fyra dagars svält, Däss Usla
lif ej kunnat sluta,
Förtviflans Suck han höres juta, Dän Eko
endast svarar gält.

En Rysk Offiser i samma grop, med honom
lika öde delar,
Då för dit barn dig ömhet felar, lär du ej
höra Ryssens rop,
Du har ej tid att här fördröja, Då Gustafs
låf du vilt uphöja,
Du skyndar med din Guda song, at nyttan
af dän Seger visa,
Som man betalt dig för att prisa, och att
berömma utaf tvång.

Du digtar Selhet för det land, Som kunnat
Tapra Hjeltar föda,
Att välstond land och Folk för öda, Och
låcka dig i Slafväns band,
Från Savolax hörs hämdän ryta, Ett krig i
hunger hunnit byta,
Wårt öfverflöd och vårt förråd, Wårt land
är öde och förhärjat,
Wårt blod Vår Oväns Svärd (har) fergat, Si
— dät är prof af Kungens Nåd.

Följ Gränsen åt och Askan se, Af Porila
och Jala Byjar,
Fru Löfving där din skräck förnyjar, Då
hon ses brinna lefvande,
Och när du fram till Kältis hinner, Du där
en lika fasa finner,
Du fyra Byjar brinna ser, Och husvilt folk
af hunger gråta,
Men hvad kan deras klagan båta, Då man
åt deras Öde ler?

Slut.

2.

ETT BREF FRÅN MIKAEL CHORÆUS.

Nedanstående bref är, såsom snart kan ses, skrifvet af Choræus från Tervik i Pärnå, där skalden sedan hösten 1800 var informator för en ung baron De Geer. Ur brefvet, som varit okändt både för Rancken, hvilken ju publicerat en del af Choræi korrespondens, och för hans senaste biograf Snoilsky, framgår att uppehållet på Tervik afbrutits genom en resa till Åbo äfvensom att detsamma ej, såsom i lefnadsteckningarna säges, räckt i ett år, utan några månader längre. Detta bref är för öfrigt in-

tressant redan därigenom, att man öfverhufvud icke eger några upplysningar rörande skaldens lif under denna hans informatorstid (jfr Snoilsky i Sv. Akademiens handlingar 1894); det ger oss honom hel och hållen med all hans litet naiva, ungdomliga humor och hans lätt upptända hjärta, skrifvet som det är till någon mycket närastående vän. Att söka identifiera denne äfvensom utforska, hvilka personer som gömma sig bakom initialerna i brefvet, har synts mig knappast vara mödan värdt.

18 Oct. 1801.

Min Egen Vän

Nu är jag ändteligen framkommen till T. Du skulle förundra dig öfver denna långsamhet hos den eljest så fjäskande C. — att resa ifrån Åbo den 29 Sept. och först komma till T. 16 oct, är i sanning intet fjäsk, det är snarare ett *drön* eller huru jag bör uttrycka detta mera utmärkta söleri. Du skall dock förlåta mig detta fel, då du får läsa min lilla resbeskrifning, hvilken jag härmedelst får den lyckan att öfverlämna åt en vän, hvilken jag vet deltager i mina öden, med detta lifligare intresse som är vänskapens ensak, och vänskapens belöning. Men förut skall jag tacka dig älskade som så ädelmodigt kom i håg sedan jag var borta: jag tänkte at ingen mer skulle äga et minne at gömma den Landsflyktande vännen uti, men jag ser med blygsel och förtjusning at jag bedragit mig. M. Greve kom en vacker morgon opp till P. B. och gaf mig brefvet ifrån dig: du kan tänka med hvilken glädje jag emottog det, med hvilket nöje jag genomläste det och huru innerligen rörd jag fan en skatt i hvar rad och äfven i självfva den der *tomheten,* som endast du och jag veta hvad den vill säga: men mera härom längre fram: nu tackar jag dig blott, helt enkelt, det är sant, men åcksä helt upriktigt.

Jag låg öfver natten på Pikis, och mådde ganska väl. Dagen derpå eller d. 30 Sept. reste jag fram till Näsegård. Förut var jag likväl som hastigast inne hos Mg. Fdn, och har därvid intet att säga utom det: at jag var altför hastig, hade altför brottom hos honom. När jag framkom till Aun (?) det var kl. 3. var ingen hemma utom Frun, de andra damerna voro på en marknad som hölls ett stycke ifrån gården. Denna händelse gjorde mig litet förlägen; men jag steg dock dristeligen in till Frun, och sade henne: att jag ej hade annat ärende än att vilja hafva roligt, och derföre hade jag tagit mig den friheten att resa intil Herrskapet. Gumman i sin bindmössa neg, och bad mig vara välkommen! at denna artighet icke var tom eller ihålig, märkte jag straxt derpå, då både Thevatten, öl och Äpplen kommo igång. Efter en liten stund infunno sig också Damerna, hvaribland Mams G. var den enda som jag kände — Mamsel Lovisa var ännu icke synlig, men sluteligen trädde en liten rödbrusig varelse klädd i kjol och tröja in genom dörten: detta är Mamsell An, sade m. G: kan väl vara tänkte jag; men hvarest är ms Lovisa? det är just hon sade man mig: ja så! då har jag en liten marknads gåfva åt henne, ifrån Åbo likväl, men, som jag hoppas icke därföre mindre kärkommen. Det var ett bref ifrån Ms Kr. Hon var ganska glad öfver skänken, och frågade mig bland annat: huru långt Magr Cs ämnade sig: hvarpå jag svarade: icke längre än till *Lovisa* hvaråt hon smålog, och vände sig om. — Sedan om afton satt jag mellan henne och Ms Gg, och hade, som du lätt gissar mycket att säga Jag mins nu ej mer än et svar som Mams. Lovisa gaf mig, hvilket var af god ton och roligt. Vi talade om goda flickor, hvarmed jag yttrade at det ej kan rymmas mycket godt i en alt för liten varelse; hvarpå hon svarade: men det kan ju vara godt altsammans — Du finner väl at jag ej kunde vara så ohöflig och bestrida det — Jag låg öfver natten hos An, åt der middag andra dagen, och följde fru An till en annan marknadsplats *Stockudd* i Tenala Socken, dit jag anlende kl. 4

på eft. mid. Förut hade jag likväl ett litet äfventyr på Svenskby Gästgifvaregård, som dock förlorade utseendet af et äfventyr, genom min klokhet den *gången* — Jag kom in i en stor sal: där gick en präst af hyggligt utseende och spatserade. Jag ansåg honom vara en braf karl, gaf mig i tal med honom, och frågade ändteligen hvad han hette. — Men då utbredde sig den klaraste aftonrodnad öfver hans ansigte, och då han uttalade *Oxenius*, blef denna rodnad Norrskenets. Jag sade ingenting, skrattade ej heller, utan vände straxt talet på andra saker. Men hvad tycker du väl han frågade mig ej hvad jag hette: han fick sedan i dagboken se att det var Chs. som hade frågat Ons hvad han hette. Det skall vara en bra karl; och jag är derföre just glad att jag kunde hålla mig alfversam. På marknadsplatsen Stockudd som är ett vackert ställe träffade jag Häradh. Sn, Ms. R: fr. U: fr. Dl och flere Officerare, samt Borgm. R. ifr. E. en hyggelig och beskedlig karl. Der dracks mycket, och föga fattades at jag ej kom derifrån som en marknadsbonde — jag måste dock hålla mig: ty til natten skulle jag resa till Häradh. Sns ehuru han sjelf ej kunde komma hem Jag kom också dit, talade om Åbo och Ms R, såg salen der de hade dansat, och kammarn der de hade bodt, och sängen der de hade legat; jag säger ej mer — Jag låg upp i Häradh. kammare, reviderade hans böcker i öfra skåpet, men när jag skulle göra detsamma i det nedre mötte mig genast ett blad af Stockhs posten, hvarpå stod et stycke som hade till rubrik: *Näsvist främmande* och som först presenterade sig för mitt öga: jag slog då igen denna skåp dörr, och gjorde den anmärkningen: att när Herrn i huset är borta, så kunna väl hans främmande roa sig i öfra delen af hans skåp men ej gerna i den nedra. Dagen derpå reste jag derifrån och kom kl. 5 till Kyrkslät och körde in till kyrk. Jag igenkände nu den gamle hedersmannen i hvars knän jag setat: han böd mig til och med respengar dagen derpå när jag tog afsked: et tilbud som jag ej kunde antaga, men som jag dock sätter det högsta värde uppå: den ärlige välviljan är ett åldrigt Tempel förbi hvilket man ej går utan rörelse af förundran och en viss alfversammare njutning. — I H-fors dröjde jag vid min ankomst ej längre än så mycket som behöfdes för att spisa middag och uträtta mina commissioner. Gs. bref lemnade jag på posten, och en liten ung herre tycktes gerna vilja lemna fram det til Mn. På Sveaborg emottogs jag (fredagen) med öppnade armar af Pastor B-n och der dröjde jag öfver Söndagshälgen, således innemot fjorton dagar. Orsaken dertill var den, at Bn D. G. lofvat skrifva honom til när lilla Bn kommit från Stockh. Jag ångrar icke eller min vistelse på Sveaborg. Jag besåg alla fästningsverk, men intet tycktes mig vara svårare at intaga, och intet skulle jag då hällre intagit än — fröken Koten. Hon har varit hos Ds i pension, och du torde således hört henne omtalas såsom en ganska vacker flicka. Nu vistades hon hos öfverste Krt, et godt hus, hvarest jag i sällskap med Doctor Ht och P. B. gjorde visit, och dit jag dagen därpå blef buden til middagen. Du kan väl lätt tänka huru förnöjd jag var, då jag fick sitta bredvid henne och jollra: hon är en ganska god flicka, ehuru hon, som andre har har en liten släng af den vanliga fröken sjukan: dock synes det ganska litet på henne. På Sveaborg lefver man ganska brillant — En Tygvaktare gåsse bjöd mig en gång till middagen, och vid bordet dracks et skönt vin och en läcker panasch Man har äfven der skalder, men jag skall spara at skrifva därom till en annan gång; eller också skall jag gömma det til dess jag skrifver till Fn - På återresan ifrån Sveaborg var jag inne hos Gs - gubben talade mycket om dig, huru Porthan ref dig, huru nöjd han var, huru gerna han skulle se dig i sitt hus etc. — jag skämde icke bort den goda saken — M. G. med hvilken jag också förut gjordt bekantskap på en Assemblée på Svg--, är en ganska vettig och beskedlig flicka: hon är ej vacker, men har dock något godt i sitt ansigte som ger en god tanke om henne. Alldrig har jag sett så mycket välvilja som i deras hus: man bad mig bo

der, när jag kom till Hfors, man bjöd mig allt och jag kunde ej emottaga något: ty jag reste då på förmid. till Borgå. Der åt jag middag hos Bisk. och domprosten, och fan mig ganska väl. — Andteligen kom jag hit; men Bn är icke hemma utan på taxeringarne. — Et krigs Råd Hägström som följt lilla Bn hit är ännu qvar. I sanning tycker jag ännu ganska litet om min ställning. Man ger altid tallrikar åt min discipel framför mig: man äter ganska tarfveligt till och med dåligt. Likväl bor jag väl och har god uppassning. Jag skall ingenting säga härom så länge: får se huru det blir när Bn själf kommer hem.

Må väl bästa Du och skrif ofta och långt till din

Choræus

P. S. Hälsa Gtt och bed honom vakta sig för Sirenernas tjusande röst och sköna ansigten, och komma i hog att de blott narra honom till det farliga skäret, där han stöter an och tager döden. Är Bn quar så helsa honom hjärteligen, men är han borta, så bed någon skrifva honom til — påminna honom om en Vän som minnes längre än Bålarne ryka —.

3.

SJÖSTRÖMIANA.

Då jag för några år sedan skref en studie öfver den finske romantikern Axel Gabriel Sjöströms literära värksamhet, var det mig obekant, att universitetsbiblioteket innehöll en del af hans handskrifna literära kvarlåtenskap. Förlusten för det ifrågavarande arbetet var icke stor, ty kännedomen om dessa småsaker hade icke i ringaste mån kunnat förändra omdömet om Sjöströms literära fysiognomi eller gifva något nytt bidrag till hans karaktäristik. De bestå för det allra mesta af versifierade bref till de närmaste vännerna, särskildt astronomie-observator Walbeck och lektor Keckman, och större delen af dessa i hast nedskrifna lappar, som vanligen innehålla en inbjudning till eller en hälsning från ett gladt lag, sakna alt slags värde.

Dock tillåter jag mig här nedan ur samlingen aftrycka fyra särskilda stycken, hvilka hvart på sitt sätt synas förtjäna att bli bekanta.

Det första är ett rimbref, som förtäljer om Sjöströms promotion den 13 oktober 1815 och kan anses utgöra ett slags bidrag till dessa festligheters historia hos oss. Det är också mycket betecknande för Sjöström själf, icke blott för den dåliga versens skull, utan ock för blandningen af realism och salvelsefull sentimentalitet — det svindlar ännu i hans hufvud, då han tänker på promotionen, men af det föregående ledes man lätt på tanken, att svindeln kommer sig af kalaset om kvällen, där »det raraste vin som vatten i störtfloder rann», och icke af känslan, att sanningens, vishetens och mödans belöning var så ljuf!

Också det andra brefvet är typiskt för Sjöström. Jämte diverse betraktelser af mindre ideell art innehåller

det en imitation af Bellman, som i några verser är rätt lyckad — för öfrigt ett nytt bevis på, huru känd och uppburen Bellman var äfven i de finska kvasiromantikernas krets. I slutet af brefvet suckar Sjöström — såsom så ofta i sina bref till ungdomsvännen Rancken (jfr min ofvan nämda afhandlig, Sv. Litt. skpts Förh. o. upps. 9) — öfver sin ringa poetiska kallelse. Att hans formtalang dock kunde åstadkomma rätt vackra saker är bekant; den nedan aftryckta Sången af Hilarius (latinsk skald från 12:te seklet, lärjunge af Abailard, författare till bl. a. några mysterier med inströdda fornfranska refränger) lämnar därpå ett ganska godt prof.

Slutligen må här meddelas Sjöströms tacksägelsebref till Runeberg för tredje samlingen dikter af 1843. Det är ju i sig själf rätt skralt, men där framskymtar dock altigenom Sjöströms varma beundran för den skald, hvars första lärospån den då som obestridd auktoritet gällande Åbo-poeten godhetsfullt i sin tidning intagit — efter nödig befunna ändringar — men som själf alltid med ringaktning skådat ner på sin äldre yrkesbroder. Det är dock någonting rörande i denna lilla hyllning från den gammal vordne fosforisten, hvars sol så ohjälpligt gått ner.

Åbo den 21 Oktober 1815.

Älskelige!

O sångens hulda mör,
Som skaldens penna leden,
och Flickor, I, o beden
för mig, som genast dör,
om I ej hjelpen mig att tolka dagens pragt.

Om morgon den trettonde hujus
wi alle församlade oss,
wisst ej för att gräla ell' sloss,
men att uti Ljusets Kaross
oss låta beskåda.

På Gator war allt uti röra,
af kjortlar upfyldes hvart torg,
och flickor med äplen i korg,
förgätande nattmödans sorg
nu lupo som harar.

En herre med fjeder i hatten
var menniska, nu som en ann,
och öfverlycksalig sig fann
om lyckligt till Templet han hann
i kapp med tjufpojken.

Ren skalla de dånande toner,
ren stå vi så tätt uti rad,
utklädde som till en maskrad
och vandra till mönstringsparad
med kransar och värja.

Först vankas det höglärda glosor,
sen utdelas ymnigt konfekt,
och Damerna mumsa så täckt,
förnöjda med våra projekt
2 hela Lispund.

Till wishetens berg, der vi stodo
upsteg nu mång tjusande blick,
och lycklig den flicka som fick
af wishetens Hjeltar en nick, --
som Drottningen lycklig.

Nu Kransen om tinningen vrides,
med dundret af 40 skott.
Ej köpes för Kronor och slott,
den höga Gudomliga lott
som nu var vår endast.

Och sist då till kyrkan vi hasta
att hälsas af Gudarnes tolk,
då står der, som myggor och smolk,
det hänrykta, gapande folk,
att se och välsigna.

Med Lagern, inflätad i håret
vi syntes sen resten af dan; —
Ej fans någon gata i stan
Ja tro mig, din tviflande F —
der vi icke sågos.

Kalaset om qvällen, min Broder,
kan icke afmålas minsann.
Som vatten i störtfloder rann
det raraste vin som man fann
i hela verlden.

Om natten med skott och kanoner
vi hurrade gatorna kring
och det var för oss ingen ting
att slutne i Broderlig ring
hembära vår Biskop.

*

Så kransen och *min flicka*
mig nöje nog för mödan ge,
då hennes ögon blicka
strax tusen verldar le.
Bort, bort med griller, larm och gräl
jag lefva vill förnöjd;
ty den som är en annans träl,
han saknar lifvets fröjd.
Ja kransen och min flicka
mig nöje nog för mödan ge: etc.

Hur har jag målat Promotion? Som sagdt är, Den kan ej målas. En sådan dag har jag aldrig öfverlefvat. Det svindlar ännu i hufvudet, då jag tänker derpå. Sanning, Wishet, Möda, ljuf är eder belöning!

Hälsa samteliga Herskapet (Fröken ingalunda förgätandes) ifrån mig. Säg dem att jag nu är lagerkrönt. Jag skall med första tillfälle afsända gratulationsverserne, hvilka äro ypperlige i sin sort. Promotion kommer att kosta oss minst 80 R^dr^. Bara vinerna kosta 780 R^dr^. Du kan häraf gissa till alt det öfriga. — - - -

d. 20 Aug. 1818.

Bror Walbeck,

Söta själ! Jag måst dig rigtigt kyssa
För brefvet, som du skref; det var så ljuft och godt;
Just som när *Linas* bild omkring din bädd månd kryssa,
Och du förtjust och säll ej önskar bättre lott.

SONETO.

I enslig vrå bland Tuber och Sektanter,
Uppå sin dunbädd Valbeck slumrar sött;
af siarmödan han är vorden trött,
och drömmar stiga upp från alla kanter.

En binder kransar uppå rosenbranter,
och många om hvartannat hvitt och rödt,
En annan har hans unga tärna mött,
Der hon gick hand i hand med gamla Tanter.

Ur silfvermoln den blyga ängeln dignar
Mot Walbecks sköte, i dess öppna famn;
Då vaknar han — och sträcker sig och signar;
Och hviskar än förtjust det dyra namn.
Så jag vid hvarje rad af glädje spritter,
Och rusig blir af Brodren Valbecks qvitter.

Roligt ni haft otroligt igen derborta i Åbo,
Druckit och stojat ihop, galnat och surrat omkring.
Härligt det varit att se, då en andelig skepnad, med häpnad,
Du steg opp ur din bädd, väpnad med stolar och bord;
Muntert att skåda den stora batalj, då bland taljade frackar
Krossade dankar och ljus örlogets furie sprang.
Roligast, härligast, muntrast af allt delta i er gamman,
Tömma det blixtrande glas, trycka och tryckas igen.
Aldrig så väl jag förstått de sköna Bellmaniska verser,
Än nu i dag, min bror; derföre prisar jag Dig.

»Bägarn blänker
»Klar som en juvel:
»Spegla dig, ditt hjärta
»Skall bli qvitt all smärta
»När du tänker
»Blott på sång och spel »

Lifvets stunder
Fly så snart sin kos.
Städs ej lika blider
Sol och måne skrider
Genom lunder,
Öfver nyfödd ros.

Himlen mulnar
Innan någon vet,
Mörka skyar ila
Utan rast och hvila;
Dagen kulnar,
Som var förr så het.

Stormen svingar
Mellan lundens trän,
Der dess andar rasa,
Spörjes idel fasa
Från dess vingar
Hörs ett gräsligt skrän.

Men — i öster
Tänds en klar juvel:
Tyst du arma hjerta,
Du blir qvitt din smärta!
Glada röster
Båda fröjd och spel

Förlåt min såta bror, att Bellman denna gången
Mig lockat arma man på poesins gebit.
Min sångmö länge nog har setat stum och fången;
Men brinner allt ännu af samma varma nit.
Hon är en liten tok, anfäktar mig beständigt,
Och ropar ofta nog; tag pennan din och skrif!
Men jag, jag tiger dock; ty skrifva högst eländigt
Säg, Bror, om det ej är ett uselt tidsfördrif.
Långt bättre tiga är, än utan mening prata,
Och rimma härs och tvärs Rimfuxar finnas nog.
Som spöken sno de kring uppå hvarenda gata,
Som lymlar sitta de uppå hvarenda krog.
Men Keckman, Du och jag, när vi i pennan gripa
Strax flödar versen ut ur själens sångarbrunn.
Om rimmet då och då oss sätter smått i knipa
Så ger det sig likväl ändock i hast på stund,
Ty posito en gång Bror Walbecks bröllop firas,
Då drickes natt och dag och dag och natt jag tror.
Och med en fägnesång Du af oss alla firas.
Vi sjunga då så högt och i en väldig chor.

Sång

af

Hilarius.

Skönt i glada vänners krets blinkar vin pokalen;
Himlasköna flickans kyss jagar hjerteqvalen.
Skönt och skönast är bland allt klingande cymbalen,
Vin och flickor, skämt och sång öppna Gudasalen.

Vinets eld uti mitt bröst kärlekselden tänder,
Kärlek sångens morgonblick ned i hjärtat sänder.
Sångens låf af Zefir bärs kring om haf och stränder
Har jag vin och kyss och sång, storsak, hvad sen händer.

Om tyrannen bjuder: »gif vinet hit!» jag gifver!
»Glöm din flicka, evigt! glöm!» svårt kanske det blifver.

»Krossa lyran strax!» då tänds hjertats stilla ifver;
»Gif den, eller dö!» Med sång lifvet bort jag gifver.

Till Runeberg.

(För Dikternas Tredje Del.)

Haf tack, Bror Runeberg, för Hedersgåfvan,
För gyllne gåfvan, afundsvärda skatten,
Som du mig sände! Du må gerna slösa;
Ty du är rik, och kan ej vara fattig.

Ifall oss ingen hörde, om vi vore
Uti Armidas parker två tillsamman,
Förstår sig — jag för korta ögonblicket,
Alltså på snabbt besök hos Favoriten;
Om blomman blott oss hörde från sin tufva,
Och stjernans stråle från den rena ether,
Då skulle jag dig spörja: Broder Konstnär,
Är det väl sannt, hvad August Wilhelm Schlegel,
Med munnen full af litt'rärt väder, yrkar,
Att skalden *smider* sina vers tillhopa?
Och att han har alltså en kyffig verkstad,
Med Pust kantänka, och förfärlig Slägga?
Huh! det är ruskigt, att sig tänka sådant,
Och sådant tänka likväl desse herrar,
Som icke tveka alls, att lägga Förskinn,
Och Sot och Slagg till hela herrligheten.
Nog ser jag, gode Runeberg, Ditt löje,
Och tröstar mig, att jag ej hör till skrået.
Men då till tals den saken nu har kommit,
Säg mig subrosa, huru Du plär dikta.
(Och detta blifver sedan oss emellan.)
Hur skapar Du, beundransvärde ande,
De Sånger alla, som Du verlden skänker?
Säg mig, hur Du ur Aganippens källa
Åt Bildningen och Phantasien hämtar
Konstlösa blommor, der dock sjelfva Konsten,
Det stora snillets rena Konst är rätta
Hjertbladet?
Jag må svaret våga;
Men svaret blir — gunås dock sjelft en fråga.
Hur doftar du så rikt, du blomma lilla?
Hur tindrar du så rent, du stjerna stilla?

(i Aug. 1843.)

4.

UR J. J. WECKSELLS PAPPER.

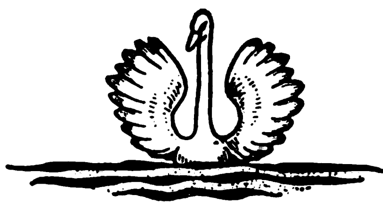
En och samma kartong i Fennica-samlingen innehåller — jämte en handskrifven entomologisk afhandling af C. G. Mannerheim — manuskript till Runebergs »Några ord om poemet Fjalar», till Regina von Emmeritz och till Daniel Hjort. Det sistnämda, som icke varit bekant för den senaste utgifvaren af Wecksells skrifter och som tyckes vara tidigare än det i Svenska Literatursällskapets samlingar förvarade, erbjuder mycket af intresse. Femte akten finnes bl. a. i detsamma i en version, som betydligt afviker från den slutliga. Jämte det jag förbehåller mig att vid ett annat tillfälle redogöra för detta manuskript, vill jag här endast framhålla tvänne omständigheter, som stå med detsamma i förbindelse, ehuru de icke röra dramat självt. På sista sidan af Daniel Hjort-handskriften förekommer början (första scenen och början af andra) till en komedi i 3 akter vid namn *Anna Maja och Anne Marie,* hvars anläggning och

utveckling man dock af det korta fragmentet ej kan sluta sig till. Viktigare är att på baksidan af scenariet till femte akten i Daniel Hjort finnes upptecknad dikten »Jag midnattens barn», som kändt den sista Wecksell skref, och att denna uppteckning innehåller en slutstrof, som icke finnes i någon annan handskrift och följaktligen ej häller blifvit tryckt. Strofen lyder sålunda:

Jag har varit ställd under Satans makt
Och jag har det sjelf icke vetat
Jag om natten gått i hans blodröda prakt
Och förgäfves i böner stretat,
Hur kan jag väl vara af dig så förglömd
Hur så i det djupaste helfvetet gömd.

Några rader inne i poemet, hvilka följt efter orden »ner i jordens djup mig gömde», äro sedermera utstrukna. De lyda:

Jag får icke dö
Som skum uppå sjö
Jag ilar i verlden
Jag ilar min bana
Ej hjelper mig Gud.

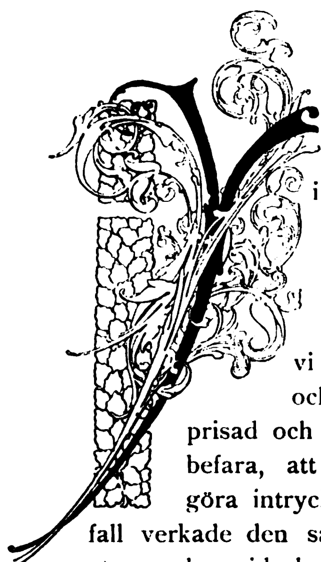

DEN GAMLE EREMITENS Ö.

FÖR ATENEUM

AF JUHANI AHO.

ÖFVERS. FRÅN FÖRFATTARENS MANUSKRIPT.

Vi befunno oss i Neapel. Från våra fönster sågo vi den hafsvik utbreda sig framför oss, om hvilken vi hört talas så mycket och som är till den grad prisad och berömd, att vi kunde befara, att den ej mer skulle göra intryck på oss. Men i alla fall verkade den så starkt, att vi förstummades vid dess anblick. Jag kan ej klargöra hvarför dess verkan var sådan. Där fans ju ej annat än den vida i solskenet skimrande blåa hafsfjärden. Där funnos ej annat än några stora och små segel. Och där borta i fjärran en enstaka ö, hvars djärfva konturer blott svagt skönjdes uppstiga ur hafvet. Det var allt, hvarvid ordet kunde fatta fäste och som kunde läggas till grund för en skildring. Men detta var ju så litet och skulle därför ytterst svagt förmå återge den stämning, som denna anblick framkallade. En målare kunde måhända framställa den, men ännu bättre en tonsättare, ty den stämning, som den napolitanska bukten framkallar, är framför allt melodisk, och den kan endast i toner återgifvas.

Ur författare-synpunkt är jag därför glad öfver att jag från Neapel kom att göra en utflykt till Capri. Ty där finnes det redan konturer och form, ej endast himmelens och hafvets färger, och där finnes det också annat, som ger relief åt ordet.

Det är nämligen Capri, som hägrar framför oss där borta på hafvet. En

CAPRI.

klar, litet kylig morgon läto vi ro oss till det fartyg, som en gång om dagen afgår från Neapels hamn till den blåa grottans, nej — den gamle eremitens ö.

Vinden var frisk och kom från land, från bärgen, hvilka lyste hvita af snö, som fallit under natten. Äfven Vesuvius bar ett täcke af snö, och röken, som annars så präktigt stiger upp ur kratern mot höjden, tryckte sig nu nedåt längs sluttningarna och drog som en bred slöja utmed hafsytan.

Vågen, som häfde sig af vinden, gick snabb och häftig, men dess skum var så bländande hvitt och dess färg så oskyldigt blå, att man ej kunde taga dess vrede på allvar. Det var som såge man en skälmsk, vacker flicka, som låtsar vara förtretad, men hvars vrede ingen tror på. Huru väl fattade jag nu de där forntida skalderna, som uppfylde hafvet med nereider och luften med sefirer och hvad allt de hette dessa de gamlas glada andeväsenden. De tycktes nu alla vara ute på morgonvandring, ilande i kapp med delfinerna, hvilka här och där frustade på hafsytan kring fartyget.

Båten närmar sig Capri. Öns klippiga konturer börja framträda. Hvita byar skönjas på det brunröda bärgets sluttningar, träd och trädgårdar stiga fram, och en brusande gördel af skum synes redan svalla kring stränderna. Vi vända om en udde, där bärget reser sig hundra famnar lodrätt mot höjden, och inlöpa i hamnen emellan några klippelare, som vid någon jordbäfning blifvit skilda från landet, lämnade att som ett par ofantligt stora käglor för alltid stå där ute i hafvet.

Från stranden leder en besvärlig bärgväg upp till den lilla, midt på ön belägna staden. Det är en förtjusande boningsort med sina hvita hus, från hvilkas balkonger man ser ut öfver hela napolitanska viken, öfver Neapel, med dess byggnadsrader, uppförda på terassformade branter, öfver Vesuvius, ja, med ett ord öfver all denna världs härlighet. Ty äfven jag måste ju säga, hvad så många tusenden före mig sagt, att om det ock finnes en värld annanstädes, så kan den ej vara vackrare än denna.

Men denna utsikt kan i alla fall ej länge upptaga oss. Själfva ön gör anspråk på hela vår uppmärksamhet. Ehuru staden är belägen på en ansenlig bärgås, ligger den dock som i en däld mellan bärg, som höja sina ryggar på hvardera sidan om ön. Till dem börjar hågen oemotståndligt draga oss. De se ut som två hälfter af en i stycken remnad jättelik klippa, och de på deras sidor uppskjutande träden likna, nedifrån sedda, blott mossan på en sten. Här nere finnas vingårdar och grönskande parker, där uppe är dyster ödemark, så dyster, ödslig och oändlig, som man blott kan finna i Italien, hvarest naturen knappt hinner draga sin mun till ett leende, innan hon i detsamma rynkar sin panna.

* * *

Från staden Capri leder en i bärgets sida huggen körväg till en annan liten stad, benämd Ana-Capri. Slingrande sig i vida bukter fortfar den oafbrutet att stiga högre upp, under det vi lämna det nedanför svallande hafvet

allt djupare under oss. Vi höra ej mera vågens dån mot den klippiga stranden; en stund ännu och vi kunna ej mera ens se, huru hafvet går i vågor. Det synes oss endast som ett stort blått täcke af siden, hvarpå otaliga hvita, bomullslena blommor äro broderade. Men ej ens denna utsikt låter afbilda sig i ord; den är så underbart vacker, att man är nära att tåras. Man skulle önska kasta sig från bärgets branter öfver barrieren hufvudstupa ned i vågornas famn. Det kännes, som vore detta det enda offer, som vore värdigt denna anblick. „Att dö i skönhet" — här vore just därtill det rätta tillfället.

För oss var likväl färdens mål att sträfva allt högre upp. Af vår resehandbok hade vi fått veta, att en eremit skulle bo i sin ensliga hydda femhundra meter ofvanom hafsytan på en af dessa fantastiska bärgstoppar, hvilka, då vi färdades hit öfver hafvet, oupphörligt hade fängslat vår uppmärksamhet. Och till denna eremitboning lekte nu vår håg.

Vid slutet af den stora väg, hvarpå vi uppstigit, ligger den lilla staden Ana-Capri, eget nog på en slättmark, som bildar likasom en hylla i bärgväggen. Den är en af det slags italienska köpingar, i hvilka nästan idel bönder äro bosatta, midt ibland sina vinbärg och frukträdgårdar, som de odla och vårda där rundt omkring. Det var en söndag och hela befolkningen var hemma. Somliga firade dagen i kyrkan med att åhöra mässprästernas dofva sånger, andra sutto i de små värdshusen, drickande vin och betraktande ungdomen och barnen, som stimmade på gatorna.

Några hundra steg från kyrkotorget vidtogo redan vingårdarna. Höjande sig trappa efter trappa, terrass efter terrass, masade de sig där på de solstekta sluttningarna. Mullen var nyss vänd, rankorna och kvistarna omsorgsfullt putsade och uppbundna vid de till stöd i marken indrifna störarna.

Vi gingo fram emellan vingårdarna, slogo oss ned allt efter litet på gräsvallen och njöto af den egendomligt fina doft, som alltid möter en uti Italien och som troligen delvis kommer just från dessa ädla rankor, hvilkas knoppar till och med gömma i sig den ljufliga lukt, som utströmmar ur deras blommor.

Ju högre upp vi kommo, desto mera märkbart började emellertid vinodlingen aftaga. I stället funno vi nu fruktträd, tills äfven de omsider försvunno, lämnande rum för en nästan nordisk växtregion. Så växte där på de allt mera stenbundna sluttningarna vår inhemska tall. Något högre uppe upphörde äfven den, och vi befunno oss efter endast omkring en timmes uppstigande i en fullständig bärgsöken.

Det kändes så främmande och egendomligt att klättra uppför den från klippa till klippa slingrande vägen, vid sidan af hvilken numera ej ens ljungen växte. Jag har blott i afbildningar sett Lapplands fjäll, men det förefaller mig som om ej ens de kunde erbjuda en kargare anblick än detta landskap. Där hemma sveda de isiga vindarne gräsets rötter, här bränner solen dem, men följden är densamma.

Vägen tyckes nu likasom skynda upp mot målet: eremitens ensliga värld. Med endast några korta bukter stiger

CAPRI.

den nästan lodrätt uppåt. Snart leder den emellan två klipputsprång till ett pass, där den likasom säger sitt farväl åt den stojande världen där nere för att nu genom en stenig däld leda tvärs öfver ön till motsatta stranden. Här tyckes gränsen vara mellan två världar och två världsåskådningar.

Där nere .... där glöda i fullaste rikedom vinfälten och fruktgårdarna, där är det svallande hafvet med dess stänk af skum, där skimrar ock Neapel ... och därifrån höras ännu då och då de harmoniskt ljudande glädjeropen af de i Ana-Capri lekande barnen. Där uppe åter ... ej annat än sten på sten så högt ögat når. Och här på gränsen, här reser sig också ett gränsmärke.

Det är en af sten bildad nisch, inmurad i bärget och omslutande en bild af den sörjande Guds-modern. Ett konstvärk är det icke, endast ett träsnitt inom glas och träram. Men det intryck bilden gör är större och djupare än af någon bland Rafaels sköna kvinnobilder. Madonnans hjärta är genomstunget af pilar, ur hennes öga faller en tår. Liksom till tröst åt henne har någon förbivandrande troende här nedlagt ett medfördt knippe af friska, doftande blommor. Madonnan skådar utmed bärgspasset mot den vida världen, hon lutar sig fram för att se både det blåa hafvet och de hvita husraderna, som glänsa så gladt där borta i Neapel. Hon är ditsatt som till en sinnebild af de två motsatta känslor, som alltid strida om väldet i katolikens hjärta: lifvets fulla glädje och ett fullständigt försakande af världen, och tilllika erinrar hon oss om de två olika uppenbarelser af naturen, hvilka just här omgifva oss.

För oss, nordens barn, har denna karga natur och den stämning den väcker från första stunden något hemvant och bekant i sig. Vi äro ju där borta. i våra ödemarker och på stränderna af våra ensliga skogssjöar i själfva värket endast eremiter, och vi kunna så godt fatta den längtan, som i förgångna dagar dref så många, hvilka fått nog af världen, att draga sig undan i djupaste ensamhet eller att i större eller mindre sällskap uppsöka klostermurarnes stillhet eller att gömma sig i ödemarkens hyddor.

Och vi börja med allt större ifver uppsöka den eremitboning, som borde finnas här i närheten.

* * *

Länge behöfva vi icke följa den i vår resehandbok anvisade vägen, innan vi i denna bärgstrakt, där vi numera ej se annat än blott det bärgiga landskapet, urskilja en litet ljusare, emot den gråbruna bärgväggen framträdande mur. Innanför denna bor, säger oss resehandboken, eremiten Anselmus, som plägar bjuda främlingen „vin och bröd och som med tacksamt sinne emottar af denne en liten gåfva, om han behagar skänka honom en sådan.“

Där synes ju redan ofvanom den hvita muren en liten kupol och ett kors äfvensom porten med dess galler, samt genom detta en liten gårdsplan.

Men porten synes vara låst. Om så är, så må vi bulta på.

Vi stå utanför gallret och bulta på, men ingen svarar. Skulle väl den

gamle fått nog af ensamheten och vandrat tillbaka till världsvimlet? Men den gräsbevuxna gårdsplanen synes sedan lång tid tillbaka icke hafva blifvit beträdd af någon. Midt på gården står ett grafkors, synbarligen nyss upprest. Skulle han dött? Är detta kanske hans graf? Så är det också, efter hvad vi sedermera fingo veta. Den gamle eremiten har flyttat bort från sin hydda, där ingen bosatt sig i hans ställe.

På yttre sidan om porten finnes en i stenen huggen sittplats. Vi slå oss ned där och betrakta genom gallerväkket eremitens forna boning.

Den är som ett örnnäste fäst på den nästan lodrätt i hafvet stupande klippans spets. Han hade emellertid där lyckats få plats för en hel, om ock liten klostergård. Gårdsplanen innanför den till en del konstgjorda muren mäter väl blott några famnar, men har dock lämnat tillräckligt utrymme för hans lilla jordbruk. Bortom planen är en liten förstuga, hvarifrån en dörr synes leda till kyrkan, en annan till hans därinvid belägna hydda. Vi få väl ej se, hurudan hans kyrka är, men lägga märke till, att den är försedd med ett litet torn, genom hvars öppna lucka vi upptäcka äfven den lilla klockan — hvilket allt numera är förbytt till det, hvartill det egentligen torde varit ämnadt: en grafvård öfver eremiten.

Månne han här fann frid, månne han var nöjd med sitt lif och sin värksamhet, då hvardera tog slut? Så ville man nästan tro.

Kanske att han, i likhet med så många andra eremiter, var en man, som i tiden smakat all världens fröjd och tömt alla njutningars bägare där borta på den napolitanska vikens alltid glädjefulla stränder, hvilka ej synas vara danade för annat än fröjder, och dit människor från världens alla kanter sträfva för att få sin beskärda del af dem.

Han fick nog däraf, såsom alla andra däraf fått nog.

Han drog sig bort därifrån, han sträckte ut sitt segel och for till ön ute i hafvet, vandrade sakta fram emellan vinkullarna och fruktträdgårdarna, trängde in i den ödsliga bärgstrakten, bjöd världen sitt sista farväl där borta, hvarest bilden af den sörjande madonnan står, fann slutligen det fridlysta stället här på klippan och byggde här sin hydda.

Hit upp förnams intet af världens brusande larm. Men hit *syntes* i alla fall allt, syntes allt det, i hvars midt han lefvat och njutit: Neapel, Vesuvius, Castellamare, hela Capri och det omgifvande, gränslösa blåa hafvet.

Men allt detta syntes som ett aflägset minne, som en ljuflig dröm, som han ej mera längtade att återse, ty han var viss i hoppet att vakna till en annan, enligt hans tanke ***ännu skönare värklighet***. Jag vet ej, om han i lifvet tänkt detta, men så tycktes det mig, där jag satt vid ingången till hans för mig slutna boning, genom hvars galler hälgdagsaftonens lätta vind drog med ett sus såsom af svaga harpotoner.

CAPRI.

CAPRI.

LITERATURBREF FRÅN LONDON.

AF R. NISBET BAIN.

BÖCKER OCH SKÅDESPEL.

Boken för året är otvifvelaktigt, tilsvidare åtminstone, **J. E. C. Bodleys France,** i hvilken han uti tvänne innehållsdigra volymer publicerar en omfattande studie öfver det sociala och politiska Frankrike, sådant detsamma gestaltat sig efter ett århundrade af revolutioner. Det är ett politiskt filosofiskt arbete, bygdt på vidtomfattande, tålmodiga studier, bedrifna på stället under hela sju år, ett arbete som godt kan jämföras med sådana mästervärk som *Tocqueville's: „De la Démocratie en Amerique“* och *Bryce's: „American Commonwealth“*, ehuru det ingalunda är för mycket sagdt, ifall man tillägger, att Bodleys bok icke blott är betydligt mera lättläst än hvardera af dessa berömda värk, utan att den äfven är helare, fördomsfriare och mer öfvertygande.

Resultatet af författarens omsorgsfulla och fullkomligt opartiska undersökning skall, fruktar jag, krossa hjärtat på alla moderna liberala och radikala politici, ity att han genom densamma bevisar, hurusom det parlamentariska styrelsesättet i Frankrike helt enkelt är ett misstag, och det oaktadt ett dylikt medgifvande naturligtvis icke faller sig så lätt, om man tar i betraktande författarens naturliga och

medfödda brittiska förkärlek för den parlamentariska formen. Han värkar så mycket mer öfvertygande, då han hvarken är reaktionär tory eller sträng monarkist och altigenom uppfyld af en varm beundran för det franska folket såsom ras, och isynnerhet för den del af detta folk, som modigt bär det dagliga arbetets möda, utan att låta störa sig af tanken på om Frankrike styres bra eller illa. Och det oaktadt är författaren öfvertygad, och kan jag tillägga, hans läsare bli det också, om att det existerar „en fatal brist på öfverensstämmelse" mellan Frankrikes centraliserade styrelsesätt och dess representativa institutioner, att parlamentarismen är oförenlig med den franska karaktären och att 1789 års revolution, hvilken ledde till allmän medborgerlig likställighet, gjorde parlamentets suprematі i själfva värket omöjlig. Utrymme fattas mig att här följa författaren genom om också blott en del af hans synnerligen intressanta och öfvertygande argumentering; det återstår mig blott att i största korthet påpeka några af arbetets mest framträdande drag. Författaren ser t. ex. i frånvaron af parti-systemet, hvilket, som han mycket riktigt anmärker, är en viktig faktor för att det politiska lifvet må funktionera normalt, och Frankrikes kroniska oförmåga att alstra ett dylikt parti-system ett af de mest otillfredsställande dragen i dess politiska lif och ett säkert tecken på dess olämplighet för en parlamentarisk styrelseform. Han bevisar vidare, och många skola säkert dela hans åsikt, att de i Frankrike ständigt återkommande parlamentariska skandalerna skulle hämmas af en genomförd partiorganisation; men tyvärr säger han: „kan man lika lätt tänka sig att de merovingiska konungarna stode upp från sina grafvar som att i Frankrike politiska partier bildades". Det är äfven ett betecknande sakförhållande att sysslandet med politik ofelbart i längden nedsätter en person i hans landsmäns ögon. På få undantag när afhåller sig äfven den intellektuela eliten af nationen från politisk värksamhet, emedan medelklassen i allmänhet betraktar politiken som en olämplig sysselsättning för ordentligt folk. I själfva värket, säger Bodley, „sedan Gambettas död har ingen framstående minister förvärfvat sig sina landsmäns varaktiga förtroende." Och huru skulle det kunna vara annorlunda, då nio tiondedelar af medlemmarna i den tredje republikens trettiofem kortlifvade kabinett varit läkare eller skollärare från provinsen, otvifvelaktigt i sig själf mycket aktningsvärda personer men af fullkomligt underordnad skicklighet. Dock det hufvudsakliga hindret för det parlamentariska systemets normala funktionerande i Frankrike är kanske dess sammanställande med en centraliserad administration, gjord att skötas af en kraftfull hand; men att återigen upphäfva centralisationssystemet i detta land vore detsamma som att förinta alla dess institutioner genom en revolution, mer fördärfbringande än den af 1789, ty centralisationen i Frankrike, hvilken florerade under den gamla monarkin och likt en fågel Fenix steg upp ur revolutionens aska, öfverensstämmer med den stora mängdens i Frankrike åskådningssätt och är därför det enda som öfverlefvat alla århundradets omhvälfningar. De bitande skarpa kapitel författaren egnar betraktelser öfver det

republikanska idealets: Liberté, égalité et fraternité, omsättande i det praktiska lifvet, borde icke vara angenäma för fransmän i allmänhet att läsa. Äfven Zolaprocessen, denna skriande skandal, där Paris högsta auktoriteter föredrogo att undertrycka sanning och rättvisa framför att medge möjligheten af att ett misstag skulle blifvit begånget vid en militärdomstol, är ett bevis till alla de andra författaren frambär till stöd för sina påståenden. „Det är mot en fransman", säger han, „fransmännen visa ett hat, vildare, oförsonligare och orättvisare, än mot folk af hvilken annan ras som hälst." Hela arbetet sammanfattas i följande ord: „Här se vi således den franska revolutionens menliga värkningar efter hundra år på det moderna Frankrike. Det yttre påtagliga resultatet, administrationen, ett värk af Napoleon; det psykologiska eller moraliska, ett folk, hvilket aldrig lyckats grunda en styrelse, som kunnat lugna och smälta tillsamman de element som af den stora omhvälfningen bringades ur sin jämnvikt.... Franska revolutionen har ingenting uträttat för lösningen af de frågor, framför hvilka mänskligheten står ännu ett århundrade efter densamma; och aldrig bör den tillmätas något inflytande på förhållandet mellan kapital och arbete, på socialismens framsteg eller plutokratins makt. Det bästa som kan sägas om den franska revolutionen är, att den bröt ut just som civilisationen höll på att göra historien färglös och skänkte forskaren och artisten taflor och dokument, gripande och patetiska, storslagna och upprörande, sådana hvarken antiken eller den moderna historien haft att uppvisa. Men den intellektuella fröjd den förskaffade de bildade kan väl knappast uppväga miljoner mänskliga varelsers på ett eländigt sätt i förtid slutade lif."

* * *

Ett annat arbete, värdt uppmärksamhet och utkommet efter årsskiftet, är *Julian Corbeths: Drake and the Tudor Navy,* jämte historien om Englands uppsving såsom sjömakt. Denna monografi utgör samtidigt en teknisk studie öfver Tudor-flottan, en redogörelse för den engelska sjömaktens första utveckling, och, hvilket kanske utgör dess förnämsta behag, tillika ett intimt dokument vis à vis en sällsynt romantisk och på fantasin starkt värkande personlighet. Ty Francis Drake är bokens hjälte, och det är kring honom de förnämsta historiska händelserna gruppera sig. I första delen presenteras denne, det 16:de århundradets föregångare till Nelson, som den oberoende köpmannen-äfventyraren, som plundrade den spanska kontinenten för att fylla fickorna på den lilla grupp samvetslösa spekulanter, som försträckte penningarna till dessa afskyvärda företag. Det är betecknande att de bästa och klokaste bland dåtida statsmän ansågo dessa plundringståg som rent sjöröfveri, hvilket de ju i själfva värket voro, och det var endast Drakes kolossala framgång och drottningens personliga protektion, som räddade honom från följderna af hans djärfhet. Men mer än en gång fick han draga sig undan och hålla sig gömd, tils saken på diplomatisk väg ströks öfver med hartassen och Spanien blidkades. Hvad som för eftervärlden alltid utgjort en anledning till förundran, att nämligen

Spanien så länge tålde den ödeläggande plundring Drake och hans vänner utsatte det för, förklaras af författaren genom några mycket träffande anmärkningar. Spaniens svaga sida, säger han, var alltid dess svaghet som sjömakt och här återigen var England starkt. „Ingenting", fortsätter han", har mer bidragit till att föra historien om vår sjömakts uppsving på villospår än att man ända till vår tid icke velat uppmärksamma detta faktum. Samtida auktoriteter uppskattade det emellertid fullkomligt. I deras ögon var Armadans nederlag snarare *grundläggningen än tillintetgörelsen* af Spaniens sjömakt. „För att säga sanningen", påstår en samtida, Sir William Monson, „innan konungen af Spanien fört krig mot oss, visste han icke hvad sjökrig ville säga." Och oaktadt vi icke kunna annat än beundra Drakes mod, måste vi dock tillika medge att han hade tur. Han råkade t. ex. aldrig ut för någon af Spaniens stora sjöhjältar, ty att Spanien vid den tiden *hade* sjömän af första rangs skicklighet i sitt fack är ett sakförhållande som författaren, hvars noggranna och uttömmande kunskaper stamma ur de bästa spanska källor, icke tröttnar på att upprepa. För att icke tala om Sancta Cruz, segern vid Lepanto, om Oquendo och Recalde, fins ju den ännu mycket större Menendez Velayo, hvars namn är långtifrån så bekant för engelska forskare som det förtjänade att vara. Ty utan tvifvel var denne man ett af sin tids största snillen och hans utförliga plan för befästande af Scilly-öarna och för häjdandet af de engelska och flamländska piraternas framfart visa hans klarsynta uppfattning af situationen; ty märkvärdigt nog, voro just de punkter han föreslog att skulle ockuperas desamma som man år 1897 beslutit att befästa såsom nödvändiga för att skydda vår handel mot främmande kryssare. Lyckligtvis för oss träffades denne den mest lofvande sjöman Spanien någonsin egt och den ende man, som kunnat blifva för Filip II hvad Drake var för Elisabeth, af en epidemi, hvilken inom kort ryckte bort honom, och inom en vecka låg hans flotta splittrad längs kusten.

I bokens andra del återfinna vi Drake på ett högre plan; han är icke längre endast hjälten-fribytaren, lastande sina hemvändande skepp med stulet guld och silfver, eller den djärve pionieren, som af ren slump stöter på nya handelsvägar och öppnar oceaner och kontinenter för den engelska företagsamheten; han är nu anstäld i statens tjänst, den högtbetrodde officeren, med uppdrag att kontrollera hela marinväsendet, adelsman och borgmästare, en amiral, på hvilken hela landets blickar äro fästade och till hvilken drottningen har sin tillit, då timmen slår för det länge tillbakavisade, men slutligen oundvikliga kriget mot det förolämpade och långmodiga Spanien. Vi komma nu till skildringen af den oöfvervinnliga Armadans nederlag. Otaliga äro berättelserna om denna världsbekanta tilldragelse, ända från *Frondes* klassiska skildring tiil major *Humes* nyutkomna, skarpsinniga resumé, men Corbeth är den första författare, som lyckats bekämpa alla de otaliga och som det vid första påseende vill synas oöfvervinnliga svårigheterna vid skildringen af den spridda men oafbrutna striden, hvilken pågick ända från det Armadan visade sig på

höjden af Lizardo till dess den af den räddande stormen drefs bort från engelsmännen för att i Nordsjön gå sin slutliga undergång till mötes. Med en kritisk skarpsinnighet och på basen af detaljforskningar, hvilka stå öfver alt beröm, har författaren bygt en detaljerad och sammanhängande skildring af händelserna från den 19:de till den 31 juli 1588, och detta på ett sätt som icke lämnar något öfrigt att önska. I själfva värket utgör hans bok ett bidrag af bestående värde till den historiska literaturen, och för de flesta läsare skola de tillförlitliga fakta han frigjort ur motsägelsernas kaos framstå likt ett slags uppenbarelser. Vi kunna med ett ord säga att Armadans värkliga historia här för första gången blifvit berättad.

* * *

En annan bok af bestående värde och stort intresse, ehuru utan några egentliga literära pretentioner är *Joseph Arch:* historien om hans lif berättad af honom själf och utgifven af grefvinnan af Warwick. Joseph Arch är, oberoende af hvad vi må tänka om hans våldsamma klassfördomar och hans agressiva själftillräcklighet, en af sin tids märkligaste män. Han föddes i Barford i Warwickshire år 1826, en af hans förfäder hade stridt med Cromwell vid Edgehill och tre generationer af Arch'er ligga begrafna på Bradfords kyrkogård. Hans farfader, en bekant häckanläggare och dikesgräfvare, samlade i earlen af Warwicks tjänst 30 pund, med hvilka han inköpte det hus och jordstycke, som ännu eges af hans sonson. Josephs fader var herde, men lefde i för män af hans ställning mycket goda vilkor; stilla och fredlig till sitt lynne, kunde han när så fordrades ställa sig på sin kant; dock var det påtagligen sin högtbegåfvade manligt anlagda moder lille Joseph bråddes uppå, och i henne såg han hela sitt lif igenom idealet för den sanna kvinnan.

Vid sex års ålder sattes han i skola och vid nio började han förtjäna pengar. Hans första arbete var att skrämma bort kråkor, genom hvilket han förtjänade fyra penny för en tolf timmars arbetsdag. Året därpå hjälpte han till vid jordbruksarbete för tre shilling i veckan, klädd i arbetsblus och gamla järnskodda stöflar. Hans föda för dagen bestod af ett mål kornbröd, och då och då en äppelpudding. Slutligen lyckades han få anställning som stalldräng med åtta shilling i veckan. Detta ansåg han för en stor framgång och gossen, som brann af vetgirighet och ambition, tillbragte sina kvällar fördjupad i böcker. Under sina uppväxtår hade han hufvudsakligast läst bibeln och Shakespeare, hvilka hans kloka, energiska moder lärt honom älska och förstå. Snart öfvergaf han emellertid sin värksamhet i stallet för att slå sig på häck-klippning. Ett nytt sätt att bedrifva detta arbete hade införts i trakten af en resande främling och unge Arch, som insåg att man på detsamma kunde förtjäna pengar, lärde sig det snart. En täfling i häck-klippning föranstaltades och Arch vann, utom flere penningepris, slutligen titeln af „Häck-klipparechampion för England.“ I kraft af denna hederstitel kunde han göra en resa genom hela England och Wales såsom häck-klippare och med arbetare

under sig, hvilket befans vara ett mycket lönande yrke. Han begynte äfven göra upp skördekontrakt med stora boskapsuppfödare, hvilket alt lyckades så väl, att han snart satte ett komfortabelt bo och som gift man flyttade in i det gamla huset i Bradford. Hans framstående egenskaper både som offentlig talare och som mångsidig affärsman voro kända och erkända i hela trakten omkring Bradford, ehuru det må förlåtas adelsmännen i grannskapet, hvilka han för resten betraktade som sina naturliga fiender, ifall de ansågo honom både samhällsvådlig och omedgörlig. Genom en mer än tjuguårig egen erfarenhet och de många resorna hade Arch mycket noga kommit in i med jordbruket sammanhängande förhållanden. Jordarbetarnas vilkor hade under tidernas lopp ständigt blott försämrats, och själf omtalar Arch, hurusom han i åratal grubblade öfver hithörande frågor, medan han själf arbetade i skog och mark, ehuru han var fast besluten att icke framkasta förslag till något slags association för befrämjandet af jordbruksarbetarnes intressen, innan han af dem själfva fått en uttrycklig uppmaning. Uppmaningen kom slutligen år 1872, då Arch redan var 46 år gammal, och han hörsammade den genast. En morgon, då han i sitt hem sysslade med något mindre timmermansarbete, kommo tre Wellesbournebönder och begärde att få tala vid honom, och resultatet af detta samtal blef, att han åtog sig att sammankalla sina yrkesbröder till ett meeting under ett gammalt körsbärsträd i Wellesbourne; men vi måste gifva ordet åt Arch själf och låta honom tala om denna tilldragelse på sitt eget kraftfulla språk: „Vi beslöto, att jag skulle sammankalla mötet under det gamla körsbärsträet; och jag väntade mig att finna en trettio eller fyrtio af de främste männen där. Döm om min förvåning, då jag finner flere hundra jordarbetare församlade. Hela Wellesbourne var där, hvarenda man, och de hade kommit från Morten och Locksley och Charlcote och Hampton Lucy och Barford för att höra hvad jag hade att säga dem. Natten hade redan fallit på och det var stickmörkt; men karlarna hämtade bönstörar och på dem hängdes lyktor och vi sågo bra nog. Jag steg upp på en gammal stubbe och i lyktornas flammande ljus såg jag mina arma medbröders allvarliga, uppåtvända ansikten (ansikten, utmärglade af svält och vanställda af umbäranden), alla blickande upp till mig och redo att lyssna till de ord, som skulle falla från mina läppar."

Rörelsen spred sig med förvånande snabbhet, tack vare Londontidningarnas agitation strömmade det in pengar, och en förening med högre arbetslöner, förkortad arbetstid och förbättrade bostadsförhållanden på sitt program stiftades. Under det energiska trycket af deras högsinte ledare, skakade bönderna af sig århundradens slöhet och hörsammade kallelsen med oväntad entusiasm och enighet. Hvarje medlem af denna union betalade en inskrifningsafgift af sex pence och sedan två pence i veckan; i maj år 1872 steg medlemmarnas antal till nära 50,000, spridda öfver hela England.

Ända till år 1879 åtnjöt föreningen allmänt förtroende och fastän den icke kunde uträtta ens en tjugondedel af alt det underbara man väntat af densamma, och slutligen i själfva värket — det är

ett faktum, som icke kan bortresonneras — ändade i ett slags tvifvelaktigt fallissement, hade den i alla fall visat de ledande klasserna att jordarbetarna icke voro smidda vid sin plog, och ur själfva jäsningsprocessen framgick den påtryckning, tack vare hvilken Arch slutligen hamnade i parlamentet. Han blef vald år 1886 och återvald 1892, den senare gången af en vacklande majoritet. Men hans lifs storvärk hade Agricultural Labourers Union varit och hans parlamentariska förtjänster voro aldrig synnerligt stora. Numera framstår Joseph Archs lifsvärk hufvudsakligast som ett väckande rekord af oförskräckt och oöfvervinnligt mod, på samma gång det kastar ett lifligt ljus öfver de jordbruksarbetande klassernas i England förhållanden. Hvad som blott återstår att beklaga är den fientliga och bittra ton som af ledaren användes mot de högre klasserna såsom sådana, hvarvid han icke lämnade något tillfälle att håna och förlöjliga dessa klasser, obegagnadt.

För att nu öfvergå till skönliteraturen kunna vi blott konstatera, att novellen, och hvad jag i brist på ett bättre namn skulle vilja kalla den transcendentala berättelsen, forfarande äro den stora allmänhetens favoriter. Otvifvelaktigt är tilsvidare årets bästa arbete inom den första kategorin *S:t Ives* af *Robert Louis Stevenson*, hvilken författares för några år sedan inträffade förtidiga död var en värklig förlust för den engelska literaturen. Ty i Stevenson hade vi den lifligaste och mest underhållande skrifställaren af den generation, hvilken han tillhörde, och hans förmåga att hålla läsarens uppmärksamhet fängslad från den första sidan till den sista har sällan blifvit öfverträffad. Han lämnade efter sig flere mer eller mindre ofullbordade noveller och den längsta af dem — S:t Ives — utkom detta år. Den innehåller berättelsen om en fransk krigsfånge, som under tiden för Napoleons fälttåg tillika med flere kamrater sitter fängslad på Edinburgs slott och lyckas rymma därifrån, tack vare den indirekta hjälp han får af en ung skotsk lady och hennes bror, hvilka han genom sin munterhet och älskvärdhet lyckats intressera för sitt öde. Bokens styrka ligger i den dramatiska kraft, med hvilken författaren framställer äfven de alldagligaste händelser, och i den skarpa och detaljerade karaktäristiken, hvarigenom isynnerhet bipersonerna framstå så lifslefvande, som såge man dem framför sig. Hjälten, liksom alla Stevensons hjältar för resten, är en ridderlig, sorglös typ, en tapper soldat, en fulländad gentleman och romantisk riddare, alt i samma person. Härtill kommer den outsägliga charmen i Stevensons genom sin behagfullhet enastående stil, en stil som hör till det allra bästa inom den engelska literaturen.

Den enkla, oförfalskade historiska romanen representeras i år af *Stanley Weymans Shrewsbury* och *Anthony Hopes Simon Dale*. Weyman är vår bäste nu lefvande författare af historiska romaner. Han tillvann sig först publikens bifall genom en roman *A gentleman of France,* som utkom för fem år sedan och följdes af *Under the Red Robe* och *Memoirs of a Minister of France,* hvilka stadgade hans rykte som en fyndig och fantasifull odlare af den spännande och äfventyrsfylda genren, och numera räknas

han som en af de populäraste bland våra författare. Dock lär Shrewsbury näppeligen komma att bidraga till författarens af A Gentleman of France rykte. Hufvudpersonen (vi kunna icke rimligtvis kalla honom *hjälten)* är en feg och afsigkommen stackare, och fastän berättelsen icke saknar dramatiska situationer är den på det hela långtrådig — ett ohjälpligt fel i en äfventyrsroman. Anthony Hopes Simon Dale är Weymans Shrewsbury mycket öfverlägsen, och detta är så mycket mer öfverraskande, som den historiska genren, föreställer jag mig, måste vara ganska främmande för denne unge framstående författare. Ty Anthony Hope är framförallt de sociala missförhållandenas satiriker, den humoristiske framställaren af valmöten och salongslif. Mest till sin fördel framstår han i sådana små mästerstycken som *The Dolly Dialogner* eller *Comedies of Courtship*, utsökta små bagateller, gnistrande och sprakande af outtömlig vitsighet och sprudlande af skalkaktig och älskvärd humor. Visserligen bör det medges, att han i *The Prisoner of Zeuda* och i *Phroso* delvis redan uppträdde som äfventyrsnovellist, men äfven om han stundom lyckades komma på idén till en god plan, visste han sällan att använda den. Så är äfven förhållandet med Simon Dale. Det är en historisk roman från Karl II:s tid, och hjälten en ung landtjunkare, som kommer in till staden för att där söka sin lycka, uppmuntrad af en spådom, som en gammal käring i hans hembygd gifvit honom och enligt hvilken han skulle komma att älska den konungen älskar, dricka ur konungens bägare och uppdaga konungens hemlighet. Genom sin goda tur och sin djärfhet lyckas han äfven utföra alla dessa märkliga ting, han rör sig bland idel prinsar, hertigar, ministrar och andra höga herrar. Författaren har omsorgsfullt studerat den tidpunkt han skildrar; han ger oss sålunda utomordentliga porträtt af Karl II och Ludvig XIV och en förtjusande skiss af Nell Gwynn, och äfven dialogen är värkligen briljant, som man ju äfven af denne författare har rätt att vänta. Och dock vill berättelsen icke löpa undan; hjälten är alt för osannolikt lyckosam i alt sitt förehafvande; och långt innan vi kommit till slutet af boken, finna vi oss själfva undrande öfver, om den öfverhufvud någonsin skall taga slut.

Ett annat slag af skönliteratur, som just nu är mycket på modet, är den af mig nyss omnämda transcendentala berättelsen, det vill säga novellen i Edgar Allan Poes och E. T. A. Hoffmans manér. Ur estetisk synpunkt sedda äro de flesta af dessa böcker fullkomligt värdelösa, men Herbert Wells, en framstående ung vetenskapsman och biolog från University College i London, har skapat en ny genre inom denna literaturart genom att med stor skicklighet ge den en vetenskaplig bas och därigenom förläna ett sken af sannolikhet åt en hop fantastiska idéer, hvilka annars skulle förefalla tämligen orimliga. Sålunda framställer han i *The Time Machine,* som kanske är hans bäst lyckade arbete, de märkvärdiga resultaten af en uppfinning, som kan försätta sin upphofsman århundraden fram i tiden, eller i hans betydligt mindre väl lyckade bok *D:r Mouro's Island,* där han framställer vivisektionen såsom en skapande vetenskap med himmelsskriande

följder. Hans sista bok *The War of the Worlds* är trots en viss „gruflighet" dock en på sitt sätt fängslande roman. Författaren skildrar i densamma en invasion på jorden af innevånare från planeten Mars, hvilka skulle vara oss i rent intellektuelt afseende så mycket öfverlägsna, som vi de lägre djuren, och hurusom England, där invasionen inträffar, blott genom ett slags för vår atmosfär egendomlig välgörande mikrob räddas från fullständig undergång. Så här i referat måste en dylik idé förefalla tämligen besynnerlig och dock värkar berättelsen i all sin osannolikhet öfvertygande, tack vare skildringens omständlighet och tillförlitligheten i detaljerna. Alla våra kritici hafva skänkt boken sin uppmärksamhet, oaktadt den underbara historien är alt annat än originell. Ty misstager jag mig icke altför mycket, står författaren i skuld till *Johan Vibe*, i hvars för sju år sedan utkomna *Fantastiske fortellinger* den första berättelsen handlar om ett besök från jorden till Mars, hvilket skildras på ett sätt värdigt själfve Poe. I rättvisans intresse bör dock tilläggas att Vibes bok, så vidt jag kan se, endast gifvit Wells så att säga ramen till hans arbete och att han utfylt den på ett fullkomligt själfständigt sätt.

* * *

Det stora evenemanget på dramatikens område har under de tre sista månaderna varit uppförandet af *Laurence Irvings* originaldrama *Peter den store* på Lyceumteatern af författarens fader, som själf spelade tzarens roll. Sir Henry Irving är, som Ateneums läsare otvifvelaktigt ha sig bekant, icke blott en stor, ja, i själfva värket vår störste skådespelare, utan äfven en af scenens och skådespelarkonstens mest upplysta gynnare, och under de nitton år han förestått Lyceumteatern, har densamma intagit första platsen bland alla Londons teatrar. Och dock kunde hvarken Sir Henry Irvings popularitet eller hans utmärkta spel, sekunderad som han var af Miss Ellen Terry, och en intelligent och uppöfvad trupp samt alla en magnifikt inredd teaters ressurser göra en succès af ett drama, som helt frankt inbjuder åskådaren att sympatisera med förföljaren mot den förföljda, med en fader, som mördar sin ende son, blott för främjandet af sitt rikes väl. Stoffet i Irvings drama utgöres nämligen af Peter den stores märkliga förhållande till sin son Alexis, och upplösningen bildar den unge mannens efter många förvecklingar inträffade afrättning. Stycket är altigenom fyldt af den dystraste tragik och ingen möda lämnades häller osparad för att genom en så realistisk framställning som möjligt af det redan i sig själf pinsamma ämnet framkalla en värkan, som ofta gick öfver gränserna för hvad den goda smaken kan tillåta. För resten kan det berättigade i ett sådant ämnes dramatisering starkt ifrågasättas. Den värklige Alexis var, mildt bedömd, en stackars föraktlig varelse. Och den sympati en sådan ryggradslös usling kan räkna på, då han framföres på scenen, är icke stor, och ställd som motsättning till den vilde och despotiske tzaren, är han dessutom fullkomligt odramatisk. I första akten väckes åskådarnes intresse af att Peter rusar in i fullt raseri öfver förlusten af

Azow, hvilken motgång dock uppväges af den glada underrättelsen om Rigas intagning. Under resten af denna akt gör han ingenting annat än ömsom far ut mot sin ovärdige, liknöjde och ohörsamme son, hvilken han dessutom misstänker för att stå i spetsen för en sammansvärjning emot honom, ömsom igen utgjuter han sig i beundran öfver sin nyssblifna gemål Katharina, „sin oförfalskade hurtiga alt i allo", som han kallar henne, en roll, som med sprittande liflighet spelades af miss Ellen Terry, till hvilken publiken stod i tacksamhetsskuld för de få glimtar af komedi, som lyste upp styckets annars oafbrutet svarta tragik. Tyvärr är hennes roll endast lätt skizzerad och hon visar sig blott för att genast åter försvinna. I andra akten bli vi vittne till ett stormigt möte mellan far och son, med otyglad vrede på den ena sidan och skygg fruktan å den andra. Men alla Peters försök att göra Alexis till man äro förgäfves och slutligen uppställer han alternativet: „mitt lifsvärk eller klostret" för sin son. I tredje akten är scenen förlagd till Neapel, där Alexis tillsammans med sin till page förklädda finska älskarinna, Euphrosine, uppehåller sig på fästningen S:t Elmo, där de uppspåras af förrädaren Peter Tolstoy, den skarpsinnige blodhunden, hvilken under falska förevändningar öfvertalar Alexis att återvända till Ryssland till en säker död. I denna liksom i de föregående akterna är Alexis altför svag och ömklig för att framkalla något som hälst intresse. Hela hans sträfvan går endast ut på att bli lämnad allena med den perversa snärta, som redan bedragit honom bakom hans rygg. Fjärde akten spelar i senatens sessionssal i Petersburg, medan skenprocessen mot Alexis pågår. Förhandlingarna afbrytas altemellanåt af stönet från de uslingar, som undergå tortyr i rummet bredvid, och åskådarnes känslor uppjagas än ytterligare genom åsynen af offren, hvilka lemlästade och blödande stappla eller släpas in för att upprepa de bekännelser man därinne aftvingat dem. Alexis blir slutligen dömd efter ett plötsligt utbrott af manlighet, hvarigenom han för första gången tillvinner sig våra sympatier, och tzaren lämnas allena för att i en monolog af obegränsad längd utbreda sig öfver rättvisan i den dödsdom, som ligger framför honom till underskrifvande. I sista akten besöker Peter sin son i fängelset och ett möte eger rum, som hvarken är historiskt eller naturtroget. Ty i självfva värket blef ju Alexis, som vi veta, prygglad till döds och mottog döende morgonen af den dag, då han om kvällen slutade sitt usla lif, de sista piskrappen i sin faders närvaro, hvaremot vi på Lyceumteatern få vara vittnen till huru en fullkomligt ohistorisk giftbägare bärs öfver scenen och offrets död omedelbart föregås af en romantisk scen mellan far och son, i hvilken den förre så godt som hela tiden talar om nödvändigheten af att uppoffra den senare, och den senare utan någon förklarlig orsak bifaller härtill. Äfven det bästa utförande kunde icke rädda stycket från en slutlig förkastelsedom, och utförandet var värkligen det bästa. Naturligtvis kunna vi icke föreställa oss en Peter den store så förfinad och intelektuell som Sir Henry Irving icke kan undgå att vara det; men å andra sidan vimlar tzarens karaktär af

skarpa och plötsliga kontraster och just i återgifvandet af dylika växlingar har den store skådespelaren alltid sökt och funnit sina lyckligaste ingifvelser. Däremot är miss Terrys smärta och eleganta uppenbarelse så olik den historiska kraftfulla och amazonliknande Katharina I, som det väl är möjligt; men som redan sades är hennes roll mycket liten, hon tyckes endast vara tillkommen för att roa tzaren och åskådarne, och hon spelar denna roll med en liflighet och friskhet, som lämnar intet öfrigt att önska. Alexis' otacksamma roll återgafs af en ung amerikansk skådespelare Robert Tabor, hvilken i densamma debuterade för Londonpubliken. Att han gjorde alt, hvad som af rollen göras kan, vill ej säga mycket, men man fick af honom det intrycket, att han var bättre uppgifter vuxen. På det hela taget var det icke att undra öfver, att detta dystra, pinsamma skådespel det utmärkta återgifvandet och den magnifika utstyrseln till trots efter något mer än sex veckor måste läggas ner.

VSJEVOLOD GARSCHIN.

EN TILLDRAGELSE.

AF VSJEVOLOD GARSCHIN.

ÖFVERSÄTTNING FRÅN RYSKAN AF R. LINDQVIST.

I.

Jag kan ej förstå, hvad som är orsaken till, att jag börjat tänka — jag, som nära nog i två år gått renons på alla tankar. Har då värkligen denna herre kunnat få mig att reflektera? Nej — dessa herrar uppträda så ofta i min väg, att jag redan vant mig vid deras moralpredikningar.

Ja, så godt som enhvar af dem, utom de fullkomligt förhärdade eller de mycket kloka, börjar tala om dessa saker, lika intresselösa för honom själf som för mig. Först frågar man, hvad jag heter, huru gammal jag är, därpå ger man sig, vanligtvis med tämligen deltagande uppsyn, in på temat: „fins det ej någon möjlighet att frigöra sig från ett dylikt lif?“ I början plågades jag

af dessa förhör, men nu har jag vant mig vid dem. Man vänjer sig vid mycket.

Men nu — sedan två veckor tillbaka — faller jag i tankar, så ofta jag icke är glad, d. v. s. icke drucken (ty är det väl möjligt för mig att vara glad, utan att vara drucken?), och när jag är ensam. Jag skulle ej vilja det, men jag kan ej annat: dessa tunga tankar låta sig ej förjagas. Den enda utvägen är att glömma — att fly undan, fly dit, där det stimmar af folk, där man berusar sig, larmar och fånas. Där börjar äfven jag berusa mig och skandalisera — tankarna förvirras, minnet slappnar. — — Då har jag det lättare. Hvarför har jag ej känt något af alt detta förut, under den långa tid, som förflutit sedan den dag, då jag gaf alt till spillo — alt? I mer än två års tid har jag bott här i detta eländiga rum, förnöter min tid, dag efter dag, i dödande enformighet, besöker emellanåt ett „Eldorado“ eller „Palais de crystal“, och under hela denna tid har jag varit, visserligen långt ifrån glad, men i alla fall fri från alla tankar på min glädjelösa tillvaro. Men nu är det alldeles, alldeles annorlunda.

Hvad altsammans ändå är tråkigt och dumt! Ty hvad jag än gör, så kommer jag mig ändå aldrig upp ur dyn; jag kommer mig ej upp helt enkelt därför, att jag ej vill. Jag har dragits för djupt in i detta lif, jag känner min väg. Jag såg för någon tid sedan i „Strekosa“ *) (hvilken en af mina bekanta hämtar mig ganska ofta och alltid då, när den innehåller någonting „pikant“) följande teckning: i midten en liten söt flicka med sin docka, öfver och under henne två serier kvinliga figurer — framtidsstadier af två konträrt motsatta riktningar. Ofvanför henne: en liten gymnasieflicka eller pensionsfröken, därnäst en sedesam ungmö, sedan en familjemoder och sist en aktningsvärd gammal fru; nedanom åter, åt motsatt håll: en butikflicka med en pappask, sedan jag — jag och åter jag. Den första „jag“ — det är jag, sådan jag är i detta nu; den andra — sopar gatan med en stor kvast, och den tredje — det är redan en komplett förfäad, vedervärdig käring i stinkande paltor. Men naturligtvis kommer jag ej att låta det gå så långt utför med mig. Ännu två, tre år, såvida jag härdar ut, och sedan — Katarina-kanalen. Det har jag krafter till, jag bäfvar ej.

En underbar människa ändå, denna illustratör! Hvarför är det så absolut gifvet och självfallet, att en liten pensionsfröken eller gymnasiesnärta blir en blygsam, anständig ungmö, en aktningsvärd mor och mormor? Än jag då? Gud ske lof, äfven jag kan ju briljera på Newskij med min franska eller tyska! Och teckna vackra blommor har jag, tänker jag, ännu ej glömt — och „Calypso ne pouvait se consoler du départ d'Ulysse“ mins jag. Och Puschkin mins jag, och Lermontoff, och alt, alt — såväl examensförhören, som den ödesdigra förfärliga tiden, då jag, alt ännu en fjolla, en komplett fjolla, lefde ensam hos mina goda anförvandter, hvilka voro öfvertygade om, att de „gifvit den hemlösa ett hem“ — och slutligen honom, snob-

*) = „Syrsan“, spridd rysk skämttidning.
Öfversättarens anm.

ben, och hans lystna, nedriga fraser, åt hvilka jag då i min enfald gladde mig så högt, och all denna lögn och smuts därborta i deras „rena societé“, därifrån jag störtade hit ned i detta moras, där jag nu bedöfvar mig med bränvin. — — Ja, jag dricker numera t. o. m. bränvin. „Horreur!“ skulle min kusin Olga Nikolajevna utropa.

Och i själfva värket, är det då ej „horreur?“ Men är det väl jag, som är den skyldiga? Om jag, en sjuttonårs flicksnärta, som alt sedan mitt åttonde år suttit välförvarad inom fyra väggar och med undantag af diverse „mamán“ sett endast små snälla flickor, sådana som jag själf — om jag då hade mött någon annan än honom, denne min högst tillbedjansvärde vän med frisyr à la Capoule, mött en annan, en god människa, en värklig man, då vore det kanske ej såsom nu. — — —

Dumma tanke! Som om de existerade dessa goda människor, dessa värkliga män — har jag kanske sett till dem, vare sig före eller efter katastrofen? Bör jag väl tro, att det ges goda människor, då bland de tiotal, som jag känner, det ej fins en enda, som jag kunde underlåta att hata och förakta? Och kan jag tro, att de existera, då bland dessa tiotal finnas såväl män till unga hustrur, som barn (nästan barn, d. v. s. slynglar om fjorton, femton år) från „goda familjer“ och flintskalliga, slagrörda, utlefvade gubbar?

Och kan jag slutligen underlåta att hata och förakta, om också jag själf är en föraktlig och föraktad varelse, då jag ser ibland dem företeelser sådana som t. ex. en viss ung tysk, stoltserande med ett halfalns långt monogram intatueradt på armen. Han förklarade själf för mig, att det var initialerna till hans fästmös namn. „Jetzt aber bist du meine liebe, allerliebste Liebchen“, sade han, betraktande mig med sina talgiga ögon. Och som värdig sluteffekt deklamerade han några verser af Heine. Ja, han t. o. m. förklarade för mig med stolthet, att Heine är en stor tysk skald, men att de — tyskarna — hafva ännu större skalder, Goethe och Schiller, och att blott inom det stora, genialiska tyska folket sådana skalder kunna se dagen.

Hvad jag led af att ej få klösa mig fast vid hans otäcka, sliskiga, hvitfjuniga knoddfysionomi! Men i stället tömde jag i en klunk det glas portvin han bjöd mig — och glömde alt.

* * *

Hvarför tänka på min framtid, då den redan nu ligger framför mig i öppen dag? Och hvarför tänka på det förflutna, då där ingenting fins, som skulle kunna ersätta mitt närvarande lif? Ja, så är det. Om man föresloge mig att ännu i dag återvända dit, till min forna vackra miliö, till dessa människor med vackra koaffyrer och vackra fraser, så skulle jag ej göra det, utan stanna kvar för att dö på min post.

Ja, äfven jag har en post! Också jag är nyttig och nödvändig. Nyligen besöktes jag af en mycket talträngd ung man, som läste upp för mig utantill en hel sida ur någon nyutkommen bok. „Detta är vår filosof, vår ryske filosof“, sade han. Den s. k. filosofen yttrade någonting mycket obegripligt och för

mig smickrande — bl. a. att vi äro „ventiler för samhällets passioner“, eller något dylikt. Orden äro afskyvärda, och sannolikt är deras upphofsman lika afskyvärd, men vidrigare än alt annat var mig denna gulnäbb med sin deklamation om samhällets „ventiler“.

För öfrigt är det ej så länge sedan jag själf kom på samma tanke. Det hände, då jag var hos fredsdomaren, som dömde mig till femton rubels böter för oanständigt beteende på offentligt ställe. I det ögonblick domen upplästes, hvarvid alla närvarande stego upp, tänkte jag: hvarför ser hela denna publik så föraktfullt på mig? Låt vara, att jag sköter en smutsig, afskyvärd syssla, att jag innehar den mest föraktade af alla befattningar, men också det är ju en befattning! Denne domare bekläder likaså en befattning. Och jag tror, att vi bägge — -- —

Nej, jag tror ingenting, jag känner blott, att jag dricker, att jag ingenting minnes, att mina sinnen omtöcknas. I min hjärna går allting rundt: både den otäcka förlustelsesalong, där jag i afton skall dansa oanständiga danser, och Litoffska „slottet“ *) och detta vidriga rum, där man endast kan existera drucken. Mina tinningar bulta, det ringer i öronen, i mitt hufvud dansar och skenar alt i väg, och jag själf föres bort någonstädes, obekant hvart. Jag vill stanna, vill klamra mig fast vid något, vid ett halmstrå, men jag eger ej ens ett halmstrå.

Jag ljuger, jag eger ju det! Och icke blott ett halmstrå, utan det, som kanske är tillförlitligare, men jag har redan sjunkit så djupt, att jag ej bryr mig om att sträcka ut handen för att gripa efter mitt stöd.

* * *

Det hände, vill jag minnas, i slutet af augusti. Det var en härlig höstafton. Jag promenerade i „Sommarträgården“ och blef där bekant med detta „stöd“. Han egde ingenting särskildt anmärkningsvärdt, förutom kanske en viss godhjärtad pratsamhet. Han berättade för mig nära nog om alla sina göromål och bekanta. Han var tjugofem år gammal och hette Ivan Ivanovitsch. Till det yttre var han hvarken ful eller vacker. Han pratade med mig som med en gammal bekant, berättade t. o. m. anekdoter om sin chef och hvem som var på tapeten på hans ämbetsvärk.

Vi skildes och jag glömde honom. Men efter en månad visade han sig åter i min väg. Han kom till mig dyster, sorgsen och affallen. Då han trädde in, blef jag t. o. m. smått skrämd för hans dystra, främmande ansikte.

— Kommer Ni ihåg mig?

I detsamma erinrade jag mig honom och bejakade hans fråga.

Han rodnade.

— Jag trodde, Ni ej kom ihåg mig — det fins ju så många, som — — —

Samtalet afstannade. Vi sutto i divanen, han i det ena hörnet, jag i det andra, han rak och uppsträckt, som om han för första gången vore ute på visiter och med cylindern i famnen. Så sutto vi tämligen länge. Slutligen reste han sig och tog afsked.

*) Stort korrektionshus i P:burg.
Öfversättarens anm.

— Farväl altså, Nadjeschda Nikolajewna — sade han med en suck.

— Huru har Ni fått reda på mitt namn? — skrek jag till, bestört och blossande röd. Mitt gängse namn var ej Nadjeschda Nikolajewna, utan Jevgenia.

Jag tilltalade Ivan Ivanowitsch i så uppbragt ton, att han t. o. m. blef förskräckt.

Jag menade ej något ondt, Nadjeschda Nikolajewna. Jag har ej talat om det för någon. — — — Saken är den, att jag är bekant med Pjotr Vasiljewitsch, distriktspolisen, och han inveg mig i Ert förflutna. Jag ville för öfrigt säga till Er: Jevgenia — men min tunga lydde mig ej, och jag kom att uttala Ert värkliga namn.

— Men så säg mig, hvarför Ni sökt upp mig?

Han teg och såg mig sorgset in i ögonen.

— Hvarför? — fortfor jag, alldeles bragt ur besinning. — Hvad kan förskaffa mig äran af att vara „intressant“ i Edra ögon? Nej, Ni gör bäst i att lämna mig i fred — jag kommer i alla fall ej att odla någon bekantskap med Er, emedan — emedan jag ej har några bekanta. Åh, jag vet nog, hvarför Ni kommit till mig! Ni blef kantänka intresserad af Er vän polisens berättelse. — Ni tänkte: se där en raritet, en bildad flicka, en flicka af familj, som dragits in i ett dylikt lif — — — Ni tänkte kanske rädda mig? Naturligtvis! Men låt Ni mig vara — mig fattas intet! Låt mig hällre kväfvas här i fred och ro, än — — —

I detsamma såg jag hans ansikte — och afbröt mig. Jag såg, att jag spöslet honom med hvarje ord. Han sade ingenting, men hans blotta utseende tvang mig till tystnad.

— Farväl, Nadjeschda Nikolajewna, sade han. — Jag beklagar djupt, att jag bedröfvat Er. Och mig själf likaså. Farväl!

Han räckte mig handen (jag kunde ej låta bli att gifva honom min) och gick sin väg med långsamma steg. Jag hörde, huru han gick ned för trappan, och såg genom fönstret, huru han gick framåtlutad tvärs öfver gården med en egendomlig, långsam och svängande gång. I porten vände han sig om och såg upp till mina fönster. Så försvann han.

Och det är denna man, som skulle kunna bli mitt „stöd“. Jag behöfver blott blinka och jag blir äkta maka. Blir maka till en fattig, men högsint man — och kanske blir jag till och med en fattig, men ärbar mor, om Gud i sin vrede ännu skänker mig ett barn.

II.

I dag sade Jevsej Jevseitsch till mig:

— Hör på, Ivan Ivanitsch, hvad jag, gamle man, har att säga Er. Ni har, min gubbe lilla, börjat uppföra Er alt annat än förståndigt: akta Er bara för att låta höga vederbörande få nys om saken!

Han talade länge och väl (sökande på diverse omvägar komma till själfva kärnan af saken) om tjänsten, om den aktning man är skyldig sina förmän, om vår general, om mig själf, och började så slutligen afhandla själfva ***min***

olycka. Vi sutto inne på ett värdshus, dit Nadjeschda Nikolajewna ofta brukar komma med sina bekanta.

Jevsej Jevseitsch hade för länge sedan genomskådat mig och lockat ur mig åtskilliga detaljer. Jag kunde därför ej hålla min dumma tunga i styr, utan nystade ur mig altsammans och höll därvid dessutom på att kväfvas af snyftningar.

Jevsej Jevseitsch blef ond:

— Ack Ni kvinnomartyr, Ni sentimentala kärleksnarr! En bildad ung man, en duglig ämbetsman går och hänger sig en dylik historia om halsen! Och för hvems skull! Ja, spotta Ni på henne! Hvad ha vi med henne att göra? Godt och väl, om det vore en aktningsvärd, anständig ung flicka, men en — en, som med förlof sagdt — — —

Jevsej Jevseitsch t. o. m. spottade.

Efter denna händelse återkom han ofta till ämnet för sina bekymmer (Jevsej Jevseitsch är uppriktigt bekymrad för min skull), men han ovettades ej längre, sedan han märkt, att det var mig pinsamt. För öfrigt kunde han ej lägga band på sig länge, och ehuru han i början bemödade sig om att afhandla saken på en viss distans, så kom han ändå alltid sist och slutligen till en och samma slutkläm, nämligen att jag måste skaka af mig dumheten, „spotta“ i hela historien, o. s. v.

Jag erkänner också själf, strängt taget, att han har rätt i det, som han dagligen söker öfvertyga mig om. Huru ofta har jag ej tänkt, att jag måste fly henne och göra mig fri! Ja, huru ofta! Och det oaktadt har jag lika ofta och efter alldeles enahanda tankar gått ut — för att hamna utanför hennes port — — —
Och så kommer hon, sminkad, med tuschade ögonbryn, klädd i pälsfodrad sammetskappa och med en liten kokett skinnmössa på sitt trotsiga hufvud — kommer rakt emot mig. Och jag sneddar öfver till andra sidan af gatan, för att hon ej skall märka mina förföljelser. Hon går gatan fram till nästa hörn, där hon vänder om och kommer tillbaka, oblygt och spotskt betraktande de herrar hon möter, stundom tilltalande dem; jag smyger efter henne på andra sidan af gatan, ängsligt följande henne med ögonen, och betraktar hopplöst hennes lilla vackra figur, tills någon — — — usling kommer och tilltalar henne. Hon svarar, vänder om och går med honom — — —
Och jag bakom dem som en skugga. Om gatan vore fullslagen med hvassa spikar, så gjorde det mig ej mera ondt. Jag går utan att höra och utan att se något annat än dessa två gestalter. — — —

Jag ser ej framför mig, ser ej åt sidorna, jag går med uppspärrade ögon, kolliderande med de förbigående, skotttafla för anmärkningar, skällsord och knuffar. Engång stötte jag omkull ett barn — — —

De snedda af till höger, så till vänster och gå in genom en bakport, först hon, sedan han; nästan alltid låter hennes kavaljer förmå sig af en viss egendomlig höflighet att gifva henne väg. Därpå går jag i min tur in genom porten. Nere på gården midt emot två för mig välbekanta fönster fins ett lider med en höskulle; till höskullen leder en mindre järntrappa, slutande med en afsats utan ledstänger. Och på denna afsats sitter jag och ser på de fälda hvita gardinerna — — —

I dag stod jag åter på min sällsamma post, oaktadt där ute var mycket kallt. Jag frös förfärligt och kände ej fötterna under mig, men stod kvar ändå. Imman stod tät om mitt ansikte, mustascher och skägg fröso hvita, fötterna började stelna. Människor kommo och gingo öfver gården, men de märkte mig ej, utan gingo förbi mig under högljudt samspråk. Från gatan hördes rusig sång (en glad gata!), gräl och skällsord och skrapjärnens gnisslande mot trottoaren, som af dvornikarna renskrapades från snö. Alla dessa ljud skrälde i mina öron, men jag var lika känslolös för dem som för kölden, hvilken kom mitt ansikte att svida, och för mina stelfrusna fötter. Alt detta — oljudet, fötterna och kölden — var som någonting mycket, mycket aflägset. Fötterna värkte gränslöst, men inom mig värkte det ännu förfärligare. — — —

Jag har ej kraft att gå upp till henne. Månne hon vet, att det fins en människa, som ansåge det för höjden af lycka att få sitta hos henne och utan att ens vidröra hennes hand blott se på henne, se henne in i ögonen? — att det fins en människa, som vore färdig att störta sig i elden, om det blott hjälpte henne att lämna detta helvete, ja, om det blott gåfve henne *vilja* att lämna det? Men hon vill ej — — — Och ännu vet jag ej ens, hvarför hon ej vill det. Ty jag kan ej tro, att hon är så ända intill märgen fördärfvad. Jag *kan* ej tro det, emedan jag känner henne, emedan jag älskar, ja, älskar henne — — —

En kypare gick fram till Ivan Ivanitsch — som satt med armbågarna stödda mot krogbordet och ansiktet doldt i händerna, medan han då och då genomfors af darrning — och började rycka honom i axeln:

— Herr Nikitin! så här går det ej an — — — i allas åsyn — — — husbond' kommer att skälla. Herr Nikitin! det går ej an att på detta sätt — — — Var så god och stig opp!

Ivan Ivanitsch höjde hufvudet och såg på kyparen. Han var ej det ringaste drucken, något som också kyparen begrep, såsnart han fick se hans sorgsna ansikte.

— Det är ingenting, Semjón. Bagateller. Hör du, ge mig en halfflaska renadt.

— Hvad befaller Ni vidare?

— Hvad vidare? Ett spetsglas. Och dessutom ej en halfva utan en hela. Se där, här är betaldt för alt, och två tjugukopeksslantar för din räkning. Om en timme skickar du mig hem med isvostschik. Du vet ju, hvar jag bor?

— Ja visst, Ers — — — Men jag förstår ej, nådig' herrn?

Han stod synbarligen alldeles handfallen: något dylikt hände honom för första gången under hela hans mångåriga krogpraktik.

— Nej, vänta — jag går hällre själf.

Ivan Ivanitsch gick ut i tamburen, klädde på sig och vek, utkommen på gatan, in i en kolonialvarubutik, i hvars låga fönster de på ett underlag af mossa prydligt ordnade buteljernas mångfärgade etiketter lyste bjärta i gasskenet. Efter en minut kom han tillbaka med två buteljer och gick hem till sig, till „madame Zuckerbergs möblerade rum“, där han bodde på hyra, och läste dörren bakom sig.

III.

Jag har återigen förglömt mig och återigen vaknat. Tre veckor af dagligt kringflackande! Huru skall jag härda ut! I dag har jag värk i hufvud, ben, hela kroppen. Ängslan, leda, ändamålslösa och plågsamma betraktelser! Om någon hälst ville komma!

* * *

Som till svar på hennes önskan ringde någon på tamburklockan.

— Är Jevgenia hemma?

— Ja, stig in, var så god! — svarade köksans röst.

Ojämna, brådskande steg slamrade ute i korridoren, dörren slogs upp med buller och i den visade sig Ivan Ivanitsch.

Han var alls ej lik den församlade och tillbakadragna unga man, som var här för två månader tillbaka. Han hade hatten på trekvart, blommig halsduk, säker och fräck blick. Och därtill raglande gång och en stark bränvins-odör.

Nadjeschda Nikolajewna sprang upp från sin plats.

— God dag på dej! — började han. — Jag kommer på visit!

Och han slog sig ned på en stol invid dörren, utan att taga hatten af sig och i vräkig ställning. Hon teg, äfven han teg. Hade han ej varit drucken, så skulle hon nog hittat på något drägligt samtalsämne, men nu kände hon sig bragt ur fattningen. Medan hon öfverlade om, hvad hon skulle göra, utbrast han på nytt:

— Nåja! Så är jag då här — — — Det är min rättighet! — skrek han plötsligt till i raseri och sträckte på sig till hela sin längd. Hatten gled ned från hans hufvud, det svarta håret föll i testar ned öfver ansiktet och ögonen blixtrade. Hela hans gestalt uttryckte ett sådant raseri, att Nadjeschda Nikolajewna för ett ögonblick greps af fruktan.

Hon försökte tala vänligt med honom:

— Hör Ni, Ivan Ivanitsch, jag skall alltid känna mig mycket glad öfver Edra besök, men var nu snäll och gå hem. Ni har druckit för mycket. Var nu snäll, min vän, och gå hem. Och kom igen när Ni blir frisk.

— Nu blef hon ängslig! — mumlade Ivan Ivanitsch som för sig själf, i det han ånyo satte sig på stolen. — Hon blef spak! Men hvarför jagar du mig på dörren? — skrek han åter till i förtviflan. — Hvarför? Det är ju för din skull jag börjat supa — förr var jag nykter. Hvarmed drager du mig till dig, hvarmed fjättrar du mig? Säg!

Han brast i gråt. Hans rusiga snyftningar kväfde hans ordström, tårarna runno ned öfver ansiktet och hamnade i hans af konvulsivisk gråt förvridna mun. Han kunde knapt tala:

— En annan skulle anse det för en lycka att bli kvitt detta helvete. Jag skulle arbeta som en dragoxe. Och du skulle lefva dina dagar i lugn och ro, sorgfri och aktad. — — — Säg mig, på hvad sätt jag gjort mig förtjänt af din ovilja!

Nadjeschda Nikolajewna fortfor att tiga.

— Hvarför tiger du? — röt han till. — Tala! Säg, hvad du vill, blott du

säger någonting! Jag är full — det är sant. — — — Vore jag ej full, så hade jag ej häller kommit hit. Vet du, huru jag bäfvar för dig, när jag är vid mina sinnens bruk? Du kan ju linda mig kring ditt finger. Om du säger: stjäl! — så stjäl jag. Säger du: mörda! — så mördar jag. Vet du det? Ja, du vet det nog! Du är klok, du ser alt. Om du ej vet det, så — — — Nadja, min älskade, förbarma dig!

Och han kröp på sina knän på golfvet framför henne. Men hon stod orörlig vid väggen, stödjande sig mot den, med bakåtlutadt hufvud och armarna på ryggen. Hennes blick stirrade ut i rymden. Såg hon något, hörde hon något? Hvad kände hon väl vid åsynen af denna man, som vred sig vid hennes fötter, tiggande henne om kärlek? Ömkan — förakt? Hon ville hysa medlidande med honom, men hon kände med sig, att hon ej förmådde det. Han väckte endast motvilja. Och kunde han väl väcka hos henne någon annan känsla i detta ömkliga tillstånd: drucken, smutsig och ömkligt bedjande?

* * *

Det är redan flere dagar sedan Ivan Ivanitsch lämnade tjänsten vind för våg. Han drack sig rusig hvarje dag. Han fann tröst i glaset och började mindre slafviskt lyssna till sin lidelses maktspråk, satt ständigt hemma och drack, i hopp om att ur glaset hämta kraft att gå till Nadjeschda Nikolajewna och „säga henne alt“. Hvad han skulle säga henne, det visste han ej själf. „Jag säger henne alt, jag öppnar min själ för henne“ — det var den enda klara tanken i hans alkoholomtöcknade hjärna. Slutligen tog han mod till sig och gick till henne. Till och med genom rusets dimma insåg han, att han sade och gjorde saker, som väckte alt annat än sympati för honom, och likväl talade han, oaktadt han kände, att han för hvarje ord han sade, sjönk alt djupare och djupare, dragande snaran om sin hals alt stramare och stramare.

Han talade länge och sammanhangslöst. Hans målföre blef alt släpigare och släpigare, och slutligen föllo hans svullna, försupna ögonlock ihop, och han somnade med hufvudet lutadt mot stolkarmen.

Nadjeschda Nikolajewna stod länge kvar i sin förra ställning, med blicken riktad mot någon punkt i taket och trummande med fingrarna på tapeten.

— Gör det mig ondt om honom? Nej, det gör det ej. Hvad kan jag göra för honom? Gifta mig med honom? Men skall jag väl våga? Och blir det kanske ej samma själfförsäljande? Herre Gud, ack nej, det blir ännu värre!

Hon visste ej, hvarför det skulle bli värre, men hon kände det.

— Nu hycklar jag åtminstone ej. Enhvar kan slå till mig. Huru många förolämpningar får jag kanske ej tåla? Men då — på hvad sätt blir det bättre? Blir det kanske ej samma fördärf, om än mindre uppenbart? — — — Där sitter han nu och sofver, med hufvudet fallet bakåt. Munnen öppen och ansiktet blekt som på ett lik. Kläderna nedsmutsade — han har bestämdt fallit omkull någonstädes. Hvad han andas tungt. — — — Snarkar till och med ibland — — — Ja, men alt detta går ju om, och han blir åter hygglig och anständig.

Nej, det går ändå ej! Och jag tror för öfrigt, att denna människa, om han en gång får mig i sitt våld, kommer att martera mig med blotta minnet — — — Jag kommer ej att härda ut. Nej, jag vill bli den jag är — — — Ja, detta blifvande blir ju för öfrigt ej så långvarigt — — —

Hon kastade ett lätt öfverplagg öfver axlarna och gick ut, smällande i dörren. Ivan Ivanitsch väcktes af bullret och såg sig omkring med själlösa blickar. Finnande det obekvämt att sofva på stolen, raglade han med möda fram till sängen, ramlade ned i den och föll i en tung, dvallik sömn. Han vaknade med värkande hufvud, men fullkomligt nykter, först sent på kvällen. Då han såg, hvar han befann sig, sprang han på dörren.

* * *

Jag gick ut, utan att veta hvart Vädret var eländigt, dagen kulen och mörk; våta snöflingor föllo ned på ansikte och händer. Det hade varit klokare att sitta hemma, men jag kunde det ej.

Han går alldeles under. Hvad skall jag göra för att hålla honom uppe? Kan jag förändra mitt förhållande till honom? Ah, hela min själ, hela mitt inre brinner. Jag vet ej själf, hvarför jag ej vill begagna mig af detta tillfälle att skaka af mig det gräsliga lif jag lefver, att bli befriad från den mara, som håller på att kväfva mig. Om jag ändå gifte mig med honom? Nytt lif — nya förhoppningar — — — Kanske skall den känsla af medlidande, som jag trots alt hyser för honom, en dag öfvergå till kärlek?

Ack nej! Nu är han nog färdig att kyssa mina händer, men då — — — då skall han trampa mig under fötterna och säga: ha! du satte dig ändå upp emot mig, ditt föraktade kräk! du föraktade mig!

Skall han säga så? Ja, jag tror att han gör det.

Jag eger dock ett medel till räddning och befrielse — ett förträffligt medel, hvilket jag redan för längesedan bestämt mig för och hvartill jag säkert sist och slutligen tager min tillflykt. Men tiden är ännu ej inne, tycker jag. Jag är ännu för ung, jag känner altför mycket af lifvet inom mig. Jag vill lefva. Jag vill andas, känna, höra och se — jag vill ega möjlighet att hälst då och då se en skymt af himmelen och Nevan.

Se där är kajen. På den ena sidan palatslika byggnadskolosser så långt ögat ser, på den andra den svartnande Nevan. Snart skall isen gå och floden bli blå. Parken på andra sidan skall börja skifta i grönt. Och öarna skola försvinna i grönska. Det blir vår, visserligen en Petersburgsk vår, men i alla fall vår.

Och plötsligt framträdde för mitt minne min sista lyckliga vår. Jag var då en sjuårs flicka och lefde hemma hos mina föräldrar på landet, borta i södern. Man såg föga efter mig, och jag sprang omkring, hvar och huru mycket mig lysste. Jag mins, huru i början af mars floder af smältvatten började sorla och brusa i steppravinerna, huru steppen blef mörk och luften underbart bedårande, fuktig och upplifvande. Först blefvo kullarnas toppar bara och ungt gräs klädde dem i fager grönska. Snart blef

hela steppen grön, ehuru snön ännu låg döende kvar i ravinerna. Snabt, på några få dagar framsprungo fullfärdiga — som framtrollade ur jorden — små buskar af pioner med granna, klart purpurröda blommor. Lärkorna började sjunga — — —

O, min Gud, hvad har jag då gjort, för att redan här i lifvet straffas med afgrundens kval! Är ej det helvete jag genomlefver olidligare än hvarje annat? — — —

Jag fick syn på en stentrappa, som ledde direkt ned till en vak. Någonting drog mig dit ned till vattnet. Dock — det är ännu för tidigt. Jag vill vänta ännu en tid.

Det vore likväl härligt att stå där nere på den hala, våta iskanten. Det ginge så lätt att halka ned. Först skulle det blott kännas kallt. — — — En sekund — och så skulle jag dragas med strömmen ned under isen och slå mig vanvettigt mot isen med händer, fötter, hufvud och ansikte. Vore intressant att veta, om dagsljuset tränger dit ned?

Länge och orörlig stod jag vid vaken och var redan kommen till det tillstånd, då man ej tänker på någonting mer. Jag hade redan länge varit våt om fötterna, men jag rörde mig ej ur stället. Vinden var ej kall, men den trängde tvärs igenom mig, så att jag darrade i hela kroppen. Jag vet ej, huru länge denna dvala skulle fortfarit, om ej någon på kajen ropat till mig:

— Hallå, madame! Min fru!

Jag såg mig ej om.

— Min fru, var god och kom upp!

Bakom mig började någon stöfla ned för trappan. Utom fötternas knarrande mot de sandbeströdda trappstegen hörde jag ett doft slamrande. Jag vände mig om — en poliskonstapel kom ned, det var hans sabel, som skramlade. Vid åsynen af mitt ansikte blef plötsligt det aktningsfulla uttrycket i hans fysionomi rått och fräckt, han kom till mig och grep mig brutalt i skuldran:

— Laga dig bort härifrån, ditt löpska stycke! Öfveralt skräpar Ni också. Och går Ni sedan och stoppar Er ned i vaken i Er dumhet, så är det jag, som skall svara för Er, kanaljer!

Han såg på mitt ansikte, hvad jag var för en.

IV.

Alt ett och detsamma — ett och detsamma — — — Omöjligt att få vara ensam ett ögonblick, utan att ledsnaden griper ens själ. Hvad skall jag taga mig till för att glömma?

Annuschka hämtade mig ett bref. Från hvem kan det vara? Det är så länge sedan jag fått bref från någon.

„Högtärade Nadjeschda Nikolajewna! Oaktadt jag mycket väl vet, att jag ingenting är för Er, så vågar jag ändock tro, att ni är ädelmodig och ej vill såra mig. För första och sista gången i lifvet ber jag Er besöka mig, emedan det i dag är min namnsdag. Släktingar och bekanta väntar jag ej. Kom, jag bönfaller Er. Jag ger Er mitt ord på att ej säga Er något sårande eller oangenämt. Förbarma Er öfver Er tillgifne

Ivan Nikitin.

P. S. Jag kan ej tänka på mitt uppförande sist hos Er, utan att rodna

af skam och ruelse. Kom altså till mig i dag kl. 6. Bifogar adress. I. N."

Hvad skall detta betyda? Han har beslutit sig för att skrifva till mig. Det ligger någonting under alt det här. Hvad vill han mig? Skall jag gå eller ej?

Svårt att afgöra — gå eller icke gå. Vill han locka mig i försåt, så är det antingen för att döda mig, eller — — — Dödar han mig, så är det i alla fall en lösning.

Jag går.

Jag skall klä mig enkelt och anspråkslöst och tvätta puder och rödsmink af mig. Det blir honom behagligare så. Mitt hår sätter jag enklare upp. Hvad mitt hår har blifvit tunt!

Jag kammade mig, tog på mig en svart klädning, svart skärp, en liten hvit krage och dito manschetter, och gick så till spegeln.

Jag kunde knapt hålla tårarna tillbaka, då jag i spegeln framför mig såg en kvinna, fullkomligt olik den Jevgenia, som så „charmant" dansar ekivåka danser på diverse glada ställen. Det var alls ej den fräcka och sminkade kokotten jag såg, med det leende ansiktet, det käckt uppsatta håret och de svärtade ögonhåren. Det är en glömd och lidande kvinna, blek och svårmodigt seende framför sig med stora svarta ögon, omgifna af mörka ringar — något fullkomligt nytt och främmande. Men kanske just detta är jag? Och hon, den andra däremot, Jevgenia, som alla se och känna, kanske hon är något främmande, som hängt sig fast vid mig, kväfvande, dödande mitt rätta jag?

Och jag brast i själfva värket i gråt och grät länge och bittert. Tårarna lindra — så försäkrade man mig redan i min barndom; det kan vara sant, dock ej alltid. Mig skänkte de ingen lindring — tvärtom. Hvarje snyftning skälfde af smärta, hvarje tår var bitter. De, som ännu ega något hopp om frälsning och frid, de kunna kanske finna lindring i tårar. Men hvar gror för mig detta hopp?

Jag torkade mina tårar och gick ut.

* * *

Utan svårighet fann jag madame Zuckerbergs möblerade rum, och en finsk piga visade mig dörren till Ivan Ivannovitsch's rum.

— Får man stiga in?

Inifrån hördes bullret af en hastigt igenskjuten bordslåda.

— Stig in, var så god! — ropade Ivan Ivanitsch öfverraskad.

Jag gick in. Han satt vid sitt skrifbord och gummade ihop ett kuvert. Det såg nästan så ut, som om han ej blifvit riktigt glad öfver mitt besök.

— God dag, Ivan Ivanitsch — sade jag.

— Välkommen, Nadjeschda Nikolajewna! — svarade han, i det han steg upp och räckte mig handen. En glimt af ömhet for öfver hans ansikte, då jag räckte honom min hand, men försvann i samma ögonblick. Han var allvarsam, t. o. m. dyster.

— Tack för att Ni kom.

— Hvarför har Ni önskat träffa mig? — frågade jag.

— Min Gud, förstår Ni då värkligen ej, hvad det betyder för mig att få se Er! För öfrigt — detta ämne plågar Er — — —

Vi sutto tysta en stund. Finskan hämtade in samovaren. Ivan Ivanitsch räckte mig te och socker. Därpå framsatte han sylt, tebröd, konfekt och en halfflaska sött vin:

— Ni får förlåta mig den här undfägnaden, Nadjeschda Nikolajewna. Det är kanske Er emot, men tyck ej illa vara. Var nu så älskvärd och slå i te. Tag för Er — här är konfekt, här vin.

Jag tog ihop med serveringen, och han satte sig midt emot mig, så att hans ansikte förblef i skuggan, och begynte betrakta mig. Jag kände, huru hans blick oaflåtligt och uppmärksamt hvilade på mig — jag kände att jag rodnade.

För en minut såg jag upp, men sänkte blicken åter, då han fortfor att allvarsamt se mig rakt in i ögonen. Hvad betyder detta? — tänkte jag. Kan värkligen denna omgifning, min enkla svarta dräkt, frånvaron af oförskämda ansikten och gemena uttryck hafva värkat på mig så starkt, att jag ånyo förvandlats till en blyg och tafatt ung flicka, sådan jag var för två år tillbaka. Det blef mig pinsamt.

Kan jag få veta, hvarför Ni blänger på mig egentligen? — sade jag nonchalant, om ock med ansträngning.

Ivan Ivanitsch sprang upp och började gå af och an i rummet.

— Nadjeschda Nikolajewna! tala ej så simpelt. Var hälst en timme sådan Ni var, då Ni kom.

— Men jag förstår ej, hvarför Ni kallat mig hit — — — Är det värkligen blott för att tiga och betrakta mig?

— Ja, Nadjeschda Nikolajewna, blott därför. Er kan det väl ej förorsaka något synnerligt obehag, men för mig är det en högtid att få betrakta Er en sista gång — — — Ni var så snäll som kom, och därtill i denna dräkt. Det väntade jag ej och därför är jag Er ytterligare tacksam.

— Men hvarför då för sista gången, Ivan Ivanitsch?

— Jag måste resa bort.

— Hvart?

— Långa vägar, Nadjeschda Nikolajewna. Ser Ni, det är alls ej min namnsdag i dag. Jag skref så annars bara — vet ej själf hvarför. Jag ville helt enkelt se Er ännu en gång. Jag tänkte först gå och möta Er, men huru det var, så beslöt jag be Er upp till mig. Ni var så snäll, som kom. Gifve Gud Er alt godt i gengäld.

— Framtiden har föga godt för min räkning, Ivan Ivanitsch.

— Ja, Ni har rätt. För öfrigt vet Ni själf bättre än jag, hvad som ligger framför Er — — —

Ivan Ivanitsch darrade på rösten. Han tillade:

— Det blir bättre med mig — då jag rest.

Det gjorde mig outsägligt ondt om honom. Är det rättvist alt det, som jag haft emot honom? Hvarför har jag så rått och så hjärtlöst stött honom tillbaka? Men nu är det för sent att ångra sig.

Jag reste mig och började kläda på mig. Ivan Ivanitsch sprang upp som stungen:

— Ni går redan? — frågade han upprörd.

— Ja, jag måste — — —

— Ni måste — — — Återigen dit! Nadjeschda Nikolajevna! så låt mig då hällre döda Er på stället!

Han framhviskade detta, i det han grep mig om armen och betraktade mig med vidgade och förvirrade ögon.

— Är det ej bättre? Säg! — hviskade han.

— Men då kommer man att skicka Er, Ivan Ivanitsch, till Sibirien. Och det vill jag ingalunda.

— Sibirien? — — — Tror Ni då, att det är därför, som jag ej kan döda Er, därför att jag fruktar Sibirien? Nej, det är ej därför — — — Jag kan ej döda Er, emedan — — — ja, hur' skulle jag kunna döda Er? — hur' skulle jag kunna döda dig? — utbrast han flämtande — dig, som jag — — —

Och han slöt mig lidelsefullt i sina armar och lyftade upp mig som ett barn, nästan kväfvande mig med sina omfamningar och betäckande med kyssar mitt ansikte, min mun, ögon och hår. Och lika plötsligt som han tagit mig i sina armar, satte han mig åter ned och utbrast feberaktigt:

Se så, gå nu, gå nu — — — Förlåt mig, det är ju första och sista gången. Var ej ond på mig. Gå nu, Nadjeschda Nikolajevna!

— Jag är ej ond, Ivan Ivanitsch — — —

Gå nu, gå nu! Och tack — tack att Ni kom!

Han följde mig ut och stängde genast dörren i lås bakom sig. Jag började gå ned för trappan. Hjärtat sved mer än någonsin förut.

Må han resa och glömma mig — — — Jag blir kvar för att lefva min tid till slut. Nog med sentimentalitet. Jag går hem.

Jag raskade på stegen och tänkte redan på, huru jag skulle kläda mig och hvar jag skulle fördrifva aftonen. Så var då min lilla roman ändad — ett litet uppehåll blott på den slippriga vägen! Numera glider jag utan hinder, utan uppehåll lägre och lägre ned — —

— *Men han skjuter ju sig!* — klack det till i mitt inre. Jag stannade som fastnaglad: det svartnade för mina ögon, det gick en kall rysning öfver min rygg, jag ville kväfvas — — — Ja, nu dödar han sig! Han slog ju igen en låda, då jag kom — det var revolvern han då satt och undersökte. Och han skref ett bref — — — „För sista gången“ — sade han — — — Jag måste springa tillbaka! Kanske jag ännu ej kommer för sent. O Gud! håll honom tillbaka! O Gud! låt honom lefva — för mig!

Jag greps af en dödlig, aldrig förut erfaren ångest. Jag sprang tillbaka som en vansinnig, stötande till de förbigående. Jag mins ej, huru jag kom upp för trappan — jag mins blott den dumma uppsynen hos finskan, som släpte in mig, jag mins den långa mörka korridoren med en massa dörrar, mins, huru jag ilade till hans dörr. Och då jag ändtligen grep i dörrvredet, small därinne ett skott. Människor rusade ut från flere dörrar och dansade som besatta rundt omkring mig jämte korridor, dörrar, väggar, alt — jag föll, och i mitt hufvud svängde allting rundt och försvann.

EN KVINNOSAKSMARTYR.

MARY WOLLSTONECRAFT GODWIN.*)

AF ARVÈDE BARINE.

ÖFV. FÖR ATENEUM.

närmare ett sekel har Mary Wollstonecraft hvilat i sin graf och alt ännu skyler det puritanska England sitt anlete hvar gång hennes namn nämnes. Kvinnosaksvännerna, hvilka bort uppresa ärestoder till hennes minne, ty de ha henne att tacka för icke blott hela rörelsen, utan äfven dess namn, vilja icke höra talas om henne, och den nyfikne, som, lockad af hennes romantiska lefnadssaga, fördjupar sig i dess växlande skiften, kan ej, trots det medlidande han känner, tillbakatränga ett småleende, då han finner tragiken i den så starkt uppblandad med komik. Hon var, den stackars Mary Wollstonecraft, under hela sitt lif förföljd af otur, och blef ej ens efter sin död beklagad. Ty hennes olyckor berodde hvarken på de yttre förhållanden, i hvilka hon lefde, eller på hennes omgifning; hon skapade dem uteslutande själf. Då försynen icke sände henne sorger sökte hon egenhändigt upp sådana, och om den onde ej lade snaror för hennes fot, knöt hon dem själf och föll i dem liksom enkom för att se om hon kunde komma ur dem igen. Resultatet häraf blef naturligtvis ett lif, brokigare än människor med sinne för moralisk ordning i allmänhet kunna tolerera. Men midt i detta oroliga lifs fantastiska infattning kan man skönja en lika så originell som varmblodig och entusiastisk personlighet.

Kanske skall det intressera eller åtminstone roa någon af hennes medsystrar att lära känna en kvinna, utrustad

*) *Eminent women series. — Mary Wollstonecraft Godwin,* af Elisabeth Robins Pennell. — London 1 vol. Allen.

med både hjärta och hufvud om också icke med omdöme, som hade sin tid af ryktbarhet och hvars idéer, i dag som är, hålla på att omgestalta samhälle och lagar, hvars kuriösa, emanciperade uppträdande efteråt ofta imiterats, men som på sin tid var den första och enda i sitt slag.

I.

Mary Wollstonecraft föddes 1759, man vet icke hvar. Hennes föräldrar, båda af irländsk börd, voro bosatta i England, men de hörde till det slag af människor, hvilkas spår det är svårt att följa. Fadern, John Wollstonecraft, kunde fästa sig hvarken på ett bestämdt ställe eller vid en bestämd sysselsättning. Han liknade den vandrande juden, flyttade från stad till stad, från grefskap till grefskap, var ömsom affärsman, ömsom världsman och rentier, ömsom jordbrukare, — alt medan familjen tillväxte med ett barn här och ett annat där. Han strödde ut sina pengar längs alla landsvägar och, hvad värre var, på alla krogar. Han var ständigt ur humör för de ideliga flyttningarnas skull och dessutom, när han druckit, våldsam mot hustru och barn. Han var med ett ord en fullkomlig odugling och en rå natur, som grymt förtrykte de sina. Att Marys barndom och första ungdom förflöt midt ibland husliga scener, till hvilka hon själf var fullkomligt oskyldig, men hvilka gåfvo henne smak för en ovädersfyld atmosfär, måste man skylla honom för. Hon ville se himlen ljungande af blixtar. „Jag älskar framför alt människor då de hemsökas af olyckan“ skrifver hon i ett bref — ett omdömeslöst ädelmod som kom henne att med alt för stort välbehag frossa i såväl egna som andras ofta självförvållade sorger.

Hennes mor var teoretiskt anlagd alt igenom. Hon hade teorier i beredskap för alla lifvets förhållanden. Dessutom fordrade hon af sina barnen blind lydnad, äfven när hon i kraft af alla de olika system som spökade i hennes svaga hjärna, samtidigt befallde dem alldeles motsatta saker. Mycket måste ju förlåtas henne för den mans skull, hvilken hon fått af försynen, ty han var liksom enkom skapad att skrämma från vettet alla med hvilka han kom i beröring, men i hvarje fall var Mrs Wollstonecraft odräglig och bidrog blott till hemmets otrefnad genom sitt bråk och sitt trakasserande. Om kvällarna kom Mr Wollstonecraft drucken hem, ställde till scener och slog hustru, hund och barn. Senare, då Mary blifvit fullvuxen, brukade hon ofta vaka nätterna igenom, för att hjälpa sin mor, när faderns brutalitet blef alt för stor.

Det faller af sig själft, att med detta oroliga lif och de ständiga flyttningarna, de unga Wollstonecraftarnas uppfostran måste gestalta sig tämligen planlös. De voro sex till antalet, tre gossar och tre flickor, alla behäftade med någon ledsam reminiscens af faderns eller moderns lynne. De flesta voro tämligen klent begåfvade och familjen i sin helhet var till ytterlighet retlig. Den liknade en krutkällare, där hvarje ord är en gnista färdig att ställa till explosion. T. o. m. Mary, som dock var alla de andra betydligt öfverlägsen, och godhjärtad, intelligent och modig, lämnar äfven hon, ett

bevis på, att man icke ostraffadt har en teoriserande mor och en halfgalen far. Ty den brist på omdöme, som hennes lif så genomgående bär vittne om, måste betraktas som ett arf efter fadern, och hennes biografer göra henne ingalunda någon tjänst genom att påstå, det hennes omdömesförmåga var fullkomligt normal. Just därför att den icke var normal kunna vi hysa medlidande med henne och hennes olyckor, hvilka i annat fall endast vore värda ett löje.

Hon var en ganska vacker flicka och blef med tiden, då hon uppnått trettiotalets fulla blomning, en skönhet à la Titian, med bländande hy och rödaktigt hår af en varm och dämpad färgton. Hon hade härliga bruna ögon och ett älskligt, något melankoliskt ansiktstryck. Hennes olyckliga ungdom och de ständiga sorgerna och motgångarna hade gjort henne bitter och sluten, men i ett sällskap, där hon fann sig väl, kunde hon lifva upp sig till verklig glädtighet, och hon var då mycket språksam och blixtrande kvick. Sålunda hade naturen skänkt henne alla sina bästa gåfvor, utom ett enda — omdöme — och denna brist skämde bort alt det öfriga. Begåfvad med ett klart och omfattande förstånd, som hon än ytterligare genom allvarliga studier utvecklade, drog hon sina slutsatser alldeles uppåt väggarna och dvaldes ständigt — så berättar bon själf — i en overklig och fantastisk värld. Mycket kvinlig till sitt temperament och sitt sätt, ryggade hon dock ej tillbaka för föreställningar och känslor, hvilka hos en kvinna värka stötande. Uppoffrande och hängifven som hon var, gjorde hon sig, enligt en engelsk författares uttryck[1]), så romantiska föreställningar om den sanna godheten „att hon bragte dem olycka, hvilka hon ville väl". Hon misslyckades i allt hvad hon företog sig, och alla de personer hon fäste sig vid, drabbades af sorger: hon var, med ett ord, hvad man kallar en olycksfogel.

Sin exentriska smak för urspårade existenser bevisar hon redan genom valet af sina tidigaste vänner. Först slöt hon ett exalteradt vänskapsförbund med en besynnerlig och vanför präst, som dock hade den förtjänsten, att tvinga henne till arbete. Under hans ledning började hon, vid sexton års ålder, sina studier från början igen. Sedan kom turen till familjen Blood, en familj enkom skapad för Mary Wollstonecraft, ty olyckshändelser formligen regnade öfver den från morgon till kväll. Fadern var en fyllbult, modern en nolla, sonen ett ungt, af polisen misskändt hälgon, den yngre dottern ett „stycke" och den äldre försmäktande af kärlek till en blyg ung man, som ej kunde besluta sig för att bli medlem af familjen Blood. Dessutom bestod sig denna älskliga familj en hel kometsvans af småbarn, som myllrade i oordning och elände. Mary sammanträffade händelsevis med den älsta dottern Fanny, och det var, skrifver hon „som Werthers och Charlottes första möte".[2]) Georg, det unga hälgonet, fick äfven sin andel af hennes sympatier.

Under det hon sålunda, än här och än där, mellan tvänne flyttningar, sökte att

[1]) Knowles, *Life of Fuseli.*

[2]) *Memrois of Mary Wollstonecraft,* af William Godwin.

skapa sig en vän — och värkningskrets, smälte de sista resterna af den Wollstonecraftska förmögenheten ihop. Tack vare de ständiga resorna kom först fattigdomen i huset, och sedan nöden, och barnen fingo lof att tänka på att själfva förtjäna sitt bröd. Mary kastades ut i världen, för att där fortsätta sina lärospån, och oturen följde henne troget. Hon blef sällskapsdam — och råkade ut för den elakaste kvinna i hela England. År 1780, efter moderns död, flyttade hon tillsammans med Bloods, och vann därpå ingenting annat än att få vara vittne till nya husliga scener. Det var det andra äktenskapet hon på nära håll fick studera, och det var lika olyckligt som det första. Snart blef hon i tillfälle att göra bekantskap med ett tredje, och då började i hennes hjärna de tankar att gro, som en gång skulle komma att väcka så mycken anstöt och bli hennes lifs olycka.

En af hennes systrar, Elisa, hade gift sig. Hon var den häftigaste af hela familjen, och det ville icke säga litet. Genom en besynnerlig ödets skickelse råkade hon ut för en man af samma temperament som hon själf, rena salpetern, och de grälade, så man kunde mista förståndet. Elisa miste det också mycket riktigt, och Mr Bishop, mannen, tillkallade Mary. Hon lyckades återställa systerns hälsa, men hennes föreställningar om äktenskapet stadgades blott genom denna nya erfarenhet. Äktenskapet var en föråldrad institution, en kvarlefva från den tid, då kvinnan ansågs som ett väsen af lägre rang. Hvarför skulle egentligen Mrs Bishop vara tvungen att mot sin vilja hålla ut med Mr Bishops alla egenheter? En värdig dotter till sin mor, ville Mary genast tillämpa sina teorier. Hon enleverar systern. Deras flykt var förtjusande och full af spännnande moment, hvilka nästan kommo den stackars Elisa att ånyo förlora förståndet. De lefde i ständig fruktan för att Mr Bishop skulle uppenbara sig, men denna fruktan visade sig öfverflödig, ty han fann sig i situationen, dock icke utan bittra anklagelser mot sin energiska svägerska.

Den allmänna opinionen var på mannens sida, och Mary klandrades skarpt. Elisa hade ett barn som hon öfvergifvit, och världen, som gärna öfverser med kvinnor, hvilka bryta de äktenskapliga banden, är oförsonlig, och det med rätta, mot hjärtlösa mödrar. Flere af de bägge systrarnas forna vänner vände dem efter denna händelse ryggen.

Men Mary blef ej visare af skadan. Hon kastade sig i ett hufvudlöst skolföretag, som misslyckades, och skuldsatte sig öfver öronen. Blef sedan guvernant, läste Rousseaus ***Emile***, samt trodde sig vara den olyckligaste varelse under solen, därför att hennes elevers mor icke delade hennes åsikter om uppfostran. Därtill kom att då det senare gick illa för hennes älsklingselev, man kastade skulden på henne. Slutligen befann hon sig formligen på gatan med två toma händer. Hon kände sig nu alt mera öfvertygad om att världen var på tok, isynnerhet hvad hennes eget kön beträffade. Hon visste af erfarenhet hvilka missräkningar som vänta en bildad men fattig flicka i ett samhälle, där alla vägar äro stängda för kvinnan, och de giftermål hon på nära håll varit

i tillfälle att studera, kommo henne att anse äktenskapet liktydigt med lifstidsfängelse och ingalunda som något slags räddningshamn. Kvinnans svåra ställning i samhället väckte hos henne medlidande och förbittring, och hennes sinne fylldes af sväfvande drömmar om en emancipation. En förläggare i London, Johnson, erbjöd henne arbete. Han hade gissat sig hennes talang af en broskyr, ganska medelmåttig förresten, som pläderade för en högre kvinnobildning. Hon samtyckte. Rubicon låg bakom henne, och tärningen var kastad.

II.

Då för tiden var det en oerhörd djärfhet af en kvinna att syssla med skriftställeri, t. o. m. i ett land som England, där kvinnoliteraturen nu öfversvämmar bokmarknaden. De engelska författarinnornas talrika skara spirade då just upp ur jorden. Sofie Lee höll på att bli berömd och Charlotte Smith utgaf *Emmeline*. Namn sådana som Burney, Austen, Anna Radcliffe och Edgeworth började nämnas, jämte namnen på en hel legion älskvärda blåstrumpor, som numera råkat i glömska, som t. ex. den vackra miss Inchbald. Hon var hälften skådespelerska, hälften författarinna, alltid förälskad, aldrig gift, slarfvig och intagande. Under många år Mary Wollstonecrafts intimaste väninna, slutade äfven hon med att på grund af „sina principer“ vända henne ryggen. Men innan ännu alla dessa författarinnor debuterat, var en kvinna som sysslade med literär värksamhet, t. o. m. utan att däraf göra sig ett lefvebröd, en mycket stor sällsynthet. Hvad yrkesförfattarinnan beträffar, var hon i England alldeles okänd. „Men“, skrifver Mary Wollstonecraft i ett bref till sin syster, „jag kommer att bli den första af ett nytt släkte“.

Ett släkte skapadt af Mary Wollstonecraft hade alla chancer att bli besynligt. Och besynnerligt blef det. Utan tvekan presenterade hon för sin förvånade samtid blåstrumpan i sino prydno, och gjorde sitt till för att förtjäna alla de speord, som sedan dess ej upphört att hagla öfver hennes stackars gelikar.

Det första hon gjorde var att hon slutade att kamma sitt hår, en åtgärd hvars betydelse jag aldrig fått klar för mig, men som väl måtte ha någon fördold sådan, eftersom den hittills utgjort många kvinnors literära debyt. Dock härmed må nu förhålla sig huru som hälst, faktum är att miss Wollstonecraft hädanefter bar sitt vackra hår utslaget. Hon såg lika slarfvig ut som hennes väninna miss Inchbald blott med den väsentliga skildnaden att denna senare i alla fall sökte göra sig intagande, under det Mary föraktade alt koketteri. Hennes sätt att sköta sitt hushåll var höjdt öfver alla småaktiga fördomar. Man drack vin ur kaffekoppar, och alt annat var i samma stil. Till slut gick det så långt, att hon värkligen gjorde skäl för det öknamn, rätt träffande förresten, som man gifvit henne. Hon kallades nämligen „filosof-slarfvan“.

Så långt är dock allting tämligen oskyldigt och endast egnadt att skrattas åt; men det stod skrifvet att den stackars Mary i fullaste mått skulle rättfärdiga världens misstro till kvinnliga pennfäktare. Denna misstro uppträder vanligen

i en så småaktig och inskränkt form, att man har svårt att medge att den dock ytterst hvilar på en förnuftig grund. Allmänheten såg mycket väl, att den literära banan var betäckt med stötestenar för kvinnan, och fakta hafva i vårt århundrade bevisat att dessa stötestenar icke voro några inbillningsfoster. Miss Wollstonecraft debyterade med en smaklöshet. Hon föreställde sig att eftersom hon var kallad att behandla frågor, som vanligen endast män befatta sig med, borde hon visa att hon både kunde tänka och uttrycka sig som en man. Hon vände gracerna ryggen, och de hämnades genom att göra henne till blåstrumpa.

Strängt kritiserad af sin literära samtid firade hon dock, tack vare sin skönhet och sin intelligens, triumfer, hvilka i hennes isolerade ställning snarare voro komprometterande. Dock var hennes lif vid denna tid fullkomligt ärbart och endast upptaget af strängt arbete. Hon skref flitigt för sin förläggare, Johnson, öfversatte och kompilerade samt gjorde däremellan utkast till egna arbeten. Större delen af sin inkomst skänkte hon frikostligt åt de sina, den nya styfmodern inberäknad. Mr Wollstonecraft hade nämligen funnit en andra kvinna med en nog besynnerlig smak att önska bli Mrs Wollstonecraft. Ännu hade Mary icke förklarat samhällsinstitutionerna sitt stora krig annat än i teorin, och hennes svåraste afvikelser från den allmänna stråten hade bestått i en viss exentricitet samt brist på måtta och smak. Hade hon nu förstått sitt eget bästa och kunnat hålla rätt kurs, hade säkert hennes lefnadsfarkost, efter endast några obetydliga haverier, lyckligt lupit in i hamn. Tyvärr är det dock vanligen så, att bristen på omdöme och sundt förnuft tilltager med åren. Det är också lätt, att i Mary Wollstonecrafts såväl lefnad som literära produktion följa med exentricitens framskridande steg för steg.

Hennes debytarbeten hafva dels gått förlorade, dels erbjuda de mycket litet af intresse. Den första mer betydande skrift, som vi af hennes hand känna till är: *De mänskliga rättigheterna,* ett svar på Burkes famösa *Tankar om den franska revolutionen* (1790). Miss Wollstonecraft tar här med en värme, som ofta får ersätta gedignare egenskaper, den franska revolutionen i försvar. Hon behandlar sitt stoff utan tecken till metod och disserterar, i enlighet med tidens sed, i stället för att diskutera, samt öfveröser sin motståndare med otidigheter. Burke ger svar på tal och kallar henne „fiskmånglerska", hvilket dock icke tyckes bekomma miss Wollstonecraft det ringaste. Under arbetet på *De mänskliga rättigheterna* har hon upptäckt sitt „lefnadsmål" och full af glödande entusiasm skrifver hon sin bok om *Kvinnans rättigheter.*

De åsikter denna lilla broschyr förfäktar hafva numera så fullkomligt öfvergått i det allmänna medvetandet och delvis äfven omsatts i lifvet, att det fordras en icke så liten ansträngning af oss för att kunna fatta den förvåning och indignation, som denna skrift väckte och som blott kan förliknas vid en blixt från klar himmel. I England var man ingalunda förberedd för de nya idéerna, som icke alls kunde sägas ligga i luften. Den vackra kvinnan i

den slarfviga dräkten, åt hvilken man hittills blott skrattat, blef nu, från och med den dag hon fick sitt lefnadsmål klart för sig, en förkämpe och en martyr, och alt under det man med köld lyssnade till hennes läror, erfor dock en och annan det dofva obehag, som ett samhälles medlemmar alltid erfara, då ett häftigt angrepp kommer de konventioner, på hvilka de hittills stödt sig, att vackla.

Den nya lärans kärnpunkt var yrkandet på fullkomlig likställighet mellan könen, och på giltigheten af denna sats uppbygger Mary sedan hela sitt system. Hon medger, att kvinnan, sådan vår civilisation gjort henne, är svag, okunnig och inskränkt, men hon påstår tillika, att denna samma kvinna genom en solid och rationell uppfostran kan förändras. En stor del af hennes bok behandlar frågan om flickors uppfostran. Hon gör flere mycket förnuftiga förslag och karakteriserar på ett förträffligt sätt den odugliga, sippa och sentimentala ingenue-typen som upphäfver nödrop för ett litet möss och ingenting annat duger till än att pynta ut sig och pjollra. Vidare bevisar hon hurusom en uppfostran, som går ut på att hos de stackars flickorna förkväfva eftertanke och sundt förnuft, måste vara den sämsta förberedelsen till en familjemoderns kall och hurusom man hällre borde arbeta på att af dem göra dugliga medborgarinnor och tänkande varelser, hvilka vore i stånd att uppfostra sina barn. Hon föreslår för ändamålet inrättandet af samskolor, där bägge könen skulle uppfostras gemensamt.

Var förslaget redan i sig självt djärft och egnadt att framkalla invändningar, så förbluffade författarinnan dock samtiden än mer genom sin utläggning af alla de välgärningar, hvilka detta uppfostringssystem skulle bringa med sig. Så fort jämlikheten mellan könen blifvit uppnådd, och det blefve den med samskolornas tillhjälp ganska snart, funnes det ju ingen förnuftig anledning mer att neka kvinnorna samma rättigheter som dem männen åtnjuta. Hon förutspådde att alla fria banor skulle öppnas för dem, och framför alt trodde hon att de skulle komma att visa stor fallenhet för medicinska studier; en spådom som ju äfven gått i fullbordan. Kvinnorna borde vara såväl elektorer som valbara samt sända sina egna representanter till parlamentet. Hon förutspådde, med ett ord, hela den evolution, som vi nu äro på väg att med egna ögon få skåda.

I en enda punkt hade modet svikit Mary Wollstonecraft. Hon vågade ej gifva uttryck åt det förakt hon hyste för den föråldrade äktenskapsinstitutionen. Ja, hon hade t. o. m. af sociala skäl tagit äktenskapet i försvar. Men i grund och botten var hon då redan af den öfvertygelsen, berättar en hennes biografer och beundrare[1]) „att den ömsesidiga kärleken är det väsentliga i äktenskapet och att de äktenskapliga banden icke böra vara bindande, ifall kärleken upphör". En annan biograf[2]) säger icke mindre tydligt: „hon ansåg att de formaliteter lagen vid äktenskaps ingående föreskrifver voro utan all betydelse, och betraktade den känsla, som drifver en att underkasta sig dem, som

[1]) Mr Kegan Paul.

[2]) Mrs Robin Pennel.

ensam tillfyllesgörande.“ Men med en försiktighet, som man ingalunda skulle väntat af henne, behöll hon dock tillsvidare sina åsikter om det fria äktenskapet för sig själf.

För denna lilla feghet gör hon dock bot genom att använda ett språk, så groft att det måste anses som unikt inom såväl den manliga som kvinliga literaturen. En liten profbit skall visa vara nog. Då hon talar om prästerskapet, benämner hon detta värda stånds medlemmar „lättjefull ohyra“ och „makliga sniglar, som drägla ner alla goda platser för att få behålla dem för egen räkning.“ Och märk väl att hon vid denna tidpunkt var strängt religiös! Hvilka uttryck skulle hon väl senare, då hon frigjort sig från alla gamla fördomar, hafva funnit på?

Som literär produkt har *Kvinnans rättigheter* endast fel. Stilen är dålig, bevisföringen medelmåttig och boken har intresse endast som profetia betraktad, men som sådan är den mycket märkelig. Hvilken bärgfast tro strålar ej emot oss från dess gulnade blad, och hvilken storartad framtidsvision är den ej från början till slut. Publiken måtte ha anat att en Sibylla gömdes under blåstrumpan, ty så förlöjligad och förkättrad boken än blef, slukades den af alla och öfversattes genast till tyska och franska. Mary Wollstonecraft blef ryktbar och var ingalunda okänslig härför. Världen föreföll henne nu mindre orättvis och dess fröjder icke fullt så förkastliga som förr. Hon ansåg det icke längre nödigt att kläda sig i säck och aska likasom Mardochai den dag han fick underrättelse om sitt folks förbannelse. Hon skaffade sig en liten våning och vackra toiletter, hon blef eftersökt och beundrad, och hon kunde ha fört ett gladt och lyckligt lif, om hon ej en vacker dag funnit på det orådet att förälska sig i en af sina väninnors, Mrs Fuselis, man.

Hon såg, till att börja med, i denna känsla ingenting ondt, besluten som hon var att aldrig låta den bli annat än platonisk. „Dock fann hon ej i fullföljandet af detta beslut den tillfredställelse hon däraf hoppats.“ Så påstår åtminstone Godwin, hennes man, den hänsynslösaste människa under solen, som aldrig försummade att sätta pricken på i. Också blef den platoniska kärleken, tilllägger han, „en källa till ständiga kval för Mary“, och situationen snart omöjlig. Mary beslöt sig då för att resa till Paris; herrskapet Fuseli, som först lofvat göra henne sällskap, aktade sig noga för att följa med. Hon lämnade London i december 1792. Med denna resa inträder hon i det tredje skedet af sitt på växlingar så rika lif — det under hvilket hon försöker tillämpa de teorier hon under dess bägge föregående skiften samlat.

III.

Den tidpunkt, revolutionens, hon valde för att göra en lustresa till Paris förefaller oss något besynnerlig. Dock var Paris denna tid ingalunda så dystert som vi nu äro böjda att föreställa oss. Sällskapslifvet var visserligen något tynande, men en del salonger stodo ännu öppna, och politiken kunde förskaffa resande engelsmän och andra sysslolösa ett nog så intressant tidsfördrif. Mary Wollstonecraft skildrar bl. a. i ett af sina

bref, huru hon sett Ludvig XVI åka förbi på väg till revolutionsdomstolen, huru människorna suttit packade i fönstren och huru det hela, som hon säger, varit mycket gripande. En annan gång hände det att hon kom till place de la Révolution just som afrättningarna för dagen voro slut. Hon försökte att hålla ett tal till folket, ty hennes radikalism hindrade henne icke att afsky blod, men hon tvangs till tystnad och släpades bort från detta intressanta äfventyr!

Författarinnan till *Kvinnans rättigheter* kunde räkna på att bli vänligt emottagen i mer än en celeber salong. Miss Wollstonecraft gjorde sålunda i Paris en mängd bekantskaper och bland dem kapten Imlays. Han var en amekan och en oförskräckt sälle, utan tecken till några fördomar. Han hade rest kring hela världen och umgåtts i de mest olika kretsar. Älskvärd och företagsam, hörde han till det slag af män, mot hvilka alla kvinnor borde vara på sin vakt, men som de tvärtom alla förälska sig i. Han behagade miss Wollstonecraft och var å sin sida förtjust öfver att råka på en vacker och intelligent kvinna, hvars öfvertygelse det var att „de äktenskapliga banden icke mer äro bindande, om kärleken slocknar". Det var just hvad också kapten Imlay tyckte, ty han hade en mycket flyktig natur. Han skyndade därför att begagna sig af situationen och gifte sig med Mary i allsköns enkelhet, utan tecken till lagliga formaliteter. Några månader höllo de sin roman hemlig, hvilket bevisar att Mary, alla sina teorier till trots, icke hade riktigt rent samvete, men i augusti 1793 tog hon ut steget och flyttade till Imlay.

Det är en allmänt känd och erkänd sanning att de mänskliga känslorna äro ologiska; en filosof har t. o. m. sagt att en känslas brist på logisk motivering just bevisar dess uppriktighet. Likaså allmänt bekant är ju det faktum att kvinnan excellerar i känslomotsägelser, öfver hvilka mannen skulle göra orätt i att beklaga sig, ty blir han än stundom lidande på dem, vet han dock vanligen att taga skadan igen. I den ömkliga historia, hvarom här är fråga, var mannen recettagare, hvaremot kvinnan fick vidkännas alla omkostnader för pjesen och som belöning lyssna till parterrens hvisslingar. Redan i september begaf sig kapten Imlay, välsignande den nya läran och frånvaron af alla lagliga band, till Havre, där han dref en affärsrörelse, och lämnade i Paris den stackars Mary, ensam, öfvergifven och på väg att bli mor. Till en början misstänkte hon ingenting och oroade sig ej öfver Imlays frånvaro. Och härigenom gaf hon åter ett bevis på sitt köns oförmåga af logiska slutledningar. Det föll henne icke ens in, att Imlay, med sin äfventyrliga förtid, skulle tillämpa den nya teorins senare del lika lätt som han gjort med den förra. Hon ansåg honom på god tro som sin make och skref till honom glödande bref, hvilka längre fram, då hon förstod att han öfvergifvit henne, förvandlades till hjärtslitande nödrop.

Vi skola icke uppehålla oss vid de månader som följde. De voro en upprepning af den gamla bedröfliga historien om den öfvergifna, som söker kvarhålla sin flyktige älskare både därför att hon ännu älskar honom och för att han är far till det barn hon väntar. Alla

kapitlen i denna historia äro på förhand kända. De ömma förebråelserna för det brefven äro så sällsynta och så kyliga; den fruktlösa väntan; den första misstanken, som skingras af ett vänligt ord; tviflans växlande flod; ångesten, förbittringen, förtviflan, då och då afbrutna genom älskarens korta ömhetskof — återfall som medlidandet och önskan att slippa ifrån altsammans stundom framkalla; slutligen de bevekande bönernas Golgatha, då all stolthet, all kvinlig värdighet glömmes och modern intar älskarinnans plats för att genom de ömkligaste kompromisser rädda sitt barns heder; och som upplösning — självmordet.

Mary Wollstonecraft försökte tvänne gånger att beröfva sig lifvet, utan att den allmänna opinionen däraf påverkades det minsta. Tragedin var alltför burlesk, och världen är obarmhärtig mot alla lidanden, som hafva en anstrykning af komik. Den slutliga brytningen mellan Imlay och henne inträffade 1795. Med blödande hjärta återtog Mary i London sina literära sysselsättningar och utgaf sin bok ***Den franska revolutionen,*** det bästa af hennes arbeten så till stil som komposition. De vänner, som förblifvit henne trogna, låtsades inbilla sig att hon var gift med Imlay, och, efter alt att döma, skulle hon nu inträda i en både i yttre och inre afseende lugnare period, då hon till sin olycka och vanära råkade på ännu en lärjunge, ja, mer en så, en den fria kärlekens apostel: William Godwin.

Denne skrifställare, hvars inflytande på sin samtid var utomordentligt stort, har råkat i så fullständig glömska att af hans många romaner endast *Caleb Williams* numera läses. Han var en fantast af renaste vatten, hvilken ständigt förlorade sig i utopier och förbryllade sin samtid genom en ohäjdad radikalism, samt predikade ett slags social reform i anarkistisk anda som säkert skulle slå an vid våra arbetarmöten. Ungefär så här lät hans teori: Alla styrelseformer äro odugliga; regeringen bör afskaffas; egendom är en orättvisa; eganderätten måste uphäfvas och hvar sak tillhöra den som bäst behöfver den, äktenskapet är en institution, som strider emot sunda förnuftet, det är hinderligt för makarnes personliga frihet, och skall därför afskaffas; den fria kärleken, som innebär en högre moral, skall ersätta detsamma.

I sitt privata lif var denne revolutionäre fanatiker kall, pedantisk och metodisk som en gammal kontorshäst. Hans tid och hans känslor voro reglerade med lika stor precision. Aldrig försummade han sin tjänst och aldrig lät han öfverrumpla sig af en sinnesrörelse. T. o. m. som förälskad var han ständigt upptagen af sina affärer. Han sade af princip och med största lugn de obehagligaste sanningar åt hvem som hälst, men i sitt handlingssätt var han korrektheten själf. Då en af hans bekanta, en procentare, till hvilken han ofta var bjuden på middag, råkade i delo med rättvisan och anhöll om hans vittnesmål, skref Godwin till honom ett långt och artigt bref, för att förklara att han ej kunde taga på sitt samvete att svara för procentarens heder, hvarefter han fortfor att som förut gå på dennes middagar. Lyckligtvis uppfattade vännen

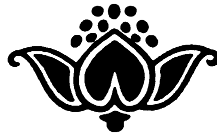
skilnaden mycket väl och tog emot Godwin som om ingenting passerat.

Han återsåg miss Wollstonecraft, som han redan tidigare träffat, kort efter brytningen med Imlay. Han visste att hon genom sitt eget exempel predikat en af artiklarna på sitt program, och detta väckte hans intresse. Hon var oaktad sina trettiosju år vackrare än någonsin, och Godwin fick lust att sig till favör upprepa experimentet med den nya teorin. Det måtte hafva varit en egendomlig scen, då William Godwin förklarade Mary Wollstonecraft sin kärlek och lungt och obesväradt frågade henne om hon icke hade lust att försöka engång till, hvarvid han icke underlät att förbereda henne på att han hvarken tänkte förändra sitt lefnadssätt eller sina vanor. Man föreställe sig det uppror ett dylikt förslag måste framkalla i Marys sinne, hennes behof att ännu, trots alt, tro på den fria kärleken, dess varaktighet och hälgd, frestelsen att göra ett nytt försök för att möjligen, omsider få smaka den husliga lycka hon, oaktadt alt hvad hon sagt och skrifvit, dock längtade efter. Godwins egenheter voro ju dessutom af den art, att de bort inge henne trygghet, ty när en man med hans lynne vant sig vid en kvinna, är det antagligt att han håller fast vid henne för att slippa alla förändringar. Hon gick in på hans förslag. De gifte sig dock icke, emedan det stred mot deras principer, och fortsatte att lefva hvar på sitt håll, för att icke störa hvarandra. I sällskap låtsades de vara främlingar, ty man behöfver ju icke inviga hela världen i sina privata angelägenheter. Tid efter annan åto de middag tillsammans samt underhöllo däremellan en liten brefväxling. Förresten fullständigt och ömsesidigt oberoende. Det var det fria äktenskapet i dess mest ideella form. De första månaderna af detta samlif gjorde systemet all heder, och bägge parterna voro fullkomligt belåtna.

En händelse, som icke bort vara svår att förutse, gjorde dock slut på deras lycka. Mary skulle åter bli mor. Upplysta af en sista glimt sundt förnuft, gifte de sig (i mars 1797) just lagom för barnets skull, ty knapt hade de blifvit lagliga makar, innan split och strid uppstod emellan dem. Mary beskyller William för att vara „en istapp“ och troligen skulle bröllopet sex månader senare ej blifvit af. Den 10:de därpå följande september dog fru Godwin efter att ha gifvit lifvet åt en dotter, som blef poeten Shelleys maka. Godwin dref aktningen för sin personliga frihet ända därhän, att han ej var med på begrafningen. Han sörjde henne dock djupt, och någon tid efter hennes död skref han, bedröfvad öfver det sätt på hvilket människorna bedömde den aflidna, *Mary Wollstonecraft Godwins memoarer,* hvilka emellertid gåfvo några af hennes vänner anledning att påstå, det giftermålet med Godwin varit den stackars Marys största olycka. Memoarerna äro också skrifna med en ofinkänslighet, som stundom gränsar till oblyghet. Vid utgifvandet af hennes *Efterlämnade skrifter* visar han sig föga mera taktfull. De innehålla bland annat fragment af en roman, i bredd med hvilken *Tom Jones* är pryd.

Och Mary Wollstonecraft hade dock varit ett vackrare eftermäle värd. Om-

dömeslös och varmhjärtad begick hon sina svåraste misstag just då hon sträfvade att handla ädlast, och motiven till hennes värsta dårskaper voro i sig själfva rena och upphöjda. Hennes lefnadsteckning kommer visst aldrig att tryckas i och för utdelning i pensionat för unga damer. Men den opartiske biografen skall medge att hon ärligt sträfvade efter hvad hon ansåg för sanning och rätt, och moralisten skall hålla henne räkning för att hon ej, då det gällde att stå för sina teorier, tog sin Matts ur skolan. Det är nog icke så lätt att komma till rätta här i världen, när man som enda fädernearf fått en liflig men något sammanhangslös intelligens, ett temperament som en Wollstonecraft och icke ett spår af sundt förnuft att styra det hela med. I stället för att skratta åt hennes egenheter och håna hennes fall vore det rättvisare att säga: Stackars Mary! arma, arma flicka, som ville pånyttföda ditt kön och lät bedraga dig af en kapten Imlay! Eftersom anhängarne af kvinnorörelsen, en rörelse som dig förutan kanske icke funnits till, misskänna och förakta dig, så mottag åtminstone hyllningen af en armé, hvars leder dagligen tätna: bugen er för Mary Wollstonecraft ni exentriska, ni oroliga nutidskvinnor, som i henne sen er anförare och första martyr.

FRANÇOIS DE CUREL.

AF A. V. KRÆMER.

Det har redan länge försports i norden en klagan öfver den moderna franska dramatiken, antagligen, emedan man icke gjort sig mödan att taga reda på alt det, som sett dagen sedan Alexandre Dumas eller Emile Augier skrefvo sina sedekomedier, de enda nyare franska dramatiska arbeten, värda att uppmärksammas enligt den gängse jargonen. Och följden af denna uraktlåtenhet har icke häller låtit vänta på sig. Den har visat sig i det allmänt uttalade ordet: förfall, hvarje gång man tager till tals de franska scenernas moderna repertoar. Teaterledarena i våra nordiska länder bära naturligtvis det största ansvaret därvidlag. När de vilja bjuda sin publik på franska komedier, uppmärksamma de oftast de mindre scenernas program eller låta de öfversätta Palais-Royal-farser. Högst sällan veta de att välja de värkligen intressanta och literärt värdefulla styckena, ty sådana finnas dock trots all föraktfull axelryckning åt de nyare skolornas män. Dessutom måste man också taga i betraktande den omständigheten, att ett drama, vare sig en komedi eller tragedi eller fars, då det blir öfverflyttadt till annan mark än den, där det växt upp, förlorar betydligt af sin förmåga att värka på åskådaren, emedan skådespelare och skådespelerskor aldrig kunna, knapt nog ens de bästa, föreställa människor af annan nationalitet än deras egen, i synnerhet, då en romansk karaktär råkar i händerna på en germansk artist, eller vice versa. Ehuru man reser mycket och tror sig känna Europas teatrar, tager man så obeskrifligt lätt den blanka kopparslanten för guldmynt, man ser i en

väl gifven fars den högsta exponenten för landets dramatiska konst. Det finnes otaliga människor, hvilka i Paris t. ex. besöka endast Théâtre des Variétés, Vaudeville eller Palais Royal och pliktskyldigast en molièrekväll i Comédie Française. Därmed hafva de stadgat sin åsikt. Den franska dramatiken är nu på förfall. Men de ana icke ens, att det finnes i Paris en théâtre Antoine, att l'Oeuvre ger äfven annat än Ibsen och Björnson och att man då och då på Gymnase eller på Comédie Française och Odéon kan få se ytterst intresseväckande saker, stående i fullkomlig motsats till den klassiska repertoaren. De hafva aldrig hört ens nämnas Brieux, Porto-Riche, Lemaître (som dramatiker) eller Curel.*) Och dock hafva dessa män skrifvit rätt märkliga stycken. Men deras namn äro ännu icke legaliserade. Den stora publiken ser icke ännu stämpeln, som behöfs för all säker framgång; de äro tils vidare lofvande förmågor, egendomliga brushufvuden. Jag vågar emellertid påstå att senast förflutna teaterår icke kunnat uppvisa ett intressantare stycke, än François de Curel's *Le Repas du Lion*, gifvet å Théâtre Antoine, för öfrigt ett ganska lämpligt stycke att uppföras äfven utom Frankrike, då det genuint franska däri är vida mindre framträdande än i samma författares *Les Fossiles* (gifven i Stockholm) och *L'Invitée*, som spelats af Berlinerskådespelare.

FRANÇOIS DE CUREL.

François de Curel framträdde för första gången som dramatisk författare på Théâtre Libre. Det var fart och entusiasm i den skara män, som levererade stykken åt Antoine.*) Det skulle brytas mark för fullständig frihet i konsten, och de ville kasta alla traditionernas skrank på bålet. Ofta förforo dessa konstnärer naturligtvis tämligen brutalt, särskildt då det gälde att skildra allmogelifvet. De gingo från den ena öfverdriften till den andra. George Sand

*) François de Curel född i Metz den 10 juni 1854.

*) André Antoine, f. d. tjänsteman vid ett gasvärk, stälde sig 1889 i spetsen för en teatertrupp och visade sig snart vara en utmärkt skådespelare äfvensom en förträfflig regissör.

och Erckmann-Chatrian hade gifvit en salongsupplaga af bonden. Nu skulle sanningen fram och mänskligheten se huru groft sinligt och sniket det lägre folket egentligen är. Zolas La Terre-uppfattning blef mönstret. Men bourgeoisin var icke stort bättre, den bar endast vackrare kläder. Henri Becques Korpar kraxade och flaxade genom alla den nya skolans värk. Augier och Dumas voro alldeles för spaka i sina satirer, och nu först skulle gisslarens spö slå riktigt svidande slag på offrens rygg. Adelns ställning kunde icke häller försvaras, för att nu icke tala om det altigenom ruttna prästerskapet, så menade åtminstone Antoines vänner. Men jämsides med alla dessa tröstlösa „tranches de la vie“, som de älskade att kalla sina stycken, förekommo äfven dramer genomandade af den finaste och mest romantiska poesi. Jag vill blott nämna Villiers de l'Isle Adams Elën eller Hauptmanns Hannele. Antoine hade värkligen lyckats få in mera luft i de franska teaterförhållandena. Bland utländska författare spelades Ibsen, Björnson och Hauptmann oftast på hans scen. Själf utförde han mästerligt de viktigaste rollerna. Så började pengarna tryta, företagets energiske ledare gjorde med sin trupp rundresor kring Europa, och plötsligen, för par år sedan, spred sig ryktet att Théâtre Libre upphört att lefva. Men Antoine bar med jämnmod alla den officiella kritikens skadeglada liktal, och på hösten 1897 upphyrde han Menus Plaisirs-teatern i Paris, döpte den till Théâtre Antoine och började säsongen med en repris af Brieux's Blanchette, en af den förra Théâtre Libre's mest omtyckta pjeser. Nu är Théâtre Antoine den billigaste teatern i Paris och den som aldrig behöfver frukta tomma hus. Det var som sagdt där Curel lät ge *Le Repas du Lion* i november 1897.

ANDRÉ ANTOINE.

Ända från sitt debytarbete „L'envers d'une Sainte“ *) till och med Le Repas du Lion, vill Curel skildra den starka individen, hos hvilken alla själsegenskaper äro drifna till sin spets och för hvilken

*) Uppfördt å Théâtre Libre 2 febr. 1892.

lifvets betydelse svåfvar utöfver de krälande hvardagsgöromålen. Curel skiljer sig därigenom från flertalet af gruppen, han är aldrig direkt satiriker och han befattar sig icke med samhällsreformation. Själf har han i sitt svar på en enquête rörande dramatik med sociala tendenser skrifvit: „Skulle jag tro på möjligheten af en social dramatik, så hade jag väl försökt skapa en sådan.“ Han är som sagdt liksom Ibsen främst intresserad af människan, af psykologiska problem. Hans teknik är visserligen realistisk, men han nedlåter sig aldrig till att endast studera dussinmänniskan utan utpräglad personlighetskänsla. Det förekommer nog i Curels dramer äfven hvardagstyper, men blott såsom bakgrundsfigurer. Curels sträfvan efter det personliga sträcker sig ända till valet af titel åt sina stycken, — också befinner man sig emellanåt inför gåtor och stundom tyckes det, som om titeln icke skulle säga så mycket, som författaren tänkt sig; jag nämner exempelvis L'amour brode eller Le Repas du Lion. Men å andra sidan inpräntas en dylik titel säkert och varaktigt i minnet. Det är som en vackert stiliserad pärm, på hvilken det dekorativa motivet, som slingrar sig i guld kring bandet, endast är hämtadt från den episod ur boken, som ger färg åt det hela.

Man har klandrat Curel därför. Emellertid tror jag, att en friare uppfattning i denna fråga icke skadar. I tvänne stycken, hvilka för öfrigt kunna betraktas såsom sammanhängande, har Curel inlagt en allmän djupare betydelse än den af enbar psykologisk analys. Jag syftar på Les Fossiles och Le Repas du Lion.

Les Fossiles *) betyder adeln, som lefvat blott på och för sin börds stolthet och sina traditioner, i det den drager sig tillbaka från det moderna samhällslifvet. En sådan släkt är furstehuset de Chantemelle, hvars två sista manliga ättlingar, den gamle fursten och hans unge, lungsiktige son Robert, skola rädda det historiskt kända namnet från förgängelse. Hela familjen är försänkt i sorg öfver sonens snara död och ättens utslocknande. Då bekänner Robert för sin moder, att han har en son med en fröken Hélène Vatrin, som varit systern Claires sällskapsdam och som modern skickat bort, emedan hon misstänkte henne för att stå i olofligt förhållande till gamle fursten. När denne blifvit invigd i sonens roman, befaller han Robert att gifta sig med M:lle Vatrin; därigenom skulle barnet legaliseras och ätten fortlefva. Emellertid har han själf värkligen haft fröken V. till älskarinna och inbillat sig vara gossens fader. Hélène var alldeles ung då hon flyttade till Chantemelle's och blef ett lätt vunnet byte för fursten. Kort därpå fattade hon kärlek till Robert och de lefde många lyckliga år. Därför var det för henne svårt att gå in på det beramade giftermålet. Hennes ställning till hela familjen skulle naturligtvis blifva högst obehaglig. Hon fogar sig dock snart i sitt öde, desto tyngre som hennes blifvande man icke har en aning om snedsprånget med fadern. Systern Claire har däremot genomskådat sammanhanget för länge sedan, men icke vetat af barnets existens. Slutligen bevekes hon af tanken på ättens fortbestånd att också ge sitt samtycke,

*) Uppfördt å Théâtre Libre 28 nov. 1892.

och Robert flyttar med hustru och syster till Nizza för att öfvervintra där, ett sista försök att rädda den lungsiktiges lif. Robert tillbringar dagarne med att se ut åt hafvet och jag vill återge en del af det vackra samtal han en dag för med Hélène.

ROBERT.

„Hafvet är besläktadt med de stora skogarna på Chantemelle dem jag älskar så mycket. Skogarna och hafvet hafva alltid lockat mig till sig. Jag har varit lidelsefullt betagen i jakt, icke endast af lust att döda djur; nej, där fanns annat med . . . det täta snåret, en känsla af någonting obekant. Jag hörde med förtjusning vinden nalkas skogen, gifva sig tillkänna på långt håll med ett brusande likt böljornas, närma sig, växa långsamt; mystiskt och plötsligt försattes björkarnas manar och bokarnas toppar i rörelse öfver mitt hufvud; jag befann mig midt i hvirfveln. Och så vildsvinen, som springa fram, brytande kvistar, böjande åt sidan buskarna. Och vargarnas lätta traf öfver de vissnade löfven! Deras falska och spetsörade hufvud betrakta en och försvinna utan att man kan säga på hvilket sätt. Och räfvarnas obestämda skuggbild på snön. Jag känner mig hänryckt vid tanken på alt detta.“

HÉLÈNE.

I grunden älskar du skogen mer än hafvet?

ROBERT.

„Ja och nej. Jag älskar bägge, men icke med samma hjärta. Det är någonting mycket svårt att definiera. Aristokraten i mig afgudar dessa åldriga snår, hvilkas grenar beskydda ett helt folk af buskar. Äro vi väl icke bröder till dessa jätteekar och bokar? Det är omöjligt för mig att vandra bland dem utan att besjälas af deras högmod. Jag sväfvar öfver de låga stammarna, jag tager åt mig alt ljus och sår föraktfullt bok- och ekollon åt slättens uthungrade. Här, framför hafvet vaknar en helt annan människa i mig. Vågor, alltid desamma, komma i hjordar att tumla om på stranden, alla lika prydda med en stråle af solen, alla lika små i lugnt väder, alla lika höga i storm. Jag säger till mig då, att jag har där en bild af mänskligheten helt annan än den, som skogarna gifva. Enformigheten hos dessa böljor, hvilka utan åtskilnad bära bördan af fartygen och bland hvilka måsarna icke behöfva vara rådvilla vid valet af den, på hvilken de skola sätta sig, alt detta grumlar litet mina skogsmannainstinkter. Jag frågar mig, om icke människorna kunde vandra parallelt, likt vågorna, hvilka utan att stöta mot hvarandra löpa tillsammans ända till strandklippan. Men strax gripes jag af fruktan. Jag betviflar att mänskligheten, om man förvärkligar en fullständig nivellering, fortsätter att höja sig mot sitt hemlighetsfulla mål som vågornas legion, hvilken reser sig i ett block under attraktionen uppifrån. Mitt val tvekar vid minnet af de vidunderliga träden, hvilka förblifva mästervärk med vilkor att förkväfva alt, som växer i närheten, och jag är värd att beklagas, sliten mellan skogsmannen och sjömannen, snårens man och vågornas man.“

Men Robert får snart veta, att hans Hélène varit älskarinna åt fadern och döden är den enda möjliga lösningen på konflikten. Robert drager sig tillbaka till den fäderneärfda egendomen midt i vintern, likt det sårade skogsdjuret, som vill utandas sin sista suck i skydd för främmande ögon. I sitt testamente bestämmer han att sonen skall uppfostras på landet under ledning af Hélène och Claire. „De skola göra af den unge Henri en modern man i ordets djupaste bemärkelse“ skrifver han. „Adeln får icke försjunka i egoism och lätja. Då de olyckliga och låga i samhället fordra en större andel i solen, skola vi förstå, att gå i spetsen för dem, nog skeptiska att säga oss att våra egna trupper skulle skjuta oss i ryggen, ifall vi veke tillbaka. Mig synes att adelns tid är förbi. Den har icke förmått hålla sig upprätt mellan de segrande uppkomlingarna å ena sidan och å den andra hopen, som framskjuter sitt

hat och sitt förakt. Men innan adeln försvinner, böra dess sista representanter efterlämna samma intryck af storhet som de gigantiska fossilerna, hvilka tvinga oss att drömma om svunna åldrar."

Och Claire förklarar i sin sista replik, vänd mot Roberts lik: „Hélène och jag skola arbeta på att göra af Henri, främst en ärlig man och sedan någonting ännu bättre, en man i stånd att dö för idéer, såsom du sade — såsom du själf gjorde."

Denne moderne aristokrat finner man i Jean de Sancy, omkring hvilken handlingen rör sig i Le Repas du Lion. Jean har som 15-åring ofrivilligt framkallat en arbetares död genom att ställa till en öfversvämning i en grufva, gräfd på hans fäders egendom, som sålts åt några affärsmän i industrielt ändamål. Han kunde icke förlika sig med tanken, att höga skorstenar skulle ersätta de urgamla ekarna och att luften i hans kära barndomshem Sancy skulle förmörkas af kolrök. I sin vanmäktiga förtviflan begick den känslige och exalterade ynglingen ofvannämda brott, utan att ana att han samtidigt bragte en oskyldig man om lifvet. Då han råkar vara närvarande vid den omkomnes upphämtande ur grufvan, svär han en högtidlig ed inför liket, att egna sig åt arbetarnes väl. Och Jean håller troget sitt löfte. Stödjande sig på katolicismen, talar han vid alla möjliga sammankomster, förebådande en ny tid, bygd på den oförfalskade kristendomen. Han vinner stor ryktbarhet. Men denna värksamhet bär icke de frukter han hade hoppats. I bottnen af sin själ är Jean oförmögen att uppgå i arbetarens tänkesätt och hans religiositet utstår icke en strängare kritik. George Boussard, han, som öfvertagit Sancy och gift sig med Jeans syster, har rätt, då han säger till Jean: „Dig felas apostlasinnelaget. En apostel fäster sig icke vid oratoriska segrar. Hans blickar följa icke med minspelet hos åhörarna. Skilnaden mellan en sådan man och dig, är densamma som mellan en trädgård i engelsk stil och vild natur. Du är vältalig, kanske altför vältalig."

Jean har nog själf länge grubblat däröfver och kommit till ungefär samma resultat. Han börjar också förstå Boussards uppfattning af mänsklig lycka. Det enda sättet att värkligen gagna sina medbröder är att öppna för dem nya värksamhetsfält och ge dem tillfälle till, att på ett hederligt och sträfsamt sätt förtjäna sitt bröd, låt vara att man själf därvidlag drager största nyttan. „Men det är ju egoismen uppstäld som plikt", invänder Jean till svågerns förklaringar. — „Hvarför icke", svarar Boussard, „om den är välgörande. Egoism finnes i alt." Och denna tanke slår rot i Jeans sinne. Han uppfattar mycket väl att han hittils bedragit sig själf, att hans tillfredsställelse med sin människovänliga värksamhet egentligen blott varit en påhängd mantel, och att han åt sig själf plockat de saftigaste frukterna; han måste därför ge rätt åt svågern. Sedan han fått veta att Mariette, den dödade arbetarens dotter, som han uppfostrat, älskar honom, och han icke kan låta bli att hysa ett mer än vanligt varmt intresse för henne, bekänner han sanningen i afsikt att undertrycka denna böjelse. Hon måste ju förakta sin faders mördare. Men Mariette älskar Jean än mera. Fadern var supig och slog henne ofta. Hon har endast

lidit under hans lifstid och känt sig lycklig sedan. Då förklarar Jean för henne hvarför han egnat sig åt arbetarena, huru de egentligen äro hans fordringsegare och icke gäldenärer, huru han nu börjat tvifla på sig själf, på sitt sociala ideal, huru Gud är det enda, som återstår för honom — och Mariette går.

JEAN, ensam.

Min Gud, jag är en usling plågad af tvifvel, utan kraft och utan tröst. Hvad de måste vara obetvingliga, som värkligen tro på dig, o Gud? Jag är lika svag som hon, och ditt namn, uttaladt med andakt, vördnad, har räddat oss!

Därhän har altså hans utveckling gått. Ur detta tvifvel växer dock slutligen den öfvertygelse, som drifver honom att hålla ett stort föredrag för bruksarbetarena, hvarvid han modigt afsvärjer sina gamla läror. Han lofvar en miljon till arbetarenas sjukkassa och med återstoden af sin förmögenhet ämnar han börja anlägga nya fabriker. Arbetarena känna sig emellertid besvikna. De trodde Jean skulle hemta dem lindring, de hoppades med socialisten Robert Charrier i spetsen, att han skulle råda dem att resa sig mot arbetsgifvarena och yrka på högre löner, men i dess ställe förkunnar unge grefve de Sancy att han ämnar grundlägga nya verkstäder och draga in än flere arbetare i eländet. Åhörarenas upphetsning blir alt mer hotande. Robert och andra afbryta talaren ständigt med hånfulla tillmälen. Slutligen drifves Jean till raseri, och han berättar dem en liknelse om lejonet och schakalerna. Då lejonet har magen fyld, få schakalerna äta. Om lejonet delade med sig jämt åt alla, vore ingen därmed betjänt. Nu mätta sig schakalerna med det, som återstår af lejonets måltid, och ju rikligare dess byte är, desto präktigare middag tillfaller schakalerna. Detta var dödsstöten åt arbetarenas tro på Jean. Anförda af Robert rusa de ut ropande: „sträjk, sträjk, det är hvad vi vilja hafva!“ Och när en tjänare, andfådd, springer in, berättande att Boussard blifvit skjuten, utropar abbén Paul:

„Där har ni schakalernas svar.“

Härmed slutar stycket på scenen. Men i bokform finnes en hel akt till. Boussard har icke blifvit träffad, ehuru Robert aflossat tvänne skott mot honom. Emellertid får Robert själf ena armen krossad af skogsvaktaren, som velat försvara sin herre. Han kommer till sitt hem med armen i band. Jean råkar vara där. Hela den omgifvande skogen brinner och nu utspinner sig ett samtal mellan de två männen.

ROBERT:

„Om schakalerna äro missnöjda med lejonet och de tillfälligtvis äro starkare, hafva de väl rätt att strypa det?

JEAN:

Om lejonet ingenting är värdt; fäster jag litet afseende vid dess hud.

ROBERT:

„Tack för rådet“ — hvarpå han med den friska armen riktar sitt gevär mot Jean och fyrar af.

„Farväl, lille Jean“, säger den döende och faller liflös till marken. Han var och förblef altför ärlig och aristokratisk till tänkesätt för att kunna leda massor och förstås af dem.

„Jag vågar mitt lif, emedan det finnes blott ett stort i världen: att dö för en idé“, utropar Albert Donnat, hufvudperso-

nen i *La Nouvelle Idole,**) dramat om vetenskapsmannen, som uppoffrar alt för att förvärkliga en genialisk tanke. Albert Donnat har funnit på ett serum mot kräftan och en hel hop andra sjukdomar. Han har insprutat däraf i en dödssjuk ung flicka, Antoinette. Nu befinnes det att flickan börjar tillfriskna från sin förra åkomma, men i dess ställe visa sig symptomen till den infektion hon fått genom Donnats experiment. Polisen har fått höra talas därom och vill anställa undersökning i saken. Donnats hustru Louise, som egentligen alltid varit främmande för sin man, slungar honom helt öppet i ansiktet beskyllningen mördare. Och han erkänner att han förtjänar detta, men tillika vill han bevisa, huru man har rätt att uppoffra en individ, om det gäller hela mänsklighetens räddning, huru han dessutom blindt trott på sin diagnos' ofelbarhet rörande flickans snara död — och han återger Louise friheten. Hon behöfver ej mera anse sig vara bunden vid honom. Han gör sig inga illusioner om de känslor hon hyser för honom.

Nu inbillar sig Louise hafva funnit den solbelysta breda vägen till framtida lycka. Hon lofvar till och med besöka sin beundrare, Maurice Cormier, Albert's förra lärjunge. Men snart framträder dennes lumpna och dåliga karaktärsegenskaper tydligt i dagen och bilda en altför bjärt kontrast till den själsadel hon ändtligen fått syn på hos sin egen man. „Medan Albert talade", säger hon „lärde jag mig att på ruinerna af det förflutna växer en annan blomma än kärlek: det är själfuppoffring". Och hon lämnar Maurice åt sitt öde.

*) Tils vidare icke uppfördt.

Men Albert har också insprutat serumet på sig själf och efter ett år skall han dö. Då hustrun får höra detta förklarar hon att hon ämnar stå vid hans sida intill det sista. Albert svarar härpå att Louise aldrig älskat honom, att han genomskådat henne, att hon nu vill i mänsklighetens ögon gå och gälla för en själfuppoffrande kvinna, sedan hon fått klart för sig att hennes band skola lösknytas så snart. Annat är det med Antoinette, hon ger sitt lif, glad i hågen, stolt vid tanken på att hon gagnar sina medmänniskor samtidigt som hon gör en gudi behaglig gärning. Albert åter, går i döden för sin vetenskap och där står Louise ensam. Nyckeln till hennes karaktär finnes i följande replik: „Ser du Albert, jag måste tro på någon eller någonting."

Religionen uppbar Louises ungdom, men mannens radikala fritänkeri fick henne att tvifla på sin tro; så inbillade hon sig, att Maurice Cormier skulle vara det sökta idealet, men snart fann hon honom ovärdig sin kärlek, sist och slutligen återgår hon till Albert, hans själfuppoffrande arbete och hans storslagna sinnelag tvinga henne att beundra honom och hon kastar sig i hans armar.

Alberts afvoghet mot Louise har småningom lagt sig och han talar försoningens ord. Han har genom Antoinette tvungits inse det vetenskapen icke är det enda saliggörande, icke det enda, som för ens tankar uppåt. Religionen har också skapat hjältar. „Vi äro de ödmjuka tack skyldiga, säger han, emedan de visat åt oss vägen."

LOUISE.

Du har tvifvelsutan rätt och jag är lycklig! Hittils har du icke behandlat mig som en varelse

af din ras. För för första gången finnes det intet hinder oss emellan.

ALBERT, sänkande rösten.

Intet hinder! — Du glömmer . . . . .

Curel ser icke i döden någonting skrämmande. Den utöfvar snarare ett lockande inflytande på Robert de Chantemelle, Jean de Sancy och Albert Donnat, dessa författarens älsklingstyper. Döden ger afrundning åt deras lifsvärk och de själfva gå lugnt förintelsen till möte.

* * *

Louise Donnat måste tro på någon eller på någonting. Det samma fordra äfven Anne de Grécourt (i L'Invitée) *) och Gabrielle (i L'Amour Brode). — Anne de Grécourt gifter sig med en man, som hon älskar och aktar. Han är för henne alt, tils hon upptäcker, att hans äktenskapliga trohet lämnar ett och annat öfrigt att önska. Från den stunden blir det henne omöjligt att fortsätta samlifvet med honom och hon öfvergifver sin man och två döttrar samt bosätter sig i sin födelsestad Wien. Där försöker hon ställa det för sig så bekvämt och sorgfritt som möjligt. Men moderskänslan kan dock icke undertryckas och genom en god väns förmedling blir hon efter många års frånvaro inbjuden till sitt hem, utan att döttrarna, hvilka invaggats i tron att man aflägsnat modern emedan hon lidit af sinnesrubbning, fått veta hvem den främmande gästen egentligen är. Anne finner att mannen blifvit en fullkomligt förslöad nolla i händerna på en af hennes förra väninnor. Döttrarna åter äro illa uppfostrade. Det hela ändas med att Anne ganska snart återvänder jämte sina flickor till Wien och ger mannen tillfälle att ostördt egna sig åt sin älskarinna.

*) Komedi i 3 akter, uppförd å Vandeville teatern 1893.

Sällan sluta Curels stycken så lyckligt. Men L'Invitée och *La Figurante*, det senare en tämligen vanlig, äkta fransk komoedia, äro också denne dramaturgs enda ljusfärgade värk. Strängt taget, måste man förvåna sig öfver att Curel icke låtit La Figurante ligga kvar på skrifbordet. — Jag vill, för min del, bidraga till att väfva glömskans svepning åt denna svaga treaktare.

Då Comédie Française's artister år 1893 gåfvo *L'Amour Brode*, förklarades stycket vara fullkomligt obegripligt och barockt. Jag var äfven i tillfälle att bivista en af de nio föreställningar, som detta drama upplefde, och måste erkänna, att det värkade tämligen oredigt från scenen. Nu, efter att åter hafva tagit ihop med studiet af L'Amour Brode, ser jag det i en helt annan dager. Att Hedda Gabler lekt Curel i hågen, då han utarbetade Gabrielles karaktär, är tämligen påtagligt. Likaså skall mången finna det onaturligt, att tvänne människor, hvilka älska hvarandra lidelsefullt, icke kunna ställa sitt lif så, att lyckan stannar hos dem. Följer man emellertid uppmärksamt med alla skiftningar i de handlande personernas karaktär, öfvergår man obetingadt på Curels sida. Det låg utom möjlighetens gränser för Gabrielle att blifva lycklig med Charles. Hon hade behöft en stark, harmonisk man, hvaremot Charles är utlefvad, i ena ögonblicket hjältelik och strax därpå en

*) Uppförd å Théâtre de la Rainuname i mars 1896.

stackare. När Gabrielle inser detta, slocknar icke kärleken hos henne, men väl brister den finaste strängen i hennes själ, den, som i hvarje kvinnobröst dallrar känsligast, tron på den älskade mannens idealitet. Gabrielle är trots all sin depravation och sjukliga nyckfullhet en äkta kvinna, i det afseendet, att hon måste få det svärmiska i sitt lynne tillfredsstäldt. Visserligen hade hon en gång tidigare ingått äktenskap med en åldring, endast för hans pengars skull, hvilket hon bekänner, oblottadt cyniskt. Men då hon ger sig af kärlek, skall det vara i stolthet och jublande glädje.

„Kärleken broderar", säger väninnan Emma varnande. För ögonblicket eger du de grant färgade garnen. Men tag dig i akt. Ofta förstöres dagens arbete under natten. I morgon finner du kanske blott ett enkelt kanava. Ämnar du då af harm sönderrifva inslaget, som i en lämpligare stund kan utsiras så vackert? Det är emellertid just hvad Gabrielle gör. Hennes och Charles lif urarta till en fullständig pina, ett enda outhärdligt jäktande, med döden som slutmål, och när Charles, trött vid denna ursinniga lek, hotar att skjuta sig, tror Gabrielle honom icke. Hon skulle dock vilja få honom att rikta revolvern mot sin panna, för att sedan kasta sig kring hans hals och lefva med honom. Hon skulle då se honom en enda gång till i hjälteskepnad. Charles har emellertid drifvits till det yttersta.

GABRIELLE, (slutande sig till honom)
Jag är din, min förste, min ende herre.

CHARLES, (närmande hennes ansikte mot sitt).
Lägg dina ögon mot mina, att jag sålunda må bli den enda, som speglar sig i dem.

GABRIELLE.
Du skall icke mer finna lögn i dem.

CHARLES, (iakttagande henne noga; med mera eftertryck.)
Ändtligen ser jag mig i dem som hjälte, sådan du har drömt mig vara och försökt att få mig till!

GABRIELLE.
Är väl icke en sådan spegel dyrbar nog?

CHARLES.
För en timme sedan såg jag ömklig ut. Om en timme, ja, hurudan blir jag då? Nu segrar jag. Älskade och nyckfulla spegel.

GABRIELLE.
Betrakta dig väl. Isynnerhet, få icke infallet att slå spegeln i bitar mot din vackra bild som man slår sönder glaset, ur hvilket konungen druckit.

CHARLES.
Nej, icke spegeln! Må den behålla min vackra bild. -- (affyrar revolvern mot sig själf och faller död.)

Jag upprepar det ännu en gång, slutet är fullkomligt logiskt motiveradt, i all sin grymhet. Gabrielle och Charles kunde icke lefva tillsammans. Det fanns för mycket af ideal mellan dem, som Gabrielle själf uttryckte sig.

Denna omutliga följdriktighet i karaktäristiken framträder kanske tydligast i Curels första arbete *L'Envers d'une Sainte.* *) Utan tvekan eller skonsamhet skildrar Curel „helgonet" Julie, en af de gräsligaste kvinnor man öfverhufvud kan tänka sig, och ändå fattas man af medlidande för henne, åtminstone till en viss grad, emedan man värkligen känner, att

*) Teaterstycke i 3 akter, gifvet å Théâtre Libre 1892.

hon lidit såsom få. Julie var en gång i tiden förlofvad med en ung man Henri, som hon älskade utöfver alt. Men han for till Paris för att slutföra sina studier och där blef han bekant med en annan ung flicka, som antagligen ansågs vara ett godt parti, och så återvände han hem gift med Jeanne. Julie kunde emellertid icke trösta sig, och då hon var af ett ytterst häftigt, oförsonligt temperament, försökte hon en gång under en vandring att störta sin rival i ett bråddjup. Denna föll och följden var att hon födde för tidigt det barn hon bar på och blef dessutom steril för framtiden. Julie gick kort därpå i kloster med öfvertygelsen att Henri icke kände till hennes brott; fallet hade förklarats bero på en olyckshändelse. Så förgingo aderton år. En dag får Julie veta, att hennes älskade Henri dött, och hon besluter sig att lämna klostret, dit hon icke gått af öfvertygelse, utan blott för att hålla sig undan från världen. Alt detta hör till styckets förhistoria. Handlingen i dramat vidtager, då Julie återvänder hem. Det första hon gör är att taga reda på alla detaljer vid Henris död, om han ännu en gång uttalat hennes namn, om han kände ånger vid tanken på henne, o. s. v. Så får hon veta, att Henris enka och dotter skola bo under samma tak som hon. Det var ett tungt slag för Julie, hon kan icke blifva vän med den, som sårat henne till döds. „Aldrig har jag tänkt på Henri utan att bedja, säger hon, men ej häller bedt, utan att tänka på honom.“ Illa doldes de rödglödande kolen af den gråa aska, som klosterlifvets enformighet strödde kring sig. „Henri har lefvat, *han* har kunnat glömma; instängd, som jag varit med städse samma syn för ögonen, minnes jag alt“, klagar Julie. De aderton år hon användt till att uppfostra unga flickor hafva endast samlat mera bränsle och det behöfdes blott den första bästa vindpust för att sätta nytt lif i elden. I ett förtroligt ögonblick berättar Jeanne åt Julie att hon bekänt för Henri, hvem som varit orsak till att han blifvit utan son. Därmed slocknade den sista ljusglimten i Julies tillvaro. Hon hade funnit en svag tröst i tanken att Henri lefvat i okunnighet om hennes brott och sålunda kunnat göra sig förebråelser för sin trolöshet mot henne. Men efter enkans berättelse uppflammade hatet i fruktansvärd grad Det gör slut på alla mildare känslor och Julie bjuder nu till att endast skada Jeanne. Hon lyckas nästan att öfvertala Christine, Henris dotter, att bryta sin förlofning med en ung vetenskapsman och hälga sig åt religionen. Emellertid märker Christine ganska snart, att Julies råd ingalunda varit oegennyttigt och hela den infernaliska planen går nu om intet. Julie återvänder till sin förra värksamhet. Alla, som icke känna hennes afvigsida, skola fortsättningsvis betrakta henne som ett hälgon, henne, den ömkansvärda stackaren.

* * *

Jag har genom denna lilla uppsats velat göra Ateneums läsarekrets bekant med en starkt personligt anlagd skriftställare och dessutom visa, att det unga Frankrike icke saknar begåfvade män på dramatikens fält.

ADAM OCH EVA

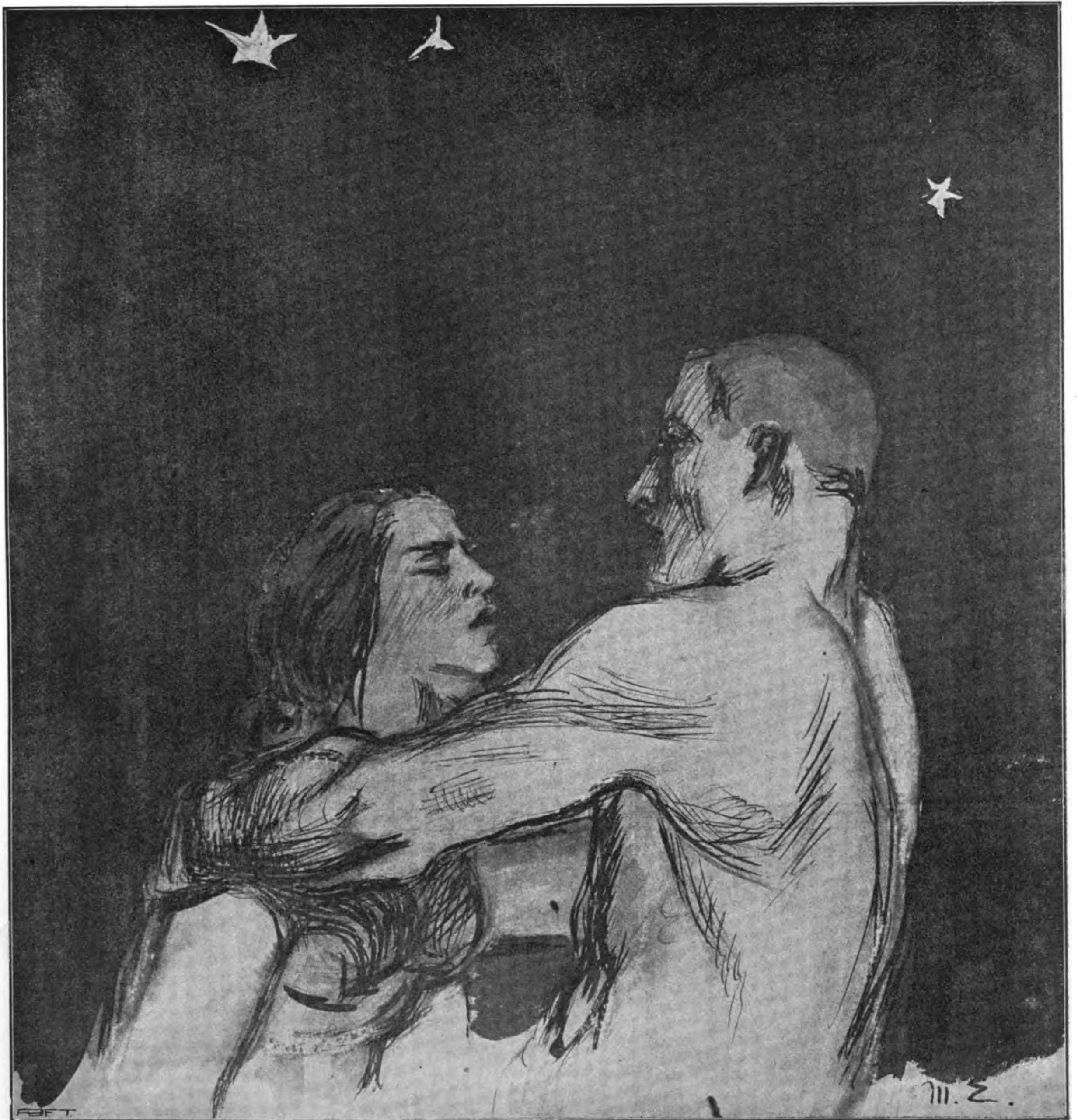
FYRA TECKNINGAR

AF

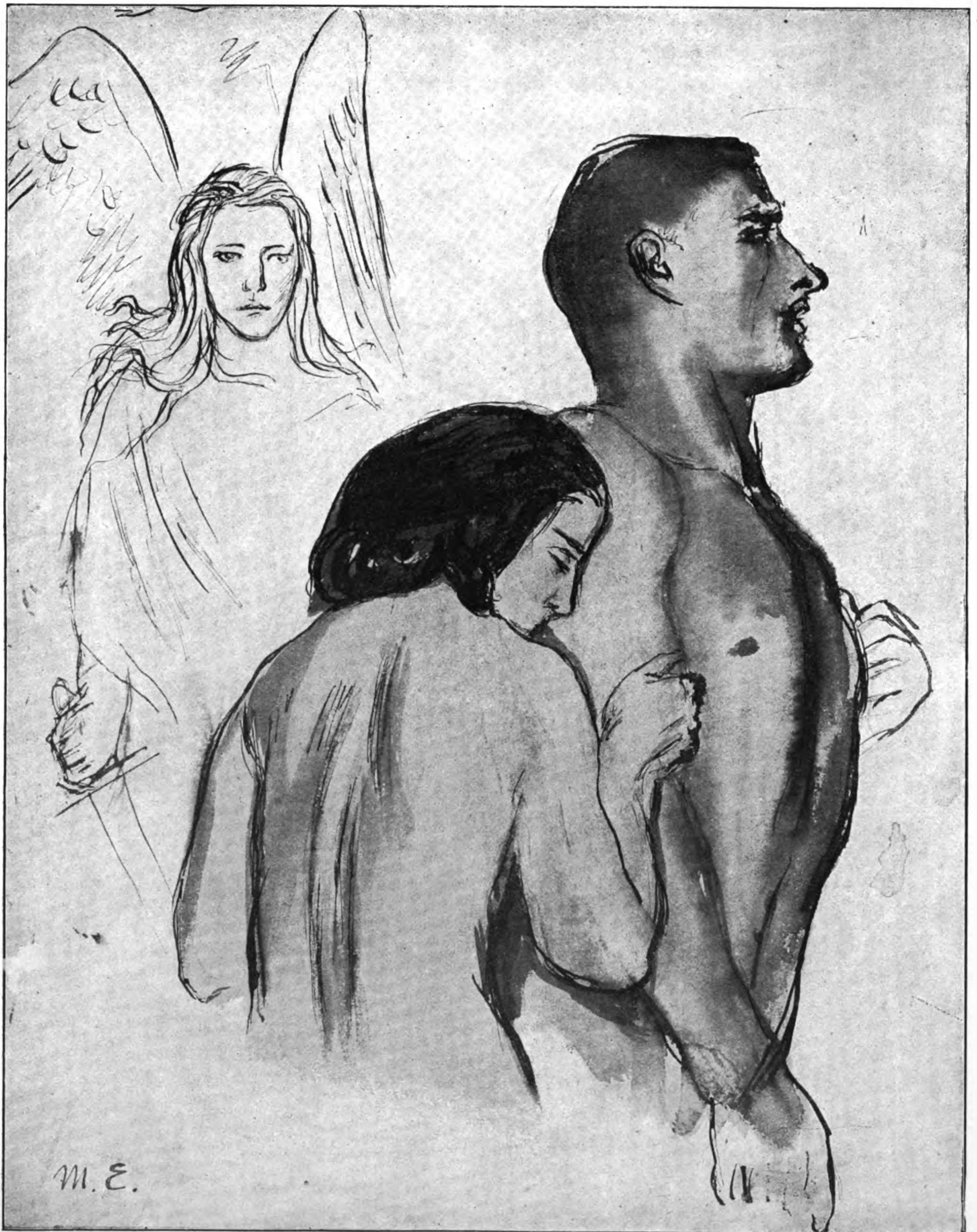
MAGNUS ENCKELL

KUNSKAPENS TRÄD

NATT

FÖRDRIFNA

M. E.

FEBUS FÖRNYAR . . . .

INVECKLADE SPÖRSMÅL.

AF SERGEJ DIAGHILEW.

(ÖFVERSÄTTNING FRÅN FÖRFATTARENS MANUSKRIPT AF R. L—ST.)

Den, som går andra i spåren,
går aldrig förbi dem.

MICHELANGELO.

I.

VÅR FÖRMENTA DEKADENS.

»Idéerna sväfva i luften, men ovilkorligen enligt vissa lagar. Idéerna lefva och sprida sig enligt lagar, dem vi hafva svårt att fatta. Idéerna äro smittosamma, och i lifvets stora tankevärld kan mången idé, tillgänglig blott för det fint bildade och utvecklade förståndet, plötsligen öfverföras på ett lägre stående väsen, som dessförinnan lefvat utan alla intressen, och besmitta dess själ med sitt inflytande.» Jag beslöt att inleda min uppsats med dessa ord af Dostojeffskij, emedan man ej — synes det mig — kan bättre definiera det oförklarliga, men obestridliga föreningsband, hvaraf jag känner mig bunden vid mitt tidehvarf, vid min generation — denna generation, som ännu ej tagit till orda — kort sagdt, vid det, som berättigar mig att uttala alt, som stegvis klarnat, som än med fröjd, än med ve uppenbarat sig för min känsla.

Ja, luften är mättad af idéer som af en ädel arom, hvilken fyller sinnet

hos alla dem, som ha behof af att genom den förena sig med andra i en högsta andegemenskap.

Min uppgift är långt ifrån lätt. Det gäller för mig att fixera det väsentliga, själfva kärnan i mina konstnärliga öfvertygelser, d. v. s. beträda ett område, som sedan urminnes tid består af en serie gordiska knutar. Det är lätt att *förneka* och däri hafva vi nått en ovanligt långt drifven färdighet i och med den af oss så träget anlitade och omhuldade skepticismen. Men huru skall man definiera, huru komma på det klara med den outredda och kaotiska belägenhet, hvari vi blifvit lämnade af våra fäder, då en enda uppskattning eller rättare öfverskattning af våra många arfsklenoder förslår för hela det nutida släktets lif? Kunna vi väl andaktsfullt blicka tillbaka på våra förfäders tvister och tro på våra fäders öfvertygelser — vi, som endast söka det personliga och endast tro på det egna? Just detta är ett af våra kapitala drag, och den, som vill lära känna oss, bör kasta öfver bord den tanken, att vi utgöra ett Narkissossläkte, att vi älska oss själfva. Vi älska alt, och det är mera höjd och vidd i denna vår kälek, än någon före oss någonsin presterat, men vi se alt genom vårt eget väsen och i denna, endast i denna bemärkelse älska vi oss själfva. Äfven om någon af oss råkat fälla den oförsiktiga frasen, att vi älska oss själfva som vi älska Gud, så röjer detta blott vår ständiga lust att inom oss själfva omskapa alt och att i oss själfva se en gudomlig auktoritet vid lösandet af lifvets fruktansvärda gåtor. Och den förmenta anarkin inom det nya släktet, som skenbart drager tillbedda auktoriteter i stoftet och reser sina efemära tempel på lösan sand, hela denna skefhet i relationerna till en ännu oförstådd och oförklarad epok härflyter just ur den evigt återkommande, lagbundna och dock i massans ögon så häpnadsväckande öfverskattningen af nedärfda, inrotade kulter. Och oaktadt hela den historiska tankeutvecklingen sedan urminnes tider bekräftat samma sak — att den störtat gudar och upphöjt nya för att störta dem i sin tur och upprepat detta med komisk regelbundenhet ända in i våra dagar — trots alt detta tänder hvarje nytt steg en fejd, full af partiskhet, full af meningslösa och vanvettiga beskyllningar. Vi trädde in på världsarenan med våra nya kraf, endast bekräftande den historiska utvecklingens regelbundna gång. Vi företedde väl något, hvarigenom vi skilde oss från de allbekanta, traditionella formerna, vi togo några varsamma och oskyldiga steg på sidan om den stora allfarvägen, och min Gud, huru missförstådda och misstydda, huru fruktansvärdt öknämda hafva vi ej blifvit! Klassicismen, romantiken och dess ättelägg, den larmande realismen sökte äfven locka oss att i vår nya jäsningstid utgjuta oss i någon af deras etiketterade former. Vår egentliga surpris, vår egentliga särprägel bestack sig just däri, att vi ej smorde ned oss med en enda af de för vår räkning beredda och iordningstälda färgerna,

och ej engång visade den minsta lust därtill. Vi förblefvo skeptiska iakttagare, lika mycket förnekande som erkännande alla före oss emanerade sträfvanden.

Men huru kunde man väl antaga, att denna blod- och dådlösa generation, som man lärt sig afsky under namnet »fin-de-siecle», skulle mäkta höja sig till en ståndpunkt, därifrån den i sina spekulationer nyktert kunde syntetisera alla dessa »små tilldragelser», hvilka enhvar betraktat sig som den enda utforskaren af världskonstens sanning och öden. Detta öfverskred våra domares horisont. De förmådde ej tillstå, att detta förfallet ledbrutna dekadent-släkte lärt sig att klart betrakta alt, lärt sig att med forskarblick genomläsa de föregående villfarelsernas digra bok och beslutit att öfverskatta alt, att öppet hånle åt forna kulters ofelbarhet, men på samma gång se upp till sina utvalde och egna dem en obegränsad dyrkan, oberoende af alla förut bestämda ramar och förut preciserade fordringar.

Man har kallat oss förfallets barn, och vi bära med jämnmod och ödmjukhet den meningslösa och kränkande benämningen: dekadenter. Förfall efter blomstring, vanmakt efter styrka, otro efter tro — se där grunddragen i vår ömkliga utveckling. Vi representera tillsvidare en sorglig epok — en epok, då konsten, efter att hafva nått sin mognads apogeum, belyses »med sneda afskedsstrålar af den aftynande civilisationens nedgående sol». Detta är en evig evolutionslag, vigande hvarje blomma först till blomning och sedan till död, efter det de sista kraftlösa kronbladen fallit. Så var det med det grekiska sorgespelet på Euripides' tid, så var det med Bologner-skolan, som endast fattade blomstringens yttre sida, så var det med det franska dramat under Voltaire's dagar, så är det äfven nu med oss, den nya dekadensens ofrivilliga åskådare och utöfvare.

Men må det tillåtas mig att fråga: hvar fins då den blomstring, från hvars tinnar vi så hejdlöst glida ned mot förfallets botten? Må vi bläddra några sidor tillbaka och se efter, hvad ni egentligen lämnat oss i arf, ni, som så högt proklamerat vårt fall — — —
Ni har lämnat oss edra personliga, edra utlefvade intressens inbördeskrig, ni har lämnat oss ett jäsande, stormigt århundrade, där idealen liksom moderna förändrats med hvart tionde år, där hvarje barn så att säga med modersmjölken insupit hat till sin moders idéer. Ni har lämnat oss ett tidehvarf af idel mosaik — en mosaik af stridiga och mångskiftande strömningar, ett tidehvarf, där skolor kämpat mot skolor, släkten mot släkten, där styrkan och betydelsen af hela strömningar ej bestämts af tidsepoker, utan af år. Ni har skapat »fäder och söner», ni har uppfunnit dem — det är edert värk, denna eviga schism de två närmaste släktleden emellan. Hvari ligger då er epoks enhet, dess röda tråd, hvar äro edra allmänna strömningar? Ni har hjälplöst fallit i sär, gått i bitar och med förbittring utkämpat ett formligt

krig, därvid enhvar förfäktat *sin* betydenhet och *sin* personlighet. När inträffade egentligen den stora blomstringen för hela er epok — när upplefde mänskligheten den tid, då ni lugnt utförde stordåd, i medvetande af er allmänna sanning och förenade genom gemensamma syften och idéer? Hvar är den pånyttfödelse, hvars förfall vi unga representera? Behagar ni kanske draga er till minnes hälst något moment af er gångna, redan förgätna värksamhet? Ni påminner er, antaga vi, romantiken, ett af edra stordåd, framträdandet af Delacroix — ni erinrar er den berömmelse ni skördat med hans »Dantes skepp», ett af de storvärk, hvaröfver äfven vi med nöje bekänna oss stolta, som öfver en härlig manifestation af människoanden. Och huru välkomnade ni honom? Redan år 1824 fingo klassikerna se, med hvem de hade att göra, och ej blott den gamle Gros kallade Delacroix's tafla »Le massacre de la peinture», utan hela kritiken ropade på barbari och profeterade, att den franska målarkonsten på denna väg komme att gå sin undergång till mötes. »Alla samtida skolor — yttrade bl. a. Delescluze — lefva och florera, tack vare exploatering af den grekiska konstens principer, och om man också tillerkänner Delacroix's tafla vissa förtjänster hvad koloriten beträffar, så hör den likväl till den lägsta arten af måleri och inga koloristiska förtjänster kunna skyla formernas vanskaplighet.» Och detta yttrades på en tid, då Balzac — naturligvis ännu ej erkänd — redan i tysthet skapade sina genom en sanningens och realismens styrka snillrika skildringar ur »la comédie humaine». Det är löjligt att tänka, att Delacroix först år 1865 i och med den posthuma utställninger af hans arbeten blef den, som han nu är för oss. År 1865, d. v. s. samma år, som Zola indignerad skref: »jag hatar de ömkliga dårar, som föraktfullt skrika, att vår konst och vår literatur gå en oundviklig död till mötes. Det är de tomaste hjärnorna — människor, begrafvade i det förgångna — som med afsky genomögna vår epoks nya och lifsvibrerande värk och förkunna dem för betydelselösa och inskränkta» — och vidare i en epistel till en af sina vänner: »skall då historien värkligen alltid förbli sig lik? Skall man värkligen alltid nödgas hålla med andra eller också tiga? Vi sade, att en ny, om än aldrig så obetydlig, sanning ej kan träda i dagen, utan att framkalla vredesutbrott och pereat-rop. Och nu hvisslar man åt mig och fördömer mig i min tur.» Drag er likaså till minnes, att Baudelaire just vid denna tidpunkt med hånlöje utbrast: »förfallets literatur (dekadens redan då)! Toma ord, dem vi ofta höra framkastas, beledsagade af en demonstrativ gäspning af de alt annat än gåtfulla sfinxer, som vakta den klassiska estetikens heliga dörrar.»

Min Gud, hvilket virrvarr, hvilken blandning af begrepp, strömningar, tankar — alt under samma epok, på samma dag! Klassicismens kamp och romantikens seger, realismens nederlag och »dekadensens» ironi — se där

en i sanning fin sillsalat af strömningar! Alt detta myllrade, alt detta växlade, utan att det ena förintade det andra, utan att det ena följdriktigt härflöt ur det andra, som i en regelbunden evolutionsprocess, utan själfständigt existerande och egande gamla, djuptgående rötter.

Hela denna konstens amalgameringshistoria under senaste sekel hade sin egentliga källa i den förfärande hållningslösheten i de estetiska grundsatserna och krafven under epoken. De fixerades ej för en minut, de utvecklades ej logiskt och fritt. Konstfrågorna drogos in och rördes om i de sociala omhvälfningarnas gemensamma välling, och resultatet däraf blef bl. a., att en så oafhängig talang som Puschkin fick upplefva tre fullkomligt motsägande domslut: Pisarjeff's materialistiska beskyllningar, Dostojeffskij's slavofila förgudning och Meraschkoffskij's subjektivt entusiastiska dom. Och huru belysande äro ej vissa episoder ur Englands konstlif under senaste halfsekel för karaktäristiken af hela detta virrvarr. År 1850, ungefär samtidigt som de engelska prerafaeliterna först framträdde med sina taflor, hände det, som brukar hända vid hvarje märklig företeelse, det, som hände vid Glinkas, Wagners och Berlioz's debyter, kort sagdt — skandal. Alla konstaterade en upprörande fräckhet hos de unga konstnärer, som vågade hålla sig med egna estetiska åsikter och önskade uttala dem, och den stora Dickens själf tog till orda och utöste sin galla i en ljungande uppsats, däri han skref: »Inför Millais' »Den heliga familjen» bör ni bannlysa ur er själ hvarje religiös föreställning, hvarje upphöjd tanke, hvarje förbindelse med ömma, gripande, sorgsna, ädla, heliga, ljufva eller sköna idéer och bereda er på att stiga ned till bottnen af alt, som är förfärande, nesligt, afskyvärdt och upprörande.» Denna dundrande epistel framkallade en skarp protest från en af vårt århundrades mest betydande estetiker, John Ruskin, som i två djärfva bref bemötte den ryktbare romanförfattarens rutin-mässiga beskyllningar och som med den ungdomliga öfvertygelsens hela värme bröt en lans för de svaga i denna ojämna kamp. Och huru löjligt förefaller det ej att nu, efter förloppet af ett fåtal år, ånyo möta samma romantiske yngling, men som en celeber åldring och indragen i striden om samma olösliga konstfrågor. Men för ödets självsvåld fins ej utstakad någon gräns, och denna stridslystna kämpe, som redan hunnit intaga en hedersplats i raden af erkända ryktbarheter, afträdde sin förra vågsamma roll åt den, som vågade och mäktade rubba hans väl förskansade lära. Och här upprepades åter den obevekliga lag, som bestämmer, att en period af förnekelse, en period af strid är just en period af sann konstnärlig skaparvärksamhet; med triumfens moment upphör hedersplatsen i historien.

Sålunda förbyttes rollerna och år 1878 förklarade Ruskin, som ofrivilligt öfvertagit Dickens' roll, krig emot Whistler, en af vår tids största konstnärer. Ruskin förutsåg framträdandet

af en farlig motståndare och sökte så fort som möjligt kväsa honom genom sin auktoritet. Expositionen af Whistlers »Fyrvärkeri» föranledde Ruskin att falla öfver taflans mästare. »För att skydda herr W:s goda namn och tafvelskaparens ekonomiska integritet borde galleriets direktion ej mottagit denna tafla, där konstnärens formlösa idéer rent af närma sig bedrägeri. Jag har sett och hört talas om gatstrykares oblygheter, men jag hade aldrig trott mig få höra, att en viss narr begärt 200 guinéer för att slunga en färgpyts i ansiktet på allmänheten». Denna effektfulla slutharang ledde till ett högst oväntadt resultat — till en af de mest intressanta rättegångar vårt sekel haft att uppvisa, en process, där allmänheten i svarandens person fick se Ruskins apostoliska gestalt och såsom kärande part Whistlers retliga och spasmodiska lilla figur och bland vittnen-experter Burne Jones' puritanskepnad. Hela denna tragikomedi räckte två dagar, och frågan gälde, huruvida W:s tafla i själfva värket kunde anses för ett tomt gyckel. Denna tafla släpades inför rätta för att underställas expertis, och bl. a. förklarade Burne Jones, att priset var altför högt tilltaget, i synnerhet, då man tänkte på, huru mycket samvetsgrannt arbete utfördes för vida mindre belopp. Denna process ändades med att Ruskin fäldes till två kopeks böter. Och nu öppnade det tacksamma England en allmän subskription till betäckande af bötesbeloppet jämte de 400 pund sterling, som processen slök i öfrigt. Det tacksamma landet insåg ej, att denna strid var slutet och ett mycket banalt slut på Ruskins konstnärsvärksamhet, helt visst altför futtigt för att drabba en så mäktig uppenbarelse. Men här var det åtminstone en principernas kamp, och det är svårt att bryta stafven öfver en man, som ofrivilligt föll i samma villfarelse, hvilken han i tiden så energiskt bekämpat. Detta är oftast de stora andarnas lott, men beklagligtvis baserar sig kampen och det ständiga ömsesidiga missförståndet — utom på principiella orsaker — ofta äfven därpå, att motståndarne se hos hvarandra endast ytterligheterna, utan hvilka hvarje ny tilldragelse är otänkbar. Detta ödesdigra fel — sårad egenkärlek — är den eviga bromsen vid utvecklingen af hvarje social företeelse. Naturligtvis röja barnen i de flesta fall ett särdrag — i själfva värket en barnslig åstundan att göra alt, utom det, som föräldrarna gjort, och självbelåtet trotsa dem med tolererade extravaganser. Men huru förklara kortsyntheten hos fäder, hvilka låta sig fångas på de barnsliga nyckernas krok? Huru kan man låta bli att förstå, att hvarje epok inrymmer en mängd hopdrifvet vrakgods — hvarjehanda ytterligheter, som blott för ögonblicket intressera samtiden för att därpå slängas undan och glömmas för alltid som ett onyttigt fröskal. Mins väl någon numera de otaliga extravaganser, som vidlådde konsten på Ludvig XV:s tid, eller förlorar njutningen af Shakespeares värk något på vår obekantskap med den plejad af författare — ss. Marlowe,

Ford, Massinger m. fl. — hvilka i tiden omgåfvo honom och dem vi numera ej ens känna till namnet? Och är det slutligen ej ett löjligt oförnuft att draga slutsatser om vår epok på grund af Van Goghs och La Rochefoucauld's måleri eller med ledning af Mallarmés och Lewis' literära skapelser? Dessa exempel äro komiska och bevisa ingenting. Epokerna böra bedömas efter de element, som äro allvarliga uttryck för dem själfva, men ej efter något mixtum-pictum af efemära ryktbarheter.

Sålunda hafva de genom denna kamp tillspetsade konstnärliga trossatserna aflöst hvarandra som enstaka själfständiga företeelser, och ingen kan i närvarande sekel upptäcka en gradvis skeende differentiation af en enhetlig urprincip, född i seklets början, kulminerande och döende i och med vår generation.

Jag tillåter mig ånyo upprepa min fråga: hvad böra vi egentligen anse för vår blomstring, och till hvilken af dessa olika epoker bilda vi slutligen ett förfall? Hvar är vår Sofokles, vår Leonardo och vår Racine, hvar äro våra stormän, hvilka med förakt kunde se ned på vår konst som på en ömklig karrikatyr af den konst, som de skapat, och hvilka kunde sända ett medlidsamt afskedslöje åt det stackars döende släktet? Hvar äro de, som djärfvas säga, att de funnit det högsta uttrycket för det sköna, hvilket vi hädiskt trampa under fötterna? Äro vi kanske dekadenter till 20-talets uppblåsta klassicism med Davids krönta Napoleon som gallionsbild? Det är ju ett rent skämt, ty vi äro anhängare af Baudelaire och Böcklin. Vi förakta hvad som blott är en torftig kvarlåtenskap efter dåliga efterbildare af en dålig klassicism. Vi hata just det, som bör kallas klassisk dekadens och som naturligtvis ej kallas så — dessa Poynter, Tadema, Bouguereau, Cabanel, Lefebvre och Semiradskij. Nej, vi äro ej värda äran att vare sig demolera eller remontera »dessa marmormassors majestätiska kolonnader.» Då äro vi måhända romantiska dekadenter — vi, som burit Zola på våra skuldror, lagerkrönt Tolstoj och förälskat oss i Bastien? Vi, som falla ned på vårt ansikte inför Balzac's gigantiska uppriktighet och som ej vilja veta af Hugo's teatraliska uppblåsthet. Nå, följaktligen äro vi då ömkliga epigoner till realismen? Men må det ej glömmas, att man förebrått oss för tillbedjan af prerafaeliterna och entusiastisk dyrkan af Puvis de Chavannes.

Huru är det möjligt att misstyda en så enkel gåta, som t. o. m. är klar för barn. Alla ofvannämda grupper eller strömningar hafva utvecklat sig af sig själfva och genomlupit en fullständig evolutionsbana. De hafva alla nått sin kulmen, de hafva skänkt oss David, Victor Hugo, Flaubert och många andra, och för alltid afslutat sin tillvaros kretslopp. Så trädde vi slutligen fram med våra nya spörsmål, och hade vi varit er det minsta lika, äfven om vi varit idel förfall, så skulle ni — tro mig — med glädje förlåtit oss och fadersömt slutit oss i edra armar. Men hvad ni ej kan

förlåta oss, är just det, att vi ej brydde oss om att fortsätta i edra spår och att vi visat er själfva vara dekadenter till er renässans, vi, som nu begråta ert förfall och törsta efter att få återuppbygga ert rasade tempel på döda och genomförmultnade idéer. Hvad är ni i själfva värket, ni, våra fiender och våra läromästare? Ni sönderfaller i tre skilda kategorier — motsvarande tre genomgångna epoker. Den första gruppen fortfar att i lycksalig hypnos buga sig likt kinesiska dockor för de pseudoklassiska storvärkens förlegade majestät och genom lorgnetten beundra en Tadema's och en Bokalovitsch's parkettbonarkonst. Detta är klassicismens dekadenter, våra älsta och förty oförbätterliga fiender. Den andra gruppen utgöres af de sentimentala månskenssvärmare, som domna bort vid tonerna af Mendelssohns Lieder och anse Dumas och Eugen Sue för allvarlig lektyr och betrakta madonna-måleriet, sådant det bedrifves på de produktiva tyska fabrikerna, för höjden af målarkonst. Det är romantikens dekadenter — våra mest fruktansvärda fiender, ity att deras antal är legio. Och slutligen den tredje gruppen, en ännu tämligen ung kohort, som tror att den förvånat världen med sin djärfva uppfinning att afkonterfeja bastskor och lumpor — något, som i själfva värket blifvit gjordt ojämförligt mycket bättre och friskare långt förut, 30 år tidigare, af stormännen Balzac och Millet. Denna grupp är tröttsamt pratsam och kopierar blott frånsidorna af det, som längesedan blifvit sagdt och väl sagdt. Det är realismens dekadenter — ledsamma fiender, som alt ännu fantisera om friskheten hos sina förslappade muskler och sina mosslupna sanningars tidsenlighet. Se där, hvad vi hotas af! Och hvilken orimlig förståndsomtöckning är det således ej att tala om vårt förfall! Något fall förefins härvid ej och kan ej förefinnas, ***emedan vi ej haft något att falla ifrån,*** emedan ni, för att djärfvas utbasunera vår dekadens, först bort åstadkomma en väldig byggnad, därifrån vi kunnat störta ned och slå ihjäl oss. Hvar fins detta tempel af mänskligt snille, som ni skulle uppbygt och vi rasera? Visa oss det, gif oss det, ty vi söka ju det själfva utan rast och ro för att få bestiga dess tinnar och förlora fotfäste och i vår tur störta ned därifrån, utan all bäfvan och utan alt hopp om återuppståndande storhet. Ni kallar oss »dekadens», men ni har lämnat oss i arf blott och bart en rykande askhög, hvari ni alt ännu bökar och däri ni själfva, utan att märka det, släcker er sista, för er så dyrbara gnista.

II.

DEN GAMLA STRIDEN.

Huru svårt faller det sig ej i vårt sekel att begränsa och analysera alla de idéer på estetikens gebit, dem vi fått oss i arf, så mycket mer som det hos oss inneboende analyseringsbegäret fördubblar uppgiftens svårlösthet. Först och främst möta oss inom själfva källorna till århundradets konstlif två åsikter, utmattade af sin ständiga tvedräkt. Jag skulle ej vilja vidröra denna gamla fiendskap, emedan, skulle man tycka, en hundraårig fejd omsider borde leda till den ena partens seger och den andras kapitulation. Utilitaristernas kamp med förfäktare af »konsten för konstens egen skull» — denna urgamla träta — borde ju redan långt före detta brunnit ut. Men emellertid glöder den än i den dag som är. Ehuru hufvudfrågan om etikens förhållande till estetiken existerat i evig tid, så är den trångt utilitaristiska afsiktligheten i konsten ett påfund af nittonde seklets människor, och att uppge sina dåliga vanor är svårt. Denna kamp, som skenbart domnat af under de senaste åren, har börjat blossa upp i våra dagar. I Ryssland har för öfrigt teorin om konsten för konstens egen skull aldrig lyckats tillkämpa sig en öppen triumf, och samtidigt som den unge Zola låg i fejd med Proudhon och Flaubert nedskref märkliga ord i sin brefväxling med George Sand, samtidigt herskade hos oss sådana »moderna» förmågor som Tschernyscheffskij, Pisarjeff och Dobroljuboff.

Zola upprördes våldsamt år 1866 af den skrikiga teori, som förfäktades af Proudhon — denna antiestetiker, denna trångbröstade förkämpe för den socialistiska läran om konsten, denna planläggare af en mönsterstat — som förklarade, att konsten har till uppgift att fysiskt och moraliskt förbättra vårt släkte. »Vårt ideal — skrek han — är rätt och sanning. Om ni ej däraf kan skapa konsten, så tillbaka med er: vi behöfva er ej. Om ni lyssnar till dessa af lyx fördärfvade dagdrifvare, så tillbaka: vi behöfva ej er konst. Om ni har behof af offerpräster, förnämiteter och kejsare, så bort med er, bort h. o. h. — vi fördöma er konst och er själfva.»

Mig behagar mycket Zola's ironiska svar: »Man kallar er en okullrunkelig logiker; jag finner, att er logik ramlade den dagen, då ni begick den ohjälpliga fauten att upptaga konstnärer i ert mönstersamfund bland edra skomakare och edra lagstiftare. Ni älskar ej konsten, hvarje individualitet är er misshaglig, ni vill förkväfva personligheten för att göra mänsklighetens väg bredare. Så var uppriktig — slå ihjäl konstnärerna och ni får det lugnt i er nya värld. Men för Guds skull, låt bli att ge dem lektioner, och framför alt, roa er ej med att knåda dem af en an-

nan lera än den, hvaraf Gud Fader danat dem, blott för nöjet att få omskapa dem sådana, som ni vill hafva dem.»

Här är väl ej det rätta tillfället att påminna om de läror, som tilldelat konsten rollen af en lydig skolgosse i ledband hos socialismens konstfiendtliga doktriner, om ej nyligen läran om konstens underordnande under syften, främmande för densamma, ånyo upplågat, ehuru visserligen ur annan mark — den religiösa moralen — och tvungit oss att lyssna till ord af sådana män som Brunetière och delvis Ruskin och slutligen hålla till godo med den örfil, som tilldelats konsten af hennes otacksamma tjänare Leo Tolstoj, hvilken som bekant förkastat alla tiders konst och neddragit själfva dess betydelse till rangen af kristlig dygd. Det är sannt, att vi ej kunna underlåta att konstatera, att ej ett enda af vår stora skriftställares arbeten väckt så ringa intresse, som den teoretiska utläggningen af hans åsikter i konstfrågor: detta arbete har man på sätt och vis konfyst förtegat. Men dess framträdande får man emellertid ej ignorera, så mycket mer, som våra värderingsmän och kritiker, i förkrossande majoritet, förkasta Tolstoj's teori blott därför att de alt ännu tala med Tschernyscheffskij's ord. Dennes sjukliga figur är ännu ej gången ur tiden och våra konstdomare smeka ännu i sina tankars djup denna barbariska skepnad, som med sina orena händer grep efter konsten, i afsikt att nedgöra eller åtminstone nedsöla den. »Endast ett den tänkande människan värdigt innehåll — utlät han sig — mäktar frikalla konsten från beskyllningen, att den är ett tomt tidsfördrif, hvilket den äfven utomordentligt ofta är; en konstnärlig form räddar ej ett konstalster från förakt eller medlidsamt löje, om det ej genom betydelsen af sin inneboende idé är i stånd att nöjaktigt besvara frågan: Var det värkligen mödan värdt att anstränga sig så för en dylik bagatell?» Huru mången skulle ej äfven nu skrifva under denna borgerliga formel, ty klafbindandet af det enda fria och oberoende är ju det, som egentligen hägrar för ögonen på dessa människor, hvilka gräft sig ned i den mänskliga myrstackens små hvardagsbekymmer. De kunna tänka, de kunna tala, men de äro ej nöjda, de vilja ega toner, färger, rim och linjer — m. e. o. alt högt, som människan eger, för att få växla bort detta mot sina gråa bekymmers skoltaflor och smutsiga speglar. De fordra, att vi skola omarbeta symfonier till triumfmarscher och folkvisor, att vi af taflor skola tillskära tabeller för åskådningsundervisning och af poem plottra ihop recept för alla den triumferande civilisationens otäcka krämpor. Hafva då dessa prosans trälar så litet prosa i sitt eget usla lif, att de nödgas begära hvardaglighet t. o. m. af konsten, detta gudomens tjusande löje?

Jag beklagar djupt, att jag ej kan fördjupa mig här i en analys af de två auktoritets-starka åsikter, som oafsedt den radikala skilnaden i af-

seende å utgångspunkter delvis sammanflyta i sina slutklämmar. Jag talar om Brunetière och Tolstoj. Huru underligt detta sammanställande — klassikern Brunetière, en son af Ludvig XIV:s parad-sekel och Tolstoj — än må förefalla, så komma de emellertid i sina senaste arbeten rörande konsten till hvarandra nära berörande resultat. Vid karaktäristiken af samtidens estetik stämpla bägge driften att söka njutningar som konstens grundprincip under senaste århundraden och förkasta därför förståelsen af det sköna som måttstock för konstprodukters relativa värde. Båda harmas öfver konstens kontrollfrihet och önska klafbinda den, i det de fordra af skapandet ett tjänande af religiösa och sociala syften. Brunetière anser, att förfäktandet af »konsten för konstens egen skull» leder och ledt till det »eleganta sedefördärf», som kännetecknar all konst under sen-renässansens epok, 18-de seklet och vår tid. Lefvande blott för sig själf, faller konsten i förnekelse af sitt innehåll, sin idé och i förhärligande af formen, den blir omänsklig och tillgodoser ej några viktigare och mera betydande behof än sig själf.

Den är för mig komplett obegriplig, denna fordran på social slaftjänst från konstens sida, på basen af för densamma fastställda föreskrifter. Mig synes, att osedlighetshalten hos ett konstvärk, i st. f. att härflyta ur konstens kontrollfrihet, beror i främsta rummet på den af konstvärket påvärkade åskådarens sinnesart och uppfattning. Man kan å ena sidan erfara det mest osedliga intryck af den uppbyggliga berättelsen om Potifars hustru och å andra sidan falla i rent konstnärlig extas inför Tizians Danaë eller vid läsningen af Flaubert's romaner. Naturligtvis är en konst, tillkommen enbart i osedligt syfte, als ingen konst och blir aldrig historisk, men en Tizian och en Fragonard behöfde, synes det mig, ej bekymra sig om det intryck, som deras skapelser efter århundradens förlopp möjligen skulle komma att utöfva på unga gymnasist-fröknar och raska soldater!

Hvem förnekar väl konstens sociala betydelse, denna gamla och obestridliga sanning? Men den blinda fordran, att konsten skall vara en resonansbotten för våra göromål, våra bekymmer, våra sinnesrörelser är en mycket farlig sak, och jag erinrar mig ofrivilligt en utgjutelse af äldre datum, däri man förebrådde vår konst dess bristande resonans gentemot sådana af oss genomkämpade nationalolyckor, som hungersnöd och kolera. Hvarför också ej vara konsekvent, hvarför ej löpa linan ut och ro fram med en dylik öppenhjärtighet? För öfrigt gifva de exempel på sann konst, som Tolstoj anför i sin uppsats, föga efter i detta hänseende och hans lofsång öfver konstnärligheten i Kramskoj's teckning med de högtidligt marscherande soldaterna, amman och den snyftande modern är för mig en olöslig gåta. Och i allmänhet synes mig hela den store tänkarens långa tirad om konsten i hvarje fras andas en

underbar missuppfattning — det är en ödesdiger lek med ord, som kastats om hvarandra. Man bör ej tala med människor om deras mänskliga konst, då man (som Tolstoj) utmönstrar alt, som utgör det väsentliga i deras skapande. Man bör ej tala om grofheten i Greklands konst och konsten under medeltiden och ej nedsabla Sofokles, Dante, Raphael och Shakespeare, då man talar om, att »människorna definiera konsten med nio bokstäfver». Då man i st. f. konst pläderar för något slags öfning i kristelig dygd, så bör man h. o. h. utbryta denna värksamhet från estetikens område och skänka den nöjet att få blomstra i de moral-pedagogiska predikningarnas köksträdgård och ej vara den aflägsna och för densamma främmande konsten till förfång. Om man förebrår vår konst för handel med de njutningar den förfogar öfver, så ser jag detta oändligt mycket hällre, än jag ser, att man beskyller den för schackrande med sin oersättliga frihet. Utdrif månglarne ur templet, äfven ni — ty dessförinnan blir konstens tempel intet tempel!

Konstens stora makt besticker sig just däri, att den är själf ändamålsenlig, självisk och framför alt fri. Konsten kan ej undvara idé, lika litet som den kan undvara form och färg. Men ingen enda af dessa faktorer kan, utan att delarnas inbördes öfverensstämmelse tillspillogifves, afsiktligt tilldelas densamma. Att i konsten söka en med våld i densamma injicerad idé — är ungefär detsamma, som att säga, att grekerna funnit en idealform för det sköna, att de upptäckt eviga lagar för det konstnärliga skapandet och att vi blott behöfva efterbilda dem, d. v. s. nedlägga vår inspiration i vissa strängt bestämda former. Och sålunda framgår det, att hela den klassiska konsten från seklets början i självfva värket alls ej särskilt sig så synnerligt från den mot densamma fiendtliga tendens-realismen: somliga tillskuro alt efter en för dem helig norm och gjorde därigenom vägen trång — andra yrkade blindt på ett idé-innehåll och fjättrade sålunda likt lifegenskapsifrare konstens laga frihet.

Idéerna uppkomma och utvecklas af sig självft redan i grodden till den sanna konsten, och det konstnärliga skapandets styrka ligger just däri, att det *omedvetet,* i skepnad af det mänskliga snillet, och oberoende af viljan delgifver oss de högsta, blott för geniet tillgängliga idéer. »En stor mans värk — säger Carlyle — framväxa omedvetet ur hans dunkla själsdjup, med hvilken skenbar ansträngning af medvetande och tanke han än må hafva skapat dem».

Idén bör naturligtvis uppstå hos åskådaren vid åsynen af konstvärket, men den bör ej hädiskt påtrugas honom af konstvärkets skapare. Konstnären bör endast älska *skönheten* och samtala ensamt med henne under det intima, hemlighetsfulla uppenbarandet af sin gudomliga natur.

III.

SÖKANDET EFTER SKÖNHET.

Men hvar söka henne -- denna skönhet, denna hörnsten för hvarje art af konst, denna vidt kringspridda, nyckfulla hamn? Om vi ville fråga, huru denna gåta blifvit löst förut, så skulle vi här, liksom i andra frågor, ånyo få se ett kaos af hvarandra jäfvande definitioner, där vi som de mest lifskraftiga skulle möta två formler, jämbördiga i afseende å spridning och inre betydelse. Å ena sidan skulle vi möta det så länge gouterade skönhetssökandet i naturen, endast naturen, den enda inkarnationen af summan af alt skapande, hvarur man blott hade att ösa, ösa utan all ända. Denna kärlek till naturen och lifvet har blifvit upphöjd till ett slags hednisk kult. Naturen är den enda möjliga harmonin, alt utredande och alt uttömmande, modern till alla konstnärliga idéer. »Jag fordrar ej af en konstnär — skref Zola — att han för mig skall framställa ljufva drömbilder eller skräckinjagande nattmaror, utan att han hänger sig med kropp och själ åt sin uppgift, att han fångar naturen med kraftig hand och återger henne sådan han sett henne. Jag godkänner ingenting, som ej är lif, temperament, realitet». Och mot denna optimistiska åskådning, denna tro på en oss allsidigt omgifvande skönhet bröt sig en annan åsikt, som sökte det sköna fjärran från den för alla synliga och förnimbara naturen. Skönheten bör sökas där, dit endast konstnärens fina instinkt kan nå, han kan ej dväljas bland oss, emedan han genom att förkroppsligas förlorar en del af sin kraft, emedan den enda olyckan med många fullkomligheter ligger just däri, att de existera i konkret form. Edgar Allan Poe skref på titelbladet till sin bok: »Min bok tillegnar jag dem, som trott på drömmar såsom på det enda reella». Baudelaire har gjort följande definition: »poesins urgrund ligger i människans sträfvan efter den högsta skönhet, och som manifestation af detta grundelement framträder en entusiasm, fullständigt oberoende af lidelsen, detta hjärtats berusningstillstånd, och af sanningen, detta förnuftets roder, ty hvarje passion är naturligtvis altför naturlig för att ej draga med sig en skugga af skärande dissonans i det skönas boning, en skugga, altför familjär för att ej såra de rena Sträfvanden, det sköna Svårmod och de ädla Desillusioner, som sväfva omkring i poesins undervärld».

Dessa fullkomligt ekvivalenta formler äro mig lika närstående och lika främmande. De stå mig nära därför, att jag ej kan undgå att i dem båda se lika betydande skönhetsprinciper, förutsatt, att jag alls ej lägger märke till deras inbördes förintande motsägelse. De äro mig lika främmande

därför, att ingendera af dem på långt när uttömmer frågans hela innebörd och främst därför, att de utgöra enligt min mening blotta medel för skönhetens framträdande, men ej orubbliga, densamma frambesvärjande orsaker. Man behöfver blott litet närmare skärskåda uppkomsten och slutföljderna af dessa åsikter för att få se, att vi ej äro solidariska med dem och att de i mångt och mycket ömsesidigt dementera hvarandra. Man bör läsa Ruskin för att kunna fatta hela charmen i att låta sig berusas af naturen, för att kunna dela hans barnsliga hänryckning. »Konstens väsen — säger han — det är helt enkelt kärlek, en naiv, varm hänryckning, som nöjer sig med hvad ögat ser och ej lägger an på att fördjupa och färglägga någonting». — »Naturen är den högsta typen och den eviga modellen. Blott hos den bör man söka skönhet, men ej i inbillningsmättade drömmar eller i ideal, påtrugade oss af traditionen». Dessa definitioner anslå genom sin inre värme, genom en viss betagande enkelhet och uppriktighet i författarens kärlek till naturen. Men man bör närmare granska, hvad naturen egentligen är enligt Ruskins begrepp. Härvidlag skiljer han sig i grund från alla realister, hvilka i likhet med honom gått ut från naturen och kommit till dyrkan af henne. För dessa senare är naturen alt, som vi se, alt, som utgör vårt lif och omger oss. Köttmånglarstånd med sitt blodiga kött, slakthus, upplöjda åkrar, skrynkliga ansikten — alt kan vara objekt för konsten, alt detta är lika mycket natur. Ruskin fattar naturen helt annorlunda och tränger praktiskt ihop henne inom mycket trånga ramar. Han säger indignerad: »Man bör i sanning demaskera sofismen inom denna skola (realisterna), som stödjande sig på den eviga principen, att naturen vida öfverträffar den mänskliga inbillningsvärlden, kommit längs en väg af underlig ordomkastning till slutsatsen, att alt, som är människans värk, såsom fabriker, trottoarer, lokomotiv, kan kallas natur och är i denna egenskap värdt vår beundran». Och längre fram yttrar han: »skönheten, det är den sanna, orörda naturen. Och om vi numera hafva svårt att igenfinna denna natur, så skola vi ändå ej tillgripa uppfinningar, utan värkligheten, men en förgången värklighet, vi skola taga vår tillflykt till reminiscenserna af den lyckliga tid, då människan vandrade stark, ren och förtroendefull på jorden, omgifven af gudomliga vyer, dem hon ännu ej hunnit fördärfva eller vanhälga». Hvilken vacker, men föga förstådd fras: hvari består då i grund och botten framställningen af den Ruskinska naturen — till hvars bokstafliga återgifvande man bör sträfva? Jo, däri att man genom att aflägsna sig från den synliga, handgripliga naturen kommer till idealframställningar af längesedan försvunna landskap och människor. Man bör altså afbilda människorna sådana de varit. Men detta är ju en ren idealisering af begreppet, värdig den renhårigaste idealist, som söker sina förebilder

fjärran från vår värklighet. Ruskin rekommenderar längre fram ett rent af löjeväckande recept, i det han säger, att af hela den synliga naturen bör konstnären blott acceptera — i deras helhet — dalar, hvilka skonats af civilisationen, och hafvet, som hon ej kan vandalisera. Mig synes, att värkliga realister, hvilka syssla med att afbilda Pariser-boulevarden, spårvagnar, etc. — handla vida mer logiskt. De göra sig visserligen skyldiga till stor ensidighet, men så utgör deras tro deras styrka. Zola förkunnar öppet: »Jag älskar hvarken egyptier, greker eller konstens asketer (gotiken), emedan jag inom konsten blott vill veta af lif och originalitet. Om ett konstalster ej består af blod och nerver, om det ej utgör ett fullständigt, gripande uttryck för ett lefvande väsen, så godkänner jag det ej, det må vara själfva Venus från Milo». I våra öron låter denna fras numera som ett knytnäfsslag mot ett pianoklaviatur, men så är det likväl en djärf och ur systemet regelrätt härledd absurditet. Ur samma panteistiska förhållande till naturen utdrager Ruskin följdriktigt nog en fördärfbringande slutsats och man bör h. o. h. räkna honom till last, att han gaf sina efterträdare tillfälle att begagna sig däraf. Emedan naturen är absolut skön, emedan Gud fins allestädes i naturen, så är han öfveralt och i alt lika värdefull, och därför fins i henne ingenting mer eller mindre viktigt: alt är lika gudomligt. Konstnären bör nalkas henne med en hjärtats enfald och taga henne sådan hon går och står, »utan att ringakta, utan att utvälja något». Ruskin anser, att val härvid är fräckhet och idealisering hälgerån. »Denna oerhörda, paradoxala anspråksfullhet hos ett klent förstånd, hvilket, då det ej är i stånd att framtränga till det sköna, som fins spridt i naturen, företager sig att fabricera skönhet med tillhjälp af sin gemena inbillning! Inbillningen har ingenting att skapa: dess roll är att finna sanningen». Jag finner denna teori ej blott obegriplig, utan äfven fördärflig i sin egenskap af en predikan för herrar konstnärer. Jag tänker, att hufvuddraget i en konstnärstalang besticker sig i hans förmåga att framhäfva det grundväsentliga hos objektet och behandla alt det öfriga som miliö, som bisak. Man kan förklara Ruskins teori genom den förbittring, som han måste hafva känt gentemot de på hans tid så moderna klassiskt — Winckelmannska idéerna, som af ett konstvärk fordrade en utbrytning af blott det besläktade, viktiga och ideella i naturen och historien. Dessa löjliga teorier, som skapat ett otal porträtt af sköna damer af fullkomligt en och samma typ, porträtt, som ingenting egde gemensamt med originalen, men som förkunnade den »ideela skönhetstypen», kunde naturligtvis ej undgå att framkalla protester. Om den nämda tesen, att alt i naturen är lika viktigt och beaktansvärdt, kunna vi å andra sidan ej förena oss. Vi fordra af konsten utbrytandet af det karaktäristiska, af släktdraget, af det individuella, naturligtvis ej från synpunkten af bestämda

objektiva teser och i sin »absoluta riktighet» förstenade teorier, utan från synpunkten af konstnärens personlighet. Ty i denna relativa grad af idéernas och företeelsernas återvärkan på konstnärens natur ligger, enligt vår mening, konstvärkets egentliga intresse. Till hvilken tarflig roll förvisas ej individualiteten af Ruskins åskådning — en roll af full underdånighet och passivt mottagande af alla yttre intryck utan åtskilnad. Denna högtrafvande teori berör, enligt min åsikt, i främsta rummet konstvärkens yttre, mindre deras innebörd, emedan man annars ej på något vis kan förbinda Ruskins ursprungliga uppträdande för idealiseringen af den förhandenvarande naturen med detta hans yrkande på en mer än realistisk hållning gentemot densamma, så mycket mer som han längre fram kommer till följande oundvikliga slutsats: »Naturen bör återges med ängslig omsorg. Ni intresserar er för de minsta detaljer hos dem, som ni älskar, för deras mest omärkliga minspel, för den finaste egendomlighet i deras drag. På samma sätt bör man återge naturen».

Sålunda degraderar Ruskin konstnärens teknik till den samvetsgranne retouschörens yrke. Han vill värdera ett konstvärks yttre i mån af arbetarens uthållighet, men ej i mån af skaparens konstnärliga halt. Han degraderar konsten till ett slags mikroskopisk undersökning och omintetgör härigenom bl. a. ett af dess förnämsta tjusningsmedel — charmen af simplifikation, af förenkling, då nämligen konstnären, hängifvande sig åt sin oändliga skaparfrihet, med tillhjälp af sin konstnärliga instinkt och just genom ett rent iakttagande à la Ruskin utmärker alt det hufvudsakliga, det väsentliga hos föremålet och på ett förenkladt, barnaklart språk — med två — tre streck — återger det för oss. Häri ligger just hela tjuskraften hos Rembrandt, Turner, Corot, Whistler och våra nutida franska tecknare, att de framhäfva en del linjer på bekostnad af andra, att de än förhöja, än förmildra ljusets intensitet, att de gifva vissa figurer företräde framför andra — och icke blott söka dölja detta, utan tvärtom kursivera det och i enlighet med sin estetiska uppfattning af tingen återge oss blott det karaktäristiska, blott det väsentliga. I detta sammanhang bör jag förutskicka, att jag lika mycket fördömer Ruskins ofvanbeskrifna teknik som våra moderna impressionisters. Jag kan ej fördraga denna måleriets tröttkördhet, som framför alt andas möda och ängslig ackuratess, lika litet som jag älskar det vilda kludd, som ändå ej förmår skyla konstgrepp och vårdslöshet. Som en förtjänst hos det förra maneret framhåller man, att det låter sig granskas med lup, hos det senare framhåller man som något beundransvärdt den trollkonstnärliga förvandlingen af färgklunsar till föremål — sedda på håll. Tekniken bör främst vara omärkbar, som om den alls ej funnes till. Ett af pianistens tjusningsmedel besticker sig däri, att ingen observerar de af honom besegrade virtuos-svårighe-

terna. Ett af konstnärens mål bör vara teknikens utplånande genom föremålens estetiska innebörd.

Det synes mig vara på tiden att klargöra äfven den tankeriktning, som parallelt med teorin om dyrkandet af naturen utvecklat sig själfständigt till ett betydande och begränsadt helt. Det är på tiden att fritaga sig från ansvaret för andras synder och att proklamera sin icke-solidaritet såväl med dem, som sky naturen, sanningen och lifvet, som med dem, hvilka slafva under dessa tre oändligt utskrikna begrepp.

De framträdde fullkomligt lagenligt, dessa anhängare af en nyckfull och förnäm konst, de framträdde följdriktigt på grundvalen af den antika skönhetens för dem odrägligvordna kriterium, på en tid, då man vid alt skönhetsbedömande utgick från Iliaden och de eviga doriska pelarne. Snart nog kolliderade de med realismen, som uppstått nästan samtidigt med dem. Och kanske de just tack vare denna bekantskap sammanslöto sig ännu fastare och uttalade sig ännu skarpare, än annars blifvit fallet. Vi hafva bevittnat deras morgonväkt, deras öfverskattade betydelse, vi hafva upplefvat deras ärones tid, hvilken inföll nästan samtidigt, som det betydelsefulla dramat af Zolas upphöjelse och detronisering inför våra ögon. Huru nära stå vi ej ännu den tid, då Baudelaire ansågs för en okullrunkelig gudom, då vi löpte efter Verlaine på ruskiga syltkrogar på stranden af Seine'n, då man väntade sig något af de extravaganta journalerna, såsom »Plume» »Mercure de France», då man vände den gamla odrägliga Zola ryggen och skyndade bort till den svartbemantlade Peladan. Jag vill ingalunda förneka tjuskraften hos denna intressanta och mänskliga företeelse, likasom jag ej utan den djupaste aktning kan tänka på Ruskin och hans naturdyrkan. Jag vill blott säga, att jag ej med hela min själ kan omfatta någon af dessa olika variationer af en enda odelbar idé.

Lifvet, naturen, alla dessa synliga manifestationer blefvo lämnade till pris åt rutinärer och bourgeois', medan de, som törstade efter sanningen i konsten, gåfvo sig ut på nya upptäcktsresor. Huysmans, en af dem, som senare anslutit sig till denna lära, har mycket koncist preciserat sin ställning till naturen: »Naturen har lefvat ut sin tid, hon har definitivt uttömt människornas tålamod genom enformigheten hos sina landskap och sina himlar. Hvilken platt ensidighet hos naturspecialisten röjes ej i hans åskådande af naturen — en ensidighet, påminnande om småaktigheten hos kryddkrämaren, som blott handlar med en vara — hvilket tråkigt engros-geschäft i ängar och trän, hvilket borgerligt affärskontor för bärg och haf! Det är sannerligen på tiden att i så stor utsträckning, som möjligt, ersätta naturen med konsten.» Hela frågans tyngdpunkt öfverflyttades på känslan, rättare sagdt på känsligheten, och i dess förfining, i dess obegränsade resonansförmåga, stundom oförsiktigt

nog ansträngd ända till förvrängning, koncentrerades den sanna konstens hela innebörd. Redan Baudelaire, som kommit till förståelse af åtskilliga sinliga konstgrepp, införde en mängd feinschmeckersensationer. Han t. ex. hängaf sig åt en hel skala af aromer och föredrog framför rosens och violens enkla doft timjan, ambra, mysk och den starka lukten af exotiska blommor. Han sade rent ut, att hans själ sväfvade bland dofter. likasom en annans själ bland toner. Han afgudade en sällsam elegans i toaletter, en nyckfull lyx och en utmanande fantasi. Huru ofta har han ej i storartade vers besjungit den täcka grace'n hos kattorna, dessa inom hans kotteri så moderna lyxdjur, som i sig förkroppsliga och förena det mjukt smeksamma med något skräckinjagande och hemlighetsfullt! M. e. o. han accepterade hvarje njutning, som betog och berusade honom, som förde honom bort från den omgifvande värkligheten, likgiltigt, med hvilka medel detta uppnåddes — om i mystisk extas eller helt enkelt genom bedöfning med narkotiska medel. Han har t. o. m. skrifvit en vidlyftig uppsats, benämd: »Det konstlade paradiset», där han bl. a. skildrat de poetiska värkningarna af haschisch och opium. Man bör erinra sig den allvarliga dyrkan och den framgång, som ännu helt nyligen kommo dessa berusningsmedel till del. Det var om dem man bl. a. sade: »Om I smaken af denna frukt, skolen I blifva som gudar.» Det förstås, att hos människor med så exklusivt och ensidigt utvecklade egenskaper all estetik skulle forma sig på sitt särskilda sätt och leda till mycket originella slutsatser. Theophile Gautier säger, att känslan för förkonstling ej bör saknas bland poetens egenheter. Man bör förstå, att dessa ord afse ett skapande, h. o. h. bundet vid konsten och fullständigt lösryckt från naturen. Detta skapande inspireras af en konstlad, naturvidrig, nästan af hallucinationer mättad inbillning, hvilken gör sig till språkrör för ett ouppnåeligt nyhetsmakeris hemliga önskningar. Men vi sätta det likväl framom den färglösa enkelheten hos kvasi-poesin, som på banaliteternas slitna kaneva, med gamla trådar och i blacka färger, sömmar bilder af vulgär kälkborgerlighet och dum sentimentalitet. »Vi draga oss mången gång ej för att betala något sällsynt med ett pris, som är otillbörligt, köpa något fantastiskt för ett pris, som är omåttligt. Barbari anstår oss bättre än platthet.» Baudelaire har alltid ansett, att literaturen bör vara sökt och att dess tillfälliga och öfvernaturliga element bör vara så starkt representeradt som möjligt. Och sålunda har alt förenat sig hos dessa människor till en vild flykt »au delà», till ett lösningsförsök af de dunkla och subtila gåtor, som ej kunnat bli förstådda och naturligtvis ej kunnat förklaras genom den Zola'ska skolans grofhuggna trosläror. Allt har gått upp i en inbillningslek, i en instinktiv förnimmelse af tingen. »Inbillningen — säger Baudelaire — är ej fantasi;

den kan ej häller kallas sinlighet. Inbillningen är en på sätt och vis gudomlig fallenhet, som oberoende af alla filosofiska metoder genomtränger tingens intimaste och hemligaste relationer, öfverensstämmelser och analogier.

Anhängarne af denna lära stodo ej ut med en alldaglig värksamhet; hvarje mänsklig värksamhet, förbunden med världen och människorna, föraktades af dem. De förhöllo sig fullkomligt negerande till rikedomen såsom sådan, men sågo äfven med motvilja på fattigdomen. Edgar Poe har yttrat, att han aldrig skulle omge hjälten i någon af sina dikter med en torftig miliö, emedan fattigdomen är trivial och motsäger det skönas idé. I förnekelsen af värkligheten gingo de längre än Ruskin och förkunnade, att, om man jämför den samtida, civiliserade människan med vilden, så utfaller naturligtvis jämförelsen till den senares fördel. Vilden är encyklopedist af naturnödvändighet, medan den civiliserade människan innesluter sig inom den trånga ramen af specialitet. Den förhistoriska människan är en aktningsvärd maka, en tapper krigare, en poet i stunder af vemod, då den dalande solen lockar honom till att besjunga förfäder och forntid. Han är offerpräst, läkare och trollkarl. Kunna vi väl jämföra våra skumma ögon och vår försvagade hörsel med hans blick, som tränger genom dimman, och hans öra, som förnimmer gräsets växande. Barbey d'Aureveilly har förträffligt uttryckt detta i följande, af bitterhet mättade fras: »Civiliserade nationer, I, som så oförtrutet kastat sten på vildarna, I skolen snart nog förlora rättigheten t. o. m. att vara afgudadyrkare.“

Sålunda utvecklade de sig lika ömkliga och trångsynta i sin fruktan för naturen, som realisterna i sin kärlek till henne. De gingo så långt, att de förklarade, att blotta beröringen med naturen är förintande för konsten. »Undfly naturens kalla, isande beröring — sade de — hennes blotta närhet påtrycker er gemenhetens stämpel». De förkunnade vidare, att »ruset är själens enda fria tillstånd.» Hos kvinnorna älskade de blott sminkade kinder och läppar och de begräto lögnens förfall. En engelsk estetiker berättade mig vid ett tillfälle, då han sökte bevisa det hädiska i naturens vidröring af konsten, en fabel, som jag tämligen ordagrannt anför här nedan, emedan jag anser den typisk för hela detta släkte, som öppnar tafvelutställningar med mässor i kyrkorna, för att infinna sig där med rosor i händerna vid tonerna af den mystiska Parsifal.

»Det var i forna tider i en af dessa gamla städer, som redan i många århundraden sofvit sin blytunga sömn innanför mörka murar och tandade torn med de gotiska katedralernas luftiga skepnader som sin eviga lifvakt. Då, för mycket länge sedan, lefde där en yngling, vacker som en ung gud. I hans ögon glänste gudainspirationens betagande eld och hela hans anlete återspeglade gudarnas ljusa löje. Och ynglingen var varmt älskad i staden för sina ljufva under-

bara sagor, för de sällsamma syner, hvilka visade sig för honom och hvilka han hvarje kväll, när skyarna skiftade i skön purpurfärg, brukade förtälja för alla dem, som samlats för att lyssna på hans inspirerade berättelser. Då berättade han, hvad han sett under dagens lopp, hvad han sett uti skogen — huru lätta spöklika skuggor sväfvade i dalarna, genom hvilka han vandrat fram, huru han i bärgsklyftorna varsnat skräckinjagande andegestalter.

En morgon, då solen ännu ej förgylde de höga kyrkornas mörka torn, då luften ännu var dufven och kylig efter den motvilligt vikande natten, vandrade ynglingen ut genom den tunga stadsporten och fördjupade sig i den doftande svala skogens dunkel. Han lade sig ned i det doftande gräset och tänkte på, med hvilka dårande drömmar han på kvällen skulle bringa sina åhörares hjärtan att darra, med hvilka trolska sagor han skulle tjusa deras vettgiriga förstånd. Och han ville berätta och inbilla dem, att han sett de små faunernas glada lekar, sett dem tråda sina lätta danser öfver de mjuka skogsängarnas unga gröna gräsmatta, att han gått förbi gråtande skogsnymfer och sett dem kamma ut sina långa tunga hårflätor, att han sett vilda centaurer inbegripna i våldsam kamp och slungande väldiga stenar med brak mot hvarandra. Så tänkte ynglingen, och med bröstet fyldt af stilla glädje vandrade han långsamt tillbaka mot den väntande staden, då han plötsligt på den ljusa skogsäng, där han gick fram, i verkligheten fick se små fauner skynda fram och dansa honom rundt i glädtig ringdans. Från träden, hvilka han gick förbi, nickade vackra skogsnymfer emot honom, och från de höga bärgen hörde han det aflägsna men tydliga dånet af jättelika centaurers kamp. Ynglingen flydde uppskakad, han flydde till den höga stadsporten och gick fram till dem, som väntade honom på torget, med blicken full af bäfvan, skön, hemlighetsfull och hemsk. Och staden, som samlats omkring honom, väntade af honom en hänförande saga, en sådan saga, som de ännu aldrig fått höra. Men ynglingen dröjde, han bäfvade och ängslades. Och det gick en rörelse af öfverraskning genom människohopen: ynglingen brast i gråt. »I vänten af mig ord, som skola invagga er i ljufva drömmar — utbrast han — I vänten på en dröm, som skall hänföra er, men idag har jag ingenting att förtälja er, emedan jag ingenting sett idag. Den stackars ynglingen mäktade ej bära den hädiska sanning, som oskärat hans rena dröm.

Sådant är ett blad i historien om den plågsamma striden emellan två starka och lidelsefulla riktningar, lika sanna och lika falska. Och vi äro nu lyckliga nog att lugnt kunna bedöma dem båda och i fågelperspektiv öfverblicka dessa vackra, men begränsande horisonter. Vid synrandens ena ända se vi den starka falangen af realister, blottande små dukar i solen, styrande sina steg mot själfva hjärtat af sitt Paris och finnande skönheten i lifvets vanskaplighet i likhet med sin store

lärare Rembrandt. Men vi varsna där äfven deras lyte — deras blinda förnekelse af de stora epoker, som höjt sig öfver lifvet, såsom gotikens askes och Greklands plastik. Vi se den rättsinnige Zola, som besluter sig för att förebrå den ömsinte, drömmande Corot för liflöshet och råder den genialiske mästaren att utbyta sina skogsnymfer mot rödkindade bondkvinnor.

Vända vi oss åt motsatt håll, så få vi sikte på de bleka dragen hos dessa kvalda drömmare, som börjat hos den förtjusande Baudelaire och slutat som Pariser-croquemorts. Mot denna skuggornas konst tillåter jag mig anmärka, att dess förnämsta och mest ödesdigra fel bestack sig i dess fordran, att hvarje gyckelspel, alla de vanvettigaste fantasifoster borde af oss betraktas som någonting reelt, så snart vi engång beslutit oss för att återgifva dem. Blott då kunna vi uttrycka, gifva gestalt åt våra öfverjordiska syner, när vi betrakta dem som konkreta, existerande fakta. Man bör gifva fantasin kropp och då, först då blir hon synlig och fattlig för andra, i annat fall förblir hon outtalad och går ej upp i den stora skapelseprocessen. Ingen vågar kränka den hemlighet, som gömmer sig i förhållandet emellan konstnären och hans dröm, mellan honom och den för oss ofattliga värld, där han ensam bäfvande herskar. Men det är hans uppgift att införa oss i sitt kungadöme, att klart och reelt visa oss de bilder, hvilka honom förutan äro dolda för oss. Är det väl rimligt att tro, att Dante ej förnam, ej såg den omätliga andevärld, hvilken han skänkte oss såsom en rent reell föreställning och på hvilken han ej blott trodde själf, utan tvang oss att tro som på någonting obestridligt och påtagligt.

Den, som förstod detta bättre än någon annan i vår tid, var emellertid Ruskin, som redan beträdt vägen till sammanslagning af tvänne stridiga principer. Hans enda olycka var, att han ej kunde intaga en mera objektiv hållning gentemot naturen, ej kunde öfverblicka henne med ett mera opartiskt öga och varsna, att hon blott är *ett* af objekten och att urgrunden till hela skapandets värld, den enda föreningslänken för alla konstfejder är herskaren öfver altet, den enda skapande kraften — ***den mänskliga personligheten,*** det enda centrumet, den enda ljuskällan, hvilken belyser alla horisonter och försonar alla hätska strider emellan de på skilda vägar hamnade fabrikanterna af konstnärliga trosbekännelser.

IV.

PERSONLIGHET OCH ÖFVERENSSTÄMMELSE.

Den högsta manifestation af personligheten — oberoende af, i hvilken form den utgjuter sig — är skönheten på det mänskliga skapandets område. Skaparen-konstnären är det alt omfattande upphofvet till oräkneliga af oss genomlefda konstnärliga moment. Hvarför då *utom* honom söka förklaringen till bevekelsegrunderna för hvarje skapande? Är det ej oss likgiltigt, hvar konstnären hemtar motivet för sin framställning, i hvilken yttre form han framför sin tanke? Om han förmäler sig med naturen, så må han då utan fruktan befalla öfver henne och exploatera hos henne alt, som hjälper honom att uttrycka sitt eget väsen. Kunna vi kanske ej erkänna hänryckningen för naturen? Vi sentera konstnären fullkomligt, men det väsentliga är för oss härvid ej naturen själf, utan det personliga i konstnärens mäktiga hänryckning. I den mån vi få fatt på denna personlighet i konstnärens kärleksförhållande till naturen, i den mån erkänna vi själfva konstvärket. Och den människa, som dyrkar naturen, bör förstå oss bättre än andra, ty om all skönhet i världen är en yttring af Guds vilja, så är denna skönhet, skulle man tycka, i högsta möjliga potens koncentrerad hos människan, som är Gudomsandens högsta emblem.

Bör man ej säga detsamma om dem, som söka skönheten fjärran från världen och som uppfatta henne lika exklusivt. Vi för vår del kunna ej ansluta oss till dem. Vi kunna ej instämma med dem, att lyckan består i berusning — det är en lycka, som man kan »köpa på första bästa apotek och föra med sig i västfickan.»

Man bör söka det skönas manifestationer, men ej vilkoren för dess manifesterande. Och därför kunna vi ej acceptera formlerna för sökandet af det sköna i ett principielt aflägsnande från värkligheten, lika litet som vi medgifva, att ett konstvärk är en bit af naturen, sedd genom ett temperament. *Skönheten i konsten är ett i bilder uttryckt temperament,* hvarvid det är oss fullkomligt likgiltigt, hvarifrån dessa bilder äro hämtade, ity att ett konstvärk ej är riktigt i och för sig självt, utan endast som ett uttryck för konstnären-skaparens personlighet: konstens historia är ej liktydig med en konstvärkens historia, utan en historia öfver framträdandet af det mänskliga snillet i konstnärliga bilder. Häremot kan man invända, att momenten af det högsta framträdandet af mänskligt skapande voro just de epoker, under hvilka den enskilda personlighetens betydelse var som mest försvinnande och hvilka

voro en produkt af allmänandan hos den stora massan, kaotiskt omrörd och dold för oss. Under de tre högsta epoker af konstnärlig skaparvärksamhet, hvartill mänskligheten höjt sig, under den egyptiska, den grekiska och den medeltida konstepoken, trädde den mänskliga personligheten likasom i bakgrunden och dolde sig bakom massans inspirerade bäfvan, i skuggan af storvärk. Men veta vi väl, om den obevekliga tiden af en slump eller med berådt mod utplånade dessa konstnärers namn från deras värk — från jordens största klenoder? Förstå vi kanske, hvarför oss ej blifvit beskärdt att veta, hvem vi böra lagerkröna? Och om det är en akt af tillfällig glömska eller om de simpla stenarbetare, som uthuggit de gotiska katedralerna i sin gränslösa religiösa extas, i sitt tjänande af Gud, ansågo som en stor synd hvarje äregirig önskan att vinna berömmelse för sin egen, af den gemensamma uppgiftens storhet h. o. h. genomträngda personlighet, så är kanske ej detta den högsta manifestation af vårt mänskliga väsen, hvartill intet motstycke finnes, då människan-skaparen glömde sig själf för Gud-skaparen?

Under epoker, så intensivt genomträngda af enhet i världsåskådning och slutsyfte, under epoker, då såväl tron som lifvets betydelse tedde sig så klara och osammansatta och förenade hela folkmassan i en enda gudsdyrkan, då fans naturligtvis ej — och kunde ej finnas — den differentiation af den mänskliga personligheten, hvartill vi numera kommit med vår pinsamma eklektism. Under sådana epoker göres oss ej behof af en sönderdelning i enskilda fysiska enheter, alla i lika hög grad afspeglande samma gemensamma idé: självfva epoken ter sig för oss som en helgjuten individ. Vi behöfva ett uttryck af den mänskliga anden, vare sig denna framträder i form af kollektiv eller enskild personlighet. Och under dylika epoker hafva slutligen enskilda världsåskådningar, enskilda krafter öfvervunnit tidens förintande tryck och framträngt ända till oss, sättande oss i tillfälle att förhärliga Fidias, öfverlefva Sofokles och le med Horatius.

I en af alla objektiva vilkor oberoende utveckling af konstnärspersonligheten ser jag den progressiva rörelsen i all konsthistoria, och sedda ur denna synpunkt ega alla epoker ända till den sista samma vikt och värde, och därför kan jag aldrig gå in på, att renässansens epok skulle stå högre, än exempelvis 18:de seklet, såsom form för uttryckande af personligheten: båda synas de mig fullt lika egnade att möjliggöra hennes framträdande, likasom för öfrigt hvarje form och hvarje epok. Här mätes alt blott efter graden af människoandens framträdande, och därför kan jag jämföra Giotto med Vatteau, dock ej denna gotikens epok med rococo-epoken. En af vår tids, vår generations förnämsta förtjänster utgöres just af denna förmåga att känna, att få syn på personligheten under alla dräkter och alla tider. Vi hafva ej blott erkänt Wagner, utan äfven lidelsefullt förälskat

oss i honom, men detta hindrar emellertid ej oss att beundra Don Juan öfver all gräns och afguda Orfeus. Hvilken kortsynthet att häri se frånvaro af logik och förintelsesymptom. Detta bevisar blott vår förståelses vidd och utgör vår lycka. Naturligtvis kunna vi ej följa det godtköps-recept, som gifves oss af herr Nordau, hvilken som exempel på sund musik uppställer »Cavalleria rusticana» och som prof på god literatur anför Ohnet's romaner. Vi kunna endast lyckönska honom till ett dylikt beslut och slå igen hans bok med detsamma. Men denna förkastelsedom gör på intet sätt vår synvidd trängre, emedan denna ej beror på vår oförmåga att uppfatta pärlor af detta slag, utan på vår medvetna afsky för dem, ity att vi här utom författarpersonlighetens intighet äfven kunna konstatera frånvaron af det, som utgör vår andra och sista fordran vid bedömandet af konstprodukter — *öfverensstämmelse* mellan oss och konstnären. Ty en fullödig njutning, ett fullt uppfattande af ett konstvärk besticker sig ej i förgätandet af mitt eget *jag* i kretsen af de högsta sensationer, ej i omskapning af mitt eget väsen, utan tvärtom i igenfinnandet af min personlighet i konstnärens personlighet, i öfverensstämmelsen, solidariteten emellan mig och honom, och om vi gripas af glädje inför något oväntadt och oanadt nytt, som vi upptäcka hos ett konstvärk, så hafva vi härför att tacka just vår fallenhet för att sammangjutas med detta nya, redan förut i oss nedlagda något, som framhäfts i dagen blott tack vare den lycklige konstnärens gudomliga clairvoyance.

»Sådan är städse formen för tänkarens, den andliga hjältens reaktion — säger Carlyle — alla människor voro nära att säga hvad han sagt: alla önskade säga det. Hos enhvar uppvaknar tanken, som efter en plågsam förtrollad sömn, och sträfvar hän mot hans tanke och svarar den: ja, just så.» Ja, just så förhåller det sig.

Naturligtvis är öfverensstämmelsen emellan åskådaren och konstnären ett rent subjektivt vilkor, ehuru väl densamma mellan fullkomligt solidariska människor kan vinna en viss objektivitet, alldenstund man ej bör glömma, att idéerna ständigt sväfva i luften och att, om äfven graden af gemensamhet i åsikter växlar hos olika generationer, så tänker och dömer likväl hvarje generation på sitt sätt och i denna bemärkelse solidariskt. Våra föregångares generation var lyckligare än vi, emedan sammanslutningen inom densamma var större. Ehuru självfallet frågorna om graden af personlighetens utveckling och öfverensstämmelse evigt komma att växla, så är det likväl till dem och blott till dem bägge, som hela kritikens väsen bör ledas. Kritikens uppgift synes mig stå fjärran från en pedantisk klassificering af tingen enligt noggranna, men fullkomligt lika föränderliga grunder. Låtom oss antaga, att det för oss vore ytterst nyttigt och intressant att veta, hvad som influerat på Rembrandts kolorit och hvilken insats Racine gjort vis à vis det franska sorgespelets historia, antagom vidare, att det vore oss ovan-

ligt intressant att under mikroskopet studera den lyriska poesins utveckling ur den andliga uppbyggelseliteraturen — månne kritikens uppgift besticker sig häri? Behöfver man värkligen anlägga stora professorsbrillor och stänga in sig i en studerkammare för att kunna bedöma den förnäma gracen och den harmoniska skönheten hos den källsprångsklara konsten? Den synes mig så att säga altför spröd för att tåla beröringen af den lärdes grofva händer, den bär liksom fjärilns vingar ett fint stoft, som försvinner inför alla dessa metoder och system. Månne man ej förstod kritikens väsen bättre på den tiden, då jordens största konstvärk blefvo skapade, under dess lysande blomstrings välsignade tid, då själfva kritiken ännu ej blifvit ett särskildt begrepp, då Donatello's statyer och Lionardo's taflor danades. Då skref den, som kände sig ega tillräckliga krafter, den, som var genomträngd af det nya konstvärkets storhet, en sonett, däri han — den för alla okända — i ett utbrott af eldig känsla besjöng konstnären i poetiska bilder, motsvarande hans lågande inbillning. Han tog sin sonett och lade den ned vid det besjungna konstvärkets fötter och konstnärerna gladde sig och voro stolta öfver mängden af och skönheten hos de dem tillegnade sonetterna. »Följande dag — skrifver Benvenuto Cellini i sina anteckningar — utstälde jag Perseus till allmänhetens beskådande. Folket trängdes vid ingången till loggian, som jag dekorerat med draperier, och under de få timmar, som statyn var utstäld för allmänheten, fäste man vid den mer än tjugu sonetter, alla fulla af eldigt lof. Sedan jag åter dolt statyn för obehöriga blickar, förflöt ej en dag, då ej professorer och studenter från skolorna i Pisa uppslogo vid loggian en mängd latinska och grekiska dikter. Jag kände mig i sanning stolt öfver det beröm, som egnades mig af målaren Giacopo da Pontormo och Granzino, hans berömda elev. Denne senare utsände ej blott några sonetter, förhärligande min staty, utan gaf dessutom i uppdrag åt sin släkting Sandrino att personligen uppvakta mig med några dylika.»

Ligger väl ej här kritikens hela princip, kan väl ett konstvärk röna ett bättre, vackrare och konstnärligare emottagande? Min åsikt är, att konsten just bör besjungas, att man med jubel bör hälsa framträdandet af hvarje ny talang; men hymner sjunger man blott i gränslös glädje och personlig oförklarad triumf. Och ett vetenskapligt uppträdande gentemot konsten, en önskan att af kritiken fabricera vetenskap skall aldrig lyckas lösa frågan om talangens relativa värde.

Likasom stjärnornas hemlighetsfulla skönhet icke eger någon betydelse för astronomen, som studerar planeternas banor, så skall häller aldrig en värklig konstnär fördrista sig att företaga en vivisektion på konsten enligt metoder, stulna från naturvetenskaperna. Och om, enligt Taine's ord, kritiken ingenting fördömer, ingenting förlåter och förhåller sig sympatisk till alla former af konst, så hvad har hon väl då att

göra, om ej att ställa undan konsthistoriens folianter på epokernas, nationaliteternas och rasernas dammiga hyllor. Och om Brunetière matematiskt noggrannt demonstrerar för oss den franska romanens utveckling från början till slut, så är det väl därmed ej sagdt, att han i minsta mån bevisat, att romanen värkligen är ett alster af sann konst.

»Om det har sitt intresse — säger han — att jämföra näbbdjuret med känguru'n, så blir på grund af fullkomligt samma orsaker — härflytande ur begäret att lära känna och därför äfven jämföra — en jämförelse mellan Shakespeare's drama och Racine's tragedi nog så intressant eller rättare sagdt nödvändig.» Dylika paralleler äro visserligen mycket intressanta, men ur dem kan man ingalunda härleda en konstnärlig uppskattning af företeelserna.

Vi kunna fullkomligt vetenskapligt uppdraga den pornografiska literaturens evolutionsbana, börjande med »liaisons dangereuses» och slutande med Louys'» Aphrodite», men därmed anvisa vi den ej någon relativ plats i konstens historia och beröra alldeles ej dess konstnärliga betydelse. Och detta kommer sig ej däraf, att kritiken tills dato ej fastställt ett mer eller mindre hållbart kriterium, utan beror därpå, att alla kriterier, hvilka hon än må fastställa, med årens obevekliga framfart förvandlas till torra, utsinade formler och beröfvas t. o. m. det oförgängliga behaget af en subjektiv uppskattning, som jämte konstnärens värk öppnar för oss kritikerns själ. Om den subjektiva kritiken ställer en diagnos, så inskrifver den objektiva kritiken sjukdomarna blott i den vetenskapliga statistikens journal.

I ett möjligast klart framträdande af konstnärens personlighet och i en möjligast intim öfverensstämmelse mellan henne och åskådarens personlighet ligger sålunda den högsta manifestation af konstnärligt skapande. Själffallet kan man hos ett konstvärk ofta nog påträffa blott det ena eller det andra af nämda element: den skapande personligheten behöfver ej, äfven om hon öfverensstämmer med den åskådande personligheten, finna sin högsta manifestation och, tvärtom, en all öfverensstämmelse saknande personlighet kan erhålla ett mäktigt uttryck. Såväl den ena som den andra formen af skapande bör godkännas, såsom uttryckande åtminstone *en* sida af det skönas företeelse, och endast anti-konstvärk, i stil med de ofvananförda romanerna af Ohnet och »Cavalleria rusticana», böra vi med rent samvete förjaga från estetikens område.

Denna allmänna definition klargör hela vår ställning till konsten. Ur den t. ex. härflyter omedelbart vår böjelse för modernisering, d. v. s. ett fullkomligt enahanda förhållande till samtiden och historien. Den, som förebrår oss en blind nyhetsvurm och förnekelse af historien, eger ej det minsta begrepp om oss. Jag säger och upprepar, att vi uppfostrats hos Giotto, Shakespeare och Bach, vår konstmytologis första och största

gudar, men sannt är, att vi ej dragit oss för att vid deras sida ställa Puvis, Dostojeffskij och Wagner. Och denna motsvarighet är fullkomligt logiskt bygd på grundvalen af vår lära. Förnekande hvarje auktoritetsbegrepp, närmade vi oss självständigt, med våra egna fordringar, såväl de ena, som de andra. Vi öfverblickade historien med den samtida personliga världsåskådningens öga och bugade oss endast för det, som var oss dyrbart. Vi döko ned i seklerna och gingo till Shakespeare själf med vår måttstock af personlig utveckling och öfverensstämmelse på samma sätt, som vi ännu igår togo mått af Wagner och Böcklin. Vi aktade konsten altför högt för att göra något hos den till trosartikel af fruktan för, att den ej komme att uthärda vår »sorglösa» dom. Vi älskade konsten altför mycket för att i något afseende behandla den ur auktoritets- eller historie-synpunkt. Hvad rör det oss, att Beethoven var släktnamnet på ett musikaliskt geni, vi egnade honom vår aktning och föllo till föga inför den store Bach. I hela vårt förhållande till konsten fordrade vi framför alt självständighet och frihet, och om vi förbehöllo oss själfva domsfrihet, så gåfvo vi konstnären full skapandefrihet. Vi tillbakavisade hvarje syftning mot osjälfständighet i konsten, vi uppstälde som utgångspunkt själfva människan, såsom varande det enda fria väsendet. Alla möjliga ramar måste aflägsnas. Naturen, inbillningen, sanningen, innehåll, form, kolorit, nationalism — alt detta bör betraktas blott genom personlighetens prisma.

Nationalismen — se där ännu en sjuk fråga inom den samtida, speciellt den ryska konsten. Många se i den hela vår räddning och söka på konstlad väg upprätthålla den inom oss. Men hvad kan väl vara fördärfligare för konstnären, än en önskan att *blifva* nationell? Den enda möjliga nationalismen — det är blodets omedvetna nationalism. Denna klenod är sällsynt och af allra högsta värde. Själfva vår natur bör vara folklig, bör ofrivilligt, t. o. m. kanske mot vår vilja, gifva ifrån sig ett återsken af det grundväsentligt nationella. Man bör bära folkligheten inom sig, vara så att säga dess välborne ättling med nationens gamla rena blod i sina ådror. Då har detta något värde och ett omätligt värde. Men den principiella nationalismen är en mask, är ringaktning för nationen. Hela råheten i vår konst härrör till en del af dessa falska tendenser, likasom om man endast behöfde vilja, för att kunna fånga och återgifva den ryska andans väsen. Här uppträda dylika nationella lycksökare och kasta sig öfver det, som enligt deras ytliga uppfattning synes mest typiskt och som mest misskrediterar våra nationella egendomligheter. Besticker sig vår nationella styrka värkligen blott i utslitna flottiga fårskinnspälsar och käringtjut, i klockringning och Stjenka Rasin, denna bortklemade nationalhjälte? Detta är ett ödesdigert fel, och så länge man ej i den ryska konsten ser en grandios harmoni, en kunglig

enkelhet och en sällsynt färgskönhet, så länge kunna vi ej aftvå oss namnet *asiater*. Betrakta blott vår sanna stolthet, den novgorodska och rostoffska forntiden — hvad kan väl vara ädlare och mera harmoniskt! Drag er till minnes vår storhet, våra ryska män Glinka och Tschajkoffskij — huru fint, huru utsökt vackert och huru gigantiskt hafva de ej gifvit uttryck åt hela Ryssland, åt alt det rent ryska! Jag förstår, att vår konst ej kan undgå att vidlådas af råhet, af tatar-välde, och om denna råhet kommit till uttryck hos konstnären därför, att han ej är förmögen att tänka annorlunda, emedan han är genompyrd af denna anda, såsom vår Surikoff och vår Barodin eller norrmannen Grieg, så är det klart, att just i deras uppriktighet och naiva öppenhjärtighet ligger hela deras tjuskraft. Men våra basunblåsare, vår konstvärlds falska Berendej'ar och Stjenka-Rasin'ar — det är de, som utgöra våra sår, de äro sannt *icke*-ryska människor. Betrakta slutligen vår literatur, enkannerligen vår storhet — ej förroskull har hon, buren af folkliga vindar, svingat sig upp till Puschkin och Tolstoj. I dessa tvänne genomförnäma eller — för att använda ett »oförlåtligt ord» — t. o. m. hyperelegant konstnärer afspeglar sig det sanna Ryssland, samtidens och forntidens Ryssland, det skarpt reella och de dimmiga sagornas Ryssland.

Här framställer sig en annan fråga, frågan om, huruvida och huru vi böra bevara detta dyrbara ryska blod? Många mena, att vi ej behöfva Västern, att den förintar hos oss detta förborgade veka element, att den gräfver sig altför djupt in i vårt lif med sina söta aromatiska frukter. Detta är osannt, djupt osannt. Ni fattar, hvem ni är först då, när ni får se, huru andra se ut. Det är nödvändigt att tillegna sig hela den mänskliga kulturen, om ej för annat, så för att därpå kasta den ifrån sig. Den värkliga ryska naturen är altför elastisk för att brista under trycket af Västerns inflytande. Må vi vända oss åter till historien, må vi påminna oss åter den intelligenta ryska konsten — Puschkin, Turgenjeff, Tolstoj och Tschaikoffskij — och vi skola inse, att blott en djup kännedom om och kärlek till Europa hjälpt dem att afbilda såväl våra isbor som våra bylin-hjältar och den genuina melankolin i vår folkvisa. Att ständigt lägga band på sig eller att ständigt stämma sin inspiration till nationelt skrammel — är en förvillelse lika beklaglig som den att ovilkorligen fordra natur eller sanning. Vi kunna fordra af konstnären oreflekterad uppriktighet och sannfärdighet i afseende å hans förhållande till sitt konstvärk, men detta är ej liktydigt med, att vi böra söka uppriktighet och sanning som en oeftergiflig betingelse hos själfva konstvärket. Konstnärsnaturen är en så sammansatt och ömtålig apparat, att vi ej våga fordra, att den skall lysa med det sken, som för vårt enkla och ofullkomliga öga synes vara det enda sanna. *Konsten och lifvet äro oupplösligt förbundna* och

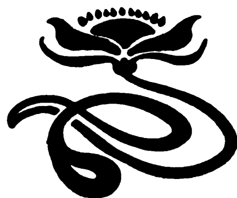
återspegla ömsesidigt hvarandra. Om konstnärens uppriktighet ligger i tillgjordhet, enligt vår fruktansvärda mänskliga dom, så må då konstnären producera sig på det för honom egna tillgjorda maneret, och om konstnärens sannfärdighet emanerar i den allra fräckaste lögn, så må han ljuga utan minsta fruktan för den blinda hopens hån och vanmäktiga ilska. Världshistorien har, så långt vi mäkta följa dess spår, bevarat namnen på dem, som oförskräckt kämpat mot på deras tid gängse åsikter, medan namnen på dem, som fredligt följt med tidsströmningen, visligen utstrukits från häfdens blad, såsom ovärdiga all tacksam hågkomst. Må lifvets högsta makter hejda konstnären i hvarje förutfattadt sökande efter sanningen i strid med hans natur och hans lif, denna relativa sanning, som han ändå ej skall finna och hvars fiktion skall tillintetgöra hans subtila begåfning. Vi äro självfallet ej några lögnens apostlar, men vi äro ej häller några sanningens trälar.

»Långt hällre en lögn, som höjer,
än låga sanningars dunst» — — —
(Puschkin).

Vi äro framför alt ett skönhetstörstande släkte. Vi äro idealister, men ej i betydelse af kontrast till realismen eller romantiken eller liknande smärre sönderdelningsprodukter. Vi smälta dem alla inom oss i lika hög grad. Vi äro idealister på grundvalen af vår fiendskap mot hvarje materialistisk förståelse af skönhetens omätliga rike. Vi finna det sköna såväl i det goda som det onda. Vi ega ej någon formel, som i klarhet gränsar till blindhet och i aktivitet till ett trampande på stället. Hvad skola vi väl göra, då Ruskin, vår tids store estetiker, slutat hela sin estetik med orden: »den bästa delen af hvarje konstvärk är alltid omöjlig att förklara. Det är bra, emedan det är bra och vackert att utvecklas som jordens gräs och falla som himmelens dagg». Och vi böra ej söka en för alt och alla gemensam, påtaglig skönhetsdefinition, emedan detta blefve hälgerån. Vi böra enhvar bära skönheten inom oss för att därpå förenas i en gemensam hymn till dess oändliga allmakt. »Ensam vill jag gå min väg» — säger Nietsche med öfvermänniskan Zarathustras ord — »och gån I äfven allena. Det önskar jag. Gån långt ifrån mig och rädden er från mig. Och ännu mer än så — blygens för mig. Det kan hända, att jag bedragit er — — — Ni säger, att ni tror på Zarathustra, men hvartill denna tro? Ni har ej sökt er själfva och därför har ni funnit mig. Så göra alla troende och därför är vår tro gagnlös. Nu befaller jag er förlora mig och finna er själfva, och när ni alla afsvurit mig, först då skall jag ånyo komma till er».

Vi böra vara fria som gudar, för att blifva värdiga att njuta af denna frukt från lifsens träd. Vi böra i skönheten söka det stora rättfärdigandet af vår mänsklighet och i personligheten dess enda och renaste manifestation. Och här, likasom i

början af min uppsats, frammanar jag bilden af vår store tänkare och säger, att det »ej ges en oaflåtligare och plågsammare sysselsättning för människan, än att vorden fri söka så fort, som möjligt, få någon att tillbedja», men vi vilja vara fria, emedan i detta frihetens lidande ligger den alt famnande konstens gloria, änskönt vi veta, att det ej ges något tyngre än att »samtycka till att uthärda friheten».

RUNEBERG I FRANKRIKE.

AF WERNER SÖDERHJELM.

En fransk literaturhistoriker, som gjort sig känd genom goda arbeten öfver den tyska literaturen, säger i företalet till ett af dem: „Jag tror icke det är möjligt att öfversätta en diktare, särskildt en lyrisk diktare. Det bästa i hans värk fördunstar under vägen från ett språk till ett annat. Att söka återge de trolska effekter som äro oskiljaktiga från rytm och kadens, är ett fruktlöst försök, om hvars misslyckande man på förhand kan vara viss. *)“ Den franske författaren har vid denna generella försäkran närmast tänkt sig sitt eget språk tolkande poesi på germaniskt tungomål eller tvärtom. För detta fall gäller hans sats, men icke för det, när frågan är om öfversättning från ett språk till ett besläktadt eller blott till ett språk, hvars poetiska teknik följer samma lagar som grundspråkets, om ock annars från detta vidt skildt — såsom fallet är med t. ex. svenskan och finskan. Att återge germanisk poesi på franska är däremot i själfva värket oerhördt svårt: det har gjorts åtskilliga försök, men med ringa framgång. Det finnes ej ord för alla originalets begrepp — ty begreppen äro icke desamma hos folk af så olika ras som den latinska och den germaniska — språkets rytm

*) E. Lichtenberger, Etude sur les poésies lyriques de Gœthe.

är en annan, dess ljud väcka andra klangvibrationer, dess tonfall motsvaras af ett annat slags intervaller. Man har därför resignerat och nöjt sig med att, såsom den citerade författaren också anser bäst, ge „en så ordagrann öfversättning som möjligt, hvars förnämsta mål är att göra läsningen af den tyska poesin lättare för nybörjare". Naturligtvis betonas detta rent pedagogiska mål icke alltid så starkt, och i flera öfversättningar till fransk prosa af både tysk och engelsk poesi röjas ifriga bemödanden att locka fram någonting af orginalets mellan orden dallrande stämning; men sällan lyckas det. Dessa prosaöfversättningar — det finnes en af Gœthe i tio band! — förhålla sig dock alltid till orginalen liksom den tröskade säden förhåller sig till den ljusgula rågen på fältet, som susande vaggar för sommarvindarna och blandar sin färg med blåklintens. En kärna blir kvar, formad af de tankar som själfva formats i tydliga ord, men ekot af versens sång är borta, meterns böljegång har plattats af och de starka färgskiftningarna i poesins tungomål ha bleknat.

För att någon skall underkasta sig ett i grunden dock så otacksamt arbete som att i tio band fransk prosa göra om Gœthes diktning och för att han skall finna läsare fordras att det skall vara Gœthe — eller Heine eller Byron, med hvilka ungefär samma procedyr företagits. Med nordisk poesi är det en annan sak. Det finnes inom den intet namn som pockar på att blifva kändt af hela världen, liksom de nämnda skaldernas. Om en nordisk diktare i romaniska länder blifvit föremål för uppmärksamhet vare sig genom att öfversättas eller behandlas i essayer, så kan man i de allra flesta fall vara öfvertygad om att detta skett på initiativ af någon enskild amatör, en som genom sina öfriga studier rykt norden närmare än andra, som rest där eller hvars uppmärksamhet annars mer eller mindre tillfälligt blifvit riktad på våra förhållanden. Ibsen torde vara den enda hvars bekantskap rent af trängt sig på fransmännen och öfriga romaner; att den hos många förmedlats mera af kuriositetsintresse och exitationsbegär än af rent literärt behof, torde väl icke kunna förnekas.

Hvad ofvan sagts gäller själffallet också vår store nationalskald. Runeberg är icke obekant i de romaniska landen, isynnerhet icke i Frankrike: *) men om det ock måhända funnits en tid, då den literärt intresserade publiken i sistnämnda land genom sin enda och allmänt spridda tidskrift visste hvem han var, så är kännedomen om honom för det närvarande mycket begränsad. Hvad som under tidernas lopp om Runeberg i Frankrike skrifvits och af honom öfversatts, omfattade dock icke så få pagina.

*) Hvad öfriga romaniska länder beträffar, känner jag, utom några i italienska antologier af nordisk poesi publicerade lyriska dikter, endast en öfversättning till nämnda språk af „Nadeschda" (på vers, utkommen 1883 och försedd med en inledning som röjer stor okunnighet). Hvad Strömborg (Biogr. ant. IV, 304) efter Borgå tidning anför rörande italienska öfversättningar af Runeberg i en siciliansk tidning, „Omnibus", är tvifvel underkastadt, då enligt hvad efterforskningar som jag i Italien låtit anställa, ge vidhanden, en tidning med detta namn existerat blott i Neapel och ej innehållit några sådana öfversättningar. — Grafven i Perho är öfversatt till portugisiska af prof. Z. Cosigleri Pedroso.

Nedanstående skildring skall ha till uppgift att visa detta, liksom den vill utgöra ett bidrag till det kapitel „Runeberg i utlandet“, som väl måste komma att inflyta i en framtida fullständig literär monografi öfver skalden. *)

Runeberg hade ännu blott publicerat tvänne häften dikter, „Grafven i Perho“, „Elgskyttarne“ och „Hanna“, då han blef föremål för en högst smickrande uppmärksamhet i Frankrikes redan då celebra *Revue des deux Mondes*. Författaren till den uppsats om honom, som i häftet för den första augusti 1839 af denna tidskrift såg dagen, var Xavier Marmier, då nyss vid trettio års ålder efter vidsträkta resor och omfattande studier utnämd till professor i utländsk literatur vid fakulteten i Rennes. Under en nordpolsexpedition som han fått vara med om och under en därpå följande vistelse i Sverige och Danmark hade Marmier gjort sig förtrogen med de skandinaviska tungomålen och deras literatur. Det första resultatet af dessa studier blefvo uppsatser i *Revue des deux Mondes* om Oehlenschläger och Tegnér, och det var naturligtvis en icke ringa ära för Runeberg att som den tredje fogas till dessa skalder, hvilkas ryktes sol då lyste klart öfver alla skandinaviska land. **) Den långa artikel Marmier egnat Runeberg, inledes med en vacker skildring af den finska sommarnaturens melankoli och vinterns friskhet; därtill sluter sig en öfversikt af teorierna om det finska folkets härkomst, en framställning af dess yttre och inre egenskaper, af dess trolldomskonst, af dess poesi och af språkförhållandena i det moderna Finland. Af „Grafven i Perho“ meddelas en kortare analys. Om „Elgskyttarne“ och „Hanna“ säges att de båda gifva en djupt känd och skickligt utförd bild af den finska naturen samt en mängd karaktäristiska om ock stundom väl minutiösa detaljer ur folkets lif. Hufvudförtjänsten i dessa episka dikter anser Marmier ligga i den lokala sanningen, den alldeles nordiska och finska färgen. Mindre träffande betecknas Runebergs lyrik såsom präglad af Finlands dystra natur, af „undertrykt lidande och smärtsam resignation“, och ur denna uppfattning af Runebergs lyriska dikt såsom framför alt elegisk konstrueras en mycket sentimental bild af Runebergs personlighet. *) Uppsatsen åtföljes af tvänne prosaöfversättningar, „Vaggsång för mitt hjärta“ och „Den gamles hemkomst“. Den senare dikten är bättre återgifven än den förra, som är något fritt tolkad och som dessutom på ett par ställen blifvit orätt förstådd.

Senare har Marmier ännu tvänne gånger talat om Runeberg, dock utan att variera innehållet eller ens ordalydelsen i nyss refererade uppsats, nämligen i *Lettres sur la Russie, la Finlande et la Pologne* (1843, s. 195 ff.) samt i *Historie de la littérature scandinave* (1848, s. 546 ff); i sistnämnda

*) Jag är ej säker på att ha uppnått absolut fullständighet. Forskningarna ha varit förenade med svårigheter, då endast en del af literaturen finnes å vårt universitetsbibliotek.

**) Uppsatsen om Tegnér är visserligen betecknad med III och den om Runeberg med IV, men någon tvåa förekommer icke.

*) Ett längre referat af Marmiers uppsats finnes hos Strömborg a. a. s. 305 ff.

publikation äro ytterligare tillfogade några öfversättningar: „Kärleken" *(L'amour),* „Tre och tre" *(Les trois pensées),* „Grumla icke flickans själ" *(Le ruisseau),* samt „Flickan kom ifrån sin älsklings möte" *(L'épitaphe de la jeune fille).*

Bland Runebergs efterlämnade papper finnes ett tyvärr odateradt bref från Marmier, *) hvari denne i synnerligen artiga ordalag säger att han med förtjusning läst första häftet af Runebergs dikter, hvilket Atterbom två år tidigare gifvit honom, samt försökt öfversätta några af hans stycken; sedermera har han ock skaffat sig öfriga af Runeberg utgifna volymer. Hans intresse hade särskildt stegrats genom läsningen af „Elgskyttarne" och „Hanna" och han hade fattats af lifliga sympatier för Finland, hvars språk han beklagade att han icke kände.

Få år efter det Marmier sålunda introducerat vår literatur i Frankrike, besöktes Finland första gången af den skriftställare, som bättre än de flesta fransmän känt vårt land och hvars namn vi äfven ihågkomma bland de främsta när vi med tacksamhet tänka på utländingars intresse för våra förhållanden — Kalevalas öfversättare, Léouzon Leduc. Denne egendomlige man, en blandning af polyhistor och salongslejon, af lärd och pratmakare, använd i de mest olika missioner, initierad i de mest olika förhållanden, både publika och privata, i Sverige, Danmark, Finland och Ryssland, hade redan under sin första vistelse hos oss 1842 samlat material till ett större arbete som publicerades 1845 och utom öfversättningen af Kalevala innehöll en mängd historiska, politiska och sociala meddelanden rörande vårt land. *) I andra delen af detta arbete ingår ett längre utdrag ur Runebergs „Den gamle trädgårdsmästarens bref" i fransk öfversättning; det är redogörelsen för pietismen som föranledt Leduc att citera Runebergs inlägg mot denna strömning. — Sedan han 1846 och 1852 företagit nya resor till Finland, — den förra af dessa i ändamål att utvälja porfyren till Napoleons sarkofag — redogjorde han för dem i en kuriös bok, som under titeln ***Etudes sur la Russie et le Nord de l'Europe*** utkom 1853 och innehöll ett mixtum compositum af uppsatser: om rekrytutskrifningen i Ryssland, om kvinnornas ställning hos fornskandinaverna och fornfinnarna, om franska manuskript i Petersburgs bibliotek, om vinterresor öfver Ålands haf m. m., äfvensom inströdda mellan dessa prosaöfversättningar af Nikanders „Lejonet i Öknen", **) Runebergs „Nadeschda", Fredrika Bremers „Tvillingarna" och Stagnelii „Albert och Julia". Öfversättningen af „Nadeschda" föregås af följande anmärkning: „Denna novell har till författare den finske skalden Runeberg. Man skall vara oss tacksam för det vi öfversatt den. Af nordiska noveller och romaner känna vi just ingenting annat än mamsell Bremers arbeten. Runeberg är en annan mästare. Det är en fullfärdig skald, som förenar tankekraft och färgrikedom med

*) Samlingen i Borgå lyceum.

*) La Finlande, son Histoire primitive, sa Mythologie, sa Poésie épique. Avec la tradition complète de sa grande épopée Kalevala.

**) Tidigare hade Leduc publicerat en öfversättning af samme författares „Runesvärdet".

liflig och djup känsla. Hans arbeten äro talrika. Nadeschda är ett af de mest fängslande bland dem. Runeberg utvecklar här framför alt den mjuka och melankoliska sidan af sin talang. Det är för resten ett tämligen sällsynt sammanträffande att ett *ryskt* ämne behandlats af en *finsk* skald i *svensk* vers. Detta är fallet i „Nadeschda“. Alla nordens behag återspeglas i denna dikt liksom i en enda pärla“.

„Nadeschda“ är sålunda den första större dikt af Runeberg, som blifvit återgifven på franskt tungomål. Om öfversättningen är icke annat att säga än att den synes fri från gröfre missförstånd.

Léouzon Leduc återkommer till Runeberg i en not till sin öfversättning af Topelii „Trollkarlens dotter“ *(La fille du sorcier)*, utgifven 1875; på tal om finnarnas fosterlandskärlek meddelar han där en öfversättning af "Vårt land“, hvars första strof har denna lydelse:

O mon pays, ô ma patrie,
Que ton nom vole jusqu'aux cieux!
Il n'est point de cime fleurie,
Point de vallons harmonieux,
Sur l'Océan point de rivage
Plus aimés que notre humble plage,
Que le pays de nos aïeux.

Samma öfversättning finnes återgifven i ett senare arbete, *Vingt-neuf ans sous l'étoile polaire, souvenirs de voyage*, andra delen (s. 189 ff.) I denna del, som bär undertiteln *Le Renne*, behandlas särskildt Finland, ehuru mest i form af turistintryck: så nämnes Runeberg blott i förbigående, dock meddelas jämte „Vårt land“ äfven dikten „Den gamle“ i (prosa)öfversättning.

Léouzon Leduc, som under ett långt lif bibehöll sin förkärlek för de länder, i hvilka hans ungdom och bästa mannaålder till stor del förflutit, har fört oss så mycket framåt i tiden att jag nu måste bedja läsaren taga ett steg tillbaka för att göra bekantskap med en tredje lärd, som, äfven han, af en vetenskaplig mission förts till norden och blifvit fängslad af dess literära lif samt särskildt af Runebergs diktning. Liksom Marmier framlägger också han i *Revue des deux Mondes* sina intryck och sina försök till öfversättning. Auguste Geffroy, född 1820, hade några år efter sin utnämning till professor vid fakulteten i Bordeaux (1850) erhållit i uppdrag att i svenska arkiv studera de politiska relationerna mellan Frankrike och de nordiska länderna — en mission, som gaf uppslaget till flera senare utkomna historiska arbeten af betydande värde. De skandinaviska folkens moderna kulturlif undandrog sig under denna resa icke hans uppmärksamhet, och att han särskildt var intresserad af den svenska literaturen, bevisar hans öfversättning af Fredrika Bremers „Hertha“. Det är lätt förklarligt att han hörde talas om „Fänrik Ståls Sägner“, som vid denna tid hunnit tränga till alla hem i Sverige. Samtidigt hade dessutom Ida Mewes' tyska öfversättning af sägnernas första del utkommit, och det är i form af en anmälan af denna publikation, som Geffroy redigerar sin första artikel om Runeberg, daterad Stockholm den 10 augusti 1854 och införd i nämnda tidskrifts nummer för den första september samma

år under rubriken *Poésies finlandaises de Runeberg*. Det pågående kriget, säger Geffroy, har fäst Europas blickar vid den så litet kända finska nationen. Det är icke tillräckligt bekant att denna ras, utan tvifvel den älsta i Europa, fordom spelat en viktig roll såsom öfverbringare af den österländska civilisationen till oss. Den har antagit de skandinaviska folkens institutioner, men den besitter en ovärderlig skatt i sina folksånger, hvilka nu tillsamman bilda ett beundransvärdt epos med fullkomligt österländska färger. „Medan vi vänta på ett fullständigt arbete rörande den märkvärdiga Kalevala, finna vi i Ida Mewes' publikation en noggrann och elegant öfversättning af finnen Runebergs nationella dikter. Runeberg är Finlands Béranger: han har i själfulla, energiska, af fosterlandskärleken eldade dikter besjungit Finlands sista kamp...“ För att ge den franska läsaren en riktig uppfattning af detta nationella värk meddelar Geffroy en efter det svenska originalet så noggrant som möjligt gjord öfversättning af „Döbeln vid Jutas“ under rubrik *La Journée de Dœbeln;* denna öfversättning är tämligen exakt, men mycket torr. I en efterskrift tillägger Geffroy att fru Mewes' tyska öfversättning värkstälts i Stockholm, „midt under den rörelse, som Finlands namn för närvarande väcker i alla svenska hjärtan“. „En engelsk öfversättning har nyligen gjort dessa sägner kända i London. Franska öfversättningar äro under arbete samtidigt i Göttingen och i Paris. Hur mycken sympati förtjänar i själfva värket ej detta Finland, denna så vördnadsbjudande vagga för vårt gamla Europa . . .“

Trenne år senare återkommer Geffroy till Runeberg, denna gång för att meddela åtskilliga af sägnerna i öfversättning samt låta dem åtföljas af inledande och delvis äfven af förklarande anmärkningar. Rubriken på denna publikation, som är intagen i *Revue des deux Mondes*' nummer för den 1 September 1857, lyder: *Les récits de l'Enseigne Stael et le poète finlandais Runeberg*. I inledningen skildras kriget 1808—9, därefter säges att detta krig har funnit sin skald, som i verser af manlig enkelhet och innerlig glöd besjungit det finska folkets fröjder och mödor under dess minnesvärda kamp mot den ryska armén. Till först meddelas „Vårt land“ och „Fänrik Stål“. Nationalsångens inledningsstrof lyder:

Patrie! patrie! terre natale! retentissez bien haut, noms sacrés! Nulle montagne élancée vers les cieux, nulle creuse vallée, nul rivage baigné par les eaux n'est plus chéri que notre pays du Nord, la contrée de nos pères.

Sedan, säger Geffroy, öppnas raden af ärofulla episoder, till hvilka det finska kriget gifvit upphof. Han talar om den lilla finska arméns uppoffring och tapperhet mot den tio gånger öfverlägsna fienden, om försvaret af fosterland, hem och fädrens grafvar, till hvilket alla drogo ut som blott kunde bära spadar, liar och påkar, och hvilket frambragte hjältar.

„Runeberg inleder sin diktsamling med att besjunga dessa namnlösa bragder; „Molnets broder“ lefver ännu i tacksamt minne hos finnarna, „Torpflickan“ personifierar den nordiska kvinnans starka, behärskade kärlek, „Veteranen“ liksom de två dragonerna intager med full rätt sin plats i detta galleri

af folkhjältar, från hvilket skalden ej vill utesluta någon man med hjärtat på rätta stället, han må kämpa bland de segrande eller de besegrade — hvarpå som bevis kan tjäna det vältaliga stycke, som bär namnet „Den döende krigaren".

De i detta citat nämda dikterna, hvilka Geffroy betecknar såsom legendariska, det vill säga bearbetningar af motiv som folktraditionen burit genom tiden, måhända förskönande och förändrande, meddelas i öfversättning, hvarefter till en annan grupp hänföras de af sägnerna, som behandla historiska hjältar och händelser; af dessa öfversättas „Sven Dufva", — hvars gestalt Geffroy förliknar vid Horatius Cocles — „Sandels" och „Kulneff". Blott en enda gång, säger han därpå, har Runebergs penna funnit stränga och föraktfulla uttryck, „när han gentemot det storartade hjältemod, som lifvat generaler och soldater i detta finska krig, ställer den ömkliga odugligheten och barnsliga fåfängan hos den olycklige Gustaf IV Adolf. Den otroliga scen, hvari konungen skildras, har skalden valt för att brännmärka den feghet, med hvilken den svenska regeringen öfverlämnade åt Finland att försvara sig själf". Dikten öfversättes och Geffroy resymerar sitt omdöme om Runeberg i följande ord:

„Om läsaren nu vill draga sig till minnes dikten om General Döbeln, en af de intressantaste som Runeberg skrifvit, skall han kunna bedömma vår finska skald. Runebergs dikter lägga i dagen en ovanlig och utsökt begåfning, en brinnande beundran för allt stort och ädelt, en egendomlig förmåga att koncentrera känslans styrka i ett behärskadt uttryck, en värklig konst att sammanställa dessa små dramer och steg för steg frambringa och bereda värkan af det slutliga intrycket. Man möter där en liflig känsla för den storslagna och enkla skönheten hos denna nordiska natur med dess skogar och sjöar, dess långa stjärnenätter och somrar utan mörker. Runeberg förstår att måla dem, på antikens vis, med några få valda ord, som framkalla en bild. Man lär känna ett värkligt poetiskt snille, hvars styrka är naiv, hvars behag är allvarligt och enkelt. Hos de folk, som tala eller med lätthet förstå hans språk, har Runeberg icke undgått att blifva fullkomligt populär. Vi hoppas att äfven i Frankrike — det är i detta hopp vi företagit öfversättningen af fänrikens sägner — ett sympatiskt mottagande skall komma honom til del".

Detta var ju en lika varm och vacker som kraftig och kompetent anbefallning. Att den haft sin värkan och väkt ett visst intresse för vår poesi och särskildt för Runeberg, framgår bland annat däraf, att Geffroy känt sig manad att fortsätta med sina tolkningar. Den 25 december 1858 adresserar han till Runeberg ett bref för att anhålla om tillstånd att utge en samling af hans dikter på franska. Han säger att om han ej förut skrifvit till skalden, så har det blott varit af fruktan att synas påflugen; men sedan flera år tillbaka läser och återläser han med beundran Runebergs dikter, och han har sökt öfversätta några hvilka enligt hans åsikt genom öfversättningen icke fullständigt förlorat sin finhet och oändliga grace: alla som läst dem ha, trots öfversättningens svaghet, skänkt dem sin beundran och uppmanat honom att offentliggöra öfversättningarna; innan han gör det, vill han ställa till skalden några frågor, bl. a.

huruvida „Den gamle trädgårdsmästarens bref“ haft afseende på någonting särskildt — han förmodar de gälla „*l'esprit sectaire*“, uppträdande under speciella förhållanden —; till slut säger han sig, då han ber om tillåtelse att publicera sina öfversättningar, vara en tolk för många af sina landsmän: „jag tror mig göra mitt land nytta om jag meddelar det den ädla andan i edra upphöjda, manliga tankar“.

Runebergs svar innehöll synbarligen att han autoriserat Mademoiselle Du Puget att öfversätta honom. Detta föranleder ett mycket nedslaget bref från Geffroy, dateradt den 1 september 1859. Han tror sig veta att m:lle Du Puget icke ärnar fullfölja sin afsikt samt framhåller att äfven om motsatsen komme att inträffa, det ju icke förefunnes något hinder för att autorisera flera öfversättningar på en gång, såsom t. ex. skett med „Frithiofs saga“. Han har sett en ny publikation af Runeberg annonserad i skandinaviska tidningar och önskar få tillstånd att genast öfversätta den. „Edra dikter“, slutar Geffroy sitt bref, „skola, äfven i öfversättning — förutsatt att denna är omsorgsfullt gjord — öfveralt beundras såsom en stor skalds värk, och för att tala uppriktigt vet jag intet namn i nordens poetiska literatur, som för närvarande skulle kunna jämföras med Edert. Fransmännen måste blifva i tillfälle att lära känna och beundra Er“. *) Ett brefkoncept i den Runebergska samlingen innehåller skaldens svar på denna skrifvelse. Han säger sig af Geffroys senaste bref med bekymmer ha sett att han „genom de några raderna till Mademoiselle Puget väkt betänkligheter hos hr Prof. i afseende å planen att öfversätta några af mina stycken“. Hans mening hade icke varit att öfverlåta rättigheten åt henne ensam. „Det är tydligt att hvarje författare skall finna sig smickrad af att flera vilja öfverflytta hans arbeten till ett annat språk, och att han skall äga desto större förhoppning om att få se sig väl öfversatt ju flere som åtaga sig öfversättningens möda“. Hela missförståndet, menar Runeberg, hade uppkommit af olikheten i de resp. ländernas lagstiftning. Medan man hos oss aldrig sätter någons rättighet att öfversätta ett arbete i fråga, tyckes det icke förhålla sig så i Frankrike, „och jag kan icke neka att ju I hafven det bättre än vi. Skulle emellertid min ovetenhet i detta fall hafva beröfvat mig lyckan och glädjen att se mina stycken öfversatta af Herr Professorn, vore det för mig oangenämare än jag förmår säga. — Jag hoppas dock, hvad jag af hjärtat önskar, att Herr Prof. skall kunna publicera sina öfversättningar utan hinder från Mad. Pugets sida, och jag längtar att snart få se om H. Prof. stora talang, med Frankrikes sköna språk till medel skall kunna kasta något skimmer af behag öfver min enkla finska sångmö“.

Någon särskild publikation blef det emellertid icke af; men det var i alla fall icke sista gången Geffroy sysselsatte sig och *Revue des deux Mondes'* läsare med Runeberg. I årgången 1860 (band 30, s. 771 ff.) offentliggör han en artikel om den periodiska pressen och nationalliteraturen i Finland samt säger där att hvad han tidigare af Runebergs vackra

*) **Dessa bref i samlingen i Borgå lyceum.**

dikter i öfversättning publicerat, med förtjusning mottagits af flere bland hans landsmän. I tidskriftens nummer för den 1 juli 1862 meddelar han åter under rubriken *Deux poèmes populaires de la Finlande* öfversättningar af „Kyrkan“ och „Grafven i Perho“. I en inledning säges att de poem af Runeberg som förut meddelats icke ge en fullkomlig föreställning om skalden: de hade i hans produktion föregåtts af några andra, „hvilka göra oss bekanta med det finska folkets seder, dess enkla, naiva, oskrymtade religion ... Dessa små taflor af Runeberg, där konstnärens skicklighet på ett så lyckligt sätt förenar sig med skaldens inspiration, återge med anmärkningsvärd trohet den finska naturens och det finska folkets vackraste sidor. Man skall här finna samma förtjenster som hos „Döbeln vid Jutas“, „Torpflickan“ och „Molnets broder“, framför alt en sällsynt ädelhet i känslan och en enkel styrka i uttrycket.“ Angående Geffroys öfversättningar är ingenting särskildt att säga: sträfvandet efter den största möjliga trohet trycker på dem sin prägel.*) Den gamle Thomas Hane kallas Sven och hans älsta son Rudolf. **)

Mademoiselle Du Puget hade emellertid icke fullständigt uppgifvit sin plan att öfversätta Runeberg. Denna dam, som vid späd ålder tillsammans med sin moder undan revolutionen kommit till Sverige, hade efter restaurationen återvändt till sitt fädernesland och egnat sig åt att därstädes bekantgöra skandinavisk literatur, för hvilken hon fattat det lifligaste intresse. Hon har från originalspråket till franska öfversatt de båda Eddorna, vidare arbeten af Tegnér, Fredrika Bremer, fru Knorring, Onkel Adam, Agardh, Fryxell, Topelius, samt utgifvit en antologi innehållande ett eller flera stycken af tjugufem särskilda nordiska (mest svenska) diktare, äfvensom fyra folkvisor. I denna samling, *Fleurs Scandinaves,* hvars första upplaga utkom 1859, ingick äfven en öfversättning af „Grafven i Perho“. I den två sidor omfattande biografiska notisen karaktäriseras Runebergs skaldskap på följande sätt: „Hans smak är fullkomligt klassisk. Hans poetiska natur är så ren, så enkel, att den förefaller fullkomligt främmande för konsten, och i djupet af hans alster skönjer man den djupa melankoliskt känslighet, som är nordens diktvärk egen“. Hon tillägger: „ehuru född i Finland och för närvarande ryss, betraktas Runeberg, som skrifver på svenska, af de skandinaviska literatörerna såsom en af dem“.

Måhända var det en följd af Geffroys artiklar att en ung fransk skald, Achille Millien, på sin tid högt skattad för lyriska dikter i folkton, men numera förgäten, vände sig till Runeberg med anhållan om notiser och porträtt för en *Etude sur la littérature contemporaine,* som han var sinnad skrifva. I gengäld lofvar han sända sina verser. Huruvida hans plan realiserades vet jag icke. *)

*) Några missförstånd förekomma i alla fall: „det var en gubbe känd sen åttiåtta“ = c'était un vieillard de 88 ans o. s. v.

**) Geffroy publicerade yttermera i Revue des deux Mondes 1871 en omfångsrik och ingående uppsats om Kalevala.

*) Brefvet i samlingen i Borgå lyceum.

Milliens bref är dateradt den 18 oktober 1865. Från denna tid och alt till Runebergs död är det ingen literär yttring, som skulle vittna om att man i Frankrike sysselsatte sig med honom. Men efter hans bortgång vaknar ett visst intresse för honom ånyo. Redan i juni 1877 skrifver en viss A. Berthon, utgifvare af *Tablettes biographiques, mémorial universel des hommes du temps*, till familjen och anhåller att få biografiska notiser om skalden. *) Dessa gåfvos ock under sommarens lopp, men voro affattade på svenska; i ett nytt, ytterst artigt bref till Fredrika Runeberg tackar Berthon för uppgifterna, men beklagar att han ej förstår „Edert lands språk“ och ber att få dem öfversatta, så mycket hällre som fru Runeberg skrifvit till honom „på mycket god franska“. „Le finlandais“ är ett språk, som utgifvarne af det biografiska värket icke rå med, trots att de nog öfversätta de flesta andra språk. *) — Jag har gjort försök att få tag i dessa *Tablettes*, men förgäfves.

Något senare på året, den 29 september, innehöll den bekanta *Revue Bleue* en längre artikel om Runeberg af V. Humbert (pedagog och utgifvare af läroböcker). Den hade till öfverskrift *La poésie suédoise en Finlande. J. L. Runeberg* och innehöll, jämte en framställning af de literära strömningarna i norden i slutet af adertonde och början af nittonde århundradet, en exakt biografisk skildring samt en analys af de flesta skaldens värk, dock med förbigående af „Nadeschda“ och „Kung Fjalar“, hvilka icke ens nämnas. Om „Idyll och Epigram“ säges bl. a.: „Man märker stundom att skalden känner sig illa till mods i dessa inskränkta ämnen, och hans hand är icke alltid lätt. Lyckligtvis finnas bland dessa små fantasier äfven en mängd stycken, som bära skaldens personliga märke“. Efter att närmare ha berört „Bonden Paavo“ och „Ojan Paavo“ fortsätter författaren: „Många andra stycken andas samma friskhet, samma enkelhet. Och alla äro skrifna med en fulländad konst, ty Runeberg föraktar icke att vara konstnär på samma gång han är skald: han finner ett nöje i att kläda sina djupa känslor i en utsökt form; med en utomordentlig klarhet, men utan hvarje spår af affektation, tecknar han grundlinjerna till början, midten, slutet af sin dikt; utan ansträngning, utan tvång låter han sina motiv återkomma; han förstår att komponera“. „Elgskyttarne“ komma honom att tänka på Voss' „Luise“ och Goethes „Hermann und Dorothea:“ „det är samma storhet i samma enkelhet, ett modernt ämne stöpt i antik form“. Redogörelsen för „Fänrik Ståls Sägner“ föregås af en skildring af kriget och åtföljes af „Vårt lands“ (förf. kallar dikten „Finlands Marseillaise“) första strof i följande öfversättning:

O pays, ô ma patrie!
Monte jusqu'au ciel, o nom chéri!
Pas une montagne ne se dresse à l'horizon,
Pas une vallée ne fuit, pas un rivage n'est battu par les vagues,
Qui soit plus aimé que notre pays dans le nord,
Que la terre de nos ancêtres!

Uppsatsen, i hvilken äfven ingår en högst poetisk skildring af Finlands

*) Brefvet i samlingen i Borgå lyceum.

natur, afslutas med följande ord: „Man har sagt att Runeberg för finnarna upptäkt deras fosterland. Låtom oss tillägga att detta fosterland för honom var liktydigt med dess folk, och att öfver land och människor stod för honom Gud, som han aldrig glömde. Gud, folk, fosterland, detta var de tre ord som sånggudinnorna ristat på hans lyra".

Ännu under Runebergs dödsår utkom den första öfversättningen af „Julkvällen", värkstäld af J.—J. Guinchard, „ancien assesseur de Collège" och tryckt i Stockholm på författarens eget förlag. *) I sitt korta företal säger öfversättaren: „Denna framstående författare, en ädel son af Finland, är djupt saknad, såsom han det förtjänar, ty Runeberg är utan gensägelse Skandinaviens Virgilius och Chateaubriand . . ."; öfversättningen återger icke originalets skönheter såsom öfversättaren ville och som den borde göra „ty jag behöfver icke säga att jag ingalunda är poet och att jag icke, såsom skalden, kan höja mig på geniets vingar; men jag har icke kunnat afhålla mig från begäret att låta utlandet göra bekantskap med en så utmärkt och så intagande skandinavisk författare, hvars dikter äro impregnerade af den klassiska forntidens ljufva doft". Han tillägger att, om detta lilla poem röner ett välvilligt mottagande, han ock ärnar öfversätta andra stycken af samma författare. Så måtte icke hafva blifvit fallet, ty såvidt jag vet, hafva Guinchards välvilliga afsikter stannat vid „Julkvällen".

Denna öfversättning är gjord rad för rad, och äfven tryckt i strofer, ehuru dessa naturligtvis icke bilda fransk värs. Den har framför en följande, som vi genast skola lära känna, förtjänsten att vara mera ordagrann — öfversättaren har kunnat svenska rätt väl och misstager sig, så vidt jag kan se, endast en eller ett par gånger. Men den är å andra sidan nästan för prosaisk.

Inom samma år, 1877, faller också en artikel i *Mémoires de la Société d'histoire, d'archéologie et de littérature de l'arrondissement de Beaune* af Pierre Ponnelle, en man, som dels i egenskap af pedagog, dels som vinresande besökt vårt land och därunder lärt känna Runebergs diktning. Hans uppsats, som året efteråt utkom i bokform hos K. Nilsson i Paris, bär titeln *Étude sur la Finlande littéraire. Le Roi des poètes finlandais* och utgör en på aderton oktavsidor sammanstäld skildring af Runebergs lif samt en kortfattad uppskattning af hans värk. Största förtjänsten i denna uppsats är den värme den andas för sitt föremål. Blott om „Svartsjukans nätter" uttalar sig Ponnelle med någon reservation: det är, som han uttrycker sig, „den enda af Runebergs dikter i hvilken man märker det svenska inflytandet och ett af denna vidtomfattande andes svagaste alster". Den gamle Hane (Ponnelle kallar honom Hans) i „Grafven i Perho" jämföres med Horace i Corneilles dram. Till slut ges några öfversättningsprof, „Vårt land" och strofer ur „Soldatgossen". Första strofen i „Vårt land" är återgifven i originalets meter, de andra på prosa. Till jämförelse och som ett kuriosum må denna första strof här meddelas:

*) Guinchard hade i egenskap af fransk språklärare vistats i Finland.

Pays, patrie, mots précieux,
Vibrez, vibrez toujours,
Un mont s'élance jusqu'aux cieux,
Un val s'incline, un bord joyeux,
O Nord, nos plus chères amours,
Nous t'aimerons toujours.

Såsom bilaga medföljer Pacii musik till vår nationalsång.

I april 1878 föranleder en tysk öfversättning, gjord af Ida Mewes, liksom den, hvilken Geffroy i sin första artikel anmält, den nämda *Revue Bleue* att åter sysselsätta sig med Runeberg. Arvède Barine (M:me Vincens), den vakna och spirituella författarinnan, som inlagt så stora förtjänster om kännedomen af utländsk kulturhistoria bland sina landsmän, har fått tag i sin literära medsysters tolkning af „Kung Fjalar“, upptäcker med förtjusning att hon har att göra med en stor skald och meddelar publiken denna upptäkt i en lika vacker som förstående artikel. Hon håller sig så godt som uteslutande till nämda dikt, endast i inledningen till sin uppsats presenterar hon Runeberg såsom en poet, hvilken Skandinavien med stolthet nämner sin Victor Hugo: en enda volym af honom, säga hans landsmän, förtjänar att man gör sig mödan att lära sig svenska“. Därpå meddelar hon sina egna erfarenheter: „det ögonblick, då man går att stifta bekantskap med ett berömdt arbete, är mycket upprörande. Man har en blandad förnimmelse af längtan och fruktan . . . Det är med en sådan förvirrad känsla jag fattat, bortlagt och åter fattat „Kung Fjalar“. Vid första strofen försvann alt tvifvel. Den store skalden röjer sig genast. Ecce deus! Vid öfverflyttningen till det främmande språket har han bevarat sin storslagna hållning, sitt grandiosa bildspråk och sin klangfulla rytm“. Därpå ger hon en öfversättning af de fyra första stroferna: „skulle man icke tro sig höra ett i prosa omsatt stycke ur *La légende des siècles?* Likheterna äro så stora att jag måste skynda att säga att „Kung Fjalar“ är skrifvet femton år tidigare“. Efter en med talrika öfversättningsprof belyst redogörelse för diktens innehåll och för dess grundtanke, i hvilken författarinnan anser Runeberg på ett utmärkt sätt ha sammansmält det moderna och det mytologiska elementet — „gudarna synas ej, men med märkvärdig konst återkallas de alltid för tanken“ — slutar hon med dessa ord: „Enligt min åsikt är det Runebergs förnämsta förtjänst att på detta sätt hafva sammansmält den moderna tankens fordringar med den antika epopéns idéer. Härigenom, ännu mer än genom det underbart konstfulla utförandet, är det som „Kung Fjalar“ förtjänar en plats i första ledet bland den moderna diktningens alster“.

Huruvida Arvède Barines artikel hos någon af *Revue Bleues* läsare väkt begäret att stifta en närmare bekantskap med Runeberg, kan jag icke säga; de öfversättningar, som under de följande åren sett dagen, äro åtminstone alldeles oberoende af den. Den första, som tilllika är den omfångsrikaste af alla och den, till hvilken man måste taga sin tillflykt när det gäller att initiera en fransman i Runebergs diktning, utkom 1879 hos den ansedda förläggarfirman Garnier frères i Paris. Det är ett arbete, som i omfång motsvarar en af de vanliga gula

franska volymerna — 306 sidor — och hvars titel fullständigt lyder sålunda: *Jean Louis Runeberg. Le Roi Fialar précédé de Le Porte-Enseigne Stôle, — La nuit de Noël — Hanna etc. publiés par Hippolyte Valmore.* Utom af de tre nämnda episka dikterna*) innehåller det öfversättningar af hela första delen af „Fänrik Ståls Sägner“ under följande titlar: *Notre Finlande, Le Porte-Enseigne Stôle, Le frère du nuage, Le vétéran, La jeune paysanne, Svenn Douva, De Konow et son caporal, Le soldat mourant, Otto de Fieandt, Sandels, Les deux dragons, Le vieil Hourtig, Koulnef, Le roi, Le Feld-maréchal, La journée de Deubeln.* Af Runebergs lyriska dikter finnas dessutom följande återgifna på franska: *Le cygne, La pensée, Le premier baiser, Au premier amour, La plainte de la jeune fille, Rapprochement* („Likhet“), *Le salut, L'attente,* („Den väntade“), *L'anémone, L'oiseau, Les saisons de la jeune fille, Les oiseaux de passage, L'alouette, Nuit de Noël, La poste aux papillons, Le retour* („Den gamles hemkomst“). Såsom en särskild afdelning följer ännu under rubriken *Poésies de divers auteurs* en samling öfversättningar från Topelius *(La voie lactée),* Tegnér, Stagnelius, Geijer, Franzén, Sätherberg och normannen Munch. Det hela afslutas med några *Notes.*

Valmore har en inledning på fyra sidor, i hvilken han talar om Runebergs härstamning, om hans sejour i „Sara-Yervi“, hans giftermål, hans „Morgenblad“ och hans hem i Helsingfors, där det bildades en „sorte de cénacle littéraire“. I biografiskt afseende känner han om honom ingenting mer. Hvad åter Runebergs värk beträffar, så uppräknar Valmore helt flyktigt antalet af hans arbeten i poesins olika grenar, med namngifvande af några, redogör på en sida för orsakerna till 1808 års krig och karaktäriserar Runebergs diktning med, som man ser, särskildt afseende å „Fänrik Ståls Sägner“, på följande sätt: „En vacker hyllning till Finland, hvilken andas den uppriktigaste fosterlandskärlek, inleder det poem (sic), i hvilket de ärorika minnena från Gustaf Adolfs och Karl den XII:s dagar åter lefva upp vid sidan af ett ridderligt folks krigiska traditioner. Om man erfar någon öfverraskning af att se författaren ådagalägga en lika stor beundran, ja, nära nog en lika stor sympati för de ryska som för de svenska befälhafvarne, om man ett ögonblick beklagar att den nationella självkänslan sålunda ställes i skuggan af en opersonlig känsla, så bör man å andra sidan minnas att det icke vid denna tid för Sverige var fråga om ett oafhängighetskrig, utan blott om en sista, olycklig ansträngning för att behålla en eröfrad provins. Föröfrigt är fosterlandskärleken hos Runeberg som hos hvarje annan skandinav mycket stor och den förbinder sig hos honom på ett underbart sätt med en liflig känsla för naturen och konsten. Hans sånggudinna är allvarlig, energisk och återhållen, full af behag och kysk känslighet, med ett ord, hon är typen för den svenska kvinnan“.

I en inledning nummer två säger utgifvaren därpå att Geffroy är den första, som gjort Runebergs namn bekant i

*) I texten bär „Julkvällen“ namnet „La veillée de Noël“.

Frankrike. Detta påstående är så mykket egendomligare, som Valmore några rader lägre ner antyder att han läst Marmiers „älskvärda och fängslande reseskildringar“. Han säger nämligen att han redan mycket förr än han läst dessa och förr än han gjort bekantskap med Geffroys och Mlle du Pugets öfversättningar „känt inflytande af denna medfödda sympati, som förenar de skandinaviska och de latinska folken samt särskildt bland dessa senare den franska nationen“. Såsom exempel på denna sympati nämner han bl. a. några drag från tiderna under 1870—71 års krig, då svenskar och norrmän täflade att visa prof på densamma. „Rörd af dessa tacksamhetens och beundrans känslor är det som jag, utan att måhända rätt hafva vetat uppskatta mina krafter, vågat företaga en tolkning af en bland de svenska poeter, hvilka äro den största heder för sitt land“.

Med denna ytlighet stämmer det då också väl öfverens, att Valmore i de trettio sidor omfattande noter han vidfogat sin öfversättning, icke, såsom man skulle önskat och väntat, gifvit förklaringar till dikterna, mer än nödvändiga för den publik åt hvilken han ämnat sitt värk. Dessa noter, till antalet endast fyra, innehålla någonting helt annat. I den längsta skildras den ballongfärd, som i november 1870 företogs från Paris till Tours och hvilken, som bekant, slutade i Norge; man frågar sig naturligtvis hvad den hade att göra med Runeberg: ingenting, förvisso, men skildringen är ditsatt för att bevisa förf:s påstående att en medfödd sympati förenar de skandinaviska och de latinska folken — de förolyckade luftseglarne blefvo ju ytterst varmt emottagna i Norge. Öfriga anmärkningar ha ungefär samma sammanhang med Runeberg och nordisk poesi som denna; endast den första gör ett undantag i det den, polemiserande mot ett yttrande af „Nadeschdas“ tyska öfversättarinna, Selma Mohnike, framhåller Déroulèdes och Bérangers betydelse såsom patriotiska lyriker. Dock anställes icke spår af jämförelse mellan dem och Runeberg. „Fänrik Ståls Sägner“ nämnas icke en gång i detta sammanhang.

Hvad nu öfversättningarna själfva beträffar, så gäller naturligtvis om dem detsamma som ofvan sagts om de franska prosaöfversättningarna i allmänhet. Valmore är ännu mer prosaisk än Geffroy, och det är sällan hans version kan ge någon stämning, isynnerhet som där förekomma missförstånd af den art, att man beundrar den lyckliga slump, som låtit honom undvika att oftare hugga i sten. Här må följa några prof.

Vårt land.

„var för din fattigdom ej skygt“ etc. —	*grâce a ton indigence tu ne fus jamais inquiété, tu es resté libre, heureux, tranquille!*

Fänrik Stål.

„att han gått flere steg än jag och pröfvat mer på färden:“	*qu'il eût fait plus que moi en ce monde et plus appris dans ses voyages.*

„och glad sitt hjärtblod gifvit
för detta samma fosterland
som nu så kärt mig blifvit:“

donné joyeusement pour le pays le sang de son cœur, comme il m'a été depuis si doux de le faire.

„en glans uti hans öga låg
som om han stått för roten:“

il semblait avoir pris racine, mais une lueur . . .

„Dunckers eld:“

l'âme de feu Duncker.

Löjtnant Zidén.

„nu äro vi herrar vi — nu dö vi som herrar vi:“

nous voilà des hommes à présent — mourons comme des hommes!

„ni såg, herr löjtnant, tillbaks ej mer
sen ni ropat engång framåt:“

vous ne regardez jamais en arrière, vous voulez toujors courir avant tout le monde!

„förrn någon dem sprang förbi:“

avant qu'il n'y eût là personne.

Sven Dufva.

„alt annat sågs förbi:“

il paraissait tout autre depuis sa résolution.

Von Konow och hans korpral.

„alt för det mörkret där kring ditt ögonbryn:“

pour tes beaux yeux.

De två dragonerna.

„gnabbats än som stridskamrater,
huggits man mot man:“

s'étaient chamaillés de nouveau comme compagnons d'armes: ils avaient même échangé quelques coups de sabre . . .

Gamle Hurtig.

„tände jämt sin korta pipa an:“

il allumait méthodiquement sa courte pipe.

Kulneff.

„Han kom blott från en blodig dust
och gaf helt fermt en bal:
och sen han lågat natten ut,
tog han sin skönas sko . . :“

L'amour lui venait comme un coup de sang et donnait prestement son bal. Après l'avoir vu flamber une nuit, Koulnef prenait un soulier . . .

„och satt man stadigt då till häst
och gjorde alt med bästa flit,
kom gubben rakad från vår fest
så skäggig han kom dit:“

Une autre fois, nous voilà bien en selle avançant avec la plus grande prudence, et le vieux se présentait rasé de frais pour la fête, tout barbu qu'il fût.

„och bröt han in var det med lust
som om det mödan lönt:“

*et grognai, mais joyeusement et comme paye de sa peine *)*

*) Jag kan icke förstå annat än att öfversättaren uppfattat ordet „bröt“ som röt“.

Fältmarskalken.

„gladt i Frantsila ett jubel
ljöd från Cronstedts lägerställen:“

Les cris de joie du camp de Cronstedt retentissent jusque dans Frantsila.

Döbeln vid Jutas.

„jag låg väl fallen“ —

je suis bien bas.

De stora episka dikterna, likasom de små lyriska, äro i allmänhet fria från dylika grofva missförstånd. Dock förekomma i öfversättningen af „Julkvällen“ rätt många ställen, hvilka på grund af missuppfattning äro orätt återgifna; jag vill icke besvära läsaren med ett uppräknande. Kung Fjalar är måhända bäst öfversatt, om också jämförelsen mellan originalets praktfulla strofer och den franska prosaversionen här låter skilnaden framträda mera slående än i någon annan dikt. Ett exempel:

„O, ej till fläkt jag föddes och ej till våg,
Fast ej min längtan tändes som andras,
En flickas varma, bäfvande hjärta slår
Här under min snö af längtan också:“

Oh! je ne fus créée ni flot ni vapeur, bien que je ne m'enchante pas de ce qui enchante la foule. Un cœur chaud et frémissant palpite et languit ici sous la neige de mon sein.

Tyvärr är det, som sagdt, denna öfversättning af Valmore, som för sin fullständighets skull och emedan den är lättast tillgänglig, närmast ger fransmännen ett begrepp om Runeberg. *)

Det existerar dock i bokform äfven en annan öfversättning af såväl „Kung Fjalar“ som sägnernas första del, hvilken i vissa stycken är bättre än Valmores. Den är gjord af svensken baron L. A. de Geer samt utkommen 1881 i Genève. **) Originalet är rad för rad följdt och de genom en sådan procedyr uppkomna svårigheterna rätt lyckligt öfvervunna: några smärre missförstånd ha dock icke kunnat undvikas. Se här, till jämförelse, huru de Geer öfversatt nyss citerade strof ur Kung Fjalar:

O je ne suis pas un souffle et non plus une vague,
Quoique mon cœur reste froid, pour ce qui d'autres enflamme
Le cœur d'une fille, chaud, frémissant, bat
Aussi de désir, ici sous ma neige.

Andra delen af „Fänrik Ståls Sägner“ fick sin öfversättare betydligt senare än den första. En amatör af utländsk literatur läste eller hörde en gång någonting om Runeberg och beslöt att icke allenast göra hans bekantskap på

*) Om Valmore känner jag ej annat än att han är son till den bekanta författarinnan M:me Desbordes-Valmore.

**) Le Roi Fialar, Les Récits du Porte-drapeau Stôl par J.-L. Runeberg Tradit du suédois par le baron L. A. de Geer.

originalspråket utan att också göra denna bekantskap fruktbringande för sina landsmän genom att öfversätta honom. Med tillhjälp af en norsk vän utförde han sin plan, inskränkande sig till andra delen af „Fänrik Ståls Sägner“, sannolikt emedan de flesta af Runebergs öfriga större arbeten redan voro öfversatta. *) Hans arbete utkom i den bekanta tidskriften *L'Artiste* 1886: det fyller där 62 stora oktavsidor och bär titeln: ***Runeberg. Deuxième partie des „Récits de L'Enseigne Staal“. Etude et traduction par Edmond Bayle.*** Öfversättarens namn är för öfrigt i den franska literaturen obekant.

Bayles företal, som omfattar sexton sidor, röjer att han icke blott känner Marmiers och Geffroys artiklar, utan ock läst engelsmannen Edmond Gosse's uppsats om Runeberg *) äfvensom nordiska källor, synbarligen framför alt Nybloms inledning till upplagan af 1873. Dessutom har han rätt noga studerat Runeberg själf. Han kallar honom „den största af Finlands svenskspråkiga skalder, måhända den största i Sverige, trots Tegnér.“ Han jämför, i samma anda som Marmier gjort det, „Hanna“ med „Hermann und Dorothea“ samt „Luise“, och tillägger för egen del att om Goldsmith hade skrifvit „The Vicar of Wakefield“ i hexametrar, så skulle detta arbete erbjuda stora likheter med „Hanna.“ Bland „Fänrik Ståls Sägner“ ställer han högst „Vårt land“ och „Sven Dufva.“ „Många skandinaver kunna icke afhålla sig från tårar då de läsa slutet af „Sven Dufva.“ Det är föga sannolikt att läsningen af öfversättningen utöfvar samma värkan på någon fransman: i den originala texten är nämligen ämnet inramadt i de vackraste verser som någonsin en nordisk skald diktat.“ För att ge ett exempel på hur fjärran öfversättningen är från att återge originalets klang, citerar Bayle på svenska versen „Korpralen skrek och skrattade“ etc. — „hvilken ljuder som ett bullrande gapskratt“ — och jämför den med dess ytterst tama motsvarighet på franska. I rang närmast efter „Sven Dufva“ ställer han „Molnets broder“, „Veteranen“, „Torpflickan“, („där slutorden äro värdiga Cornelia, Gracchernas moder“), „De två dragonerna“ och „Döbeln vid Jutas“. — Bland skalder, hvilka Bayle betraktar som lärjungar af Runeberg, nämnas Topelius, Talis Qualis, konung Oskar II, Carl Snoilsky och Christian Winther. — Inledningen, som omfattar en analys af Runebergs samtliga större dikter, en öfversättning af „Bonden Paavo“, en framställning af lifvet i ödemarken (Saarijärvi) och en kort redogörelse för språk- och kulturförhål-

*) En i Paris vid denna tid bosatt landsman har berättat mig att han, som bodde i samma hus som norrmannen, hvilken hjälpte M. Bayle med öfversättningen, stundom erhöll besök af de båda herrarna när de befunno sig i bryderi med anledning af något för dem dunkelt ställe hos Runeberg. Att där behöfdes hjälp, framgår af den omständigheten, att finnen i fråga, vid genomgående af öfversättningen till „Soldatgossen“, fann i nästsista strofen uttrycket *je suis bien maigre*, motsvarande „jag har ej huld“ . . . hvilket sistnämnda ord fattats som identiskt med „hull“. Stället är sedermera sorgfälligt återgifvet med: *„je ne connaîs ni les affections ni le bien-être.“*

*) Studies in the literature of Northern Europe, s. 98 ff.

landena i Finland, är i allmänhet lifligare hållen och mera fullständig än de tidigare uppsatser af samma art som vi skärskådat. Den afslutas med följande ord: „Ehuru svensk till börden och skrifvande på svenska „betraktade han sig i alla fall som en äkta son af Finland, denne skald, hvilken efter en så lång tystnad återupptagit Wäinämöinens, den evärdelige sångarens (runoilia immortel) kantele och låtit den vibrera i vackra harmonier.“ — Bayles öfversättningar äro, så när som på några småsaker, korrekta.

Följa vi Runebergs spår i Frankrike till senaste tid, så finna vi att han år 1894 blir föremål för en lika hängifven som distingerad hyllning, i det „Nadeschda“ då utkommer i en fransk lyxupplaga, trykt endast i sextio exemplar och sålunda bestämd att inom kort blifva en bibliografisk raritet af högt värde, så mycket mer som intet af dessa exemplar varit i bokhandeln tillgängligt. Öfversättaren M. *Ernest Seillière*, känd såsom social skriftställare, har försett sitt vackra arbete med en inledning, i hvilken han säger att han bland Runebergs dikter för sin tolkning valt „Nadeschda“ dels emedan detta stycke ännu icke föreligger i fransk öfversättning, *) dels emedan det af alla skaldens dikter tyckes vara den som mest borde anslå fransmännen. „Af det nya ämnet förd utanför sin vanliga krets, har Runeberg vid dess behandling utvecklat andra egenskaper än de som karaktärisera hans stycken med nationelt innehåll. Han är här mera öppen, mera patetisk, mera tillgänglig för vår latinska smak. Han tyckes till och med hafva tillegnat sig något af Tegnérs blomstrande fantasi och smidiga retorik. . . . Ingenstädes har han utvecklat en mera älskvärd poesi eller en lifligare känsla.“ Man har i Frankrike begynt intressera sig för den skandinaviska literaturen, särskildt genom Ibsen och Björnson. Man kan förutse att denna literatur kommer att låta tala om sig i framtiden, och då skall man hysa åstundan att lära känna dess olika utvecklingsskeden. „Runeberg är måhända Sveriges störste skald. Formad i antikens skola och mera klassisk än sina norska medbröder, vänder han snarare sina blickar mot forntiden än mot framtiden. Icke desto mindre har hans värksamhet haft sitt inflytande på hans landsmäns sätt att tänka, och den skandinaviska literaturens historia skall icke kunna skrifvas utan att honom där beredes den plats han förtjänar.“ . . . . „Samma kult som omgaf Victor Hugo under de sista åren af hans lif, förljufvade äfven Runebergs lefnadskväll, och måhända egnades den honom ännu enhälligare.“ „Runeberg var en af de mest värksamma arbetare vid det pånyttfödelsevärk, som efter den ryska eröfringen försiggick i Finland.“ *) Dessa citat hafva lösrykts ur olika ställen i inledningen, som för resten ger en kortfattad öfversikt af skaldens lif och diktning samt en resymé af innehållet i Nadeschda och som slutar med några reflexioner öfver svårigheten att återge

*) Seillière har sålunda icke känt till Léouzon Leducs tolkning af poemet (se ofvan).

*) Förf. tillägger: „Måhända skall den ryska kulturen nu påtvingas detta folk, som två eröfringar omformat.“

germanisk poesi på franska. Öfversättaren, som säger sig ha sökt tolka texten så ordagrant som möjligt, till och med stundom bibehållande originalets inversioner, ber läsaren göra sitt bästa för att intränga i denna omklädnads innersta anda och vid läsningen kalla hela makten af sin fantasi till hjälp. Och han slutar med följande ord: „Måtte läsaren i dessa bilder, hvilka skola draga förbi hans blickar liksom skuggorna i Platos grotta, måtte han i dem kunna finna en återspegling, som åtminstone ger honom ett begrepp om originalet. Och för att göra sig skaldens maner bevågna, riktar hans tolkare till dem Schlegels sköna åkallan: Mottag offret af dessa blommor, helgade man! Såsom en gud, hyllar jag dig med dina egna håfvor!"

Seillières öfversättning är icke blott bättre än Léouzon Leducs, den synes mig ock i fråga om poetiskt och valdt uttryckssätt stå högre än de flesta af de franska tolkningar, hvilka passerat revy för våra ögon. Det kan ju hända att fransmannen någon gång stöter sig vid ett ovanligare uttryckssätt eller en tvungen ordställning, men för oss klinga omedvetet originalets strofer rätt ofta ur den vackert flytande och pietetsfullt trogna texten. *)

Mången skall säkert hafva följt ofvanstående uppräkning med en viss känsla af förvåning öfver att vår store skald sysselsatt så många öfversättare och literaturvänner i Frankrike: vi ha i själfva värket kunnat konstatera att alla Runebergs episka dikter, så när som på „Elgskyttarne", äfvensom „Fänrik Ståls Sägner" och många af de lyriska dikterna öfversatts till franskan, och stundom icke blott en gång, men två och flera. Om intrycket af denna öfversikt af den franska Runeberg-literaturen dock slutligen blir blandadt med en viss tomhet, så ligger orsaken härtill i ett par omständigheter, hvilka redan ofvan blifvit antydda: främst däri, att öfversättningarna för det allra mesta i en så ringa grad kunde ge en föreställning om originalens förtjänster, och vidare däri, att knappast någon af dem som skrifvit om Runeberg, varit kompetent eller åtminstone brytt sig om att göra det på ett sätt sådant man af en modern literaturhistorisk framställning fordrar. Ingen har, annat än i förbigående och fullkomligt lösligt, gjort en

*) I ett bref af den 2 maj 1898, som åtföljde gåfvan af „Nadeschda," säger Seillière: „Mina studier, hvilka närmast äro egnade idéströmningarna i det samtida Tyskland, gåfvo mig för några år sedan anledning att söka tillegna mig åtminstone elementen af de skandinaviska språken; jag hyste en liflig önskan att ur dess egna källor hemta kunskap om den nordiska literaturen, hvilken under seklets sista fjärdedel utöfvat ett så mäktigt inflytande på våra grannar på andra sidan Rhen, liksom på hela det tänkande Europa. Jag begynte studera svenska språket i Runebergs värk och blef lifligt anslagen af hans upphöjda och tillika så djupt mänsklige ande. Särskildt fängslade mig „Nadeschda" .... denna lilla klenod af leende och känsligt behag. Jag roade mig med att själf öfversätta dikten; jag gjorde det med en värklig estetisk njutning och den uppriktigaste hänförelse, och dessa känslor har jag bevarat sedan dess, ty hvarje gång jag läser min bok, betages jag åter af dem." ... „Jag reserverade min öfversättning för några previlegierade personer med utbildad smak och fin känsla, och deras bifall har icke fattats mig."

jämförelse med de stora skalder Runeberg kommer nära, ingen har annorlunda än i allmänna ordalag karaktäriserat hans skaldskap, ingen har skildrat hans literära utveckling eller hans ställning till den föregående svenska diktningen eller hans betydelse från nationel synpunkt — några få antydningar på grund af Fänrik Stål äro i detta sistnämda afseende alt som gjorts. Jag säger icke detta för att förebrå, men för att förklara hvarför, trots mängden af literatur, Runebergs namn i franska ögon ännu icke är ett, som har sin plats i verldsliteraturen.

Jag skyndar att säga att vi dock från senaste tider äga ett uttalande, fäldt af en bland vår tids främsta kritiska andar och tryckt i en högt ansedd och mycket läst tidskrift, hvilket åtminstone för sin del jäfvar mitt nyss gjorda påstående och innehåller kärnan, men tyvärr blott en kärna, till en karaktäristik af Runeberg, sådan den inför en utländsk publik bör göras. I sin lika sympatiska som uttömmande artikel om Finland i *Revue de Paris* (15 sept. 1895) säger Gaston Paris:

„Runeberg är icke okänd hos oss . . . . men det skulle fordras en specialstudie öfver honom för att man fullt skulle kunna uppskatta detta på samma gång kraftiga och fint känsliga snille, hvars konst i uttryckets mäktiga enkelhet närmar sig antikens och på samma gång i känslans djup är fullt modern. En manlig och sund glädje, ganska sällsynt hos det finska sinnet, förenar sig hos honom med en hög moralisk lyftning; han inspireras af en brinnande fosterlandskärlek, men är på samma gång storslaget och opartiskt mänsklig . . . Jag kan ej annat än uppmana dem som icke känna Runeberg att läsa de stycken man af honom öfversatt till franska eller snarare öfversättningarna till engelska eller tyska af hans förnämsta värk. Man har sagt att Runeberg är det nittonde århundradets störste skald; detta är helt säkert öfverdrift, men han förtjänar en plats i kören af detta sekels stora europeiska skalder och där representerar han Finland på ett värdigt sätt. Eller för att uttrycka mig bättre: Runeberg är i utlänningarnas liksom i sina landsmäns ögon det moderna Finland, liksom Kalevala är det forna. I sitt förnämsta värk, „Fänrik Ståls Sägner," har han i en rad af dikter, än tragiska, än humoristiska, kallat till lif de historiska och legendariska personligheterna, illusionerna och de svikna förhoppningarna från 1808 års oförgätliga krig; och fastän detta nationalepos — som i självfva värket trots de olika delarna bildar en fastare enhet än Kalevala — är egnadt förhärligandet af fäderneslandets försvarare, finner man där ingen bitterhet mot fienden från fordom. Skalden underkastar sig den nya vändning hans fädernesland öden tagit: men han betraktar med rätta de hjältemodiga strider, i hvilka den finska nationen, utan hopp om framgång och öfvergifven af moderlandet, åtminstone ville rädda sin heder, såsom den högsta bekräftelse på och som en garanti för dess självständiga tillvara . . . "

* * *

Vi hade lyckan att under en lång tid i vår midt äga en man, hvilken, själf son af Frankrike, med den sällsynta literära intuition som var honom gifven, lefvat sig fullkomligt in i Runebergs diktning och som varit den rätta att skrifva en specialstudie sådan Gaston Paris med skäl anser nödvändig. Han gjorde det icke, och nu är det för sent. Men i denna uppsats, som är egnad förbindelserna mellan Finland och Frankrike, skall det vara på sin plats att meddela fragmentet af en öfversättning som G. Biaudet värkstälde få år efter sin ankomst till oss och som bevisar huru snart och huru riktigt han lärde sig uppskatta Runeberg — den enda skald på svenskt tungomål han öfverhufvud sade sig fullt förstå. I denna tidskrift, till hvars medarbetare han gladde sig att höra, skall den tillika utgöra hans första och sista bidrag, på samma gång den ytterligare skall befästa hans minne, så dyrbart för alla hvilka i hans personlighet sågo en sällsynt förening af alt hvad den franska nationen äger bäst. *)

*) Några veckor före sin död gaf Biaudet mig tillåtelse att publicera sin öfversättning, hvilken han själf betraktade blott som ett försök.

G. BIAUDET.

FRAGMENTS

DE

LE FRÈRE DU NUAGE

DE J.-L. RUNEBERG

IMITÉ EN VERS FRANÇAIS PAR G. BIAUDET.

L'humble ferme est au fond des bois, pauvre, ignorée,
Loin des chemins frayés. A travers la contrée
Dès l'automne la guerre a sévi; ses terreurs
Pourtant n'ont pas troublé les sombres profondeurs
Où s'abrite l'enclos: du sentier qui s'efface
Au seuil, nul ennemi n'a su trouver la trace;
Rien n'y parle de lutte et de sang. Si parfois
Un message de mort fait tressaillir les bois,
C'est l'appel du corbeau, qui d'une aile alourdie
Fend les brumes du soir, ou la note hardie
De l'épervier repu de carnage, ou, tardif,
Le pas d'un loup traînant quelque butin furtif!

Mais aux bruit du dehors bien close est la chaumière.
C'est le soir, la semaine est finie et le père
Est rentré fatigué de son rude labeur.
A la table rustique il s'accoude songeur,
Et sur sa main calleuse au travail endurcie
Triste et chargé d'ennuis son front blanchi s'appuie;
Son regard, par instants, s'arrête soucieux
Sur le banc où, dans l'ombre, un couple radieux —
Du vieux fermier le fils adoptif et la fille:
Ce qui lui reste, hélas! d'une heureuse famille —
Dans le pauvre logis met un rayonnement
De jeunesse et d'amour! Enlacés doucement,
Ecoutant dans leur cœur gazouiller l'espérance,
Ils n'ont pas de vieillard deviné la souffrance! . . .
Lui, bientôt, élevant la voix, chante . . . . et son chant
De sa pensée amère est un écho touchant:

„L'ours est né pour régner au grand bois solitaire,
„Le jeune pin s'élève, orgeuil de la bruyère,
„Mais l'enfant qui grandit, qui sait pour quel destin?
„Pour le vice ou l'honneur? la gloire ou la misère? . . .
„Comme un oiseau farouche, au seuil de la chaumière,
„Seul et transi, l'enfant, un soir d'hiver, s'en vint:
„Le vent glacé jouait parmi ses boucles blondes,
„Ses vêtements étaient déchirés, ses pieds nus
„Avaient erré longtemps dans les neiges profondes! —
„D'où viens-tu, seul ainsi, parmi des inconnus? —
„Qui je suis? d'où je viens? . . . Quand un flocon de neige
"S'égare jusqu'au seuil entr'ouvert, sait-il donc
„D'où le vent l'apporta? . . . Comme lui vagabond,
„J'ai suivi l'aquilon dans la plaine! . . . Que n'ai-je,
„Comme l'enfant du riche, une patrie, un nom,
„Un père au tendre amour! . . . Moi, j'appelle mon frère
„Le nuage qui passe, et la nuit est ma mère! —
„Au pauvre oiseau perdu la chaumière s'ouvrit,
„Le vent ne reprit pas le frère du nuage!
„Au foyer du vieillard, joyeux, l'enfant grandit;
„Bientôt sa jeune force a dévancé son âge,
„Bientôt dans la forêt comme un homme il brandit
„La cognée, et bientôt, intrépide, il terrasse
„L'ours, qui de ses troupeaux avait suivi la trace! . . .
„Mais que sont maintenant ces exploits tant vantés?
„Où l'heureuse promesse et les vœux répétés
„D'un avenir de gloire? où l'espoir du vieux père?
„Le vieillard est assis au foyer; tristement
„Il songe à la patrie, à cette horrible guerre
„Où peut-être à cette heure elle expire! . . . Et comment
„En viendrait un message en ce lieu solitaire?
„Il espère . . . à quoi bon? De l'aigle dans les airs
„Ni du corbeau funèbre il n'entend le langage,
„Nul passant ne s'égare en ces lointains déserts . . . .
„Et celui dont partout on vantait le courage,
„Qui devait être l'aide et l'appui du vieil âge,

„Le jeune, le vaillant, passe jour après jour
„Aux genoux d'une vierge, à soupirer d'amour!“

Lorsque de l'horizon, les soirs d'été, s'élance
La trombe au vol sinistre, un austère silence
Enveloppe les bois . . . . tout est calme, attentif!
Dans les branches des pins, pas un soupir furtif!
L'oiseau se tait, la fleur incline sa couronne! . . . .
Seul, en ses profondeurs le lac sombre bouillonne! —
Aussi calme, tandis que le vieillard chantait,
Immobile, atterré, le jeune homme écoutait.
Tout le soir il resta près de sa fiancée
Sans que rien révélât sa secrète pensée,
Sans que son front trahît la honte, la douleur
Que chaque mot du père enfonçait dans son coeur!
Et quand paisible ainsi s'acheva la veillée
Eût-on cru qu'un souci tînt son âme éveillée?
Calme il sembla dormir . . . Mais dès qu'à l'horizon
Parut le jour, sans bruit il quittait la maison . . . .

Cependant le soleil, entre les branches hautes
Glissant ses rayons d'or, a réveillé les hôtes
De la cabane: hélas! ils ne sont plus que deux! . . .
Mais l'absent reviendra partager avec eux
Le pain bis du matin? . . . espoir frêle et timide!
Au repas de midi sa place encore est vide! —
Mais sans nuage encore est le front du vieillard,
De sa fille aucun pleur n'obscurcit le regard;
Mais ils cherchent en vain, gagnés par l'inquiétude,
Le repos qu'au dimanche ils goûtaient d'habitude.

Oppressés comme lorsqu'un nuage orageux
Menace au ciel, longtemps il s'étaient tus tous deux
Quand le vieillard, cherchant quelque mot qui soulage,
Prit enfin la parole et dit: „Jusqu'au village
„La traite est longue, enfant, et mauvais les chemins:
„Rocs, marais par l'automne emplis, torrents, ravins
„Qu'il faut franchir: celui qui partit à l'aurore,
„Avant la nuit à peine on peut l'attendre encore!“
Il dit . . . sa fille en elle enfermait sa douleur:
Telle, quand vient la nuit, se replie une fleur!
Mais comme aussi la nuit de sa douce rosée
Rend un peu de fraîcheur à la fleur epuisée,
De son cœur à ses yeux une larme monta,
Et penchant son front jeune et pur, elle chanta:
„Au cœur qui s'est donné plus son amour est chère
„Que patrie et parents, que les cieux et la terre!
„Les cieux? dans un regard il les voit entr'ouverts!
„Dans une étreinte il croit embrasser l'univers!
„Un soupir, si léger que seul il peut l'entendre,
„Le fait vibrer soudain, plus docile et plus tendre
„Qu'à la voix d'une mère! A tes charmes puissants
„Rien ne résiste, amour! Les rocs ni les torrents

„Sauraient-ils arrêter celui que tu rappelles?
„L'aigle pour les franchir lui donnerait ses ailes! . . .
„En vain nous l'attendons encore avant la nuit:
„Il n'eût pas tant tardé, lui que l'amour conduit!"

Du vieillard, à ces mots, soudain le cœur se serre.
Il se lève . . . Il ira par-delà la bruyère
Chercher l'absent! . . . Longtemps il suivit, soucieux,
Par les grands bois déserts le sentier tortueux;
Les rayons inclinés du couchant marquaient l'heure,
Quand, las, il atteignit la plus proche demeure.

Comme un pin, dans le bois par le feu dévasté,
Dresse encore, en sa morne et sombre majesté,
Ses rameaux dépouillés, telle, autrefois joyeuse
Et riche, maintenant noire, silencieuse,
S'élève la maison dans l'enclos ravagé.
A l'intérieur pourtant rien ne paraît changé:
Un enfant au berceau paisiblement sommeille,
Penchée à son chevet, la mère est là qui veille. —
Au bruit que fit la porte, ainsi qu'un pauvre oiseau
Tremble et palpite, à peine échappé du réseau,
Quand du chasseur il croit sentir siffler la balle,
La mère se leva, tremblante et toute pâle;
Mais voyant qui venait, l'expression du bonheur
Sur ses traits aussitôt remplaça la terreur;
Elle courut, joyeuse, à lui, les mains tendues;
Des larmes de bonheur, doucement répandues
Faisaient trembler sa voix et voilaient son regard,
Tandis qu'elle disait: „Salut, digne vieillard,
„Hôte cher en ce jour de mortelles alarmes!
„Béni, trois fois béni, le pauvre enfant trouvé,
„Le brave, le héros, par tes soins élevé
„Pour venger la faiblesse et pour sécher nos larmes!
„Donne un peu de repos à tes membres lassés,
„Je te dirai les jours que nous avons passés!
"Dès l'automne la guerre, une guerre sauvage,
„Sans trève, a désolé le pays. Le ravage
„Est partout. Du paisible habitant jusqu'ici
„Pourtant, la vie au moins avait trouvé merci;
„Mais quelques paysans, petite troupe armée,
„Au combat, ce matin, avait suivi l'armée:
„La lutte fut sanglante, acharnée, et le sor
„Nous trahit! Peu nombreux, ceux qu épargna la mort
„S'enfuirent, dispersés ainsi qu'au vent d'orage
„Les feuilles en automne . . . Implacable, la rage
„De l'ennemi vainqueur en furieux torrents
„S'est déchaînée alors: hommes, femmes enfants,
„Il brisait, tuait tout! . . . Lorsqu'à notre demeure
„L'horrible flot monta, la cloche sonnait l'heure
„De l'office divin . . . Vieillard, souffre qu'ici
„De ces horreurs sans nom j'abrège le récit:
„Déjà de mon mari la force terrassée
„Se tordait sous la corde à ses bras enlacée;

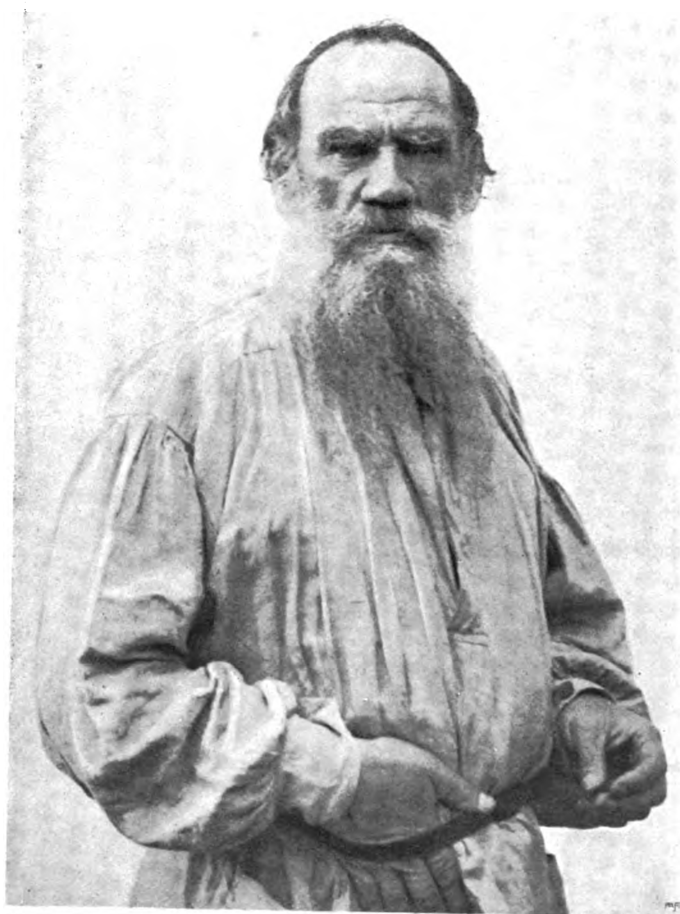
„Moi, saisie à mon tour par ces loups furieux,
„Je disputais mon corps à leurs bras odieux,
„Et pas d'aide, ô mon Dieu, dans l'affreuse détresse!
„Le sang coule partout, la violence est maîtresse! . . .
„Non! le secours est proche! il vient, notre sauveur!
„Le frère du nuage accourt, foudre vengeur,
„Et, frappé, l'oppresseur a mordu la poussière! . . .
„La ferme est en ruine, et pauvre est la fermière,
„Plus pauvre que l'oiseau sur les toits! et pourtant
„Plus qu'aux jours du bonheur mon cœur sera content,
„Si bientôt la victoire à mon foyer ramène
„Mon époux et ton fils, qui tous deux, dans la plaine,
„Du côté du village, ont suivi l'ennemi."

A ces mots, le chagrin, un moment endormi,
Plus âpre étreint le cœur du vieux père. Il se lève;
L'anxiété l'obsède ainsi qu'un mauvais rêve!
En vain pressé d'attendre au moins quelques instants,
Il se hâte, il lui semble avoir tardé longtemps!
Il suit à pas pressés le chemin du village.
Les derniers feux du jour baignaient le paysage
De mourantes clartés, lorsque sur la hauteur,
Devant lui, se dressa la maison du pasteur,
Ravagé, elle aussi! Tel, noirâtre carcasse,
Surgit du sein des lacs, vastes déserts de glace,
Un ilôt dénudé par l'hiver! — Au logis
Reste, débris lui-même au milieu des débris,
Clinnga, le vieux troupier, que l'âge et la tristesse
Accablent; mais voyant paraître sur le seuil
Son ancien compagnon, l'ami de sa jeunesse,
Il s'empresse à lui faire un cordial accueil.
— — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — —

(Celui qu il cherche, le vieillard le trouve enfin mort; il vient de succomber dans la lutte inégale. Les vers suivants contiennent les plaintes du vieillard et de sa fille).

„Voici, de ma maison le faîte est écroulé,
„Et le grain dans mon champ par l'orage est foulé!
„Je ne veux désormais demander à la terre
„Qu'une fosse où poser mon front découronné!
„Fallait-il donc qu'ainsi te revît ton vieux père,
„O toi qu'aux jours heureux le ciel m'avait donné,
„O mon enfant! si beau, si fort, si grand naguère,
„Plus chétif maintenant, plus froid que la poussière
„Où tu gis terrassé!"
Le vieux à peine eut dit,
Que la voix de sa fille à sa voix répondit
(Car elle avait suivit son père en sa détresse):
„Je l'aimais quand ses yeux me disaient sa tendresse,
„Et son amour, c'était ma joie et mon trésor!
„Maintenant que la mort de sa froide caresse
„Ternit son noble front, il m'est plus cher encor!
„Aimer, pour nous alors, aimer c'était tout vivre! . . .
Mourir comme il est mort, ah! c'est plus beau qu'aimer!
— — — — — — — — — — — — —

LEO TOLSTOJ.

OM SAMBANDET MELLAN GREFVE LEO TOLSTOJS SKÖNLITERÄRA VÄRK OCH HANS MORALFILOSOFISKA LÄROR.

AF JOS. MANDELSTAM.

MED ANLEDNING AF LEO TOLSTOJS SJUTTIONDE FÖDELSEDAG.

(ÖFVERS. FRÅN FÖRFATTARENS MANUSKRIPT AF R. L—ST).

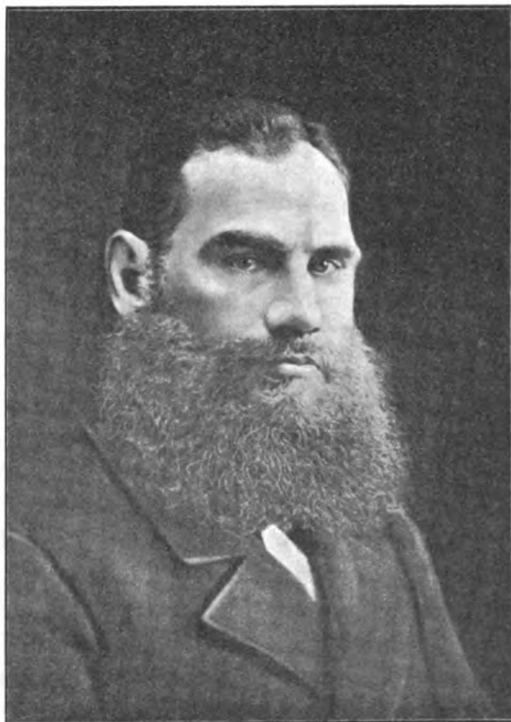
Sedan tjugu år tillbaka tager grefve L. N. Tolstoj den bildade världens intresse i anspråk företrädesvis i egenskap af filosofisk författare. För mången ter sig hans lära såsom någonting främmande för hans andliga fysionomi, sådan den aftecknar sig i hans berömda konstnärliga skapelser. Men i själfva värket har han icke lösryckt sig från sitt andliga förflutna, och hans nuvarande väg är icke ny, såsom man i allmänhet tänker. Hans konstnärliga konception och hans filosofiska problem äro samma andas barn, äro genomträngda af enhet. När man stödjande sig på objektivismen i den beundrade romanförfattarens arbeten, säger — såsom man ofta nog gör — att hans lifsåskådning, hans personlighet ej kommo i sikte *före* framträdandet af hans filosofiska skrifter, så

kommer det sig däraf, att läsaren ej fått sikte på författaren. Indragen i Tolstojs skapalsevärld har han låtit sina sinnen dåras af det ena eller det andra motivet, af framställningen af den ena eller den andra lifsfasetten. Den läsare, som ej urskiljt författarens stämma, har ej haft lätt att skönja hans personlighet, dold bakom gestalterna af lifssanna typer. Han har bländats af den geniala teckningen, af lokalfärg och tidskolorit, han har hänförts af den poetiska kraft, hvaraf T:s romaner och berättelser flöda. Inför byggnadens kapitala sidor hafva mästarens personliga åsikter förefallit bleka — man har glömt själfva skaparen. Om vi betrakta den af författaren framstälda världen såsom någonting helt, så se vi, att den altigenom är frambragt af ett i författarens inre lefvande, djupt intresse för den mänskliga personligheten, ett intresse för alt det, som är denna personlighets lifsvilkor och lifsinnehåll. Härifrån är blott ett steg till det subjektiva spörsmålet om lifvets mål och mening — den fråga, hvarur hela T:s filosofiska lära vuxit fram. Och skärskådar man närmare hans skönliterära arbeten, så visar det sig, att han redan i och med de första stegen på sin konstnärsbana träder oss till mötes som en filosof *sui generis*. Trots långvarigheten hos denna konstnärliga skaparevärksamhet — en tidrymd af 45 år — och olikheten af de behandlade motiven, framstår hans skapelsevärld organiskt enhetlig. Grefve T:s världsåskådning har i sina grunddrag förblifvit densamma, såväl i hans senaste filosofiska skrifter som i hans första skönliterära produktion. Ända från första början af sin literära värksamhet har han presenterat sig som den oförskräckte och outtröttlige sökaren efter sanningen i det mänskliga lifvet, och samma mål har varit hans ledstjärna äfven då han förkunnat sin lära för folken. Hvad är den mänskliga individen till sitt innehåll, hvilka krafter äro henne gifna af naturen, huru skall hon lefva på jorden, huru uppenbara äro för henne lifvets vägar — se där de frågor, som utgöra den oföränderliga grundvalen för alla T:s värk. Under sin sträfvan att finna svar på dessa frågor har han lagt i dagen en andens djärfhet och sanningsfordran, en tankens skärpa och nykterhet, hvilka ej låtit honom nöja sig med chimärer, huru vanliga de än varit och äro i samhället, utan drifvit honom att gå till slutet i alla sina lifsutforskningar, sökande uppdaga hela lifvets sanning. Denna sanning har han konstnärligt framstält i alla sina skönliterära skapelser och samma sanning har han framletat eller sökt framleta i sitt filosofiska författarskap. Såväl här som där har han afslöjat mänskliga bedrägerier och störtat afgudar. Formen för detta nedbrytande har växlat och medlen till nydaning hafva ej alltid varit desamma, men nedbrytandet och uppbyggandet hafva egt samma mål.

Utan att vilja gifva mig in på en analys af grefve Tolstojs åsikter, sådana de uttalats i hans filosofiska skrifter, skall jag vid skärskådandet af hans

skönliterära arbeten söka förtydliga dessas förhållande till hans teorier.

Disharmonin, den skärande disharmonin mellan lifvets ideella kraf och värkligheten gaf sig mycket tidigt tillkänna för Tolstoj, redan i barnaåren. Räddningen ur alla trångmål skerade självbiografen — Nikoljenka inviger oss i alla sina barnasensationer och låter oss stifta bekantskap med sin omgifning. Föräldrarna, syskonen, den tyske »guvernören», den gamla sköterskan m. fl. föra oss tillbaka till det gamla »herrfolkslifvets»

LEO TOLSTOJ.

söker den unge T. i drömmen, hvaråt han öfverlämnar sig ända till förslöelse. Värkligt lidande känner han ännu ej till, men han är altför välbekant med melankolin och han njuter af att försjunka i sorgbundna betraktelser öfver sitt ofta inbillade lidande. Hjälten i hans »Barndom» — den malänge sedan förgångna tid med dess självrådiga och lössläpta lefnadssätt. Här upprullas för oss lifvet i ett hem, där man håller strängt på etiketten, där det onda och osanna döljas under ett vackert sken af allsköns dygd och sanning. Vi förstå principerna för detta sorglösa och af inga högre syf-

ten adlade godsegarlif. Berättelsens förnämsta intresse besticker sig naturligtvis däri, att vi på nära håll få följa med utvecklingen af en människosjäl, i dess beroende af gifna utvecklingslagar. Vi se främst hurusom den stegvisa förändringen af det yttre lifvet utgör en följd af oundvikliga själsmetamorfoser, förkroppsligade i lifsformer, säregna för det dåvarande Ryssland. Men ehuru framställningen af det värkliga lifvet synbarligen endast är ett för idéns åskådliggörande nödvändigt material, endast är en kaneva-väf, hvilken konstnären — författaren utsirar med bilder af inre mänskligt lif, så fatta vi dock, att lifvet icke intresserar honom som skapandets objekt, utan som dess ändamål. T. skådar med spänd uppmärksamhet in i det lifsperspektiv, som öppnar sig för honom, för att kunna bestämma de i detta perspektiv framträdande lifsmöjligheternas betydelse för den mänskliga individen. Läsaren torde erinra sig, att fabeln i denna berättelse är ytterst enkel. Man kan knapt tala här om en egentlig fabel, emedan handlingen icke utvecklar sig i samband med några yttre händelser och omständigheter, utan som en naturlig utvecklingsprocess hos berättelsens hjälte. I författarens framställning ter sig barndomen som lifvets mest harmoniska ålder, som dess lyckligaste skede. Den unge T:s själ har ännu ej blifvit tummelplatsen för inre motsägelser och slitningar, han är ett barn och har ännu ej uppnått tiden för de oundslippliga tviflen på hvarje yttring af deltagande, på hvarje öm känsla. Han finner sin glädje i sorglösa och oskyldiga fröjder, han älskar fullt och helt. Jämförande sin nuvarande lefnadsålder med sin längesedan flydda barndom, skrifver författaren: »Skola väl barndomens friskhet och sorglöshet, dess kärleksbehof och trosstyrka någonsin återvända? Kan väl någon tid vara bättre än den, då de två bästa af alla dygder — en oskuldsfull glädtighet och ett gränslöst behof af kärlek — voro lifvets enda motorer? Hvar äro barndomens varma böner? Hvar dess scener af rörande ömhet? En tröstens ängel kom och aftorkade leende barndomstårarna och sjöng visor af ljuft drömmeri för den ofördärfvade barnainbillningen. Har då lifvet värkligen kvarlämnat så tunga spår i mitt hjärta, att dessa barnaårens tårar — och jubel flytt mig för evigt? Har jag värkligen endast minnet kvar?» Dessa rader göra intryck af en stor och djupt känd förlust: det fans engång någonting stort och skönt, det varade en kort tid och försvann för alltid, kvarlämnande i själen blotta hågkomsten af en förgången sällhet; så vaknade de mänskliga begären, det mognade förståndet hof upp sin röst — och en ny tid bryter in: ynglingaåldern. Det försiggår en moralisk förvandling med den unge T.: han börjar tänka på, att »vi, d. v. s. vår familj, ej äro allena i världen, att ej alla intressen röra sig uteslutande kring oss, utan att andra människor lefva, som ej hafva någonting gemensamt med oss, ej bekymra sig om

oss, ej ega ett begrepp om vår existens». Barnet, som hittills ständigt lefvat sitt skygga lif för sig, får plötsligen syn på den vida världen med miljoner dylika väsen som det själft. Den unge T. inser ännu ej sin egen plats i denna vidlyftiga värld, han urskiljer ännu ej de förhållanden, i hvilka han skall och måste foga sig, men han känner sig redan utgöra en del af någonting stort, kompliceradt, obegränsadt. Den barnsliga egoismens ram har gått i sär. Inom honom vidtager ett demolerande tankearbete, riktadt — liksom på hån — mot det, som är henne dyrast. »Människans förstånd — berättar Irtenjeff — lefver oberoende af hennes hjärta och inrymmer ofta tankar, sårande för känslan, ofattliga och obarmhärtiga. Och dessa tankar tränga sig på mig, oaktadt jag söker förjaga dem». Abstrakta frågor blifva nu tillgängliga för vår hjältes mognande tanke och han hänger sig däråt med passion. »Mitt svaga förstånd sökte med hela oerfarenhetens värma utreda frågor, hvilkas skärskådande utgör det högsta trappsteget på det mänskliga förståndets stege, men hvars lösning ej är människan gifven». Hos honom inställer sig tanken, att vår lycka är beroende af oss själfva och att en människa, som vant sig att uthärda lidandet, ej kan hemfalla åt olyckan. Och för att i tid vänja sig vid lidandet, går den unge T. ut i handkammaren och piskar som en liten fakir sin nakna rygg med en repstump, tills tårarna ofrivilligt komma honom i ögonen.

Det torde framgå redan af hvad jag anfört, att de skönliterära alstren från ett mycket tidigt skede af T:s författarskap innehålla idéer, hvilka senare utvecklats till doktriner. Intressant är t. ex. författarens allmänna slutsats angående förnuftets betydelse i frågan om den mänskliga lyckan, en slutsats, som äfven möter oss senare i hans filosofiska arbeten. »Den ömkliga driffjädern till människans moraliska värksamhet är hennes förnuft» — säger T. såsom yngling. »Mitt svaga förstånd kunde ej genomtränga det ogenomträngliga och förlorade i den ojämna kampen den ena efter den andra af de öfvertygelser, hvilka jag för mitt lifs lycka aldrig bort röra vid. Ur hela detta tunga moraliska arbete medförde jag ingenting annat än en förnuftets förslagenhet, som försvagade min viljekraft, och en vurm för ständig moralisk analys, förintande för känslans friskhet och omdömets klarhet». För lyckan erfordras ett oantastbart område, det behöfves någonting ovilkorligt skönt, men människotanken, som gör alt mellan himmel och jord till föremål för analys, ser t. o. m. i den vackraste värklighet något, som tillintetgör vilkoren för lyckan. Törsten efter lycka aflöses af begäret efter komfort, åtrån efter angenäma sensationer. Knapt har människan börjat lefva och förlora en mängd krafter, hvilka lofvat mycket i ungdomen, förrän lifvet fylles af hvardaglighet och lögn, så ofantligt olika de stora förväntningar man tidigare stält på det.

Före utgifvandet af sina stora värk »Krig och fred» och »Anna Karenina» skref grefve Tolstoj några små berättelser och en roman, ganska obetydlig till omfånget. Han likasom pröfvar sina krafter på dem och förbereder sig till utförandet af sitt nydanarvärf i återgifvandet af lifvets sanning. Underlägsna hans stora romaner i afseende å anläggningens vidd och djup, äro hans berättelser icke desto mindre mästervärk, altigenom originella, utomordentligt innehållsrika, utmärkta genom intensiteten hos de konstnärliga bilderna, hvilka likasom värkligen låta det afbildade lifvet uppstå omkring oss, låta oss förnimma det, låta oss känna dess former, se dess färger, höra dess toner. Till innehållet äro dessa berättelser och skildringar ytterst omväxlande. Somliga af dem egnas skildrandet af kriget och fota sig på historiska tilldragelser — Sevastopols belägring och de kaukasiska fälttågen. Andra behandla kulturmänniskans ställning till massan af folket. Andra åter skildra folkets lif. I alla dessa berättelser röja sig, direkt eller indirekt, på ett eller annat sätt, författarens älsklingsidéer, hvilka senare komma till utveckling, sedan filosofen i honom undanträngt konstnären.

I berättelsen »Godsegarens morgon» framföres typen för en vek, uppriktigt välmenande och ädelt tänkande människa, som på samma gång är en abstrakt och opraktiskt anlagd drömmare, producerad inom den ryska godsegarvärlden under påvärkan af 40—50-talens idealism. Denna typ lefde ännu långt senare. Furst Njechljudoff lämnar redan som 19-årig yngling universitetet och bosätter sig ute på landet för att kunna uppfylla sin »heliga och oafvisliga plikt att söka främja sina sjuhundra bönders lycka». Hvarje söndagsmorgon gör han en rond i byn, går stuga ut och stuga in hos sina fattiga bönder, dem förf. tecknar så typiskt och konstnärligt och med en sällsynt trohet och konturfasthet. Det är lifslefvande typer, enhvar med sin karaktär, sin fysionomi, och alla med en fläkt af den ryska nationalandan, som binder dem vid den ryska jorden, vid det ryska lifvet. Jämsides med sökandet efter sanning i återgifvandet af folktyper och karaktärer riktar T. sin analys mot de psykiska motiv, hvaraf den sociala värksamheten betingas. Njechljudoff tror, att lifvets lycka består i att lefva för andras väl, men denna tro dikteras ej af kärlek eller blott af en kärlek, som haft sin källa i förnuftet. Inför en fattigdom, som hos muschiken alstrat apati och lätjefullhet, känner N. endast leda och motvilja. Berättelsen utmynnar i följande slutsats: om den, som vi önska lyckliggöra, hindrar oss häri, så äro vi färdiga att i st. f. att lyckliggöra honom, skicka honom till Sibirien eller stoppa honom i ledet (hvilket praktiserades under lifegenskapens dagar). Den egentliga driffjädern till N:s filantropiska värksamhetsbegär — blottas bl. a. vid hans besök hos den rike muschiken Dutloff. Här såg han sin älsklingsdröm i det närmaste förvärkligad. Han tyckte sig redan se alla

sina bönder lika rika och välvilliga som denne (Dutloff), och alla — tyckte han — smålogo lika vänligt och gladt emot honom, emedan de hade honom ensam att tacka för sitt välstånd. Driffjädern till våra filantropiska intentioner framhäfver T. sålunda: Om vi äfven skänka människorna lycka, så skola de ändå ej veta däraf, skola ej småle mot oss vänligt och gladt, och vi äro ej belåtna, oaktadt vi nått vårt syfte; vi borde därför alls ej bekymrat oss om de olyckliga — — — Berättelsen slutar med skildringen af den unge N:s desillusion. Hvad var då orsaken till denna desillusion? Förf. svarar med berättelsen: Njechljudoff endast drömde om skönheten och lyckan i den självförsakande kärleken, han älskade denna sin dröm, men ej människorna själfva, och då värkligheten icke visade sig lämpa sig för hans dröm, då kände han sig olycklig. Den lilla skildringen »Markörens anteckningar» (en markörs berättelse om en ständig biljard-besökare) är i all sin enkelhet historien om en hel lifskatastrof, ett drama, som finner sin upplösning i ett självmord, ehuru berättelsen endast behandlar de yttre lifsföreteelser, dem markören kunde bevittna. Innehållet i självmördaren Njechljudoffs anteckningar förklarar äfven hela bokens idé: oförmågan att förvärkliga sin ungdoms ljusa och vackra projekt bragte den unge Njechludoff på fall. Han gick under därför, att hans själ bevarade medvetandet om höga och rena sträfvanden, under det att lifvet i själfva värket är hemfallet åt lågheten, åt ömkliga och föraktliga intressen. I denna berättelse tangeras äfven, såsom tidigare nämdt, frågan om den personliga lyckan, bygd på harmonin i den inre världen. Med denna fråga sysselsätter sig T. senare i sitt filosofiska författarskap.

I den lilla berättelsen »Luzern» drages civilisationens välsignelse i tvifvelsmål. I sina senare betraktelser häröfver, i utläggningarna om dess fördärflighet, upprepar T. endast hvad han tidigare yttrat härom, icke ensamt i sistnämda berättelse. Hans åsikter härutinnan framträda ännu mera pregnant vid framställningen af den djupa differensen emellan kulturmänniskans andliga struktur och framför alt i hans skildringar från Sevastopol och Kaukasien, från fältlifvet. Man kan säga, att grefve T:s krigsanalys framträdde som en ny och originell konstform, numera vorden nödvändig inom hvarje lands literatur. Medan man före honom uppfattade kriget som en glänsande arena för beundransvärda bedrifter och skärskådade det endast med fäst afseende å dess allmänna resultat, från synpunkten af en segerns triumf eller skammen, sorgen af ett nederlag, medan alla dessförinnan afmålat kriget endast från den sida, som presenterar idel glans och ridderlighet hos dess hjältar och själfva kriget som en fond för dem, var T. den förste, som gick krigets sanna väsen in på lifvet. Han intresserar sig för själfva krigets process, han tränger in i dess element, upplöser det i en-

skilda tilldragelser, han följer med det enskilda, i massorna drunknande människoödet, och det lyckas honom att ur detta haf af människor, nivellerade af uniform och disciplin, framdraga den mänskliga personligheten och i lefvande drag skildra en själ i den exceptionella miliö, som kriget skapar. Och tack vare detta blifva alla deltagare i kriget, från den kommenderande generalen till den sista soldaten, värkliga deltagare. Men säregenheten i T:s framställning af krigshändelserna förklaras af hans konstnärliga intresse för människan i främsta rummet, för personligheten, som han aldrig lämnar ur sikte. Målet för hans skaparvärksamhet är individen, hvilken han ledsagar på slagfältet, i kasärnen, i officers-kvarteret, på stadsboulevarden, på lasarettet. Han demonstrerar individen såväl i farans stund, i regnet af fientliga kulor och granater, som i moment af hvila, vid bivuakelden, visande oss, hvad människan i dylika ögonblick känner: fruktan, glädje, uppsluppenhet, ärelystnad, karrierfeber o. s. v. Och vid sidan häraf skildrar han, huru man befaller och lyder, huru den ena människan ränner bajonetten i den andra, huru granatskärfvorna sönderslita kroppen, huru den sårade stönar och dör, m. e. o. huru krigshändelserna utveckla sig.

Genom att under samma yttre omständigheter sammanföra kulturmänniskan med den simple soldaten söker förf. tidt och ofta ådagalägga civilisationens fördärflighet. Hvad som för den senare är en enkel och naturlig sak, förefaller den förre mycket kompliceradt och inveckladt. För den simple soldaten eger kriget ej någon fara; lugnt och enkelt utför han under af tapperhet och heroism, utan att fullt fatta hela betydelsen af sin bedrift. Läsaren erfar härvid sällspordt betagande intryck, bevittnar upplyftande skådespel — tigande böja vi våra hufvuden inför denna, stillsamma, osjälfmedvetna storhet och sinnesstyrka, denna blyghet inför egna förtjänster. Men annat är förhållandet med kulturmänniskan — hon går upp i klingande fraser, i en fåfäng önskan att öfverglänsa andra, att på *sig* länka den allmänna uppmärksamheten. Och jämsides därmed nödgas hon, för att ej hemfalla åt fruktan, för att ej bli tagen för poltron, kämpa en ständig kamp med sig själf, spänna sin nervkraft till det yttersta. Kulturmänniskans tapperhet är ej det lugna mannamodet, utan ett uppjagadt nervöst tillstånd, utgörande produkten af ett kompliceradt arbete, utfördt af hennes andliga krafter. Officeren får kämpa med sitt eget *jag* — han kan ej för en minut frigöra sig från bekymret därom. Hans anspråksfulla *jag* har ej rast, ej ro, lider och fröjdas, beroende på om han har det bra eller illa, varmt eller kallt. Ändlösa intriger, egenkärlekens tygellösa lek — se där, hvad som rör sig i dessa civiliserade människors inre. Utrymmet tillåter mig ej att illustrera det sagda, men jämför man adjutanten Kalugin med första bästa soldat, så vill man ej tro, att de äro människor tillhörande samma nation, samma yrke

- så stor är klyftan dem emellan. Kalugins affekterade tapperhet, född af sköna drömmar och känslor, af fåfäng självkärlek, är fullkomligt främmande för soldatens själ, likasom dennes underbara lugn och naiva undergifvenhet gentemot ödet ligga h. o. h. otillgängliga för världsmannen — adjutanten.

Jag uppehåller mig något utförligare vid denna sida af T:s framställning af skilnaden emellan nämda två sferer, emedan förf. på denna differens i sin egenskap af filosof uppbygger en hel teori, som han senare utvecklar i detalj. Muschikens, den simple soldatens älskvärda, vekhjärtade godsinthet har i synnerhet fängslat T:s uppmärksamhet. Han inspireras häraf, han läser i hans själ; och i hans lif, uppfyldt af självförnekelse, outhärdlig tunga och försakelse, ett lif utan en skymt af personlig lycka och utan familj, ett lif, där dödens vålnad är allestädes närvarande, uppdagar T. någonting skönt och rent, någonting hemlighetsfullt och stort tillika. Häraf hans tro på folket, en tro, som befästades för lifvet och som ständigt växte. Huru än T:s åsikter i mångt och mycket senare förändrats, huru djupt han än försjunkit i pessimism, i hopplös förnekelse, så har dock hans tro på folket bestått orubblig. Denna tro frälsade honom och kallade honom till nytt lif. Jag tror, att jag ej misstager mig, om jag säger, att i själfva värket alla T:s skönliterära skapelser utmynna i en grundtanke: »Hos kulturmänniskan är personlighetskänslan altför stark». Den fördärfvar hela hennes lif, och endast i stunder af moralisk framsynthet frågar människan sig själf: hvad betyder jag och hvad betyder mitt lif, mina lidanden i jämförelse med alt öfrigt lidande? I begäret att ständigt vara förmer än andra ligger kulturlifvets lifsnerv och folkandans kardinalmotsägelse — det ondas rot. Med sitt skarpa öga skärskådar T. lifvet utan att låta något undgå sin analys. I första planet böra vi ställa T:s motvilja och hat till alla former af hyckleri inom vårt kulturlif, där så mycket göres för skenets skull, för den allmänna opinionen, att intet rum blir öfrigt för människan själf och hennes inre sanning. Häraf T:s sträfvan efter *förenkling*. I »Kosackerna» skildrar han lifvet i umgänget med Jepischka, denna helgjutna, från motsägelser fria människa, och i umgänget med Jepischkas gelikar, helgjutna och lefvande sitt lif utan affektation. T. hänföres af detta lif, han förälskar sig i det enkla folket och denna sin kärlek nedlägger han oförminskad i sin berättelse. Med förtjusning drager han sig senare till minnes, hvad han genomlefvat, hvad han känt och drömt i den kaukasiska kosackstanitsan, och säger: »Man skrifver kondoleansbref till mig, man befarar, att jag skall gå under, om jag gräfver ned mig i detta lif. Man säger om mig: han kommer att förfäas, han kommer på efterkälken och gifter sig slutligen med någon kosackflicka. Så förskräckligt! Vore det ej ändå i själfva värket att gå under, om på min lott skulle falla den stora

lyckan att bli gift med grefvinnan B., att bli kammarherre eller adelsmarskalk? Hvad ni alla förefalla mig ömkliga och afskyvärda! Ni känner ej, hvad lycka är, hvad lif vill säga. Man måste engång pröfva lifvet i hela dess oförstälda skönhet, man måste se och förstå, att jag dagligen ser inför mig fjällens eviga, otillgängliga snömassor och en härlig kvinna i all sin ursprungliga oförvrängda fägring. Man måste se och förstå, hvad skönhet och sanning vilja säga — och alt, hvad ni säger och tänker, alla edra önskningar om lycka för mig och eder själfva, skola sjunka i stoftet. Lyckan — det är att lefva tillsammans med naturen, att se och tala med henne». Längre fram skola vi se, att detta ej är poetiska fraser allenast, utan formeln för alla T:s läror. Tillsvidare vill jag endast framhålla, att vi vid läsningen af de kaukasiska skildringarna få en förkänning af Pjotr Karatajeff i »Krig och fred» och därjämte af Tolstojs »förenklingsteori». Grefve T. har här skapat en hel serie karaktärer, originella i sin naturlighet och enkelhet och djupt sanna. Främst »onkel Jeroschka», den gamle inhysingen, den glade resonnören och supbrodern, på samma gång som stanitsans fritänkare och humanist, hvilket han blifvit under sina ensliga ströftåg i den storslagna kaukasiska naturen. För att ej glömma Lukaschka, representanten för kosackstyrka och käckhet, och den stränga stanitsa-skönheten Marjanka — förälskade i hvarandra på sitt sätt. Och af hvilken klar individualitet präglas ej alla öfriga figurer, hur uttrycksfullt och poetiskt tecknade äro de ej och hur psykologist trogna naturmänniskotyper, produkten af ett isoleradt lif! Som kontrast till alla dessa typer presenteras Oljenin, en ung man ur Moskva-societén utan bestämd sysselsättning och utan anhöriga, fri från alla samhällsband. Han går och filosoferar öfver sitt lif, öfver hvad han skall företaga sig, och råkar så in bland dessa människor. I jämförelse med sig själf finner han dem vackra, starka och fria, och inför dem bemäktigas han af en känsla af skam och sorg öfver sig själf. Sanningen och poesin i deras lif locka honom mäktigt, och han hindras från att beblanda sig med dem, uppgå i dem blott genom medvetandet om sin oförmåga att lefva deras lif. Sin självkritik, sitt behof af medvetna mål förlorar han ej, och han bildar sig en egen teori om lyckan, enligt hvilken denna kan uppnås blott genom kärleken till nästan, blott genom självförnekelse. Denna teori räddar honom från ensamhetskänslans smygande sot, från afunden öfver andras lycka. I strid med denna teori börjar så hans lidelse för Marjanka utöfva sin makt öfver honom: han är redo att göra alt för att kufva sin älskade Marjankas hjärta. Och nu förnimmer han pinsamt klart förbannelsen i sitt förflutna, han inser, att denna kvinna, som för honom förkroppsligar »den enda möjliga lyckan», ej är för honom. Han inser, att hon aldrig skall förstå honom. »Hon är lycklig — skrifver han — hon är som naturen själf,

jämn, lugn och harmonisk. Men jag är ett förvrängdt och försvagadt väsen. Jag ville, att hon skulle förstå mina förtjänster och mina kval — — — Om jag kunde bli Lukaschka, utan tanke på hvad jag är och hvarför jag är — då vore det en annan sak. Då skulle vi förstå hvarandra — då vore jag lycklig — — — Jag försökte hänge mig helt åt deras lif — och kände ännu starkare än förr min svaghet, min vanförhet. Jag kunde ej glömma mig själf och mitt invecklade, oharmoniska, vanstälda förflutna». Marjanka, tvungen att låta sitt hjärta döma emellan Oljenin och Lukaschka, föredrager själffallet den senare. Utan att uppfatta de själsgåfvor, hvarmed naturen utrustat Oljenin, varsnar hon samtidigt fullkomligt väl hos honom frånvaron af de egenskaper af natur och kraft, hvaröfver Lukaschka förfogar. »Kosackerna» är ett konstvärk af hög rang, och idén om civilisationens oundvikliga onda, återupptagen af T. i hans filosofiska arbeten, framträder här i stark relief.

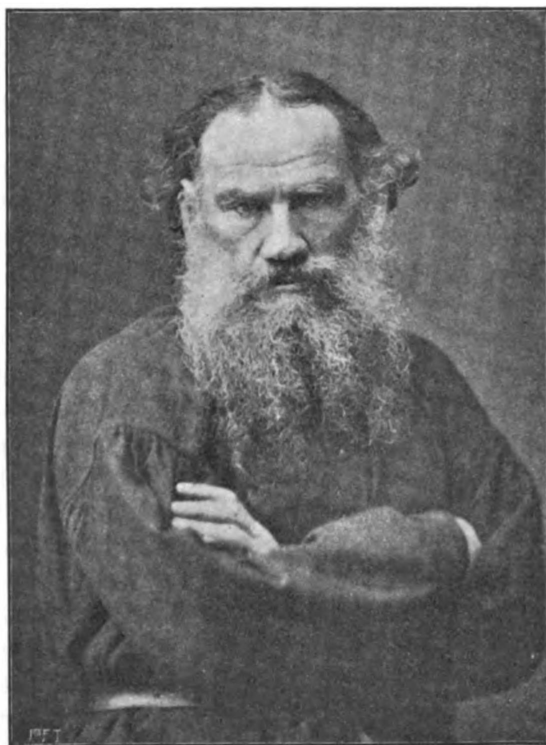
Ännu tidigare (år 1858) röjer sig denna tanke i ett arbete, som skenbart ej har något gemensamt med frågan om civilisationens fördärflighet, nämligen »Tre dödsfall». Människans ändalykt tjänar förf. som måttstock för hela hennes inre moraliska lif och själsstyrka. Den enskilda individens död har tidigare flere gånger behandlats af T.; i denna berättelse gör han företeelsen allmän, skildrar, huru den bildade människan skiljes från lifvet och huru sonen af folket gör det — »som ett liflöst föremål, ett träd upphör att vara till». Berättelsens innehåll är i korthet följande: På den stora landsvägen åker en bröstsjuk, godsegarfru — hon är på väg till Italien, där hon hoppas finna bot för sitt lidande. Vagnen stannar vid ett rastställe för att den sjuka skall få en stunds hvila. Forbonden har här äfven ett ärende att uträtta: han vill af den döende »farbror Feodor» begära dennes nya stöflar, dem den döende ju ej tager med sig i grafven. Den gamle, i själatåget liggande muschiken afstår dem gärna åt honom mot löftet om en grafsten efter sin död. Så drogo de sina färde. Gamle djadja Feodor dör samma natt. Godsegarfrun stannar halfvägs till Italien och dör äfven hon. Fyra veckor efter hennes begrafning reses ett stenkapell på hennes graf. Den gamle muschikens graf väntar alt ännu på sin grafsten. Forbonden (Sergej) vill nog hålla sitt löfte, men som grafstenen måste hämtas från närmaste stad, vill han ersätta den med ett träkors. Tidigt en morgon går han med yxen till skogen, där snart ett träd dör under yxhuggen. Naturen känner ej till hvarken kamp med döden eller fruktan för döden. Naturmänniskan med sina naturenliga känslor lider döden nästan lika likgiltigt som trädet i skogen. Endast kulturmänniskan faller vid mötet med döden i förfäran, i en vidrig kramp af meningslöst motvärn.

Orsaken till folkets fruktansvärda lidanden ligger enligt T:s åsikt i det under århundraden utvecklade be-

greppet om egande. Detta begrepp, som tillåter den ena människan att kalla den andra för sin tillhörighet, är ett värk af kulturen. Detta begrepp vill samhället icke uppgifva, och därför föder det orättvisa efter orättvisa, skapar en tingens ordning, som låter den ena lätjas och njuta, men tvingar den andra att digna under arbetstungan. Denna tanke, som senare tidt och ofta uttalats af T. har tidigare kommit till uttryck i den poetiska parabeln »Lärftsmätaren». Fabeln är lånad från djurvärlden, där det skildras, huru den ena lefvande varelsen exploaterar den andra. »Lärftsmätaren» är en häst, hvars lif grusas under trycket af lagen om personlig eganderätt. Den filosoferar bl. a.: »Människorna ledas i lifvet ej af handlingar, utan af ord. De älska mindre möjligheten att göra eller icke göra något, än möjligheten att om olika föremål uttala vissa öfverenskomna ord. Sådana ord, som bland dem anses särdeles viktiga, äro: *min, mitt,* hvilka de begagna om åtskilliga varelser och föremål, t. o. m. om jorden, om människor, om hästar o. s. v. Och den, som enligt denna människorna emellan öfverenskomna lek oftast uttalar ordet *mitt,* han betraktas af dem som den lyckligaste — — — Det ges människor, hvilka kalla andra människor för *sina,* utan att någonsin se dessa människor, och hela deras förhållande till dessa människor besticker sig i att de förorsaka dem ondt. Och människornas diktan och traktan i lifvet går ej ut på att göra godt, utan på att få nämna så många saker som möjligt *sina»* — — — Och hur fruktansvärdt låter ej T. oss känna armodet och den utstofferade intigheten i det mänskliga lifvet! Nedan citerade rader komma en att rysa vid tanken på denna intighet: »Serpuchoffskij's (hästens egares) döda kropp, som nyss lefvande gått omkring i världen, ätit och druckit, begrafvades mycket senare (än hästen). Hvarken hans hud, hans kött eller hans ben dögo till något. Och likasom hans numera döda kropp redan i 20 år varit alla till stort besvär, så var äfven likpyntningen af denna kropp endast ett onödigt bråk för människorna. Redan för länge sedan var han onödig och alla blott till besvär. Men icke desto mindre aktade människorna nödigt att ikläda denna ögonblickligen stel vordna kropp en vacker uniform och vackra stöflar och nedlägga den i en ny vacker kista med nya fransar i hörnen och innesluta denna i sin tur i en annan kista af bly samt slutligen föra kistan till Moskva och där bland längesedan förmultnade människokotor låta gräfva en graf för detta ruttnande, af maskar vimlande lik i ny uniform och blänkande stöflar.

Jag lämnar åsido öfriga smärre alster af T:s författarskap och öfvergår till hans två största värk, för att i dem påvisa det allmänna drag, som förenar Tolstoj-belletristen med Tolstoj-moralisten. Om »Krig och fred» har mycket blifvit skrifvet, men mycket är ännu att säga om denna grandiosa epopé. Främst upprullas för oss en tafla af en kamp för till-

varon, för ett helt folks tillvaro. Att säga, att folkmassorna härvid spela en kolossal, en dominerande roll, är ej nog. Hjälten i romanen — det är folket. Man torde knappast kunna uppvisa några manifestationer af folkets lif — i detta ords vidsträcktaste betydelse — hvilka ej skulle berörts i detta storslagna värk. Man skall knappast kunna nämna några själsstämningar, känslor, passioner, förståndsgåfvor, som ej skulle blifvit skildrade här af den utmärkte iakttagaren och utforskaren af människosjälen. Personer, från herskaren öfver halfva Europa, Napoleon, till den siste tiggaren — händelser, från det första skygga känslouppvaknandet i den unga flickans barm till de kolossala, fruktansvärda sammandrabbningarna emellan mångtusentaliga väpnade massor — moraliska lifsyttringar, från de vidriga arfstvistscenerna vid en dödsbädd till scener af innerlig människokärlek, af obestridlig heroism — alt har funnit rum inom ramen af denna gigantiska tafla, alt har iklädts en konstnärlig form af

LEO TOLSTOJ.

evigt beståndande skönhet. Läsaren häpnar inför denna skaparandens rikedom, inför den poetiska ingifvelsens outtömlighet, inför författarens alt omfattande förståelse, och först i denna bok börjar läsaren uppskatta ovanligheten och storheten af T:s literära geni. I denna roman framträda ej längre enstaka observationer rörande enskilda lifsfrågor, utan afslutade och fullständiga åsikter om lifvet i hela dess vidd. Vid skildrandet af människornas i 19:de seklet sammansatta lif och sammansatta själar har T. förstått att finna en lifsåskådning, som står höjd öfver alla tillfälliga riktningar inom samtidens tankelif och som vunnit alla hjärtan. Han har förstått att genomföra denna idé utan att försynda sig emot konstens fordringar. Han sträfvar efter sanning, och i enlighet med denna princip afväger han skoningslöst och lugnt alla i hans själ framväxande bilder. Han döljer ingenting af värkligheten och inflikar ingenting ovärkligt. Romanen bjuder ej på några lysande och grandiosa ideal, som blända inbillningen, den bjuder ej på några riddare utan fruktan och tadel, ej häller på allsmäktiga lidelser, öfverjordisk sällhet och dylika illusioner, hvaraf romantiken lefver. Vi mötas af idel realism. Människonaturens egenskaper se vi inblåsta i reella personnager; godhet, skönhet, storhet upphöjas ej till inbillade ideal, utan framställas med alla sina skuggsidor, såsom de äro i lifvet. Inom en vidramad tafla af mänskliga lidelser och böjelser demonstrerar T. människornas trånga egoistiska karaktär, oförmögen att tillfredsställa och hugsvala människans själ. Öfver ändamålen, sådana de träda i dagen, ställer T. ett lif i öfverensstämmelse med hjärtats naturliga dragning till godhet och sanning, hvarom själen ständigt bevarar ett medvetande. Å ena sidan möta vi en af sina passioner beherskad hop: furst Vasilij, Anna Michajlovna, Boris, Anatole, Jelena, Bennigsen, Wohlzogen, Barclay, Rostoptschin — alt eviga martyrer för sina passioner. t. o. m. i triumfens ögonblick — å andra sidan Pierre, Rostoff, furstinnan Marja, Natascha — hjärtemänniskor och följaktligen lyckliga. Må vi blott erinra oss Andrej Bolkonskij. Vid sitt första uppträdande i romanen, inom den flärdfulla och förkonstlade Petersburgs-societén, ådrager han sig vår uppmärksamhet genom det drag af lifsleda och missnöjdhet, som vittnar om att hans själ rymmer andra sträfvanden och intentioner. Denna själ öppnar sig inför oss och vi se, att den beherskas af ärelystnad och törst efter människokärlek. Dagen före slaget vid Austerlitz tänker Andrej, upprörd inför faran och inför den bragd, som han länge väntat af sig: »Jag vet ej och jag vill ej veta, hvad som sedan följer. Om jag vill vinna ära, om jag vill bli ärad och älskad af människorna, så är det ju ej min skuld, att jag vill detta, att jag lefver ensamt för detta. Ja, endast för detta. Jag skall aldrig säga det åt någon. Men, min Gud, är det väl mitt fel, att jag ingenting annat älskar och åtrår, än rykte och

människogunst. Döden, blessyrer — ingenting kan afskräcka mig. Och huru dyra, huru kära många människor än äro för mig — min far, min syster, min hustru — så är jag redo att utan betänkande offra dem — hur förfärligt och naturvidrigt det än skall synas — för en minut af triumf, för ett erkännande af människor, dem jag ej känner och ej kommer att känna». Efter det skymfligt förlorade slaget vid Austerlitz, efter att här hafva blifvit blesserad och sedan han förlorat sin hustru, såg Andrej alla lifvets fröjder vissna, och honom återstod endast den egoistiska tillvarons nödvändighet och förnuftets kalla intressen — — — Först den annalkande döden öppnade för honom en ny, evig, af alla slitningar oberoende värld. Mera uppbyggligt är Pierre's öde. Pierre är altigenom ideelt anlagd. Utan att tröttna och utan att svikta söker han sanningen i lifvet, plågas för hvarje falskt steg han tager, leds och lider af det toma, glädjelösa lifvet. Vi få se en hel serie af dessa sanningssökandets irrfärder: hans hemfallande åt frimureri och filantropi, hans sträfvan att finna glömska i mondäna förströelser, hans hopp att finna lisa i en obiktad, obesvarad kärlek till Natascha, hans försök att nå målet — klarhet med sig själf — på självuppoffringens väg, då han för att rädda Ryssland faller på idén att döda Napoleon. Alt detta sökande skänkte honom ej den frid, det »samförstånd med sig själf», som han längtade efter. Först sedan han råkat i fransk fångenskap, sedan han genomgått dödens fasor och alla möjliga umbäranden, vann han ändtligen själslugn och försoning med lifvet. Den, som öppnade för honom den nya och rätta vägen till lyckan, var en kamrat i fångenskapen, den simple, obildade soldaten Platon Karatajeff, hvarom närmare längre fram. För tillfället inskränker jag mig till att påpeka, att här likasom vid andra liknande tillfällen ställes en naturmänniska, en af massan, som kontrast till kulturmänniskan. »Det, som plågade honom förr, som han ständigt eftersträfvade — lifvets mål — fans aj längre till för honom. Och detta åtrådda lifsmål hade ej upphört att vara till för honom endast *nu,* för tillfället, utan han kände, att det ej fans och ej kunde finnas. Och det var denna frånvaro af mål i lifvet, som skänkte honom den fulla glädjerika känsla af frihet, hvari hans lycka numera bestod — — — Förut kunde han ej skönja det stora, oupphinneliga, oändliga i någonting. Han endast kände, att det måste finnas någonstädes, och han sökte det. I alt, som var honom nära, som var honom fattligt, såg han blott något begränsadt smått, meningslöst. Han beväpnade sig med förnuftets teleskop och skådande hän mot det fjärran, där detta småaktiga, hvardagliga dolde sig i aflägsenhetens töcken, syntes det honom stort och oändligt endast därför, att det var otydligt skönjbart. Så beskaffadt syntes honom det europeiska lifvet, politiken, frimureriet, filosofin, filantropin — — — Nu hade han lärt sig att se det stora, eviga,

oändliga. Han var lugn och lycklig». Hvari låg denna lycka, hvari bestod det, som han lärt sig se? Människan kan blott intaga en ställning i naturen, hvilken gör hennes existens harmonisk och lycklig. För hvarje människa utpekas denna ställning af den inom henne lefvande naturens röst, af samvetets röst, uttalande sig i de tillstånd af oro och frid, som beledsaga hvarje medveten handling. I de flesta fall hafva människorna (de bildade) aflägsnat sig från naturen och gått upp i konstlade syften ända därhän, att de ej ega tid att lyssna till samvetets röst, att de sluta örat för den och på alla upptänkliga vis söka nedtysta den med lifvets buller och yttre rörelse. Deras lif är lögn och tomhet, ehuru de själfva härvid ej alltid hemsökas af lidanden: sådant är förhållandet med Napoleon, i hvars person det naturvidriga, det omänskliga nått sin kulmen, — häraf förmörkelsen, som omsider drabbade hans förstånd och samvete — så är förhållandet med hans generaler, med Petersburgssocietén, med madame Scherers salong och dess abbéer, envoyéer, emigranter, furst Vasilij, Anatole, Drubjetskij m. fl. Andra åter skilja sig från nämda personer endast därigenom, att de äro missnöjda med sig och sin ställning och lida. Men vägen till räddning känna de ej, oaktadt de förnimma den protesterande stämman i sitt inre. Till dem hör Andrej Bolkonskij. Från det ögonblick Pierre insåg visheten hos Karatajeff, som ej aflägsnat sig från naturen, blef han lycklig. Hvad lärde han sig då af Karatajeff, representanten för folket? Tolstoj ser i Karatajeff inkarnationen af den tystlåtna, undergifna folkheroismen. Tolstoj hänryckes främst af hans omedvetenhet: »endast den omedvetna värksamheten är fruktbärande, och den människa, som värkligen spelar en roll i en historisk tilldragelse, inser aldrig dess betydelse. Och om han försöker inse den, så blir han gagnlös» — — — Instinkt, omedvetenhet äro följaktligen af nöden, och sedd ur denna synpunkt står Karatajeff öfver alla andra. Först och främst finnes hos Karatajeff intet jag, ingen egen personlighet — alt detta hafva andra tagit och förbrukat. Han inträdde i ledet, icke på grund af lottning, utan i stället för sin bror. Han lefde och tjänade ej för sig själf, utan för att lyda order. I fångenskapen, i kasärnen, i det öfriga lifvet är han alltid nöjd och glad, alltid tillmötesgående och vänlig. Han älskar alla lika, fäster sig lika mycket vid alla och skiljes lika lugnt från alla. Han vet, att han, Karatajeff, är h. o. h. i händerna på något fruktansvärdt, och allsmäktigt — lifvet. »Hvarje hans ord, hvarje hans handling var en yttring af en för honom okänd värksamhet, som var hans lif. Men hans lif, såsom han själf betraktade det, egde blott betydelse såsom en del af någonting helt, hvaraf han inom sig städse hade en känsla». Han sköts af fransoserna, utan att med ett ord, en rörelse, motsätta sig dem. Han kunde det ej, förstod det ej. Sådan är Karatajeff — en manifestation af

folkandan, ett lydigt värktyg för något elementärt, ofantligt, för den stora massan, för miljonernas lif. Att inse och känna inom sig denna folkets ande, att sammansmälta med massan, att spårlöst upplösa sin egen personlighet i denna massa — se där den lycka, som af människan kan nås. Platon Karatajeff vann den med ens, organiskt, såsom gräset får sin gröna färg, blomman sin doft. Intelligensmänniskan måste genom lidande tillkämpa sig denna lycka. Så ernåddes den af Pierre Besuchoff och han uppnådde en *undergifvenhetens och försakelsens outsägliga sällhet,* sällheten af ett omedelbart lif, fritt från all egen vilja. »Han vann denna frid genom Karatajeff — — — Och här i fångenskapen, i den smutsiga balaganen, först här erfor han för första gången i lifvet njutningen af att äta, då han var hungrig, dricka, då han var törstig, sofva, då han var sömnig, värma sig, då det var kallt, samtala med sin nästa, då han ville tala och höra en mänsklig stämma. Tillfredsställandet af behofven — god föda, renlighet, frihet — syntes Pierre nu, då han var beröfvad alt detta, utgöra höjden af lycka, och i det fria valet af sysselsättning såg han nu, då detta val var inskränkt till det minsta, någonting så storartadt, att han glömde, att ett öfverflöd af lifvets bekvämligheter förintar lyckan i tillfredsställandet af behofven, och att den största frihet i valet af sysselsättning är den frihet, som bildning, rikedom, en position inom den stora världen o. s. v. redan skänkte honom i tiden» — — —
Må *du* icke finnas till — se där den enda vägen till mänsklig lycka. Det är en hos Tolstoj ständigt återkommande idé. Tag en familj, tag ett folk och gå upp i dess lif, tag kärleken och förkväf i den din egoism — hufvudsaken, att *du,* att din anspråksfulla, självkära personlighet är död.

Man får ej förbigå en annan sida hos den Karatajeffska folktypen, representerad af grefve Kutusoff. Tolstoj förvånar sig öfver, att Napoleon kunnat blifva föremål för entusiastisk beundran från ryska historikers sida, medan däremot Kutusoff — den man, som från början till slutet af sin värksamhet år 1812, från Barodino till Vilna, utan att en enda gång, vare sig i ord eller handling, svika sig själf, gifver oss *ett i historien ovanligt exempel på självförsakelse»* — synes dem något obestämd och blek. På tal om Kutusoff röja de en skymt af misshumör. Folkets karaktärsdrag, d. v. s. undergifvenhet för försynens vilja och händelsernas gång, självförnekelse, frånvaro af personlig anspråksfull fåfänga — se där, hvarför T. förhärligar Kutusoff. »Kutusoff talade aldrig om seklen, som skåda ned från pyramidernas spetsar, om alla de offer, som han ämnade bringa fäderneslandet. Han talade i allmänhet aldrig om sig själf, poserade aldrig, visade sig städse som en högst enkel och vanlig människa och talade om de mest enkla och vanliga saker. Kutusoff delade folkets tro, erkännande två kardinalkrafter — tid och tålamod». Kutusoff är tystlåten. sken-

bart undfallande, men i självfva värket orubblig. Han håller ej på, hvad han själf önskar, utan erkänner någonting högre — folkets vilja. »Källan till denna ovanligt starka framsynthet vis à vis de sig utvecklande händelsernas innebörd låg i den folkkänsla, som han bar inom sig i hela dess renhet och styrka — — Denna enkla, anspråkslösa och förty sant imponerande gestalt har ej kunnat inpassas i den snedvridna formen för den europeiska, nationerna kvasibeherskande hjälte, som uppfunnits af historien». Man kunde fråga, hvarför förf. ansett nödigt att framdraga tilldragelser af historisk betydelse, att i och för demonstrerandet af sin världsåskådning, beröra exceptionella händelser. Det ges ej mer än ett svar: För Tolstoj var det af nöden att visa, att öfveralt, alltid och i alt värkar samma vanliga människa, att äfven den största tilldragelse i självfva värket består af enkla och vanliga moment och att äfven denna förment ovanliga tilldragelse är underkastad allmänna lagar. I Rysslands historia är det »fosterländska kriget» år 1812 en den mest storartade tilldragelse. I sin roman »Krig och fred» skänker oss Tolstoj en konstnärlig reproduktion af detta krig, framställer det i scener och personer. Romanens personer upphöra ej att vara samma vanliga människor, som han presenterade för oss före kriget; samma simpla soldater, samma officerare och generaler. Men alla dessa vanliga människor äro samtidigt obestridliga hjältar, emedan det dåd de utförde, är ett stordåd. Romanen utmynnar således i följande kläm: lifvets värkliga och högsta goda ligger ej i dess exceptionella, lysande och grandiosa yttringar, utan i en stilla enkel lycka, grundad på tillfredsställandet af naturliga allmänmänskliga behof. Den sanna heroismen göres ej behof af formernas skönhet och yttre majestät — den är äfven tillgänglig för den vanliga människan, hur ringa och enkel hon än må vara.

Sådana äro romanens grunddrag. Tolstoj hyser ingalunda något hat till de europeiska nationerna och lider ej af någon blind beundran för alt ryskt. Han varsnar tvärtom klart bristerna hos sina landsmän och med den för honom egna uppriktigheten framhåller han dessa brister. Och om hans ryska sympatier äro okufligt starka, så har det sin orsak i hans dyrkan af det ryska folkets tysta heroism. Häraf hans varma beundran för de ryska karaktärerna.

Grundvalen till den världsåskådning, som träder oss till mötes i »Krig och fred», kan uttryckas i några få ord: det är en lefvande kärlek till människan i motsats till den abstrakta kärleken till människosläktet. Tolstoj uppträder med indignation gentemot det s. k. allmänna väldet, hvarunder människorna, enligt hans öfvertygelse, så ofta dölja sin egoism, sin elakhet, sin enfald.

De idéer, som uttalas i »Krig och fred», återupptagas i romanen »Anna Karenina», företrädesvis i andra delen, där Ljevin är hjälten. I Anna Karenina's tragiska historia se många

en skildring af det straff, hvartill författaren dömer sin hjältinna på grund af hennes äktenskapsbrott; i anslutning till denna åsikt har man stämplat hela romanen som en försvarspredikan för en inskränkt moralisk idé. Romanens anläggning är emellertid betydligt djupare. T:s författarskap står fjärran från hvarje traditionell kodex — det grundar sig på tingens natur, och för naturen kan man ej diktera en lag, som förbjuder hustrun att öfvergifva sin man. Lifvets sanning besticker sig i att den människa, som i sitt lif uteslutande ledes af själfvisk njutning, dödar sin lycka. Anna Karenina gick ej under därför, att hon öfvergaf sin man, utan därför att hon i det val, som förestod henne, hängaf sig åt en passion, som uteslöt möjligheten att tillfredsställa hvarje solidare och djupare kärlek till lifvet: hon afsade sig härigenom alla andra källor till lycka. Att lefva uteslutande i och för sin sinliga lidelse är en omöjlighet redan därför, att denna lidelse förstör öfriga sidor af människonaturen. I det förf. till »Anna Karenina» iakttager människans andliga värld och tränger in i den på den för henne möjliga lyckans vägar, uppvisar han, att denna värld ej är en godtyckets värld, att människans lycka är en ytterst komplicerad produkt af många betingelser. För den etiska världen existera lagar, som ej kunna upphäfvas af den mänskliga viljan. Han visar, hurusom människan själf i sitt lättsinne fördärfvar sitt lif genom att ej akta på rösten i sitt samvete, denna kompass, som af naturen nedlagts i människans själ. Förf. har sett en mängd vanmäktigt kämpande och fallande existenser, och i Anna Karenina's öde ger han oss bilden af ett ungt och skönt lifs undergång, en undergång, frambesvuren genom lagbrott gentemot naturen, hvilken ingenting förlåter och ingenting förgäter, utan opartiskt skipar sin vedergällningsrätt. Någon okuflig blind makt fick henne i sitt våld och dref henne till självmörderskans död. Ljevins historia är icke fullt organiskt förbunden med romanens förra del. Måhända Ljevins familjelif har till uppgift att illustrera makarna Karenins olyckliga samlif? Ljevins andra möte med Kitty blef afgörande för deras öde. Ljevin älskar Kitty som förut, Kitty kände, att han för henne egde en alldeles särskild betydelse — och de blefvo man och hustru. Ute på landet började deras lyckliga idyll. I skildringen af deras husliga lycka förblir T. realist, han aflägsnar sig ej för ett ögonblick från värkligheten, öfverskrider aldrig det reellas gräns; glömmer ej egenheterna i det ryska lifvet. Han skildrar ett stilla enkelt lif och hela sanningen i en frisk och ren kärlek, med alla detta lifs små fröjder och sorger, med hela dess hvardaglighetskolorit. Men inom denna lilla och hvardagliga sfer förstår T. att uppvisa någonting för människan stort och viktigt: familjelifvet ter sig som det tillstånd i lifvet, som bäst motsvarar människans natur och som kan förläna människan inre och yttre frid. Alla dessa tankar återkomma långt senare hos T. i form af moralfilosofiska läror.

Men Ljevins historia är ej slut därmed. Inom honom utspelar sig en inre dram: »Utan att veta, hvad jag är och hvarför jag existerar här, är det mig omöjligt att lefva. Men detta kan jag ej veta, följaktligen kan jag ej lefva» — säger han till sig själf. Men han lefde och hans lif förflöt under omväxlande värksamhet, med iakttagande af faststälda regler. Ständigt plågad af de spörsmål, som intresserade honom, fann han ej någon tillfredsställelse — och detta alt mindre, ju mera motsägande hans lif och värksamhet gestaltade sig. Under ett samtal med bonden Feodor får Ljevin höra de enkla orden, att Fokanitsch lefver för sin själ, minnes Gud. Dessa ord gjorde ett djupt intryck på Ljevin, föreföllo honom nästan som en uppenbarelse. De spredo ljus öfver de honom marterande dunkla frågorna. »Jag sökte under, beklagande att jag ej fick se något undervärk, som skulle öfvertygat mig. Och se här undret, det enda möjliga, ständigt existerande, omgifvande mig på alla håll — och jag, som ej märkt det förr! Ljevin — säger oss förf. — fann först då en utväg ur sina tvifvels trollkrets, befriades först då från sina frågor, när han förstod, att tanken är inkommensurabel med dessa frågor, att förståndet ej mäktar besvara dem. Först då fann han lugn, när han stälde värkligheten, naturen, sin själ öfver förståndet, när han underordnade sig det, som omedelbart lefde inom honom. I denna idé om förståndets usurpatorsmakt öfver lifvet utmynnar Ljevins själsdram.

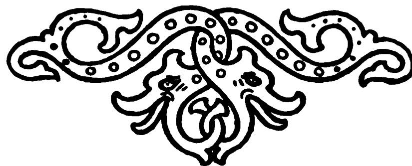
Till de berättelser, som äro intimast förbundna med Tolstojs inre lifsprocess, som tydligast definiera hans världsåskådning, hör »Ivan Iljitsch's död». Åter den eviga frågan: huru lefva? Härpå svarar denna berättelse, visserligen indirekt; den svarar oss, hur man ej skall lefva. Som i en spegel se vi lögnen och intigheten i den samtida människans lif, vi se henne falla offer för hela samhällets förvillelse, som omtöcknat hennes medvetande ända därhän, att hon hela lifvet igenom jagar efter toma lyckofantom. Han kan ej förstå lifvets sanna skönhet. Berättelsen skildrar en människas stegvisa dödsprocess. Sanningen i lidandet, sanningen i den fysiska vanmakten, sanningen i själstillståndet före dödskampen skildras med ett mästerskap och med en skoningslös realism, hvartill få motstycken torde kunna uppvisas, t. o. m. hos Tolstoj. Men döden har fängslat författarens intresse icke för sin egen skull, utan tack vare sin betydelse för lifvet. Inför dödens anlete äro alla lögner öfverflödiga, alla konstlade syften omöjliga. Döden är lifvets index: den troende dör ej på samma sätt som skeptikern, egoisten ej som altruisten, arbetsmänniskan ej som njutningsjägaren. Ivan Iljitsch dör plågsamt och klenmodigt. Hans förnämsta kval äro själslidanden, bestående däri, att han under sin sjukdom för första gången kommit till insikt om, att hela hans medvetna lif *»ej varit det»*, att han förgjort sitt lif. Medvetandet om sitt framfarna lifs intighet och öfverflödighet alstrar ett

ständigt växande kval; han afskyr sina närmaste, som omgifva honom — sin hustru, sin dotter, läkaren — emedan de påminna honom om lifvets bedräglighet. Ju närmare döden kommer, desto förfärligare blifva hans kval. Man läser ej utan rysning den sista sidan af hans lifsroman. Hur har han då lefvat, för att kunna göra sig förtjänt af dessa marter? Han har ej gjort något särskildt, något brottsligt, ej ens något anstötligt. Hans lif har varit det mest enkla och vanliga — och *det mest förfärliga,* skrifver författaren. Hans lif har varit som det stora flertalets — ett oafbrutet jäktande mot konstlade och betydelselösa mål, ett slafvande under lyx och njutningar, oförmögna att skänka någon sann mänsklig glädje. Han har aldrig lefvat med själens sköna, af naturen förlänade krafter: i st. f. sanning — anständighet, i st. f. kärlek — sinlighet, i st. f. arbete i det godas tjänst — äregirighet och vinningslystnad. Och när vid dödens tröskel detta lif uppenbarade sig för honom med hela sitt innehåll, föll han i förfäran, medveten om att hafva offrat någonting bättre för sina ömkliga syften.

Det torde knapt behöfva påpekas, att sistnämda arbete lämnar efter sig ett djupt intryck, och att det på frågan *huru lefva* ger ett svar i samklang med Tolstojs öfriga skönliterära alster. Skapande ett sedligt ideal med tillhjälp af personlighetens omedelbara krafter, har T. stält sig negerande gentemot det samtida lifvets planläggning, och detta icke blott till dess yttre former, utan äfven till de principer och sträfvanden, som danat detta lif. Dessa sträfvanden och principer betraktar han som en villfarelse, tvingande människan hela lifvet igenom att jäkta efter lyckofantom och döljande för henne det värkliga goda, hvartill naturen kallar henne. I sin motvilja för enkelhet och arbete, i sitt förakt för naturliga, friska fröjder och sin eviga jakt efter nya njutningar har vår kulturmänniska — enligt T:s framställning — inslagit en oriktig väg, inrättat sitt lif förvridet. Och lögnen i detta lif förnimmer han själf. Han kommer till medvetandet därom — än genom hopplös trånad och skenbart ogrundad vantrefnad, än genom anfäktelser af våldsam ruelse. Men människan kan själf reformera detta lif — anser T. Hans skönliterära arbeten säga oss, att lagar ej finnas, hvilka skulle tvinga människan att lefva i strid med naturens fordringar, och om hon lefver på detta sätt, så är det endast därför, att hon själf tolererar detta lif, låter sig beherskas af småsinta lidelser och begär, som af henne tillfredsställas. Enligt T:s mening är det nödvändigt att afsvärja sig öfvertygelsen att det nutida lifvets anordning är ett oundgängligt stadium i människosläktets sociala utvecklingsprocess, gentemot hvilken alla enskilda sträfvanden äro vanmäktiga. Hvarje människa kan aflägsna det onda ur sitt lif, och således kan det onda äfven utrotas i det allmänna lifvet. »Det fins — skrifver han — en indisk saga, som berättar, hurusom en man tappade en pärla i

hafvet och, för att återfinna den, hämtade ett ämbare och började därmed ösa upp hafvet på stranden. Han arbetade därmed så oförtrutet, att hafvets ande på den sjunde dagen blef förfärad och återgaf honom pärlan. Vore äfven det samhällsonda, som trycker människan i våra dagar, en ocean, så skulle äfven då den pärla, som vi förlorat, vara värd offret af vårt lif. Denna världens furste är lättare skrämd och kufvad än hafvets ande. Men nu är vårt samhällsonda ej en ocean, utan en stinkande afstjälpningsgrop, som vi fylla med våra afskräden». Människan har vanhäfdat sin sedliga personlighet. Civilisationen har utstakat törnestigar, hvilka vi alla nära nog från födelsen undergifvet trampat, i det vi se i dem ett oundvikligt ondt. I den sedliga passiviteten ser grefve T. hufvudorsaken till den nutida människans olyckor, och han uppmanar till arbete för inre fullkomning. Det af honom uppstälda idealet är: enkelhet och sanning i lifvet och ett fritt broderligt umgänge med alla människor.

Huru uppnå detta? Härpå svara T:s skönliterära värk: genom att efterlikna det ryska folket, sådant det representeras af Karatajeff, och genom karaktären af dennes eget lif. Om det bör vara så — är en annan fråga.

TJÄNAR DU GUD ELLER MAMMON?

AF LEO TOLSTOJ.

ÖFVERSATT FÖR ATENEUM.

„Ingen tjänare kan tjäna två herrar, ty antingen skall han hata den ena och älska den andra, eller skall han hålla sig till den ena och förakta den andra. I kunnen icke tjäna Gud och Mammon“. (Luk. XVI, 13).

„Den som icke är med mig han är emot mig och den som icke samlar med mig han förskingrar“. (Mat. XII, 30).

Ofantliga sträckor af de bördigaste länder på jordklotet, hvilka skulle kunna lifnära miljoner fattiga familjer, äro upplåtna för odling af tobak, vindrufvor, korn, humle och framför alt råg och potatis, och alla dessa växt- och sädesslag användas för beredning af rusdrycker: vin, öl, och först och främst brännvin. Miljoner arbetare, som skulle kunna utföra mycket nyttigt arbete äro hela sitt lif sysselsatta med att bereda starka drycker. Man har sig bekant att en tiondedel af den arbetande klassen i England är anstäld vid bryggerier och brännerier.

Hvilka äro följderna af rusdryckernas beredning och bruk?

En gammal sägen vet att förtälja, att en munk en gång slagit vad med djäfvulen att denne ej vore i stånd att slippa in i hans cell. Om munken skulle förlora vadet, vore han villig att utföra det djäfvulen påbjöd honom att göra. Då berättas det, att djäfvulen hade förvandlat sig till en sårad korp och kvidande hoppat utanför dörren till munkens cell, släpande sin blodiga vinge efter sig. Munken greps af medlidande för den stackars fågeln, öppnade cell-

dörren och släppte in korpen. Då afkastade djäfvulen sin fågelhamn, antog sin rätta skepnad och sade till den förskräckta munken: „Du eger att välja mellan tre brott, hvilka jag förelägger dig till utförande: du skall dräpa, göra hor, eller dricka dig rusig". Munken beslöt sig för det senaste brottet, menande att han genom att berusa sig skulle tillskynda endast sig själf skada. Men ruset beröfvade munken hans förnuft. Han begaf sig till den invid klostret liggande byn, bedref där otukt med en gift kvinna, hvars lockelser han i sitt rusiga tillstånd ej kunde motstå och dödade den tillstädeskomna äkta mannen, som kastat sig öfver munken för att straffa honom för hans illgärning.

Så skildrar sagan för oss rusets följder, och värkligheten bekräftar hvad sagan förtäljt. Sällan stjäl eller mördar en människa i nyktert tillstånd.

Domstolsstatistiken visar oss att nio tiondedelar af alla brott begås af druckna personer. Vi ha ett mycket talande bevis för att de flesta brott ha sitt upphof uti starka drycker. Uti några af Nordamerikas stater, hvarest all handel med starka drycker är förbjuden, har ett brott blifvit en sällsynthet. Man hör knapt talas om mord eller stölder, och fängelserna stå toma.

Bruket af starka drycker har sålunda brottet till följd. En annan följd är den skadliga invärkan rusdryckerna ha på människans hälsa. Många svåra och plågsamma sjukdomar framkallas uteslutande af starka dryckers användning. Det har dessutom blifvit konstateradt att en sjukdom häftigare angriper en människa, som vant sig vid starka drycker än en absolutist. Därför är äfven lifförsäkringspremien för den förre högre än för den senare.

Rusdryckerna alstra sålunda brott, skada människans hälsa, — och sist och slutligen — hvilket är det förfärligaste af alt — omtöckna och förslöa de människans förstånd och söfva hennes samvete, de göra människorna känslolösa, slöa, hårda och onda.

Brännvinets, vinets och ölets försvarare påstodo förut att dessa drycker skänkte människan värme, hälsa och krafter och gjorde sinnet gladt och lätt.

Numera har man dock de klaraste bevis för att ett sådant påstående är fullkomligt osant. Rusdryckerna kunna ej befordra hälsan, ty de innehålla ett starkt gift — alkohol, och alt gift är skadligt. De gifva ej människan ökad styrka, utan tvärtom nedsätta hennes krafter. En arbetare-nykterist arbetar både snabbare och bättre än en som brukar starka drycker. Vid marscher och manövrer har det visat sig att de kompanier, i hvilka soldaterna undfägnats med brännvin, äfven haft det största antalet sjuka och trötta.

Den värme åter ett glas brännvin skänker är ytterst flyktig och gör människan blott mer mottaglig för köld. Hvarje år frysa många, många människor ihjäl därför att de i sin dårskap sökt i brännvinet värme och skydd för kölden. — Man påstår att vinet lifvar och skänker glädje. Enhvar vet dock för väl att en glädje, som har sitt upphof i ruset, sällan slutar utan förbannelser, slagsmål, och andra vidriga handlingar, som blott kränka människovärdet.

Rusdryckerna äro således ytterst skadliga för människan och man tycker att det vore helt naturligt att hvarje god och förnuftig människa icke blott själf skulle afsäga sig deras bruk och upphöra att undfägna sina gäster med dem, utan äfven af alla krafter bemöda sig om att detta giftiga njutningsmedel skulle komma ur bruk. Tyvärr är detta ej fallet. Människorna skatta högt gamla plägseder och vanor, och användandet af starka drycker är redan en så djupt inrotad vana, att det i vår tid ges många goda och förståndiga, hvilka ej äro i stånd att frigöra sig från denna fördärfliga vana. Själfva förtära de rusdrycker och undfägna andra med dem och bemöda sig om att försvara sitt handlingssätt på bästa sätt.

„Man må gärna dricka, blott man icke berusar sig“ mena de. Konung David sade: „vinet fröjdar människans sinne.“ Kristus välsignade vinet på bröllopet i Kana. Om vi skulle upphöra att förtära rusdrycker, skulle vi beröfva kronan dess viktigaste inkomstkälla. Ett glas vin är af nöden för att ge ett gästabud, ett bröllop dess rätta prägel. Och när jag välkomnar en kär vän eller anförvandt eller tager afsked af honom, bör jag väl tömma ett glas för hans välgång. „Vårt tunga arbete tvingar oss att dricka“ säger kroppsarbetaren. „Om vi dricka, skada vi åtminstone ingen annan än oss själfva, och det är väl en sak som ej angår någon annan“. Vi äro inga moralpredikanter, vi ge ej råd eller förhållningsregler åt någon och vilja ej häller mottaga några sådana. „Ej äro vi de första, som dricka och lära väl föga bli de sista“ mena lättsinniga människor. Så resonnera rusdryckernas försvarare. Men deras bevisföring, som ännu för ett tiotal år tillbaka kunde duga, duger icke nu. Då kunde man försvara rusdryckerna. Man trodde på deras närande egenskaper och betraktade dem såsom ett oskyldigt njutningsmedel. Man visste icke att de innehöllo ett mycket starkt gift. Dryckenskapens förfärliga följder, som vi nu dagligen ha för våra ögon, voro då ännu icke bekanta. Men nu se vi hundra och tusentals människor sluta sina dagar i förtidiga och förfärliga lidanden, emedan bruket af starka drycker för dem blifvit ett oundgängligt behof. Vi se tusentals bleka och tärda kvinnor och barn, hvilka hungra och lida nöd, därför att deras män och fäder fallit offer för dryckenskapens förfärliga last. Vinet har drifvit otaliga kvinnor till otukt, och de hundra och tusentals olyckliga, som fylla fängelserna, ha af vinet förledts till brott.

Och därför kunna vi i vår tid icke säga att dricka eller att icke dricka är en sak af privat natur, att enhvar gör häri som honom lyster. Nej, denna sak är af samhällelig vikt och rör oss alla. Nu äro alla människor med eller mot sin vilja fördelade på två skilda läger. På ena sidan kämpar man med ord och handling emot användandet af rusdryckerna, å andra sidan gör man alt till för att de ej må komma ur bruk. Man dricker, förmår andra att dricka och hoppas att exemplet skall mana till efterföljd. Och denna kamp föres i alla länder på jorden, och i Ryssland har den under de sista tio åren antagit en synnerligen häftig karaktär.

„Och när i gjorden detta ovetande syndaden i icke“, sade Kristus.

Men nu veta vi hvad vi göra och hvem vi tjäna, när vi förtära starka drycker, och om vi det oaktadt fortfara att dricka och förmå andra att dricka, så finnes intet, som kan rättfärdiga vårt handlingssätt. Man säger att vinet var hos våra fäder och förfäder en själfskrifven och oumbärlig dryck vid gästabud och högtider, och därför kunna äfven vi vid festliga tillfällen använda denna dryck. Men en sådan slutsats är ej riktig. Våra förfäder drucko, emedan de ej visste hvilket gift vinet innehöll. Bruket af rusdrycker var hos dem en vana, hvars onda ej var för dem uppenbart. Vi veta dock att de lämnade hvarje vana och bruk, så snart de insågo att den var skadlig och fördärflig. Må vi i likhet med våra förfäder frigöra oss från hvarje ond vana. Och då vi veta att vinet är ett gift, ett ondt, för hvilket tusentals människor falla offer, kunna vi väl då undfägna en kär vän med detta gift?

Vanligen fördömer och föraktar man de Bacchidyrkare, som på krogar och värdshus dricka sig fulla och hvilka då äro sådana slafvar under sin last att de åt den offra alt. Däremot ondgöres man ej öfver att en människa hemma dagligen och måttligt nyttjar starka drycker och vid vissa tillfällen i enlighet med god sed undfägnar sina gäster med vin. En sådan människa kan åtnjuta allas aktning. Och dock är hon mer tadelvärd än drinkaren. Drinkaren har blifvit drinkare endast därigenom att måttlighetssuparn genom sitt exempel lockat honom att dricka. Drinkaren skulle aldrig blifvit drinkare, om han ej sett människor som förtära starka drycker värderade och aktade af alla. Ynglingar, som aldrig smakat en droppe vin, förmås för första gången att dricka vid en fest hos en af dessa aktade icke-drinkare, hvilka aldrig berusa sig, men väl anse vinet för en oumbärlig dryck vid vissa tillfällen. — Den, som brukar starka drycker, — han må göra det hur måttligt, hur sällan som hälst — begår därför en svår synd, ty han förför dem, om hvilka det är sagdt: „ve den, som förargar en af dessa mina små.“

Må vi blott enhvar besinna att vi med hvarje butelj vin vi köpa, hvarje glas af denna dryck vi förtära gagna en sak, för hvilken mänsklighetens bästa krafter falla offer, och att vi tvärtom genom att afhålla oss från starka drycker främja Guds och vår egen själs sak. Om vi blott fullt förstå detta, så är vinets makt öfver människan bruten, och det skall snart ej gifvas några drinkare i världen.

Och därför läsare, hvem du än är: är du en yngling, som ännu blott bereder dig för lifvets kamp, eller en mogen man eller kvinna, hvilka redan värka i lifvet, eller en åldring, — som snart skall aflägga räkenskap för hvad han gjort — rik eller fattig, hög eller låg, — hvem du än är — nu kan du ej mer tillhöra tvänne läger, utan du måste utvälja ett af tvänne: att kämpa för eller emot rusdryckerna, att tjäna Gud eller mammon.

Yngling! Om du ännu ej smakat vin, sky det som ett dödligt ondt. Du har ännu ej förgiftats af vinet, och det

erbjuder därför ej någon lockelse för dig. Förblif ofördärfvad och fri! Tro ej att vinet skänker glädje. Hos dig är den sanna, rena glädjen en daglig och stundlig gäst, ty du är ung. Vinet blott grumlar ungdomsglädjen och gör den onaturlig och ond. Och fly framför alt vinet därför, att det omtöcknar ditt förnuft och gör din vilja svag, ty du är i behof af ett klart förnuft och en stark vilja för att kunna motstå frästelserna, hvilka äro många och stora vid dina år. I drucket tillstånd begår du en handling, åt hvilken du som nykter ej ens egnat en tanke. Hvarför skall du utsätta dig för en så förskräcklig fara?

Läsare! Är du åter en mogen man, för hvilken bruket af starka drycker blifvit en vana, lämna denna vana medan det ännu är tid, eljes hinner du knapt se dig om, förrän den gjort dig till sin slaf och du ökar antalet af de drinkare, som oåterkalleligen gått förlorade. De ha alla börjat som du. — — Men äfven om du hela ditt lif kunde inskränka dig till att måttligt använda rusdrycker, så gör du kanske genom att fortfara att dricka din yngsta broder, dina barn, din hustru till drinkare. Kanske dessa äro svagare än du och ej med samma styrka kunna motstå det förföriska vinet. Och vet framför alt att dig tillkommer att leda och lära dem, hvars stöd i lifvet du är. Du är i din mannaålders fulla kraft, du värkar i samhället och därför bör ditt lif vara ett föredöme för de dina. Och du vet att vinet ej är någon till minsta gagn, utan tvärtom till största skada, och därför bör du ej slafviskt upprepa det som dina fäder och förfäder gjort — köpa rusdrycker, själf dricka och undfägna andra med dem, — utan du bör lämna denna fördärfliga osed. Tro ej att du genom att afsäga dig starka dryckers bruk gör dig löjlig eller väcker anstöt hos dina vänner. På många ställen har man redan begynt ersätta rusdrycker med smakligt tillredda rätter och välsmakande, alkoholfria drycker. Och endast dumma människor finna detta besynnerligt, men äfven de vänja sig snart härvid och finna detta nya bruk värdt all uppmuntran.

Och slutligen vänder jag mig till dig, åldring, som i dag eller morgon skall inför Gud stånda ansvar för hvad du gjort. Du har under din långa lefnad ej kunnat undgå att komma till insikt om huru mycket ondt vinet åstadkommit. Om du det oaktadt fortfar att nyttja vin och undfägna unga oerfarna människor med detta förfärliga gift i stället för att tvärtom med ord och handling afhålla dem från dess bruk, begår du en svår synd.

„Ve världen för förargelsens skull, förargelsen måste komma till världen, men ve den genom hvilken den är kommen."

Må vi blott förstå att vi i rusdrycksfrågan ej kunna intaga en förmedlande ställning, utan att vi med eller mot vår vilja måste utvälja ett af tvänne: att tjäna Gud eller mammon.

„Den, som icke är med mig, han är emot mig, och den, som icke samlar med mig han förskingrar."

FERRUCCIO B. BUSONI.

AF K. FLODIN.

onsten för dess egen skull!" — Den klavervirtuos, som först predikade denna sats och genom hela sin värksamhet omsatte densamma i lefvande gärning, var Franz Liszt. Han icke blott länkade klavertekniken in på nya banor och blef dess störste och snillrikaste beherskare, utan öppnade äfven alldeles nya synpunkter för den musikaliska reproduktionen. Denna skulle ej inskränkas till en modekonst för dagen eller till ett flakt uppvisande af mekanisk fingerfärdighet, utan den exekverande pianistens uppgift skulle vara att tränga in i de stora skapande andarnas värk, tolka dem med jämbördig förståelse, ställa virtuositeten i den själfulla konstens tjänst och bli en vägledare och en läromästare för allmänheten, den trängre kretsen af fackmän däri inbegripen. Snillet allena äran, så lydde Liszts valspråk, och huru lågande den beundran än var, som egnades honom själf såsom utöfvande konstnär, så afträdde han dock städse gärna segerpalmen åt de mästare, döda eller lefvande, hvilkas värk han föresatt sig att med den fullkomligaste och mest bländande konst föra ut bland folket. Hans lifsvärksamhet blef den ädlaste propaganda, han själf en entusiastisk agitator för alt stort och skönt, vare sig han rekonstruerade det ur glömska och missförståelse, eller fann det friskt och ungt på sin väg. Hela hans gärning var egnad att bilda skola, och en talrikare, hängifnare lärjungekrets än den, som i själfva värket samlades kring Liszt, har väl ingen mästare dragit till sig. Hans anda besjälar fortfarande klaverkonstens

Ferruccio B. Busoni

alla adepter, de frön, han sådde ut, ha burit frukt, och i hans tecken är det fortfarande som de bästa segrarna vinnas.

Enhvar, som känner Ferruccio Benvenuto Busoni, vet äfven med hvilken hänförelse denne unge konstnär förvaltat det arf, han anammat efter Liszt. Klaverliteraturen har för honom tagit utvecklingsgången Bach—Beethoven—Liszt, och en sammansmältning af dessa stormäns konstnärsindividualiteter utgör förvisst för Busoni den tänkbart yppersta företeelse inom en drömd musikalisk framtidsvärld. Bach skall skänka symmetrin och den logiska universaliteten, Beethoven andeflykten, Liszt de sköna och värdiga virtuosa laterna.

Busonis konstnärliga sträfvan företer de intimaste beröringspunkter med Liszts. Han vill vara en oupphunnen mästare på sitt instrument, men i främsta rummet för att därigenom ställa de värk, han tolkar, i den fullkomligaste och mest idealiskt lysande dager. Han är tillräckligt ung för att ännu hafva sin fröjd åt en blomstrande konstfärdighets tjusning; han skyr icke att på klaveret reproducera tonvärk, där just reproduktionen betyder alt, värkets egen innebörd mindre. I all genialitet innebor en kraft, som explosivt vill utveckla sig. Men allvarsdraget i Busonis konståskådning skimrar äfven här igenom. Spelar han „Erlkönig", skall han aldrig vilja komma en att tro det nattstormen värkligen brusar, alfen lystet åtrår sitt rof och gossens nödrop ljuda, men han vill endast skapa ett tonande staffage till Goethes dikt, likasom Schubert ville det med sin odödliga sång. Busonis musikaliska uppfostran har utgått från Bach; i dennes beundransvärdt proportionerade tankebyggnad har han själf lärt sig att tänka, och huru skimrande världen än sedermera må ha gestaltat sig för honom med glädje och skönhet och bedårande lidelse, har den ej kunnat bjuda honom annat än mer eller mindre doftrika blommor, dem han virat kring Herkulesklubban, den bachska konsten, hans stöd och hans vapen.

Jag glömmer ej det märkvärdiga intryck jag hade af Busoni, då jag för fjorton år sedan blef första gången bekant med honom i Leipzig. Han var då 18 år, en ung, i Tyskland obekant, men redan i Italien med Mozartpriset belönad musiker, som nu under sin fars egid skulle beresa Bachs och Beethovens land. Genom en tillfällighet korsades våra vägar och under två veckor var jag nästan dagligen tillsammans med den unge Busoni. Vi åto middag tillsamman, vi ströfvade gata upp och gata ned under ifriga samtal, d. v. s. han var den talande, jag den åhörande, och redan då slog mig den själfständighet, med hvilken han proklamerade den absoluta musikens suveräna betydelse, Bachs enorma vikt för alt musikaliskt tänkande och konstens transcendentala natur. Stridsämnet Wagner — Wagner *var* då ännu ett stridsämne — ville han ej riktigt inlåta sig på; jag fick aldrig klart för mig hvad han egentligen „tykte" om den väldige diktarekomponisten — och jag har det i denna stund ej klart för mig. Jag tror att Busoni anser Wagner fota på en altför mäktig bachsk grund, för att han skulle kunna tillmäta den moderne mästaren en betydelse, som mycket skulle höja sig öfver epi-

gonens. Men lika godt. Det var en ytterst intressant bekantskap som jag hade gjort, och att efter slutad middag vandra upp till Hotel de Prusse, där Busoni och hans fader logerade, för att försjunken i en bekväm soffa lyssna till Ferruccios redan då utmärkta Bachspel, medan hans fader stillade sysslade med tillredandet af en doftande mokka, var i sanning en exkvisit njutning.

Vid samma tid föranstaltade Busoni en kompositions- och Chopinafton i Saal Blüthner. Jag betraktade då hans begåfning företrädesvis såsom komponistens, mindre såsom pianistens. Han spelade flere klaverkompositioner af sig, hvilka tyktes mig oväntadt „rabulistiska“ till att vara af honom, Bachs entusiastiska dyrkare, och det sjöngs „Altdeutsche Lieder“ af honom, så stämningsmättade, gammaldags naiva och innerliga, att de för alltid bränt sig in i mitt minne. Hans pianistiska konst tyktes mig däremot icke anmärkningsvärd, och föga anade jag då att det just var såsom den utomordentliga klavervirtuosen, jag några år senare skulle beundra Ferruccio Busoni, medan hans kompositionstalang icke skulle i lika mon öfvertyga mig. Emellertid har äfven i detta senare afseende Busoni burit på nya öfverraskningar. Jämsides med hans pianistiska konst har hans skapande musikaliska genius vuxit, och hvad man senast hört af honom, t. ex. sonaten för violin och piano, har präglats af en storhet i viljan och öfverlägsen konst i den rena fakturen, som gifva vid handen att Busonis betydelse äfven såsom modern tonsättare en gång för alla skall varda fastslagen.

Resultaten af sina mångåriga Bachstudier har Busoni sammanfört i sin edition af „Das wohltemperirte Clavier“, en i sanning kunglig mausolé, en högskola för klaverspelet, såsom han själf benämner denna om en förvånande lärdom, flit, intelligens och kärlek till uppgiften vittnande upplaga af „klaverspelarnes bibel“, såsom man kan benämna Bachs samling af preludier och fugor. Busoni har underkastat hvart enda af dessa tonvärk den grundligaste musikalisk-kontrapunktiska analys, försett dem med föredragsbeteckning och fingersättning, upptagit afvikande läsarter, på det minutiösaste afgifvit sättet för deras inöfvande, skapat självständiga edytvärk af dem, baserade på en eller annan karaktäristisk teknisk fras, uppvisat deras ideella sammanhang med hvarandra och förklarat alt detta i textanmärkningar, där det klara och flytande språket (tyska) gång på gång tillspetsar sig i reflexioner, observationer och halft polemiska inlägg, hvilka i träffande sanning och genial fyndighet icke gifva efter för H. v. Bülows berömda „Beethoven Erläuterungen“. Men icke nog härmed. Till boken är fogad ett helt arbete om konsten att öfverföra Bachs orgelvärk på pianot, en konst, hvilken Busoni anser absolut nödvändig för hvarje Bachspelare och som han benämner „nachdichten, nicht übertragen“. Jämte Liszt och Tausig är Busoni själf en oöfverträffad mästare i denna konst, och för första gången har man nu fått en ordnad insikt i hans sätt att därvid gå till väga. I sammanhang härmed innehåller arbetet vinkar om pedalbruket, närmast afsedda för

spel å Steinwayflyglarna, hvilka såsom bekant ha tre pedaler, medels hvilka man — om man är en Busoni! — kan till förvillelse efterbilda registereffekterna å en orgel. Äfven denna konst, hvilken hittils varit de stora pianisternas specialhemlighet, har nu genom Busonis intressanta „afslöjningar“ gjorts tillgänglig för den vetgirige.

— I Busonis spel framträder främst den höga intelligens, som trycker sin prägel på hela hans personlighet och så skarpt särtecknar honom bland mängden af nutida stora pianister. Denna intelligens ger sig det vackraste uttryck i det omutliga konstnärsallvaret, som besjälar hvarje uppgift han ålägger sig, i den enastående fraseringskonsten, som skyr alt känslorus med dimmiga konturer, i valet af program och sist och slutligen i spelets ädla, klara, proportionerliga halt. Hans teknik känner i sanning inga svårigheter mer, hans fysiska uthållighet och andliga spänstighet äro beundransvärda, och alt hvad som klingar under hans händer, förlänas ett värde och en betydelse långt utöfver stundens. Ett visst didaktiskt drag, som förut hvilade öfver hans föredrag, har han bortarbetat, och en fläkt af fri, mäktig inspiration, improvisatörens gudaingifna konst, kännetecknar nu spelet. För stolt att i någon mon vilja tilltvinga sig en stor allmänhets gunst genom godtköpseffekter, hänför Busonis klaverspel dock alltid den sanne konstentusiasten och den förstående fackmannen, och för andra skall den intimaste själen i Busonis föredrag väl alltid förbli ett mysterium. Men icke blott intelligensen, utan äfven hjärtat och den varma, ädla känslan tala hos honom, om han äfven med en viss aristokratisk förnämhet skyr att ofta låta dessa gyllene strängar klinga, — åtminstone aldrig opåkalladt. Han är en i sanning härlig konstnär, hans rykte är redan stadgadt i tvänne världsdelar, och den omständigheten att han med familjeband är knuten vid detta vårt Finland, som ju eljes ej erbjuder något annat lockande för en stor musikalisk konstnär än den förståelse, som vår konstälskande publik plägar skänka, utgör en garanti för att vi ofta skola få glädjen hälsa Ferruccio Busoni välkommen bland oss och bevittna hans alt större, friare och snillrikare utveckling.

EDWARD BURNE-JONES.

* 28 AUG. 1833 † 17 JUNI 1898.

AF J. Ö.

Vi reproducera i detta häfte några taflor af Burne-Jones, denne det moderna engelska måleriets senaste sommar aflidne stormästare. Burne-Jones fann först sent sitt egentliga kall. 1852 inträdde han vid universitetet i Oxford för att studera teologi. Ingenting tyder intill denna tid på att han skulle haft fallenhet eller talang för måleri, men de förhållanden, under hvilka han uppväxte, voro ej häller på något sätt egnade att uppväcka en till äfventyrs slumrande begåfning. Han var född i Birmingham, en stad, där det fans hvarken någon konst eller konstintressen. Hans familj är främmande för hvarje konstnärlig böjelse. Sålunda saknar han ända till mogen ålder de nödvändigaste väckelserna till konstnärlig produktion. Då falla plötsligt i hans händer bilder — träsnitt och teckningar — af Dante Gabriel Rossetti och Holman Hunt, och i samma ögonblick uppstår hos honom en likaså oväntad som brinnande lust att blifva målare. 1855 beger han sig till London och blir bekant med Rossetti, som antager honom till elev. Från och med nu är hans lefnadsbana gifven. Han gör hos Rossetti så stora framsteg, att denne redan 1857 skrifver i ett bref: „Jones' teckningar äro undervärk af fulländning och fulla af fantasi; måhända endast Dürers finaste värk komma upp mot honom“. Det intimaste umgänge med Rossetti och likasinnade samt upprepade resor till Italien — specielt till Florens, Siena, Ravenna, Venedig — bringa hans mästerskap till städse högre fulländning och mognad, men han förblir det oaktadt främmande för den stora publiken. Han låter sig dock icke afskräckas däraf, utan fullbordar under oaflåtligt lugnt framåtskridande det ena värket efter det andra. Publiken skrattar åt honom, kritiken dömer honom och „Punch“ hånar honom. Endast en enda — men en, som ensamt uppväger alla de andra — John Ruskin tager honom i sitt skydd och förklarar, att Burne-Jones' värk allena bland alt det, som England under samtiden producerar af konst, komma att af eftervärlden erkännas såsom i sitt slag „klassiska“. Och småningom bryter han

BURNE-JONES: DEN GYLLENE TRAPPAN.

BURNE-JONES: KÄRLEKEN BLAND RUINER.

BURNE-JONES: MERLINS FÖRTROLLNING.

igenom. Han blir folkets älskling, hans värk uppvägas med guld, utställningarna öfverösa honom med medaljer, drottningen förlänar honom titeln af baronet, och då han dör, så står hela den engelska nationen vid hans bår och sörjer enstämmigt en af de största bland dess söner.

Det skulle föra oss för långt att i denna knappa återblick följa gången af den utveckling, Jones' konst uppvisar. Här må endast omnämnas att Jones måhända aldrig skulle kommit till medvetenhet om sitt geni, ifall icke dessa målare, som man gemenligen sammanfattar under benämningen prerafaeliter hade framstält sig för honom såsom en uppenbarelse. Det som gör den primitiva, förrafaeliska konsten i Italien stor, den stilla, mediterande skönheten, själsuttryckets djup och lugn och denna hemlighetsfulla blandning af dämpad, latent sinnlighet och kärf, hård kyskhet, fann hos honom likastämda strängar, som nu begynte klinga på egna, ljufva melodier.

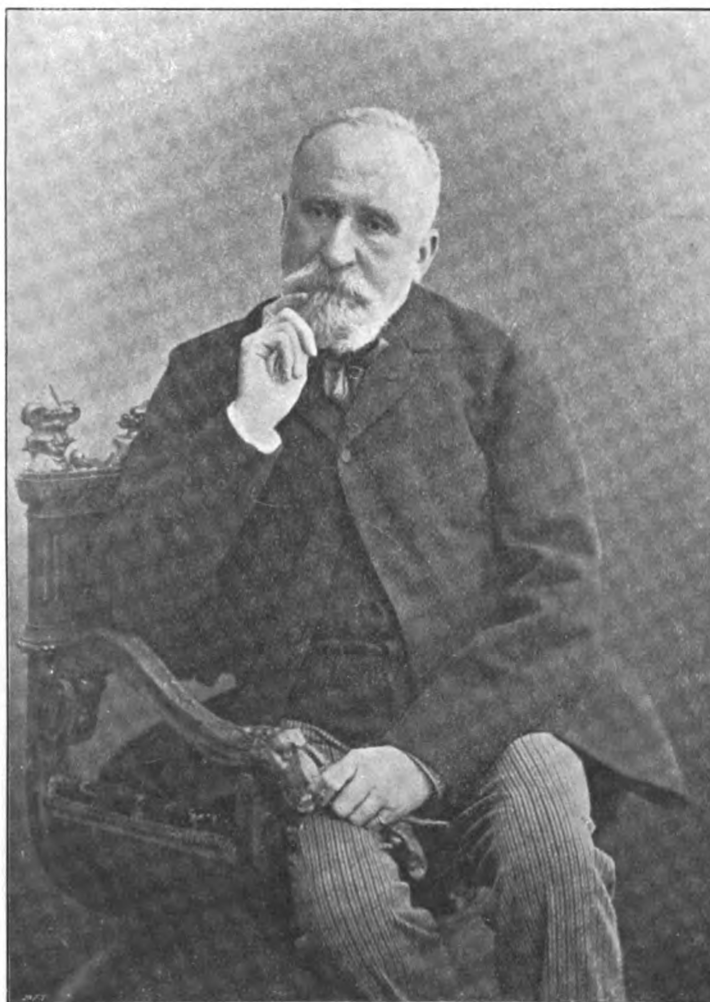
Man kunde sammanfatta det väsentligaste af Burne-Jones' konst i tvänne ord: skönhet och melankoli. Och det, som förlänar denna skönhet och melankoli deras egendomliga tjuskraft, det, som gör dem så kännspaka, är en dämpad atmosfär af mysticism, någonting sagolikt, en hemlighetsfull poetisk doft, hvarmed han omger sina gestalter. Hälst söker han sina ämnen ur medeltida ballader, hos de gamla Trouvères des Chansons de Geste, i det hänsvunna riddareväsendets äfventyr, i förtäljelserna om konung Artur, om Merlin o. a. Eller inspirera honom de kristliga legenderna och bibeln till kompositioner fulla af upphöjdhet och trånad. Eller söker han hos Homerus och den antika mytologin efter motiv, som motsvara hans stämning. Jämförelsevis sällan målar han en bild endast för formens skönhet, utan att taga hänsyn till innehållets betydelse, såsom „Den gyllene trappan“ och den berömda „Venusspegeln“. Hans taflor vilja för det mesta betyda något, förtälja något. Men gemensamma för dem alla äro vissa, öfveralt återkommande karakteristiska drag: de långa, smärta gestalterna, den yppiga, färgrika vegetationen, de rika, parallellartadt veckade draperierna, de drömmande, högtidligt graciösa människorna. Den antika konstens leende glädtighet är för honom främmande. Den nakna kroppens skönhet lockar honom icke. Honom tjusar det hemlighetsfullt fördolda, det gåtlika, som talar ur djupet af vemodigt leende ögon.

Burne-Jones har icke inskränkt sig till endast tafvelmålningar. Han har frambragt en tallös mängd dekorativa arbeten, som haft till följd en total omhvälfning af den engelska smaken. Han har gjort utkast till grafmonument, tecknat illustrationer till böcker (framför alt Chaucer), konstnärligt utsmyckat möbler (t. ex, pianon). Hans största förtjänst i denna riktning är dock att söka på glasmåleriets gebit. Ända till 60-talet hämtades kyrkofönstren till England från Tyskland. I dag är Burne-Jones envåldsherskare på detta område.

Gloria in excelcis

PUVIS DE CHAVANNES.

PUVIS DE CHAVANNES.

MUSERNA. (PARTIET TILL HÖGER).

(ALLMÄNNA BIBLIOTEKET I BOSTON).

PUVIS DE CHAVANNES.

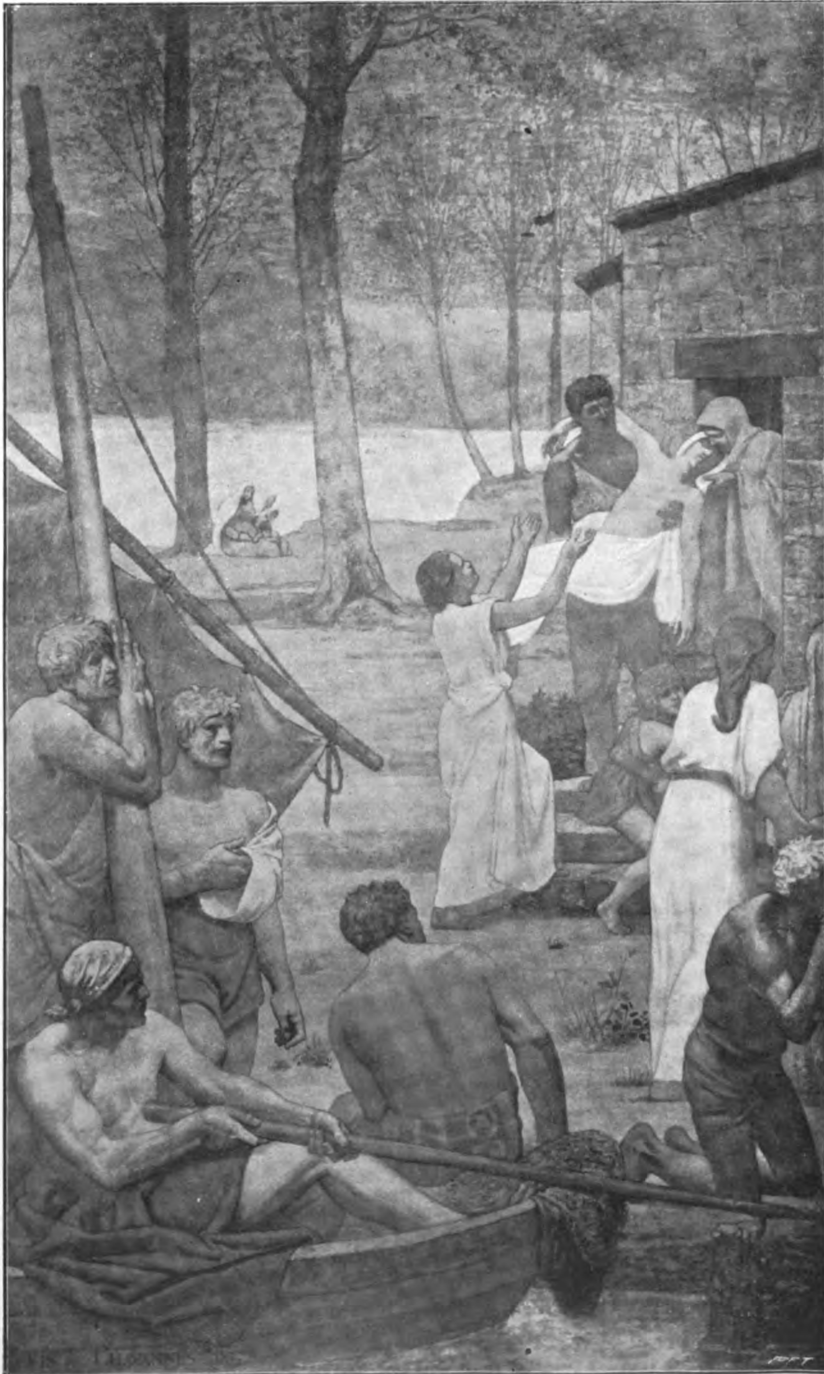

INTER ARTES ET NATURAM. (MUSEET I ROUEN).

HEMICYKELN I SORBONNE. (MIDTELPARTIET).

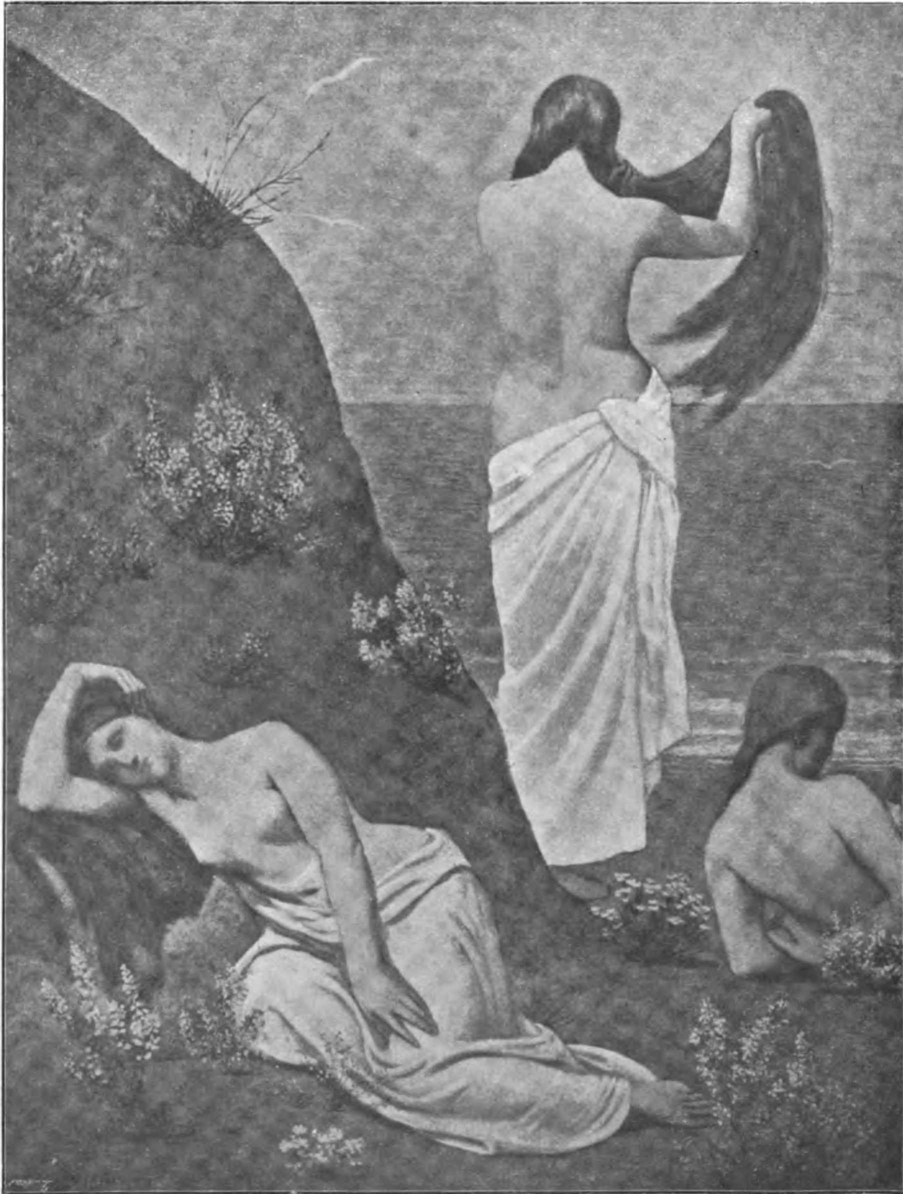
PUVIS DE CHAVANNES.

DEN HELIGA GENOVEVA.

(PANTHEON).

PUVIS DE CHAVANNES.

UNGA FLICKOR VID HAFVET.

(SALONGEN 1879).

PUVIS DE CHAVANNES.

AF JULIEN LECLERCQ.

(ÖFVERSÄTTNING FÖR ATENEUM FRÅN FÖRFATTARENS MANUSKRIPT.)

En dag, i slutet af oktober, tillkännagåfvo tidningarna helt kort, utan kommentarier, att Puvis de Chavannes aflidit, och dessa rader drunknade i all den polemik, som rörde sig kring Dreyfus-affärens senaste skeden. Under andra, lugnare förhållanden hade detta dödsfall sysselsatt krönikörerna hälst någon vecka, — det är i allmänhet den längsta sorgetiden i Paris, — men nu blef den store konstnärens eftermäle kort och knapt nog hördt. Och dock var det en hjälte, som gått bort, en hjälte i den betydelse Carlyle gifvit detta ord. Puvis de Chavannes var en hjälte både som konstnär och människa, en af dem, hvilkas död väcker förvåning.

Är det väl för att påminna oss om det sorgespel vi med liknöjdt sinne dagligen utföra, som döden tidtals vill draga uppmärksamheten åt sig genom att vidröra och bortföra en genialisk konstnär, öfverraskad midt bland sina snillrika arbeten, eller en skön och god varelse, njutande i fulla drag att få älska, eller en rättskaffens man, protesterande mot människornas gagnlösa grymhet.

Men man kan äfven med Nietzsche tänka, att mänskligheten måste ega

ett starkt medvetande om sin outtömliga fruktsamhet för att sålunda låta fråntaga sig sina bästa barn.

Puvis de Chavannes, född den 14 december 1824 i Lyon, dog 74 år gammal. Han hade kort förut fullbordat de sista fresker, staten bestält af honom till Pantheon och hvilka utgöra en fortsättning af de första episoderna ur den heliga Genovevas lif. Puvis hade redan repat sig efter sin fjolåriga sjukdom, men under senaste sommar greps han ånyo af sitt gamla onda. I enlighet med läkarenas råd skötte han sig i flere veckors tid, men då han insåg att alt var förgäfves, kallade han en dag på sin läkare.

„Jag känner att jag är allvarsamt sjuk, sade han till denne, sedan lång tid tillbaka har jag upphört med alt arbete i hopp om tillfrisknande och nu märker jag att det endast varit förlorad tid. Jag har målningar som måste afslutas. Se så, svara mig uppriktigt, huru länge får jag ännu lefva, jag vill veta det."

»Icke länge», svarade läkaren. Puvis de Chavannes återgick då till sin värksamhet, han arbetade dagligen 10 till 12 timmar i en veckas tid, så for han, utmattad, till Auteuil för att anmäla för Pantheons konservator, att alla freskerna voro färdiga i hufvudsak och att honom återstod endast att lägga sista handen vid friserna, ett arbete, som han ämnade egna sig åt omedelbart. Två dagar efteråt var han död. Han hade målat i det sista. Är väl icke detta en orädd och vis mans stilla slut? Detta lugn under alla lifvets olika skiften, inför sjukdomens anfall och inför självfva döden, är det mest utmärkande draget såväl i hans konstnärskynne som i hans karaktär. Sällan har en artist egt själfbeherskningsförmåga i högre grad än Puvis de Chavannes. Han var aldrig overksam, och han bibehöll städse sin jämnvikt. Han kunde tänka. I besittning af ett naturligt behag och manligt och välvilligt sinnelag samt begåfvad med en vidtomfattande blick för naturen, alt egenskaper, hvilka icke vederfarits tillräcklig rättvisa, har han genom att utveckla sina tankar och genom att bringa ordning i dem lyckats skapa dessa så harmoniska och fria konstvärk, uppfylda med tjusande storslagenhet, poesirikt allvar, anspråkslös förnämhet och högboren sanning.

Hans ande var stark, icke af den bräckliga art, som hos vanliga s. k. poeter och målare af Guds nåde, hvilka ofta icke äro annat än vackra instrument utan motståndskraft, som sjunga likt eolsharpan, viljelöst, opersonligt, och hvilka, talangfulla medan de äro unga, gå lika lätt sin undergång till möte som skönheten hos kvinnorna. Sådana konstnärer hafva aldrig kunnat herska öfver tingen. Puvis var, i likhet med alla kraftiga snillen, idel ihärdighet och vilja. Han stod på säker mark, och därför kunde han svinga sig uppåt, som de smidiga popplarna, utan att låta sig nedslå af något. Han var icke en morgonens blomma, vissnad om kvällen. — Okunnigt folk och akademiker hafva trott att Puvis

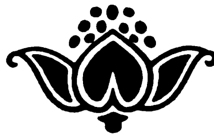
de Chavannes arbetade enligt en på förhand uttänkt abstrakt metod, hvilken till och med stundom betecknats med ordet bizarreri. Man behöfver emellertid blott själf hafva observerat naturen för att försäkra sig om att denne mästare var framför alt en gudaingifven iakttagare, en oefterhärmlig landskapsmålare i bukolisk stil, som såg i stort. Om man en vacker vårmorgon går öfver Concorde-bron och vänder sig mot Trocadéro, huru skall man då kunna låta bli att tänka på Puvis de Chavannes, inför den underbara syn man har för ögonen? Närmast en ser man Seinefloden och dess sköna krökning vid foten af Trocadéro palatset, hvars hvita stenmassor, i det de mista sin hårda glans, tyckas där borta hafva absorberat alla solens strålar; så, längs den vackra flodlinjen, som afslutas med en svängning, trädraderna med sin veka grönska skiftande från grällgrönt till de bakersta planens gråaktiga förtoningar och alt detta insvept i morgonens lätta dimmor, hvilka kasta på landskapet en knapt skönjbar, silfverskimrande, genomskinlig slöja. Men betrakta den så lugna, blåa himlen och vattnet med det nästan omärkliga strömdraget och säg sedan, om Puvis de Chavannes icke har känt och på ett öfverlägset sätt uttryckt alt hvad denna tafla eger af nästan attisk skönhet. Jag kom att tänka på hans så ädla uppfattning af landskap äfven då jag härom dagen befann mig på Meudons höjder hos bildhuggaren Rodin, och såg ned på den höstfärgade dalen, med sina stora viadukter, sina fält, sina träddungar, sina små hus och den slingrande Seinen i bakgrunden. Där fattades blott någon af denne målares härliga gudaskepnader, sväfvande öfver denna vackra och fridfulla dal. De bästa yttringarna af Puvis de Chavannes djuptgående känslolif, inför af naturen, äro hans fyra fresker *Årstiderna* (i Paris' rådhus), *Inter Artes et Naturam* (i Sorbonne), och den *Fattige Fiskaren,* som länge varit ett misskändt mästerverk. I denna förtjusande tafla har han besjungit alt hvad de enstaka små blommor, som växa på ofruktbara stränder, ega af innerlig och mild poesi.

Det var först vid 25 års ålder som Puvis framträdde såsom målare, och länge trefvade han hit och dit, innan han fann på den rätta stråten. En släkting till honom i Lyon bad honom en dag att bepryda väggarna i sitt förmak. Vår målare antog genast anbudet för att göra sin frände till viljes, men sedan han inom kort fattat värklig kärlek för sin uppgift, inlade han däri hela sin tankekraft och arbetsförmåga, hvarvid han fick det klart för sig att det sedvanliga sättet att uppfatta tingen och de kända recepten icke kunde komma till användning i ett slikt företag. Sålunda fann han den väg, han sedan följt. 1859, 35 år gammal, utställer han för första gången på Salonen och uppväcker förvåning. Två år senare, då han exponerade *Freden och Kriget,* skref *Théophile Gautier,* hans ende försvarare: »denne unge konstnär är heroiskt, episkt och monumentalt anlagd midt

i denna prosaiska och realistiska tid». Med dessa ord stadfästes hans namn, men samtidigt begynte hans stora och ihärdiga lifskamp. Hvarje följande år kunde han framvisa ett nytt värk. Ju mer hans personlighet utpräglades, desto skarpare blefvo kritikerna. Han utsatte sig för orättvisa angrepp i och med sin *Johannes Döparen* (1872) (man var i tillfälle att åter se denna tafla i Stockholm å utställningen 1897), med *Hoppet,* (1872) som sedermera blef en af pärlorna på 1889 års exposition, med *Sommaren* samt med den tidigare nämda *Fattig Fiskare,* en af Luxembourgmuseets skatter. Afundsjukan var visserligen talrikt företrädd kring den osårbare mästaren, som försvarades blott af en liten utvald skara vänner, men hans rykte växte trots alla hinder. Ingen konstnär har arbetat mer än Puvis de Chavannes för konstsamlingar och monumentala byggnader, hvarför han icke häller blef rik; han var i början af sin bana lycklig nog att ega en liten privat förmögenhet, ty alla beställningar kommo först efter det han öfverskridit fyratiotalet.

Men om också Puvis de Chavannes icke riktade sig på sin konst, förskaffade den honom alla tänkbara äretygelser, hvilket är ganska märkvärdigt, alldenstund dylikt i allmänhet icke tillfaller stolta, självständiga och originella konstnärer, kort sagdt, stora konstnärer. Huru förklara att Puvis, den snillrike målaren, var i besittning af bland annat Hederslegionens storkors, ordförande för en mäktig konstnärsförening, och att, om han icke hörde till Institutet, var det därför att han försmådde denna utmärkelse, resonnerande med rätta som så, att äran af att vara akademiker icke är synnerligen stor.

Man finner förklaringen härtill i hans karaktärs beskaffenhet. Det var icke den beundransvärde målaren, som hans yrkesbröder utnämde till president för Salonen på Mars-fältet, utan den älskvärda, fina, öfverseende människan, den gode diplomaten. Han imponerade genom sin medfödda, naturliga auktoritet. Han hade kunnat blifva en utomordentligt skicklig ambassadör, ifall han kallats till en dylik post, såsom fallet var med Rubens. Jag har haft nöjet och äran att samtala med Puvis de Chavannes mer än en gång, hemma hos honom, i hans atelier Place Pigalle, och jag skall aldrig glömma dessa stunder.

NYSVENSKA STILBLOMMOR MED GAMLA ANOR.

AF ADOLF NOREEN.

Det fornnordiska skaldespråket eger bland sina stilistiska egendomligheter särskildt en, som förvärfvat detsamma ett ganska allmänt rykte för att vara „konstigt“, nämligen dess rikliga användning af s. k. kenningar. Med en *kenning* menade de gamla isländingarna en (af två eller flere ord) sammansatt omskrifning af en saks vanliga benämning. Så t. ex. är *snabblöpare* en kenning för häst, under det att *springare* är hvad isländingen kallade ett „heiti“, ett enkelt synonym. För all poesi torde användandet af dessa båda slags omskrifningar vara mer eller mindre kännetecknande, enär ju en af poesins stilistiska hufvuduppgifter är att undvika nötta och i all synnerhet utslitna uttryck. Men ingenstädes hafva de jämförelsevis tungrodda kenningarna favoriserats i den grad som i den medeltida isländska poesin, hvars idkare såsom bekant drefvo fabrikation af kenningar som en ren sport. Men så lyckades de också slå världsrekordet, åtminstone tils dato.

Vi kunna inom den stora massan af forntidens kenningar urskilja tvänne hufvudgrupper. Den mindre intressanta liksom också vida mindre talrika gruppen utgöres af de beskrifvande (antonomastiska), som känneteckna sitt föremål

från synpunkten af någon dess karaktäristiska egenskap eller värksamhet o. d., kort sagdt dess egen beskaffenhet, t. ex. då konungen benämnes *folkherskaren, landsväktaren, härordnaren, rikedomsgifvaren* m. m. Långt originellare äro de oräkneliga jämförande (metonymisk-metaforiska) kenningarna, som känneteckna saken liknelsevis. Detta sker på så sätt, att den senare delen af det sammansatta uttrycket anger något, hvarmed saken i fråga låter sig från någon synpunkt jämföra, under det att däremot den förra delen af uttrycket fastslår dettas bildliga karaktär genom att ange något, som står i nära direkt sammanhang med saken själf. Så t. ex. då striden kallas *svärdtinget,* d. v. s. ett möte där liksom på det vanliga tinget vederparter talas vid, men icke med skarpa tungor, utan svärd; altså samma jämförelse mellan vapenskifte och ordväxling som vi i motsatt riktning företaga, då vi nu för tiden tala om att *munhuggas.* Likaså inse vi lätt det poetiskt befogade i de gamla kenningar, som nämna ögat *pannblixten, pannsolen* eller *pannmånen* i kraft af dess förmåga att slunga ett „ljungande“ ögonkast, sända en „strålande“ blick eller stilla glänsa med beslöjadt skimmer. Däremot är *synäpplet* osmakligt för den moderna människan. Att hjässan kallas *hårfjället* finna vi rätt lyckadt, men *hårbenehimmeln* väl oblandadt parodisk. Öfvervägande komiska förefalla oss väl äfven de dock rätt fyndiga påhitten att kalla hufvudskålen för *hjärnklefvarna* eller *tonsurbacken.* Men trots bristen på poesi i vår mening kunna vi knappast låta bli att på visst sätt beundra sådana språkligt-ekvilibristiska konststycken som t. ex. följande beskrifning på, hur man i den gamla goda tiden tog sig en bottenbägare: „*vinfarkosten* (d. v. s. bägaren) stötte mot *gomskären* (tänderna), *honungsböljan* (mjödet) brusade in i *sinnesskeppet* (bröstet).

Ha vi i vårt nutida språk några motsvarigheter till dessa ofta såsom rena besynnerligheter framhållna kenningar? Ja, otaliga. Att dylika konstgrepp utmärka hvarje, sålunda äfven vår tids poetiska stil, har redan ofvan påpekats. Jag inskränker mig därför till att blott erinra om, huruledes i högstämd stil, vare sig bunden eller obunden, det vimlar af kenningar, dels jämförande sådana som *drufvans blod* (vinet), *dagens fackla* (solen), *kvinnans säd* (människan), *ånghästen* (lokomotivet), *öknens skepp* (kamelen), o. d.; dels beskrifvande sådana som *Adams barn* (människosläktet), *de tusen sjöars land* m. m. Särskildt ofta träffa vi naturligtvis mer eller mindre direkta motsvarigheter till de gamla kenningarna hos författare som imitera fornstilen. När t. ex. Tegnér kallar svärdet för *blixtens broder*, så erinrar detta osökt om det fornisländska *stridsblixten.* När samme författare (i Jätten) betecknar pilarna såsom *bågens svalor,* har han ojämförligt förbättrat det gamla uttrycket *bågsträngens gäss.*

På grund af den gamla sanningen, att från det sublima till det löjliga är det blott ett tuppfjät, hafva vi all anledning att, då vi vända oss från poesin till hvardagslifvets prosa, söka kenningarna förnämligast inom skämtets råmärken. Där finna vi dem ock. Först och främst i form af skämtsamma ök-

namn af såväl beskrifvande som jämförande art. Till den förra typen höra *pillertrillare* (farmaceut), *bläcksuddare* (literatör), *tullsnok, positivhalare, trappsopare, krabbsaltare, kronvrak* (kasserad bevāring), de från vidt skilda synpunkter utgående måleriska bodbetjäntnamnen *kryddkrafsare, sillstrypare* och *lådhuggare*, den nymodiga och väl af elegiskt stämda matmödrar uppfunna pig-beskrifningen *glaskrossare*, m. m. Till den jämförande typen höra *köksbjörnen* och *landkrabban, panelhönsen* och *kelgrisarna, rimsmeden* (äfven *rimsmidare* eller *rimsnidare* kallad) och *toffelhjälten*, den ståtlige *tamburmajoren* m. fl. Med dylika öknamn få icke förblandas de på en helt annan psykologisk process (s. k. synekdoke) beroende, då en person uppkallas efter någon särskildt anmärkningsvärd del af sin uppenbarelse i det hela, vare sig att denna del är ett klädesplagg, t. ex. *svartrock* (präst), *nattmössa* (våp), *hvitmössa* (student), *blåstrumpa* (författarinna), *beckbyxa* (förr *bekbracka*, båtsman), *skinnbracka* (nu vanligen förkortadt till *bracka*, borgare), *yrhätta*, eller något annat attribut, t. ex. *pillerburk* (farmaceut), *pepparstrut* (kryddkrämare), *pepparskrin* (d. v. s. krydddosa, altså parfymerad dam) eller en kroppsdel, t. ex. *trindskalle, dumhufvud, etternos, skrikhals, gaphals, galenpanna, vippstjärt, istermage, klåfinger, gråskägg, klumpfot, puckelrygg, ynkrygg, girigbuk* o. d. För dessa är det dessutom alldeles oväsentligt, huruvida de äro sammansatta eller ej, ty man kan lika bra kalla en person för *hatt* eller *mössa* (under Frihetstiden), en god *penna* eller *klinga*, ett godt *hufvud* eller *hjärta* o. s. v.

Närmast öknamnen i talrikhet torde de skämtsamma kenningarna för kroppens olika delar komma. Detta dock mest i våra dialekter. Ty om också icke hithörande riksspråksuttryck saknas — jag erinrar blott om de allbekanta *apostlahästarna* och *harvärjan* (d. v. s. harens försvarsvapen, altså benen) samt det vitsiga *hjärnkontoret* — så äro de dock sällsynta, och det är endast en veritabel allmogeman gifvet att vara så välförsedd med hithörande kvasi-poetiska uttrycksmedel, att han kan beskrifva en sin „känning“ (hvarmed han menar en bekant, icke en „kenning“) på t. ex. följande smickrande sätt: „*Döpelseklunsen* (hufvudet) är välskapad och har midt på en grann *lusgata* (bena), uppdragen med *hårsmyg* (kam). *Tittgluggarna* (ögonen) äro bruna och lifliga, *skedhålet*, jag menar *brödtuggan* (munnen) lagom stor och *snorhornet* (näsan) lagom krokigt, så att *näsklämman* (pincenezen) sitter bra. *Hufvudskaftet* (halsen) är stadigt bygdt och *räfkälken*, jag menar *baktaflan* (ryggen) håller han rak, men skjuter ändå icke fram *kakstaden* (magen)“. I en motsvarande kvinnoskildring fruktar jag, att samme man icke af någon falsk blygsamhet skulle afhållas från att skänka en éloge åt föremålets *mjölkmagasin*, d. v. s. hvad Tegnér med en något annorlunda beskaffad, men knappast mera lyckad bild nämner „liljekullar“. Att vår allmoges synpunkter vid skapandet af dylika kenningar äro de samma som hos forntidens skalder, framgår t. ex. af motsvarigheten mellan det nutida *axelknop-*

pen och det forntida *skulderklinten*, båda „poetiska“ namn på hufvudet.

I fråga om mat och dryck är förhållandet likartadt, så att äfven härvidlag den gemene mannen — denna gång dock icke bonden, utan sjåaren — tar priset i vältalighet framför den bildade. När den öfvermättade kulturmänniskan snaskar *studenthafre* (russin och mandel), så stillar Stockholmsbusen sin *buksorg* (hunger) med mera rejäl *bukfyll* (skrymmande mat). Har han tjänat en ordentlig „hacka“, så festar han på *polisgaloscher* (grisfötter) och tar sig en eller flere *tankställare* (supar) och afslutar kalaset med en 3-öres *munpinne* (cigarr). Är det ondt om slanten, får han nöja sig med *skomakarlax* (sill) och *hvardagsvin* (vatten).

Från klädselns område må här blott anföras riksspråkets uttryck för två ytterligheter: det mindre än minimum som kallas *paradisdräkt* och den lyxartikel som heter *familjetak* (mycket stor paraply). Den lycksalighetskänsla, som genombäfvar en ram bonde, då han uppträder med en dylik klenod uppspänd öfver sig, har fått ett lyckligt uttryck i våra dialekters *bondhimmel*.

Jag vill icke längre trötta mina läsare med exempel på hvad *nordens fransmän* kunna prestera i denna väg, altifrån aristokratiska uttryck såsom *Evas döttrar* ned till plebejiska sådana som *påkolja* (smörj = stryk). Jag förbigår därför barnspråkets bidrag såsom *slickepott* (pekfinger), sådana fall där man kan misstänka utländskt inflytande såsom *munväder* (lat. flatus vocis) och de senaste dagarnas skapelser såsom *stålhäst* (velociped), så tacksamt än alt detta kunde vara att behandla. Än mera gifvande vore en undersökning af våra dialekter, som uppvisa en rik skala af stilistiska nyanser, altifrån det falskt idealistiska *drängsolen* (månen) till det vackert realistiska *hungerklubban* (slagan). Och utsträckte vi undersökningen till den något äldre nysvenskan, skulle vårt material riktas med mången bild af intresse, t. ex. *beckhäst* (skepp, hos Runius), *gransegel* (åror) och det väl ännu icke helt utdöda *gråben* (varg).

Till sist må blott ytterligare påpekas, att vi ega en mängd uttryck som en gång varit, men icke längre äro kenningar. Detta dels därför att orden så flitigt begagnats, att man icke längre är medveten om den bild de ursprungligen innehållit, t. ex. våra dialekters *jordäpplen* eller *jordpäron* (potatis); dels därför att de vid sin sida icke ega något icke-bildligt uttryck, som kunde genom motsättningen bevara det bildliga uttryckets karaktär, t. ex. blomnamn sådana som *vattenklöfver* (Menyanthes) och *vallhumle* (Achillæa) och djurnamn som *stenbit(are)*; dels ändtligen därför att en eller båda beståndsdelarna dött ut såsom själfständiga ord, hvilket naturligtvis omöjliggör uppfattningen af den ursprungligen förefintliga bilden. Detta sista är särskildt förhållandet med flere förnamn. Ingen människa reflekterar nu för tiden på att *Didrik* är „folkfurste“ eller *Gudmund* en „Guds gåfva“, detta sistnämda namn således alldeles liktydigt med det grekiska Teodor och det hebreiska Mattias samt ungefär identiskt i betydelse med de äfvenledes hebreiska Johannes, Jonatan, Natan och Natanael.

Utdrag ur 1717 års Almanach.*)

stället för twifwelaktigt Prognosticon och osäker Astrologisk gissning, will jag then Christelige läsaren korteligen och så mycket man genom hwarjehanda tillfällen fått kunskap om, för thenna gången med bedröfwat mod berätta thet härliga Storfurstendömet Finlands under Ryssen nu för tiden warande ömkeliga och bedröfliga tillstånd; i synnerhet om hans marterande och grufweliga förfarande med Presterskapet thersammastädes, hwilkas gudeliga förrättning, han ombytt uti hård uppbörds- och executions utmätning, att the säkra werldenes barn, och the wrånga the undkomnas föraktare och bespottare, måtte uti theras timmeliga nödh, odrägeliga plågor och ändteligen yttersta smädefulla död och undergång, såsom uthi een klaar spegel, beskåda Guds then Högstes allwijsa rättfärdighet, och then blinda werldsliga lyckans oförmodeliga wärelkloot. Men mäst på thet alla rättsinte måtte blifwa upmuntrade at åkalla then barmhertige och nådefulla Guden, han wille hwar och en Christen menniskja för Jesu pina och död skull, bewara för sådane grufweliga torturer, gräseliga marter, pinor och plågor som the eländige utstått hafwa; och then delen som ännu utaf Rijket qwart är mildeligen beskydda för allt fjenteligit infall, och förläna os allom om någon tijd tillförene, så wisserligen nu mycket, ja, högt efterlängtade gyllene freden.

Sedan Ryssen efter Narwa Stads undergång, bemäktigade sig Nöthe-

*) Detta „Utdrag ur 1717 års Almanach" af okänd författare har i ett åldrigt manuskript blifwit funnet bland gamla papper, tillhöriga framlidne Generaldirektören C. D. von Haartman och af vicehäradshöfdingen J. von Haartman wälwilligt öfwerlämnats till red. af Ateneum.

borg, Kexholms Lähn och hela Ingermanland, intog han på thet bedröfliga Påståhret 1710 Wiborg, samt Refwel och Riga med Est- och Lifland, och gjorde således sina landamären säkra på alla kanter theräst the med Swerjes Prowincer och underliggande Landskaper gränsade och sammanstötte. Therefter war honom intet swårt att gå in uti Finland, emedan efter Wiborgs Stads undergång ingen pålitelig fästning mer war uti hela landet att finna, hwilket han ock gjorde 1713 och intog Wiborgs Lähn, Nylands Lähn och Åbo Lähn, utan någon särdeles äfwentyrlig krigsaction, i synnerhet efter honom lemnades frij passage längs med strandwägen, kom han utföre genom Weklax, Borgo och Helsingfors till hufwudstaden i Finland Åbo, tijt han anlände den 28 Augusti, som war sidsta Bönedagen på thet året: när man nu confererar tideräkningarna, finner man sedan Ryssen i förra tider warit i Åbo, wara förlupne trehundrade nittijo fem år, nemligen åhr 1318 tå han marcherade Tawastehus wägen, och lägrade sig på en backe nordost om Staden, wid Tawasttullporten, för hwilken orsak thet rumet än i dag heter: Wänäleisten mäki eller Ryssbacken; hwad jämmer och elände war i Åbo och hela landet, ther omkring på gator och gränder, på wägar, i byar och skogar, wet jag bäst intyga, som thet med mina egna fast gråtande ögon ansåg, ty jag uthärdade wid mina tjensters continuerliga upwaktning till den 27 Augusti, tå jag klockan 5 om aftonen reste från Åbo, och fienden dagen ther efter klockan 5 om morgonen lät sig höra med sina trumbor för then såkallade Stadsens åport, och therpå strax kl. 6 kom in i Staden. Ännu klingar i mina öron thet ropande och klagande, suckande och pustande, som på wägarna och i stugorna hördes, gambla och sjuka släpades på slädor och drägar, små däggjande barn, wrålade wid sina mödrars bröst, the större barnen woro bundne på kärror och hästar, hafwande hustrur födde barn i skogarna, hos alla menniskjor war en sådan jämmer, consternation, fruktan och bäfwan öfwer alt, att ock ett hårdt steen-hjerta ther wid måtte röras och gifwa sig. Thenna theras klagan, spådde förut theras jämmerliga undergång och thet swåra straff them hängde öfwer hufwudet: jag will nu intet utaf Chrönikor och Historier söka bewijs, om Ryssarnas i alla werldsens tider brukliga hårdhet och omisskundsamma marterande, när the antingen fått krigsfångar eller ock intagit något Land, thet lärer nog ses och bestyrkjas af efterföljande bedröfliga exempel och händelser, hwilka att läsa en menniskja må hisna wid, i synnerhet när hon eftertänker, hwad grufwelig marter och plåga, the nu i Herranom saligen afledne lidit och utstått hafwa.

År 1701, blef Pastor i Jerfwisari i Ingermanland af Ryssarna grepen och lefwandes i jorden alt

in till hufwudet nedgrafwen, munnen på begge sidor upristat med en knif alt intill öronen, och tungan utskuren. Klockarn i bemälte socken fastspikades lefwandes på kyrkjodören, ther han mycket jämmerligen blef trakterad och piskad.

År 1707, tå Ryssen upbrände Borgo stad i Nyland, fick han bland andra Borgaren Ascolin till fånga, hwilken han jämte annat marterande, thes membrum wirile afskar, och fans samma Borgare dagen ther efter naken och död på Stads åkern.

År 1710, spordes från Refwelska sidan huru såsom Calmuckerne tå the kommo in till en kyrkjoherde, och han ej haft något särdeles egendom att framgifwa, sprängt upp ådrarne på honom, och genom rör utdruckit hans blodh. Samma år den 21 Martii träffade 16 Ryska Dragoner Prestmannen Lars Hemmelin, (hwilkens Enckia nu för tiden är i Ångermanland) tå han till Wiborg med sin hustru och 2 små barn fly skulle, uti en by och afklädde så föräldrarne som barnen hel nakna, och när de skulle med en sabel klyfwa hufwudet i tu på Hemmelin, parerade han undan med sin wänstra hand, så att wärjan tog ett stycke af flata handen och skilde köttet långs med armpipan alt intill armbogen, samt tog ett stycke af hufwudet, af hwilka sår han efter 6 weckors ynkeligt tillstånd blef död. Samma år en tid efter Wiborgs öfwergång, spänte Ryssarne efter Commendantens Brigadeur Schérmetoffs order en tre famnars lång och mycket swår järnkäd på Probstens Anders Ahlgreens fot ena ändan och andra på Strand Lieutnantens Brandfelts fot, äfwen samma dag en slik järnkedia om Stads Coifeurens Jonas Dycaaders och mästaren Pehr Widbergs fötter, och lät hålla wakt öfwer them, att the intet fingo gå i något hus, utan continuerligen af och an på gatorna till spectakel som hundar och hwar dag moste the wisa sig 3 gångar för bemälte Schermettoff, hwilket påstod i 14 dagars tid, till thes fötterna blefwo aldeles fördärfwade, thenna Probsten war en flykting från Ingermanland och Lembala socken, och tå för tiden Pastor wid Sijkaniemi, en gammal gråhårig hederlig man. Medan Wiborg war belägrat, framforo Ryssarne med omennisklligt tyranni omkring på landet och plågade penningar med jämmerligit marterande af the arma landsens inbyggiare, en bonde i Cackis socken och Kajala by Mats Conto, blef af händer och fötter bunden och hållen med en stång öfwer elden att han skulle bekänna om han hade penningar, och när ryggen blef bränd och stekt till skorpa, släpade Ryssarna honom af och an af håret på hårda snöskaran, att sedan thet brända war afgnidit, skulle thet blodiga köttet theste swårare swida. J samma socken och Kolmkesala by kom ett Ryskt parti uti en Rusthållares hus therest 15 personer inne woro, them Ryssen allesammans högg och stack ihjäl, ibland

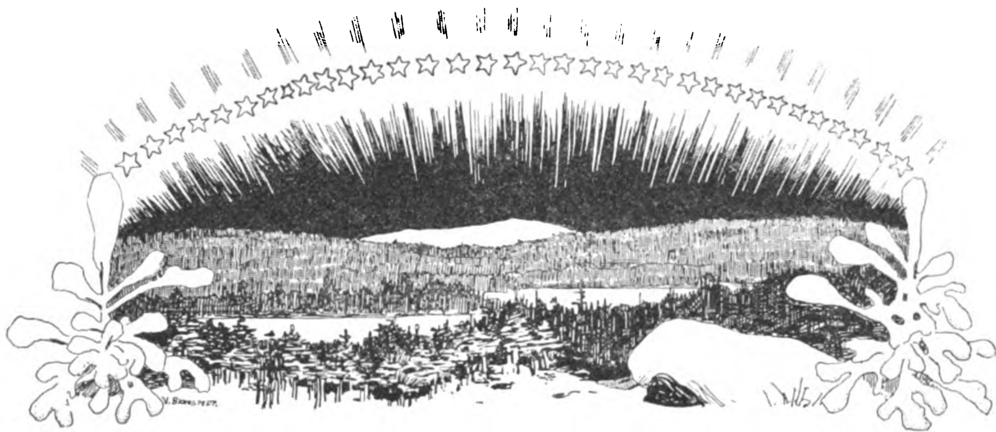
them ock ett 8 dagars gammalt ännu ochristnat barn, hwilken af the tyranners mordswärd bekom 11 sår på sin späda kropp, och således i waggan ömkeliga afled. År 1712, tå ett ryskt parti inföll uti Cajana blef Kyrkjoherden thersammastädes Magist. Gabriel Cajanus, blott för thet han intet annat ägde att framgifwa än thes böcker, med utsträckta armar bunden wid en wägg, och hela hans kropp med piskor sönderslagen, hwarefter wäl köttet någorlunda tycktes helna, men moste dock af stadig sweda sättja lifwet till. År 1713, tå Försten Gallizin kom till Tawastehus, befalte han i synnerhet presterna genom utfärdade Uniwersalier sig strax att inställa, och tå kyrkjoherden i Tammela, Herr Gabriel Gottleben för sin ålderdom och sjukdom lät sig ursäkta, skickade han en Officer till Prestgården 7 mil therifrån honom att afhämta och när samma Officer såg hans lagliga ursäkt, gick han thermed tillbakas, strart skickades en annan Officerare efter honom, hwilken ock fant honom wara oförmögen någon wart att resa, och när han efter thenna gambla kyrkjoherdens trägna böner förtöfwade i Prestegården öfwer natten, afled han i Herranom saligen samma natt i Officerarens närwaro. Samma år den 20 December blef Probsten i Raumo Stad Mag. Georg Ståhlberg, som först i Åbo stift måste lida för upbördens skull, tagen i arrest, all hans egendom sköflad och han illa medfaren, till att för förargelse och styggelse skull, förtiga thet öfriga, hwartill såwäl han, som några andra med största hjertans ångest äro wordne twungne. Samma år blef Probsten i Wittis Herr Joh. Keckonius första dagen Jul släpad af håret ur predikstolen, och för thet han undanhölle sin dotter för en Rysk Officerare, wart han blefwen illa slagen, och piskad, och till att frälsa hans lif, hafwa hans anhöriga måst utmäta till Officeraren 30 tunnor spanmål. Samma Juledag äro Presterna ifrån predikstolarne en och annorstädes nedertagne, att beställa oanständiga ärender, utmäta spanmål, skaffa skjuts, etc.: Tå är ock Capellanen i Cumo Socken Herr Paul Boge illa piskad och sköflad, för thet han wägrat att gifta sin dotter med en Rysk Lieutenant. Kyrkjoherden i Carislojo Herr Joseph Melartopoeus, har hela Julnatten måst stå i snön afklädd, om han blifwit wid lif är owisst. År 1714, den 13 Jan. är Capellanen i Lethala Herr Petrus Boelius bunden med rep och swåra sträckter för thet han uti 6 timmars tid ej kunde framskaffa 60 st. skjutshästar; likaledes är Herr Gabriel Salonius ifrån Nousis bunden och spänt med tåg, och hufwudet stält emellan knän. Den 19 Jan. har en ung prestman ifrån Nykyrkia Socken, Herr Immanuel Brunlöf måst lönligen begifwa sig therifrån, sedan han ej längre kunnat uthärda med then swåra gäst och skjutsningen, betygande sig i många

weckor ej fått afkläda sig till en tim eller haft någon nattero, i ty thet ena partiet efter thet andra wistats i prestegården. Herr Henrich Strandman i Töfsala har samma tid fått thes dom att blifwa upphängd, för thet en Rysk Officerare hos honom war grepen af Swenska partiet, men löst sig ifrån döden med 200 Caroliner. Herr Christian Sewonius uti Rimitto, har för thet han wid en Rysk Lieutenants ankomst, ej haft skjuts till reds, oaktadt han som bodde afsides ej heller fått något bod förut, måst i begynnelsen af Febr. månad stå en half natt afklädd i snön, under thes hustrus och elfwa barns åskådande, hwilka wid hårdt straff woro förbudne att låta höra något klagolåt men är dock salwerad genom thet, att hans hustru bestuckit executions knektarna. Uti Jemsö Socken i Tawastland har Capellanen Herr Staphan Swanstrup måst stå en timmes tid uti snön med bara föttren, och sedan på ett hett gjordt järnspjell, men thet war intet nog thermed, utan är han sedermera gifwen Cosackerna i händer, med befallning the honom till skogen föra skulle, och efter sin egen dom martera, hwilka en half dag med honom i skogen warit och sedan igen hemsläpat, tå han strart död blifwit på gården. Probsten i Cangasala Magist. Abraham Thuronius, sedan han clarerade then ordinarie upbörden, och wid samma tillfället intet till fullo nöje kunde erläggia the påbudne Dragone hästepengar, har han måst utstå Rysk padog i Tawasthus, hwarpå han ej mera förmådt resa hem, utan är under wägen i Hurala by och Lempälä Socken afleden. Probsten i Tyrwis Herr Johan Wegelius som nog warit fast i sitt upsåt, att ej wilja skiljas ifrån sina åhörare, sedan han blifwit piskad, och förnummit om sina medbröders medfarande, har han måst taga till flykten, och uppehåller sig nu i Norrlanden. Thet samma hafwer en gammal stilla man, kyrkjoherden i Pyhämo Herr Georg Gothleben och kyrkjoherden i Janackala Mag. Mart. Florinus, samt w. Pastorn i Urdiala Herr Henrich Malm nödgats att göra, sedan the märkte them småningom betogs theras presterliga tjensts förrättning och blefwo twingade till sina åhörares plågare och Executorer, woro ej heller säkra någon tid om sitt lif, fast the till all sin egendom woro spolierade och på Ryskt maner piskade. Åtskilliga wackra wälförtjente män, hafwa på Tawasthus Slott sutit fängslige för upbördens skull och illa medfarne, ibland hwilka Herr Johan Lucander ifrån Längelmäki i fängelset är död blefwen. En gammal kyrkjoherde i Urdiala Herr Simon Wallinus är piskad till döds. Gambla kyrkjoherden i Loimijoki Herr Matthias Rungius, sal. Superintend. i Narwen Doct. Rungii Fader är slagen med piska och med knif refwen i ansigtet, hwar efter han är död blefwen. Thes Comministri äfwen slagne

och stälte att stå i snön med bara föttren, för thet the ett stort antal af får, etc. i hastighet ej kunnat sammanbringa. Andra håniske medfarter will jag ej widlyftigt beskrifwa, thet är allmänt när Ryssarna supa och swälja, måste presten ehuru hederlig han är, wara theras skänkswän, och i stället för roligheter tåla örfilar, spottande i ansigtet, stötande och sparkande etc. Till ett slut will jag ej förbigå then allt för grufweliga gerning, som Cosackerna åt Uhlo sidan om hösten 1714, begått uppå en redelig prestman i Limmingo socken, thå the en söndag thit ankommit och förnummit att en prestman som hette Herr Henrich Lithowius predikat och ther efter wore faren i willa skogen, therest han för sig upbygt ett pörte, tijt Cosackerna twungit bonden att wisa sig wägen, och strax wid ankomsten bundit presten högt up med rep, att han skulle bekänna hwar thes ägendom och kyrkjones skrud wore, men oaktadt thet han högeligen bedyrade, att skruden wore bortförd och han ej annat ägde än hwad för ögonen war, blef han dock pint med stekande, i thet en hop qwastar, som under honom samlades, antändes; thet gjorde äntå ej tillfyllest, utan hafwa the skrapat af kroppen thet som redan war skorpnat utaf brännandet, och sedan med glödande brander pint hans försmägtande kropp, tå han med ynkelig röst ropat och bedt, att emedan thet nu kunde märckias, att han ej wiste något bekänna och framgifwa, hans arme hustru och barn tå måtte skonas, men hon är dock illa medfaren och twänne döttrar bortförde.

Flere bedröfligheter och ynckeliga undergångs exempel, will man på thessa få blad för korthetens skull thenna gången förbigå och bespara till ett annat år samt lägligare tillfälle, lära ock många hundrade andra beklageliga swåra händelser sig i thet widtbegrepne Landet tilldragit som man än ej wet utaf, thetta kan wara nog för then säkra werlden att spegla sig uti, hwilken intet bedröfwas, utan gläder sig öfwer andras fall, hållandes sig rättfärdigare än andra med utlåtelse, att the i fiendens händer komme, lidit hwad theras synder förtjent hafwa.

VÄLKOMMEN VINTERNATT!

AF JUHANI AHO.

Välkommen åter, du vinternatt, du saknade skymning, du min trogna, rogifvande vän!

Visst är du ju skön, du nordens sommardag, du sol, som aldrig vill gå ned och som alla fåglar besjunga; du kallar löfven fram, du låter blomman slå ut och axet gulna; äfven du är min vän, lika god som nyttig.

Men du är närgången, du är altför kamratlik och lämnar mig aldrig ensam. Ständigt vill du påminna mig om dig själf och tvinga mig att se alt i din belysning. Himmel och jord, snö och skog, stränder, åkrar och ängar . . . alla måste de framträda i ditt ljus liksom berörda af ditt trollspö. Ej blott dagen men äfven natten vill du tvinga in under ditt herravälde sommaren lång, och hela världen skall falla dig till fota. Lärkan i skyn skall sjunga ditt lof från morgon till afton, och så snart solen gått ned, har du näktergalen att taga i. Och göken måste prisa dig dygnet igenom, under dagens middagshetta såväl som under nattens svala timmar.

Därför tröttar du mig och väcker ofta min längtan att blifva dig fri.

Och därför hälsar jag dig välkommen igen, du stillsamma vinterskymning, du vårsolens tvillingssyster, du min diskreta, rogifvande vän.

Ljudlös sväfvar du ned öfver skog och fält, och breder ut skuggan af dina osynliga vingar för mitt fönster, en mo-

der lik, som sakta skjuter till gardinerna för sitt barns vagga och på tå glider ut ur rummet.

Den yttre världen försvinner då för min syn, jag glömmer dess splittrande intressen och dess tusen sträfvanden; ingenting påtrugas mig, intet tröttar mig. Det är som kände jag frigörelsens timme slå, så snart sommardagen gått till ända och vinternatten begynt. Frigjord sväfvar tanken bort till egna rymder, och känslan går upp nya vägar, dem ingen kan stänga. Formerna kunna ej längre tvinga sig på mig, men själf formar jag mig min värld efter mitt eget sinne. Jag öppnar den och sluter den och bläddrar i den liksom i en bok — en bok af mig själf. Jag känner trollspöet i min egen hand, och hela min omgifning är till och lefver endast sådan jag själf manar fram den för min syn.

Och jag trollar skogen full af mina egna gestalter, jag befolkar vägar och stigar och marker med mina egna bekanta, dem ingen annan än jag kan upptäcka och dem ingen annan kunnat känna igen; jag förlänar mina landskap en skönhet efter mitt eget sinne och alt är mitt och utan mig är intet till. Det är min egen vind, som susar där ute i granen under mitt fönster, mina äro vågorna, som slå emot strandens stenar, och när stormen rår och skogen gnyr, är det jag som där tolkar mina känslor. Det är endast för mig som stjärnan blänker, som månen lyser och norrskenet tänder sin flammande brasa, endast för mig och ingen annan. Jag går ut i vinternatten och hör björken tala och granen hviska, och det är som hade de väntat på mig och nu med hemliga tecken meddelade hvarandra: där kommer han, vår vän! Sen I honom icke? Följen honom! Gören honom sällskap! — Jag vandrar från träd till träd, och granbusken växer upp till en jättefura, alen till en ek, enbusken till ett timmerträd, och alla äro de lika höga och lika drömmande vackra. Kärret står för min syn som en blommande äng och den låga åsen kröker sig upp till ett fjäll, som famnar himlen.

Jag söker mig hem igen, där redan alla gått till hvila och ljusen släckts utom i mitt eget fönster. Till dagen drager jag gardinen till för detta fönster, men vid nattens inbrott öppnar jag den igen och låter mörkret lysa in. Och det är som såge jag ytan af ett bottenlöst haf, som dock ej förskräcker mig, men gjuter frid i mitt bröst och de stora djupens harmoni i min själ. Och det stora mörkret blir till ett resonansbotten, därifrån min hviskning återkastas med ett tusenfaldigt eko: den flyktigaste tanke, den räddaste känsla, som skygg flyr för ljuset och gömmer sig för solen, vågar sig ut på upptäcktsfärder och vänder stor och själfmedveten åter för att kläda sig i ord.

Hell dig därför, du höstskymning, välkommen du härliga vinternatt, du nordens mörker, som tänder stjärnorna på himmelens fästen, som blåser glöd i norrskensflamman, som frigör mig från dagens småsinta äflan och gör mig till mig själf igen! Med stilla glädje hälsar jag dig som min förtrogna gäst och med saknad ser jag dig en gång vika för vårens morgongryning.

Jag ville . . .

Jag ville på snabba vingar
Fly bort från sorgernas härd,
Långt bort från ett lif, som tvingar,
Som hatar, yfs och förringar,
Till harmoniernas värld,
Där sången som skönast klingar.

Jag ville ila, blott ila
Mot det oändliga blå,
Från dygder, som söfts till hvila,
Från vänner, som le och smila,
Men önska dock att mig nå
Med olyckans tunga bila.

Jag ville njuta det sälla
I skuggan af fridens palm,
Där blomster doftande svälla,
Där böljor glittrande kvälla,
Där luften är fri från kvalm,
Vid randen af lyckans källa.

Einar Stjernvall.

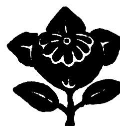
I den gamla kyrkan.

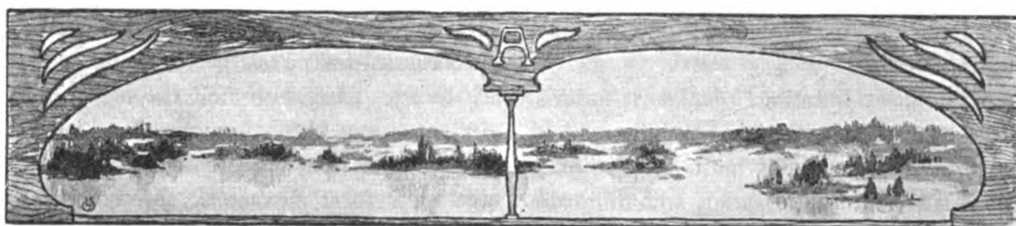
Undangömd på backens sluttning
Står en halft förfallen kyrka,
Hvarom sägs att den den äldsta
Är bland alla dessa gamla,
Hvilka, genom sekler frälsta,
Dömts till undergång omsider.
Nu den håller på att ramla
Och begagnas såsom lider.

Öfveralt hvart än man skådar
Uti detta öde tempel
Tiden tryckt sin hårda stämpel
Och dess snara fall bebådar.
Öfver golfvets murkna bräden
Högt mot höjden hvirflar dammet,
Ifrån hö och halm och säden
Och från altarns slitna sammet;
I en vrå där ligga strödda
Gamla nötta helgonbyster
Och en kristusbild, som dyster
Ser omkring sig det förödda;
Längsmed predikstolens trappor
Skräpa gråa multna rester
Utaf siden, högtidskappor
Ifrån kyrkans forna fester;
Uti sakristian möter
Källarluft och halfmörk dager,
Och vid hvarje steg så stöter
Foten på ett dammigt lager
Psalmboksblad, som ligga rifna,
Gulnade och öfvergifna;
Genom fönstrets täta galler,
Mörkt af dam och spindelväfvar,
Blott ett sparsamt skimmer faller
Och med föga framgång trefvar
Uppför nakna gråstens muren.
Då och då en vindfläkt buren
Genom vindens många sprickor
Sopar med ett ljud, som skräller,
Fång af vissna blad och stickor
Och dem ned i choret fäller
— — — — — — — — — —

Men jag vandrar i det skumma
Ibland alla dessa stumma
Vittnen ifrån flydda dagar,
Och med sorg min tanke flyger
Från förgänglighetens lagar
Hän till det förgätna minnet,
Och en djup beklämning smyger
Öfver vemodsfulla sinnet.

Einar Stjernvall.

LITERATURBREF FRÅN LONDON.

AF NISBET BAIN.

Vår bokmarknad har under de sistförflutna månaderna till en viss grad påvärkats af det spansk-amerikanska kriget; ty då den amerikanska publiken själffallet dessa tider varit mer intresserad af de dagliga tidningarna än af nyutkommen literatur, har mången förläggare på denna sidan oceanen fått lof att inskränka sin förlagsvärksamhet. Men det oaktadt är antalet af de böcker, som under sommaren och början af hösten sett dagen, mycket stort; ett enkelt uppräknande af dessa skulle redan fylla flere spalter i *Ateneum*. Jag vill därför, liksom jag gjorde det i min föregående artikel, endast framhålla och i korthet referera de mest anmärkningsvärda bland nyutkomna arbeten.

Utan tvekan ställer jag då i främsta rummet de två digra volymerna om *Stonewall Jackson* af öfverstelöjtnant *Henderson*, hvilka just nyss, i medlet af september, kommit ut i bokmarknaden. Henderson, en i England så godt som okänd författare, skall säkerligen genom denna sin nobla biografi öfver en nobel och ovanligt framstående krigare snart nog göra sitt namn kändt äfven här. En läsare, som ej är fackman, finner mycket af intresse på bokens 1,200 sidor, men isynnerhet bör den genom de rent tekniska fakta den innehåller och sin belysning af början och midten af det amerikanska inbördeskriget åren

1861—1864 för militärer vara af stor nytta.

Thomas Jonathan Jackson föddes den 21 januari 1824 i den lilla staden Clarksburg, belägen midt i Virginias skogstrakter. Hans fader, som tillhörde en kraftfull, från det skottska låglandet bördig släkt, var en skicklig och allmänt omtyckt jurist samt hade ärft en liten förmögenhet. Han hade emellertid lättare att förtjäna än behålla pengar. Frikostig och oförsiktig trasslade han in sina egna affärer, medan han redde ut andras; högt spel ökade hans ekonomiska förmögenhet, och då han år 1827 dog, var hvarje spår af det forna välståndet försvunnet. Den unga enkan med sina tre små barn blef beroende af släktingar, och då hon tolf månader senare, efter att ha gjort ett nytt äktenskapligt försök, som icke utföll lyckligare än det första, plötsligt afled, lämnade hon vår lille virginier fader- och moderlös samt utan en penni. Det var en hård skola, i hvilken gossen växte upp hos sin farbroder, men just därigenom en god skola för den blifvande soldaten. År 1842 blef han antagen som kadett vid militärakademin i West Point, efter det han underkastats ett korsförhör af krigsministern, på hvilken han gjorde ett så fördelaktigt intryck, att denne entledigade honom med orden: „Ni har ett godt namn, Sir! Far till West Point, och den första som vågar förolämpa er, skall ni ordentligt tuffla om och skrifva det på mitt konto“. Vid bedrifvandet af sina studier var Jackson pinsamt trög. De matematiska problemen och deras lösning gåfvo honom en sådan möda och han svettades därvid så rikligt, äfven i det kallaste väder, att kamraterna på skämt brukade säga, att hvarje gång han fick en svår uppgift satte han klassrummet under vatten. Och längre kom han aldrig än till att taga den första examen. Men i trots af alla svårigheter voro hans fyra år vid akademin år af stadigt framåtskridande i alla riktningar, och om minnet af honom hos kamraterna hufvudsakligast är förbundet med hågkomsterna af hans högtidliga uppträdande, hans tystnad, hans goda hjärta och tafatta rörelser, och om icke häller lärarne då ännu kunde upptäcka någon antydan om den fasta beslutsamhet eller den förmåga att befalla, som voro honom medfödda, så berodde alt detta på att hans stora egenskaper under vistelsen i West Point ännu slumrade, väntande på det tillfälle, som skulle väcka dem. Detta tillfälle gaf det amerikanska inbördeskrigets utbrott. I en kort öfverblick af orsakerna till detta märkliga krig gör författaren sydstaternas sak full rättvisa, en rättvisa som man ej alltid finner hos amerikanska historieskrifvare. Som han mycket riktigt framhåller, är det ett misstag att anse det frågan om negrernas ställning var annat än den skenbara orsaken till kriget. De flesta af nordstaternas invånare sågo i slafveriet ett nödvändigt ondt, och de mer framskridna bland sydstaterna skulle med glädje hälsat en partiell emancipation, hvaremot de ansågo att ett dylikt steg, taget fullt ut, skulle ruinera södern. Dessutom, och i trots af de beskyllningar, som i så stor mängd utslungades mot slafegarne af slafvännerna („Onkel Toms stuga“), var den

råhet man tillskref de senare såsom klass ganska sällsynt, och negrernas naturliga indolens och brist på förutseende så stor, att deras emancipation af alla som kände dem betraktades såsom liktydig med den svarta rasens fullkomliga undergång. Krigsorsaken låg i själfva värket djupare och var rent politisk. Det var till försvar för principen om staternas rättigheter, som södern beslöt sig för att utträda ur unionen och bära alla följderna af detta steg. Unionens olika stater voro nämligen alla enligt sin politiska trosbekännelse suveräna och oberoende nationer. Den konstitution, vid hvilken de fasthöllo, var ingenting annat än ett fördrag, som de upprättat för sin egen bekvämlighets skull och som de kunde bryta när det behagade dem, och fastän denna uppfattning icke var gällande i nordstaterna, fans det ingenting i konstitutionens lydelse som motsade den. Virginia var en af de första stater, som utträdde ur unionen, och då i enlighet med Jacksons politiska öfvertygelse den stat där han var född var hans fädernesland, ansåg han sig både af sin heder och sin pliktkänsla kallad att ställa sig på dess sida. Så snart det därför visade sig, att nordstaterna beslutit sig för en återeröfring, stälde major Jackson sitt svärd till sin födelsestats förfogande samt fick order att begifva sig till Richmond, sydstatsförbundets hufvudstad. Så föga var emellertid hans förmåga ännu vid denna tid uppskattad, att då en af hans vänner i sydstatskongressen föreslog att åt Jackson skulle anförtros kommandot vid Harpers Ferry, en viktig punkt vid norra gränsen af Virginia, det väckte en viss opposition och någon frågade: „Hvem är den där major Jackson?“ — „Han är en man“ ljöd svaret, „som om ni ger honom order att försvara en post, aldrig lefvande lämnar den i fiendens våld“. — Jackson gjorde äfven mycket snart skäl för det förtroende man visat honom; hans mästerliga taktik i det första slaget vid Bull Run (21 juli 1861) bidrog väsentligt till sydstatsarméns seger. Det var vid detta minnesvärda tillfälle han förskaffade sig epitetet „Stonewall“ *), som han sedan fick för alltid behålla. „Se!“ ropade en af hans kamrater bland officerarne till sitt vacklande regemente, i det han med sabeln pekade på virginierna, „se! där står Jackson som en vall af sten!“ I det därpå följande fälttåget ådagalade han på ett lysande sätt sin strategiska förmåga. Det första infallet i Virginia 1861 blef visserligen tillbakaslaget men sporrade endast presidenten Lincoln och unionisterna till fördubblade ansträngningar, och i betraktande af nordstaternas mångfaldigt öfverlägsna styrka syntes det klart för alla, att sydstaterna innan utgången af 1862 skulle vara krossade. Under loppet af hela vintern hade trupper strömmat till Washington, omkring 40,000 man hvarje månad. I slutet af december fans där 148,000 man i tjänstdugligt skick. Den 20 mars var deras antal 240,000. Det är visserligen sant att alt detta manskap ej kunde användas på en gång; men i alla fall hade Mac-Clellan, den nye öfverbefälhafvaren öfver de federerade trupperna, då han i början af våren

*) Stenvägg.

drog ut i fält, till sitt omedelbara förfogande 180,000 man samt dessutom 60,000 tillsammans med honom opererande trupper från nordstaterna, och emot denna imponerande styrka kunde sydstaterna på sin höjd ställa omkring 60,000 man. De enda fördelar dessa hade på sin sida voro förmånen att operera på egen mark samt att stå under befäl af tvänne mästare i strategins konst — Thomas Jackson och Robert Lee. Mac-Clellans plan var att sjövägen, där de federerade voro absoluta herrar, transportera 150,000 man till kusten af Virginia, landstiga på Yorktowns halfö och postera sig emellan sydstatsarmén och Richmond, sydstaternas hufvudstad, medan generalerna Banks och Fremonts afdelningar, tågande från Potomac ned längs Shenandoah dalen, skulle falla de federerades armé i ryggen. Men Lee, som noga kände de män, mot hvilka han skulle strida, och skickligt begagnade sig af presidenten Lincolns fruktan för att blottställa Washingtons säkerhet, förlamade de mot honom ställda väldiga styrkornas aktion genom att hota med ett infall i norr genom Shenandoah dalen under Jacksons befäl, medan han själf kvarhöll Mac-Clellan framför Richmond. Från den 29:de april till den 5:te juni marscherade Jackson 400 mil, afgick segrande ur tre större slag och otaliga fäktningar, skilde åt Bank och Fremont, afskar dem från Mac-Clellan och lyckades till den grad hålla dem i okunnighet om sina rörelser, att då Lee slutligen kallade honom att deltaga i de afgörande operationerna kring Richmond, han i största trygghet kunde draga sig tillbaka, ty de federerade trodde honom fortfarande i närheten af Potomac-floden, medan han redan var 150 mil därifrån. „175,000 man paralyserade af 60,000! Blott Napoleons fälttåg 1814 har att uppvisa ett motstycke till detta märkeliga skådespel“.

Ännu mer öfverraskande voro Jacksons förtjänster under den ryktbara sommarkampanjen 1862, då Lee med en armé på 55,000 man intågade på ett område, occuperadt af 100,000, hvilka med lätthet kunnat förstärkas till 150,000, dref 80,000 federerade in i Washingtons befästningar och till den grad gjorde Unionens hela krigsstyrka modlös, att den icke vågade sig öfver Potomac för att förfölja en fiende, som till sin numerär icke uppgick till en tredjedel af dess egen. „Om“, säger Henderson, „såsom Moltke påstår, tvänne arméers förening på slagfältet är det högsta resultat militäriskt geni kan uppnå, har fälttåget emot Pope sällan öfverträffats . . . och står i intet afseende efter Austerlitz eller Salamanca“. Jackson bidrog i väsentlig grad till framgången af detta märkeliga fälttåg genom sin ryktbara marsch till Manassas, genom att kallblodigt i tjugufyra timmar bibehålla en position midt i fiendens kommunikationslinje och genom sin oklanderliga taktik på Sharpsburgs blodiga slagfält, där han med framgång förde 19,000 man mot 30,000. Det är ganska betecknande att Lee efter Jacksons död icke mer företog någon af dessa stora kringgående rörelser, genom hvilka han vunnit sina mest lysande segrar. Aldrig mer delade han sin armé för att åter på slagfältet förena densamma. Skälet behöfver man ej

leta efter. Där fans icke mer i hela sydstatsarmén någon general, åt hvilken den lösryckta flygeln kunde anförtros. „Att han emellertid haft en sådan general var en tur, som själfve Napoleon kunnat afundas honom“. Jackson belönades för sina tjänster genom att utnämnas till generallöjtnant och befälhafvare för andra armékåren. Älsklig och rörande är skildringen af hans familjelif under den tid af hvila, som inföll mellan sommarkampanjen 1862 och det s. k. ödemarksfälttåget. Den bistre, oböjlige soldaten, som aldrig mildrade en dödsdom eller räknade människolif, då det gälde att vinna en position, var som privatman den ömmaste, finkänsligaste make och far och den mest uppoffrande vän. Ädelheten i hans karaktär hvilade i själfva värket på en djup och allvarlig gudsfruktan, hvilken satte sin prägel på hvarje enskild handling i hans lif. Det hade nästan blifvit till ordspråk att, hvarje gång Jackson var synnerligt djupt försjunken i bön, säga: „fienden kommer att få det hett“, och i alla sina rapporter tillskrifver han ödmjukt den Allsmäktige segern, Honom allena. Jackson var i sanning, som hans biograf kallar honom, främst bland dessa „soldat-hälgon“, hvilka besegla sin hängifvenhet med sina lif och förvärfva „dödens kungliga purpur bland fiendens led“. Utrymme fattas mig att följa honom på hans sista stora fälttåg, hvilket afslutades med den märkliga segern vid Chancellorsville, där de federerades trupper blefvo jagade på flykten och skulle gått sin fullständiga undergång till mötes, om icke den djupt tragiska händelsen inträffat, att Jackson genom en olyckshändelse dödligt sårades af sina egna soldater just i själfva segerns ögonblick. I en sammanfattning af sin hjältes egenskaper säger öfverste Henderson om honom, att han var af hårdare virke än Lee, hade en skarpare intelligens än Grant, och aldrig bedrog sig själf med falska förespeglingar som Napoleon så ofta gjorde. I det hela taget löper hans karaktäristik som militär i paralella linjer med Wellingtons.

Om Hendersons „Stonewall Jackson“ ger fackmän många värdefulla upplysningar i modern taktik och strategi, lofvar *Omans Krigskonstens historia* att bli ett mycket betydande bidrag till kännedomen om krigföringens historia i allmänhet. Den första delen, som just ligger framför mig, behandlar medeltiden från fjärde till fjortonde århundradet, omfattande öfvergångsperioden från romerska till medeltida krigsformer, den tidigare medeltiden, det byzantinska kejsardömet, korstågen samt pilbågens uppkomst och utveckling. Af fackmän ha visserligen anmärkningar gjorts mot några af författarens synpunkter på vissa specialområden, andra åter ha öfverbevisat honom om att han misstagit sig i några mindre detaljer vis à vis feodaltiden, men det fordras en vetenskapligt bildad rivals skarpblick för att upptäcka dylika obetydliga brister, och de förringa ingalunda det oomtvistliga värdet af detta arbete, hvilket allaredan inom de kompetentaste kretsar erkänts såsom en auktoritet. Det inskränkta utrymmet hindrar mig att analysera innehållet i denna uttömmande afhandling, i hvilken hvarje kapitel ger uppslag till reflexio-

ner; jag kan dock ej låta bli att citera ett stycke ur fjärde boken, däri det byzantinska kejsardömets öfverlägsenhet öfver sina grannar och rivaler förfäktas på ett glänsande sätt: „Det byzantinska kejsardömets män ha af den nyaste tidens historiker knappast blifvit rättvist bedömda . . . och byzantinism har blifvit ett uttryck liktydigt med kraftlöshet och oförmåga såväl i freds- som krigstid. Den byzantinska härens lyten, säger Gibbon, voro kroniska, inneboende, dess segrar endast tillfälliga. Så litet öfverensstämmer denna kategoriska dom med hvad som värkligen var förhållandet, att man tvärtom med större skäl kunde kalla dess nederlag tillfälliga och framgångarna normala. . . . I mod stod den byzantinska hären ingalunda efter sina motståndare, och hvad disciplin, organisation och beväpning beträffar var den dem mycket öfverlägsen. Och framför alt hade den icke blott bevarat den romerska strategins traditioner, utan den egde ett helt strategiskt system, omsorgsfullt utarbetadt enligt tidens fordringar."

En synnerligt intressant bok, som helt nyligen kommit ut och som hvarken är historia eller skönliteratur men någonting midt emellan bägge, är den anonyma *Collections and Recollections,* en serie anekdoter om celebra personer af Hon. *George Russell,* indisk understatssekreterare under den senaste regeringen och en af våra bästa berättare och parlamentstalare. Russell, som härstammar från en af Englands berömdaste Whig-familjer och som var personlig vän till Gladstone, har mer än de flesta varit i tillfälle att komma i beröring med högstälda personer och höra ett och hvarje; också flödar hans underhållande bok af anekdoter, berättade med den satiriska men godmodiga cynism, som är egendomlig för dess författare. Russells anekdotsamling har utan tvifvel varit säsongens pièce de resistance, äfven om dess andra del innehåller väl mycket spaltfyllnad och författarens satir där stundom är en smula för partisk för Whig-partiet.

På det literärt kritiska området är bland böcker, utkomna under de tolf sistförflutna månaderna, utan tvifvel den af doktor Richard Garnett, bibliotekarie vid British Museum, utgifna italienska literaturhistorien det märkligaste. Doktor Garnett förenar tvänne egenskaper, hvilka sällan påträffas samtidigt — en omfattande lärdom jämte en utsökt literär förmåga. Han har satt sig in i nästan alla brancher af literaturhistorien, och i alt hvad han skrifvit äro vyerna så vida och stilen så glänsande, att man tvekar om man skall skänka de förra eller den senare största parten af sin beundran. Det nu föreliggande arbetet ger ett godt begrepp om hans framstående talang. Till sin form och sin planläggning är det en handbok i literaturhistoria afsedd för studenter, och redan det är ingalunda ett obetydligt kraftprof att ge en klar och fullständig redogörelse för en af världens största literaturer, sträckande sig öfver en tidrymd af 500 år, och det på knappa 300 sidor. Men boken är ännu mycket mer än så. Den är själf literatur lika mycket som literaturhistoria. Stilen står i jämnhöjd med det intressanta ämnet, och författaren besitter dessutom förmågan att krydda sin fram-

ställning med de pikanta tillsatserna af vaken humor och slagfärdig kvickhet. Boken öfverflödar af tankedigra anmärkningar och betraktelser. Jag vill blott anföra som exempel jämförelsen mellan Ariostos Orlando och Ovidii Metamorfoser och försvaret för den italienska skaldens införande af den förtjusande men orimliga episoden om Astolfs flykt till månen „för att uppsöka Orlandos förstånd, hvilket har till följd att han återfår en icke ringa del af sitt eget". Anmärkningsvärda äro bl. a. äfven de väckande uttalanden han à propos Straparola fäller om de gamles oförmåga att odla vare sig berättelsen eller folksagan. „En populär folkdiktning är grundvalen för all skönliteratur. Tyvärr hyste antikens mest bildade män en fullkomlig likgiltighet för den populära mytologin. Apulcius berättar en oförliknelig saga utan att nämna om hvarifrån han har den. Syenisius tillbringar sina kvällar lyssnande till de Libyska böndernas sägner och ger sig ej mödan att för eftervärlden bevara en enda af dem." Boken har naturligtvis några brister (som t. ex. att ingenting säges om Gozzis inflytande på Heiberg och den danska vaudevillen), och några få misstag ha äfven insmugit sig, sådana som Farini i stället för Farina. Jag skulle äfven tro att Annunzio och Verga blifvit för mycket upphöjda på Barrilis och Farinas bekostnad, men alt detta är ju småsaker.

I min förra artikel presenterade jag för Ateneums läsare några af våra förnämsta novellförfattare hörande till den romantiska skolan; däraf bör dock icke den slutsatsen dragas, att realismen skulle sakna sina representanter bland oss, om äfven i allmänhet det engelska temperamentet mera drages till den äfventyrliga och händelserika än till den analyserande romanen. Icke dess mindre ha våra realister, herrar *George Gissing, George Moore* och *Keary,* gjort utmärkta saker och förtjäna att bli kända utomlands lika väl som här hemma. Lämnande Moore och Keary till en kommande artikel, skall jag nu endast säga några ord om Gissing, hvars bok *The Town Traveller* just ligger framför mig. Gissing är de Londonska arbetarnes och det lägre borgerskapets krönikör *par excellence*, och han känner och förstår dem äfven i grund. Hans böcker äro alla utan undantag skrifna i pessimistisk ton. Horisonten i dem är grå och glädjelös, atmosfären tjock och oklar. Han tror fullt och fast att själfviskheten är den enda häfstången för våra handlingar, och i hans noveller drar icke allenast den oförtänksamme utan äfven den osjälfviske nästan alltid det kortare strået, medan skarpsinnig, fördomsfri slughet lika regelbundet vinner framgång. En typ, för hvilken han har en särskild förkärlek och som han ständigt skildrar med samma öfverlägsna konst, är den hårda, praktiska, själfviskt försiktiga kvinnan, hvilken med hela sin själ och sitt hjärta endast sträfvar efter att komma sig upp, icke till hvarje pris (hon är mycket för klok att riskera sitt goda rykte i en tid, som dyrkar den yttre anständigheten) men helt säkert på bekostnad af alla idealare hänsyn. Häraf torde framgå att Gissing är en nedslående författare, och detta är äfven fallet; men det oaktadt äro hans böcker

så intressanta, att om man engång börjat någon af dem, det är omöjligt att lägga den ifrån sig, innan man läst den till slut. Hvarje novell af honom är en bit lefvande lif och natur och besitter lifvets och naturens egen outtömliga förmåga att fängsla. Där fins intet spår af öfverdrift, icke ett uns af falsk sentimentalitet, hvarje den minsta detalj är stämplad med sanningens hallstämpel. Å andra sidan kan den invändningen göras, att så länge det finnes någonting sådant som fullkomlig osjälfviskhet i världen, så länge kristendomens inflytande mildrar den naturliga egoismen, så länge måste en framställning af lifvet sådan författaren ger den med nödvändighet bli ofullständig och ensidig. Men med detta enda förbehåll måste man medge, att Gissing i sin egen miliö är oöfverträfflig. Jag vill till författarens heder bifoga, att han icke ger det pornografiska elementet någon plats i sina böcker. *The Town Traveller* är skrifven i en glad, nästan uppsluppen stämning. Den är, i korthet refererad, historien om en beskedlig och förälskad handelsresande, som efter en lång tvekan mellan en täck men egensinnig ung programförsäljerska och en älskvärd men något mogen enka, som tillika är egarinna till en liten porslinsbod, helt förståndigt väljer enkan och butiken. Den egensinniga programförsäljerskan tröstar sig genom att ingå äktenskap med en saktmodig ung bokhållare, som tillber henne och af hvilken hon därför kan gräla sig till alt hvad hennes hjärta åstundar, och det hela slutar till alla parters belåtenhet. Hvarje enskild karaktär i boken är en studie ur lefvande lifvet.

En originell och uppseendeväckande talang bland våra yngre novellister är *Bernard Capes,* hvars första arbete *The Mill of Silence* icke hade någon succès, men som i år gjort tvänne värkliga fynd i *Lake of Wine* och *The Adventures of the Comte de la Muette,* det senare arbetet utkommet på den stora firman Blackwoods förlag. The Lake of Wine*) är en rubin, kring hvars egande hela historien rör sig. Scenen är förlagd till ett vackert landthus midt ibland Hampshires skogar, hvarest väl uttänkta och spännande bofstreck korsas af beslutsamt mod. Upplösningen hör till det mest dramatiska och gripande inom den moderna romanliteraturen. The Adventures of the Comte de la Muette handlar om en fransk rojalists äfventyr under franska revolutionen och innehåller därjämte en förtjusande romantisk idyll, egnad att mildra intrycket af den dystra omgifningen. Den är talangfull och fyndig, men hvarken så kraftfull eller öfvertygande som The Lake of Wine. Capes stil lider af många och ganska egendomliga brister. Språket är svulstigt och öfverdrifvet, isynnerhet i dialogen, och författarens mening får man ofta icke genast klar för sig. Dock kan intet tvifvel hysas angående originaliteten af hans talang; t. o. m. felen äro sådana, som medelmåttan aldrig begår. Hans romaner äro tilsvidare äfventyrsromaner, och det ligger en sådan manlighet och elementär kraft i själfva stilen, att de värka stimulerande likt ett elektriskt batteri. En skald af Guds nåde och dessutom en skarp iakt-

* Vinsjön

tagare med ett fint öga för naturen i alla dess olika skiftningar, kan han skildra ett landskap eller en interiör som trots någon. Hans stil, stundom något tung och öfverlastad, är glänsande och färgmättad; den skandinaviske författare han mest påminner om är kanske Tomas Krag. Karaktärsteckningen är lefvande och öfvertygande, och isynnerhet kvinnotyperna äro briljanta skapelser. Följande citat ger en liten föreställning om Capes stil: „Natten föll på, död och hvit, och med den kom snön, i krusiga, stora flingor likt höstlöfven i en stilla trädgård. De voro endast förelöparne till den sammandragna molnarmé, hvars dystra regementen ovigt mascherade upp från nordväst, där de i veckotal samlats och manövrerat — och världen betraktade dem likgiltigt, föga anande huru snart den skulle begrafvas af den frambrusande styrka, hvars förebådare de voro. Stundom kommer en liten vindfläkt galopperande liksom en medlem af en perturberad stab och skingrar deras kompanier till höger och vänster, och då kan man inomhus höra ett sakta skrapande ljud på fönsterrutorna, som om tjufska fingrar förstulet känt efter haken."

Ett slag af böcker, som i England äro både vanliga och populära, äro resebeskrifningarna af upptäcktsfarare och andra resande, och som, utgifna utan tanke på kostnaden, alltid kunna räkna på en strykande åtgång. De två bästa arbetena under året tillhörande denna kategori äro *Through unknown Thibet* af kapten *N. S. Wellby* och *Through the Gold-Fields of Alaska to Bering Straits* af *Harry de Windt.* Jag skall först tala om den senare. Herr de Windt är en af vår tids djärfvaste upptäcktsfarare, och hans böcker om Sibirien, Persien och Beludchistan äro kända på båda sidor om Atlanten. Den första delen af författarens nu tillryggalagda färd gick genom ett land, som då ryktesvis var kändt af kanske ett dussin hvita män, men hvars namn numera hela den civiliserade världen för på läpparna — Klondike. De Windts uppfattning om utsikterna i detta nordliga El Dorado äro värda att citeras, ty de komma från ett ögonvittne: „Grufvorna i Jukon äro alldeles olika andra grufvor, och det är nödvändigt att där följa fullkomligt nya metoder för att finna guldet. Det ansågs förr omöjligt att arbeta senare än i september, men numera har det ju i själfva värket visat sig kunna ske äfven under den mörka, solfattiga vintern . . . Svårigheterna vid vinterarbetet ökas naturligtvis ännu i hög grad genom att marken är frusen. Hvarje fot jord måste tinas upp . . . med små eldar. De grundare grufvorna bearbetas under sommaren i fria luften, men om gruset är mer än sex fot djupt, gräfver man ett schakt, och så mycket jord bortskaffas, att man har rum att arbeta där. På detta sätt kan guldsökaren i en låg hydda tätt intill mynningen af sitt schakt, försedd med ett tillräckligt förråd bränsle, tillbringa en hel vinter (om blott föda kan anskaffas) jämförelsevis komfortabelt. Omkring en ton död jord kan uppgräfvas om dagen, och härpå belöper sig vanligen några hundra pund lönande grus. Det senare lägges upp ända till våren, då smältningen börjar. Då vaskas eller sållas det utan svårighet, ty här

råder, i motsats till hvad förhållandet är i västra Australien, ingen brist på vatten." Under fortsättningen af sin färd uppehöllo sig författaren och hans reskamrat en tid allena och utan något som hälst beskydd bland Sibiriens tchuktcher, de första europeer som vågat något sådant, och hans lifliga skildring af deras primitiva värdsfolk är måhända den intressantaste delen af hans berättelse. — Kapten Wellby kallar sin bok helt modest „en enkel berättelse, enkelt berättad", utan något slags anspråk på literära eller vetenskapliga förtjänster. Den intressantaste delen af arbetet börjar först med färden genom Tibets gränsmarker, där de resande drabbas af en hel räcka motigheter. Deras mulåsnor dö, mulåsnedrifvarne rymma ifrån dem, och sjukdom och hungersnöd sälla sig snart till deras öfriga olyckor. De sträfva dock vidare framåt och upptäcka Chu Mas källa samt upphinna en karavan af tibetanska köpmän, som gästfritt undfägna dem. Längre fram hade bristen på lifsmedel så när tvingat expeditionen att dela sig i tre partier, om icke genom en lycklig försynens skickelse de just i det mest kritiska ögonblicket råkat några unga mongoler, hvilka genast öppnade sina grytlock och drogo fram en välkokad fårbog, „hvilken, säger kapten Wellby, jag tog från hans hand och icke var sen att börja gnaga uppå". Genom Mongoliet togo de resande vägen till Kina, foro ned för Gula floden och återvände till Calcutta öfver Hong-Kong. Boken vimlar af lifligt skrifna skildringar af de öfverraskande, oangenäma, ofta farliga äfventyr den resande under ett nomadlif i halfciviliserade länder utsättes för. Den innehåller tillika en värdefull historisk redogörelse för den muhamedanska resningen i Kina åren 1895—96, skrifven af Mr Ridley, medlem af den inre missionen i Kina.

NÅGRA ANTYDNINGAR OM JAPANESERNAS SÄTT ATT ANVÄNDA VÄXTER FÖR PRYDNADSÄNDAMÅL.

AF KONNI ZILLIACUS.

tt japaneserna äro ett genomkonstnärligt folk vet litet hvar i våra dagar, och likaså har väl litet hvar hört, att de äro världens skickligaste trädgårdsodlare. Men huru de gå tillväga för att gifva uttryck åt sin konstnärlighet inom trädgårdskonstens område är dock ännu så pass litet kändt i den öfriga världen, att några antydande ord om de principer, som härutinnan följas, borde kunna räkna på en viss uppmärksamhet af alla, som öfverhufvud intressera sig för konst. Det är ju Japan vi ha att tacka för en mängd af våra nyare trädgårdsväxter, därifrån stamma ju de högmoderna, praktfulla chrysantemerna, därifrån flere af våra vackraste liljeväxter, där växer camelian vild ända upp i högbärgen och odlas i ett antal varieteter och färger, hvarom man i Europa ej har något begrepp. Den otroligt rika floran i den uppgående solens rike skänker japaneserna ett oändligt mångfaldigt och rikt material att arbeta med inom trädgårdskonsten, och här liksom på konstens alla öfriga områden ha de förstått att använda materialet på det mest raffineradt konstnärliga sätt.

Men också inom trädgårdskonsten är västerländingens första intryck i Japan ett af bizarreri och förkonstling. Först efter ett så långvarigt och så ingående studium af ämnet, att man lär sig se längre än till enskildheterna af de japanesiska sätten att använda prydnadsväxter, varsnar man att det märkliga

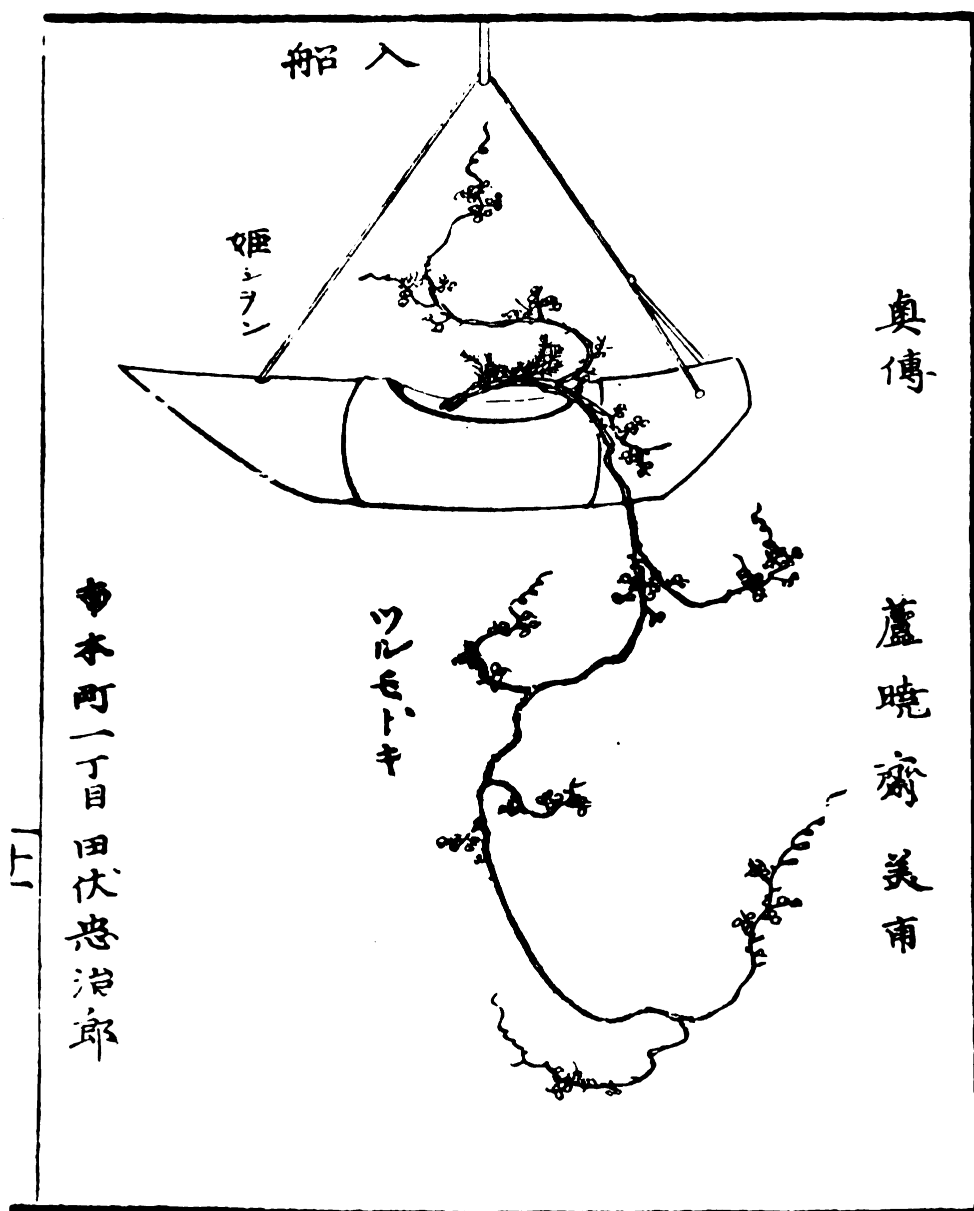

Fig. I.

folket äfven härutinnan — fastän på sitt eget, oss främmande manér — låtit naturen själf vara läromästare, att det noga följt och följdriktigt tillämpat dess anvisningar, ehuru utvecklingen ledt till helt andra resultat än inom den västra världen — måhända just emedan naturens anvisningar blifvit så noga följda.

Detta gäller ingalunda minst om de vid första påseendet så besynnerliga japanesiska trädgårdsanläggningarna, som förefalla till ytterlighet förkonstlade. Men studerar man en sådan trädgårdsanläggning noga, kommer man snart under fund med att det i alla fall är naturen själf, som i dem efterbildats, ehuru naturen på samma gång blifvit våldförd och tvingad in i onaturliga former för att kunna efterapa sig själf. En japanesisk trädgård efterhärmar alltid — och oftast på ett förvillande troget sätt — ett värkligt landskap, aldrig ett „fantasilandskap", så att säga, där drag från olika trakter sammanförts till ett mer eller mindre heterogent helt, utan i hvarje enskildhet just ett sådant landskap konstnären tagit till modell. En gång är det insjönatur, en annan gång ett kargt klipplandskap, ett bärgsceneri o. s. v. som framstälts, och alltid är modellens karaktär, både i yttre utseende och beträffande träd, örter, klippor etc. efterbildad med utomordentlig trohet, ehuru alltid i miniatyr. Träden i en sådan miniatyrträdgård kunna vara ett hundratal år gamla, men icke mera än ett par fot höga. Klipporna äro naturliga stenar, utvalda med otrolig omsorg, för att fullkomligt likna klipporna i det landskap man kopierar, och beklädda med mossa och diminutiva växter af just sådant slag, som utmärker landskapet ifråga. Sjöar och bäckar blänka fram mellan stränder alldeles lika originalen, diminutiva vattenväxter kanta dem och fiskar af motsvarande storlek — eller litenhet — befolka vattnet. Alt befinner sig i full växtkraft och fullt lif, men har reducerats till en skala, som i alt noggrant iakttar de riktiga proportionerna. Det är en särskild konst, hvari japaneserna gått otroligt långt, den att tvinga allehanda växter att antaga diminutiva former, men ändå gifva ett korrekt intryck af den ålder de värkligen ega. En tall t. ex., ett af de svåraste trädslag att odla, förstå japaneserna behandla så, att den vid ett hundra års ålder värkligen är så knotig, har så fårad bark och en så gles krona, som en i frihet växande tall af samma ålder, men utan att bli mera än två fot hög och mera än fingerstjock.

Men trots denna naturtrohet i miniatyr värka de flesta japanesiska trädgårdar dock såsom barnleksaker på icke-japanesiska betraktare, äfven när dessa sett tillräckligt för att kunna uppskatta och beundra den konst, den mångåriga möda och det oändliga tålamod, som kräfts för åstadkommande af det diminutiva landskapet. Japanesiska växtdekorationer i rum lär sig däremot också främlingen i regeln snart att uppskatta, ofta i så hög grad, att västerländska trädgårdsmästares värk af samma slag för all framtid bli honom bra nog onjutbara. Till en början händer det visst, att det vid färgprakten i västerländska blomdekorationer vana ögat stötes af en viss magerhet och

Fig. 11.

skenbar ensidighet hos dylika i Japan. Men inom kort förbytes detta intryck till ett af kyskt och graciöst behag, och detta senare intryck gör sig alt mera gällande ju längre man har tillfälle att orientera sig på detta område.

Rätt snart kommer man då under fund med att den skenbara likformigheten ingalunda är tillfällig, utan tvärtom synbarligen beror därpå att japanesisk konst härutinnan, såsom alltid, utgår från vissa grundprinciper. Men börjar man söka taga reda på dessa principer möter man oväntade svårigheter. Knappast någon enda japanes af den yngre generationen känner stort någonting om den estetik, som rör växter och blommor, utan hyser lika stort förakt för detta slags kunskap, som den „civiliserade“ japanesen i våra dagar ådagalägger för snart sagdt all den konstnärlighet, som fordom skänkte hans land och dess folk ett så egendomligt behag.

Äldre japaneser ha emellertid lyckligtvis icke ännu helt frigjort sig från de konstnärliga instinkter de ärft af många föregående släktled, och lika litet ha de fordom så högt ansedda värken öfver olika grenar af japanesisk konst ännu helt och hållet försvunnit från bokförsäljarnes butiker. Där kan man ännu finna arbeten, som meddela lika noggranna som värdefulla upplysningar om japanesisk konst, sådan den var i försvunna tider, bland annat också minutiösa bestämningar om de principer, som böra läggas till grund för växtdekorationer af olika slag och för olika tillfällen. Reglerna variera visst i rätt betydande mån inom de olika skolor, som uppstått bland konstnärer på detta område, men vissa grundprinciper äro dock gemensamma för dem alla. Och längre än till grundprinciperna kan det knappast komma i fråga för utländingar att gå i denna kunskapsgren, lika litet som det vore nödvändigt att gå längre för att grundligt omskapa den smak, som ännu härutinnan råder i västerländerna.

En af de första föreskrifterna härom bestämmer att växter få användas endast under de årstider, då naturen själf bringar dem att utveckla sin största skönhet, en regel, som i högre grad än alla de öfriga bidragit till att göra växter och växtdekorationer populära bland massorna af folket. Till och med de fattigaste kunna ju tillåta sig sådan lyx, då växter icke kosta stort mera än mödan att plocka dem. Och på samma gång karaktäriserar denna regel den ofantliga skilnaden mellan japanesernas sätt att uppskatta blommor och västerländingens, hvars intresse för dem står i direkt förhållande, icke till deras skönhet, utan till deras sällsynthet och dyrbarhet.

En annan fundamental regel, som också i hög grad hjälpt till att utbreda intresset för växter, är föreskriften att färgeffekter aldrig få bestämma växtdekorationer, eller ens spela mer än en biroll i dessa. Hufvudvikten lägges på åstadkommandet af graciösa kurvor och linjer, och det kan ju hvem hälst, som besitter nödig skicklighet och smak, frambringa med en trädgren, en planta af likgiltigt hvad slag, en kvist af någon buske — med de lättast tillgängliga och billigaste material, kort sagdt. Såsom lätt inses följer häraf, att enbart blommor aldrig

Fig. III.

kunna användas för japanesiska växtdekorationer, men i stället kunna sådana omfatta kvistar och grenar, med löf och med blommor, endera eller båda, eller ingendera, örter och plantor, trädstubbar, ja, i en del fall till och med stenar. Det japanesiska ordet „hana" omfattar allting sådant, men hänför sig aldrig till blommor, som skiljts från den kvist eller stam, därifrån de utvecklats.

Några skolor drifva denna förkärlek för linjer — som för öfrigt genomgår all japanesisk konst — mycket för långt, men där detta icke är fallet, utan hänsyn tages såväl till färg som till form, äro japanesernas växtdekorationer oändligt mycket elegantare, vackrare och mera konstnärliga än några andra. Ty sträfvandet att låta växter af allehanda slag, med mera eller mindre diskret hjälp af arrangören, enligt sitt naturliga växtsätt ingå i en dekoration, hvars olika beståndsdelar alla få göra sig gällande, vittnar helt visst om mera konstnärligt utvecklad smak än det blotta hopandet af färger, dessa må vara aldrig så präktiga.

Naturen är aldrig symmetrisk, och japaneserna, som i all sin konst hållit sig till naturens lärdomar, ha på alla områden omsorgsfullt undvikit hvarje antydan om symmetri. Så också vid arrangerandet af växtprydnader, därvid ytterligare en fundamental regel föreskrifver, att hufvudeffekten skall vara ett harmoniskt intryck, frambragt genom noggrant afvägda kontraster. Men vid tillämpningen af denna grundprincip möter man en sådan massa bi-regler, att endast några sällsynta mästare lyckats göra sig fullt förtrogna med alla föreskrifter, som härvid borde iakttagas rörande olika slag af kontraster för olika växter.

Både män och kvinnor, men förnämligast män, ha uppnått mästerskap inom denna gren af konst — ty så betraktades den åtminstone fordom i Japan — och ha stått i högt anseende ända sedan den i tiden infördes till landet, troligast samtidigt med den buddhistiska religionen. De tidigaste skolorna ha längesedan efterträdts af nya, hvaraf några än i dag räkna anhängare där och hvar, medan andra fallit i glömska. Men inom alla dessa skolor kan man iakttaga en utveckling till ständigt större, skenbar enkelhet — „skenbar", ty i själfva värket är denna enkelhet ytterst invecklad och regleras af bestämningar, tack vare hvilka hvarje enskild medlem af växtriket och nästan sagdt hvarje enskild del af hvar medlem begåfvats med en esoterisk betydelse, som af ingen utanför stående alls kan fattas och som gemenligen är fullständigt godtycklig.

Bland de moderna skolorna kan „Enshiu"-skolan otvifvelaktigt skryta af de flesta anhängare bland japaneser, som ännu hänga fast vid äldre tiders smaknormer, i stället för att, vanligen med mycket ringa framgång, söka imitera europeiska förebilder. Enshiu lägger alldeles särskild vikt på noggrant naturstudium, förbjuder i de flesta fall användandet af växter på andra tider än då naturen själf förlänar dem deras största fullkomlighet, söker aldrig åstadkomma effekter genom massor af växter och förklarar dyrbarhet vara ett allvarsamt fel hos en växtdekoration. Men på samma gång som Enshiu skolan

Fig. IV.

anbefaller noggrant naturstudium, är den också i högsta grad förkonstlad så till vida att hvarje den minsta del af en „växtkomposition“ regleras af de minutiösaste föreskrifter, som alla måste iakttagas, om de olika växterna sedan få lof att böjas, vridas och tvinnas aldrig så obarmhertigt. Ty enligt japanesiskt åskådningssätt förhöjes skönheten hos de enskilda delarna af kompositionen genom de manipulationer, som förläna enhvar af dem en mening, obegriplig för alla utom de i skolans läror invigda.

En af hufvudreglerna för Enshiu-adepter kallas „Kioku“ och föreskrifver att hvarje komposition af „hana“ måste uttrycka någon känsla, eller kanske rättare stämning. Om därför växtdekorationer arrangeras för bröllop, för återkomst till hemmet, för afresande gäster, för begrafningar, födelsedagar eller andra minnesfester, för väntade gäster o. s. v. o. s. v. ad infinitum, så måste kompositionen i hvarje fall ega en skild karaktär. Och denna karaktär förlänas enligt skolans regler antingen genom det slag af „hana“, som användes, genom antalet växter, genom den vas eller det käril, som för kompositionen begagnas, genom riktningen (åt höger eller vänster) af kompositionens hufvudlinjer, eller genom ett otal andra smådrag, som af ingen utomstående kunna uppfattas.

Fig. I afbildar ett båtformigt käril af bambu, med „fören“ åt vänster och hufvudlinjen af den nedhängande, blommande kvisten böjande sig åt aktern, såsom åren på en sampan. Denna komposition föreställer ett fartyg på färd hemåt och användes för att välkomna anländande gäster. Men om, såsom på nästa bild, båtens för är riktad åt höger och åren tvärtom, vore det en grof oskicklighet, eller till och med en afsiktlig förolämpning, att använda kompositionen i ett dylikt fall som den föregående, ty nu föreställer den ett fartyg på väg ut till sjöss och kan endast begagnas för att tillönska afresande gäster en lyckosam färd. I båda dessa fall hänger åren öfver framsidan af farkosten, men hänger den öfver motsatta sidan och gifves därtill den upprättstående delen af kompositionen, „seglet“, endast en obetydlig kurva, så föreställer det hela för enhvar, som är förtrogen med Enshiu-regler, ett stillastående fartyg, och en sådan dekoration bör användas för att välkomna gäster, som antagas komma att dröja hälst några dagar i huset.

Detta godtyckliga blomsterspråk har själffallet mycket litet att skaffa med skönheten — ur västerländsk synpunkt — af en växtkomposition, ehuru väl å andra sidan antagas måste, att sträfvandet att i hvarje fall uttrycka någonting i betydande mån bidragit till omväxling och mångfald i kompositionerna. Men de två öfriga hufvudprinciperna för Enshiu-skolan, „Shitsu“ och „Ji“ ha i stället utöfvat så mycket större inflytande på växtdekorationernas yttre utseende. Den förra föreskrifver att hvarje komposition måste åskådliggöra det naturliga växtsättet hos hvarje växt eller del däraf, som kommer till användning, och den senare yrkar att hänsyn måste tagas till årstiden både vid val af växter och vid användandet af knoppar, utslagna blommor, friska eller vissnade

Fig. V.

löf o. s. v. Båda dessa hufvudregler — som sönderfalla i en massa bi-regler af mindre vikt — söka tydligen att bringa växtdekorationer inomhus i närmaste möjliga öfverensstämmelse med för tillfället rådande förhållanden ute i naturen och ha därför utöfvat ett mycket stort inflytande på utvecklingen af denna konstart.

Detta kan också sägas om den enligt alla skolor iakttagna hänsynen till det japaneserna (och kineserna) benämna „naturens manliga och kvinliga princip“, en distinktion, som visst är fullkomligt godtycklig, men som i alla fall i hög grad bidrar till det harmoniska intrycket af hanakompositioner utförda i enlighet därmed.

Så t. ex. representerar öfre ytan af ett blad den „manliga principen“, motsatta ytan den kvinliga; fullt utslagna blommor betraktas såsom varande af manligt, knoppar och vissnade blommor af kvinligt kön o. s. v., medan bland färgerna rödt, purpur, rosa och blandfärger uttrycka man-, och blått, gult och hvitt uttrycka kvinnokön. Båda måste komma till sin rätt i hanakompositioner, hvilka just därigenom erhålla den genom väl beräknade kontraster åstadkomna harmoni, som utgör deras förnämsta behag. Fig. III åskådliggör detta på tydligaste möjliga sätt genom sin framställning af en växt, som arrangerats med full hänsyn till principen om manligt och kvinligt kön, men utan att arrangören på något sätt gjort det omöjligt att iakttaga plantans naturliga växtsätt.

Ytterligare en viktig regel är den, som föreskrifver att harmoni alltid bör råda mellan växtkompositionen själf och det därför använda kärlet, men klart är att detta slags harmoni alltid måste bero mera på individuell smak än på några bestämda regler. Västerländingar skulle helt säkert tillämpa den på ett sätt fullkomligt olika det japanesiska, isynnerhet som de vaser och andra kärl japaneserna begagna äro af otaliga olika slag, både till form och till material. Brons (fig. IV) användes mycket ofta, porslin och fajans likaså, samt därtill trä, bambu, sten o. s. v., medan formerna växla på alla möjliga och omöjliga sätt, från låga, trågliknande tingestar (fig. V) till den höga, trevånings pjes af bambu, afsedd att hängas på väggen, som fig. VI afbildar.

Regler, tillräckligt många att fylla hela volymer, bestämma vidare om allehanda andra enskildheter af hanakompositioner, såsom om olika växters „rang“, om de slag af dessa, som kunna och som icke få användas tillsammans, om lämpligheten af olika arter för olika tillfällen, och om en mängd andra detaljer, som på det hela ha mycket litet att skaffa med en växtkompositions rent dekorativa värkan.

Denna beror i sista hand i alla fall mest på noga iakttagande af naturen och troget följande af dess anvisningar, och det är en grundprincip, som härvidlag aldrig åsidosättes af japaneser. I tillämpning af naturens lärdomar beträffande harmonisk enkelhet äro japaneserna oss oändligt öfverlägsna, ehuru de visst ofta nog skulle vinna på ett diskret studium af de färgeffekter västerländska blomsterodlare förstå att frambringa. Men då tillbörlig hänsyn tages till färger såväl som till linjer, äro ja-

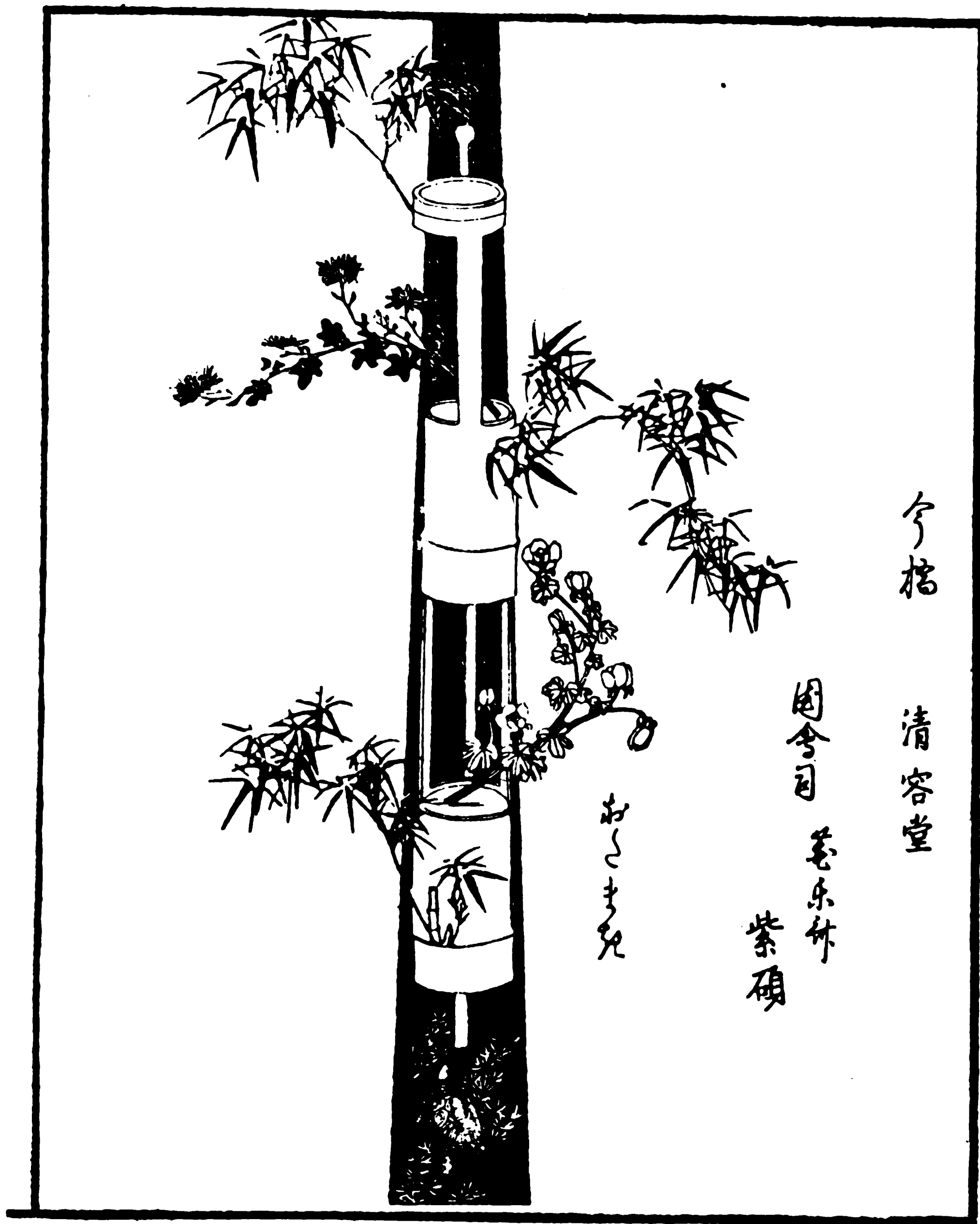

Fig. VI.

panesiska hanakompositioner nära nog fullkomliga i graciöst behag.

Såsom här ofvan nämts, tyckes i Japan antalet ständigt minskas af dem, som hysa intresse för äldre tiders fina konst beträffande användandet och sammanställandet af växter både i trädgårdar och inomhus. Men den medfödda kärleken till växtvärlden lefver ännu kvar hos japaneserna i sådan grad, att också de fattigaste vid festliga tillfällen pryda sina bostäder med några blommor, en trädgren eller en grönskande kvist. Och de, som ha råd att offra så mycket som två finska mark per vecka för sådant ändamål, kunna unna sig det utsökta nöjet att året om pryda sitt hem med hanakompositioner, utförda af en mästare i konsten, ombytta minst en gång hvarje vecka och alltid så graciöst vackra i all sin enkelhet, att äfven den mest inbitne occidental snart blir oförmögen för allan framtid att beundra skönheten af västerländska växtdekorationer — ehuru de kosta mera i hundratal mark än de japanesiska i tiotal.

Dikter

AF

RICHARD SCHAUKAL.

ÖFVERSATTA AF JONATAN REUTER.

KÄRLEK.

Min lefnad var drömmar i töckenslöjor,
en vandring bland klippor, som skarpa hängde,
ett famlande efter röda rosor,
som högt ibland afgrundsbranter klängde.

Min lefnad är nu en jakt emot målet,
min lefnad är nu en spännande vaka.
Mitt lif är i morgon ett upp mot höjder,
där dödens ord i laviner braka.

BESÖK.

Förliden natt
sutto de alla, drömmar och planer,
vid mitt läger,
och jag väcktes gråtande.

Hur vissna och gamla
sutto de där,
de förr så blomstrande, guldblonda barnen
af min varma, ljufva,
vårliga, hoppfulla kärlek,
sagoprinsessan,
som engång steg neder
från strålande slottet
att famna mig saliga
med snöhvita armar!
Och de sutto och tego
och deras rödgråtna ögon klagade,
och de visade mig sina fötter,
sårade af vägens stenar,
och sina törnerifna händer,
och tego . . .

MIN LOTT.

Om människa jag blifva fått
och ej poet, jag lefde nöjd
och skötte jorden, neråt böjd,
och skördade hvad där jag sått.

Nu låter mig en skönhetslust
till orofulla dagar vakna.
På sorgsna vågor bärs den nakna
mot aldrig uppnådd solljus kust.

ETT SLOTT.

Ett slott i rosenhäckars röda väf . . .
En blomsterdoft i ljumma vågor simmar
kring vattenkonsten, där det frodas säf.
I täta snår en fågelskara stimmar
i säkert skydd för skogens hök och räf.
Bland rosorna i sömn en marmortrappa . . .
Än drömmer vägen om ett släp, en kappa,
som svarta drogos där vid stilla gång
utaf en kvinna, smärt och vek och trött.
Se håret smyger sig så mjukt till nacken,
hon ser ej upp till aftonhimlens skyar,
i hvilka månens första ljus blir rödt,
och om en kvist i hennes väg sig höjer,
hon nästan ödmjukt hvita pannan böjer
och vandrar vidare; vid hennes sida
en svart ledsagare ses afmätt skrida,
som döden är . . . Högt ifrån bärgens byar
slår röken ned i slöjor tunna, fina.
Nu rasslar släpet öfver planens grus . . .
I slottet går hon in . . . och månskensfloder skina
i vattenkonstens säf, på trän och hus;
och rosendoften ångar mer och mer . . .
Högt på altanen döden står och ser.

ETT NYTT SKEDE I KVINNORÖRELSEN I AMERIKA.

ETT KÅSERI FÖR ATENEUM

AF MASON RANDOLPH.

Det är icke altför lång tid sedan „the new woman“ var det tacksammaste föremålet för skämt i Förenta Staterna, den nya kvinnan, som sökte häfda sin „nyhet“ och sin själfständighet främst genom att i yttre måtto vara så maskulin som blott möjligt, som rökte cigarr, men sprang upp på bordet för en råtta, som red på en karlsadel i Central Park men dånade, om hon såg bloden droppa från ett skuret finger, som ansåg det nödvändigt för sin uppfostran att åtminstone en gång med egna ögon se de värsta „förlustelseställena“ i Bowery distriktet och kinesstaden, men som blef sjuk om hon på dagen försökte göra ett besök i de illaluktande arbetarkasernerna. Hon beskrefs i alla tidningar, karrikerades i alla skämtblad, vitzades om på teatrar och varietéer, begrinades, förhånades, framhölls till skräck och varnagel för alla andra. Och alt detta med mycket skäl, ty i hufvudsak har denna hybrid en lika litet estetiskt tilltalande som samhällsnyttig typ.

Men det oaktadt var väl också denna typ af en viss betydelse såsom öfvergångsform. Den visade att den nya kvinnan måste ställa sig på en annan och sundare grund än förut, om hon ville undgå att betraktas som en mer eller mindre löjlig samhällsutväxt och vinna möjlighet att bli ett nyttigt samhällselement, att hon måste börja från allra första början, börja

se till sin fysiska utveckling, förrän hon kunde hoppas på sådan jämnvikt i nervsystemet, att hon andligt kunde blifva mannens vederlike. Åt det hållet har den nya kvinnan under de två sista årtiondena sträfvat, och de resultat hon vunnit äro i sanning förvånansvärda.

Den förvekligade societetsdamen är, såsom klass, nästan helt och hållet försvunnen, och där hon ännu förekommer som undantagsindivid, är hon på intet sätt längre föremål för beundran. Ännu händer det visst — och händer rätt ofta — att hon i veckotal dansar ut hvarenda natt, men i regeln söker hon inte mera återvinna krafter genom att dagarna igenom klema med sig på alla tänkbara sätt. Hon har tvärtom lärt sig att en ridt, en velocipedtur, en skarp promenad, att frisk luft och kallt vatten äro långt pålitligare restaureringsmedel än skönhetssalvor och svällande hvilstolar. Societetsdamen har blifvit sportkvinna på fullaste allvar, och hennes socialt mindre lyckligt lottade systrar ha ingalunda försummat att, härutinnan som i de flesta andra stycken, följa hennes exempel. Till en början var väl intresset för sport mest modesak, men de utomordentligt gynsamma värkningarna af friluftsidrott af allehanda slag gjorde snart att modet blef sed, alt allmännare i mån som medlen för utöfvande af olika slags sport blefvo lättare tillgängliga. Och värkningarna i andligt afseende af den nya fysiska utvecklingen dröjde häller ingalunda att visa sig.

Beröringen med det manliga släktet, först på sportens och sedan på allehanda andra områden utanför societetslifvet, kunde icke annat än värka väckande åt olika håll. Den nya kvinnan ville inte allenast vara mannens kamrat på idrottens gebit, utan också i andra stycken. Hon hade ju redan länge konkurrerat med mannen i allehanda yrken, som icke kräfde långa och vidlyftiga förstudier, och från åtskilliga sådana yrken hade hon i det närmaste helt och hållet utträngt mannen. De kvinliga högskolorna gjorde det sedermera så småningom möjligt för kvinnan att vinna inträde också på en mängd andra banor, som förut ansetts reserverade uteslutande för mannen, och hon var ingalunda sen att begagna sig af de nya möjligheterna. Tvärtom började det se ut som om värkligt allvarsam konkurrens skulle komma att för all framtid pågå mellan kvinnan och mannen inom de flesta såväl praktiska som lärda yrken, och de funnos nog, som — måhända icke alldeles utan skäl — häri sågo fröet till en icke altför eftersträfvansvärd samhällsutveckling.

„Den nya kvinnan" blef föremål för bittrare persiflage, för mera bitande skämt än någonsin, och på samma gång drogo också både män och kvinnor på fullt allvar i härnad mot den nya anda man trodde hålla på att uppstå och hota att dela mänskligheten i två med hvarandra skarpt konkurrerande och därför mer eller mindre fiendtliga hälfter. Striden härom pågår nog ännu, men med alt mindre bitterhet ju klarare det blir, att det nog finnes rum för alla, både kvinnor och män, som vilja allvarsamt arbeta för det helas framåtskridande — icke blott hålla tal om alt, som *borde* utföras.

De värsta reformifrarinnorna, de som outtröttligt reste land och rike omkring och höllo tal och föredrag om det för-

trampande af kvinnans rättigheter, som förnämligast existerade i deras egen inbillning, de kommo själfva småningom under fund med att männens aktiva motstånd mot kvinnans likställande i alla stycken med mannen betydde långt mindre än hennes eget passiva, än hennes medfödda motvilja att såsom enskild individ träda fram i offentligheten. Och ju ifrigare reformkvinnorna, de professionella så att säga, talade, föredrogo och skreko om hela det kvinliga släktets skyldighet att som „en kvinna" resa sig mot mannen, tyrannen, förtryckaren och alla lasters beskyddare, desto mera drogo sig andra kvinnor undan, alla de, som ansågo att världen, lifvet och mannen i alla fall icke voro fullt så gement dåliga, som man sökte påstå.

Ännu hör man visst då och då den gamla visan, och det ingalunda endast i Amerika, men de, som ännu icke skrinlagt den, kunna väl opåtaldt anses utgöra endast ett uttryck af den naturliga reaktionen mot den motsatta ytterligheten, mot de representanter för könet, som utan anseende till personen dyrka mannen såsom sådan. De äro icke häller så alldeles sällsynta, hvarken i Amerika eller i andra delar af världen. Men medeltalet, det oändligt öfvervägande flertalet amerikanska kvinnor har längesedan hunnit förbi det kvinnorörelsens skede, som främst kännetecknades af bittra, storordiga och ofta väl innehållslösa diatriber mot mannen. Där borta lärde man snart, att handling betyder ofantligt mycket mera än till och med det vältaligaste ord, och därför beslöt man sig för handling — såsom kvinnorna för öfrigt gjort också på en mängd andra håll, och ingalunda minst i Finland, enligt alt jag hört uppgifvas.

Man samlade de spridda och ofta skygga krafterna i förbund och föreningar, bildade ligor och associationer af mångahanda slag och fann inom kort att, där en individ, om aldrig så energisk, icke skulle förmått uträtta stort någonting, kunde ett större antal förbundna, hvar för sig alls icke ovanligt energiska individer åstadkomma stora ting. Association blef kvinnorörelsens lösen, och föreningar i olika syften växte upp med otrolig snabbhet och i otroligt antal öfveralt i landet, någon gång utan att uträtta stort någonting af värde, men oändligt mycket oftare till mycket stor välsignelse för de ändamål föreningarna afsågo att befrämja. Ändamål af mera allmän art, såsom höjande af sedligheten, sträfvande för nykterhet, för allmän rösträtt för kvinnor o. s. v., blefvo först föremål för kvinnoföreningarnas omhuldande, och för att med så mycket större kraft kunna arbeta för dessa sina mål sammanslöto sig föreningarna i större associationer, tils dessa slutligen omfattade alla den nordamerikanska unionens stater.

Dessa föreningar voro alla mycket allvarliga till sina syften, och för dessa arbetade ledarinnorna på sätt och med medel, som rätt ofta voro egnade att uppväcka långt större beundran för arbeterskornas fanatiska hängifvenhet för sin sak än för deras finkänslighet, för deras hänsyn för andras rätt och för laga former. Ingen under därför att många kvinnor, som i början slutit sig till rörelsen, drogo sig en smula åt sidan och att ännu flere höllo sig helt och hållet undan. Särskildt var detta fallet i en

del större städer, där gatuprocessioner, korståg mot krogvärdar, uppspårande af osedlighetsnästen o. s. v. äro förenade med långt större svårigheter och obehag och kräfva långt större „härdning“ än på mindre orter. Men på samma gång kunde knappast häller någon kvinna undgå att se, hvilka värkligt storartade frukter föreningsidén redan burit. Och däraf följde helt naturligt, att man litet hvarstädes började söka tillämpa denna idé på nya sätt och på nya områden.

Vid de stora kvinliga högskolorna hade studentskorna sedan längre tid tillbaka bildat klubbar efter mönster af dylika vid universiteten för studerande af mankön. Och bland dem, som utgått från dessa kvinliga högskolor — colleges — funnos självfallet många, som med största och allvarligaste intresse omfattade kvinnosaken. Det låg därför nära till hands att tänka på en utsträckning af klubbväsendet till vidare kretsar. En klubb behöfde lika litet värka „blot til lyst“, som den behöfde ställa sig helt och hållet i det allvarsamma och ihärdiga reformarbetets tjänst. Nytta och nöje borde inom en sådan organisation af rätt slag mycket väl låta förena sig och klubben därför kunna påräkna understöd och intresse också af kvinnor inom klasser, som hållit sig på afstånd från det egentliga föreningsväsendet.

Sådan var den ena rot, hvarur den nu så ytterst moderna och vidtspridda kvinnoklubbinstitutionen i Förenta Staterna uppspirade. Den andra var af helt annan, nästan diametralt motsatt beskaffenhet och drog sin näring ur en helt annan jordmån. Exemplet af männen, hvilka i Amerika lika väl som i England drifvit klubbväsendet till en mycket hög grad af fullkomning och som i alla tider funnit synnerligt stor trefnad i sina klubbar, manade en del kvinnor, som förfogade öfver långt mera tid och pengar än öfver mål att arbeta för, att också försöka bilda klubbar, där medlemmarna kunde komma tillsammans och roa sig bäst de gitte, utan att råka i obligation till någon värdinna och utan tanke på någon skyldighet att återgälda njuten gästfrihet. De första försöken utföllo så lyckligt, att det inom kort blef högst modernt att vara medlem af en klubb, och klubbar växte upp i massor, ofta med intet annat mål än medlemmarnas trefnad, men ännu oftare i syfte att därjämte värka för ett eller annat ändamål af nyttig art och allmänt intresse.

Den gemensamma basen var ändtligen funnen. Kvinnor af alla samhällsklasser kunde och måste finna det med sin fördel förenligt att inträda i en eller annan af de klubbar, som fortforo och altjämt fortfara att uppstå. Och klubbarnas styrelser funno snart att områden funnos, på hvilka ett flertal af dem kunde samvärka. „Kvinnoklubbarnas federation“ bildades och ombetroddes med ledningen af angelägenheter, som beröra samtliga klubbars intressen. Federationen sammanträder till allmänna möten, där olika, viktiga frågor dryftas, och då organisationen stälts på en så bred bas, att hvarje kvinnoklubb i landet kan finna fotfäste därpå, så inses lätt hvilket väldigt inflytande kvinnosaken vunnit genom klubbväsendet.

Ända ute i västern — i städer, som ingalunda höra till de största och rikaste i Amerika — finnas redan åtskilliga rym-

liga, ståtliga och eleganta klubbhus, helt och hållet bekostade af de kvinliga klubbmedlemmarna. Men ännu så länge begagna de flesta kvinliga klubbar hyrda lokaler, hvilket dock ingalunda hindrar dem från att visa utomordentligt stor lifaktighet och seg energi i alla frågor, som närmare eller fjärmare beröra kvinnornas intressen. Vissheten att i händelse af behof kunna erhålla understöd af miljoner andra kvinnor skänker enhvar klubb en seg uthållighet, sådan en isolerad organisation naturnödvändigt måste sakna. Och denna sammanhållighet i stora frågor skänker i sin tur kvinnorörelsens ledare en makt, som deras motståndare icke ega — förrän motståndarne sammansluta sig på liknande sätt, hvilket är en omöjlighet, ty bland männen råder dess bättre ingalunda samma enighet beträffande motstånd mot kvinnorörelsen, som bland kvinnorna för dess befrämjande.

Endast i en fråga ser det ut som om kvinnosaken ännu under en lång framtid skulle komma att stöta på kompakt motstånd från de mäktiga, merendels i hög grad korrumperade politiska organisationerna i olika stater: i frågan om allmän rösträtt för kvinnorna. Vederbörande ha sett hvad kvinnor förmått uträtta i några af de västra staterna, där likställighet härutinnan blifvit genomdrifven, och bäfva naturligtvis för den politiska allmakt, som hittils satt dem i stånd att lefva fett, utan att hvarken så, skörda eller utföra något annat arbete. Och följdriktigt äro dessa samma vederbörande därför inga vänner, hvarken af kvinnorörelsen i allmänhet eller af kvinnoklubbarna, som mångenstädes visat sig vara farliga motståndare.

I staten Idaho och staden Caldwell hände det t. ex. för icke längesedan, att stadens kvinnor kände sig missnöjda därmed att hasardspel tilläts att öppet florera, såsom för öfrigt mycket ofta är fallet i de nya staterna ute i västern. I Idaho ega kvinnorna rösträtt, och vid nästa borgmästarval röstade medborgarinnorna i Caldwell enstämmigt på en man, hvars åsikter beträffande hasardspel de kände och kunde lita på. Mannen blef vald, och vald blef också en kvinna till medlem af stadens råd. Med deras hjälp genomdrefs kort därpå en förordning, som förbjöd alt hasardspel inom stadens råmärken, och — hvad mera var — de, som satt agitationen mot hasardspelet i gång, sågo också till att stadens polismakt stälde sig förordningen till efterrättelse.

Men härmed var saken ännu ingalunda utagerad. Alt hvad spelare hette i staden — och de voro icke få — satte en agitation i gång för att få förordningen upphäfd. Till dem slöto sig stadens samtliga värdshusvärdar och krögare samt ett flertal af dess handlande. Alla affärsmän skulle bli ruinerade, hette det, om förbudet mot hasardspel strängt genomfördes, ty staden lefde till en stor del på cowboys, grufarbetare, nybyggare o. s. v., och dessa ansågo rätten till spel nära nog såsom en oförytterlig rättighet, oppositionen blef alt starkare, och sedan ett par advokater förklarat förordningen i fråga strida mot staten Idahos fria konstitution, djärfdes till och med ett par professionella spelare öppna en spelbank på nytt. De blefvo utan vidare — på tillskyndan af kvinnoklubben — arresterade och fälda till grundliga böter, hvilka

de vägrade att betala och måste aftjäna med några veckors fängelse, till stor indignation för alla deras vänner, naturligtvis.

Därmed blef krisen akut. Spelvännerna samlade underskrifter för en petition till stadens råd om upphäfvande af den „staden och dess intressen ruinerande förordningen", de preparerade olika medlemmar af rådet och fingo dessas löfte att rösta för petitionen, hvilken de försågo med ett bihang, innehållande några lagkarlars på intrikata, lagliga skäl grundade åsikt, att förordningen faktiskt var inkonstitutionell och rådet sålunda skyldigt att upphäfva den. Därtill kommo petitionens undertecknare öfverens om att infinna sig till rådssammanträdet i sådant antal, att inga motståndare till spelfriheten skulle få plats i lokalen, och rådets tveksamma medlemmar sålunda undandragas alt „farligt" inflytande.

Men de hade underskattat sina antagonister i kvinnoklubben. Dessa icke allenast fingo reda på hvad som förehades, utan vidtogo också alla nödiga mått och steg för att möta och besegra oppositionen. Till en början uppsatte de en skrift, hvari alla petitionens argument bemöttes och dess förkastande bestämdt yrkades, och för denna skrift samlade de underskrifter i minst lika stort antal som petitionärerna. Dessas plan, att upptaga hela rådslokalen och därifrån utestänga alla andra, hade också dunstat ut och föranledde kvinnorna att hemligt komma öfverens om att omintetgöra planen — och, märk väl, ***hemligheten blef icke förrådd!***

Då dagen för rådssammanträdet inföll, hade kvinnorna, redan långt förrän dörrarna till lokalen öppnades, infunnit sig i så stort antal, att de omedelbart upptogo hvarenda stol i salen. Petitionärerna fingo åtnöja sig med ståplatser vid dörren, men större delen af dem kunde alls icke komma in. Så öppnades sammanträdet och kort därpå inlämnade spelvännernas ombud sin petition, som upplästes jämte alla undertecknares namn, hvaribland funnos de flesta af staden Caldwells handlande och affärsmän. Omedelbart efter uppläsningen framräckte den kvinliga rådsmedlemmen motskriften, som likaledes upplästes jämte namnen på dem, som undertecknat den. Och se! då befans det att en mängd hustrur till män, som deltagit i petitionen, skrifvit under yrkandet på dess afslående, och jämte dem hvarje annan kvinna af något anseende i staden. I mån som namnen på hustrur och mödrar, hvilka aldrig förut spelat någon roll utanför sina hem, föllo från sekreterarens läppar, blefvo de närvarande männens anleten alt allvarsammare. Det var som om de första gången insett hvad den statens kvinnor medgifna allmänna rösträtten värkligen hade att betyda, hvilken omhvälfning af alla statspolitiska förhållanden som förestod. Och då den äldste medlemmen af municipalrådet, en man, som till det sista motsatt sig rösträttens utsträckning till kvinliga medborgare, stod upp och föreslog att petitionen icke skulle föranleda till någon åtgärd, höjde sig ingen enda röst till förmån för spelvännerna. Staden Caldwell var för alla tider rensad från legaliserade spelhålor.

Fallet inträffade visserligen i en stat, där kvinnorna besitta rösträtt och följaktligen rätt betydande politisk makt, men också i flere andra af unionens stater

ha kvinnoklubbarna vetat göra sitt inflytande gällande, ehuru de icke egt rösträtt. I New York t. ex., där all politisk makt såväl inom staten som i staden sedan många år tillbaka utöfvats af de politiska organisationerna, hvilka just i New York nått höjden af korruption, ha kvinnoklubbarna vetat genomdrifva åtskilliga, mycket långt gående reformer, och det utan att inlåta sig på några som hälst kompromisser med dem, som makten hafva. För icke så alldeles många år sedan var det uselt beställdt med New Yorks slaktinrättningar. De voro helt och hållet privataffärer och i sådan egenskap undandragna så godt som all kontroll af vederbörande myndigheter, som, enligt rådande bruk, läto udda vara jämt, så länge slakteriernas egare blott erlade en tillräcklig kontribution. Och det var långt billigare än att bygga om slakterierna. Då skrefvo ett par kvinnoklubbar frågan om förbättringar på sitt program och började en otroligt ihärdig agitation för ett bättre sakernas tillstånd. Att slakta kreatur ute i fria luften, inne i en stad, där skådespelet bevittnades af hela skaror af just sådana barn, som voro mest mottagliga för allehanda brutaliserande inflytande — sådant var ovärdigt ett civiliseradt samhälle, framhöllo de, som ledde agitationen. Och lika ovärdigt civiliserade människor var det, enligt dem, att förtära kött, som icke förvarades under tak, utan upphängdes i fria luften, där dam, sot och allsköns orenlighet kom i beröring därmed. Alt detta måste ändras, yrkade klubbarna. Och det vardt ändradt. Agitationen nådde ett sådant omfång och blef så intensiv, att vederbörande sist och slutligen måste bekväma sig att vidtaga reformer, hvilket härvidlag betydde att införa ett helt och hållet nytt system. Resultatet är att New York nu har mera praktiska, ändamålsenliga, snygga och hygieniska slaktinrättningar än de flesta andra städer i världen. Kylrummen, där köttet hänger i långa, ljusa gallerier, äro rent af eleganta.

En annan i New York — och numera i flere andra amerikanska städer — införd reform visar i kanske ännu högre grad kvinnoklubbarnas långt nående inflytande, ty i detta fall vände sig reformifvern mot en gammal ingrodd och därför ytterst svårutrotlig ovana bland menige man, mot det vedervärdiga spottande amerikaner af medel- och lägre klass tillåta sig litet hvarstädes. Det var ohyfsadt, osnygt och hälsovådligt, förklarade de ärade damerna, och kunde därför icke längre tolereras, hvarken i offentliga lokaler eller ännu mindre i järnvägs- och gatubanvagnar. Publiken, särskildt den kvinliga, egde rätt att fordra åtminstone så stor snygghet i dessa, att icke hälsa och kläder äfventyrades. Vederbörande måste se till att sådan snygghet iakttoges.

Härvid måste man betänka, att det var fråga om utrotandet af en nationalovana, som ostördt fått florera under mansåldrar, och vidare att egarne till både järnvägar och alla andra samfärdselmedel i Förenta Staterna äro privata bolag, hvilkas koncessioner äro oantastliga, så länge de hålla sig inom lagstadgade råmärken, samt att ett fälttåg mot oseden ifråga måste medföra en oändlig massa trassel och obehag af olika slag för bolagen. Men trots alt detta har

reformen blifvit genomförd. Oseden är i det allra närmaste helt och hållet afskaffad, och inträffar någongång undantagsvis ett återfall, så medför det sådana obehag för den skyldige, att han i framtiden mycket noga väljer tid och tillfälle att gifva sin snuskighet fritt lopp,

I Chicago äro de kvarter, i hvilka staden är indelad, genomdragna af gränder („alleys"), som lämna tillträde till de olika husens bakgårdar och i hvilka aska, sopor och annat affall deponeras för att af renhållningsentreprenörerna bortföras. Såsom alls icke trafikerade af den mera nogräknade publiken undgingo gränderna självfallet de flestas uppmärksamhet, renhållningsentreprenörerna kunde därvidlag sköta sina skyldigheter ungefär som de ville, och däraf vardt följden ett rent ohyggligt sakernas tillstånd i stadens otaliga gränder. Någon gång hände det visst, att klagomål förmådde stadens fäder till en skrapa åt de tjänstemän, som närmast hade med entreprenörerna att skaffa, men för dem blef det billigare att betala och för tjänstemännen i fråga mera inkomstbringande att taga mutor än att uppfylla sina skyldigheter, och tillståndet blef alt värre ju längre det led.

Då togo de ärade damerna saken om hand. Frågan dryftades i olika klubbar och föreningar och beslutet blef, att ofoget borde och skulle afskaffas. Först grinade man tämligen oförtäckt i Chicagos municipalråd åt damernas pretension att tvinga fram reformer oberoende af stadens fäder. Och entreprenörerna grinade likaledes, ehuru mindre hjärtligt, ty de visste att de skulle få lof att ro ut med långt rundligare mutor för att bli lämnade i ro. Men det blef snart slut med grinet, då vederbörande sågo den ena efter den andra af stadens tidningar ställa sig på damernas sida och föra deras talan med sådan hänsynslöshet, som endast amerikanska tidningar kunna ådagalägga. De generade sig icke i minsta mån att tala om till och med huru stora mutor herrar entreprenörer årligen erlade och huru stor del af beloppet, som gick i åldermännens fickor. Och samtidigt värfvade kvinnoklubbarna anhängarinnor i snart sagdt hvart och ett af stadens hus, där en tyst men därför ingalunda mindre ifrig och värkningsfull propaganda dagligen och stundligen bedrefs af respektiva husmödrar, tils också flertalet af Chicagos manliga befolkning — det vill säga af valmännen — vunnits för reformen. Och då vardt den genomförd. Inom ett par månader voro Chicagos gränder lika rena som dess gator, och kvinnoklubbarna ha sörjt för att de så förblifvit. De genomdrefvo helt enkelt, att en kvinna blef vald till inspektör för gränderna, och de ha skänkt henne ett oangripligt inflytande genom att fortfarande understöda henne såsom sitt speciella renlighetsombud.

Snarlika exempel kunde anföras i större mängd än ett par häften af Ateneum kunde inrymma, men de redan anförda visa tillräckligt tydligt, att Amerikas kvinnor, genom att sammansluta sig i föreningar och klubbar och genom att taga till fält för sina reformsträfvanden rent praktiska områden, inom några få år nått ett större inflytande än tiotal år af deklamationer, reklamationer och diskussioner förmått tillvinna dem. Tack vare denna rent praktiska riktning kvinnorörelsen inslagit har den blifvit en större makt än till och med många af dess

vänner ännu för några år sedan skulle vågat förutspå. Och det kan knappast betyda annat än att Amerikas kvinnor snart nog komma att genomdrifva alla sina återstående fordringar på likställighet med mannen. De ha bevisat icke allenast att de, äfven utan rösträtt, kunnat förskaffa sig ett betydande inflytande inom samhället, utan också att de förstå begagna detta inflytande till samhällets värkliga bästa. Och däri är det ju i alla fall frågans värkliga tyngdpunkt ligger.

Till sist några ord om en af de äldsta — kanske till och med den allra äldsta kvinliga klubben i Amerika, en klubb, hvars värksamhet och obestridliga framgång i vidsträckt mått bidragit till utvecklingen af det klubbväsende, som numera spridt sig till alla unionens stater och som vunnit anslutning af faktiskt alla de bästa kvinliga element Förenta Staterna ega.

Det var för många år sedan denna första kvinliga klubb uppstod i New York, bildad af kvinnor, som vunnit ett visst namn inom tidningsvärlden. Charles Dickens hade anländt på sitt sista besök i Amerika, och New Yorks tidningsmän ville gifva en middag till hans ära hos Delmonico, stadens förnämsta restauratör. Miss Jennie June, fru Parton, Kate Field och Alice och Phebe Cary (ett par af namnen antagligen pseudonymer), alla kända inom tidningsvärlden, anhöllo att få deltaga i middagstillställningen på samma vilkor som öfriga journalister.

„Den kommer att kosta femton dollars (75 mk) per kuvert", svarade de tillfrågade öfverlägset, som om de ansett det vara tillräckligt att afgöra saken.

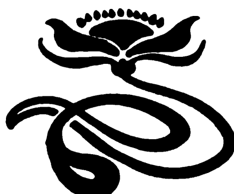
„Kostnaden spelar alls ingen roll", förklarade de fem damerna, så litet de än i allmänhet voro böjda att anse det likgiltigt, huru mycket de gåfvo ut af sina surt förvärfvade styfrar.

Men då svarade tidningsmännen „nej" rent ut. Förslaget innebar en nyhet, som de hvarken ville eller kunde införa, påstodo de. Och det förbittrade de kvinliga journalisterna i så hög grad, att de omedelbart beslöto bilda en klubb, hvars medlemmar skulle bestå uteslutande af kvinnor. Klubben blef bildad, hade i början att kämpa mot mycket stora svårigheter, var utsatt för hån och begabberi från en mängd olika håll, men fortlefde det oaktadt, och inte allenast fortlefde utan vann terräng. Sedan dess har denna samma klubb beredt ett festligt mottagande åt de flesta framstående kvinnor, som besökt New York, och likaså åt några män. Den har utöfvat en mycket storartad välgörenhet och förhjälpt en mängd unga kvinnor att vinna fast fot och en aktad ställning i New York, ehuru de saknat både förmögenhet och traditioner, och slutligen har den genom sitt exempel visat att kvinliga klubbar ingalunda — såsom man i början allmänt ville påstå — äro omöjliga att upprätthålla, utan att de tvärtom kunna bli och vara kraftigt värkande faktorer i det godas tjänst.

De mångfaldiga andra inkast, som gjorts mot kvinnornas klubbar, ha också småningom — alla, eller nästan alla — bevisat sig vara gripna ur luften. Det har bevisat sig att hustrur och mödrar alldeles icke behöfva försumma sina hem för det de egna några timmar hvarje vecka åt sin klubb, att kvinnor ingalunda bli mindre kvinliga (det urgamla,

innehållslösa argumentet!) därför att de omfatta också andra än hemmets och familjens intressen, att de icke af naturen äro oförmögna att föra en ordnad, sansad och logisk diskussion, utan att just klubbarna uppfostrat och utbildat talarinnor, som i de flesta afseenden kunna mäta sig med det starkare könets representanter på detta område. Och — last but not least — har klubbarnas lifaktighet och spridning bevisat, att kvinnor kunna trifvas ypperligt ihop utan inblandning af något manligt element och utan att tillståndet inom respektive klubbar urartar till ett kroniskt bellum omnium inter omnes — såsom man också velat påstå och såsom väl i enstaka undantagsfall varit händelsen.

Kvinnoklubbarna ha med ett ord blifvit en samhällsfaktor, med hvilken man måste räkna på allehanda olika områden, och fortfara de såsom under senare tid att tillväxa i antal och inflytande, är det mycket troligt att de komma att bilda grunden för en helt ny och mycket långt gående utveckling af hela den gamla, så mycket och så bittert debatterade frågan. Huru som hälst har kvinnorörelsen genom dem inträdt i ett nytt skede, hvilket från de synpunkter här antydts är af ofantligt stort intresse och af mycket stor vikt.

MYRORNAS GÄSTER.

AF O. M. REUTER.

tt af de egendomligaste fenomen, naturvetenskapen konstaterat, är det faktum att i vissa fall af en eller annan orsak tvänne systematiskt vidt skilda arter normalt lefva sida vid sida i hvarandras sällskap. Detta samlif, vare sig sedan att det eger rum på grund af någon för den ena eller båda arterna påtaglig fördel eller att någon sådan icke kan skönjas, har man betecknat med den allmänna termen hamabios. Men i många fall är denna hamabios af ömsesidigt gagn för båda djurarterna, ja, den utgör t. o. m. ett nödvändigt vilkor för deras existens; den är då hvad man kallar en värklig symbios.

Ingenstädes finner man så talrika exempel på hamabios som i myrornas boningar. En kort öfverblick af de företeelser, som där möta oss, skall utan tvifvel kunna räkna på den naturälskande läsarens intresse. Den visar oss huru invecklade förhållandena inom djurvärlden ofta äro, på samma gång den ger oss en föreställning om det trägna arbete, som på olika håll utvecklas för att afslöja naturens gåtor. Ensamt antalet af de publikationer, hvilka behandla hamabiosen inom myrsamhällena eller i hvilka denna på ett eller annat sätt beröres, stiger till öfver tvåhundra, bland dessa fem af svenska och fem af finska författare.

Det var först tysken Müllers år 1818 offentliggjorda „Beiträge zur Naturgeschichte der Gattung Claviger“, som länkade naturforskarnes uppmärksamhet på det egendomliga förhållandet att i

myrsamhällena lefva vissa besynnerliga skalbaggar, hvilka aldrig annorstädes anträffas, och att dessa af myrorna vårdas och matas samt å andra sidan slickas på samma sätt som de af myrorna så eftersökta bladlössen. De viktigaste härnäst följande arbeten äro Maerkels åren 1841 och 1844 publicerade „Beiträge zur Kentniss der unter Ameisen lebenden Insekten“, hvilka inalles uppräkna icke mindre än 284 så kallade myrmekofiler. Med denna term betecknas nämligen alla insekter, hvilka uppsöka myrsamhällena och lefva i dem. Mäklin utgaf 1846 en förteckning öfver Finlands myrmekofila skalbaggar och sedermera hafva dylika förteckningar sett dagen i olika länder. År 1874 sammanstälde den fransyske myrmekologen André alla dittills bekanta myrmekofila insektarter, hvilkas antal då steg till 588, och tjugu år senare anförde Wasmann i sin omsorgsfullt utarbetade „Kritisches Verzeichniss der myrmecophilen und termitophilen Arthropoden“ 1,246 sådana arter.

Det är isynnerhet under seklets senare del och särskildt de sista decennierna, som undersökningarna beträffande hamabiosen i myrsamhällena bedrifvits med större intensitet. På detta område hafva intressanta upptäckter meddelats af fransmännen Lucas, Lespès, Moniez och Lichtenstein, schweizaren Forel, engelsmännnen Lewis, Walker och sir John Lubbock, tyskarne Gueinzius, v. Hagens och Dohrn, italienarne Delpino och Leonardi, ryssen Solsky, den svenske framstående myrmekologen Adlerz, den finske entomologen J. Sahlberg, amerikanarne Smith och Hamilton, m. fl. Men största förtjänsten om kännedomen af de olika i myrbon lefvande insekternas relationer till sina värdar har dock inlagts af den holländske jesuitpatern Wasmann och den fransyske professorn Janet, hvilka båda forskare under en följd af år i artificiella myrsamhällen, underhållna i därför enkom konstruerade sinnrika apparater, systematiskt observerat hithörande företeelser. Wasmann har offentliggjort icke mindre än aderton publikationer i detta ämne, Janet sex, af hvilka den sista, utkommen år 1897, under titeln „Rapports des animaux myrmécophiles avec les fourmis“ innehåller en sammanställning af alt, som hittills är kändt i denna fråga, hvilken onekligen är en af de intressantaste inom djurœkologins område.

De relationer, i hvilka de myrmekofila insekterna stå till myrorna, kunna hänföras till flere olikartade kategorier. Man har åtskiljt icke mindre än sex olika slag af hamabios inom myrsamhällena. Till dem hör, utom den öfver alt i naturen förekommande parasitismen, vidare phoresin, myrmekokleptin, synektrin, synoekin och myrmekoxenin.

Såsom parasiter uppfatta vi endast de djur, hvilka lefva på eller i myrornas eller deras affödas kroppar och nära sig på dessas bekostnad.

Phoresin omfattar de fall, då en myrmekofil sällar sig till myrorna i ändamål att af dem på ett bekvämt sätt bli transporterad från ett ställe till ett annat.

Myrmekokleptin omfattar fall, då myrmekofilen, oaktadt myrornas tydligen visade fientlighet, smyger omkring

i myrbona för att stjäla myrornas näring eller röfva deras yngel för att förtära det.

Synektriska kalla vi de myrmekofiler, som gästa myrornas bon för att förtära deras invånare. De äro således myrornas fiender och förföljas såsom sådana af dem.

Synoeki utgöres åter af fall, då myrmekofilerna icke stå i något direkt förhållande till sina värdar, utan endast tolereras af dessa och tillåtas bebo deras nästen, i hvilka de kunna finna ej blott näringsämnen, som icke anlitas af myrorna själfva, utan äfven nödig värme och skydd mot fiender, för hvilkas angrepp de annars vore utsatta.

Myrmekoxeni slutligen betecknar en värklig symbios, i det dessa myrgäster och myrorna af sitt samlif åtnjuta ömsesidiga fördelar.

Stundom företer en art sedvänjor, hvilka närma henne till flere af nyss anförda kategorier, stundom till öfvergångskategorier mellan dessa.

Några exempel, valda hufvudsakligen med afseende å myrsamhällen, hvilka företrädas äfven inom vårt fauna-område, må belysa det ofvanstående.

Myrornas parasiter äro så väl inre som yttre (endo- och ektoparasiter). Bland de förra märkes en liten trådmask *(Pelodera),* hvilken tillbringar en del af sitt larvtillstånd i myrornas svalgkörtlar, från hvilka den senare går ut, för att lefva fritt bland affallet i boet och där gifva upphof åt en serie generationer, betydligt olika den parasitiska. Andra, flere centimeter långa trådmaskar lefva i läppkörteln hos *Formica fusca,* hvilken de synas förorsaka betydande plågor. Så snart en sådan mask lämnat körteln, nedstiger den genast i den fuktiga jorden, men anträffas den af en myra förr än den hunnit borra sig ned dödas den ögonblickligen af denna. Ytterligare andra maskar lefva i myrornas bakkropp, hvarest man äfven funnit larver af vissa parasitsteklar *(Elasmosoma berolinense).* Det är hufvudsakligen under de stora drabbningar, hvilka levereras mellan myror af olika samhällen, som man sett denna lilla stekel sväfva i luften ofvanför de stridande, som då äro altför upptagna af sin kamplust, för att vara på vakt mot parasiten. Stekeln förföljer en viss myra tills ögonblicket förefaller gynnsamt och slår då ned på myrans rygg samt sticker in sitt äggläggningsrör i dess bakkropp. Den utväljer för ändamålet alltid lifliga och friska myror, aldrig sjuka eller döda. Också en parasitfluga *(Phora formicarum)* förföljer på samma sätt och lägger sina ägg på myror, i hvilka dess larver sedan lefva.

Myrornas yttre parasiter utgöras af olika arter kvalster, små spindellika djur, kända i vetenskapen under namnet akarider. Flere af dem, t. ex. *Discopoma comata,* nära sig af myrornas blod, som de suga genom att sänka sin snabel i de tunna membraner, hvilka åtskilja kroppsringarna.

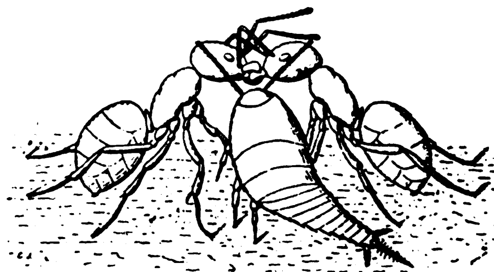
En särskildt egendomlig ektoparasit är akariden *Antennophorus Uhlmanni.* Denna, hvilken uppnår en storlek, jämförlig med myrvärdens hufvud, kryper fritt omkring på myrans kropp och uppehåller sig oftast på hufvudet eller på sidorna af bakkroppen. Dess föda

utgöres af den näringsvätska myrorna uppstöta ur sin kräfva och hvarmed de mata hvarandra. Då den ena myran sålunda matar den andra, tager äfven Antennophorus sin andel af droppen och man tror sig till och med hafva observerat att han genom smekningar med sina långa antennlika fötter ber myrorna om föda på samma sätt som dessa bedja hvarandra med sina känselspröt. I fall akariden befinner sig på myrans hufvud eger denna manipulation rum med den honom bärande myran, befinner sig akariden åter på myrans bakkropp, med någon annan i närheten varande myra. Detta fall af parasitism synes därför stå på gränsen till värklig myrmekoxeni, i fall man blott kunde upptäcka någon fördel däraf äfven för den myra, på hvilken akariden lefver.

Fallet Antennophorus bildar å andra sidan en öfvergång äfven till phoresi, ty akariden låter här bära sig af sin värd i en bestämd afsikt, den att ständigt vara i närheten af sin näringskälla.

Åtskilliga akarider lefva fritt i myrstackarna, men fästa sig isynnerhet under sitt nymftillstånd vid myrorna för att på detta sätt blifva transporterade till för dem gynnsammare lokaler. Andra akaridarter, hvilka anträffas hos myrorna endast i fullt utbildadt tillstånd, torde under myrornas exkursioner haka sig fast vid deras kropp, ben och antenner, för att på detta sätt komma in i deras bon. En akarid, *Uropoda cristiceps,* utgör exempel på en slags indirekt phoresi. Kändt är att myrorna dagligen flytta sina larver till olika delar af boet alt efter temperaturens beskaffenhet. Ofvan nämda akarid begagnar sig häraf för att utan möda komma till så många ställen i myrboningarna som möjligt och fäster sig därför med klamrapparaten i sina framben vid myrornas larver och kokonger. Dessa tjäna på intet vis akariden till näring, utan utgöra helt enkelt transportmedel.

Vi nämde ofvan myrmekokleptin. Denna term har Janet uppfunnit hufvudsakligen för att beteckna det egendomliga sätt, hvarpå en tysanur, *Lepismina polypoda,* skaffar sig föda i *Lasius mixtus'* kolonier. Denna insekt, ungefär af samma storlek som myrorna själfva, kan ostraffadt uppehålla sig i deras stackar, tack vare sin utomordentliga snabbhet. Här lefver den af samma föda som den ofvan omtalade akariden Antennophorus, men under det myrorna frikostigt unna den senare dess näring, är Lepismina nödgad att förskaffa sig födan genom stöld. Den ligger därför och lurpassar på de tillfällen, då två myror mötas och den ena utspyr i den andras mun en droppe af den i kräfvan bevarade söta bladlussaften. I samma ögonblick detta sker rusar Lepisminan till från sidan och uppsnappar droppen samt skyndar lika ilsnabt åter därifrån.

LEPISMINA OCH LASIUS MIXTUS.

I myrornas boningar eger dock rum en stöld af vida allvarsammare slag. I de större myrarternas bon förekommer nämligen i mellersta och södra Europa icke så sällan och i vissa länder nästan alltid en helt liten gul myrart, *Solenopsis fugax*. Den bygger sina bon alldeles tätt invid de större arternas, men icke nog därmed, den förfärdigar äfven i dessas bon smala gångar och gallerier, i hvilka de stora myrorna icke kunna tränga in, men genom hvilka Solenopsis fritt kan passera af och an i deras bostad. Här angriper den och dödar dessas larver och nymfer, hvilka den bortför till sina egna förrådsrum. Stundom kommer det dock till strid mellan invånarena i dessa „dubbla nästen," men den lilla Solenopsis är i motsats till Formica och Lasius-arterna, hos hvilka den huserar, försedd med gadd och därför en rätt farlig fiende.

Solenopsis bildar öfvergång till de äkta synektrerna. Dessa, hvilka äfven gästa myrornas boningar i rent fientlig afsikt, nära sig nämligen af lefvande myror eller af myryngel, som de på stället förtära. De blifva alla förföljda af myrorna och undvika därför så mycket som möjligt att bli observerade af dem. De gömma sig vanligen i aflägsnare delar af boet eller utanför detta i närheten af dess ingångar och angripa myrorna endast nattetid, då dessa sofva. Nästan alla arter äro snabba skalbaggar, utmärkta genom sin långa, smala böjliga bakkropp och sina korta skalvingar *(Staphylinidae)*. Ehuru de ofta nog angripas af myror, lyckas de dock nästan alltid undkomma. Bekantast äro arterna af släktet *Myrmedonia* och *Quedius brevis*. Denna senare träffar man om vintern, då myrorna ligga i dvala, ogeneradt öfvervintrande i stacken sida vid sida med myrorna. Om sommaren åter gömmer den sig i små hålor, som den urhålkar åt sig i galleriernas väggar.

Det är emellertid jämförelsevis få af de hos myrorna normalt lefvande insekterna, hvilka äro att räknas till deras fiender. Det vida vägnar största antalet myrmekofiler står nämligen icke alls i något direkt förhållande hvarken till myrorna själfva eller till deras afföda, utan uppehåller sig af andra orsaker bland dem. Dessa gäster har man, såsom tidigare anförts, kallat synœketer.

Synoekin kan i vissa fall vara alldeles tillfällig. Insekter kunna i myrstackarna finna lifsbetingelser, liknande dem, som normalt omgifva dem, och anträffas därför där lika väl som annorstädes. Detta är fallet med vissa skal- och skinnbaggar *(Dictyonota)*, tysanurer och podurider *(Campodea, Achorutes, Orchesella)*, tusenfotingar *(Blaniulus)* och klokrypare *(Chelifer)*. Men man känner äfven ett mycket stort antal äkta synoeketer, hvilka aldrig förekomma annorstädes än i myrbon.

Såsom bekant, nära sig myrorna uteslutande af flytande eller halfflytande ämnen. Endast deras larver, hvilka hafva en något vidare strupe, kunna förtära litet större fragment af fast föda; emellertid intaga äfven de största delen af sin näring i flytande form. Sedan myrorna sönderstyckat och utsugit de insekter, de släpa hem i sina

bon, finnas dock alltid i dessas lik en återstod af näringsämnen, som kan komma andra på annat sätt utrustade insekter till godo. Dessa lik, äfvensom liken af döda myror, uppätas då af ett stort antal myrmekofiler, hvilka kunna förtära fast föda. Dessa äkta synoeketer göra sålunda sina värdar en tjänst, i det de i sin mån bidraga till renhållningen och hygienin inom samhället, och man ser dem häller aldrig förföljas eller angripas af myrorna. Till denna kategori höra talrika akarider *(Laelaps)* och skalbaggar (många *Histeridae*, *Trichopterygidae, Staphylinidae* och *Lathridiidae, Monotoma)* samt slutligen äfven en liten myra, *Formicoxenus nitidulus*. Likasom den ofvan anförda för myrorna skadliga Solenopsis bildar dubbla nästen med vissa myror af släktet Lasius, så bygger Formicoxenus sitt bo inne i stackmyrans och dess närmaste samsläktingars stackar. De små kamrar, den knapt tre millimeter långa myran här förfärdigar och i hvilka den lefver med sin afföda, stå vidt och bredt genom smala gallerier i förbindelse med stackmyrans gångar och kamrar. Ännu aldrig har man träffat en Formicoxenus utanför en af Formica rufas eller F. pratensis stackar. Inom dessa lefva de små myrorna i fred med sina värdar, men äro icke föremål för någon deras omsorg, lika litet som de göra dem någon direkt nytta. I sina värdars stackar finna de emellertid byggnadsmaterial, värme och skydd, äfvensom föda. Dock känner man ännu icke med säkerhet hvari denna består. Då stackmyran, såsom stundom sker, utvandrar och grundlägger nya stackar, åtföljer äfven Formicoxenus den vandrande myrkolonnen och medför sina larver och nymfer.

Några synoeketer lifnära sig af det murknande vegetabiliska material, hvaraf stackarna uppförts. En bland de egendomligaste bland dessa är den stora, tjocka larven af en guldsmedsart *(Cetonia floricola)*, hvilken anträffas i mellersta Europa i stackmyrans stackar och enligt flere författares samstämmiga utsago fullkomligt ostörd af myrorna därstädes lefver och undergår sin metamorfos.

Andra synœketer t. ex. gråsuggan *Platyarthrus Hoffmanseggi*, som lefver i talrika myrors bon, lifnära sig af lägre växter, som där utvecklas; ytterligare andra, såsom skalbaggen *Batrisus formicarius*, torde anställa jakt på de i myrsamhället lefvande akariderna.

Stundom har man iakttagit att vissa synœketa skalbaggar *(Myrmetes piceus, Hetaerius ferrugineus*, några *Pselaphider)* tid efter annan slickas af sina värdar. I sådana fall synes en tendens till värklig myrmekoxeni föreligga.

Myrmekoxeni är den högst utvecklade graden af myrmekofili. Den representerar en värklig symbios, ett samlif till ömsesidig fördel för de båda kontrahenterna däri.

De myrmekofiler, hvilka tillhöra denna kategori, vårdas och skyddas af sina värdar, myrorna, och födas af dem medels ur deras kräfva uppstött näringsvätska, under det de i gengäld från vissa körtlar producera en vätska, som af myrorna med begärlighet uppslickas. Man känner redan ett ganska stort antal sådana skalbaggar.

Graden af myrmekoxenin är emellertid tämligen olika utvecklad hos olika arter. På gränsen synes ännu en hos Lasius fuliginosus lefvande nitidulid, *Amphotis marginata,* stå. Man har sett myrorna, ehuru väl tämligen flyktigt, slicka sidorna af dess skalvingar. Därstädes har man äfven upptäckt körtlar, hvilka hos artens samsläktingar producera en vätska, som tjänar till att afhålla fiender. Men man kan väl tänka sig att denna dess defensiva funktion upphört hos en art, hvilken likasom A. marginata lefver skyddad inne i myrornas bon, och att den i stället under de nya inflytelserna här fått en annan beskaffenhet. Myrorna synas i alla fall egna någon omsorg åt dessa skalbaggar, ty man har sett dem under förefallande fara försöka fatta tag i dem och bära dem bort, hvilket emellertid icke lyckats, då skalbaggen icke erbjuder lämpliga fästepunkter för myrornas käkar. Å andra sidan har man sett Amphotis gå från myra till myra och genom snabba slag med sina antenner bearbeta dessas hufvud. Följden häraf har varit att myrorna utgjutit ur munnen en klar droppe, som genast uppsugits af skalbaggen.

CLAVIGER OCH LASIUS.

På samma sätt bete sig äfven de arter, hvilkas myrmekoxeni är så utpräglad, att den återspeglas till och med i vissa yttre strukturförhållanden. Så t. ex. arterna af staphylinidsläktena *Lomechusa* och *Atemeles* *) samt af den besynnerliga familjen *Clavigeridae*, af hvilken uteslutande myrmekoxena familj nära 100 arter äro beskrifna, de flesta exotiska, men en *(Cl. testaceus)* funnen äfven i vårt land hos lilla gula myran *(Lasius flavus)*. Claviger och Lomechusa bedja myrorna om näring genom att slå mot deras hufvud med sina antenner, Atemeles-arterna åter höja emot dem sina framben.

Dessa myrmekoxener äro dock icke så fullständigt beroende af myrorna, som man trott. Senare undersökningar hafva nämligen ådagalagt att de äfven förmå nära sig själfva och att deras föda till och med ej sällan utgöres af myrornas egna larver. Likväl är det icke troligt att de skulle kunna förskaffa sig själfva näring utanför myrornas boningar. Det kan förefalla egendomligt nog att myrorna vårda sig om arter, hvilka dock i vissa fall uppäta deras eget yngel, men man må erinra sig att äfven myrorna själfva stundom förtära sina egna larver och nymfer och å andra sidan att den vätska, dessa

*) Arterna af släktet *Atemeles* förete den egendomlighet, att de hafva dubbla värdar. De genomgå hela sin metamorfos hos *Formica*-arter, men den utbildade skalbaggen emigrerar genast till *Myrmica*-arternas bon, där den kopulerar och hvarifrån den senare återvänder till Formicanästena, för att i dem lägga ägg.

myrmekofiler producera antagligen af myrorna skattas högre än förlusten af en jämförelsevis ringa del af affödan.

Vi nämde nyss att myrmekoxenin afspeglas äfven i vissa yttre strukturförhållanden. Sålunda finner man mundelarna och isynnerhet palperna hos hithörande arter förkrympta, och detta i desto högre grad myrmekofilen är beroende af sin värd. Men den mest i ögonen fallande karaktären är förekomsten af särskilda gul- eller rödaktiga hårtofsar, hvilka upptaga och utbreda det af körtlarna frambragta sekretet och af myrorna slickas. Sådana tofsar finnas vid yttre hörnet af de korta skalvingarnas framdel eller också på bakkroppens sidor eller rygg strax bakom skalvingarnas bakkant.

Också antennernas märkvärdiga byggnad, så karaktäristisk för en utländsk myrmekoxen-skalbaggsfamilj, *Paussidae*, torde vara en karaktär, afpassad för en symbios af ofvan anförd art. De bestå endast af två leder, den andra mycket stor, och tyckas vara bildade på så sätt att myrorna lätt kunna med sina käkar fatta rundt om antennskaftet och sålunda bära skalbaggarna omkring i sina bon.

Myrorna visa nämligen vid fara samma omvårdnad om sina myrmekoxena skalbaggar, som om sina egna larver. De skynda sålunda, så snart boet blottas, att bära sina Claviger ned i gallerierna genom att med käkarna fatta dem rundt om den smala mellankroppen. På samma sätt undanbärga de också de likasom dessa skalbaggar äfvenledes blinda larverna af släktena Lomechusa och Atemeles, hvilket är så mycket mer anmärkningsvärdt, som dessa under sitt larvtillstånd icke på något sätt ännu äro myrorna till nytta. De matas emellertid af dem, alldeles såsom deras egna larver, och Wasmann säger därför icke för mycket, då han uttrycker sig att Atemeles anses och behandlas af myrorna såsom deras jämlikar.

Dessa skalbaggar tyckas i de flesta fall blifva vänligt upptagna äfven i främmande myrors nästen af samma och närstående arter.

Beträffande Claviger har man flere gånger iakttagit dessa små skalbaggar krypa upp på myrornas rygg och låta bära sig omkring af dessa, stadigt fasthållande sig med sina klor, äfven om myrorna på alt sätt försöka befria sig från sin börda, t. ex. genom att bita omkring sig eller kasta sig på rygg. På samma sätt bestiga de äfven de bevingade myrhonorna före dessas bröllopsflykt och medfölja dem antagligen på detta sätt till de nya af dem sedermera grundlagda myrsamhällena.

Uppkomsten af den egendomliga symbiotiska företeelse, som föreligger i den nu i korthet omtalade myrmekoxenin, låter tänka sig på följande sätt. De skalbaggar, hvilka blifvit värkliga myrmekoxener, hafva möjligen tidigare endast såsom simpla synœketer vistats i myrornas bon, födande sig af deras näringsrester, döda myror, m. m. Under lifvet här och de förhållanden, som omgifvit dem, hafva de så småningom utbildat de körtlar, hvilka afsöndra det för myrorna så begärliga sekretet och hvilka körtlar förut antagligen varit rudimentära eller haft sig en

annan roll anförtrodd, t. ex. den att afsöndra en defensiv vätska, såsom hos samsläktingarna till den ofvan omtalade Amphotis. Dylika defensiva körtlar vore icke längre af någon nytta, då insekten i alla fall åtnjuter tillräckligt skydd i myrornas bon.

Men å andra sidan bör man icke förgäta en allmänt känd företeelse i myrornas lif, hvilken kan gifva ännu ett uppslag till tolkningen af myrmekoxenins uppkomst: myrornas förhållande till blad- och sköldlössen. En och hvar har sett huru myrorna uppsuga den klara söta vätska, som de förstå att framkalla ur bladlössens analrör genom smekningar med sina antenner och hvilken i självfva värket icke är annat än dessas exkrementer. Myrorna vårda sig alldeles särskildt om sina bladlöss, kringmura dem ofta med hvalf af lera på de växter, där de suga, och bortjaga från dem de rof- och parasitsteklar (t. ex. *Cemonus unicolor* och *Pemphredon insigne)*, hvilka hota dem. Dessa bladlöss kunna dock icke räknas till de myrmekofila insekterna, lika litet som blåvingefjärilarnas larver, som på tionde och elfte kroppringarna bära en körtelapparat, hvilkens sekret äfvenledes uppsuges af myror. De uppsöka icke myrorna, utan uppsökas tvärtom af dem; myrorna äro *deras* gäster. Men i några fall föra myrorna bladlössen in i sina bon, där de sist nämda då suga på gräsens i tufvorna nedsänkta rötter, och vissa bladlusarter *(Phora, Paracletus)* hafva aldrig blifvit annorstädes observerade. Det är antagligt att dessa blifvit så väl omhuldade af myrorna och funnit så stor fördel af dessas omsorg om dem, att de slutat med att icke mer kunna lefva utanför myrsamhällena och sålunda blifvit äkta myrmekofiler. Månända hafva samtidigt de fritt lefvande individerna utrotats af fiender.

Det är icke omöjligt att myrorna på samma sätt i tidernas tid först utom sina nästen anträffat äfven vissa skalbaggar (särskildt Clavigerider och Paussider) försedda med körtlar, som afsöndrat någon för dem begärlig vätska, och att de besökt dem på samma sätt som de ännu i dag besöka bladlössen, blåvingefjärilarnas larver och larverna till vissa stritar. Men under det t. ex. nämda fjärillarver icke lämpa sig att bringas in i bona och där uppfödas, hafva ofvan anförda skalbaggar kunnat blifva dit importerade, där funnit lämpliga existensvilkor och, i likhet med bladlössen af släktet Phora och Paracletus, slutat med att för alltid utvecklas där, under det, svaga och illa utrustade i kampen för tillvaron som just dessa arter äro, de utom myrsamhällena lefvande individerna utdött.

Innan vi afsluta redogörelsen för myrmekoxenin, återstår ännu att omtala ett besynnerligt fall, hvilket synes böra hänföras närmast under denna kategori. Likasom vissa myror uppträda såsom synektriska (Solenopsis) eller synoeketiska (Formicoxenus) gäster i andra myrors bon, finnes det äfven en art, *Anergates atratulus,* som lefver i en egendomlig myrmekoxeni med en annan myrart, *Tetramorium.* Af Anergates har man aldrig funnit annat än honor och hanar. Arbetarne i samhället utgöres uteslutande af Tetramorium-arbetare. I dessa blandade samhällen

finnas å andra sidan inga könsdjur af Tetramorium. Tetramorium-arbetarne äro sysselsatta att mata Anergates alldeles på samma sätt som myrorna mata sina myrmekoxener, och man ser dem äfven ofta slicka Anergates-hanarne, hvilka under denna operation intaga den för myrmekoxenerna så karakteristiska orörliga ställningen. På hvilket sätt dessa blandade myrsamhällen uppstå har man icke lyckats utreda, men man förmodar att befruktade Anergates-honor uppsöka Tetramoriumsamhällen och upptagas af dessa, i fall de själfva sakna honor. Genom försök har man öfvertygat sig om att Anergates-honor och hanar, larver och nymfer, röna ett vänligt mottagande, om de nedläggas i en Tetramorium-koloni. Alt tyder på att en egendomlig art myrmekoxeni här föreligger. I ingen händelse kunna Tetramorium-arbetarne i Anergatessamhället likställas med de bekanta slafvarne hos *Formica sangvinea* eller *Polyergus.*

* * *

Myrsamhällena hafva nått en hög grad af utveckling, tack vare den stora mängd individer, af hvilka de bestå, tack vare dessas uthållighet, mod och sammansatta instinkter, deras långt drifna arbetsfördelning, deras utbildade organer, deras anfalls- och försvarsmedel, det skydd deras boningar skänka dem. Dessa särskildt fördelaktiga vilkor gifva myrsamhällena en mycket lång lifskraftighet, och alt detta sammanlagdt förklarar att ett så utomordentligt stort antal öfriga djurarter dragits till dem, för att njuta samma fördelar i dem som myrorna själfva. Genom sitt väl valda läge och sina vidsträckta täckta boningar erbjuda myrornas nästen trygghet och skydd äfven åt dessa insekter, hvilka dessutom i dem få nödig värme och näring af allehanda slag. I vissa fall finna äfven myrorna en del gästers närvaro förenlig med sin egen fördel, hvarför de på alt sätt skydda och vårda sig om dem och deras afkomma.

De företeelser vi ofvan i korthet skildrat hafva, om man undantager termiterna, icke sitt motstycke inom hela djurriket, utom i våra egna samhällen, en omständighet, som i sin mån bevisar den höga rang myrorna intaga i intellektuelt och socialt hänseende. Först bland oss själfva finna vi ett samlif med öfriga djur, hvilket är lika mångsidigt som hamabiosen i myrornas bon. En symbios, lika fullständig som den mellan myrorna och deras myrmekoxener, återfinna vi först mellan människan och hennes husdjur, hunden, hästen, nötboskapen.

FORNTIDENS HELLENER I NY BELYSNING.

AF ELIEL VEST.

Den klassiska forntiden! Hvilket skönhetsdjup, hvilken värld af fulländning och sanningsstorhet hafva icke dessa tre ord plägat frammana för vår erinring! Hafva vi icke redan på skolbänken lärt oss att med all den vördnad man kan hysa för ett förgånget uttala de tre begreppsdigra orden? Och vår literatur — öfverflödar den ej af lof och hänryckning öfver den tid de benämna? Våra stora skalder — en Schiller, en Byron, en Tegnér, en Runeberg o. a. — flere af tidens störste häfdaforskare — för att blott nämna sådana namn som Curtius, Oncken och Weber — hafva åter och åter stärkt oss i vår omfattande beundran. Borde det således icke engång för alla stå fast, att den klassiska forntiden, särskildt den del af densamma, som kallas Hellas' blomstringstid, moraliskt, politiskt, intellektuelt och estetiskt taget, är de stora föredömenas, de höga idealens tid?

Man skulle ju tycka så!

Och nu kommer en tysk professor, Julius Schvarcz, och rifver ned idealen skoningslöst, brutalt såsom en äkta son af det återuppståndna Germanien egnar och anstår. Hans bok, som bär titeln: „Die Demokratie von Athen", är ett digert värk; redan källförteckningen tar 56 sidor i anspråk. Det vill bevisa, att den hittils gällande uppfattningen om Greklands, framför alt Aténs blomstringstid och särskildt den Perikleiska perioden i många stycken är falsk. Har prof. Schvarcz rätt, följer ju däraf, att den klassiska forntiden i

sin helhet ej är värd den beundran pedagogik, skönliteratur och vetenskap egnat densamma — naturligtvis? Hans bevisföring grundar sig på en kolossal massa detaljer, hans tillvägagående synes vara logikerns par excellence. Han låter det grekiska samhällets skapelser passera revy i tur och ordning, visar hvad man trott om dem och försöker visa hvad man bör *veta*. De perspektiv han öppnar äro öfverraskande för mången — i hvarje fall äro de lärorika. „Die Demokratie von Athén“ har vunnit rikt erkännande af många s. k. auktoriteter, bl. a. af Gneist, Scháffar, ministern Bonghi och de Gubernatis. Det har populariserats af Duisburgerprofessorn Schmeding i en läsbar brochyr „Die neuesten Forschungen über das klassische Altertum“, och det har såsom naturligt är väkt ett ovanligt uppseende i det latin och grekiska läsande Tyskland. Det kan ju endast gagna själfva saken att äfven hos oss taga reda på hvad Schvarcz och hans drabant Schmeding hafva att säga.

Redan de resultat, till hvilka prof. Schvarcz kommit rörande staden Aténs yttre utseende, äro karakteristiska. Han frånser icke stadens undervärk af byggnadskonst och plastik och förgäter ej, att atenarnes geniala skapelser såsom *enskildheter* betraktade gåfvo deras metropol en utsmyckning, ensamstående i sitt slag. Men stödjande sig på vissa antika källor finner han totalintrycket föga tillfredsställande. Aténs yttre ådagalade icke den fina smak, det sinne för det harmoniska och renliga, som man vant sig att tillskrifva atenarne. „En med otaliga hälgedomar och bildstoder smyckad by“ med krokiga gator, en smaklös hop af tegelkrypin och torftigt inrättade privathus — sådant var enligt Schvarcz' omdöme Atén under sin blomstringstid.

Och det s. k. ekonomiska välståndet i denna by, bebodd af c. 20,000 fria och — 400,000 slafvar? De 20,000 hade det ju, menar man, bättre än några andra medborgare i någon annan stad på vår gröna jord. Hvarje 20 år gammal borgare var medlem af folkförsamlingen och erhöll såsom sådan ett arvode ur statskassan, han hade sin andel i penningeutdelningar vid festerna, i spanmålstributerna och arrendet från kolonierna, fick 30 dagar i året äta en festmåltid på statens bekostnad, egde fritt tillträde till teatrar, idrottstäflingar och musikföreställningar samt kunde vid 30 års ålder såsom domare räkna på ytterligare en nätt dusör af det allmänna. Kunde man väl önska sig något bättre — då man ju dessutom hade sin genom dagligt arbete förvärfvade inkomst?

Ja, om man hade den! Prof. Schvarcz har utrönt, att de flesta fria atenare i hvardagslag gjorde ingenting. Slafvarne skötte det s. k. arbetet, själf tog man stunden såsom den kom, „njöt“ på alla världens tänkbara sätt, pratade i folkförsamlingarna och firade estetiskt-etiska fester. Följden var den, att de välmåendes antal i Atén var försvinnande litet, att flertalet stod med två toma händer, som ständigt måste fyllas med statens allmosor, och att Attika vid minsta ekonomiska motgång var ett utarmadt land.

Men hvarifrån togos då alla dessa summor, med hvilka „staten“ räddade

den enskilde från hungersnöd? Saken var just den, att man *tog* dem där de funnos. Atenarne hade makt, och makt var rätt. Visste man, att pengar eller land fans på lämpligt ställe, skydde man inga medel: genom brutalt våld, plundringståg, svindel, bestickning, kryperi för mäktiga herskare, förräderi o. a. dyl. skaffade man sig hvad man behöfde. Schvarcz anför enligt de gamla författarne en massa exempel på sådant tillvägagående och återger bl. a. Thukydides' berättelse om den skändliga behandlingen af det rika Melos, hvilken beredde plats för 500 kolonister och skaffade stora arrendesummor åt „det allmänna". På Kythera, på Kos, på Kyzikos, i Makedonien, Boeotien, Kalpis och otaliga andra länder handlade atenarne på samma sätt. „Den starkare gör hvad hans makt tillåter honom att göra; den svagare har endast att foga sig". Så börjar hos Thukydides en atenare ett samtal med en melier kort före blodbadet. Så gick det till „i krig" — man handlade ju „med krigets rätt", förstås.

Och i fredstid? Ett mästerstycke af hithörande art var förbundskassans flyttning från Delos till Atén. Denna kassa, bildad efter segern öfver perserna, sammansköts genom bidrag från c. 300 stater under Aténs ledning, skulle användas uteslutande till det gemensamma fosterlandets försvar och förvaras på Delos. En högtidlig edgång beseglade öfverenskommelsen. Men kort efteråt menade man i Atén, att kassan vore bäst skyddad därstädes. Sedan marken blifvit förberedd, fick regeringen i Samos spela rollen af förslagsställare, Sparta, den enda, som kunnat göra motstånd, var för tillfället maktlöst, „folkomröstningen" gick undan med fart, och så kom kassan till Atén. Nu förklarade atenarne hvarje kontroll öfver medlens användning öfverflödig och började disponera den *för egen räkning*. Några af förbundets medlemmar, såsom Samos, Naxos och Thasos, protesterade, men blefvo skyndsamt nedtystade, och de andra funno för godt att hålla sig stilla. Summan af saken var den, att Atén på detta vis blef egare af c. 10,000 talenter d. v. s. ungefär 51,100,000 finska mark, hvartill kom det årliga förbundsbidraget af 460, senare 1,300 talenter (= resp. 2,350,600 och 6,643,000 mk).

Det har ej kunnat undgå historieskrifvarne, att dylika rofferier och fördragsbrott väsentligen undergräfde Aténs makt och förberedde dess fall. Men i regeln har man vant sig att helt lindrigt omnämna dem eller resonnera sig till „statsskäl", „försiktighetshänsyn", „tillfällig öfverilning" i krigstid m. m. dyl. Möjligt är, att sådana förklaringsgrunder i enstaka fall kunna synas berättigade. Sedda i sin rätta dager vittna de flesta öfvergrepp och grymheter dock om ingenting annat än barbarisk roflystnad, kall hjärtlöshet eller beräknande snikenhet. Är det af „statsskäl" man bryter en edlig förpliktelse och sätter sig i besittning af andra tillhörig rikedomskälla, till hvars högsta väktare man blifvit utsedd? Är det af „försiktighetshänsyn" man nedslaktar ett helt samhälles manliga befolkning, afhugger händerna på 3,000 krigsfångar eller slår ihjäl en massa skolbarn i själfva lärorummet? Är det „krigisk öfverilning", som fram-

kallar planmässigt anlagda plundringståg emot fiender, som redan besegrats i öppen drabbning och förlorat sin motståndskraft? Exemplen äro få, men de kunde blifva hundrade gånger flere, tagna ur atenarnes och andra grekers historie.

Man berättar i våra skolor vidt och bredt om Jerusalems och Magdeburgs förstöring, om österlänningens grymheter mot de kristna i Asien och om spanjorerna i Amerika, om septembermorden i Frankrike o. s. v. Men alla de fula dåd grekerna äfven under sin s. k. storhetstid utfört viger man i allmänhet taget åt förlåtelsen och glömskan. Hvarför? Vi återkomma till frågan längre fram.

Föga angenäma äro således de resultat, till hvilka prof. Schvarcz kommit rörande det grekiska folkets, särskildt atenarnes, lefnadsförhållanden, „förvärfskällor“ och uppträdande mot stamförvanter. Hvad han lär oss om detta folks husliga lif och borgerliga inrättningar öfverhufvud är lika anmärkningsvärdt. — Hvem känner icke de ryktbara helotjakterna i Sparta? De spartanska slafvarnas rättslöshet var dock, menar man, någonting ensamstående i Grekland. Långt därifrån! Just dessa atenare, som vid Marathon och Salamis stridde för „mänsklighetens stora sak“ hade ett mycket svagt sinne för denna sak, när det gälde deras slafvar. Den som läst t. ex. „Onkel Toms stuga“, vet hvad en svart stackare var värd i Amerika för 30 à 40 år sedan. Men den som läst de grekiska filosofernas, historikernas eller komediförfattarnes arbeten, har hos dem funnit fullt lika hårresande skildringar och antydningar som hos onkel Tom.

Och kvinnan sedan! Vacker var hon, den grekiska kvinnan, och man förstod att uppskatta hennes skönhet. Så säga åtminstone de uppgräfda marmorstoderna. Hon lämpade sig förträffligt med en korg i handen eller en kruka på hufvudet, såsom segergudinnan med spjut och sköld eller såsom Helena med äpplet — alt i passande material, marmor eller brons, förstås — hon var en fager prydnad vid de offentliga festtågen och ett retande lockbete vid de nattliga, med Orientens Kybeleorgier besläktade gudstjänsterna. Men i hemmet var hon en nolla, undangömd i husets dunklaste vrår, utesluten från hvarje sällskapslif, privat eller offentligt, förbjuden att inlåta sig i samtal med t. o. m. sina närmastes manliga umgänge, ytterst okunnig och i följd däraf öfverhufvud apatisk gentemot alt som ej rörde hennes yttre, vanmäktig såsom jungfru, såsom maka och moder — sådan var den grekiska kvinnan i gemen före perserkrigen, sådan var hon äfven på Perikles' tid i Atén. Huru gick det ej med den frisinnade milesiskan Aspasia, Perikles' hustru, som ville reformera kvinnans ställning? Knappast torde ens den mest anspråkslösa, tillbakadragna och öfvergifna af vår tids damer vilja drömma sig tillbaka till den grekiska forntiden — äfven med utsikt att förevigas i ett marmorbeläte och gräfvas upp af släkten, som hafva sinne för annan skönhet än de yttre formernas estetik!

Var kvinnan oförmögen att blifva sina söners uppfostrarinna, icke var dessas uppfostran häller i öfrigt idealisk

för ett folk med t. ex. atenarnes eftermälen. I Sparta utbildades den manliga ungdomen främst till en skara krigslystna, egoistiska, hårdhjärtade och slafviskt osjälfständiga kaserninterner utan ideell fantasi eller patriotism i högre mening. I Atén finner prof. Schvarcz ungdomens uppfostran lika jämmerlig, ehuru den var af annan art. Staten gjorde så godt som intet för den egentliga elementarundervisningen. Pedagogkallet var föraktadt och sköttes i regeln af slafvar eller afsigkomna existenser — betecknande nog. Privatlärare och privatskolor funnos således, men i dessa undervisades ännu på Perikles' tid blott i läsning och skrifning, citterspel, gymnastik och recitation af verser ur Iliaden, Odysséen och andra arbeten. Vackert så för den tiden! Antalet af dem, som begagnade sig af sådan undervisning, var dock ringa, och de bättre lärare, hvilka kommo från utlandet, voro fruktansvärdt dyra. Hos t. ex. Protagoras, som utbildade sina lärjungar bl. a. i talarekonst, dialektik och andra praktiska färdigheter, kostade lärdomen årligen 100 miner d. v. s. c. 3,250 mk. Att flere af Aténs mera bemärkta politici hade fått alls ingen elementarunderbyggnad, än mindre någon praktisk förberedelse för sitt kall, är ju bekant. Karakteristiskt i detta afseende är det samtal Plato i sin första dialog låter Sokrates föra med den inbilske, till statens högsta värdigheter sträfvande Alkibiades.

I hvilken mån alt detta måste återvärka på statslifvet och den sociala utvecklingen i gemen, ligger i öppen dag. För rösträtt i folkförsamlingen erfordrades ingen annan kompetens än fylda 20 år, för rätt att väljas till domare eller medlem af rådet 30 års ålder. Märkas bör, att de 6,000 edsvurna domarne utsågos genom *lottdragning,* altså på *slump,* samt att inga skrifna lagsamlingar funnos, som hade kunnat tjäna till ledning eller förberedelse. Följderna af dessa „kompetensvilkor" och detta valsätt återspegla sig därför om och om igen i de växlande, på tillfälliga strömningar, personlig afundsjuka eller upphetsning beroende domar och folkbeslut, på hvilka den atenska demokratins historia är så rik. Huru behandlade man ej män sådana som Sokrates, Aristides, Phidias, Perikles o. a. i det offentliga „högtstående!" Atenarne landsförvisade, så snart de måste gömma sin afundsjuka öfver någons utmärkelse, under namnet „fruktan för tyranniet", säger Herodotos. Hvilket kaos af själfsvåld och oberäknelighet, småsinne och öfvermod företer ej det atenska „parlamentet" under peloponnesiska kriget och öfverhufvud under århundradet närmast efter perserkrigen!

„Juridiken hade i Atén blifvit ett oumbärligt vetande, en allmän kunskap", säger A. Schmidt i sin „Zeitalter des Perikles", I (sid. 123). Och Oncken uttalar sig i „Athén und Hellas" (sid. 209) sålunda: „Besittningen af en viss politisk bildning var under Perikles' tid någonting själfklart". Det är oförklarligt, huru man fått till stånd sådana *generella* omdömen om ett helt folk, hos hvilket politisk bildning och medborgerlig stadga långt ifrån hörde till ordningen.

En skarpare belysning erhåller ofvan antydda förhållanden, då man betraktar

några andra af det grekiska lifvets yttringar, äfven de altför ofta återkommande för att kunna förbises: korruptionen, tjänstemännens opålitlighet, landsförräderiet. Plutarkos anför ett yttrande af Kimon, enligt hvilket alla arkonter med undantag af Aristides och Efialtés hade begått olikartade underslef. Och Demostenes begynner sitt tal mot Aeschines med det påståendet, att samtliga statsämbetsmän låtit en eller annan af siktlig pliktförgätenhet komma sig till last. Det måste ju ligga någon öfverdrift i dylika beskyllningar, men framstälda af sådana män som Kimon och Demostenes, kunna de dock ej helt bortresonneras. Landsförräderiet var en icke ovanlig företeelse. Xenofon, historikern, öfvergick efter Sokrates' död till Aténs fiender, spartanerna, och stridde i slaget vid Koronea mot sina landsmän. Detsamma gjorde Hippias, Pisistratos' son — medan Kimon, som ville kämpa för sitt fosterland, tillbakavisades såsom landsflyktig. Aristarkos spelade det atenska Oenea i boeotiernas händer. Under själfva striden vid Marathon hopspann ett parti i Atén förräderi, höjde en hvit fana på Pentelikon och gaf därigenom perserna ett tecken på, att de hade vänner i staden. På samma vis handlades före slagen vid Platea och Tanagra, i drabbningen vid Aigos Potamos fick Lysander genom tecken från atenarne veta, när det var tid att angripa, och då det blef fråga om Alkibiades' återkomst från landsflykten, ljögs och bedrogs på alla håll och kanter, på atenarnes såväl som på spartanernas sida, tils den största mästaren i konsten, Alkibiades, öfverlistade alla de andra. Dessa exempel äro tagna på må få ur den stora mängden. En i detalj genomförd revy med en del af grekernas s. k. „stora personligheter“ skulle i väsentlig grad öka deras antal.

Alkibiades, greken framför alla greker, är ju jämförelsevis populär. Vi kunna därför här förbigå hans „oegentligheter“, ty åtminstone de mest eklatanta bland dem äro kända af enhvar, som något läst Greklands historie. Än Temistokles då, segraren från Salamis? Hans förtjänster om Aténs storhet äro odisputabla. Men talar man äfven om, att han kort före perserkrigen kom till makten genom att besticka en medtäflare; att han själf lät köpa sig bl. a. af invånarne på Euboea; att han strax efter slaget vid Salamis i st. f. att förfölja perserna — med atenska regeringens goda minne — störtade sig öfver Kykladerna och utprässade penningar af flere bland östaterna; att han oupphörligt mottog mutor af landsförvisade, som önskade hans förord för att kunna återvända; att han, i början af sin bana fullkomligt medellös, på detta vis samlade sig en förmögenhet så stor, att hans vänner, sedan han gått i landsflykt, kunde sända efter honom inemot 100 alenter (c. 511,000 mk), hvilka han hållitt dolda? Hans uppträdande i Persien är endast den konsekventa utvecklingen af de direkta tjänster han tidigare gjort sitt fosterlands fiender — hans slut, som ju dock innebär ett slags försoning, är det mest inkonsekventa af alt.

Och Pausanias, som efter slaget vid Platea vägrade att följa „barbarernas“ exempel och lät den döde Mardonius få en anständig begrafning! Ädelt bör-

jade han sin fältherrebana, han slutade den med att förråda sin fädernestad, Sparta, åt perserkonungen. För en psykolog, för en romanförfattare är hans personlighet frestande nog, och sympatiska drag, som förläna hans öde en viss tragisk skiftning, saknar han alldeles icke. Sträng blir historiens dom emellertid öfver denna man, och än strängare drabbar den atenarnes besegrare, Lysander, hvilken man för öfrigt känner bättre än den förstnämde. Lysanders hersklystnad och kallsinniga förakt för lifvets högre fordringar hade blifvit nära nog en fix idé, hans mästerskap i intrigernas och förräderiets konst bekräftas af hvarje historieskrifvare, som närmare skärskådat hans handlingar.

Äfven Herodotos, historikern, egnas af prof. Schvarcz en grundlig studie, och de afslöjanden han kunnat göra rörande dennes karaktär och uppfattning om vetenskapens ändamål blifva för mången högst oväntade. Snikenhet och däraf beroende brist på själfbeherskning, afsiktlig partiskhet i omdöme och lättsinnigt kryperi för de maktegande äro de egenskaper prof. Schvarcz funnit hos denne „historiens fader“, hvars betydelse för häfdaforskningen han dock icke kan eller vill underkänna.

Det bör nämligen till undvikande af hvarje missförstånd uttryckligen betonas, att prof. Schvarcz ingalunda ställer sig blind för hvad grekerna uträttat af värkligt bestående värde. Särskildt atenarnes sällsynt utvecklade håg för plastik, byggnadskonst, epik, dramatik, talarekonst o. a. därmed besläktadt framhålles i hans arbete upprepade gånger, stundom med rent af svärmisk hängifvenhet. „Hade Atén ej skänkt eftervärlden andra minnen af sin tillvaro såsom stat än sina skapelser på konstens område, så vore detta Atén dock värdt t. o. m. de mest aflägsna århundradens beundran“, säger han (sid. 212). Med begreppet konst åsyftar han här och på andra ställen såväl den bildande som den talande och diktande konsten i all dess mångfald. Grekernas storhet, sådan den dokumenterat sig genom deras skapande fantasi och rika formsinne, lämnas af prof. Schvarcz således fullständigt oantastad.

Men att grekerna, specielt atenarne, ***trots denna storhet*** ej voro den idealnation, till hvilken man velat göra dem — det är detta prof. Schvarcz vill ådagalägga. „Aténs storhet består ej i segern vid Maraton, ej häller i dess förmenta förtjänster om vetenskapen, ej i dess s. k. mönsterstat eller i dess konstitutionella moralitet“, säger han bl. a. (sid. 55). Och, såsom af det föregående torde framgå, har han icke stannat blott vid påståenden. Hvad här kunnat anföras såsom bevis för, att ett öfverskattande och ett förbiseende egt rum i fråga om den grekiska nationen i allmänhet taget, är endast en bråkdel af det rika material prof. Schvarcz' arbete framlägger. „Die Demokratie von Athén“ är till hela sin anläggning ett strängt vetenskapligt värk, och de resultat det bjuder sina läsare kunna ej förliknas vid en missriktad pamflettliteraturs ihåliga resonnemang.

En annan fråga är den, huruvida man eger obetingadt rätt att af exemplens mångtalighet draga samma generella slutsatser som herrar Schvarcz och

Schmeding. Ett helt folk, hvilket dock, såsom också nämda professorer framhålla, uträttat storvärk på flere områden, kan svårligen betecknas såsom en nation af moraliska krymplingar och lycksökare — därför att ett större eller mindre antal sådana existenser omtalas i dess historia. Eger icke äfven vår tid orättrådiga tjänstemän och egennyttiga politici, hvilka spela en betydande roll i tidens samhällslif? Ser man ej äfven i våra dagar inbilskhet, humbug och andlig arrogans parade med okunnigheten och oförmågan? Helt visst gör man det, ofta och mångenstädes. Och dock — huru förhastadt vore det ej att på grund däraf tillskrifva samtiden i stort taget dessa egenskaper såsom någonting karakteristiskt eller genomgående? Hvart skulle man komma, om man — såsom faktiskt äfven skett — ville af hvad som passerat i Dreyfusaffären och Panamaskandalerna bilda sig ett omdöme om *hela* den franska nationen i hälg och söcken? Hvad skulle t. ex. hr Schvarcz et drabanter säga, om man af enskilda grymheter och brutaliteter under 1870—71 års krig eller under kolonisationsarbetet i Afrika ville draga några konsekvenser rörande den *tyska* nationens människokärlek och högsinthet? Och hvad skulle vi själfva invända, om någon företoge sig att tilllämpa förekommande prof på öfvergrepp och besinningslöshet i *vårt* politiska lif vid ett domslut rörande *vår* omdömesförmåga och medborgerliga sans öfverhufvud?

Må man vara konsekvent i sättet att bedöma nationer och förhållanden! Kanske skall äfven domen öfver grekerna då blifva mildare än den blifvit i „Die Demokratie von Athén“.

Åtminstone är det visst, att de atenska samhällsförhållandena i och för sig — det demokratiska själfsvåldet, kvinnans och slafvarnas ställning etc. — icke kunna bedömas efter samma måttstock som nutida fel och förseelser. Hvar stodo de nu tongifvande kulturfolken för 2 à 3,000 år sedan? Det är ju ingen nyhet, att äfven deras äldre historia är rik på relationer om sådant, som vi, om det skedde i *vår* tid, skulle kalla inhumant, omoraliskt eller otympligt. Hvarför nagelfar man då ej i detta afseende lika strängt med dem som nu med grekerna? Tidens förmåga att utveckla, kristendomens förmildrande inflytande, det mångsidiga utbytet folken emellan äro ju fakta, som ständigt måste tagas med i räkningen, när man ransakar hänsofna släkters hjärtan och njurar. Bedömes ej ett barn lindrigare, när det felar, än en fullvuxen? Och är icke folkens lif relatift taget att likställas med individens?

Det tar sig ju helt skarpsinnigt ut, när prof. Schmeding sammanför de forntida hellenernas finansöfvergrepp med de nulefvandes penningespekulationer. Det kunde emellertid icke skada att härvidlag observera den uppfostran det grekiska folket fått under romerskt, venetianskt och turkiskt herravälde. Och de omständigheter, under hvilka vår tids Grekland började sin tillvaro såsom själfständig stat, kunna väl ej alldeles förbises på tal om den atenska regeringens finansnöd. Nutid och forntid ha mycket gemensamt — men mellan dem spåras århundradens segrar och nederlag.

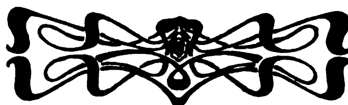
Att prof. Schvarcz och de, som följt i hans fotspår, i visst afseende gått alldeles för långt, ligger således i öppen dag. Men detta förminskar ej sanningen af arbetets hufvudidé, den nämligen, att ett öfverskattande af grekernas andliga och materiella storhet egt rum och fortfarande gör sig gällande. Altsedan humanismens och renässansens blomstringsdagar hafva forntidens hellener af vetenskap och pedagogik framstälts såsom ett idealfolk i stort och smått — detta oaktadt ju den klassiskt bildade världen ej kunnat vara alldeles obekant med åtminstone någon del af de hos prof. Schvarcz nu framlagda exemplen på idealens motsatser. Det har, såsom ofvan påpekats, blifvit snart sagdt en sed att öfverskyla och bortresonnera bristerna och sjukdomssymptomen, för att det stora och upphöjda grekerna åstadkommit måtte så mycket bjärtare framträda. Sålunda har man så småningom öfvertygat sig själf och andra om, att felen i själfva värket voro ytterst sällsynta och storheten så helgjuten som möjligt. Man har, särskildt i skolorna, kanske fruktat, att totalintrycket skulle onödigtvis störas, om man något vidlyftigare observerade de mänskliga svagheterna och missförhållandena hos ett sådant folk som grekerna. Man har måhända dessutom ej alltid mäktat se detaljerna i hela deras omfattning, emedan tidsafståndet försvagat synförmågan — och emedan mänskoanden ju gärna sparar sina jordiska ideal antingen i ett aflägset förflutet eller i ett lika aflägset tillkommande. Och så har slentrianen gått från generation till generation — slentrianen, representerad af en grundfalsk åskådning och en ytlig kunskap. Alt detta medan man annars lärt, att den mänskliga fullkomligheten dväljes blott i sagorna och att den historiska utvecklingens lagar ej utan tungt vägande skäl tillåta någon undantagsställning!

För det 19:de seklets kritik borde prof. Schvarcz' bok om atenarne te sig såsom något mer än en genialisk forskares hugskott. Den skall lämna stoff för en ny uppfattning om ett folk, hvars betydelsefulla inlägg i kulturarbetet ej skall underskattas därför, att den lärde professorn i sina slutsatser skjutit märkbart öfver målet. Grekernas värkliga storhet skall ej häller förringas däraf, att deras sociala lif befinnes behäftadt med stora missförhållanden, förklarliga, om än ej förlåtliga i vanlig mening. Lämna vi svärmeriet i historien för att i stället se nyktert och kritiskt äfven på våra hittilsvarande älsklingar, skall historien blifva blott så mycket mera lärorik och uppfostrande. Och vi skola möjligen därigenom kunna förmå oss äfven att bättre uppskatta vår egen tidsålder, den af oss själfva så ofta förkättrade och förhånade.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

ILLUSTRATIONER.

ATENEUM

kostar 10 mark för år och utkommer med **6 häften i året.** Enskilda häften à 2 mark. Prenumeration mottages i hvarje bokhandel.

SJÄTTE HÄFTETS INNEHÅLL:

ILLUSTRATIONER:

Omslagsvignetterna till **ATENEUM** äro tecknade af **ALBERT EDELFELT.**

